

مرکز تحقیقات اسلامی

اصفهان

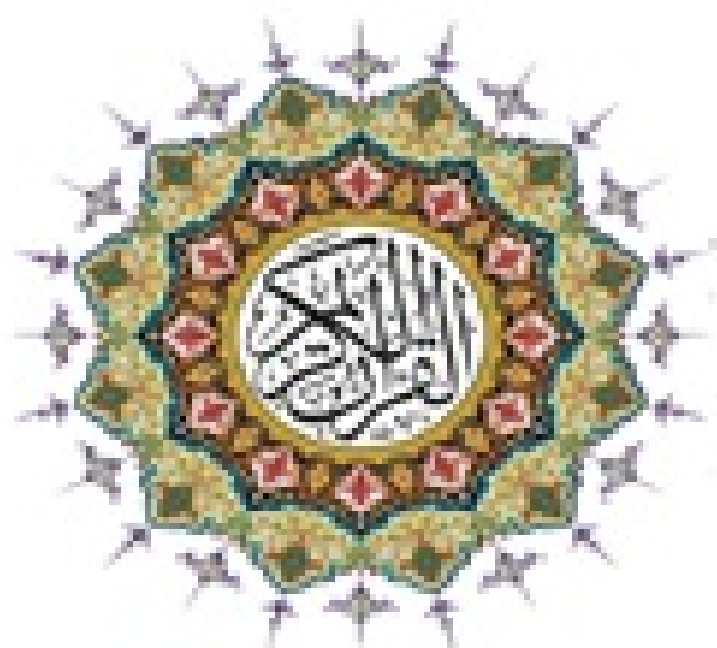
گامی

عمران
علیه السلام

www. **Ghaemiyeh** .com
www. **Ghaemiyeh** .org
www. **Ghaemiyeh** .net
www. **Ghaemiyeh** .ir

علم مفاهیم شناسی در قرآن

جلد ۵۸

رسول ملکیان اصفهانی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

علم مفاهيم شناسي در قرآن سري جديد جلد 58

نويسنده:

رسول ملكيان اصفهاني

ناشر چاپي:

مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان

ناشر دیجیتالی:

مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان

فهرست

۵	فهرست
۵۹	علم مفاهیم شناسی در قرآن سری جدید جلد ۵۸
۵۹	مشخصات کتاب
۵۹	۱- سختی
۵۹	۱- سختی
۶۳	۲- آثار ابتلا به سختی
۶۷	۳- آثار امتحان با سختی
۶۷	۴- آثار تحمل سختی
۶۹	۵- آثار تحمل سختی ها
۶۹	۶- آثار ذکر سختی
۶۹	۷- آثار رفع سختی
۷۱	۸- آثار سختی
۸۳	۹- آثار سختی بر متخلفان غزوه تبوک
۸۳	۱۰- آثار سختی تکلیف
۸۴	۱۱- آثار سختی جنگ
۸۵	۱۲- آثار سختی جهاد
۸۵	۱۳- آثار سختی غزوه تبوک
۸۵	۱۴- آثار سختی قیامت
۸۶	۱۵- آثار سختی ها
۸۷	۱۶- آثار صبر در سختی
۸۷	۱۷- آثار نجات از سختی
۸۹	۱۸- آداب برخورد با سختی
۸۹	۱۹- آرامش در سختی
۹۱	۲۰- ابتلا به سختی

۹۳	۲۱- اجتناب از سختی
۹۳	۲۲- احساس مصونیت از سختی
۹۵	۲۳- اراده قوی در سختی
۹۵	۲۴- ارتداد هنگام سختی
۹۵	۲۵- ارزش امیدواری در سختی
۹۵	۲۶- ارزش تحمل سختی در راه خدا
۹۷	۲۷- ارزش تحمل سختی ها
۹۷	۲۸- استعاضه در سختی
۹۷	۲۹- استغاثه در سختی
۹۷	۳۰- استقامت در سختی
۱۰۱	۳۱- استقامت در سختی ها
۱۰۱	۳۲- استمداد در سختی
۱۰۳	۳۳- اطاعت در سختی
۱۰۳	۳۴- اقسام سختی
۱۰۳	۳۵- التجا در سختی
۱۰۵	۳۶- امتحان با سختی
۱۰۷	۳۷- امداد در سختی
۱۰۹	۳۸- امیدواری در سختی
۱۱۰	۳۹- انبیا در سختی
۱۱۱	۴۰- انسان در سختی
۱۱۱	۴۱- انسان ها در سختی
۱۱۴	۴۲- انسان ها هنگام رفع سختی
۱۱۵	۴۳- انسان های مبتلا به سختی
۱۱۵	۴۴- انسان هنگام سختی
۱۱۵	۴۵- اولیاء الله و سختی ها
۱۱۶	۴۶- اهمیت ذکر سختی

- ۴۷- اهمیت رابطه سختی ها با آسانی ها ۱۱۷
- ۴۸- اهمیت صبر در سختی ۱۱۷
- ۴۹- اهمیت نجات از سختی ۱۱۸
- ۵۰- ایمان در سختی ۱۱۹
- ۵۱- با سختی امتحان ۱۱۹
- ۵۲- پاداش تحمل سختی در راه خدا ۱۲۰
- ۵۳- پاداش تحمل سختی ها ۱۲۱
- ۵۴- پاداش صبر در سختی ۱۲۱
- ۵۵- تحلیل نادرست سختی ۱۲۳
- ۵۶- تحمل سختی ۱۲۳
- ۵۷- تحمل سختی در راه خدا ۱۲۳
- ۵۸- تحمل سختی محسنان ۱۲۵
- ۵۹- ترس از سختی ۱۲۵
- ۶۰- تسبیح خدا در سختی ۱۲۵
- ۶۱- تسهیل سختی برای محمد(صلی الله علیه و آله) ۱۲۵
- ۶۲- تسهیل سختی ها ۱۲۷
- ۶۳- تضرع در سختی ۱۲۷
- ۶۴- توحید در سختی ۱۲۹
- ۶۵- توکل در سختی ۱۲۹
- ۶۶- جنیان سلیمان(ع) و سختی ۱۳۰
- ۶۷- حفظ مسلمانان مدینه از سختی ۱۳۱
- ۶۸- خدا شناسی در سختی ۱۳۱
- ۶۹- خدا و سختی ۱۳۱
- ۷۰- خطر سختی ۱۳۱
- ۷۱- درخواست تسهیل سختی ۱۳۳
- ۷۲- درخواست نجات از سختی ۱۳۳

- ۷۳- دعا در سختی ۱۳۳
- ۷۴- دعا در سختی ها ۱۳۵
- ۷۵- دعا هنگام سختی ۱۳۶
- ۷۶- ذاکران خدا در سختی ۱۳۷
- ۷۷- ذکر خدا در سختی ۱۳۷
- ۷۸- ذکر در سختی ۱۳۹
- ۷۹- ذکر سختی ۱۳۹
- ۸۰- ذکر سختی انسان ۱۴۰
- ۸۱- رابطه سختی ها با آسانی ها ۱۴۱
- ۸۲- راه تسهیل سختی ۱۴۱
- ۸۳- راههای تسهیل سختی ها ۱۴۲
- ۸۴- رفاه پس از سختی ۱۴۳
- ۸۵- رفع سختی ۱۴۳
- ۸۶- رفع سختی از محمد(صلی الله علیه و آله) ۱۴۴
- ۸۷- رفع سختی در بهشت ۱۴۵
- ۸۸- روش برخورد با سختی ۱۴۵
- ۸۹- روش تسهیل سختی ۱۴۶
- ۹۰- زمینه اطاعت در سختی ۱۵۵
- ۹۱- زمینه تحمل سختی ۱۵۵
- ۹۲- زمینه تسهیل سختی ۱۵۵
- ۹۳- زمینه رفع سختی ۱۵۷
- ۹۴- زمینه سختی ۱۵۷
- ۹۵- زمینه صبر در سختی ۱۶۲
- ۹۶- زمینه نجات از سختی ۱۶۳
- ۹۷- زمینه نجات از سختی مرگ ۱۶۳
- ۹۸- زوال پذیری سختی ها ۱۶۵

- ۹۹- سازندگی سختی ها ----- ۱۶۵
- ۱۰۰- سختی آتش جهنم ----- ۱۶۵
- ۱۰۱- سختی اجتناب از اسراف ----- ۱۶۵
- ۱۰۲- سختی اجتناب از شرک ----- ۱۶۷
- ۱۰۳- سختی اجتناب از قتل ----- ۱۶۷
- ۱۰۴- سختی اجتناب از سخن باطل ----- ۱۶۷
- ۱۰۵- سختی احتضار ----- ۱۶۷
- ۱۰۶- سختی احتضار منافقان ----- ۱۶۹
- ۱۰۷- سختی اذیت‌های دشمنان دین ----- ۱۶۹
- ۱۰۸- سختی استقامت در دین ----- ۱۷۰
- ۱۰۹- سختی استهزای کافران ----- ۱۷۱
- ۱۱۰- سختی استیذان خادم ----- ۱۷۱
- ۱۱۱- سختی استیذان کودکان ----- ۱۷۱
- ۱۱۲- سختی اطاعت از خدا ----- ۱۷۱
- ۱۱۳- سختی افشاگری اخروی ----- ۱۷۳
- ۱۱۴- سختی اندازه‌گیری روز ----- ۱۷۳
- ۱۱۵- سختی اندازه‌گیری شب ----- ۱۷۳
- ۱۱۶- سختی انسان ----- ۱۷۳
- ۱۱۷- سختی بارداری ----- ۱۷۵
- ۱۱۸- سختی بدی ----- ۱۷۶
- ۱۱۹- سختی پیشگامی ----- ۱۷۷
- ۱۲۰- سختی تأمین نیازهای دنیوی ----- ۱۷۷
- ۱۲۱- سختی تبعید بنی‌نضیر ----- ۱۷۷
- ۱۲۲- سختی تبلیغ ----- ۱۷۷
- ۱۲۳- سختی تبلیغ قرآن ----- ۱۷۹
- ۱۲۴- سختی تربیت فرزند ----- ۱۷۹

۱۷۹	۱۲۵- سختی ترک شرک
۱۷۹	۱۲۶- سختی تعبیر رؤیای آشفته
۱۸۱	۱۲۷- سختی تکالیف یهود
۱۸۱	۱۲۸- سختی تواضع
۱۸۱	۱۲۹- سختی توبه
۱۸۱	۱۳۰- سختی توحید عبادی
۱۸۳	۱۳۱- سختی تهجد
۱۸۳	۱۳۲- سختی جدایی از محمد(صلی الله علیه و آله)
۱۸۳	۱۳۳- سختی جنگ
۱۸۵	۱۳۴- سختی جهاد
۱۸۵	۱۳۵- سختی جهنمیان
۱۸۵	۱۳۶- سختی حسابرسی اخروی
۱۸۷	۱۳۷- سختی حسابرسی عمل
۱۸۷	۱۳۸- سختی حسابرسی عمل کافران
۱۸۷	۱۳۹- سختی حسابرسی عهدشکنان
۱۸۷	۱۴۰- سختی حسابرسی گناهکاران
۱۸۹	۱۴۱- سختی حسابرسی معرضان از خدا
۱۸۹	۱۴۲- سختی حق پذیری
۱۸۹	۱۴۳- سختی حلم
۱۸۹	۱۴۴- سختی حمل کلیدهای گنج فارون
۱۹۰	۱۴۵- سختی خلقت آسمان ها
۱۹۱	۱۴۶- سختی خلقت آفرینش
۱۹۱	۱۴۷- سختی خلقت زمین
۱۹۳	۱۴۸- سختی در اطاعت از خدا
۱۹۳	۱۴۹- سختی در زندگی دنیوی
۱۹۳	۱۵۰- سختی در قیامت

- ۱۵۱- سختی ذبح اسماعیل(ع) ۱۹۳
- ۱۵۲- سختی ذبح فرزند ۱۹۵
- ۱۵۳- سختی رسالت ۱۹۵
- ۱۵۴- سختی رسالت محمد(صلی الله علیه و آله) ۱۹۵
- ۱۵۵- سختی رسالت موسی(ع) ۱۹۷
- ۱۵۶- سختی رسوایی اخروی ۱۹۸
- ۱۵۷- سختی رسوم جاهلیت ۱۹۹
- ۱۵۸- سختی رنج های اخروی ۱۹۹
- ۱۵۹- سختی زایمان ۱۹۹
- ۱۶۰- سختی زنجیر عذاب ۲۰۱
- ۱۶۱- سختی زندگی ۲۰۱
- ۱۶۲- سختی زندگی آدم(ع) در زمین ۲۰۱
- ۱۶۳- سختی زندگی جهنمیان ۲۰۱
- ۱۶۴- سختی زندگی مسرفان ۲۰۳
- ۱۶۵- سختی سبیل الله ۲۰۳
- ۱۶۶- سختی شکست بنی نضیر ۲۰۳
- ۱۶۷- سختی شکنجه های فرعون ۲۰۳
- ۱۶۸- سختی عبودیت ۲۰۵
- ۱۶۹- سختی عبور وحی از آسمانها ۲۰۵
- ۱۷۰- سختی عذاب اخروی ۲۰۵
- ۱۷۱- سختی عذاب اخروی حق ستیزان ۲۰۷
- ۱۷۲- سختی عذاب اخروی قوم عاد ۲۰۸
- ۱۷۳- سختی عذاب اخروی کافران ۲۰۹
- ۱۷۴- سختی عذاب استیصال ۲۰۹
- ۱۷۵- سختی عذاب جهنم ۲۰۹
- ۱۷۶- سختی عذاب حق ستیزان ۲۱۰

- ۱۷۷- سختی عذاب شرک ۲۱۱
- ۱۷۸- سختی عذاب ظالمان ۲۱۱
- ۱۷۹- سختی عذاب ظلم ۲۱۱
- ۱۸۰- سختی عذاب قوم عاد ۲۱۱
- ۱۸۱- سختی عذاب قوم لوط ۲۱۳
- ۱۸۲- سختی عذاب کافران ۲۱۳
- ۱۸۳- سختی عذابهای جهنم ۲۱۴
- ۱۸۴- سختی عذابهای خدا ۲۱۵
- ۱۸۵- سختی عفو ۲۱۵
- ۱۸۶- سختی عقر شتر صالح(ع) ۲۱۷
- ۱۸۷- سختی عمل خیر ۲۱۷
- ۱۸۸- سختی عمل صالح ۲۱۷
- ۱۸۹- سختی غزوه احزاب ۲۱۷
- ۱۹۰- سختی غزوه تبوک ۲۱۹
- ۱۹۱- سختی غزوه حنین ۲۱۹
- ۱۹۲- سختی فراق یوسف(ع) ۲۱۹
- ۱۹۳- سختی فرجام کافران ۲۲۱
- ۱۹۴- سختی فهم آیات خدا ۲۲۱
- ۱۹۵- سختی فهم قیامت ۲۲۱
- ۱۹۶- سختی قتل موسی(ع) ۲۲۱
- ۱۹۷- سختی قیامت ۲۲۳
- ۱۹۸- سختی کیفر اخروی ۲۲۷
- ۱۹۹- سختی کیفر اخروی ظالمان ۲۲۷
- ۲۰۰- سختی کیفر اخروی کافران ۲۲۷
- ۲۰۱- سختی کیفر اخروی معرضان از قرآن ۲۲۹
- ۲۰۲- سختی کیفر حق ستیزان ۲۲۹

- ۲۰۳- سختی کيفر حق ناپذيران ۲۲۹
- ۲۰۴- سختی کيفر در معبود راستين ۲۲۹
- ۲۰۵- سختی کيفر فرعون ۲۳۰
- ۲۰۶- سختی کيفر قوم ثمود ۲۳۱
- ۲۰۷- سختی کيفر قوم عاد ۲۳۱
- ۲۰۸- سختی مبارزه با شرک ۲۳۱
- ۲۰۹- سختی مبارزه با کفر ۲۳۳
- ۲۱۰- سختی محافظت از عقیده ۲۳۳
- ۲۱۱- سختی مرگ ۲۳۳
- ۲۱۲- سختی مرگ سست ايمانان ۲۳۵
- ۲۱۳- سختی مرگ ظالمان ۲۳۵
- ۲۱۴- سختی مرگ فرزند ۲۳۵
- ۲۱۵- سختی مرگ منافقان ۲۳۶
- ۲۱۶- سختی مرگ همسر ۲۳۷
- ۲۱۷- سختی معروضان از قرآن ۲۳۷
- ۲۱۸- سختی مقام رضا ۲۳۷
- ۲۱۹- سختی نبوت ۲۳۷
- ۲۲۰- سختی نبوت محمد(صلى الله عليه و آله) ۲۳۹
- ۲۲۱- سختی نيکی ۲۳۹
- ۲۲۲- سختی و گناه ۲۳۹
- ۲۲۳- سختی ها جنگ ۲۳۹
- ۲۲۴- سختی ها در راه خدا ۲۴۱
- ۲۲۵- سختی هجرت ۲۴۱
- ۲۲۶- سختی هدايت فرعون ۲۴۱
- ۲۲۷- شرک خدا هنگام رفع سختی ۲۴۲
- ۲۲۸- شرک نجات يافتگان از سختی ۲۴۲

- ۲۴۳ ----- ۲۲۹- شرک هنگام رفع سختی
- ۲۴۵ ----- ۲۳۰- شکر هنگام سختی
- ۲۴۵ ----- ۲۳۱- صبر بر سختی
- ۲۴۵ ----- ۲۳۲- صبر در سختی
- ۲۵۶ ----- ۲۳۳- صبر در سختی ها
- ۲۵۷ ----- ۲۳۴- عذاب با سختی
- ۲۵۷ ----- ۲۳۵- عمل صالح در سختی
- ۲۵۷ ----- ۲۳۶- عوامل ابتلا به سختی
- ۲۵۹ ----- ۲۳۷- عوامل استقامت در سختی
- ۲۵۹ ----- ۲۳۸- عوامل تحمل سختی ها
- ۲۵۹ ----- ۲۳۹- عوامل تسهیل سختی
- ۲۶۳ ----- ۲۴۰- عوامل رفع سختی
- ۲۶۳ ----- ۲۴۱- عوامل رفع سختی ها
- ۲۶۳ ----- ۲۴۲- عوامل سختی
- ۲۶۶ ----- ۲۴۳- عوامل سختی احتضار
- ۲۶۷ ----- ۲۴۴- عوامل سختی تکلیف
- ۲۶۷ ----- ۲۴۵- عوامل سختی حسابرسی اخروی
- ۲۶۸ ----- ۲۴۶- عوامل سختی در قیامت
- ۲۶۹ ----- ۲۴۷- عوامل سختی زندگی
- ۲۶۹ ----- ۲۴۸- عوامل سختی عذاب اخروی ظالمان
- ۲۷۰ ----- ۲۴۹- عوامل سختی ها
- ۲۷۱ ----- ۲۵۰- عوامل نجات از سختی
- ۲۷۳ ----- ۲۵۱- فرعونیان و منشأ سختی
- ۲۷۳ ----- ۲۵۲- فلسفه ابتلا به سختی
- ۲۷۳ ----- ۲۵۳- فلسفه ابتلای به سختی
- ۲۷۳ ----- ۲۵۴- فلسفه سختی

- ۲۵۵- فلسفه سختی تکالیف یهود ۲۷۵
- ۲۵۶- فلسفه سختی ها ۲۷۶
- ۲۵۷- فلسفه شرک نجات یافتگان از سختی ۲۷۷
- ۲۵۸- قانونمندی رابطه سختی ها با آسانی ها ۲۷۸
- ۲۵۹- کافران و سختی ۲۷۹
- ۲۶۰- کافران هنگام سختی ۲۷۹
- ۲۶۱- کفران در سختی ۲۷۹
- ۲۶۲- کفران کنندگان در سختی ۲۸۱
- ۲۶۳- مبلغان هنگام سختی ۲۸۱
- ۲۶۴- مرفهان هنگام سختی ۲۸۱
- ۲۶۵- مشرکان در سختی ۲۸۱
- ۲۶۶- مشرکان هنگام رفع سختی ۲۸۳
- ۲۶۷- مشرکان هنگام سختی ۲۸۴
- ۲۶۸- مصلحت در سختی ۲۸۵
- ۲۶۹- مصونیت از سختی ۲۸۵
- ۲۷۰- منافقان در سختی ۲۸۶
- ۲۷۱- منافقان مدینه در سختی ۲۸۷
- ۲۷۲- منشأ ابتلا به سختی ۲۸۷
- ۲۷۳- منشأ تأثیر سختی ها ۲۸۷
- ۲۷۴- منشأ تسهیل سختی ۲۸۹
- ۲۷۵- منشأ تسهیل سختی ها ۲۸۹
- ۲۷۶- منشأ رفع سختی ۲۸۹
- ۲۷۷- منشأ سختی ۲۹۰
- ۲۷۸- منشأ سختی بخیلان ۲۹۲
- ۲۷۹- موسی(ع) در سختی ۲۹۳
- ۲۸۰- مؤمنان در سختی ۲۹۳

- ۲۸۱- مؤمنان و تحمل سختی ۲۹۵
- ۲۸۲- مؤمنان و سختی ۲۹۵
- ۲۸۳- مؤمنان هنگام سختی ۲۹۵
- ۲۸۴- ناپایداری سختی ها ۲۹۶
- ۲۸۵- نجات از سختی ۲۹۷
- ۲۸۶- نجات یافتگان از سختی ۲۹۹
- ۲۸۷- نشانه های سختی اخروی ۲۹۹
- ۲۸۸- نعمت رفع سختی ۲۹۹
- ۲۸۹- نعمت صبر در سختی ۲۹۹
- ۲۹۰- نقش سختی ها ۳۰۰
- ۲۹۱- یأس در سختی ۳۰۱
- ۲۹۲- {سختی ها} ۳۰۳
- ۲۹۳- آثار تحمل سختی ها ۳۰۵
- ۲۹۴- آثار سختی ها ۳۰۵
- ۲۹۵- ارزش تحمل سختی ها ۳۰۷
- ۲۹۶- استقامت در سختی ها ۳۰۷
- ۲۹۷- اهمیت رابطه سختی ها با آسانی ها ۳۰۹
- ۲۹۸- پاداش تحمل سختی ها ۳۰۹
- ۲۹۹- تسهیل سختی ها ۳۰۹
- ۳۰۰- دعا در سختی ها ۳۱۱
- ۳۰۱- رابطه سختی ها با آسانی ها ۳۱۱
- ۳۰۲- راههای تسهیل سختی ها ۳۱۳
- ۳۰۳- زوال پذیری سختی ها ۳۱۳
- ۳۰۴- سازندگی سختی ها ۳۱۳
- ۳۰۵- سختی ها جنگ ۳۱۵
- ۳۰۶- سختی ها در راه خدا ۳۱۵

- ۳۰۷- صبر در سختی ها ۳۱۵
- ۳۰۸- عوامل تحمل سختی ها ۳۱۵
- ۳۰۹- عوامل رفع سختی ها ۳۱۷
- ۳۱۰- عوامل سختی ها ۳۱۷
- ۳۱۱- فلسفه سختی ها ۳۱۷
- ۳۱۲- قانونمندی رابطه سختی ها با آسانی ها ۳۱۹
- ۳۱۳- منشأ تأثیر سختی ها ۳۲۰
- ۳۱۴- منشأ تسهیل سختی ها ۳۲۱
- ۳۱۵- ناپایداری سختی ها ۳۲۱
- ۳۱۶- نقش سختی ها ۳۲۱
- ۲- سخن چینان ۳۲۴
- ۱- حرمت اطاعت از سخن چینان ۳۲۴
- ۲- رد خواسته های سخن چینان ۳۲۴
- ۳- سخن چینان در جهنم ۳۲۴
- ۴- عذاب سخن چینان ۳۲۴
- ۵- ممنوعیت اطاعت از سخن چینان ۳۲۵
- ۶- آثار سخن چینی ۳۲۵
- ۷- اجتناب از سخن چینی ۳۲۵
- ۸- سخن چینی کافران ۳۲۵
- ۹- سخن چینی مکذبان محمد(صلی الله علیه و آله) ۳۲۷
- ۱۰- سخن چینی همسر ابو لهب ۳۲۷
- ۱۱- سرزنش سخن چینی ۳۲۷
- ۳- سخن ۳۲۸
- ۱- سخن ۳۲۸
- ۲- آثار استواری در سخن ۳۲۸
- ۳- آثار استهزا با سخن ۳۲۸

- ۴- آثار اعراض از بهترین سخن ۳۲۹
- ۵- آثار اعراض از سخن لغو ۳۲۹
- ۶- آثار انتخاب بهترین سخن ۳۲۹
- ۷- آثار تنوع در سخن ۳۲۹
- ۸- آثار سخن ۳۳۱
- ۹- آثار سخن پسندیده ۳۳۳
- ۱۰- آثار سخن چینی ۳۳۳
- ۱۱- آثار سخن لغو ۳۳۳
- ۱۲- آثار سخن موسی(ع) ۳۳۴
- ۱۳- آثار سخن ناپسند ۳۳۵
- ۱۴- آثار فصاحت سخن ۳۳۵
- ۱۵- آثار نرمی سخن ۳۳۶
- ۱۶- آثار نرمی سخن موسی(ع) ۳۳۷
- ۱۷- آثار نرمی سخن هارون(ع) ۳۳۷
- ۱۸- آداب سخن ۳۳۷
- ۱۹- آرایش سخن ۳۴۴
- ۲۰- ابلاغ سخن خدا ۳۴۵
- ۲۱- اجتناب از استماع سخن لغو ۳۴۵
- ۲۲- اجتناب از خشونت در سخن ۳۴۵
- ۲۳- اجتناب از سخن باطل ۳۴۵
- ۲۴- اجتناب از سخن بی عمل ۳۴۶
- ۲۵- اجتناب از سخن بیجا ۳۴۷
- ۲۶- اجتناب از سخن چینی ۳۴۷
- ۲۷- اجتناب از سخن لغو ۳۴۷
- ۲۸- اجتناب از سخن ناپسند ۳۴۸
- ۲۹- اجتناب از سخن ناحق ۳۴۹

- ۳۴۹ ..... ۳۰- ادب در سخن
- ۳۵۰ ..... ۳۱- ادب سخن
- ۳۵۱ ..... ۳۲- ارزش سخن
- ۳۵۱ ..... ۳۳- استماع بهترین سخن
- ۳۵۲ ..... ۳۴- استماع سخن
- ۳۵۳ ..... ۳۵- استماع سخن حرام
- ۳۵۳ ..... ۳۶- استماع سخن زبردستان
- ۳۵۳ ..... ۳۷- استماع سخن کودک
- ۳۵۴ ..... ۳۸- استواری در سخن
- ۳۵۵ ..... ۳۹- اعتدال در سخن
- ۳۵۵ ..... ۴۰- اعراض از سخن لغو
- ۳۵۶ ..... ۴۱- امتحان با سخن
- ۳۵۷ ..... ۴۲- امتناع از سخن خیر
- ۳۵۷ ..... ۴۳- انتخاب بهترین سخن
- ۳۵۹ ..... ۴۴- اولین سخن خدا با موسی(ع)
- ۳۵۹ ..... ۴۵- اولین سخن موسی(ع)
- ۳۵۹ ..... ۴۶- اهمیت اجتناب از سخن لغو
- ۳۵۹ ..... ۴۷- اهمیت اعراض از سخن لغو
- ۳۶۱ ..... ۴۸- اهمیت تحلیل سخن
- ۳۶۱ ..... ۴۹- اهمیت سخن
- ۳۶۱ ..... ۵۰- اهمیت سخن پسندیده
- ۳۶۱ ..... ۵۱- اهمیت مراقبت در سخن
- ۳۶۳ ..... ۵۲- برهان در سخن
- ۳۶۳ ..... ۵۳- بهترین سخن
- ۳۶۵ ..... ۵۴- بهشتیان و سخن لغو
- ۳۶۷ ..... ۵۵- بی عدالتی در سخن

- ۳۶۷ ..... ۵۶- پاداش اجتناب از سخن باطل
- ۳۶۷ ..... ۵۷- پیروی از بهترین سخن
- ۳۶۷ ..... ۵۸- تحریف سخن
- ۳۶۹ ..... ۵۹- ترک سخن بی علم
- ۳۶۹ ..... ۶۰- تشویق به استماع سخن
- ۳۷۰ ..... ۶۱- تشویق به تعقل در سخن
- ۳۷۱ ..... ۶۲- تشویق به سخن پسندیده
- ۳۷۱ ..... ۶۳- تعقل در سخن دیگران
- ۳۷۱ ..... ۶۴- توصیه به سخن پسندیده
- ۳۷۱ ..... ۶۵- ثبت سخن
- ۳۷۳ ..... ۶۶- جذابیت سخن محمد(صلی الله علیه و آله)
- ۳۷۴ ..... ۶۷- حجیت سخن اهل خبره
- ۳۷۵ ..... ۶۸- حجیت سخن علمای دینی
- ۳۷۵ ..... ۶۹- حرمت اطاعت از سخن چنان
- ۳۷۵ ..... ۷۰- حرمت سخن ناحق
- ۳۷۶ ..... ۷۱- حسابرسی سخن
- ۳۷۷ ..... ۷۲- حقانیت سخن خدا
- ۳۷۷ ..... ۷۳- خشونت در سخن
- ۳۷۸ ..... ۷۴- خیانت در سخن
- ۳۷۹ ..... ۷۵- دقت در سخن
- ۳۷۹ ..... ۷۶- رد خواسته های سخن چنان
- ۳۷۹ ..... ۷۷- روش برخورد با سخن لغو
- ۳۷۹ ..... ۷۸- روش سخن
- ۳۸۱ ..... ۷۹- زمینه اجتناب از سخن ناپسند
- ۳۸۱ ..... ۸۰- زمینه استماع سخن منافقان
- ۳۸۱ ..... ۸۱- زمینه استواری در سخن

- ۳۸۱ ----- ۸۲- زمینه بی تأثیری سخن
- ۳۸۳ ----- ۸۳- زمینه دقت در سخن
- ۳۸۳ ----- ۸۴- زمینه سخن بیجای دشمنان
- ۳۸۳ ----- ۸۵- زمینه سخن ناحق
- ۳۸۳ ----- ۸۶- زمینه فهم سخن علما
- ۳۸۵ ----- ۸۷- زیباترین سخن
- ۳۸۵ ----- ۸۸- سختی اجتناب از سخن باطل
- ۳۸۵ ----- ۸۹- سخن آشکار انسان ها
- ۳۸۵ ----- ۹۰- سخن آشکار کافران
- ۳۸۶ ----- ۹۱- سخن آشکار مشرکان
- ۳۸۷ ----- ۹۲- سخن از امور جنسی
- ۳۸۷ ----- ۹۳- سخن انسان
- ۳۸۷ ----- ۹۴- سخن انسان ها
- ۳۸۷ ----- ۹۵- سخن اهل آسمان
- ۳۸۹ ----- ۹۶- سخن باطل
- ۳۸۹ ----- ۹۷- سخن بی علم
- ۳۸۹ ----- ۹۸- سخن بی عمل
- ۳۹۱ ----- ۹۹- سخن بیجا
- ۳۹۱ ----- ۱۰۰- سخن بیجا درباره خدا
- ۳۹۱ ----- ۱۰۱- سخن بیجای دشمنان محمد(صلی الله علیه و آله)
- ۳۹۱ ----- ۱۰۲- سخن پسندیده
- ۳۹۲ ----- ۱۰۳- سخن پسندیده در بهشت
- ۳۹۲ ----- ۱۰۴- سخن پسندیده زنان عقیف
- ۳۹۲ ----- ۱۰۵- سخن پسندیده مردان عقیف
- ۳۹۲ ----- ۱۰۶- سخن پسندیده مؤمنان اهل کتاب
- ۳۹۵ ----- ۱۰۷- سخن پنهان انسان ها

- ۱۰۸- سخن پنهانی ۳۹۵
- ۱۰۹- سخن جاهلانه ۳۹۵
- ۱۱۰- سخن جاهلانه درباره دین ۳۹۵
- ۱۱۱- سخن جنون آمیز ۳۹۷
- ۱۱۲- سخن چینان در جهنم ۳۹۷
- ۱۱۳- سخن چینی کافران ۳۹۷
- ۱۱۴- سخن چینی مکذبان محمد(صلی الله علیه و آله) ۳۹۷
- ۱۱۵- سخن چینی همسر ابو لهب ۳۹۸
- ۱۱۶- سخن در قیامت ۳۹۹
- ۱۱۷- سخن درباره قبله ۳۹۹
- ۱۱۸- سخن رهبران ۳۹۹
- ۱۱۹- سخن زیبای منافقان ۴۰۱
- ۱۲۰- سخن عادلانه ۴۰۱
- ۱۲۱- سخن کافران ۴۰۱
- ۱۲۲- سخن مریبان ۴۰۱
- ۱۲۳- سخن مریم(س) ۴۰۳
- ۱۲۴- سخن ملانکه ۴۰۳
- ۱۲۵- سخن منافقان ۴۰۳
- ۱۲۶- سخن مؤمنان ۴۰۴
- ۱۲۷- سخن مؤمنان درباره محمد(صلی الله علیه و آله) ۴۰۵
- ۱۲۸- سخن ناپسند زنان پلید ۴۰۵
- ۱۲۹- سخن ناپسند کافران ۴۰۶
- ۱۳۰- سخن ناپسند مردان پلید ۴۰۷
- ۱۳۱- سخن ناپسند مشرکان ۴۰۷
- ۱۳۲- سرزنش استماع سخن ناپسند ۴۰۷
- ۱۳۳- سرزنش سخن بی عمل ۴۰۸

- ۴۰۹ ..... ۱۳۴- سرزنش سخن بی منطق
- ۴۱۰ ..... ۱۳۵- سرزنش سخن چینی
- ۴۱۱ ..... ۱۳۶- سلامتی عقل برگزیدگان بهترین سخن
- ۴۱۱ ..... ۱۳۷- شاعران مؤمن و سخن بی عمل
- ۴۱۱ ..... ۱۳۸- شرایط استماع سخن
- ۴۱۱ ..... ۱۳۹- شرایط تأثیر سخن
- ۴۱۳ ..... ۱۴۰- شرایط تأثیر سخن در قیامت
- ۴۱۳ ..... ۱۴۱- صبر بر سخن ناپسند
- ۴۱۳ ..... ۱۴۲- صبر در اجتناب از سخن باطل
- ۴۱۳ ..... ۱۴۳- عدالت در سخن
- ۴۱۵ ..... ۱۴۴- عذاب سخن چینان
- ۴۱۵ ..... ۱۴۵- عفت در سخن
- ۴۱۷ ..... ۱۴۶- علم به سخن ها
- ۴۱۷ ..... ۱۴۷- عمل به سخن خود
- ۴۱۷ ..... ۱۴۸- عمل به محتوای سخن
- ۴۱۸ ..... ۱۴۹- عوامل اتقان سخن
- ۴۱۹ ..... ۱۵۰- عوامل جذابیت سخن
- ۴۱۹ ..... ۱۵۱- فریاد در سخن
- ۴۱۹ ..... ۱۵۲- فلسفه استماع سخن
- ۴۲۱ ..... ۱۵۳- کنایه در سخن
- ۴۲۱ ..... ۱۵۴- کیفر سخن بیجا
- ۴۲۱ ..... ۱۵۵- گواه حقانیت سخن خدا
- ۴۲۱ ..... ۱۵۶- لحن سخن منافقان
- ۴۲۲ ..... ۱۵۷- محدوده حجیت سخن علما
- ۴۲۳ ..... ۱۵۸- مراد از سخن لغو
- ۴۲۳ ..... ۱۵۹- مراقبت در سخن

- ۱۶۰- مسؤول سخن ۴۲۳
- ۱۶۱- مکر در سخن ۴۲۵
- ۱۶۲- ملاک ارزیابی سخن ۴۲۵
- ۱۶۳- ملاک حقانیت سخن ۴۲۵
- ۱۶۴- ملاک سخن ۴۲۶
- ۱۶۵- ملاک سخن باطل ۴۲۷
- ۱۶۶- ملاک قبول سخن ۴۲۷
- ۱۶۷- ممنوعیت اطاعت از سخن چینیان ۴۲۷
- ۱۶۸- ممنوعیت سخن بدون علم ۴۲۸
- ۱۶۹- منشأ سخن باطل ۴۲۹
- ۱۷۰- منشأ سخن روح(اسم خاص) ۴۲۹
- ۱۷۱- منشأ سخن ملاتکه ۴۲۹
- ۱۷۲- موانع سخن بی عمل ۴۳۱
- ۱۷۳- موانع سخن ناپسند ۴۳۱
- ۱۷۴- مؤمنان و سخن لغو ۴۳۱
- ۱۷۵- ناپسندی خشونت در سخن ۴۳۲
- ۱۷۶- ناهماهنگی با سخن خدا ۴۳۳
- ۱۷۷- نرمی در سخن با محمد(صلی الله علیه و آله) ۴۳۳
- ۱۷۸- نرمی سخن ابراهیم(ع) ۴۳۳
- ۱۷۹- نرمی سخن در انداز ۴۳۳
- ۱۸۰- نرمی سخن در تبلیغ ۴۳۵
- ۱۸۱- نرمی سخن موسی(ع) ۴۳۶
- ۱۸۲- نرمی سخن هارون(ع) ۴۳۷
- ۱۸۳- نزول بهترین سخن ۴۳۷
- ۱۸۴- نشانه های حجیت سخن ۴۳۸
- ۱۸۵- نشانه های حقانیت سخن ۴۳۹

- ۱۸۶- نعمت سخن ۴۳۹
- ۱۸۷- نفرت از استماع سخن جهنمیان ۴۳۹
- ۱۸۸- نفی سخن لغو در بهشت ۴۴۱
- ۱۸۹- نقش سخن ۴۴۱
- ۱۹۰- نقش سخن خدا ۴۴۲
- ۱۹۱- نقش سوگند در سخن ۴۴۳
- ۱۹۲- نهی از سخن بدون علم ۴۴۳
- ۱۹۳- ویژگیهای سخن محمد(صلی الله علیه و آله) ۴۴۳
- ۱۹۴- هدف از استماع سخن ۴۴۵
- ۱۹۵- هماهنگی سخن با عمل ۴۴۵
- ۱۹۶- هماهنگی سخن و عمل محمد(صلی الله علیه و آله) ۴۴۶
- ۱۹۷- هماهنگی سخن و فعل خدا ۴۴۷
- ۱۹۸- آثار استماع سخنان محمد(صلی الله علیه و آله) ۴۴۷
- ۱۹۹- آثار سخنان باطل کافران ۴۴۷
- ۲۰۰- آثار سخنان محمد(صلی الله علیه و آله) ۴۴۸
- ۲۰۱- استماع سخنان انبیا ۴۴۹
- ۲۰۲- استماع سخنان محمد(صلی الله علیه و آله) ۴۴۹
- ۲۰۳- استهزای سخنان محمد(صلی الله علیه و آله) ۴۵۱
- ۲۰۴- پاسخ به سخنان نادرست ۴۵۱
- ۲۰۵- تصدیق سخنان مؤمنان ۴۵۱
- ۲۰۶- حقانیت سخنان انبیا ۴۵۱
- ۲۰۷- رهبران دینی و استماع سخنان مردم ۴۵۲
- ۲۰۸- سخنان بیجای اهل مدین ۴۵۲
- ۲۰۹- سخنان گمراهگر ۴۵۲
- ۲۱۰- سخنان لهو ۴۵۲
- ۲۱۱- سخنان محتضر ۴۵۴

- ۲۱۲- سخنان ناپسند منافقان ۴۵۵
- ۲۱۳- صبر بر سخنان کافران ۴۵۵
- ۲۱۴- علم خدا به سخنان ۴۵۵
- ۲۱۵- فهم سخنان محمد(صلی الله علیه و آله) ۴۵۷
- ۲۱۶- کافران و سخنان محمد(صلی الله علیه و آله) ۴۵۷
- ۲۱۷- محمد(صلی الله علیه و آله) و استماع سخنان مردم ۴۵۹
- ۲۱۸- محمد(صلی الله علیه و آله) و سخنان باطل ۴۶۰
- ۲۱۹- منشأ سخنان محمد(صلی الله علیه و آله) ۴۶۱
- ۲۲۰- موانع درک سخنان محمد(صلی الله علیه و آله) ۴۶۱
- ۴- سدره المنتهی ۴۶۲
- ۱- آیات خدا در سدره المنتهی ۴۶۲
- ۲- پوشش سدره المنتهی ۴۶۲
- ۳- جبرئیل در سدره المنتهی ۴۶۲
- ۴- سدره المنتهی هنگام نزول جبرئیل ۴۶۴
- ۵- محمد(صلی الله علیه و آله) در سدره المنتهی ۴۶۴
- ۶- مکان سدره المنتهی ۴۶۶
- ۵- سد سازی ۴۶۸
- ۱- سد سازی با آهن ۴۶۸
- ۲- صنعت سد سازی ۴۶۸
- ۶- سرزمین ۴۶۹
- ۱- آبادانی سرزمین قوم سبا ۴۶۹
- ۲- آبادانی سرزمین ها ۴۶۹
- ۳- آزاد سازی سرزمین های اسلامی ۴۶۹
- ۴- آیات خدا در سرزمین سبا ۴۶۹
- ۵- احترام سرزمین طوی ۴۷۰
- ۶- اختیار مردم مغرب سرزمین ذوالقرنین ۴۷۰

- ۴۷۰ - ..... ۷- اخراج دشمنان از سرزمین های اسلامی
- ۴۷۱ - ..... ۸- ادعای مالکیت سرزمین مصر
- ۴۷۲ - ..... ۹- ارزش سرزمین ها
- ۴۷۲ - ..... ۱۰- استحکام سرزمین قوم عاد
- ۴۷۲ - ..... ۱۱- استمداد مردم شمال سرزمین ذوالقرنین
- ۴۷۲ - ..... ۱۲- اشراف فرعون و سرزمین مصر
- ۴۷۴ - ..... ۱۳- امکانات مادی مردم شمال سرزمین ذوالقرنین
- ۴۷۴ - ..... ۱۴- امنیت در سرزمین قوم سبأ
- ۴۷۴ - ..... ۱۵- انبیا در سرزمین خود
- ۴۷۵ - ..... ۱۶- اولین نبی سرزمین مکه
- ۴۷۶ - ..... ۱۷- اهل مکه و سرزمین قوم لوط
- ۴۷۶ - ..... ۱۸- اهمیت دفاع از سرزمین های اسلامی
- ۴۷۶ - ..... ۱۹- اهمیت سرزمین سبأ
- ۴۷۷ - ..... ۲۰- اهمیت هجرت از سرزمین شرک
- ۴۷۸ - ..... ۲۱- ایمان ظالمان مغرب سرزمین ذوالقرنین
- ۴۷۸ - ..... ۲۲- ایمان مردم مغرب سرزمین ذوالقرنین
- ۴۷۸ - ..... ۲۳- بادیه نشینی مردم مشرق سرزمین ذوالقرنین
- ۴۸۰ - ..... ۲۴- بارش سنگ بر سرزمین قوم لوط
- ۴۸۰ - ..... ۲۵- باغهای سرزمین سبأ
- ۴۸۰ - ..... ۲۶- باغهای سرزمین مصر
- ۴۸۰ - ..... ۲۷- برهنگی مردم مشرق سرزمین ذوالقرنین
- ۴۸۱ - ..... ۲۸- بنی اسرائیل در سرزمین شامات
- ۴۸۲ - ..... ۲۹- بنی اسرائیل در سرزمین مصر
- ۴۸۳ - ..... ۳۰- بنی اسرائیل در سرزمین مقدس
- ۴۸۴ - ..... ۳۱- بی خانمانی مردم مشرق سرزمین ذوالقرنین
- ۴۸۴ - ..... ۳۲- بی نظیری سرزمین ارم

- ۳۳- پاکى سرزمين طوى ۴۸۴
- ۳۴- تاريخ سرزمين سبأ ۴۸۵
- ۳۵- تاريخ سرزمين قوم لوط ۴۸۶
- ۳۶- تاريخ سرزمين کنعان ۴۸۶
- ۳۷- تاريخ سرزمين مصر ۴۸۶
- ۳۸- تشکل مردم مغرب سرزمين ذوالقرنين ۴۸۸
- ۳۹- تفاوت سرزمين ها ۴۸۸
- ۴۰- تقدس سرزمين طوى ۴۸۹
- ۴۱- تمدن در سرزمين سبأ ۴۹۰
- ۴۲- تمدن در مغرب سرزمين ذوالقرنين ۴۹۰
- ۴۳- تمدن مردم شمال سرزمين ذوالقرنين ۴۹۰
- ۴۴- تمدن مردم مشرق سرزمين ذوالقرنين ۴۹۲
- ۴۵- تمدن مردم مغرب سرزمين ذوالقرنين ۴۹۲
- ۴۶- تملك سرزمين يهود بنى قريظه ۴۹۲
- ۴۷- جادوگران در سرزمين مصر ۴۹۳
- ۴۸- جادوگرى در سرزمين مصر ۴۹۴
- ۴۹- جعاله مردم شمال سرزمين ذوالقرنين ۴۹۴
- ۵۰- جغرافياى سرزمين قوم لوط ۴۹۴
- ۵۱- جغرافياى سرزمين قوم نوح ۴۹۶
- ۵۲- چهل مردم شمال سرزمين ذوالقرنين ۴۹۶
- ۵۳- چشمه هاى سرزمين مصر ۴۹۶
- ۵۴- حاصلخيزى سرزمين قوم ثمود ۴۹۷
- ۵۵- حاکمان سرزمين مصر ۴۹۸
- ۵۶- حکومت در مغرب سرزمين ذوالقرنين ۴۹۸
- ۵۷- حکومت سرزمين مصر ۴۹۹
- ۵۸- خانه هاى مرتفع سرزمين ارم ۵۰۰

- ۵۹- خطر گرگ در سرزمین کنعان ۵۰۰
- ۶۰- درخت سدر در سرزمین سبأ ۵۰۰
- ۶۱- درخت گز در سرزمین سبأ ۵۰۲
- ۶۲- دره های سرزمین قوم عاد ۵۰۲
- ۶۳- دفاع مردم شمال سرزمین ذوالقرنین ۵۰۲
- ۶۴- دین درمغرب سرزمین ذوالقرنین ۵۰۲
- ۶۵- زبان مردم شمال سرزمین ذوالقرنین ۵۰۳
- ۶۶- زبان مردم مشرق سرزمین ذوالقرنین ۵۰۴
- ۶۷- زبان مردم مغرب سرزمین ذوالقرنین ۵۰۴
- ۶۸- زندگی در سرزمین های خوش آب و هوا ۵۰۴
- ۶۹- زندگی در سرزمین های کوهستانی ۵۰۵
- ۷۰- سپاه سلیمان(ع) در سرزمین مورچگان ۵۰۶
- ۷۱- سرزمین ارم ۵۰۶
- ۷۲- سرزمین ارم در دوران مقارن بعثت ۵۰۶
- ۷۳- سرزمین با برکت ۵۰۷
- ۷۴- سرزمین بیت المقدس ۵۰۸
- ۷۵- سرزمین خبیث ۵۰۸
- ۷۶- سرزمین سیأ در دوران سلیمان(ع) ۵۰۹
- ۷۷- سرزمین سدوم ۵۱۰
- ۷۸- سرزمین سراندیب ۵۱۰
- ۷۹- سرزمین سری لانکا ۵۱۰
- ۸۰- سرزمین فاسقان بنی اسرائیل ۵۱۲
- ۸۱- سرزمین فرعونیان ۵۱۲
- ۸۲- سرزمین قوم عاد ۵۱۴
- ۸۳- سرزمین قوم لوط ۵۱۴
- ۸۴- سرزمین قوم لوط در صدراسلام ۵۱۶

- ۸۵- سرزمین قوم لوط و مکه ۵۱۶
- ۸۶- سرزمین کنعان در دوران یوسف(ع) ۵۱۷
- ۸۷- سرزمین کوفه ۵۱۸
- ۸۸- سرزمین کوهستانی قوم نوح ۵۱۸
- ۸۹- سرزمین مصر در دوران یوسف(ع) ۵۱۹
- ۹۰- سرزمین مورچگان قصه سلیمان(ع) ۵۲۰
- ۹۱- سرزمین موصل ۵۲۰
- ۹۲- سرزمین های با برکت ۵۲۰
- ۹۳- سرزمین های صلح ۵۲۱
- ۹۴- سرزمین های موات ۵۲۲
- ۹۵- سرزمین یمن در دوران قوم سبأ ۵۲۲
- ۹۶- سرسبزی سرزمین اصحاب ایکه ۵۲۲
- ۹۷- سرسبزی سرزمین قوم عاد ۵۲۴
- ۹۸- سلیمان(ع) در سرزمین مورچگان ۵۲۴
- ۹۹- سمت چپ سرزمین سبأ ۵۲۴
- ۱۰۰- سمت راست سرزمین سبأ ۵۲۴
- ۱۰۱- شکایت مردم شمال سرزمین ذوالقرنین ۵۲۵
- ۱۰۲- ظالمان سرزمین مقدس ۵۲۶
- ۱۰۳- ظلم مردم مغرب سرزمین ذوالقرنین ۵۲۷
- ۱۰۴- عبرت از واژگونی سرزمین قوم لوط ۵۲۸
- ۱۰۵- عجز مردم شمال سرزمین ذوالقرنین ۵۲۸
- ۱۰۶- عجز مردم مغرب سرزمین ذوالقرنین ۵۲۸
- ۱۰۷- عذاب بر سرزمین قوم لوط ۵۲۸
- ۱۰۸- عفو مردم مغرب سرزمین ذوالقرنین ۵۳۰
- ۱۰۹- عمل صالح مردم مغرب سرزمین ذوالقرنین ۵۳۰
- ۱۱۰- عوامل اختناق در سرزمین مصر ۵۳۰

- ۱۱۱- فاصله منزلگاههای سرزمین سبا ۵۳۰
- ۱۱۲- فتح سرزمین مقدس ۵۳۲
- ۱۱۳- فرعون در سرزمین مصر ۵۳۴
- ۱۱۴- فرعون و سرزمین مصر ۵۳۴
- ۱۱۵- فلسفه معجزه موسی(ع) در سرزمین طوی ۵۳۴
- ۱۱۶- قارون در سرزمین مصر ۵۳۴
- ۱۱۷- قحطی در سرزمین کنعان ۵۳۶
- ۱۱۸- قداست سرزمین ها ۵۳۶
- ۱۱۹- کاخهای سرزمین مصر ۵۳۶
- ۱۲۰- کفر مردم مغرب سرزمین ذوالقرنین ۵۳۷
- ۱۲۱- کفش کئی در سرزمین طوی ۵۳۸
- ۱۲۲- کم فهمی مردم شمال سرزمین ذوالقرنین ۵۳۸
- ۱۲۳- کیفر مردم مغرب سرزمین ذوالقرنین ۵۳۸
- ۱۲۴- گرمسیری سرزمین قوم ثمود ۵۳۸
- ۱۲۵- گسترش سرزمین های اسلامی ۵۴۰
- ۱۲۶- گنج های سرزمین مصر ۵۴۰
- ۱۲۷- لای در سرزمین مصر ۵۴۰
- ۱۲۸- لوط(ع) در سرزمین سدوم ۵۴۲
- ۱۲۹- مالکیت سرزمین اقوام پیشین ۵۴۲
- ۱۳۰- مالکیت سرزمین انبیا ۵۴۲
- ۱۳۱- مالکیت سرزمین مصر ۵۴۳
- ۱۳۲- محرومیت از نعمتهای سرزمین مصر ۵۴۴
- ۱۳۳- مردم شمال سرزمین ذوالقرنین ۵۴۴
- ۱۳۴- مردم شمال سرزمین ذوالقرنین و سدسازی ۵۴۴
- ۱۳۵- مردم مشرق سرزمین ذوالقرنین ۵۴۴
- ۱۳۶- مردم مغرب سرزمین ذوالقرنین ۵۴۶

- ۱۳۷- مشکلات مردم شمال سرزمین ذوالقرنین ۵۴۶
- ۱۳۸- ملانکه در سرزمین قوم لوط ۵۴۷
- ۱۳۹- ملانکه عذاب در سرزمین قوم لوط ۵۴۸
- ۱۴۰- منزلگاههای سرزمین سبأ ۵۴۸
- ۱۴۱- منشأ برکت سرزمین ها ۵۴۸
- ۱۴۲- منشأ تفاوت سرزمین ها ۵۴۹
- ۱۴۳- موسی(ع) در سرزمین طوی ۵۵۰
- ۱۴۴- موسی(ع) در سرزمین مصر ۵۵۲
- ۱۴۵- موسی(ع) و سرزمین مصر ۵۵۲
- ۱۴۶- موقعیت جغرافیایی سرزمین اصحاب ایکه ۵۵۲
- ۱۴۷- موقعیت جغرافیایی سرزمین سبأ ۵۵۳
- ۱۴۸- موقعیت جغرافیایی سرزمین طوی ۵۵۴
- ۱۴۹- موقعیت جغرافیایی سرزمین قوم ثمود ۵۵۴
- ۱۵۰- موقعیت جغرافیایی سرزمین قوم عاد ۵۵۶
- ۱۵۱- موقعیت جغرافیایی سرزمین قوم لوط ۵۵۶
- ۱۵۲- موقعیت جغرافیایی سرزمین کنعان ۵۵۸
- ۱۵۳- موقعیت جغرافیایی سرزمین مدین ۵۵۸
- ۱۵۴- موقعیت جوی سرزمین قوم ثمود ۵۵۸
- ۱۵۵- موقعیت جوی سرزمین کنعان ۵۶۰
- ۱۵۶- نابودی سرزمین قوم ثمود ۵۶۰
- ۱۵۷- نزدیکی سرزمین قوم ثمود به مکه ۵۶۰
- ۱۵۸- نزدیکی سرزمین قوم عاد به مکه ۵۶۱
- ۱۵۹- نزدیکی منزلگاههای سرزمین سبأ ۵۶۲
- ۱۶۰- نعمت سرزمین آباد ۵۶۲
- ۱۶۱- نعمتهای سرزمین سبأ ۵۶۲
- ۱۶۲- نعمتهای سرزمین مصر ۵۶۳

- ۱۶۳- وارثان سرزمین قوم نوح ۵۶۴
- ۱۶۴- وارثان سرزمین مصر ۵۶۴
- ۱۶۵- واژگونی سرزمین قوم لوط ۵۶۴
- ۱۶۶- وعده تملک سرزمین های ناشناخته ۵۶۶
- ۱۶۷- ویرانی سرزمین قوم لوط ۵۶۷
- ۱۶۸- ویژگیهای سرزمین ارم ۵۶۸
- ۱۶۹- ویژگیهای سرزمین بنی اسرائیل ۵۶۸
- ۱۷۰- ویژگیهای سرزمین سبأ ۵۶۹
- ۱۷۱- ویژگیهای سرزمین قوم ثمود ۵۷۰
- ۱۷۲- ویژگیهای سرزمین قوم عاد ۵۷۰
- ۱۷۳- هامان در سرزمین مصر ۵۷۱
- ۱۷۴- هجرت از سرزمین شرک ۵۷۲
- ۱۷۵- هجرت از سرزمین قوم لوط ۵۷۲
- ۱۷۶- هجرت از سرزمین مصر ۵۷۴
- ۱۷۷- هجرت به سرزمین با برکت ۵۷۶
- ۱۷۸- هجرت به مشرق سرزمین مصر ۵۷۶
- ۱۷۹- هدهد و سرزمین سبأ ۵۷۶
- ۱۸۰- {سرزمین حجر} ۵۷۸
- ۱۸۱- {سرزمین شام} ۵۷۸
- ۱۸۲- {سرزمین مصر} ۵۷۹
- ۱۸۳- ادعای مالکیت سرزمین مصر ۵۸۰
- ۱۸۴- اشراف فرعون و سرزمین مصر ۵۸۰
- ۱۸۵- باغهای سرزمین مصر ۵۸۰
- ۱۸۶- بنی اسرائیل در سرزمین مصر ۵۸۲
- ۱۸۷- تاریخ سرزمین مصر ۵۸۲
- ۱۸۸- جادوگران در سرزمین مصر ۵۸۴

- ۵۸۴ ----- ۱۸۹- جادوگری در سرزمین مصر
- ۵۸۴ ----- ۱۹۰- چشمه های سرزمین مصر
- ۵۸۴ ----- ۱۹۱- حاکمان سرزمین مصر
- ۵۸۶ ----- ۱۹۲- حکومت سرزمین مصر
- ۵۸۶ ----- ۱۹۳- سرزمین مصر در دوران یوسف(ع)
- ۵۸۶ ----- ۱۹۴- عوامل اختناق در سرزمین مصر
- ۵۸۸ ----- ۱۹۵- فرعون در سرزمین مصر
- ۵۸۸ ----- ۱۹۶- فرعون و سرزمین مصر
- ۵۸۸ ----- ۱۹۷- قارون در سرزمین مصر
- ۵۸۸ ----- ۱۹۸- کاخهای سرزمین مصر
- ۵۸۹ ----- ۱۹۹- گنج های سرزمین مصر
- ۵۹۰ ----- ۲۰۰- لاوی در سرزمین مصر
- ۵۹۰ ----- ۲۰۱- مالکیت سرزمین مصر
- ۵۹۰ ----- ۲۰۲- محرومیت از نعمتهای سرزمین مصر
- ۵۹۰ ----- ۲۰۳- موسی(ع) در سرزمین مصر
- ۵۹۲ ----- ۲۰۴- موسی(ع) و سرزمین مصر
- ۵۹۲ ----- ۲۰۵- نعمتهای سرزمین مصر
- ۵۹۲ ----- ۲۰۶- وارثان سرزمین مصر
- ۵۹۳ ----- ۲۰۷- هامان در سرزمین مصر
- ۵۹۴ ----- ۲۰۸- هجرت از سرزمین مصر
- ۵۹۶ ----- ۲۰۹- هجرت به مشرق سرزمین مصر
- ۵۹۶ ----- ۲۱۰- {سرزمین مقدس}
- ۶۰۰ ----- ۲۱۱- بنی اسرائیل در سرزمین مقدس
- ۶۰۰ ----- ۲۱۲- ظالمان سرزمین مقدس
- ۶۰۲ ----- ۲۱۳- فتح سرزمین مقدس
- ۶۰۴ ----- ۲۱۴- سرزمین ها

- ۶۰۴-----۲۱۵- آبادانی سرزمین ها
- ۶۰۴-----۲۱۶- آیات خدا در سرزمین سبا
- ۶۰۵-----۲۱۷- احترام سرزمین طوی
- ۶۰۶-----۲۱۸- اختیار مردم مغرب سرزمین ذوالقرنین
- ۶۰۶-----۲۱۹- ادعای مالکیت سرزمین مصر
- ۶۰۶-----۲۲۰- ارزش سرزمین ها
- ۶۰۷-----۲۲۱- استحکام سرزمین قوم عاد
- ۶۰۸-----۲۲۲- استمداد مردم شمال سرزمین ذوالقرنین
- ۶۰۸-----۲۲۳- اقرار مردم شمال سرزمین ذوالقرنین
- ۶۰۸-----۲۲۴- امکانات مادی مردم شمال سرزمین ذوالقرنین
- ۶۰۹-----۲۲۵- امنیت در سرزمین قوم سبا
- ۶۱۰-----۲۲۶- اولین نبی سرزمین مکه
- ۶۱۰-----۲۲۷- اهمیت دفاع از سرزمین های اسلامی
- ۶۱۰-----۲۲۸- اهمیت سرزمین سبا
- ۶۱۰-----۲۲۹- ایمان ظالمان مغرب سرزمین ذوالقرنین
- ۶۱۲-----۲۳۰- ایمان مردم مغرب سرزمین ذوالقرنین
- ۶۱۲-----۲۳۱- بادیه نشینی مردم مشرق سرزمین ذوالقرنین
- ۶۱۲-----۲۳۲- بارش سنگ بر سرزمین قوم لوط
- ۶۱۴-----۲۳۳- باغهای سرزمین سبا
- ۶۱۴-----۲۳۴- باغهای سرزمین مصر
- ۶۱۴-----۲۳۵- برهنگی مردم مشرق سرزمین ذوالقرنین
- ۶۱۴-----۲۳۶- بنی اسرائیل در سرزمین مقدس
- ۶۱۶-----۲۳۷- بی خانمانی مردم مشرق سرزمین ذوالقرنین
- ۶۱۶-----۲۳۸- بی نظیری سرزمین ارم
- ۶۱۶-----۲۳۹- پاکی سرزمین طوی
- ۶۱۶-----۲۴۰- تاریخ سرزمین سبا

- ۶۱۸ - ۲۴۱- تاریخ سرزمین قوم لوط -----
- ۶۱۸ - ۲۴۲- تاریخ سرزمین کنعان -----
- ۶۱۸ - ۲۴۳- تاریخ سرزمین مصر -----
- ۶۲۰ - ۲۴۴- تشکل مردم مغرب سرزمین ذوالقرنین -----
- ۶۲۰ - ۲۴۵- تفاوت سرزمین ها -----
- ۶۲۱ - ۲۴۶- تقدس سرزمین طوی -----
- ۶۲۲ - ۲۴۷- تمدن در سرزمین سبأ -----
- ۶۲۲ - ۲۴۸- تمدن در مغرب سرزمین ذوالقرنین -----
- ۶۲۲ - ۲۴۹- تمدن مردم شمال سرزمین ذوالقرنین -----
- ۶۲۳ - ۲۵۰- تمدن مردم مشرق سرزمین ذوالقرنین -----
- ۶۲۴ - ۲۵۱- تمدن مردم مغرب سرزمین ذوالقرنین -----
- ۶۲۴ - ۲۵۲- تملک سرزمین یهود بنی قریظه -----
- ۶۲۴ - ۲۵۳- جادوگران در سرزمین مصر -----
- ۶۲۶ - ۲۵۴- جعاله مردم شمال سرزمین ذوالقرنین -----
- ۶۲۶ - ۲۵۵- جغرافیای سرزمین قوم لوط -----
- ۶۲۷ - ۲۵۶- جهل مردم شمال سرزمین ذوالقرنین -----
- ۶۲۸ - ۲۵۷- چشمه های سرزمین مصر -----
- ۶۲۸ - ۲۵۸- حاصلخیزی سرزمین قوم ثمود -----
- ۶۲۸ - ۲۵۹- حاکمان سرزمین مصر -----
- ۶۳۰ - ۲۶۰- حکومت در مغرب سرزمین ذوالقرنین -----
- ۶۳۰ - ۲۶۱- خانه های مرتفع سرزمین ارم -----
- ۶۳۰ - ۲۶۲- خطر گرگ در سرزمین کنعان -----
- ۶۳۱ - ۲۶۳- درخت سدر در سرزمین سبأ -----
- ۶۳۲ - ۲۶۴- درخت گز در سرزمین سبأ -----
- ۶۳۲ - ۲۶۵- دره های سرزمین قوم عاد -----
- ۶۳۲ - ۲۶۶- دفاع مردم شمال سرزمین ذوالقرنین -----

- ۶۳۲ ----- ۲۶۷- دین درمغرب سرزمین ذوالقرنین
- ۶۳۴ ----- ۲۶۸- زبان مردم شمال سرزمین ذوالقرنین
- ۶۳۴ ----- ۲۶۹- زبان مردم مشرق سرزمین ذوالقرنین
- ۶۳۴ ----- ۲۷۰- زبان مردم مغرب سرزمین ذوالقرنین
- ۶۳۴ ----- ۲۷۱- زندگی در سرزمین های خوش آب و هوا
- ۶۳۶ ----- ۲۷۲- زندگی در سرزمین های کوهستانی
- ۶۳۶ ----- ۲۷۳- سپاه سلیمان(ع) در سرزمین مورچگان
- ۶۳۶ ----- ۲۷۴- سرزمین ارم
- ۶۳۶ ----- ۲۷۵- سرزمین ارم در دوران مقارن بعثت
- ۶۳۸ ----- ۲۷۶- سرزمین با برکت
- ۶۳۸ ----- ۲۷۷- سرزمین سبأ در دوران سلیمان(ع)
- ۶۳۹ ----- ۲۷۸- سرزمین سدوم
- ۶۴۰ ----- ۲۷۹- سرزمین سرانديب
- ۶۴۰ ----- ۲۸۰- سرزمین سری لانکا
- ۶۴۰ ----- ۲۸۱- سرزمین قوم عاد
- ۶۴۲ ----- ۲۸۲- سرزمین قوم لوط
- ۶۴۲ ----- ۲۸۳- سرزمین قوم لوط در صدراسلام
- ۶۴۴ ----- ۲۸۴- سرزمین قوم لوط و مکه
- ۶۴۴ ----- ۲۸۵- سرزمین کنعان در دوران یوسف(ع)
- ۶۴۶ ----- ۲۸۶- سرزمین کوفه
- ۶۴۶ ----- ۲۸۷- سرزمین مصر در دوران یوسف(ع)
- ۶۴۶ ----- ۲۸۸- سرزمین مورچگان قصه سلیمان(ع)
- ۶۴۶ ----- ۲۸۹- سرزمین موصل
- ۶۴۸ ----- ۲۹۰- سرزمین های با برکت
- ۶۴۸ ----- ۲۹۱- سرزمین های صلح
- ۶۴۸ ----- ۲۹۲- سرزمین های موات

- ۲۹۳- سرزمین یمن در دوران قوم سبأ ۶۴۹
- ۲۹۴- سرسبزی سرزمین اصحاب ایکه ۶۵۰
- ۲۹۵- سرسبزی سرزمین قوم عاد ۶۵۰
- ۲۹۶- سلیمان(ع) در سرزمین مورچگان ۶۵۰
- ۲۹۷- سمت چپ سرزمین سبأ ۶۵۲
- ۲۹۸- سمت راست سرزمین سبأ ۶۵۲
- ۲۹۹- شکایت مردم شمال سرزمین ذوالقرنین ۶۵۲
- ۳۰۰- ظلم مردم مغرب سرزمین ذوالقرنین ۶۵۳
- ۳۰۱- عبرت از واژگونی سرزمین قوم لوط ۶۵۴
- ۳۰۲- عجز مردم شمال سرزمین ذوالقرنین ۶۵۴
- ۳۰۳- عجز مردم مغرب سرزمین ذوالقرنین ۶۵۴
- ۳۰۴- عفو مردم مغرب سرزمین ذوالقرنین ۶۵۴
- ۳۰۵- عمل صالح مردم مغرب سرزمین ذوالقرنین ۶۵۶
- ۳۰۶- عوامل اختناق در سرزمین مصر ۶۵۶
- ۳۰۷- فاصله منزلگاههای سرزمین سبا ۶۵۶
- ۳۰۸- قحطی در سرزمین کنعان ۶۵۷
- ۳۰۹- قداست سرزمین ها ۶۵۸
- ۳۱۰- کاخهای سرزمین مصر ۶۵۸
- ۳۱۱- کفر مردم مغرب سرزمین ذوالقرنین ۶۵۸
- ۳۱۲- کفش کتی در سرزمین طوی ۶۶۰
- ۳۱۳- کم فهمی مردم شمال سرزمین ذوالقرنین ۶۶۰
- ۳۱۴- کیفر مردم مغرب سرزمین ذوالقرنین ۶۶۰
- ۳۱۵- گرمسیری سرزمین قوم ثمود ۶۶۰
- ۳۱۶- گنج های سرزمین مصر ۶۶۲
- ۳۱۷- مالکیت سرزمین مصر ۶۶۲
- ۳۱۸- محرومیت از نعمتهای سرزمین مصر ۶۶۲

- ۳۱۹- مردم شمال سرزمین ذوالقرنین ۶۶۲
- ۳۲۰- مردم شمال سرزمین ذوالقرنین و سدسازی ۶۶۳
- ۳۲۱- مردم مشرق سرزمین ذوالقرنین ۶۶۴
- ۳۲۲- مردم مغرب سرزمین ذوالقرنین ۶۶۴
- ۳۲۳- مشکلات مردم شمال سرزمین ذوالقرنین ۶۶۶
- ۳۲۴- ملانکه عذاب در سرزمین قوم لوط ۶۶۶
- ۳۲۵- منزلگاههای سرزمین سبأ ۶۶۶
- ۳۲۶- منشأ برکت سرزمین ها ۶۶۶
- ۳۲۷- منشأ تفاوت سرزمین ها ۶۶۸
- ۳۲۸- موقعیت جغرافیایی سرزمین اصحاب ایکه ۶۶۸
- ۳۲۹- موقعیت جغرافیایی سرزمین سبأ ۶۶۸
- ۳۳۰- موقعیت جغرافیایی سرزمین طوی ۶۶۹
- ۳۳۱- موقعیت جغرافیایی سرزمین قوم ثمود ۶۷۰
- ۳۳۲- موقعیت جغرافیایی سرزمین قوم عاد ۶۷۰
- ۳۳۳- موقعیت جغرافیایی سرزمین قوم لوط ۶۷۲
- ۳۳۴- موقعیت جغرافیایی سرزمین کنعان ۶۷۴
- ۳۳۵- موقعیت جغرافیایی سرزمین مدین ۶۷۴
- ۳۳۶- موقعیت جوی سرزمین قوم ثمود ۶۷۴
- ۳۳۷- موقعیت جوی سرزمین کنعان ۶۷۴
- ۳۳۸- نابودی سرزمین قوم ثمود ۶۷۵
- ۳۳۹- نزدیکی سرزمین قوم ثمود به مکه ۶۷۶
- ۳۴۰- نزدیکی سرزمین قوم عاد به مکه ۶۷۶
- ۳۴۱- نزدیکی منزلگاههای سرزمین سبأ ۶۷۶
- ۳۴۲- نعمتهای سرزمین سبأ ۶۷۸
- ۳۴۳- نعمتهای سرزمین مصر ۶۷۸
- ۳۴۴- وارثان سرزمین قوم نوح ۶۷۸

- ۳۴۵- وارثان سرزمین مصر ۶۷۸
- ۳۴۶- واژگونی سرزمین قوم لوط ۶۸۰
- ۳۴۷- وعده تملک سرزمین های ناشناخته ۶۸۲
- ۳۴۸- ویرانی سرزمین قوم لوط ۶۸۲
- ۳۴۹- ویژگیهای سرزمین ارم ۶۸۳
- ۳۵۰- ویژگیهای سرزمین بنی اسرائیل ۶۸۴
- ۳۵۱- ویژگیهای سرزمین سبأ ۶۸۴
- ۳۵۲- ویژگیهای سرزمین قوم ثمود ۶۸۴
- ۳۵۳- ویژگیهای سرزمین قوم عاد ۶۸۵
- ۳۵۴- هجرت از سرزمین قوم لوط ۶۸۶
- ۳۵۵- هجرت از سرزمین مصر ۶۸۸
- ۳۵۶- هجرت به سرزمین با برکت ۶۹۰
- ۳۵۷- هجرت به مشرق سرزمین مصر ۶۹۰
- ۳۵۸- سرزمین های اسلامی ۶۹۰
- ۳۵۹- اخراج دشمنان از سرزمین های اسلامی ۶۹۲
- ۳۶۰- اهمیت دفاع از سرزمین های اسلامی ۶۹۲
- ۳۶۱- گسترش سرزمین های اسلامی ۶۹۲
- ۳۶۲- {سرزمین های خشک} ۶۹۲
- ۷- سرزنش ۶۹۴
- ۱- آثار سرزنش ۶۹۴
- ۲- دلایل سرزنش کافران ۶۹۴
- ۳- دلایل سرزنش مشرکان ۶۹۴
- ۴- رد سرزنش محمد(صلی الله علیه و آله) ۶۹۵
- ۵- زمینه سرزنش یونس(ع) ۶۹۵
- ۶- سرزنش آدم(ع) ۶۹۵
- ۷- سرزنش آرزوی ناپسند ۶۹۵

- ۸- سرزنش آزر - ۶۹۶
- ۹- سرزنش آمیزش در صدراسلام - ۶۹۷
- ۱۰- سرزنش ابلیس - ۶۹۷
- ۱۱- سرزنش اتکا به غیرخدا - ۶۹۹
- ۱۲- سرزنش اتکا به مال - ۶۹۹
- ۱۳- سرزنش اجتناب از عبرت - ۶۹۹
- ۱۴- سرزنش احترام به علمای مسیحیت - ۶۹۹
- ۱۵- سرزنش احترام به علمای یهود - ۷۰۱
- ۱۶- سرزنش احساس امنیت مشرکان - ۷۰۱
- ۱۷- سرزنش اختلاف - ۷۰۱
- ۱۸- سرزنش اختلاف افکنی - ۷۰۳
- ۱۹- سرزنش اختلاف دینی - ۷۰۳
- ۲۰- سرزنش اخروی جنیان گمراه - ۷۰۳
- ۲۱- سرزنش اخروی حق ستیزان - ۷۰۳
- ۲۲- سرزنش اخروی دنیاطلبان - ۷۰۴
- ۲۳- سرزنش اخروی شیطان - ۷۰۵
- ۲۴- سرزنش اخروی ظالمان - ۷۰۵
- ۲۵- سرزنش اخروی غافلان - ۷۰۷
- ۲۶- سرزنش اخروی کافران - ۷۰۷
- ۲۷- سرزنش اخروی گمراهان - ۷۰۹
- ۲۸- سرزنش اخروی مشرکان - ۷۰۹
- ۲۹- سرزنش اخروی مکذبان - ۷۱۰
- ۳۰- سرزنش اخروی مکذبان معاد - ۷۱۱
- ۳۱- سرزنش اذیت - ۷۱۱
- ۳۲- سرزنش اذیت همسایه - ۷۱۳
- ۳۳- سرزنش اذیت یتیم - ۷۱۴

- ۳۴- سرزنش ارتداد ۷۱۵
- ۳۵- سرزنش ارضای غریزه جنسی در صدراسلام ۷۱۵
- ۳۶- سرزنش استغفار برای مشرکان ۷۱۵
- ۳۷- سرزنش استغنا ۷۱۷
- ۳۸- سرزنش استکبار ۷۱۷
- ۳۹- سرزنش استماع دروغ ۷۱۷
- ۴۰- سرزنش استماع سخن ناپسند ۷۱۹
- ۴۱- سرزنش استماع شایعه ۷۱۹
- ۴۲- سرزنش استمداد از غیرخدا ۷۱۹
- ۴۳- سرزنش استهزا ۷۱۹
- ۴۴- سرزنش اسراف ۷۲۱
- ۴۵- سرزنش اسناد جاهلانه به خدا ۷۲۳
- ۴۶- سرزنش اشاعه فحشا ۷۲۳
- ۴۷- سرزنش اشراف فرعون ۷۲۳
- ۴۸- سرزنش اشراف قوم سبأ ۷۲۴
- ۴۹- سرزنش اشراف قوم نوح ۷۲۵
- ۵۰- سرزنش اصحاب اخدود ۷۲۵
- ۵۱- سرزنش اصحاب الجنه ۷۲۵
- ۵۲- سرزنش اصحاب ایکه ۷۲۷
- ۵۳- سرزنش اصرار بر عقیده باطل ۷۲۷
- ۵۴- سرزنش اضرار ۷۲۷
- ۵۵- سرزنش اضلال ۷۲۸
- ۵۶- سرزنش اطاعت از دشمنان ۷۲۹
- ۵۷- سرزنش اطاعت از شیطان ۷۲۹
- ۵۸- سرزنش اطاعت از هواپرستان ۷۲۹
- ۵۹- سرزنش اطمینان به حسن فرجام ۷۲۹

- ۶۰- سرزنش اطمینان به سعادت ۷۳۱
- ۶۱- سرزنش اعراض از آیات خدا ۷۳۱
- ۶۲- سرزنش اعراض از ایمان ۷۳۱
- ۶۳- سرزنش اعراض از توحید عبادی ۷۳۱
- ۶۴- سرزنش اعراض از عتق برده ۷۳۲
- ۶۵- سرزنش اعراض از فقرا ۷۳۳
- ۶۶- سرزنش اعراض از قرآن ۷۳۳
- ۶۷- سرزنش اغواگری ۷۳۳
- ۶۸- سرزنش افترا ۷۳۵
- ۶۹- سرزنش افراط ۷۳۵
- ۷۰- سرزنش افراط در سرور ۷۳۵
- ۷۱- سرزنش افساد در خویشاوندان ۷۳۵
- ۷۲- سرزنش افشاگری ۷۳۶
- ۷۳- سرزنش اقوام پیشین ۷۳۷
- ۷۴- سرزنش اکثریت مشرکان ۷۳۷
- ۷۵- سرزنش انحراف ۷۳۸
- ۷۶- سرزنش اندوه ۷۳۹
- ۷۷- سرزنش اهانت به مهمان ۷۳۹
- ۷۸- سرزنش اهل انطاکیه ۷۳۹
- ۷۹- سرزنش اهل کتاب ۷۴۱
- ۸۰- سرزنش اهل مدین ۷۴۳
- ۸۱- سرزنش بادیه نشینان ۷۴۳
- ۸۲- سرزنش باغدار متکبر ۷۴۴
- ۸۳- سرزنش بت پرستی ۷۴۵
- ۸۴- سرزنش بخل ۷۴۵
- ۸۵- سرزنش بخل در صدقات ۷۴۸

- ۸۶- سرزنش بخیل ۷۴۹
- ۸۷- سرزنش بخیلان ۷۴۹
- ۸۸- سرزنش بداخلاقی ۷۵۰
- ۸۹- سرزنش بدعت ۷۵۱
- ۹۰- سرزنش بدعت گزاران ۷۵۱
- ۹۱- سرزنش بدکاران ۷۵۱
- ۹۲- سرزنش بدگویی ۷۵۳
- ۹۳- سرزنش برادران یوسف ۷۵۳
- ۹۴- سرزنش برتری طلبی ۷۵۳
- ۹۵- سرزنش بندگان خدا ۷۵۴
- ۹۶- سرزنش بنی اسرائیل ۷۵۵
- ۹۷- سرزنش بنی امیه ۷۵۷
- ۹۸- سرزنش بی ادبان ۷۵۹
- ۹۹- سرزنش بی ادبی با محمد(صلی الله علیه و آله) ۷۵۹
- ۱۰۰- سرزنش بی اعتنائی به یتیم ۷۵۹
- ۱۰۱- سرزنش بی تفاوتی رهبران ۷۵۹
- ۱۰۲- سرزنش بی رغبتی در انفاق ۷۵۹
- ۱۰۳- سرزنش بی مبالائی در سوگند ۷۶۱
- ۱۰۴- سرزنش بی نیازی از پادشاهای خدا ۷۶۱
- ۱۰۵- سرزنش بیماردلان ۷۶۱
- ۱۰۶- سرزنش پدر ابراهیم(ع) ۷۶۱
- ۱۰۷- سرزنش پرخوری ۷۶۳
- ۱۰۸- سرزنش پیروان شیطان ۷۶۳
- ۱۰۹- سرزنش پیروان طغیانگران ۷۶۳
- ۱۱۰- سرزنش پیروی از ظن ۷۶۵
- ۱۱۱- سرزنش تأخیر نماز ۷۶۵

- ۱۱۲- سرزنش تارکان انفاق ----- ۷۶۵
- ۱۱۳- سرزنش تباهی عمر ----- ۷۶۷
- ۱۱۴- سرزنش تبذیر ----- ۷۶۷
- ۱۱۵- سرزنش تبعیت از ظن ----- ۷۶۷
- ۱۱۶- سرزنش تبعیت از غیر خدا ----- ۷۶۸
- ۱۱۷- سرزنش تبعیض در تبلیغ ----- ۷۶۹
- ۱۱۸- سرزنش تبعیض در عمل به تکلیف ----- ۷۶۹
- ۱۱۹- سرزنش تبعیض نژادی ----- ۷۶۹
- ۱۲۰- سرزنش تجاوزگری ----- ۷۶۹
- ۱۲۱- سرزنش تجاهل ----- ۷۷۱
- ۱۲۲- سرزنش تحریم حلال ----- ۷۷۱
- ۱۲۳- سرزنش تحقیر دیگران ----- ۷۷۱
- ۱۲۴- سرزنش تحقیر فقرا ----- ۷۷۳
- ۱۲۵- سرزنش تحقیر مؤمنان فقیر ----- ۷۷۳
- ۱۲۶- سرزنش تحقیر یتیم ----- ۷۷۳
- ۱۲۷- سرزنش تحمیل ذلت بر یتیم ----- ۷۷۳
- ۱۲۸- سرزنش تداوم کفران نعمت ----- ۷۷۵
- ۱۲۹- سرزنش ترجیح اشراف ----- ۷۷۵
- ۱۳۰- سرزنش ترجیح دنیا بر آخرت ----- ۷۷۵
- ۱۳۱- سرزنش ترجیح رضایت مردم ----- ۷۷۵
- ۱۳۲- سرزنش ترجیح مرفهان ----- ۷۷۶
- ۱۳۳- سرزنش ترس از غیر خدا ----- ۷۷۷
- ۱۳۴- سرزنش ترس از فقر ----- ۷۷۷
- ۱۳۵- سرزنش ترشرویی ----- ۷۷۷
- ۱۳۶- سرزنش ترک احسان ----- ۷۷۸
- ۱۳۷- سرزنش ترک امداد بهفقرا ----- ۷۷۹

- ۱۳۸- سرزنش ترک انفاق ۷۷۹
- ۱۳۹- سرزنش ترک تکلیف ۷۸۳
- ۱۴۰- سرزنش ترک تکلیف سخت ۷۸۳
- ۱۴۱- سرزنش ترک جهاد ۷۸۳
- ۱۴۲- سرزنش ترک دعا ۷۸۴
- ۱۴۳- سرزنش ترک مطالعه تاریخ ۷۸۵
- ۱۴۴- سرزنش ترک نماز جمعه ۷۸۵
- ۱۴۵- سرزنش ترک هجرت ۷۸۵
- ۱۴۶- سرزنش تضييع پاداش محسنان ۷۸۵
- ۱۴۷- سرزنش تظاهر به ايمان ۷۸۷
- ۱۴۸- سرزنش تعصب های جاهلی ۷۸۷
- ۱۴۹- سرزنش تعطیلی مسجد ۷۸۷
- ۱۵۰- سرزنش تفاخر ۷۸۷
- ۱۵۱- سرزنش تفاخر به ثروت ۷۸۹
- ۱۵۲- سرزنش تفاخر به جمعیت مردگان ۷۸۹
- ۱۵۳- سرزنش تفاخر به قبر نیاکان ۷۹۱
- ۱۵۴- سرزنش تفکر طبقاتی ۷۹۱
- ۱۵۵- سرزنش تکبر ۷۹۱
- ۱۵۶- سرزنش تکدی ۷۹۵
- ۱۵۷- سرزنش تکذیب آیات خدا ۷۹۵
- ۱۵۸- سرزنش تکذیب پادشاهی خدا ۷۹۶
- ۱۵۹- سرزنش تکذیب حق ۷۹۷
- ۱۶۰- سرزنش تکذیب دین ۷۹۷
- ۱۶۱- سرزنش تکذیب قرآن ۷۹۷
- ۱۶۲- سرزنش تکذیب معاد ۷۹۹
- ۱۶۳- سرزنش تملق ۷۹۹

- ۱۶۴- سرزنش تنبلی - ۸۰۰
- ۱۶۵- سرزنش تندخویی - ۸۰۲
- ۱۶۶- سرزنش توطئه علیه اسلام - ۸۰۳
- ۱۶۷- سرزنش توطئه علیه محمد(صلی الله علیه و آله) - ۸۰۳
- ۱۶۸- سرزنش توطئه علیه مسلمانان - ۸۰۳
- ۱۶۹- سرزنش تهمت - ۸۰۳
- ۱۷۰- سرزنش تهمت به عیفان - ۸۰۵
- ۱۷۱- سرزنش ثروت اندوزان - ۸۰۵
- ۱۷۲- سرزنش ثروت اندوزی - ۸۰۵
- ۱۷۳- سرزنش ثروتمندان متخلف - ۸۰۷
- ۱۷۴- سرزنش جادوگران فرعون - ۸۰۷
- ۱۷۵- سرزنش جاه طلبی - ۸۰۷
- ۱۷۶- سرزنش جاهلان - ۸۰۸
- ۱۷۷- سرزنش جزع - ۸۰۹
- ۱۷۸- سرزنش جنیان کافر - ۸۰۹
- ۱۷۹- سرزنش جهل - ۸۱۹
- ۱۸۰- سرزنش جهل به علم خدا - ۸۱۹
- ۱۸۱- سرزنش جهنمیان - ۸۲۱
- ۱۸۲- سرزنش حرام خواری - ۸۲۲
- ۱۸۳- سرزنش حق ستیزان - ۸۲۳
- ۱۸۴- سرزنش حق ناپذیران - ۸۲۳
- ۱۸۵- سرزنش حمایت از کافران - ۸۲۵
- ۱۸۶- سرزنش حوا - ۸۲۵
- ۱۸۷- سرزنش حواریون - ۸۲۵
- ۱۸۸- سرزنش خدا - ۸۲۷
- ۱۸۹- سرزنش خشونت - ۸۲۷

- ۱۹۰- سرزنش خود ----- ۸۲۷
- ۱۹۱- سرزنش خودستایی ----- ۸۲۹
- ۱۹۲- سرزنش خودگشی ----- ۸۲۹
- ۱۹۳- سرزنش خودمحوری ----- ۸۳۰
- ۱۹۴- سرزنش در تربیت ----- ۸۳۱
- ۱۹۵- سرزنش در جهنم ----- ۸۳۱
- ۱۹۶- سرزنش در قیامت ----- ۸۳۱
- ۱۹۷- سرزنش درخواست از بت ها ----- ۸۳۳
- ۱۹۸- سرزنش دشمنان محمد(صلی الله علیه و آله) ----- ۸۳۳
- ۱۹۹- سرزنش دشمنی ----- ۸۳۴
- ۲۰۰- سرزنش دشنام ----- ۸۳۵
- ۲۰۱- سرزنش دشنام به قرآن ----- ۸۳۵
- ۲۰۲- سرزنش دعوت به بخل ----- ۸۳۵
- ۲۰۳- سرزنش دنیاپرستی ----- ۸۳۵
- ۲۰۴- سرزنش دنیاطلبان ----- ۸۳۷
- ۲۰۵- سرزنش دنیاطلبان بنی اسرائیل ----- ۸۳۷
- ۲۰۶- سرزنش دنیاطلبی ----- ۸۳۷
- ۲۰۷- سرزنش دین فروشی ----- ۸۴۴
- ۲۰۸- سرزنش رد پاسخ محققان ----- ۸۴۵
- ۲۰۹- سرزنش رشوه خواری ----- ۸۴۵
- ۲۱۰- سرزنش رفاه طلبان ----- ۸۴۶
- ۲۱۱- سرزنش رهبانیت ----- ۸۴۷
- ۲۱۲- سرزنش رهبران فاسد ----- ۸۴۷
- ۲۱۳- سرزنش ریا ----- ۸۴۷
- ۲۱۴- سرزنش ریا در نماز ----- ۸۴۹
- ۲۱۵- سرزنش ریاکار ----- ۸۴۹

- ۲۱۶- سرزنش زلیخا ۸۴۹
- ۲۱۷- سرزنش زنا ۸۵۱
- ۲۱۸- سرزنش زنازادگی ۸۵۱
- ۲۱۹- سرزنش زهد بیجا ۸۵۳
- ۲۲۰- سرزنش سازش با کافران ۸۵۳
- ۲۲۱- سرزنش سازش با متجاوزان ۸۵۳
- ۲۲۲- سرزنش سخن بی عمل ۸۵۴
- ۲۲۳- سرزنش سخن بی منطق ۸۵۵
- ۲۲۴- سرزنش سخن چینی ۸۵۵
- ۲۲۵- سرزنش سرور برای امکانات مادی ۸۵۷
- ۲۲۶- سرزنش سستی در جهاد ۸۵۷
- ۲۲۷- سرزنش سستی در حق طلبی ۸۵۷
- ۲۲۸- سرزنش سستی در نماز ۸۵۷
- ۲۲۹- سرزنش سطحی نگری ۸۵۸
- ۲۳۰- سرزنش سلیمان(ع) ۸۵۹
- ۲۳۱- سرزنش سوءظن به مؤمنان ۸۵۹
- ۲۳۲- سرزنش سوگند دروغ ۸۵۹
- ۲۳۳- سرزنش سهم المال معبودان باطل ۸۶۱
- ۲۳۴- سرزنش شبهه افکنی در آخرت ۸۶۱
- ۲۳۵- سرزنش شبهه افکنی درباره محمد(صلی الله علیه و آله) ۸۶۱
- ۲۳۶- سرزنش شبهه افکنی معاد ۸۶۱
- ۲۳۷- سرزنش شرک ۸۶۲
- ۲۳۸- سرزنش شرک افعالی ۸۶۴
- ۲۳۹- سرزنش شرک در رازقیت ۸۶۵
- ۲۴۰- سرزنش شک در علم خدا ۸۶۵
- ۲۴۱- سرزنش شک در معاد ۸۶۵

- ۲۴۲- سرزنش شک در نبوت یوسف(ع) ----- ۸۶۵
- ۲۴۳- سرزنش شکمبارگی ----- ۸۶۷
- ۲۴۴- سرزنش شهوترانی ----- ۸۶۷
- ۲۴۵- سرزنش شیطان ----- ۸۶۷
- ۲۴۶- سرزنش صالح(ع) ----- ۸۶۷
- ۲۴۷- سرزنش طرد مؤمنان فقیر ----- ۸۶۹
- ۲۴۸- سرزنش طغیان ----- ۸۶۹
- ۲۴۹- سرزنش طغیانگران ----- ۸۶۹
- ۲۵۰- سرزنش طمع ----- ۸۷۱
- ۲۵۱- سرزنش ظالمان ----- ۸۷۲
- ۲۵۲- سرزنش ظاهرسازی ----- ۸۷۳
- ۲۵۳- سرزنش ظلم ----- ۸۷۳
- ۲۵۴- سرزنش عبادت غیر خدا ----- ۸۷۳
- ۲۵۵- سرزنش عبرت ناپذیران ----- ۸۷۵
- ۲۵۶- سرزنش عبرت ناپذیری ----- ۸۷۵
- ۲۵۷- سرزنش عبرت ناپذیری از تاریخ ----- ۸۷۶
- ۲۵۸- سرزنش عجب ----- ۸۷۷
- ۲۵۹- سرزنش عجله ----- ۸۷۷
- ۲۶۰- سرزنش عدم تضرع ----- ۸۷۸
- ۲۶۱- سرزنش عدم تعقل ----- ۸۷۹
- ۲۶۲- سرزنش عدم تعقل در قرآن ----- ۸۸۱
- ۲۶۳- سرزنش عدم مطالعه تاریخ ----- ۸۸۱
- ۲۶۴- سرزنش عصیان ----- ۸۸۲
- ۲۶۵- سرزنش عصیان اهل کتاب ----- ۸۸۲
- ۲۶۶- سرزنش عصیان مشرکان ----- ۸۸۲
- ۲۶۷- سرزنش عصیانگران ----- ۸۸۲

- ۸۸۵ ----- ۲۶۸- سرزنش عقیده به خرافات
- ۸۸۵ ----- ۲۶۹- سرزنش عقیده به رازقیت معبودان باطل
- ۸۸۵ ----- ۲۷۰- سرزنش علاقه به برده
- ۸۸۵ ----- ۲۷۱- سرزنش علاقه به تجارت
- ۸۸۶ ----- ۲۷۲- سرزنش علاقه به مسکن
- ۸۸۷ ----- ۲۷۳- سرزنش علما
- ۸۸۷ ----- ۲۷۴- سرزنش علمای اهل کتاب
- ۸۸۷ ----- ۲۷۵- سرزنش علمای بنی اسرائیل
- ۸۸۹ ----- ۲۷۶- سرزنش علمای بی عمل
- ۸۸۹ ----- ۲۷۷- سرزنش علمای مسیحیت
- ۸۸۹ ----- ۲۷۸- سرزنش علمای هواپرست
- ۸۸۹ ----- ۲۷۹- سرزنش علمای یهود
- ۸۹۱ ----- ۲۸۰- سرزنش علیه خود
- ۸۹۱ ----- ۲۸۱- سرزنش عمل بیهوده
- ۸۹۱ ----- ۲۸۲- سرزنش عهدشکنی
- ۸۹۳ ----- ۲۸۳- سرزنش عیب جویی
- ۸۹۳ ----- ۲۸۴- سرزنش غصب ارث
- ۸۹۳ ----- ۲۸۵- سرزنش غفلت
- ۸۹۵ ----- ۲۸۶- سرزنش غفلت از آخرت
- ۸۹۵ ----- ۲۸۷- سرزنش غفلت از ارزشها
- ۸۹۵ ----- ۲۸۸- سرزنش غفلت از خدا
- ۸۹۷ ----- ۲۸۹- سرزنش غفلت از فرجام اخروی
- ۸۹۷ ----- ۲۹۰- سرزنش غفلت از فقرا
- ۸۹۸ ----- ۲۹۱- سرزنش غفلت از قدرت بیان
- ۸۹۹ ----- ۲۹۲- سرزنش غفلت از محمد (صلی الله علیه و آله)
- ۸۹۹ ----- ۲۹۳- سرزنش غفلت از مساکین

- ۲۹۴- سرزنش غفلت از معاد ۸۹۹
- ۲۹۵- سرزنش غفلت از نعمتهای خدا ۸۹۹
- ۲۹۶- سرزنش غفلت ثروتمندان ۹۰۱
- ۲۹۷- سرزنش فرزند عصیانگر ۹۰۱
- ۲۹۸- سرزنش فرزند کشی ۹۰۱
- ۲۹۹- سرزنش فرعون ۹۰۲
- ۳۰۰- سرزنش فرعونیان ۹۰۳
- ۳۰۱- سرزنش فرومایگی ۹۰۴
- ۳۰۲- سرزنش قابیل ۹۰۵
- ۳۰۳- سرزنش قارون ۹۰۵
- ۳۰۴- سرزنش قانون شکنی ۹۰۵
- ۳۰۵- سرزنش قبول ولایت شیاطین ۹۰۵
- ۳۰۶- سرزنش قبول ولایت شیطان ۹۰۶
- ۳۰۷- سرزنش قبول ولایت غیر خدا ۹۰۷
- ۳۰۸- سرزنش قتل ۹۰۷
- ۳۰۹- سرزنش قتل موسی(ع) ۹۰۸
- ۳۱۰- سرزنش قساوت قلب ۹۰۹
- ۳۱۱- سرزنش قضاوت ناپسند ۹۰۹
- ۳۱۲- سرزنش قطع رحم ۹۰۹
- ۳۱۳- سرزنش قلب بیمار ۹۰۹
- ۳۱۴- سرزنش قوم ابراهیم ۹۱۱
- ۳۱۵- سرزنش قوم الیاس ۹۱۳
- ۳۱۶- سرزنش قوم ثمود ۹۱۴
- ۳۱۷- سرزنش قوم عاد ۹۱۵
- ۳۱۸- سرزنش قوم لوط ۹۱۷
- ۳۱۹- سرزنش قوم نوح ۹۱۹

- ۳۲۰- سرزنش کافران ۹۲۱
- ۳۲۱- سرزنش کافران صدراسلام ۹۴۲
- ۳۲۲- سرزنش کافران مکه ۹۴۳
- ۳۲۳- سرزنش کامجویی از برده ۹۴۳
- ۳۲۴- سرزنش کتمان تعالیم دین ۹۴۳
- ۳۲۵- سرزنش کتمان حق ۹۴۵
- ۳۲۶- سرزنش کتمان دین ۹۴۵
- ۳۲۷- سرزنش کتمان علم ۹۴۵
- ۳۲۸- سرزنش کفر ۹۴۷
- ۳۲۹- سرزنش کفر اهل کتاب ۹۴۷
- ۳۳۰- سرزنش کفر به اسلام ۹۴۷
- ۳۳۱- سرزنش کفران کنندگان ۹۴۹
- ۳۳۲- سرزنش کفران نعمت ۹۵۰
- ۳۳۳- سرزنش کوهها در قیامت ۹۵۱
- ۳۳۴- سرزنش گرایش به شرک ۹۵۲
- ۳۳۵- سرزنش گرایش به ظالمان ۹۵۳
- ۳۳۶- سرزنش گرایش به غیر خدا ۹۵۳
- ۳۳۷- سرزنش گرایش به کافران ۹۵۳
- ۳۳۸- سرزنش گرایش مادی ۹۵۴
- ۳۳۹- سرزنش گمراهان ۹۵۵
- ۳۴۰- سرزنش گناه ۹۵۵
- ۳۴۱- سرزنش گناهکاران ۹۵۵
- ۳۴۲- سرزنش گناهکاران مسرور ۹۵۷
- ۳۴۳- سرزنش لذت طلبی ۹۵۷
- ۳۴۴- سرزنش لواط ۹۵۸
- ۳۴۵- سرزنش لوط(ع) ۹۵۹

- ۳۴۶- سرزنش مال دوستی ۹۵۹
- ۳۴۷- سرزنش مبارزه با خدا ۹۶۱
- ۳۴۸- سرزنش مبلغان ۹۶۱
- ۳۴۹- سرزنش مبلغان بی عمل ۹۶۱
- ۳۵۰- سرزنش متخلفان ۹۶۱
- ۳۵۱- سرزنش متخلفان از جهاد ۹۶۳
- ۳۵۲- سرزنش متخلفان از غزوه تبوک ۹۶۳
- ۳۵۳- سرزنش متخلفان غزوه تبوک ۹۶۳
- ۳۵۴- سرزنش متکبران ۹۶۴
- ۳۵۵- سرزنش مجادله ۹۶۵
- ۳۵۶- سرزنش مجادله با جاهلان ۹۶۵
- ۳۵۷- سرزنش مجادله با محمد(صلی الله علیه و آله) ۹۶۵
- ۳۵۸- سرزنش مجادله بی برهان ۹۶۷
- ۳۵۹- سرزنش مجاهدان ۹۶۷
- ۳۶۰- سرزنش محرومان از آیات خدا ۹۶۷
- ۳۶۱- سرزنش محمد(صلی الله علیه و آله) ۹۶۷
- ۳۶۲- سرزنش مخلصین ۹۶۹
- ۳۶۳- سرزنش مدعیان اتفاق ۹۶۹
- ۳۶۴- سرزنش مدعیان بی عمل ۹۶۹
- ۳۶۵- سرزنش مرتد ۹۶۹
- ۳۶۶- سرزنش مرفهان ۹۷۱
- ۳۶۷- سرزنش مرفهان صدر اسلام ۹۷۱
- ۳۶۸- سرزنش مریم(س) ۹۷۱
- ۳۶۹- سرزنش مساحقه ۹۷۲
- ۳۷۰- سرزنش مستضعفان ۹۷۳
- ۳۷۱- سرزنش مسلمانان ۹۷۳

- ۳۷۲- سرزنش مسلمانان صدر اسلام ۹۷۵
- ۳۷۳- سرزنش مسیحیان ۹۷۷
- ۳۷۴- سرزنش مشرکان ۹۸۰
- ۳۷۵- سرزنش مشرکان بدعتگذار ۹۸۹
- ۳۷۶- سرزنش مشرکان جاهلیت ۹۸۹
- ۳۷۷- سرزنش مشرکان دوران جاهلیت ۹۹۰
- ۳۷۸- سرزنش مشرکان صدر اسلام ۹۹۱
- ۳۷۹- سرزنش مشرکان مکه ۹۹۳
- ۳۸۰- سرزنش مصریان باستان ۹۹۵
- ۳۸۱- سرزنش معاشرت ناپسند ۹۹۵
- ۳۸۲- سرزنش معترض به عبدالله بن ام مکتوم ۹۹۶
- ۳۸۳- سرزنش معرضان از آیات خدا ۹۹۷
- ۳۸۴- سرزنش معرضان از انفاق ۹۹۷
- ۳۸۵- سرزنش معرضان از خدا ۹۹۷
- ۳۸۶- سرزنش معرضان از قرآن ۹۹۷
- ۳۸۷- سرزنش معرضان از موعظه ۹۹۹
- ۳۸۸- سرزنش مفتریان بر خدا ۹۹۹
- ۳۸۹- سرزنش مقابله به مثل با یاهو گویان ۹۹۹
- ۳۹۰- سرزنش مکذبان ۹۹۹
- ۳۹۱- سرزنش مکذبان آخرت ۱۰۰۱
- ۳۹۲- سرزنش مکذبان آیات خدا ۱۰۰۱
- ۳۹۳- سرزنش مکذبان انفاق ۱۰۰۱
- ۳۹۴- سرزنش مکذبان قرآن ۱۰۰۱
- ۳۹۵- سرزنش مکذبان قیامت ۱۰۰۳
- ۳۹۶- سرزنش مکذبان محمد(صلی الله علیه و آله) ۱۰۰۳
- ۳۹۷- سرزنش مکذبان معاد ۱۰۰۵

- ۳۹۸- سرزنش مکذبان نعمتهای خدا - ۱۰۰۶
- ۳۹۹- سرزنش مکذبان وحی - ۱۰۰۷
- ۴۰۰- سرزنش مکذبان وعده های خدا - ۱۰۰۷
- ۴۰۱- سرزنش مکر - ۱۰۰۷
- ۴۰۲- سرزنش مکر با خود - ۱۰۰۸
- ۴۰۳- سرزنش ملامتگران - ۱۰۰۹
- ۴۰۴- سرزنش ممانعت از خیر - ۱۰۰۹
- ۴۰۵- سرزنش ممانعت از مبلغان تقوا - ۱۰۰۹
- ۴۰۶- سرزنش منابزه - ۱۰۰۹
- ۴۰۷- سرزنش منافقان - ۱۰۱۱
- ۴۰۸- سرزنش منافقان صدر اسلام - ۱۰۱۳
- ۴۰۹- سرزنش منافقان عهدشکن - ۱۰۱۳
- ۴۱۰- سرزنش منت - ۱۰۱۳
- ۴۱۱- سرزنش موسی(ع) - ۱۰۱۵
- ۴۱۲- سرزنش موضعگیری عجولانه - ۱۰۱۵
- ۴۱۳- سرزنش مؤمنان - ۱۰۱۶
- ۴۱۴- سرزنش مؤمنان صدر اسلام - ۱۰۱۷
- ۴۱۵- سرزنش مؤمنان عافیت طلب - ۱۰۱۹
- ۴۱۶- سرزنش ناهیان از نماز - ۱۰۱۹
- ۴۱۷- سرزنش نشوز شوهر - ۱۰۱۹
- ۴۱۸- سرزنش نشوز مرد - ۱۰۱۹
- ۴۱۹- سرزنش نمازگزاران بخیل - ۱۰۲۰
- ۴۲۰- سرزنش نهی از تقوا - ۱۰۲۱
- ۴۲۱- سرزنش نهی از نماز - ۱۰۲۱
- ۴۲۲- سرزنش ولایت غیرخدا - ۱۰۲۱
- ۴۲۳- سرزنش ولایت کافران - ۱۰۲۲

- ۴۲۴- سرزنش هتک آبرو ۱۰۲۳
- ۴۲۵- سرزنش هدایت ستیزان ۱۰۲۳
- ۴۲۶- سرزنش هدایت ناپذیران ۱۰۲۳
- ۴۲۷- سرزنش هدایت ناپذیری ۱۰۲۳
- ۴۲۸- سرزنش هواپرستی ۱۰۲۵
- ۴۲۹- سرزنش یأس ۱۰۲۵
- ۴۳۰- سرزنش یأس از رحمت خدا ۱۰۲۶
- ۴۳۱- سرزنش یأس از لطف خدا ۱۰۲۷
- ۴۳۲- سرزنش یعقوب(ع) ۱۰۲۷
- ۴۳۳- سرزنش یوسف(ع) ۱۰۲۷
- ۴۳۴- سرزنش یهود ۱۰۲۹
- ۴۳۵- عوامل سرزنش ۱۰۳۱
- ۴۳۶- عوامل سرزنش اخروی کافران ۱۰۳۳
- ۴۳۷- عوامل سرزنش اهل کتاب ۱۰۳۳
- ۴۳۸- عوامل سرزنش جهنمیان ۱۰۳۳
- ۴۳۹- عوامل سرزنش علمای دین ۱۰۳۳
- ۴۴۰- عوامل سرزنش کافران ۱۰۳۵
- ۴۴۱- فلسفه سرزنش کافران ۱۰۳۵
- ۴۴۲- فلسفه سرزنش مشرکان ۱۰۳۵
- ۴۴۳- مستحقان سرزنش ۱۰۳۷
- ۴۴۴- ملاک استحقاق سرزنش ۱۰۳۷
- ۴۴۵- موانع سرزنش یونس(ع) ۱۰۳۸
- ۴۴۶- یوسف(ع) و سرزنش برادران ۱۰۳۹
- ۸- سرگردانی ۱۰۴۰
- ۱- آثار سرگردانی قوم لوط ۱۰۴۰
- ۲- ازدیاد سرگردانی منافقان ۱۰۴۰

- ۳- سرگردانی ۱۰۴۰
- ۴- سرگردانی اخروی انسان ۱۰۴۲
- ۵- سرگردانی اخروی حق ناپذیران ۱۰۴۲
- ۶- سرگردانی اخروی ظالمان ۱۰۴۲
- ۷- سرگردانی اخروی فاسقان ۱۰۴۳
- ۸- سرگردانی اخروی گناهکاران ۱۰۴۴
- ۹- سرگردانی اخروی متجاوزان ۱۰۴۴
- ۱۰- سرگردانی بنی اسرائیل ۱۰۴۴
- ۱۱- سرگردانی خانواده موسی(ع) ۱۰۴۷
- ۱۲- سرگردانی در بیابان ۱۰۴۸
- ۱۳- سرگردانی در قیامت ۱۰۴۸
- ۱۴- سرگردانی طغیانگران ۱۰۴۸
- ۱۵- سرگردانی کافران ۱۰۵۰
- ۱۶- سرگردانی کافران مکه ۱۰۵۰
- ۱۷- سرگردانی متخلفان از غزوه تبوک ۱۰۵۰
- ۱۸- سرگردانی مرتد ۱۰۵۱
- ۱۹- سرگردانی مشرکان حق ناپذیر ۱۰۵۲
- ۲۰- سرگردانی منافقان ۱۰۵۲
- ۲۱- سرگردانی موسی(ع) ۱۰۵۴
- ۲۲- عوامل سرگردانی ۱۰۵۴
- ۲۳- عوامل نجات از سرگردانی ۱۰۵۶
- درباره مرکز ۱۰۵۷

مشخصات کتاب

نام کتاب: علم مفاهیم شناسی در قرآن جلد 58

تحقیق و تالیف: رسول ملکیان اصفهانی - 1400 ش

ناشر دیجیتال: مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان

ص: 1

1- سختی

1- سختی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 154 - 34

34 - حوادث ایام، جنگ ها، سختی ها، مصیبت ها و مرگ، آزمایش الهی است.

لبرز الذین... و لیتلی الله ما فی صدورکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 166 - 7

7 - رنج ها و شکست های جامعه ایمانی، وسیله آزمایشی برای معلوم نمودن صف مؤمنان استوار از غیر ایشان

و ما اصابکم یوم التقی الجمعان فباذن الله و ليعلم المؤمنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 172 - 1، 11، 17

1 - پاداش بزرگ الهی برای آنان که علی رغم تحمّل جراحت های نبرد پیشین، دعوت خدا و رسولش را برای نبردی دیگر اجابت کردند.

الذین استجابوا لله و الرسول من بعد ما اصابهم القرع... اجر عظیم

چون آیات پیشین و نیز آیات بعد درباره نبرد و جهاد است، معلوم می شود که فرمان اجابت شده (استجابوا)، فرمان جنگ و مبارزه بوده

است.

2- آمادگی گروهی از مجاهدان عصر پیامبر (صلی الله علیه و آله) برای شرکت در جهاد، علی رغم آسیب دیدن در جنگ قبلی (احد)

الَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِلَّهِ وَالرَّسُولِ مِنْ بَعْدِ مَا أَصَابَهُمُ الْقَرْحُ .. اجر عظیم

11- ارزش والای ثبات بر ایمان و پذیرش دعوت خدا و رسول (صلی الله علیه و آله)، پس از تحمّل شدائد و مشکلات

إِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُؤْمِنِينَ. الَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِلَّهِ وَالرَّسُولِ مِنْ بَعْدِ مَا أَصَابَهُمُ

17- اهمیّت و ارزش اطاعت از فرامین الهی به هنگام گرفتاری در شدائد

الَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِلَّهِ وَالرَّسُولِ مِنْ بَعْدِ مَا أَصَابَهُمُ الْقَرْحُ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- آل عمران - 3 - 174 - 15

15- لزوم تمجید و تقدیر از مؤمنان واقعی و یادآوری فعالیت های ایشان در شرایط سخت

ص: 1

المؤمنين. الَّذِينَ اسْتَجَابُوا ... وَاتَّبَعُوا رِضْوَانَ اللَّهِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 179 - 6

6 - سختی ها ، مصیبت ها و جنگ ها (شکست ها و پیروزی ها) ، وسایل آزمایش الهی برای بندگان

حَتَّى يَمِيزَ الْخَبِيثَ مِنَ الطَّيِّبِ

به مقتضای ارتباط میان این آیه و آیات پیشین، از وسایل آزمایش الهی، همان نبردها مشکلات آن است؛ چنانچه در نبرد احد پیش آمد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 186 - 15

15 - آزار های اهل کتاب و مشرکان نسبت به مسلمانان ، از مهمترین موارد آزمایش و امتحان مؤمنان

لَتَبْلُوَنَّ فِيْ اَمْوَالِكُمْ وَاَنْفُسِكُمْ وَاَنْفُسِكُمْ وَاَنْفُسِكُمْ وَاَنْفُسِكُمْ وَاَنْفُسِكُمْ وَاَنْفُسِكُمْ وَاَنْفُسِكُمْ وَاَنْفُسِكُمْ وَاَنْفُسِكُمْ وَاَنْفُسِكُمْ

جمله «و لتسمعنّ ...»، می تواند توضیح یکی از موارد امتحان مالی و جانی باشد؛ چرا که تهمت‌ها و سخنان ناروا، جانها را می‌گزد و تبلیغات سوء علیه انفاق می‌تواند موجب ازدیاد بخل شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 195 - 32

32 - ترغیب الهی به تحمّل رنج ها و سختی های راه ایمان ، با وعده بهشت و آمرزش گناه مؤمنان آزر دیده و رنج کشیده

فَالَّذِينَ هَاجَرُوا ... لَا كُفْرَانَ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ وَلَا دَخَلَتْهُمْ جَنَّاتٌ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 200 -

1,3,5,6,14,16,18

1 - مؤمنان ، موظف به صبر در برابر مشکلات

يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اصْبِرُوا

3 - مؤمنان ، موظف به پایداری و مقاومت در برابر دشمنان سرسخت و ستیزه جو

یا ایها الذین امنوا .. صابروا

«صابروا» از باب مفاعله، دلالت بر مقاومت طرفینی دارد و این معنا غالباً بین دو خصم تصوّر می شود.

5 - مؤمنان ، موظفند یکدیگر را به صبر و شکیبایی در برابر مشکلات ترغیب کنند .

یا ایها الذین امنوا اصبروا و صابروا

به نظر می رسد الف مفاعله در «صابروا»، برای متعدّی کردن «صَبَرَ» به کار رفته باشد؛ بنابراین «صابروا»، یعنی دیگران را به صبر وادارید.

6 - صبر در برابر مشکلات ، زمینه ساز پایداری در برابر دشمن *

یا ایها الذین امنوا اصبروا و صابروا

تقدّم ذکری «اصبروا» بر «صابروا»، می تواند حاکی از این معنا باشد که تا در برابر مشکلات فردی صبور نباشید، نمی توانید در مقابل دشمنان دین مقاومت کنید.

14 - شکیبایی مؤمنان در برابر مشکلات ، پایداری آنان در مقابل دشمن و حفاظت از مرز های اسلامی ، نشانه تقوایبستگی

است .

يا ايّها الذين امنوا اصبروا وصابروا وابطوا و اتقوا الله

16 - ایمان ، زمینه شکیبایی در برابر مشکلات و پایداری در مقابل دشمن و حفظ مرزها و رعایت تقواست .

يا ايّها الذين امنوا اصبروا وصابروا وابطوا و اتقوا الله

مخاطب قرار دادن مسلمانان به وصف ایمان و آنگاه امر به شکیبایی و ... بیانگر آن است که ایمان زمینه تحقق مسائل مطرح شده است.

18 - صبر در برابر مشکلات ، مقاومت در برابر دشمن ، حفاظت از مرزهای جامعه اسلامی و تقوای پیشگی ، زمینه پیروزی و سعادت

يا ايّها الذين امنوا اصبروا وصابروا وابطوا لعنکم قلعون

«فلاح»، به معنای نیل به نجات و پیروزی است (لسان العرب).

2- آثار ابتلا به سختی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 40 - 8، 9، 11، 7، 5

5 - بیداری فطرت توحیدی انسان در تنگناها و سختیها

قل أرءیتکم إن أتیکم عذاب الله .. غیر الله تدعون

گر چه در آیه دو مورد عذاب و مرگ ذکر گردیده، ولی روشن است که اینها نمونه هایی از شداید و سختیهاست که آدمی با آن روبرو می شود.

7 - آشکار شدن بطلان هر گونه شرک و گرایش به غیر خدا به هنگام عذاب و مرگ و دیگر سختیها

قل أرءیتکم إن أتیکم عذاب الله أو أتیکم الساعة غیر الله تدعون

8 - توجه نکردن به معبودی غیر از خدا به هنگام مشکلات، دلیل پوچی تمامی معبودهای دروغین

قل أرءیتکم .. إن کنتم صدقین

9 - اگر مشرکان از صداقت بهره مند باشند، بر گرایش خویش به هنگام سختیها، به خدای یگانه اقرار می کنند.

قل أرءیتکم .. غیر الله تدعون إن کنتم صدقین

11 - اگر مشرکان در ادعاهای پوچ و شرک آمیز خود صادق هستند، باید به هنگام سختی متوجه معبودهای خود شوند.

أغیر اللّٰه تدعون إن کنتم صدقین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 41 - 2، 1

1 - گرایش همه انسانها، حتی مشرکان، در سختیها و شداید به خدای یگانه

بل ایاه تدعون

2 - آدمی به هنگام روپرو شدن با شداید، خداوند یگانه را خالصانه به یاری می طلبد.

إن أتیکم عذاب اللّٰه .. بل ایاه تدعون

خلوص در دعا مستفاد از اضراب «بل» و ضمیر مفعولی «ایاه» است که بر عامل خویش مقدم شده است و در نتیجه معنای حصر دارد. یعنی فقط او را می خوانید، که تعبیر مصطلح آن «خلوص» است.

ص: 3

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 42 - 5,6,8

5 - نقش سختیها و کاستیها در سازندگی و تربیت انسان

فأخذنهم بالبأساء والضراء لعلهم يتضرعون

6 - مشکلات و سختیها، زمینه توجه به خدا و تضرع و دعا به درگاه او

فأخذنهم بالبأساء والضراء لعلهم يتضرعون

8 - سختیها و کاستیها، زمینه شکوفایی فطرت توحیدی انسانها

بل إياه تدعون... فأخذنهم بالبأساء والضراء لعلهم يتضرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 43 - 2,4

2 - تضرع نکردن مردم به درگاه خداوند، حتی در شدايد و سختیها، امری شگفت و سزاوار سرزنش

فلولا إذ جاءهم بأسنا تضرعوا

4 - سنگدلی، مانع تضرع به درگاه خداوند، حتی در شدايد و سختیها

فلولا... و لكن قست قلوبهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 63 - 3,8,9,11,12

3 - آدمی به هنگام گرفتاری و دشواریها و بن بستها، ناخودآگاه خداوند یگانه را به استمداد می طلبد.

قل من ینجیکم من ظلمت البر و البحر تدعونہ تضرعا و خفیة

در آیه شریفه روی سخن با مشرکان است و زمانی که مشرک در آن شرایط ویژه فقط خداوند را می خواند، روشن است که معبودهای خیالی از ذهن او دور شده و فطرت توحیدی بر همه پندارهای موهوم غلبه یافته است.

8 - شدايد و سختیها زمینه ای برای بیداری فطرت توحیدی انسان و توجه او به خداوند

قل من ینجیکم من ظلمت البر و البحر تدعونه تضرعا و خفیه

9- آدمی در شداید با خداوند یگانه پیمان می بندد که در صورت نجات سپاسگزار او باشد.

لئن أنجنا من هذه لنكونن من الشکرین

11- احساس نیاز، تضرع، اخلاص و التزام به شکرگزاری، حالات مختلف انسان به هنگام گرفتاری در سختیهاست.

تدعونه تضرعا و خفیه لئن أنجنا من هذه لنكونن من الشکرین

12- آدمی به هنگام شداید بر ناسپاسی خویش در برابر خداوند اعتراف می کند.

لئن أنجنا من هذه لنكونن من الشکرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 95 - 1

1- برخی از امت های گذشته حتی پس از پیدایش سختی های بیدارکننده همچنان بر کفرپیشگی و بی تقوایی خویش اصرار ورزیدند .

لعلهم یضرعون. ثم بدلنا مکان السیئه الحسنه

ص: 4

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 53 - 7

7- گرفتار شدن به مشکلات و ناگواری ها ، بیدار کننده فطرت توحیدی انسانهاست .

ثم إذا مسكم الضرّ فالیه تجثرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 67 - 3,4

3- انسان ها در گرداب های خطر آفرین ، نه تنها متوجه خداوند می شوند ؛ بلکه او را یگانه قدرتی می دانند که توان نجات آنان را از مرگ حتمی دارد .

وإذا مسكم الضرّ فی البحر ضلّ من تدعون إلاّ إیّاه

4- در لحظه های دشوار ، کار آمد نبودن قدرت های غیر الهی بر ملا می شود و از اسباب ظاهری قطع امید می گردد .

وإذا مسكم . . . ضلّ من تدعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 32 - 8

8 - احساس خطر شدید و یأس از عوامل نجات دهنده مادی ، زمینه توجه انسان به خدا و دعا به درگاه او است .

وإذا غشیهم موج کالظلل دعوا اللّٰه مخلصین له الدین

3- آثار امتحان با سختی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 48 - 11

11 - ابتلا به مصائب و سختی ها ، زمینه ساز توبه و بازگشت انسان ها به سوی حق

و أخذنهم بالعذاب لعلّهم یرجعون

4- آثار تحمل سختی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 34 - 12

12 - تحقق اهداف و رسالت انبیا و پیمودن راه حق، مستلزم تحمل مشکلات است.

قد نعلم إنه لیحزنک الذی یقولون . . . لقد کذبت رسل من قبلک فصبروا ... حتی أتهم نصر

ص: 5

5- آثار تحمل سختی ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 51 - 4,8

4- توبه و رویکرد به دین و تحمل سختی های آن ، زمینه ساز جلب غفران و آمرزش الهی

قالوا ءامنا برب العلمین . . . قالوا لاضیر انا الی ربنا منقلبون . انا نطمع ا

برداشت یاد شده به خاطر این نکته است که ساحران پس از ایمان به خدا و پذیرش شکنجه های فرعون، نسبت به غفران و آمرزش الهی اظهار امیدواری کردند.

8- تحمل دشواری ها در راه دین در نظر مؤمنان راستین ، تنها زمینه ساز برخورداری از مغفرت الهی است و نه تضمینی حتمی .

قالوا لاضیر . . . انا نطمع ان یغفر لنا ربنا

ساحران مؤمن، در عین اظهار آمادگی برای پذیرش هر دشواری، خود را در آن مرتبه ندیدند که حتماً مورد غفران قرار می گیرند؛ بلکه فقط اظهار امیدواری کردند.

6- آثار ذکر سختی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 44 - 3

3- به یاد داشتن برهه های دشوار زندگی، مانع غفلت از یاد خدا

فلما نسوا ما ذکرنا به

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 26 - 4

4- یادآوری دوران سختی ، دارای نقش سازنده در تربیت انسان

و اذکروا اذ انتم

7- آثار رفع سختی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- انسان ، پس از گذر از محنت ها و دستیابی به موهبت های دنیوی ، به شادمانی بسیار ، تکبر و فخرفروشی مبتلا خواهد شد .

و لئن أذقنه نعماء بعد ضراء مسته .. إنّه لفرح فخور

جمله «إنه لفرح فخور» جمله مستأنفه است و بیانگر بازتاب معنایی است که از «لیقولنّ ..» استفاده می شود؛ یعنی ، انسان می پندارد که مشکلات بر او روی نخواهد آورد؛ در نتیجه بی اندازه شادمان می شود و فخرفروشی می کند.

ص: 6

8- آثار سختی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 214 - 17، 9

9- شدت مصائب و تداوم مشکلات پیامبران گذشته و امت های آنان، موجب آن شد که خواهان تعجیل در یاری و امداد الهی شوند.

مستهم البأساء و الضراء و زلزلوا حتی یقول الرسول و الذین امنوا معه متی نصر الله

جمله «متی نصر الله»، دلالت بر تردید آنان نسبت به یاری خدا ندارد؛ بلکه شدت مصائب و تداوم آن موجب شد که خواهان تعجیل آن باشند؛ و یا چنین گمان کنند که یاری خداوند نباید بیش از این به درازا کشد.

17 - نقش سختی ها و مصائب، در ساخته شدن و رشد انسانها

ام حسبتم ان تدخلوا الجنة و لما یاتکم

ورود به بهشت، کمال است و سختیها، در رسیدن به آن نقش دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 154 - 38، 39، 40

38 - حوادث ایام جنگ، سختی ها و مصیبت های در راه خدا، زمینه خالص شدن اندیشه مؤمنان از عقاید جاهلیت و پالایش درون آنان از خواسته های دنیایی و مادی

یظنون بالله غیر الحق... و لیتلی الله ما فی صدورکم و لیمحص ما فی قلوبکم

«لیمحص» از ماده تمحیص به معنای خالص سازی از عیبها و نقصهاست و این جمله بیانگر هدفی دیگر از اهداف شکست در نبرد احد است.

39 - پالایش درونی اهل ایمان و سازندگی آنان، هدف خداوند از ابتلای آنان به مشکلات و سختیها

و لیمحص ما فی قلوبکم

40 - خلوص و پاکیزگی درون، در گرو حضور آدمی در هنگامه های دشوار

و لیمحص ما فی قلوبکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - شکست ها و سختی ها ، زمینه ساز پراکندگی جامعه از پیرامون رهبران خود ، و مدارای ایشان با آنان از میان برنده آن زمینه هاست .

*

فبما رحمه من الله لنت لهم ولو كنت فظا غليظ القلب لانفضوا من حولك

با توجه به ارتباط این آیه با آیات پیشین، که شکست نبرد احد و مشکلات ناشی از آن را مطرح ساخت، می توان نتیجه گرفت که شکست و مشکلات آن نبرد، زمینه پراکندگی مسلمانان را از پیرامون رسول خدا (صلی الله علیه و آله) فراهم ساخت و آنچه در این میان مانع از گسیختن مردم از پیرامون پیامبر (صلی الله علیه و آله) شد، خُلق خوش و مدارای آن حضرت با مردم بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 167 - 2

2 - هنگامه های دشوار (شکست ها ، رنج ها و مصیبت ها) ، ابزاری برای شناسایی جناح منافقان و سست ایمانان ، از مؤمنان واقعی و استوار

ص: 7

و ما اصابکم . . و ليعلم الذین نافقوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 172 - 20

20 - دشواری عمل ، موجب ازدیاد ارزش و پاداش آن در پیشگاه خداوند

الذین استجابوا لله و الرسول من بعد ما اصابهم القرع

چنانچه «الذین استجابوا» مبتدا باشد، جمله «من بعد ما اصابهم القرع»، - که مستلزم دشواری حرکت برای جهاد است - ، از شرایط وعده به اجر عظیم خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 104 - 4

4 - سختی ها و رنج های ناشی از رویارویی با دشمنان دین ، نباید موجب سستی در پیکار با آنان شود .

و لاتهنوا . . ان تکنونوا تآلمون فانهم یآلمون کما تآلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 101 - 6

6 - سختی امثال پاره ای از احکام ، مانعی برای تشریح آن احکام

لاتسئلوا عن اشیاء ان تبدلکم تسؤکم . . عفا الله عنها

چنانچه مراد از اشیاء مورد عفو، احکام الهی باشد مقصود از ناراحتی مکلفان دشواری انجام آنها خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 94 - 4,5

4 - شدايد و سختی ها زمینه ساز توجه آدمی به وابستگی عوامل طبیعی به اراده و مشیت خداوند است .

أخذنا أهلها بالبأساء و الضراء لعلهم یضرعون

5 - بلا ها و سختی ها (شرور) زمینه ساز بازگشت انسان ها به خداوند و تضرع به درگاه اوست .

أخذنا أهلها بالبأساء و الضراء لعلهم يضرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 42 - 3,4

3 - پیمودن مسافت مدینه تا تبوک به دلیل دوری راه ، برای برخی افراد (منافقان) دشوار می نمود .

و لكن بعدت عليهم الشقه

«شقه» به معنای سختی و مشقت و کنایه از مسافت است؛ یعنی، به نظر آنان (منافقان) راه میان مدینه و تبوک راهی طولانی و پیمودن آن طاقت فرساست.

4 - بروز باطن انسان و حقیقت ایمان وی ، در مراحل دشوار و تکالیف سخت الهی (همانند جنگ و جهاد)

لو كان عرضاً قريباً و سفرأ قاصداً لا تبعوك و لكن بعدت عليهم الشقه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 8

3 - گرفتاری ها و مصایب ، مایه بیداری و تجلی فطرت توحیدی انسان

و إذا مسّ الإنسان الضرّ دعانا

4 - آدمیان ، به هنگام گرفتاری و رنج ، اهل دعا شده و در هر حالتی خدا را به فریادرسی می خوانند .

و إذا مسّ الإنسان الضرّ دعانا لجنبه أو قاعداً أو قائماً

5 - انسان ها ، به هنگام گرفتاری و رنج فراگیر ، به ناتوانی خود و قدرت و یاری خداوند اذعان می کنند .

و إذا مسّ الإنسان الضرّ دعانا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - درماندگی ، اضطراب و احساس خطر مرگ ، عرصه ظهور فطرت توحیدی انسان و روی برتافتن از شرک

و جاءهم الموج من كل مكان . . . دعوا الله مخلصين له الدين

14 - مردم هنگام درماندگی و خطر مرگ ، به درگاه خدا دعا کرده و همراه با سوگند ، قول می دهند که جزو سپاسگزاران او خواهند بود .

و ظنوا أنهم أحيط بهم دعوا الله مخلصين له الدين لئن أنجيتنا من هذه لنكوننّ من ال

16 - درماندگی ، اضطراب و احساس خطر مرگ ، عرصه بریده شدن امید انسان از غیر خدا

و ظنوا أنهم أحيط بهم دعوا الله مخلصين له الدين لئن أنجيتنا من هذه لنكوننّ من ال

17 - درماندگی ، اضطراب و احساس خطر مرگ ، عرصه به خاطر آمدن کرده های زشت ، اظهار ندامت و شرمساری در پیشگاه خدا و

پوزش طلبی انسان از آن خطا ها و ناسپاسیها

و ظنوا أنهم أحيط بهم دعوا الله . . . لنكوننّ من الشكرين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- رنج و سختی ، نمی تواند مجوز ارتکاب گناه باشد .

رب السجن أحب إليّ مما يدعونني إليه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 96 - 8

8- عمل همراه با سختی ، مرارت ، صبر و مقاومت ، دارای ارزش برتر

و لنجزينّ الذين صبروا أجرهم بأحسن ما كانوا يعملون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 67 - 2

2- تنگنا های زندگی و لحظه های خطرآفرین که هیچ امیدی به رهایی از آنها نیست ، بیدارگر فطرت خداجویی در نهاد انسان

و إذا مسّكم الضرّ . . . ضلّ من تدعون إلاّ آية

ذکر گرفتاری در دریا در میان ابتلاهای فراوانی که ممکن است انسانها را گرفتار کند، به این جهت است که در تلاطم دریا

ص: 9

امیدی برای نجات و رهایی نیست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 83 - 6

6- انسان ، در برخورد با کمترین سختی ها و ناگواری ها ، دچار یأس و سرخوردگی شدید می شود .

و إذا مسّه الشّرّ كان يوسّأ

تعبیر از گرفتار شدن به شرّ و سختی به «مسّه الشّرّ» (شر او را مس کند) حاکی از کمترین ناگواری است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 44 - 1

1- آدمی ، به هنگام شداید ، به ولایت و تسلّط مطلق خداوند بر همه امور ، پی می برد .

و لم تكن له فئه ينصرونه .. هنالك الوليه لله الحقّ

تردیدی نیست که ولایت خداوند (چه به معنای حاکمیت و تدبیر و چه به معنای نصرت) همواره، حاکم و نافذ است، لذا اشاره به مکان و واقعه خاص با واژه «هنالك» از آن جهت است که در چنین موقعیت هایی، آدمی، به آن نکته واقف می گردد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبياء - 21 - 46 - 3

3- گرفتاری ها و شداید ، عامل تنبّه و اعتراف انسان ها به حق

و لئن مسّتهم نفعه من عذاب ربّك ليقولنّ يويلنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبياء - 21 - 87 - 16

16- گرفتاری ها و مشکلات ، زمینه ساز روی آوردن انسان به خداوند

فنادى فى الظلمت أن لا إله إلا أنت سبحنك

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - مواجه شدن با سختی ها و ناملايمات ، موجب توجه انسان ها به خدا و دعا به پيشگاه او است .

و إذا مسّ الناس ضرّ دعوا ربّهم منيبين إليه

«ضرّ» در لغت، به معنای «بدحالی روحی و یا بدنی» است (مفردات راغب).

3 - توجه و رویکرد به خدا ، به هنگام مواجه شدن با سختی ها و دشواری ها ، دلیل سرشت توحیدی آدمیان است .

فطرت الله الّتی فطر الناس علیها .. و إذا مسّ الناس ضرّ دعوا ربّهم

6 - سختی ها و ناملايمات ، بروزدهنده هویت اصلی نهاد انسان است .

و إذا مسّ الناس ضرّ دعوا ربّهم

8 - بطلان شرک و ناکارامدی عقیده به آن ، به هنگام مواجهه با سختی ها بروز می کند .

و إذا مسّ الناس ضرّ دعوا ربّهم

بنابراین که مراد از «الناس» مشرکان باشد، روی آوردن آنان به خداوند، برای نجات خویش از ناملايمات نشان دهنده حقیقت

یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 36 - 13، 8، 1

1 - انسان ها، به هنگام برخورداری از اندک رحمتی، شادمان، به هنگام مواجهه با کمی ناگواری، مأیوس و ناامید می شوند.

و إذا أذقنا الناس رحمه ... يقنطون

«قنوط» در لغت، به معنای «یأس از خیر» است (مفردات راغب). «ذوق» به معنای «چشیدن و خوردن بسیار کم» استعمال می شود. کاربرد «أذقنا» به جای هر واژه دیگر، می تواند به منظور یاد شده باشد. لازم به ذکر است که تنوین «رحمه» و «سیئه» تنکیر و برای قَلَّت است.

8 - ناکامی ها و برخورداری ها، عواملی مؤثر در ایجاد روحیه امید و یأس در انسان ها است.

و إذا أذقنا الناس رحمه فرحوا بها و إن تصبهم سيئه .. إذا هم يقنطون

13 - ناامید شدن از رحمت خدا، به هنگام ابتلا به سختی ها، به رغم مشاهده رحمت او، امری غیر منتظره است.

و إذا أذقنا الناس رحمه ... و إن تصبهم سيئه ... إذا هم يقنطون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 32 - 4، 2

2 - شدید شدن مشکلات و گرفتاری ها، زمینه بروز فطرت گرایش به خدا در انسان ها است.

و إذا غشيه موج كالظلل دعوا الله مخلصين

4 - تنگنا ها و دشواری ها، دارای نقشی سازنده در زندگی انسان دارند.

و إذا غشيه موج كالظلل دعوا الله مخلصين له الدين .. فمنهم مقتصد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 11 - 5

5 - مؤمنان هم در سختی ها و شدايد، دچار تزلزل و اضطراب می شوند.

هنالك ابتلى المؤمنون وزلزلوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 19 - 6

6 - دشواری ها و سختی ها ، شخصیت نهفته انسان را بروز می دهد .

فإذا جاء الخوف رأيتهم ينظرون إليك تدور أعينهم كالذي يغشى عليه من الموت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 8 - 19، 3.5

3 - گرفتاری ها و مصیبت ها ، مایه بیداری و تجلی فطرت توحیدی انسان

وإذا مسّ الإنسن ضرّ دعا ربّه

5 - انسان ها ، به هنگام گرفتاری و رنج ، به ناتوانی خود و قدرت یاری رسانی خداوند پی برده و اعتراف می کنند .

ص: 11

و إذا مسّ الإنسن ضرّ دعا ربّه منيباً إليه

19 - حالت « رفاه و خوشی » و « سختی و محرومیت » ، عرصه بروز و ظهور شخصیت و باطن انسان ها

و إذا مسّ الإنسن ضرّ دعا ربّه .. ثمّ إذا خوّله نعمه منه ... و جعل لله أنداءً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 49 - 4

4 - سیطره یأس و ناامیدی بر انسان ، به هنگام مواجه شدن با سختی و ناکامی ها (شرور)

و إن مسّه الشرّ فیئوس قنوط

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 51 - 5,6,7,10

5 - انسان به هنگام گرفتاری ، رو به سوی خدا می آورد و اصرار و التماس می کند .

و إذا مسّه الشرّ فذو دعاء عریض

6 - انسان ، موجودی کم ظرفیت در ملایمات و ناملایمات

و إذا أنعمنا علی الإنسن أعرض .. و إذا مسّه الشرّ فذو دعاء عریض

7 - کبر و غرور به هنگام نعمت و رفاه و جزع و ناآرامی به هنگام مصیبت و بلا ، امری نکوهیده و ناپسند

و إذا أنعمنا .. و إذا مسّه الشرّ

10 - رفاه مندی و تنگنا های زندگی ، دو میدان برای بروز و ظهور خصلت های آدمی و آفات روحی او

و إذا أنعمنا .. و إذا مسّه الشرّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 48 - 13

13 - کفران و ناسپاسی انسان ، به هنگام برخورد با کوچک ترین دشواری در زندگی

و إن تصبهم سیئه بما قدّمت أیدیهم فإنّ الإنسن کفور

از نکره آمدن «سینه» - که برای تحقیر است - «کوچک ترین دشواری» استفاده شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 50 - 9

9 - خداگرایی انسان، به هنگام سختی ها و شداید و خداگریزی وی در شرایط رفاه و آسایش

و أخذنهم بالعذاب ... ادع لنا ربك ... إنا لمهتدون . فلما كشفنا عنهم العذاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ممتحنه - 60 - 5 - 3

3 - نگرانی ابراهیم (ع) و همراهانش، از آسیب پذیری ایمانشان در کوران مشکلات *

ربنا لاتجعلنا فتنه للذین كفروا

در صورتی که «فتنه» به معنای «مفتوناً و معدباً» باشد؛ از سیاق آیات استفاده می شود که نگرانی ابراهیم(ع) و همراهانش، در نهایت متوجه ثبات بر توحید و برائت از مشرکان بوده است.

ص: 12

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - طلاق - 65 - 7 - 9

9 - خداوند ، برای مؤمنان پس از هر دشواری ، آسانی مقرر فرموده است .

سَيَجْعَلُ اللَّهُ بَعْدَ عُسْرٍ يُسْرًا

9- آثار سختی بر متخلفان غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 118 - 9

9 - تنگ شدن عرصه زندگی بر متخلفان جنگ تبوک ، زمینه التجای آنان به خداوند

حتى اذا ضاقت عليهم الأرض . . . و ظنوا أن لا ملجأ من الله إلا إليه

10- آثار سختی تکلیف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 20 - 10

10- آیات جهاد و تکالیف دشوار دین ، زمینه ساز شناسایی منافقان و سست ایمان ها

فإذا أنزلت سورة محكمة و ذكر فيها القتال رأيت الذين في قلوبهم مرض ينظرون إليك نظر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 21 - 9

9- لحظه عمل به تکالیف دشوار دین ، لحظه جدا شدن صف صادقان از مدعیان صداقت

فإذا عزم الأمر فلو صدقوا الله لكان خيراً لهم

از آیه شریفه استفاده می شود که پس از قطعیت یافتن فرمان های الهی به تکالیف دشواری چون جهاد، صادقان راستین از مدعیان دروغین

صداقت متمایز می شوند و بدین جهت خداوند فرموده است: «فلو صدقوا الله لكان خيراً لهم».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- ظهور مکنونات انسان ، در جریان تکالیف شاق

إن یسئلکموها .. و یخرج أضغثکم

11- آثار سختی جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 13

7 - توبه - 9 - 42 - 5

5 - جنگ های سخت و پرمشقت ، عرصه های جدا شدن مؤمنان راستین از غیر ایشان

لو كان عرضاً قريباً و سفراً قاصداً لا تبعوك و لكن بعدت عليهم الشقه

12- آثار سختی جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 117 - 10

10 - شرایط سخت جهاد ، میدان امتحان و تمایز مراتب معنوی مؤمنان

اتبعوه فی ساعه العسره من بعد ما کاد یزیغ قلوب فریق منهم

13- آثار سختی غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 42 - 2

2 - دورنمای مشقت آمیز و به دور از منافع مادی جنگ تبوک ، در نظر برخی از مسلمانان صدر اسلام ، عامل امتناع آنان از حضور در

جنگ

لو كان عرضاً قريباً و سفراً قاصداً لا تبعوك و لكن بعدت عليهم الشقه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 117 - 7

7 - تنگنا های جنگ تبوک ، مایه تزلزل قلب برخی از مسلمانان شده بود .

فی ساعه العسره من بعد ما کاد یزیغ قلوب فریق منهم

14- آثار سختی قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 73 - 17 - 3

3 - سختی و اندوه باری روز محشر ، به گونه ای است که اطفال را موسفید و پیر می سازد .

یومًا يجعل الولدن شیبًا

15- آثار سختی ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 14

3 - آل عمران - 3 - 125 - 13

13 - مشکلات و اضطراب ، زمینه امداد های ویژه غیبی برای مؤمنان صابر و تقوایبشه

ان تصبروا و تتقوا و یأتوکم من فورهم هذا یمددکم ربکم

جمله «و یأتوکم من فورهم هذا»، می تواند اشاره به موارد اضطراب باشد و شرطی برای امداد خداوند به وسیله فرشتگانی که به نفع مسلمانان به پیکار برخیزند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 141 - 2

2 - عنایت خداوند به پاکیزه و خالص کردن اهل ایمان ، با قرار دادن ایشان در هنگامه های دشوار

و تلک الایام نداولها بین الناس .. و لیمحصّ الله الذین امنوا

16- آثار صبر در سختی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 83 - 15

15- یعقوب (ع) پیشه ساختن صبر و بردباری را زمینه ساز یاری خداوند در رفع مشکلات می دانست .

فصبر جمیل عسی الله ان یأتینی بهم جمیعاً

17- آثار نجات از سختی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 64 - 5

5 - آدمی پس از نجات از شداید، علی رغم پیمان عدم شرک و سپاسگزاری از خداوند، پیمان شکنی می کند و مجدداً شرک میورزد.

لئن أنجنا .. قل الله ینجیکم ... ثم أنتم تشرکون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 67 - 6

6- انسان ها پس از رهایی از خطر های مرگ آفرین ، خدا را فراموش می کنند و از حق روی گردان می شوند .

فلما نجىكم إلى البرّ أعرضتم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 33 - 11، 12

11 - گروهی از مردم ، به هنگام برخورداری از رفاه و آسایش و رهیدن از خطرات و سختی ها ، ناسپاسی می کنند و شرک میورزند .

و إذا مسّ الناس ضرّ .. ثمّ إذا أذاقهم ... إذا فریق منهم برّهم یشرکون

ص: 15

12 - برخی از مشرکان ، به رغم رویکرد به خدا ، به هنگام ابتلا به ناملایمات و سختی ها ، به محض احساس رهایی از آن و دست یابی به اندک آسایش ، شرک ربوبی پیدا می کنند .

و إذا مسّ الناس ضرّاً دعوا ربّهم .. ثمّ إذا أذاهم منه رحمة إذا فریق منهم برّبهم

تعبیر «أذاق» - که به معنای «چشانند» است و معمولاً برای «خوردن کم» به کار می رود - به جای «برخوردار کردن» و «عطا کردن» و امثال آنها و نیز تنوین تنکیر «رحمه» - که دلالت بر قلّت می کند، حکایت از دست یابی به رفاه اندک دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 8 - 16

16 - رهایی از گرفتاری و برخورداری از نعمت آسودگی ، زمینه شرک‌ورزی و مؤثر دانستن غیر خدا در وضعیت خویش

إذا خوّله نعمه منه .. و جعل لله أنداداً

18- آداب برخورد با سختی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 156 - 3,6

3 - صابران کسانی هستند که به هنگام مواجه شدن با مشکلات ، تسلیم قضای الهی بوده و همه شؤون خویش را از خدا دانسته و آن را ابراز می کنند .

و بشر الصبرین. الذین ... قالوا إنا لله و إنا إليه رجعون

6 - استرجاع ، شعار مؤمنان صبور به هنگام مواجه شدن با مصیبت ها و سختیهاست .

و بشر الصبرین. الذین إذا أصبتهم مصیبه قالوا إنا لله و إنا إليه رجعون

«استرجاع» گفتن «إنا لله و إنا إليه رجعون» است.

19- آرامش در سختی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 40 - 13

13 - آرامش روحی در سختی ها ، نعمتی الهی و رمز موفقیت و پیروزی است .

فقد نصره الله .. فأُنزل الله سكينته عليه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 4 - 14

14 - نزول اطمینان و آرامش بر قلب مؤمنان در بحران ها ، نمودی از حاکمیت خداوند بر قوای جهان

أُنزل السكينة .. و لله جنود السموت و الأرض

بیان «لله جنود..» - در پی «أُنزل السكينة» - می تواند بیانگر این نکته باشد که با وجود حاکمیت خداوند بر قوای جهان، اطمینان بخشیدن به قلب مؤمنان، امری سهل و آسان است.

ص: 16

20- ابتلا به سختی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 95 - 6

6 - روی آوردن رفاه و آسایش بر کافران مبتلا به سختی ها و محنت ها ، در پی دارنده تحلیل‌هایی نادرست درباره پیدایش شداید و اسباب رفاه و آسایش

ثم بدلنا .. حتى عفوا وقالوا قد مسءاباءنا الضراء والسراء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 75 - 4

4 - ابتلای کافران مکه به گرفتاری و سختی ، از رخداد های دوران پیش از هجرت

ولو رحمناهم و كشفنا ما بهم من ضرّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 2 - 8, 6

6 - پندار مبتلا نشدن به سختی ، به صرف ایمان آوردن ، پنداری باطل است .

أحسب الناس أن يتركوا أن يقولوا آمنا و هم لا يفتنون

«فتن» به دو معنای «اختبار و آزمون» و «گرفتاری در شدت و سختی» آمده است (مفردات راغب). برداشت بالا، بنابر احتمال دوم است.

8 - گرفتار شدن مؤمنان به سختی ها ، سنتی الهی است .

أحسب الناس أن يتركوا أن يقولوا آمنا و هم لا يفتنون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 3 - 4, 2

2 - مؤمنان پیشین (ادیان دیگر) نیز به رغم داشتن ایمان ، مبتلا به سختی ها و شداید شدند .

و لقد فتنا الذين من قبلهم

«فتن» به معنای «اختبار و آزمون» و نیز «شدت و سختی» آمده است (مفردات راغب) برداشت بالا، بنابر معنای دوم است.

4- ابتلای مؤمنان به سختی ها ، سنت الهی است .

أحسب الناس أن يتركوا أن يقولوا آمنا وهم لا يفتنون. ولقد فتنا الذين من قبلهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 33 - 12

12 - برخی از مشرکان ، به رغم رویکرد به خدا ، به هنگام ابتلا به ناملایمات و سختی ها ، به محض احساس رهایی از آن و دست یابی به اندک آسایش ، شرک ربوبی پیدا می کنند .

و إذا مسّ الناس ضرّ دعوا ربّهم .. ثمّ إذا أذاقهم منه رحمة إذا فریق منهم برّبهم

تعبیر «أذاق» - که به معنای «چشانند» است و معمولا ، برای «خوردن کم» به کار می رود - به جای «برخوردار کردن» و

ص: 17

«عطا کردن» و امثال آنها و نیز تنوین تنکیر «رحمه» - که دلالت بر قَلَّت می کند، حکایت از دست یابی به رفاه اندک دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 36 - 14

14 - صبر بر مشکلات و داشتن روحیه ای امیدوار ، به هنگام مبتلا شدن به دشواری ها ، امری ارزشمند و پسندیده است .

و إن تصبهم سيئه . . . إذا هم يقنطون

از مذمت شدن کسانی که با مبتلا شدن به ناگواری ها، ناامید می شوند، استفاده می شود که حفظ روحیه امیدواری، در چنین حالتی مطلوب است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 17 - 3،7

3 - هیچ قدرتی توان ندارد از تصمیم خداوند درباره گرفتار کردن کسی به بدی و رنج ، جلوگیری کند .

من يعصمكم من الله إن أراد بكم سوءاً

7 - در صورت گرفتار شدن انسان به بدی و رنج - که سر منشأ آن خداوند است - هیچ کمکی وجود ندارد تا او را از آن وضعیت نجات دهد .

من ذا الذي يعصمكم من الله إن أراد بكم سوءاً. . . و لا يجدون لهم من دون الله وليّ

21- اجتناب از سختی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 72 - 5،4

4 - دور ماندن از مصائب جنگ ، نعمتی الهی در بیش سست عنصران متخلف از جهاد

فان اصابتكم مصيبه قال قد انعم الله عليّ اذ لم اكن معهم شهيداً

5 - نعمت شمردن دوری از مصائب و مشکلات جنگ ، بیش ناپسند

فان اصابتكم مصيبه قال قد انعم الله عليّ اذ لم اكن معهم شهيداً

22- احساس مصونیت از سختی

2- احساس مصونیت از ابتلا به سختی‌ها و محنتها، از حالت‌های انسان به هنگام رفاه و آسایش

و لئن أذقناه بعد ضراء مسته ليقولنّ ذهب السيئات عنيّ

«لئن أذقناه . . .» دلالت بر برطرف شدن سختیها دارد. از این رو جمله «ذهب السيئات عنيّ» (رنجها از من دور شد) - که انسان به خاطر گفتن و اعتقاد به آن مذمت شده است - مفهومی دیگر دارد و آن پندار عدم ابتلای دوباره به رنجها و ناملایمات است.

23- اراده قوی در سختی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 17 - 11

11 - صبر و شکیبایی بر مشکلات ، امری اساسی و نیازمند اراده ای محکم است .

و اصبر علی ما أصابک إنّ ذلک من عزم الأمور

«عَزَمَ» در لغت به معنای «تصمیم قطعی قلب بر انجام دادن کار» است. (مفردات راغب) چنین معنایی، حکایت از اراده محکم می کند.

24- ارتداد هنگام سختی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 11 - 9

9 - پایبندی به دین به خاطر سود مادی و رها کردن آن (ارتداد) به وقت دشواری ها و محرومیت ها ، مایه خسران و تباهی دنیا و آخرت

وإن أصابته فتنة انقلب علی وجهه خسر الدنيا والأخره

25- ارزش امیدواری در سختی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 36 - 14

14 - صبر بر مشکلات و داشتن روحیه ای امیدوار ، به هنگام مبتلا شدن به دشواری ها ، امری ارزشمند و پسندیده است .

وإن تصبهم سيئة . . . إذا هم يقنطون

از مذمت شدن کسانی که با مبتلا شدن به ناگواری ها، ناامید می شوند، استفاده می شود که حفظ روحیه امیدواری، در چنین حالتی مطلوب است.

26- ارزش تحمل سختی در راه خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 120 - 12

12 - ارزشمندی تحمل رنج و سختی ، منوط به در راه خدا بودن آن است .

لا يصيبهم ظمأ ولا نصب ولا مخمصة في سبيل الله

ص: 19

27- ارزش تحمل سختی ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 50 - 8

8 - تحمل دشواری ها در راه دین ، محفوظ در نزد خدا و مایه ارجمندی

قالوا لاضير انا إلى ربنا منقلبون

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که اگر رنج ها تأثیری در سرنوشت انسان و تقرب وی به خدا نداشت، خود زبانی انکارناپذیر بود.

28- استعاذه در سختی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 33 - 5

5 - ربوبیت خداوند ، مقتضی پناه جستن به او در خطرات و سختی ها است .

و إذا مسّ الناس ضرّ دعوا ربّهم

29- استغاثه در سختی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 9 - 7

7 - استغاثه به درگاه الهی برای رهایی از تنگناها و مشکلات ، رهنمود و توصیه خداوند به انسانها

إذ تستغيثون ربكم فاستجاب لكم

یادآوری استغاثه مجاهدان بدر و تصریح به اجابت آن می تواند برای توصیه این نکته باشد که ای انسانها در تنگناها و بحرانهای زندگی رو به خدا آورید و از او یاری طلبید تا شما را رهایی بخشد.

30- استقامت در سختی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 214 - 21, 5

5 - مقاومت و صبر پیروان انبیای گذشته در برابر سختی های جنگ و مشکلات

ام حسبتم . . . مستهم البأساء و الضراء

درخواست نصرت الهی از جانب پیامبران و مؤمنان پس از آزار جنگ و مصائب و مشکلات، بیانگر مقاومت آنان است.

21 - مقاومت در برابر مصائب و مشکلات ، زمینه بر خورداری از نصرت الهی

ام حسبتم ان تدخلوا . . . متی نصر الله الا ان نصر الله قریب

انبیا و مؤمنان پس از تحمّل مشکلات، منتظر نصرت الهی بودند.

ص: 20

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 248 - 10

10 - آرامش خاطر ، موجب استقامت آدمی در مشکلات و درگیریها

ان یاتیکم التّابوت فیه سکینه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 68 - 3

3 - دستیابی به صراط مستقیم ، در سایه جانبازی ، هجرت ، فداکاری و تحمل مشکلات در راه خدا *

و لو انا کتبنا .. و لو انهم فعلوا ما یوعظون به ... و لهدیناهم صراطا مستقیما

بنابر اینکه مراد از «ما یوعظون به» همان هجرت و جهاد باشد که در آیه 66 مطرح شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 104 - 6

6 - ضرورت آماده سازی مجاهدان برای تحمل رنج ها و خسارت های ناشی از نبرد با دشمنان

ان تکنونوا تألّمون فانهم یألّمون کما تألّمون و ترجون من اللّٰه ما لایرجون

هدف از بیان امتیازات نیروهای مجاهد (ترجون من اللّٰه) و نیز تبیین رنجهای دشمنان به هنگامه نبرد، این است که اهل ایمان را برای نبرد آماده سازد و به آنان روحیه رویارویی با دشمنان را القا کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 128 - 2

2 - مؤمنان وظیفه دار استعانت از خدا و پیشه سازی صبر و مقاومت در برابر مشکلات راه ایمان

استعینوا باللّٰه و اصبروا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 11 - 5

5- حاملان رسالت الهی، برای انجام رسالت خویش لازم است مشکلات و ناملازمات آن را تحمل کنند.

و ما یأتیهم من رسول إلا کانوا به یتستهزءون

از اینکه خداوند، به جای پاسخ گویی مستقیم به برخوردهای مشرکان، به نوع برخورد مردم با پیامبران گذشته می پردازد، احتمالاً به این خاطر است که گوشزد کند که رسالت مداری دارای چنین مشکلاتی است و باید آن را تحمل کرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 62 - 8

8 - اطمینان و تزلزل ناپذیری در بحران ها، از صفات ضروری رهبر جامعه ایمانی

قال أصحاب موسی انا لمدركون . قال کلا ان معی ربی سیهدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 25 - 4

ص: 21

4- ذکر و یاد مستمر خداوند ، نیروآفرین و مقاومت بخش در برابر مشکلات و سختی ها

فاصبر . . . و اذکر اسم ربّک بکره و أصیلاً

. . . و اذکر اسم ربّک بکره و أصیلاً

31- استقامت در سختی ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - شرح - 94 - 1 - 5

5- شرح صدر و تحمّل سختی ها ، از ویژگی های لازم برای رهبران الهی

الم نشرح لك صدرک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - شرح - 94 - 5 - 4

4- سختی ها ، هرگز نباید رهبران الهی را از توجّه به سهولت ها و امکانات موجود و دلگرم بودن به آنها باز دارد . *

فإنّ مع العسر يسراً

کلمه «مع»، دلالت دارد که وجود «یسر عظیم» هم زمان با وجود «عسر» است؛ نه بعد از آن. و مراد از آن می تواند هم زمانی «عسر» با مقدمات «یسر» باشد. و ممکن است در صدد بیان این حقیقت خارجی باشد که: هر گاه مشکلاتی پدیدار شد، توجّه به آن ذهن شما را به خود مشغول نسازد؛ بلکه به سهولت ها و امکانات فراوانی که در کنار آن، برای شما وجود دارد نیز توجّه داشته باشید. برداشت یاد شده ناظر به دومین احتمال است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- آل عمران - 3 - 142 - 7

7- ضرورت استقامت مؤمنان در جهاد و هنگامه شدائد و سختیها

ام حسبتم ان تدخلوا الجنّه و لّمّا يعلم اللّٰه الذّٰین جاهدوا منکم و يعلم الصّٰبرین

32- استمداد در سختی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - دعا به درگاه خداوند و درخواست یاری از وی به هنگام مواجه شدن با مشکلات راه ایمان ، از خصلت های مؤمنان راستین است .

ربنا أفرغ علينا صبراً و توفنا مسلمين

ص: 22

33- اطاعت در سختی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 172 - 17

17 - اهمیّت و ارزش اطاعت از فرامین الهی به هنگام گرفتاری در شدائد

الَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِلَّهِ وَالرَّسُولِ مِنْ بَعْدِ مَا أَصَابَهُمُ الْقَرْحُ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 117 - 5

5 - لزوم اطاعت و پیروی از رهنمود های پیامبر (صلی الله علیه و آله) و عمل بر طبق موازین شرع ، در سخت ترین شرایط

لقد تاب الله على النبي . . . اتبعوه في ساعه العسره

34- اقسام سختی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 123 - 15

15 - بلا ها و مشکلات دنیوی (مالی و جانی) ، كفاره گناهان آدمی و از جمله عوامل نابود کننده اعمال زشت اوست .

ليس بامانيكم و لا امانى اهل الكتب من يعمل سوءاً يجز به

رسول خدا (صلی الله علیه و آله) درباره « من يعمل سوءاً يجز به » در آیه فوق فرمود: اما تبتلون في اموالكم و انفسكم و ذراريكم؟ قالوا: بلى

قال: هذا مما . . . يمحو به السيئات.

تفسیر عیاشی، ج 1، ص 277، ح 278؛ نورالثقلین، ج 1، ص 553، ح 576.

35- التجا در سختی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 169 - 6

6- ربوبیت الہی ، پناہگاہ مردان خدا در تنگناھا

ربّ نجّی

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

16 - فصلت - 41 - 51 - 5

5- انسان به هنگام گرفتاری ، رو به سوی خدا می آورد و اصرار و التماس می کند .

و إذا مسّه الشرّ فذو دعاء عریض

ص: 23

36- امتحان با سختی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 214 - 7، 18

7 - آزمایش مردم با مصائب و مشکلات ، از سنت های الهی برای کلیه امتها

ام حسبتم ان تدخلوا الجنة و لما ياتكم مثل الذين خلوا من قبلكم مستهم البأساء و ال

18 - نفی تبعیض میان امت های مؤمن ، در جریان سنت آزمایش و امتحان و ابتلای به سختی ها و مصائب

ام حسبتم . . . مثل الذين خلوا من قبلكم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 154 - 34

34 - حوادث ایام ، جنگ ها ، سختی ها ، مصیبت ها و مرگ ، آزمایش الهی است .

لبرز الذين . . . و لیتلی الله ما فی صدورکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 166 - 7

7 - رنج ها و شکست های جامعه ایمانی ، وسیله آزمایشی برای معلوم نمودن صف مؤمنان استوار از غیر ایشان

و ما اصابکم يوم التقى الجمعان فباذن الله و ليعلم المؤمنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 179 - 6

6 - سختی ها ، مصیبت ها و جنگ ها (شکست ها و پیروزی ها) ، وسایل آزمایش الهی برای بندگان

حتى يميز الخبيث من الطيب

به مقتضای ارتباط میان این آیه و آیات پیشین، از وسایل آزمایش الهی، همان نبردها مشکلات آن است؛ چنانچه در نبرد احد پیش آمد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - آزار های اهل کتاب و مشرکان نسبت به مسلمانان ، از مهمترین موارد آزمایش و امتحان مؤمنان

لتبلونّ فی اموالکم و انفسکم و لتسمعنّ من الذّین اوتوا الکتب من قبلکم و من الذّین

جمله «و لتسمعنّ . . .»، می تواند توضیح یکی از موارد امتحان مالی و جانی باشد ؛ چرا که تهمت‌ها و سخنان ناروا، جانها را می‌گزد و تبلیغات سوء علیه انفاق می‌تواند موجب ازدیاد بخل شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 141 - 14، 13

13 - انسان با سختی‌ها و نعمت‌ها و تفضلات الهی ، مورد آزمایش خداوند قرار می‌گیرد .

و فی ذلکم بلاء من ربکم عظیم

14 - آزمون انسان‌ها با سختی‌ها ، برخاسته از مقام ربوبی خدا و در جهت رشد و تربیت آنان

ص: 24

و فی ذلکم بلاء من ربکم عظیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 11 - 5

5 - فقر و ناملايمات ، ابزار آزمون الهی

و إن أصابته فتنه انقلب علی وجهه

«فتنه» از «فَتْن» مشتق است و «فتن» به معنای ذوب کردن طلا و نقره به منظور سنجش ایار آن است. «فتنه» نیز به هر چیزی که ابزاری برای آزمون باشد، گفته می شود. بنابراین تسمیه ناملايمات، فقر و تنگدستی به «فتنه»، می تواند بیاگر مطلب فوق باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 47 - 5,7,4

4 - مشکلات ثمودیان ، بنا به تقدیر الهی و در جهت آزمایش آنان بود ، نه معلول وجود صالح (ع) و پیروان او .

قال طرکم عند الله بل أنتم قوم تفتنون

عبارت «طائرکم...»؛ یعنی، آنچه که باعث بروز مشکلات و گرفتاری برای شما شده، نزد خدا است. مقصود این است که وجود من تأثیری در پیدایش مشکلات شما ندارد؛ بلکه مشکلات تان بر اساس برنامه و تقدیر الهی است که در راستای آزمایش شما تدارک دیده شده است. گفتنی است که در برداشت یاد شده، «فتنه» در جمله «بل أنتم قوم تفتنون» به معنای آزمایش گرفته شده است.

5 - مصیبت ها و مشکلات زندگی انسان ، وسیله ای برای آزمایش او

قالوا اظیرنا بک .. بل أنتم قوم تفتنون

7 - امکان مبتلا شدن مردم به سختی ها برای آزمایش آنان ، پس از روی کار آمدن رهبران الهی

قالوا اظیرنا بک .. بل أنتم قوم تفتنون

با توجه به اشتقاق «تفتنون» از «فتنه» (به معنای آزمایش) از آیه استفاده می شود که پس از آمدن صالح(ع)، ثمودیان به مشکلات جدیدی مبتلا شدند و آن را ناشی از وجود صالح(ع) می شمردند، با این که آنها از ناحیه خدا و برای آزمایش آنان بود.

37- امداد در سختی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- تنها، خداوند، قادر بر یاری رساندن در بحبوحه قطع همه اسباب ظاهری است.

هنالك الوليه لله الحق

اهل لغت، تفاوتی را بین معنای «وَلَايَت» و «وَلَايَت» ذکر کرده اند و آن این که «وَلَايَت» به معنای نصرت است و «وَلَايَت» به معنای سرپرستی و تدبیر. گرچه برخی مفسران این تفاوت را انکار کرده اند، (ر.ک: المیزان) ولی با توجه به موارد مشابه در آیات دیگر و نیز آیه قبل که سخن از نصرت است، به نظر می رسد این معنا در این مورد، اقرب باشد.

ص: 25

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 4 - 2

2 - مؤمنان ، نیازمند امداد الهی در بحران ها و سختی ها ، برای پایداری و استقامت

هو الذی أنزل السکینه فی قلوب المؤمنین

38- امیدواری در سختی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 43 - 10

10 - به هنگام گرفتاری و مشکلات - هر چند شدید و طاقت فرسا باشد - نباید از رحمت الهی مأیوس شد .

إذ نادى ربّه . . . ووهبنا له أهله . . . رحمه منّا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 9 - 8

8- ضرورت امید داشتن به رحمت خدا ، در پی بروز مشکلات و از دست رفتن امکانات

ثم نزعنها منه إنّه لیئوس کفور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 15 - 1

1 - لزوم امید بستن به خداوند ، در دشواری ها ، تنگدستی ها و ناملايمات زندگی

من کان یظنّ أن لن ینصره الله فی الدنیا و الآخره فلیمدد بسبب إلی السماء

«من» در این آیه شرطیه و متضمن معنای «إن» است و ضمیر در «لن ینصره الله» به «من» بازمی گردد. از آیات پیشین (آیه 11 - 14) دانسته شد که سود و زیان و کامیابی و ناکامی و بالاخره دنیا و آخرت افراد، تنها در دست خدا می باشد او است که به یکی عطا می کند و از دیگری بازمی ستاند. آیه یاد شده ادامه همان آیات است. در این آیه خداوند می فرماید: اگر فردی (کسی که از شدت گرفتاری سینه اش از خشم لبریز است) گمان کند که خدا در دنیا و آخرت دست کسی را نخواهد گرفت، این کس باید طنابی به آسمان بکشد و به آن جا صعود کند. آن گاه همه آسمان را بپیماید تا ببیند آیا کسی پیدا می شود که گره از کار او بگشاید و خشم ناشی از محرومیتش را فرو نشانند؟ و یا این که این شخص ریسمانی به بالا بکشد و خود را حلق آویز کند و آن گاه بنگرد که آیا این ترفند و نیرنگش، آنچه را که موجب خشم او

شده، از بین می برد؟ مقصود از این مطلب این است که: هر کس امیدش را از خدا قطع کند، باید از غیر خدا نیز مأیوس باشد؛ زیرا در همه هستی به جز او موجودی نیست که بی اذن او گره از کار کسی باز کند.

39- انبیا در سختی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 214 - 20

20 - استفاده انبیا از راه های عادی و طبیعی ، در رویارویی با مشکلات

ص: 26

مستهم البأساء والضراء وزلزلوا حتى يقول الرسول و الذين امنوا معه متى نصر الله

پیامبران همانند مردم به مقاومت و صبر در برابر مشکلات می پرداختند و دست به معجزه و کارهای خارق العاده نمی زدند.

40- انسان در سختی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 63 - 11، 9

9 - آدمی در شدايد با خداوند يگانه پيمان می بندد که در صورت نجات سپاسگزار او باشد.

لئن أنجنا من هذه لنكونن من الشكرين

11 - احساس نیاز، تضرع، اخلاص و التزام به شکرگزاری، حالات مختلف انسان به هنگام گرفتاری در سختیهاست.

تدعونه تضرعا و خفيه لئن أنجنا من هذه لنكونن من الشكرين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 48 - 16

16 - انسان، گرفتار تناقض در مواجهه با خوشی ها و ناخوشی ها

إذا أذقنا الإنسان منا رحمة فرح بها وإن تصبهم سيئة .. فإن الإنسان كفور

از مضمون آیه شریفه چنین استفاده می شود که انسان، در حال رفاه و آسایش یادی از خدا نمی کند؛ گویی منشأ آن نعمت ها کسی غیر خداوند است؛ ولی زمانی که ناگواری به او رو می آورد، خدا را متهم کرده و ناسپاسی می کند.

41- انسان ها در سختی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 12 - 1، 4، 5

1 - نیایش خالصانه انسان با خدا، به هنگام گرفتاری ها و مصیبت های سخت و جانکاه

و إذا مسّ الإنسان الضرّ دعانا

«ضرّ» به معنای مطلق آسیب است، ولی در این جا با توجه به «ال» - که به اصطلاح اهل ادب «ال» کمالیه است - به معنای آسیب سخت و جانکاه می باشد.

4- آدمیان ، به هنگام گرفتاری و رنج ، اهل دعا شده و در هر حالتی خدا را به فریادرسی می خوانند .

وإذا مسّ الإنسان الضرّ دعانا لجنبه أو قاعداً أو قائماً

5- انسان ها ، به هنگام گرفتاری و رنج فراگیر ، به ناتوانی خود و قدرت و یاری خداوند اذعان می کنند .

وإذا مسّ الإنسان الضرّ دعانا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 68 - 9

9- انسان ها به هنگام گرفتار آمدن به گرداب حوادث مرگ آفرین ، هیچ کارساز و پشتیبانی جز خداوند برای نجات خویش نمی یابند .

ص: 27

ثمّ لاتجدوا لكم وكيلاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 49 - 5, 4

4 - انسان ها ، هنگام گرفتاری و رنج ، روی به خدا آورده و او را به فریادرسی می خوانند .

فإذا مسّ الإنسان ضرّاً دعانا

5 - انسان ها ، هنگام گرفتاری و رنج ، به ناتوانی خود و قدرت یاری رسانی خداوند پی برده و اعتراف می کنند .

فإذا مسّ الإنسان ضرّاً دعانا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 49 - 5

5 - ضعف و ناتوانی آدمی در برخورد با مشکلات

وإن مسّه الشّرّ فيئوس قنوط

از کاربرد واژه «مسّ» و آمدن صیغه مبالغه «يئوس» و «قنوط» استفاده می شود که انسان با اندک گرفتاری، احساس ضعف و ناتوانی کرده و دچار یأس و ناامیدی می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 51 - 5

5 - انسان به هنگام گرفتاری ، رو به سوی خدا می آورد و اصرار و التماس می کند .

وإذا مسّه الشّرّ فذو دعاء عريض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 20 - 2, 1

1 - انسان هنگام مبتلا شدن به شرّ و بدی ، بسیار بی صبر و ناشکیبا است .

إذا مسّه الشّرّ جزوعاً

«جزع» ضد صبر است؛ یعنی، بی صبری و ناشکیبایی (العین و قاموس المحيط).

2- بی صبری و ناشکیبایی در برابر بدی ها و شرور، از ویژگی های انسان است.

إذا مسّه الشرّ جزوعاً

42- انسان ها هنگام رفع سختی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 54 - 5

5- انسان ها در برخورد با آسایش و رفع ناگواری ها، یکسان نیستند.

ثمّ إذا كشف الضّرّ عنکم إذا فریق منکم برّبهم یشرکون

ص: 28

43- انسان های مبتلا به سختی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 33 - 2

2- انسان های گرفتار در سختی ها و تنگنا ها ، مرجع خود را ، خداوند می دانند و برای نجات خویش ، به او روی می آورند .

و إذا مسّ الناس ضرّ دعوا ربّهم منيبين إليه

«إنابه» مصدر «منيب» به معنای «رجوع مکرّر در مکرّر» است (مفردات راغب).

44- انسان هنگام سختی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 53 - 3

3- انسان ها به محض احساس ضعف و دچار شدن به رنج و زحمت ، با تضرع و التماس به درگاه خداوند روی می آورند .

ثم إذا مسّكم الضرّ فإليه تجئرون

«ضرّ» به معنای کسالت روحی و بدنی و کمبود اقتصادی است و «تجئرون» (از مصدر جؤار) به معنای زیادت در تضرع آمده است.

45- اولیاء الله و سختی ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 62 - 2، 1

1 - اولیای خدا ، کسانی هستند که حوادث ناگوار روزگار در دیدگاه آنان ، مکروه و ناخوشایند جلوه نمی کند .

ألا إن أولیاء الله لا خوف علیهم

«خوف» ؛ یعنی ، انتظار وقوع امر ناخوشایندی را داشتن (مفردات راغب). برداشت فوق بر این اساس است که: چون زندگی در دنیا بیوقوع حوادث ناگوار - خصوصاً برای بندگان مقرب خدا - ممکن نیست، پس نفی خوف از آنان، قهراً به این معناست که حوادث دنیوی در ذائقه آنان، مکروه و ناخوشایند جلوه نمی کند.

2 - اولیای خدا ، کسانی هستند که هر آنچه حوادث روزگار از کفشان برآید ، غمی به دل راه نداده و غبار اندوه بر چهره شان نمی نشیند .

ألا إن أولیاء الله ... و لا هم یحزنون

46- اهمیت ذکر سختی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 44 - 2

ص: 29

2 - ضرورت به یاد داشتن برهه های دشوار زندگی

فأخذنهم بالبأساء والضراء .. فلما نسوا ما ذكروا به

مراد از «ما ذكروا»، به قرینه آیه قبل، همان سختیها و خسارتهایی است که برای متذکر شدن به مردم وارد می شود و لحن توبیخ گونه آیه بیانگر مطلب فوق است.

47- اهمیت رابطه سختی ها با آسانی ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - شرح - 94 - 6 - 3

3 - آسانی های مقارن سختی ها ، مهم تر و افزون تر از آنها است .

فإنَّ مع العسر يسراً . إنَّ مع العسر يسراً

معرفه آوردن «العسر»، نشانگر آن است که مراد، همان «العسر» در آیه قبل است و چون «یسراً» نکره است، مفادی مغایر با «یسراً» در آیه قبل دارد. بنابراین مفاد دو آیه این است که برای هر «عسر»، دو «آسانی مهم» وجود دارد. با توجه به این که دوبار ذکر کردن یک کلمه در این موارد، بر تکثیر دلالت دارد؛ می توان فهمید که هر سختی، به همراه خود آسانی های فراوانی - یکی پس از دیگری - به ارمغان می آورد.

48- اهمیت صبر در سختی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 155 - 12

12 - مؤمنانی که بر دشواری ها و سختی های راه ایمان صبر کنند ، از پاداشی گرانقدر برخوردار خواهند شد .

و بشر الصبرین

نیابردن متعلق بشارت و مشخص نکردن مژدگانی صابران، به فخامت و ارجمندی آن اشاره دارد. (اقتباس از المیزان).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 11 - 4

4- ضرورت صبر و شکیبایی ، به هنگام روی آوردن مشکلات و ناملایمات و نیز به گاه رفاه و آسایش

لئن أذقنا الإنسن منا رحمه . . . إلا الذين صبروا

49- اهمیت نجات از سختی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 42 - 4

4- جواز استمداد از کافران برای رهایی از مشکلات و تنگناها *

اذکرني عند ربک

ص: 30

ظاهر این است که هم بند یوسف(ع) هنگام آزاد شدن از زندان موحد نشده و اظهار ایمان نکرده بود، و گرنه قرآن از آن یاد می کرد. بنابراین وی به هنگامی که یوسف(ع) از او تقاضا کرد، کافر بود.

50- ایمان در سختی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 172 - 11

11 - ارزش والای ثبات بر ایمان و پذیرش دعوت خدا و رسول (صلی الله علیه و آله)، پس از تحمّل شدائد و مشکلات

إِنَّ اللَّهَ لَا يَضِيعُ أَجْرَ الْمُؤْمِنِينَ. الَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِلَّهِ وَالرَّسُولِ مِنْ بَعْدِ مَا أَصَابَهُمُ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 117 - 9

9 - آشکار شدن حقیقت ایمان مؤمنان، در شرایط سختی و دشواری

فِي سَاعَةِ الْعُسْرَةِ مِنْ بَعْدِ مَا كَادَ يَزِيغُ قُلُوبَ فَرِيقٍ مِنْهُمْ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 54 - 1

1- با وجود روی آوردن متضرعانه انسان ها به خداوند در هنگام گرفتاری، با برطرف شدن مشکلات، گروهی از او روی گردان شده و شرک میورزند.

ثُمَّ إِذَا مَسَّكُمُ الضَّرُّ فَأَلَيْهِ تَجْرَوْنَ . ثُمَّ إِذَا كُشِفَ الضَّرُّ عَنْكُمْ إِذَا فَرِيقٌ مِنْهُمْ بِرَبِّهِمْ

51- با سختی امتحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 49 - 13، 14

13 - انسان در رهگذر سختی ها و نیز نعمت ها و تفضلات الهی، مورد آزمایش خداوند است.

وَفِي ذَلِكُمْ بَلَاءٌ مِنْ رَبِّكُمْ عَظِيمٍ

14 - آزمون انسان ها با سختی ها و نیز نعمت ها و آسایش ها برخاسته از مقام ربوبی خدا و در جهت رشد و تربیت آنان است.

و فی ذلکم بلاء من ربکم عظیم

برداشت فوق با توجه به کلمه «رب» - که به معنای مربی و مدیر است - استفاده می شود.

52- پاداش تحمل سختی در راه خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 31

10 - تحمل هر سختی (تشنگی ، رنج ، گرسنگی و تعرض و ضربه زدن به دشمن) در راه خدا ، عمل صالح و دارای اجر است .

ذلک بأنهم لا یصیبهم ... فی سبیل اللّٰه ... إلا کتب لهم به عمل صلح

11 - تحمل کمترین دشواری در راه خدا ، دارای پاداشی نزد او

ذلک بأنهم لا یصیبهم ظمأ و ... فی سبیل اللّٰه ... إلا کتب لهم به عمل صلح

از تکبیر «ظماً»، «نصب» و ... تقلیل استفاده می شود.

20 - جهاد و تحمل رنج و سختی در راه خدا ، احسان و دارای پاداش از سوی خداست .

لا یصیبهم ظمأ و لا نصب و لا مخصه فی سبیل اللّٰه ... إن اللّٰه لا یضیع أجر المحسن

24 - کسب پیروزی در راه خدا ، همانند تحمل مشکلات ، عمل صالح و دارای اجر است .

ذلک بأنهم لا یصیبهم ... و لا ینالون من عدو نیلا إلا کتب لهم به عمل صلح إن اللّٰه

برداشت فوق بر این اساس است که مراد از جمله «لا ینالون من عدو نیلا» می تواند دستیابی به پیروزی بر دشمن باشد.

53- پاداش تحمل سختی ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 15 - 10

10- رنج های تکوینی نیز همانند تحمل سختی در راه دین ، زمینه برخورداری از اجر و پاداش الهی است .

إنّ الذین قالوا ربّنا اللّٰه ثمّ استقموا .. أولئک أصحاب الجنّٰه ... ووصّینا

از ارتباط و پیوستگی این آیه با آیات پیشین، می توان استفاده کرد که خداوند هیچ نوعی از سختی ها را نادیده نگرفته و در قبال هر رنجی، پاداشی در خور توجه قرار داده است؛ پاداش موحدانی را که در طریق ایمان استقامت کنند و دشواری ها را پشت سر بگذارند، بهشت قرار داده و مادران را نیز که به حکم تکوین، ناگزیرند رنج بارداری و زایمان را تحمل کنند با توصیه به فرزندان، از خدمت های آنان بهره مند ساخته است.

54- پاداش صبر در سختی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - از امام صادق (ع) روایت شده است: «... من صبر کرهأً... نصیبه ما قال الله عز و جل: «و بشر الصابرين» ای بالجنه و المغفره...»؛

... کسی که در مشکلات صبر کند پاداش وی همان بهشت و مغفرت الهی است که در سخن خدای عز و جل «و بشر الصابرين» به آن بشارت داده شده است ...».

ص: 32

55- تحلیل نادرست سختی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 95 - 8، 11، 6، 7

6 - روی آوردن رفاه و آسایش بر کافران مبتلا به سختی ها و محنت ها ، در پی دارنده تحلیل‌هایی نادرست درباره پیدایش شدايد و اسباب رفاه و آسایش

ثم بدلنا .. حتى عفوا وقالوا قد مسءاباءنا الضراء و السراء

7 - منکران رسالت انبیا با استناد به وجود سختی ها و آسایش ها در تاریخ نیاکان خویش ، دشواری های بیدارکننده زندگی خود را پدیده ای عادی و خالی از هر گونه هدف و پیام می پنداشتند .

ثم بدلنا .. قالوا قد مسءاباءنا الضراء و السراء

8 - تحلیل سختی های بیدارکننده و هدفدار به حوادثی برخاسته از عوامل طبیعی و بدون هدف ، تحلیل نادرست منکران رسالت پس از رسیدن به رفاه و آسایش

قالوا قد مسءاباءنا الضراء و السراء

11 - انکار رسالت انبیا با توجیه پیدایش سختی های بیدارکننده به عواملی بی هدف ، موجب گرفتار شدن به عذاب الهی است .

قالوا قد مسءاباءنا الضراء و السراء فأخذنهم بغته

56- تحمل سختی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 154 - 8

8 - پیکار در راه خدا و مصیبت های آن ، از مشکلات راه ایمان ، که باید با استعانت از صبر و نماز آن را تحمل کرده و بر ایمان خود ، راسخ قدم ماند .

استعينوا بالصبر والصلوة .. ولا تقولوا لمن يقتل في سبيل الله

57- تحمل سختی در راه خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - دفاع از جان پیامبر (صلی الله علیه و آله) و تحمل سختی در راه اطاعت از آن حضرت، حرکت در راه خدا و عمل صالح است.

و لا یرغبوا بأنفسهم عن نفسه ذلک بأنهم لا یصیبهم ظمأ و... فی سبیل اللّٰه... إلا

22 - جان فشانی و تحمل هر گونه سختی (تشنگی، گرسنگی و حرارت های جبهه جنگ) در راه خدا، از نشانه ها و اوصاف محسنان است.

لا یرغبوا بأنفسهم عن نفسه ذلک بأنهم لا یصیبهم ظمأ... فی سبیل اللّٰه... إن اللّٰه

ص: 33

58- تحمل سختی محسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 120 - 22

22 - جان فشانی و تحمل هر گونه سختی (تشنگی ، گرسنگی و حرارت های جبهه جنگ) در راه خدا ، از نشانه ها و اوصاف محسان است .

لا یرغبوا بأنفسهم عن نفسه ذلک بأنهم لا یصیبهم ظمأ . . . فی سبیل اللّٰه ... إن اللّٰه

59- ترس از سختی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 52 - 14

14 - مصلحت اندیشی و ترس از پیشامد های ناگوار ، بهانه بیمار دلان برای دوستی با یهود و نصارا

یقولون نخشی ان تصیبا دائرة

«دائرة» از مصدر «دوران» (چرخیدن) است ؛ که در برداشت فوق به معنای حادثه های ناگوار گرفته شده ؛ چون چرخش روزگار احیاناً موجب کمبودهایی نظیر قحطی، خشکسالی و دیگر حوادث تلخ می شود.

60- تسبیح خدا در سختی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 130 - 9

9 - انسان در شرایط سخت ، برای کسب تحمل بیشتر ، به تسبیح و یاد خدا نیازمند است .

فاصبر علی ما یقولون و سبح بحمد ربّک

توصیه به تسبیح، پس از فرمان به «صبر»، نشانگر نقش تسبیح در توانمند شدن بر صبر است.

61- تسهیل سختی برای محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - شرح - 94 - 5 - 5

5 - خداوند ، پیامبر (صلی الله علیه و آله) را به تداوم همراه بودن سختی ها با آسانی ها ، مطمئن ساخت .

فَإِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا

آیه شریفه با بیان قانون کلی «همراه بودن سختی ها با آسانی ها» - پس از ذکر نمونه هایی از آن در زندگی پیامبر (صلی الله علیه و آله) - آن حضرت را به کلی بودن و استمرار این وضعیت، نوید می دهد.

ص: 34

62- تسهیل سختی ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - شرح - 94 - 5 - 3

3 - مشکلات و سختی ها ، زوال پذیراند و به سرعت تبدیل به آسانی خواهند شد .

فَإِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا

مفاد این آیه را می توان نظیر آیه «سَيَجْعَلُ اللَّهُ بَعْدَ عُسْرٍ يُسْرًا» (طلاق، آیه 7) دانست؛ زیرا از دو عنوان «عسر» و «یسر» - که نقیض یکدیگراند - همواره تنها یکی صادق است؛ بنابراین تحقق هر دو در یک موضوع، نمی تواند مراد باشد؛ بلکه یا نزدیک بودن «یسر» و ظهور مقدمات آن مراد است و یا به وجود اموری آسان در کنار کارهای سخت نظر دارد. برداشت یاد شده براساس احتمال نخست است.

63- تضرع در سختی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 44 - 4

4 - گشوده شدن درهای نعمت به روی کسانی که حتی در سختیها تضرع نمی کنند، جریان یافتن سنت استدراج الهی است.

فَأَخَذْنَاهُم بِالْبَأْسَاءِ وَالضَّرَاءِ... فَلَمَّا نَسُوا مَا ذُكِّرُوا بِهِ فَتَحْنَا عَلَيْهِم أَبْوَابَ كُلِّ شَيْءٍ

سنت استدراج اصطلاحی است برگرفته از آیه «سنستدرجهم من حیث لا يعلمون» (اعراف / 182). از مصادیق جریان استدراج همین آیه مورد بحث است که درهای نعمت الهی به سوی تکذیب کنندگان آیات گشوده می شود (فتحننا علیهم) تا آن زمان که عذاب الهی آنان را در بر گیرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 45 - 4

4 - سنگدلی و تضرع نکردن به درگاه خداوند، حتی در دشواریها، ظلم است.

فَلَوْلَا... تَضَرَّعُوا وَلَكِنْ قَسَتْ قُلُوبُهُمْ... فَقَطَّعَ دَابِرَ الْقَوْمِ الَّذِينَ ظَلَمُوا

در آیه شریفه هدف از آمدن سختیها را تضرع و روی آوردن به خدا دانسته، و به دنبال آن گروهی را معرفی کرده که حتی در شدت و سختی منفعل نمی شوند، و سرانجام از این گروه با عنوان «ظالمان» یاد کرده است، بنابراین سنگدلی و تضرع نکردن آنان ظلم است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- انسان ها به محض احساس ضعف و دچار شدن به رنج و زحمت ، با تضرع و التماس به درگاه خداوند روی می آورند .

ثم إذا مسكم الضرّ فإليه تجئرون

«ضرّ» به معنای کسالت روحی و بدنی و کمبود اقتصادی است و «تجئرون» (از مصدر جؤار) به معنای زیادت در تضرع آمده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 35

3- دعا و تضرع انسان های گرفتار در وضعیت های ناگوار ، مورد اجابت خداوند قرار می گیرد . *

إِذَا مَسَّكُمُ الضَّرُّ فَالِيهِ تَجُرُّونَ . ثُمَّ إِذَا كُشِفَ الضَّرُّ عَنْكُمْ

احتمال دارد رفع ناگواری از گرفتارانی که ملتمسانه به درگاه خداوند دعا می کنند، ناشی از دعای آنان باشد.

7- نجات یافتگان از ناگواری ها که به شرک روی می آورند - با وجود التماس به درگاه خداوند به هنگام گرفتاری - توحید ربوبی را قبول نداشته و عوامل دیگری را در نجات خود دخیل می دانند .

ثُمَّ إِذَا كُشِفَ الضَّرُّ عَنْكُمْ إِذَا فَرِيقٌ مِنْكُمْ بِرَبِّهِمْ يُشْرِكُونَ

«بربهم» متعلق به فعل «یشرکون» است. ذکر «رب» به جای مطلق آوردن کلام و یا ذکر سایر موارد توحید، حکایت از شرک ربوبی آنان می کند و خود همین می تواند قرینه باشد که روی آوردن به شرک ربوبی، احتمال دارد ناشی از عقیده به تأثیر عوامل دیگر باشد.

64- توحید در سختی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 33 - 13

13 - رویکرد به خداوند و اجتناب از شرک ، در وضعیت آسایش ، مانند وضعیت سختی و ناگواری امری بایسته و لازم است .

وَإِذَا مَسَّ النَّاسَ ضُرٌّ . . . ثُمَّ إِذَا أَذَاقَهُمْ مِنْهُ رَحْمَةً . . . يُشْرِكُونَ

از آن جایی که آیه، درصدد سرزنش کسانی است که به هنگام مواجهه با سختی ها، به خداوند روی می آورند، اما همین که از آن می رهند، شرک میورزند، نکته یاد شده به دست می آید.

65- توکل در سختی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 220 - 3

3- شنوایی و علم گسترده و بی همتای الهی ، مقتضی توکل کردن بر او در تنگناها

و تَوَكَّلْ عَلَى الْعَزِيزِ الرَّحِيمِ . . . إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ

«إنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ . . .» می تواند تعلیل برای امر به توکل باشد؛ یعنی، بر او توکل کن؛ زیرا او شنوای راز و نیازهای شما و دانا به چگونگی

برداشتن تنگناها است.

66- جنیان سلیمان (ع) و سختی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 14 - 11

11 - جنیان نیز از رنج ، سختی و خفت گریزان اند .

تَبَيَّنَتِ الْجِنَّ أَنْ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ الْغَيْبِ

ص: 36

67- حفظ مسلمانان مدینه از سختی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 25 - 7

7 - خداوند ، مسلمانان را از سختی جنگی که احزاب متحد در صدد ایجاد آن بودند ننگه داشت .

و كفى الله المؤمنين القتال

«کفی» در آیه متعددی به دو مفعول و به معنای «حسب» است؛ یعنی: «خداوند کفایت کرد مؤمنان را در جنگ». با توجه به آیه نه همین سوره، مراد از «کفایت خدا برای جنگ مؤمنان»، فرستادن طوفان و سپاهیان نامریی برای درهم کوبیدن سپاه دشمن است.

68- خدا شناسی در سختی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 22 - 10

10 - طوفانی شدن دریا و احساس خطر غرق شدن کشتی ، از مقطعهایی که انسان به خدا و نیایش خالصانه به درگاه او روی می آورد .

و جاءهم الموج من كل مكان و ظنوا أنهم أحيط بهم دعوا الله مخلصين له الدين

69- خدا و سختی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 38 - 6

6 - خلقت آسمان ها و زمین بدون کم ترین زحمت و دشواری ، نشان قدرت خداوند بر معاد

و لقد خلقنا .. و ما مسنا من لغوب

با توجه به این که سیاق عمده آیات پیشین، در اثبات معاد بود؛ طرح خالقیت خدا و آسان بودن خلقت برای او، می تواند بیانگر امکان معاد و دشوار نبودن آن باشد.

70- خطر سختی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 8 - 11

11 - انسان ، در معرض انواع گرفتاری ها و مصیبت ها

و إذا مسّ الإنسان ضررٌ .. ثمّ إذا خوّله نعمه منه نسي ما كان يدعوا إليه من قبل

ص: 37

71- درخواست تسهیل سختی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 26 - 1

1 - موسی (ع) خواهان توفیق و هموار شدن او در راه انجام رسالت خویش بود.

ویسر لی امری

72- درخواست نجات از سختی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 83 - 3

3- ایوب (ع) با صدای بلند و رسا، برای خود دعا کرد و از خداوند خواستار نجات و بهبود خود از انواع ناگواری ها، ناراحتی های جسمانی و فقر شد.

و أيوب إذ نادى ربه أنى مسنى الضرّ

(ندا) به معنای صدای بلند و روشن است (مفردات راغب).

73- دعا در سختی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 8 - 10، 4، 1

1 - نیایش خالصانه انسان با خداوند، به هنگام گرفتاری ها و مصیبت ها

و إذا مسّ الإنسان ضرّ دعا ربه

(ضرّ) (ضد «نفع») به معنای مطلق آسیب است.

4 - انسان ها، به هنگام گرفتاری و رنج، روی به خدا آورده و او را به فریادرسى می خوانند.

و إذا مسّ الإنسان ضرّ دعا ربه منيباً إليه

(إنابه) (مصدر «منيباً») به معنای رجوع است و «منيباً إليه»؛ یعنی، بازگشت به خدا با توبه و اخلاص (مفردات راغب).

10 - انسان باید در حال آسایش و سختی ، متوجه خدا بوده و تنها به درگاه او نیایش داشته باشد .

وإذا مسّ الإنسان ضرّاً دعا ربّه .. ثمّ إذا خوّله نعمه منه نسي ما كان يدعوا إليه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 49 - 5,4,1

1 - نیایش خالصانه انسان با خدا ، به هنگام گرفتاری ها و مصیبت ها

فإذا مسّ الإنسان ضرّاً دعانا

«ضرّاً» (ضد «نفع») به معنای مطلق آسیب است.

ص: 38

4- انسان ها ، هنگام گرفتاری و رنج ، روی به خدا آورده و او را به فریادرسی می خوانند .

فَإِذَا مَسَّ الْإِنْسَانَ ضَرٌّ دَعَا

5- انسان ها ، هنگام گرفتاری و رنج ، به ناتوانی خود و قدرت یاری رسانی خداوند پی برده و اعتراف می کنند .

فَإِذَا مَسَّ الْإِنْسَانَ ضَرٌّ دَعَا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- یونس - 10 - 12 - 6، 1

1 - نیایش خالصانه انسان با خدا ، به هنگام گرفتاری ها و مصیبت های سخت و جانکاه

وَإِذَا مَسَّ الْإِنْسَانَ الضَّرَّ دَعَا

«ضَرٌّ» به معنای مطلق آسیب است، ولی در این جا با توجه به «ال» - که به اصطلاح اهل ادب «ال» کمالیه است - به معنای آسیب سخت و جانکاه می باشد.

6 - نیایش خالصانه شرک پیشگان به درگاه خداوند ، به هنگام گرفتاری ها و مصایب ، دلیلی روشن بر پوچی اندیشه شرک و حقانیت توحید ربوبی

وَإِذَا مَسَّ الْإِنْسَانَ الضَّرَّ دَعَا

روی سخن در این سوره با مشرکان مکه است و آیه شریفه در مقام بیان یکی از دلیلهای روشن توحید ربوبی و پوچی اندیشه شرک است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 54 - 3

3- دعا و تضرع انسان های گرفتار در وضعیت های ناگوار ، مورد اجابت خداوند قرار می گیرد . *

إِذَا مَسَّكُمُ الضَّرُّ فَإِلَيْهِ تَجْرَوْنَ . ثُمَّ إِذَا كُشِفَ الضَّرُّ عَنْكُمْ

احتمال دارد رفع ناگواری از گرفتارانی که ملتمسانه به درگاه خداوند دعا می کنند، ناشی از دعای آنان باشد.

74- دعا در سختی ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- دعا به درگاه پروردگار ، نقطه امید پیامبران در اوج مشکلات

فدعا ربّه اّنی مغلوب فاتتصر

75- دعا هنگام سختی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 83 - 4،8

4- شایسته بودن روی آوری انسان به درگاه پروردگار ، به هنگام رنج و گرفتاری

وَأُیُوبُ إِذْ نَادَى رَبَّهُ أَنِّی مَسَّنَى الضَّرَّ

ص: 39

8- ربوبیت الهی ، مقتضی روی آوری انسان به درگاه او به هنگام رنج و نیاز

وَأَيُّوبَ إِذْ نَادَى رَبَّهُ أُنًى مَسْنَى الضَّرِّ

76- ذاکران خدا در سختی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 12 - 15

15 - کسانی که در گرفتاری ها به یاد خدا بوده و در رفاه و آسایش از او غافل می شوند ، مردمی مسرف هستند .

و إِذَا مَسَّ الْإِنْسَانَ الضَّرُّ دَعَانَا .. فلما كشفنا عنه ضربه ... لم يدعنا ... كذلك زين

77- ذکر خدا در سختی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 63 - 4

4 - توجه دادن مردم به امدادهای خداوند در دشواریها و تنگناهای هولناک زندگی، روشی در تبلیغ و دعوت به توحید

قل من ينجيكم من ظلمت البر و البحر تدعونہ تضرعا و خفيه

«قل» فرمانی است به پیامبر(صلی الله علیه و آله) برای بیان مضمون آیه از این دستور چنین بر می آید که این سبک احتجاج باید به عنوان محوری در تبلیغ مورد توجه قرار گیرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 95 - 4

4 - لزوم روی آوردن به درگاه خدا در سختی و آسایش

ثم بدلنا مكان السيئه الحسنه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 12 - 11

11 - انسان باید در حال آسایش و سختی ، متوجه خدا بوده و به درگاه او نیایش داشته باشد .

وإذا مسّ الإنسان الضرّ دعانا .. فلما كشفنا عنه ضرّه مرّ كأن لم يدعنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 53 - 8

8- توجه انسان ها به خداوند ، به هنگام دچار شدن به مشکلات ، از دلایل وجود خداوند

ثمّ إذا مسّکم الضرّ فإلیه تجثّرون

اگر چه در آیات قبل از شریک قرار دادن برای خداوند نهی شده بود و در آیه بعد نیز از شرک انسانهای رهیده از مشکلات سخن به میان آمده است و سیاق این آیات در زمینه توحید است؛ اما با همه این اوصاف، به دلالت اقتضایی می توان استفاده کرد که: وجود خداوند از این طریق نیز قابل اثبات است.

ص: 40

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 130 - 9

9- انسان در شرایط سخت ، برای کسب تحمل بیشتر ، به تسبیح و یاد خدا نیازمند است .

فاصبر علی ما یقولون و سبح بحمد ربک

توصیه به تسبیح، پس از فرمان به «صبر»، نشانگر نقش تسبیح در توانمند شدن بر صبر است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 32 - 15

15 - رویکرد به خدا در بلا ها و اعراض از او پس از نجات ، دغلكاری و ناسپاسی است .

فلما نجّیهم إلی البرّ . . . و ما یجحد بآیتنا إلاّ کلّ ختار کفور

78- ذکر در سختی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 244 - 8

8 - ضرورت توجه به آگاهی گسترده خداوند ، در بحرانیترین هنگامه ها

وقاتلوا فی سبیل اللّٰه و اعلموا انّ اللّٰه سمیع علیم

ظاهر این است که ضرورت توجه به علم الهی در آیه، همراه با جهاد مطرح باشد: «قاتلوا . . . و اعلموا». یعنی آنگاه که به نبرد مشغولید، متوجه باشید که خداوند، «سمیع» و «علیم» است.

79- ذکر سختی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 44 - 5

5 - استدراج نتیجه فراموش کردن خداوند، پس از توجه به او در سختیها و شداید

أغیر اللّٰه تدعون . . . فلما نسوا ما ذکروا به فتحنا علیهم أبوب کل شیء

80- ذکر سختی انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 90 - 5 - 5

5 - توجه به همراه بودن زندگانی با سختی ها ، مایه پی بردن انسان به ضعف خویش در برابر خداوند

فی کبد . أیحسب أن لن یقدر علیه أحد

ص: 41

81- رابطه سختی ها با آسانی ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - شرح - 94 - 5 - 7، 2، 1

1 - سختی ها ، همواره با آسانی هایی شگفت همراه است .

فَإِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا

«العسر»، اسم جنس معرفه بوده و بر هر نوع سختی قابل تطبیق است. «یسراً» اسم جنس نکره است و بر تفخیم و شگفتی دلالت دارد.

2 - شرح صدر و سبک بار بودن پیامبر (صلی الله علیه و آله) و بلندآوازی آن حضرت ، نمونه ای از انفکاک ناپذیری مشکلات از آسانی ها

ألم نشرح... و وضعنا... و رفعنا... فَإِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا

جمله «فإنّ..» بیانگر آن است که آنچه در آیات پیشین آمد، ریشه در یک قانون کلی دارد و آن همراه بودن «عسر» با «یسر» است. حرف «فاء»، بیان قانون را بر کاشف آن، تفریع کرده است؛ یعنی، آنچه برای تو انجام دادیم، باید انجام می گرفت؛ زیرا سختی بدون آسانی نمی شود.

7 - سختی ها ، زمینه ساز آسانی اند .

فَإِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا

مراد از «معیت»، ممکن است سبب بودن «عسر» برای پیدایش «یسر» باشد. این نکته را نیز می تواند برساند که هر سختی در درون خود، سازندگی هایی دارد و تجربه هایی پدید می آورد که با توجه به آنها، نباید از مواجه شدن با سختی ها هراسی داشت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - شرح - 94 - 6 - 1

1 - سختی ها ، زمینه ساز آسانی ها است .

إِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا

82- راه تسهیل سختی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - آرامش خاطر ، موجب استقامت آدمی در مشکلات و درگیریها

ان یاتیکم التّابوت فیہ سکینه

83- راههای تسهیل سختی ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 122 - 15

ص: 42

15 - توکل و اتکا به خداوندِ حامی مؤمنان ، عامل تقویت کننده بنیه روحی آنان در شرایط دشوار

اذ همّت طائفتان منکم ان تقشلا و الله وليّهما و علی الله فلیتوکل المؤمنون

جمله «و علی الله ..» پس از جمله «اذ همّت ... ان تقشلا»، رهنمودی به عامل از بین برنده سستی در هنگامه های دشوار است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 141 - 3

3 - ایمانِ آدمی تبدیل کننده رنج ها و شکست ها به عوامل سازنده و خالص کننده

و تلك الايام نداولها بين الناس .. و ليمحص الله الذين امنوا

مؤمنین به خاطر ایمانشان در هنگامه های فشار، به جای خردشدن، از آن عوامل برای رشد و ساخته شدن و خلوص خود کمک می گیرند.

84- رفاه پس از سختی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 95 - 6,8

6 - روی آوردن رفاه و آسایش بر کافران مبتلا به سختی ها و محنت ها ، در پی دارنده تحلیل‌هایی نادرست درباره پیدایش شداید و اسباب رفاه و آسایش

ثم بدلنا .. حتی عفوا و قالوا قد مس اباؤنا الضراء و السراء

8 - تحلیل سختی های بیدارکننده و هدفدار به حوادثی برخاسته از عوامل طبیعی و بدون هدف ، تحلیل نادرست منکران رسالت پس از رسیدن به رفاه و آسایش

قالوا قد مس اباؤنا الضراء و السراء

85- رفع سختی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 7 - 9

9- بهره‌وری انسان از مواهب الهی و رفع سختی های او ، مطلوب خداوند است .

و الأنعم خلقها لكم .. لكم فيها دفءٌ و منفع .. و تحمّل أثقالکم ... إن ربکم لر

86- رفع سختی از محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 50 - 31,34

31 - اختصاص احکام ویژه ای برای ازدواج پیامبر (صلی الله علیه و آله)، به منظور رفع مشقت و حرج از آن حضرت است .

ص: 43

إِنَّا أَحْلَلْنَا لَكَ أَزْوَاجَكَ ... وَ مَا مَلَكَت يَمِينُكَ ... لَكَيْلَا يَكُونَ عَلَيْكَ حَرْجٌ

34- تشریح احکامی اختصاصی برای پیامبر (صلی الله علیه و آله) به منظور رفع حرج از آن حضرت، برخاسته از آمرزندگی و رحمت خداوند است.

لکيلا يكون عليك حرج و كان الله غفورًا رحيمًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 51 - 4

4- واگذاری حق تصمیم و اختیار درباره همبستری با همسران، به خود پیامبر (صلی الله علیه و آله) به خاطر رفع مشقت از آن حضرت است.

لکيلا يكون عليك حرج ... ترجى من تشاء منهمنّ

87- رفع سختی در بهشت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 35 - 3

3- بهشت، سرای آسودگی و به دور از رنج و افسردگی

لایمسنّا فیها نصب و لایمسنّا فیها لغوب

«نصب» به معنای تعب و رنج و «لغوب» به معنای عجز و ناتوانی است که غالباً به سبب تعب و مشقت به وجود می آید. گفتنی است که در برداشت یاد شده از آن به افسردگی تعبیر شده است.

88- روش برخورد با سختی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 18 - 5

5- در تنگناها و زمینه های سقوط در ورطه خلاف عفت، باید به خداوند پناه برد.

قالت إني أعوذ بالرحمن منك

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - لازم است که مؤمنان ، برای مواجهه با سختی های راه ایمان ، همواره آماده باشند .

أحسب الناس أن يتركوا أن يقولوا آمنا وهم لا يفتنون. ولقد فتنا الذين من قبلهم

89- روش تسهیل سختی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 44

1 - بقره - 2 - 45 - 3.9

3 - پیشه ساختن صبر و اقامه نماز ، طریق های موفقیت و پیروزی بر مشکلات و ناملازمات

و استعینوا بالصبر و الصلوه

9 - باور به آسان شدن مشکلات در پرتو نماز ، حقیقتی که تنها خاشعان بدان ایمان دارند .

و استعینوا بالصبر و الصلوه و إنما لكبيره إلا على الخشعين

دشواری استعانت از نماز - که مقتضای برگشت ضمیر «إنها» به «استعانت» است - به معنای ناپاوری به کارساز بودن نماز است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 153 - 3

3 - پیشه ساختن صبر و اقامه نماز ، دو طریق کارساز برای موفقیت و پیروزی بر مشکلات و ناملازمات راه ایمان

يأياها الذين ءامنوا استعینوا بالصبر و الصلوه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 154 - 8

8 - پیکار در راه خدا و مصیبت های آن ، از مشکلات راه ایمان ، که باید با استعانت از صبر و نماز آن را تحمل کرده و بر ایمان خود ، راسخ قدم ماند .

استعینوا بالصبر و الصلوه .. و لاتقولوا لمن یقتل فی سبیل اللّٰه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 155 - 6,7

6 - پیشه ساختن صبر و برپایی نماز ، دو وسیله کارساز برای تحمل ترس ها ، گرسنگی ها ، زیان های مالی و جانی و کمبود های به وجود آمده برای سالکان راه ایمان

يأياها الذين ءامنوا استعینوا بالصبر و الصلوه .. و لنبلونکم بشیء من الخوف ... و ا

7 - ارائه راه هدایت به همراه بیان مشکلات آن و نیز ارائه طریق موفقیت بر آنها ، از روش های قرآن است .

يأيتها الذين آمنوا .. لنبلونكم بشيء من الخوف ... وبشر الصبرين

خداوند در این بخش از آیات علاوه بر ارائه راه هدایت - که همان ایمان به رسالت و .. می باشد - مشکلات سلوک در این راه را نیز بر شمرده و برای فایق آمدن بر آنها، استعانت از نماز و صبر را مطرح ساخته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 156 - 4

4 - باور به مالکیت خدا و بازگشت به او، آسان کننده تحمل مصیبت ها و مشکلات

الذین إذا أصبتهم مصيبة قالوا إنا لله وإنا إليه راجعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 177 - 14

14 - اهل ایمان به هنگام گرفتار شدن به فقر و تنگدستی و نیز روی آوری مشکلات و ناهنجاری ها، باید صبور و پایدار

ص: 45

باشند .

و الصبرين في البأساء و الضراء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 214 - 20، 11، 10، 8،

8 - توجه به سختی ها و مصائب گذشتگان ، تسلی بخش مؤمنان در تحمل مشکلات

ام حسبتم ان تدخلوا الجنة ولما يأتكم مثل الذين

10 - ایمان و امید پیامبران و مؤمنان به نصرت الهی و امداد های غیبی ، به هنگام مواجهه با مصائب و مشکلات جنگ

حتى يقول الرسول و الذين امنوا معه متى نصر الله

جمله «متی نصر الله» که سؤال از وقت یاری خداست، بیانگر این معناست که آنان به اصل یاری خدا به هنگام رویارویی با دشمنان، ایمان داشتند و به آن دل بسته بودند.

11 - خداوند ، تنها امید در گرفتاری ها و مشکلات

متی نصر الله الا ان نصر الله قريب

20 - استفاده انبیا از راه های عادی و طبیعی ، در رویارویی با مشکلات

مستهم البأساء و الضراء و زلزلوا حتى يقول الرسول و الذين امنوا معه متى نصر الله

پیامبران همانند مردم به مقاومت و صبر در برابر مشکلات می پرداختند و دست به معجزه و کارهای خارق العاده نمی زدند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 154 - 3

3 - خواب از عوامل آرام بخش انسان های اندوهگین و حاضر در کوران مشکلات

ثم انزل عليكم من بعد الغم امنه نعاساً

بنابر اینکه «امنه» مفعول له برای «نعاساً» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - ایمان به مقدر بودن مرگ و حیات ، و شناخت ارزش والای شهادت ، آسان کننده حرکت به سوی نبرد با دشمنان دین

والله يحيى ويميت . . . ولئن قتلتهم في سبيل الله او متم لمغفرة من الله ورحمه

خداوند با بیان دو نکته مؤمنان را به جهاد ترغیب می کند: 1 - مرگ و حیات به دست خداست و عوامل طبیعی تعیین کننده نیست. 2 - جان باختگان در راه خدا، آمرزیده و مشمول رحمت خاص خداوند هستند. بنابراین، مؤمنان با ایمان به این دو معنا، هرگز تردیدی برای شرکت در جهاد نخواهند داشت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - شکست ها و سختی ها ، زمینه ساز پراکندگی جامعه از پیرامون رهبران خود ، و مدارای ایشان با آنان از میان برنده آن زمینه هاست .

*

فبما رحمه من الله لنت لهم ولو كنت فظا غليظ القلب لانفضوا من حولك

با توجه به ارتباط این آیه با آیات پیشین، که شکست نبرد احد و مشکلات ناشی از آن را مطرح ساخت، می توان نتیجه گرفت

که شکست و مشکلات آن نبرد، زمینه پراکندگی مسلمانان را از پیرامون رسول خدا (صلی الله علیه و آله) فراهم ساخت و آنچه در این میان مانع از گسیختن مردم از پیرامون پیامبر (صلی الله علیه و آله) شد، خُلق خوش و مدارای آن حضرت با مردم بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 164 - 14

14 - یادآوری گمراهی مؤمنان پیش از بعثت و هدایتشان در پرتو تعالیم پیامبر (صلی الله علیه و آله)، عامل تقویت اراده آنان در تحمّل دشواری های مولود جنگ

اذ تصعدون ولا تلون . . . ولئن قتلتم فی سبیل اللّٰه ... لقد منّ اللّٰه علی المؤمنی

با توجه به ارتباط این آیه و آیات مربوط به جنگ احد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 165 - 4

4 - یادآوری خاطره پیروزی مسلمانان در پیکار بدر، التیام بخش رنج و آثار روحی دردناک شکست نبرد احد

اولمّا اصابتکم مصیبه قد اصبتم مثلها

جمله «قد اصبتم مثلها»، که اشاره به پیروزی بزرگ مسلمانان در بدر است، بدان جهت ایراد شده که با یاد آن خاطره بزرگ، مسلمانان مصیبت احد را در مقایسه با پیروزی بدر کوچک شمرند و در نتیجه، رنج مصیبت احد را نادیده انگارند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 173 - 9، 10

9 - توکل و اعتماد به خداوند، موجب نهراستیدن از هجوم دشمن

فزادهم ایماناً وقالوا حسبنا اللّٰه و نعم الوکیل

10 - لزوم توکل به خداوند در مقابله با دشمنان مهاجم

وقالوا حسبنا اللّٰه و نعم الوکیل

بر شمردن صفات پسندیده مجاهدان حقیقی و تمجید آنان از سوی خداوند، برای ترغیب دیگر مؤمنان به داشتن و تحصیل چنین حالات و صفات است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 174 - 6

6 - توکل همراه با عمل ، موجب تبدیل مشکلات سخت به نعمت و فضل الهی

و قالوا حسبنا الله و نعم الوکیل . فانقلبوا بنعمه من الله و فضل لم یمسسهم سوء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 186 - 9

9 - اطلاع و آگاهی از مشکلات آینده ، آسان کننده تحمل آن

و لتسمعنّ من الذین اوتوا الکتب من قبلکم و من الذین اشركوا اذیّ کثیراً

هدف از آگاه کردن مسلمانان به آزار و اذیت مخالفان پیش از وقوع آن، برای آماده سازی آنان است تا با برخورد ناگهانی تاب و تحمل خویش را از دست ندهند.

ص: 47

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 28 - 2

2 - پایبندی به مقررات الهی در ازدواج و روابط جنسی ، زمینه سبکباری و دور ماندن جوامع از مشقت ها و رنجهاست .

یرید الله ان یخفف عنکم

بیان خواست الهی به سبکباری انسانها پس از تبیین احکام و مقررات ازدواج، اشاره به این است که دوری جوامع بشری از رنجها و مشقتها در گرو پیروی از آن احکام است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 98 - 3،2

2- توصیه خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله) به استمداد از یاد پروردگار و عبادت و نماز در مشکلات و ناراحتی های برخاسته از رسالت خویش و مخالفت های دشمنان

و لقد نعلم أنك یضیق صدرک بما یقولون . فسبح بحمد ربک و کن من السجدين

برداشت فوق از «فاء» در «فسبح» - که برای تفریع این جمله به آیه قبل است - استفاده گردیده است؛ بدین معنا که توصیه خداوند به تسبیح و تحمید... پس از اعلام آگاهی او از دلتنگی و اندوه پیامبر (صلی الله علیه و آله) بیانگر تأثیر این عبادات در رفع اندوه و نگرانی است.

3- رهبران الهی و زمامداران جامعه اسلامی ، نیازمند به استمداد از پروردگار با ذکر و نماز و عبادت ، در برابر مشکلات رسالت خویش

و لقد نعلم أنك یضیق صدرک . . . فسبح بحمد ربک و کن من السجدين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنکبوت - 29 - 3 - 14

14 - اطلاع یافتن از گرفتاری مؤمنان پیشین به سختی ها ، زمینه ساز تحمل سختی ها ، از سوی مؤمنان بعدی است .

أحسب الناس أن یترکوا أن یقولوا ءامنّا و هم لا یفتنون . و لقد فتنا الذین من قبلهم

یادآوری ابتلای مؤمنان دوران های پیشین به سختی ها، پس از اعلام باطل بودن پندار عدم گرفتاری مؤمنان به آنها، می تواند به منظور هموارسازی سختی های پیش آمده برای مؤمنان بعدی باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - توکل بر خدا، مشکلات را بر انسان هموار می کند و آدمی، با توکل، می تواند بر آنها پیروز شود.

ولا تطع الكفرین . . . و توکل علی الله

سفارش به توکل، پس از نهی از اطاعت کافران و منافقان و توصیه به تبعیت از تعالیم وحی، می تواند به این منظور باشد که آن نهی و امر، مشکلاتی را در پی دارد که می توان آنها را با توکل برطرف کرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 43 - 8

8 - تحمل پذیر شدن مشکلات، در نتیجه توجه انسان به تاریخ و مشکلات دیگران

ص: 48

ما يقال لك إلا ما قد قيل للرسل من قبلك

90- زمینه اطاعت در سختی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 120 - 23

23 - ایمان و آگاهی به پاداش الهی ، زمینه عدم تخلف از وظایف دشوار دینی

ذلك بأنهم لا يصيبهم ظمأ و... إن الله لا يضيع أجر المحسنين

91- زمینه تحمل سختی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 46 - 9

9 - باور به همراهی خدا با مجاهدان صابر ، زمینه ساز تحمل سختی های نبرد و صبر در برابر ناملايمات آن

و اصبروا إن الله مع الصبرين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 20 - 2

2 - ایجاد انگیزه و روحیه در مؤمنان ، برای تحمل مشکلات ، با تشویق های مادی

وعدكم الله مغانم كثيرة تأخذونها

92- زمینه تسهیل سختی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 75 - 16

16 - نیایش به درگاه خداوند ، زمینه ساز رهایی از مشکلات

و اجعل لنا من لدنك ولياً و اجعل لنا من لدنك نصيراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- آگاهی از رخداد های تاریخی ، هموار کننده مشکلات و سهولت بخش سختیها

و لقد أرسلنا من قبلك في شيع الأولين . و ما يأتيهم من رسول إلا كانوا به يستهزءون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 26 - 6

ص: 49

6- دعا برای آسان شدن امور زندگانی ، امری مطلوب است .

و یسر لی امری

مراد از «امری» می تواند همه امور زندگانی باشد.

93- زمینه رفع سختی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 7 - 8

8- خداوند با آفرینش دام ها ، زمینه های آسایش و رفع مشقت های آدمیان را فراهم ساخته است .

والأنعم خلقها لكم . . . و تحمل أقالكم ... إن ربكم لرءوف رحيم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13- نمل - 27 - 62 - 3

3- نقش دعای خالصانه در حل مشکلات و رفع گرفتاری ها

أمن يجيب المضطر إذا دعاه و يكشف السوء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16- زمر - 39 - 49 - 7

7- نیایش به درگاه خداوند ، عامل جلب رحمت او و برطرف کننده گرفتاری ها است .

فإذا مس الإنسان ضررٌ دعانا ثمّ إذا حوّلناه نعمه متّاً

«تحویل» (مصدر «خول») به معنای اعطا و بخشش است و مقصود از جمله «ثمّ إذا حوّلناه نعمه منّا» رفع گرفتاری و اعطای نعمت آسودگی است که پس از دعا و نیایش بندگان به درگاه الهی تحقق می پذیرد.

94- زمینه سختی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6- اعراف - 7 - 188 - 12

12 - جهل ، زمینه ساز روی آوری زیان ها و مشکلات در زندگانی آدمی است .

لو كنت أعلم الغيب .. ما مسنى السوء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 120 - 18

18 - پیروی از پیامبر (صلی الله علیه و آله) و حرکت در راه خدا ، به دنبال دارنده سختی ها و مرارتها

ما كان ... أن يتخلفوا عن رسول الله ... ذلك بأنهم لا يصيبهم ظمأ ولا نصب ولا م

شمرده شدن سختیها و رنجها در آیه و ترغیب مؤمنان به تحمل آنها، بیانگر این حقیقت است که حرکت در راه دین دربردارنده رنج و زحمت می باشد و ایمان واقعی، مستلزم تحمل آن است.

ص: 50

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 11 - 9

9- گرایش ها و رفتار های جوامع بشری ، زمینه ساز دستیابی آنان به نعمت و یا گرفتار شدن به سختیها

إن الله لا یغیر ما بقوم حتی یغیروا ما بأنفسهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 87 - 20

20- نقش خود انسان ، در ابتلا به کیفر الهی و مشکلات زندگی

إذ ذهب مغضبًا . . . سبحنک ائی کنت من الظلمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 23 - 5

5 - انسان من های ایمان ، با خطر ها ، آسیب ها و دشواری های علاج ناپذیر روبه رو است .

إن أنت إلا نذیر

از این که پیامبر(صلی الله علیه و آله) به عنوان منذر و اخطارگر معرفی شده است، به دست می آید که بر سر راه انسان ها، خطرها و آسیب های بسیاری وجود دارد که پیامبر(صلی الله علیه و آله) درباره آنها اخطار و هشدار می دهد و اگر انسان از رهنمودهای آن حضرت بهره نگیرد و به ایشان ایمان نیاورد، گرفتار آنها خواهد شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 6 - 3

3 - انسان من های ایمان ، مواجه با خطر ها ، آسیب ها و دشواری های علاج ناپذیر است . *

لتنذر قومًا ما أنذرءاباؤهم

از این که خداوند قرآن را وسیله انذار و اخطار قرار داده است، به دست می آید که بر سر راه انسان ها، خطرها و آسیب های بسیاری وجود دارد که پیامبر(صلی الله علیه و آله) به آنان اخطار و انذار کرده است و اگر انسان از رهنمودهای قرآن بهره نگیرد و به آن ایمان نیاورد، گرفتار آنها خواهد شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - 36 - 10 - 6

6 - انسان من های تعالیم دین و پیامبر اسلام ، مواجه با خطر ها ، آسیب ها و دشواری های علاج ناپذیر است . *

و سواء علیهم ءانذرتهم أم لم تنذرهم

از انذار کردن رسول اکرم (صلی الله علیه و آله) به دست می آید که بر سر راه انسان ها، خطر ها، آسیب ها و دشواری های بسیاری است که پیامبر (صلی الله علیه و آله) به آنان انذار و اخطار می کند و اگر انسان از رهنمود های اسلام و پیامبر (صلی الله علیه و آله) بهره نگیرد و به آن ایمان نیاورد، گرفتار آنها خواهد شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - 38 - 65 - 3

ص: 51

3- انسان ، من های ایمان ، با خطر ها ، آسیب ها و دشواری های علاج ناپذیر روبه رو خواهد شد .

قل إنّما أنا منذر

از این که خداوند پیامبر (صلی الله علیه و آله) را منذر و اخطارگر معرفی کرد، روشن می شود که بر سر راه انسان ها، خطرها و آسیب های بسیاری وجود دارد و اگر انسان ها از رهنمودهای آن حضرت بهره نگیرند و به ایشان ایمان نیاورند، گرفتار آنها خواهند شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 70 - 4

4- انسان ، من های ایمان ، با خطر ها ، آسیب ها و دشواری های علاج ناپذیر رو به رو خواهد شد .

إنّما أنا نذیر

از این که خداوند پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) را منذر و اخطارگر معرفی کرد، روشن می شود که بر سر راه انسان ها، خطرها و آسیب های بسیاری وجود دارد که اگر انسان ها از رهنمودهای آن حضرت بهره نگیرند و به ایشان ایمان نیاورند، گرفتار آنها خواهند شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 7 - 7

7- تحمیل آرا و تمایلات سطحی مردم ، به رهبری الهی (پیامبر (صلی الله علیه و آله)) ، مایه مشقت و زیان حتمی خود آنان

لو یطیعکم فی کثیر من الأمر لعنّتم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ممتحنه - 60 - 5 - 7

7- خطا ها و لغزش ها ، زمینه ابتلای مؤمنان به رنج ها و سلطه کافران است . *

ربّنا لاتجعلنا فتنه . . . و اغفر لنا

ارتباط «واغفر لنا» با «لاتجعلنا فتنه. . .»، ممکن است از این جهت باشد که یکی از عوامل «فتنه» (مفتون و معدّب شدن) گناهان است. از این رو در تکمیل دعای «لاتجعلنا. . .»، طلب آمرزش شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - لیل - 92 - 12 - 2

2 - فراهم ساختن آسانی برای انفاق گران با تقوا و سختی برای ثروتمندان بخیل ، وعده تخلف ناپذیر خداوند و نمونه ای از هدایت گری او است .

فسنیسیره لیسری . . . فسنیسیره للعسری ... إنّ علینا للهدی

جمله «إنّ علینا للهدی»، به منزله تعلیل برای آیات پیشین است؛ یعنی، چون هدایت را بر خویش لازم شمرده ایم، برای هر یک از آن دو دسته فرجام مناسب برخوردارشان با هدایت را فراهم می سازیم.

95- زمینه صبر در سختی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 52

5- آگاهی از سنت های الهی و فلسفه آن ، زمینه ساز صبر و تحمل بیشتر در سختی ها و نگرانی ها

و لولا کلمه ... فاصبر علی ما یقولون

96- زمینه نجات از سختی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 83 - 18

18- لزوم اتکا به خداوند و امید داشتن به او ، برای دستیابی به خواسته ها و رهایی از دشواریها

عسی الله أن یأتینی بهم جمیعاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 79 - 9

9- توکل بر خداوند ، رهاکننده انسان از تنگنای توطئه های دشمنان

و لاتکن فی ضیق ممّا یمکرون .. فتوکل علی الله

سیاق آیات، نشانگر ارتباط معنوی این آیه با «و لاتکن فی ضیق ممّا یمکرون» می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 33 - 9

9- دعا به پیشگاه خداوند ، زمینه نجات از ناملایمات و سختی ها است .

و إذا مسّ الناس ضرّ دعوا ربّهم .. ثمّ إذا أذاقهم منه رحمه

اعطای رحمت به بندگان گرفتار در ناملایمات، در پی دعای آنان برای نجات از آن وضعیّت، احتمال دارد به خاطر دعا و تأثیر آن باشد.

97- زمینه نجات از سختی مرگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - طلاق - 65 - 2 - 17

17 - « عن ابن عباس قال : قال رسول الله (صلى الله عليه وآله) في قوله « و من يتق الله يجعل له مخرجاً » قال : من شبهات الدنيا و من غمرات الموت و من شدائد يوم القيامة ;

از ابن عباس نقل شده که رسول خدا (صلى الله عليه وآله) درباره سخن خداوند «و من يتق الله يجعل له مخرجاً» فرمود: [خدا برای کسی که تقوای الهی داشته باشد] راه نجاتی از شبهات دنیا، دشواری های مرگ و سختی های قیامت قرار می دهد».

ص: 53

98- زوال پذیری سختی ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - شرح - 94 - 5 - 3

3 - مشکلات و سختی ها ، زوال پذیراند و به سرعت تبدیل به آسانی خواهند شد .

فَإِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا

مفاد این آیه را می توان نظیر آیه «سَيَجْعَلُ اللَّهُ بَعْدَ عُسْرٍ يُسْرًا» (طلاق، آیه 7) دانست؛ زیرا از دو عنوان «عسر» و «یسر» - که نقیض یکدیگراند - همواره تنها یکی صادق است؛ بنابراین تحقق هر دو در یک موضوع، نمی تواند مراد باشد؛ بلکه یا نزدیک بودن «یسر» و ظهور مقدمات آن مراد است و یا به وجود اموری آسان در کنار کارهای سخت نظر دارد. برداشت یاد شده براساس احتمال نخست است.

99- سازندگی سختی ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 147 - 9

9- هنگامه های دشوار ، عرصه پالایش روحی دست پروردگان الهی

فما وهنوا .. و ما كان قولهم الا ان قالوا ربنا اغفر لنا ذنوبنا

جمله «و ما كان قولهم ..» ، می رساند که مجاهدان راه خدا به هنگام درگیری با دشمن، تنها به یاد خدا هستند و چیز دیگری فکر و قلب آنان را به خود مشغول نمی سازد و این حالت خلوص و روح پالایش یافته آنان، نتیجه گام نهادن در عرصه های دشوار نبرد است.

100- سختی آتش جهنم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 66 - 8

8 - سختی و سوزش آتش جهنم ، کافران را از عملکرد دنیوی شان پشیمان می کند .

يوم تَقَلَّبُ وجوههم في النار يقولون يلبتنا أظعنا الله

101- سختی اجتناب از اسراف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8- فروتنی، شب زنده داری، حلم، توبه، عفو کریمانه، پذیرش حق، دوری از اسراف، تنگ گیری، شرک، زنا، آدم کشی و سخن باطل، امری دشوار و مقتضی صبر و شکیبایی

و عباد الرحمن الذين يمشون على الأرض هوناً .. والذين لا يشهدون الزور ... أول-

ص: 54

102- سختی اجتناب از شرک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 75 - 8

8 - فروتنی ، شب زنده داری ، حلم ، توبه ، عفو کریمانه ، پذیرش حق ، دوری از اسراف ، تنگ گیری ، شرک ، زنا ، آدم کشی و سخن باطل ، امری دشوار و مقتضی صبر و شکیبایی
و عباد الرحمن الذين يمشون على الأرض هوناً . . . و الذين لا يشهدون الزور ... أول-

103- سختی اجتناب از قتل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 75 - 8

8 - فروتنی ، شب زنده داری ، حلم ، توبه ، عفو کریمانه ، پذیرش حق ، دوری از اسراف ، تنگ گیری ، شرک ، زنا ، آدم کشی و سخن باطل ، امری دشوار و مقتضی صبر و شکیبایی
و عباد الرحمن الذين يمشون على الأرض هوناً . . . و الذين لا يشهدون الزور ... أول-

104- سختی اجتناب از سخن باطل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 75 - 8

8 - فروتنی ، شب زنده داری ، حلم ، توبه ، عفو کریمانه ، پذیرش حق ، دوری از اسراف ، تنگ گیری ، شرک ، زنا ، آدم کشی و سخن باطل ، امری دشوار و مقتضی صبر و شکیبایی
و عباد الرحمن الذين يمشون على الأرض هوناً . . . و الذين لا يشهدون الزور ... أول-

105- سختی احتضار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 18 - 8

8 - به گلو رسیدن جان انسان ها ، از شدت غم و اندوه هنگام مرگ

برداشت یاد شده مبتنی بر این احتمال است که این دسته از آیات، مربوط به لحظات مرگ باشد؛ نه روز قیامت.

106- سختی احتضار منافقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 55 - 16، 12

12 - جان کندن سخت منافقان ، به هنگام مرگ

و ترهق أنفسهم

«زهوق» (مصدر ترهق) به معنای خارج شدن همراه با دشواری است. (مجمع البیان، ذیل آیه)

16 - جان کندن دشوار و حسرت بار منافقان و کفر نهایی آنان ، پیامد کثرت مال و اولاد و نمودی از عذاب الهی

فلا تعجبک أموالهم .. یرید الله لیعذبهم بها ... و ترهق أنفسهم و هم کفرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 85 - 15، 11

11 - جان کندن سخت منافقان به هنگام مرگ

و ترهق أنفسهم

«زهوق» به معنای خارج شدن همراه با دشواری است.

15 - کثرت مال و اولاد منافقان نمودی از عذاب الهی و زمینه ساز جان کندن دشوار و حسرت بار آنان

أن یعذبهم .. و ترهق أنفسهم و هم کفرون

با توجه به اینکه «ترهق أنفسهم» می تواند عطف تفسیری برای «أن یعذبهم» باشد، برداشت فوق استفاده می شود.

107- سختی اذیتهای دشمنان دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 127 - 7

7- اذیت ، آزار و تجاوزات دشمنان دین ، بسیار شدید و تحمل آنها امری دشوار برای پیامبر (صلی الله علیه و آله) بود .

و اصبر و ما صبرک إلا بالله

از اینکه خداوند فرموده است: صبر تو ای پیامبر! تنها به توفیق الهی است، مطلب فوق به دست می آید.

108- سختی استقامت در دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 43 - 11

11 - استقامت و پایداری در مسیر دین ، امری دشوار و نیازمند به تأیید الهی است .

فاستمسک . . . إتك علی صرط مستقیم

از لحن آیه شریفه که برای دلداری و تقویت روحیه پیامبر(صلی الله علیه و آله) است، مطلب بالا برداشت می شود.

ص: 56

109- سختی استهزای کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مطففین - 83 - 34 - 4

4 - استهزا شدن از سوی مؤمنان در قیامت ، برای کافران دشوار و رنج آور خواهد بود .

فالیوم الذین ءامنوا من الکفار یضحکون

110- سختی استیذان خادم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 58 - 15

15 - ضرورت معاشرت تنگاتنگ خدمت کاران با صاحبان خود و مشقت اجازه خواستن ، فلسفه و دلیل لازم نبودن اذن خواستن برای رفت و آمد نزدیک آنان در غیر از سه وقت مقرر

لیستئذنکم .. ثلث عورت لکم لیس علیکم و لا علیهم جناح بعدهنّ طوفون علیکم بعضکم

111- سختی استیذان کودکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 58 - 14

14 - ضرورت معاشرت نزدیک و تنگاتنگ فرزندان نابالغ با پدر و مادر خود و مشقت اجازه خواستن ، فلسفه و دلیل عدم لزوم اذن خواستن از والدین ، برای رفت و آمد نزدیک با آنان در غیر از سه وقت مقرر است .

لیستئذنکم .. ثلث عورت لکم لیس علیکم و لا علیهم جناح بعدهنّ طوفون علیکم بعضکم

جمله «طوفون علیکم ..» جمله ای است تعلیلیه که بیانگر علت و فلسفه جواز رفت و آمد نزدیک فرزندان با پدر و مادرشان در اتاق ها و محل استراحت آنان است؛ یعنی، چون فرزندان باید با پدر و مادرشان رفت و آمد نزدیک داشته باشند و اجازه خواستن برای این کار، برای فرزندان مشقت بار است، پس اذن طلبیدن لازم نیست.

112- سختی اطاعت از خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6- توحید در عبادت و اطاعت خداوند ، امری دشوار و نیازمند صبر و تحمل است .

فاعبده واصطبر لعبده هل تعلم له سمياً

«اصطبار»؛ یعنی، برای چیزی صبر قراردادن (لسان العرب). فرمان به کارگیری صبر برای عبادت، گویای مشکلات و موانعی است که بر سر راه عبادت خداوند وجود دارد و گذر از آن، نیازمند بهره گرفتن از صبر است.

ص: 57

113- سختی افشاگری اخروی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 94 - 20

20 - بازگو شدن تخلف های دنیوی انسان در آخرت ، امری دشوار و ناخوشایند برای اوست .

فینبئکم بما کنتم تعملون

تهدید خداوند به این امر، نشان دهنده ناخشنودی انسان از آن است.

114- سختی اندازه گیری روز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 73 - 20 - 6

6 - اندازه گیری کامل شب و روز و مقدار دقیق شب زنده داری برای مؤمنان و یاران پیامبر (صلی الله علیه و آله) میسر و آسان نبود .

علم أن لن تحصوه

115- سختی اندازه گیری شب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 73 - 20 - 6

6 - اندازه گیری کامل شب و روز و مقدار دقیق شب زنده داری برای مؤمنان و یاران پیامبر (صلی الله علیه و آله) میسر و آسان نبود .

علم أن لن تحصوه

116- سختی انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 90 - 4 - 3، 2

2 - انسان موجودی فرورفته در سختی و رنج

لقد خلقنا الإنسان في كبد

«کبد» به معنای مشقت است. (مفردات راغب)

3 - خداوند ، با سوگند به شهر مکه و حضرت ابراهیم و اسماعیل (ع) ، برآمیخته بودن زندگانی انسان با رنج و سختی ، تأکید کرده است .

لَا أُقْسِمُ .. لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي كَبَدٍ

این آیه، جواب قسم هایی است که در آیات پیشین آمده بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 90 - 5 - 6

ص: 58

6 - آمیخته بودن زندگانی انسان با رنج و سختی ، نشان برخوردار نبودن او از برترین قدرت

الإنسن فی کبد . أیحسب أن لن یقدر علیه أحد

ارتباط این آیه با آیه قبل، گویای آن است که بیان دشواری های زندگانی انسان، برای اثبات مقهور بودن وی و بی پایه بودن خود برترینی او است.

117- سختی بارداری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 14 - 4,5

4 - دوران بارداری مادر ، دورانی سخت و مایه ضعف و ناتوانی برای وی است .

حملته أمّه وهنّا علی وهن

«وهنّا» مفعول برای فعل محذوف و در موضع حال است. لازم به ذکر است که «وَهْنٌ» به معنای ضعف جسمانی است (مفردات راغب).

5 - تحمل ناتوانی های روز افزون ، از سوی مادر ، در دوران بارداری ، در پی دارنده حقوقی بر گردن فرزند است .

ووصینا الإنسن بولدیه حملته أمّه وهنّا علی وهن

«وهنّا علی وهن» دلالت بر افزایش ضعف و ناتوانی مادر در دوران بارداری می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 15 - 12 - 8

8- دشواری های دوران بارداری و زایمان ، دلیل لزوم احسان فرزند به مادر

ووصینا الإنسن بولدیه إحسنّا حملته أمّه کرهّا و وضعته کرهّا

برداشت بالا- با توجه به دو نکته زیر است: الف) «کره» به معنای مشقت و دشواری است. ب) تعبیر «حملته أمّه» در واقع، بیانگر فلسفه «وصینا الإنسان...» است.

12- احسان به مادر ، پاسخی بایسته به سی ماه رنج و تلاش وی در رشد و تربیت فرزند

ووصینا الإنسن بولدیه إحسنّا . . . و حمله و فصله ثلثون شهرًا

تذکر خداوند، به سی ماه رنج مادر به پای فرزند، از مراحل نخستین تکوّن و شکل گیری و رشد او - در پی سفارش به احسان نسبت به والدین - مطلب بالا را می رساند.

118- سختی بدی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 90 - 10 - 2

2- راه نیک و بد ، هر دو برجسته و آشکار و پیمودن هر یک ، دارای دشواری هایی خاص است .

و هدینه النجدین

قرار داشتن راه خیر و شر در ارتفاعات، کنایه از آشکار بودن آن برای همگان و نیز صعب العبور بودن آن است. دشواری راه خیر، ممکن است به لحاظ ویژگی های خود آن و دشواری راه شرّ به لحاظ عواقب آن باشد.

ص: 59

119- سختی پیشگامی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 13 - 3

3 - پیشتاز شدن در راه خداوند ، امری سخت و دشوار است و در طول تاریخ تنها دسته ای اندک از عهده آن بر آمده اند .

و السبقون .. ثلّه من الأولین

پشتازان امت های پیشین، گرچه در مقایسه با پشتازان بعد دارای تعداد زیادتری هستند؛ لکن تعداد آنان نسبت به مردم دیگر اندک است و این می رساند که رسیدن به مرتبه پیشتازی، بسی دشوار و سخت می باشد.

120- سختی تأمین نیاز های دنیوی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 119 - 3

3 - دشواری تأمین نیاز های اولیه انسان (غذا ، پوشاک ، آب و مسکن) در بیرون بهشت ، از هشدار های خداوند به آدم (ع)

فتشقی . إنّ لك ألاّ تجوع فيها ولا تعرى . و إنّك ... لا تضحى

«آنک» عطف بر «الآتجوع» است و جمله «إنّ لك ..» تفسیر برای «فتشقی» می باشد. نفی گرسنگی، برهنگی، آفتاب زدگی و تشنگی، به منظور اشاره به سختی هایی است که آدم(ع) در صورت اخراج از بهشت به آن گرفتار می شد.

121- سختی تبعید بنی نضیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 2 - 9

9 - شکست و تبعید یهود بنی نضیر ، امری دشوار و دور از انتظار برای مسلمانان

ما ظننتم أنّ یخرجوا

122- سختی تبلیغ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 7 - 4

4- وظیفه تزکیه و پاکسازی دیگران از آلودگی های معنوی ، تکلیفی سنگین و نیازمند برخورداری از کمالاتی ویژه است .

و ما علیک ألا ینزگی

نفی تکلیف از مخاطب، در مورد تزکیه کافرانی که در مجلس پیامبر(صلی الله علیه و آله) حضور داشتند، بیانگر آن است که وی در مقامی

ص: 60

نمود که این تکلیف از او ساخته باشد و خداوند، از چنین افرادی انجام دادن آن را نخواستہ است.

123- سختی تبلیغ قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 2 - 4

4 - تبلیغ قرآن، مسؤلیتی سنگین و نیازمند تحمل فراوان و سعه صدر

کتب أنزل إليك فلا يكن في صدرك حرج منه

جمله «فلا يكن...»، که در صدد پیشگیری از ملالت خاطر پیامبر (صلی الله علیه و آله) است، بیانگر آن است که تبلیغ قرآن مشکلات فراوانی به همراه خواهد داشت که جز با تحمل و سعه صدر نمی توان به آن پرداخت.

124- سختی تربیت فرزند

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 15 - 12

12- احسان به مادر، پاسخی بایسته به سی ماه رنج و تلاش وی در رشد و تربیت فرزند

و وصینا الإنسن بولدیه إحسنًا .. و حمله و فصله ثلثون شهرًا

تذکر خداوند، به سی ماه رنج مادر به پای فرزند، از مراحل نخستین تکوّن و شکل گیری و رشد او - در پی سفارش به احسان نسبت به والدین - مطلب بالا را می رساند.

125- سختی ترک شرک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 13 - 22

22 - ترک شرک و پذیرش توحید، امری گران و دشوار برای مشرکان

كبر على المشركين ما تدعوهم إليه

126- سختی تعبیر رؤیای آشفته

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- تعبیر خواب های چند رشته و درهم و برهم ، امری مشکل و درخور دانشی ویژه است .

و ما نحن بتأویل الأحلم بعلمین

ص: 61

127- سختی تکالیف یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 118 - 2

2- تنها یهود از میان سایر امت ها ، موظف به انجام تکالیفی فزون تر و دشوارتر بودند .

و علی الذین هادوا حرمنا

جار و مجرور «علی الذین» متعلق به فعل «حرمنا» است و تقدیم آن بر فعل مفید حصر است.

128- سختی تواضع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 75 - 8

8 - فروتنی ، شب زنده داری ، حلم ، توبه ، عفو کریمانه ، پذیرش حق ، دوری از اسراف ، تنگ گیری ، شرک ، زنا ، آدم کشی و سخن باطل ، امری دشوار و مقتضی صبر و شکیبایی

و عباد الرحمن الذین یمشون علی الأرض هوناً . . . و الذین لایشهدون الزور ... أول-

129- سختی توبه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 75 - 8

8 - فروتنی ، شب زنده داری ، حلم ، توبه ، عفو کریمانه ، پذیرش حق ، دوری از اسراف ، تنگ گیری ، شرک ، زنا ، آدم کشی و سخن باطل ، امری دشوار و مقتضی صبر و شکیبایی

و عباد الرحمن الذین یمشون علی الأرض هوناً . . . و الذین لایشهدون الزور ... أول-

130- سختی توحید عبادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 65 - 6

6- توحید در عبادت و اطاعت خداوند ، امری دشوار و نیازمند صبر و تحمل است .

فاعبده واصطبر لعبدته هل تعلم له سمياً

«اصطبار»؛ یعنی، برای چیزی صبر قراردادن (لسان العرب). فرمان به کارگیری صبر برای عبادت، گویای مشکلات و موانعی است که بر سر راه عبادت خداوند وجود دارد و گذر از آن، نیازمند بهره گرفتن از صبر است.

ص: 62

131- سختی تهجد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 75 - 8

8 - فروتنی ، شب زنده داری ، حلم ، توبه ، عفو کریمانه ، پذیرش حق ، دوری از اسراف ، تنگ گیری ، شرک ، زنا ، آدم کشی و سخن باطل ، امری دشوار و مقتضی صبر و شکیبایی
و عباد الرحمن الذين يمشون على الأرض هوناً .. و الذين لا يشهدون الزور ... أول-

132- سختی جدایی از محمد(صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 60 - 21

21 - جدا شدن از پیامبر (صلی الله علیه و آله) و دور شدن از همسایگی آن حضرت ، امری بس سخت و شدیدتر از هر ناگواری بود .

ثم لا يجاورونك فيها إلا قليلاً

عطف «لا يجاورون» با «ثم» - که برای ترتیب است - به این نکته اشاره دارد که پیامبر(صلی الله علیه و آله) بر آنان چیره خواهد شد و آنان، پس از آن، این موقعیت را از دست خواهند داد. لازم به ذکر است که تعبیر به «لا يجاورونك» به جای هر واژه دیگری که بیان کننده آوارگی باشد، نیز به برداشت بالا کمک می کند.

133- سختی جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 164 - 14

14 - یادآوری گمراهی مؤمنان پیش از بعثت و هدایتشان در پرتو تعالیم پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، عامل تقویت اراده آنان در تحمل دشواری های مولود جنگ

اذ تصعدون و لا تلون . . . و لئن قتلتم فی سبیل اللّٰه ... لقد منّ اللّٰه علی المؤمنی

با توجه به ارتباط این آیه و آیات مربوط به جنگ احد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - دور ماندن از مصائب جنگ ، نعمتی الهی در بیش سست عنصران متخلف از جهاد

فان اصابتکم مصیبه قال قد انعم الله علیّ اذ لم اکن معهم شهیداً

5 - نعمت شمردن دوری از مصائب و مشکلات جنگ ، بیشی ناپسند

فان اصابتکم مصیبه قال قد انعم الله علیّ اذ لم اکن معهم شهیداً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 104 - 4،16

4 - سختی ها و رنج های ناشی از رویارویی با دشمنان دین ، نباید موجب سستی در پیکار با آنان شود .

ص: 63

و لاتهنوا .. ان تكونوا تالمون فانهم يالمون كما تالمون

16 - دشواری ها و سختی های پیش آمده برای اهل ایمان به هنگام نبرد با دشمنان ، دارای حکمت و مصلحت

ان تكونوا تالمون .. و كان الله عليماً حكيماً

توصیف خداوند به «حکیماً»، پس از بیان علم خداوند به دردها و مصیبت‌های اهل ایمان، برای رساندن این معناست که این رنجها و گرفتاریها دارای حکمت و مصلحت است و لذا از آن جلوگیری نمی کند، نه اینکه از دید خداوند مخفی باشد.

134- سختی جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 172 - 1،2

1 - پاداش بزرگ الهی برای آنان که علی رغم تحمّل جراحت های نبرد پیشین ، دعوت خدا و رسولش را برای نبردی دیگر اجابت کردند .

الَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِلَّهِ وَالرَّسُولِ مِنْ بَعْدِ مَا أَصَابَهُمُ الْقَرْحُ .. اجر عظيم

چون آیات پیشین و نیز آیات بعد درباره نبرد و جهاد است، معلوم می شود که فرمان اجابت شده (استجابوا)، فرمان جنگ و مبارزه بوده است.

2 - آمادگی گروهی از مجاهدان عصر پیامبر (صلی الله علیه و آله) برای شرکت در جهاد ، علی رغم آسیب دیدن در جنگ قبلی (احد)

الَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِلَّهِ وَالرَّسُولِ مِنْ بَعْدِ مَا أَصَابَهُمُ الْقَرْحُ .. اجر عظيم

135- سختی جهنمیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اعلی - 87 - 13 - 4

4 - باقی ماندن جهنمیان ، در حالتی که نه مرگ است و نه زندگی نامیده می شود ، از سوختن در آتش برای آنان دشوارتر است .

ثمّ لا يموت فيها ولا يحيى

حرف «ثمّ»، برای تراخی رتبی است و بیان می کند که آنچه بعد از آن آمده، در مقایسه با قبل از آن قابل توجه تر است.

136- سختی حسابرسی اخروی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14- یک عمر لذت جویی و هوس رانی ، پوچ و بی ارزش در قبال لحظه پاسخ گویی و مجازات

کأنهم یوم یرون ما یوعدون لم یلبثوا إلا ساعه من نهار

«یوم یرون ما یوعدون» همان قیامت و روز کیفر است که با دیدنش روزگار دراز کامروایی کافران، لحظه ای از روز می نماید.

ص: 64

137- سختی حسابرسی عمل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انشقاق - 84 - 11 - 4

4 - محاسبه و رسیدگی به اعمال کسانی که نامه عمل خود را از پشت سر دریافت کرده اند ، سخت و اندوه بار خواهد بود .

حساباً یسیراً .. مسروراً ... فسوف یدعوا ثبوراً

برداشت یاد شده، از مقابله دو گروه استفاده شده است. از آنجا که گروه اول حسابی آسان داشته و شادمان خواهند شد، دانسته می شود که برای گروه دوم، جز سختی حساب و غمگین شدن نخواهد بود.

138- سختی حسابرسی عمل کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - غاشیه - 88 - 26 - 2

2 - حسابرسی اعمال در قیامت برای کافران ، از حضور در پیشگاه خداوند دشوارتر است .

ثمَّ إِنَّ عَلَيْنَا حِسَابَهُمْ

حرف «ثمَّ»، بر تراخی رتبی دلالت دارد و بیانگر آن است که مرحله حسابرسی، سخت تر از مرحله رجوع به خداوند است؛ هر چند هر دو هم زمان باشند.

139- سختی حسابرسی عهدشکنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 21 - 10

10- شکستن پیمان ها و پایبند نبودن به عهدها ، در پی دارنده حساب سخت و ناگوار قیامت است .

الذین یوفون بعهد الله و لاینقضون المیثق .. و یخافون سوء الحساب

140- سختی حسابرسی گناهکاران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 21 - 6

6- گنه کاران در قیامت با حسابی سخت و ناگوار مواجه می شوند .

و يخافون سوء الحساب

اضافه «سوء» به «الحساب» اضافه صفت به موصوف است.

ص: 65

141- سختی حسابرسی معرضان از خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 18 - 8

8- روی گردانان از دعوت خدا، در قیامت به حسابی سخت و ناگوار گرفتار خواهند بود.

و الذین لم یتستجیبوا له .. أولئک لهم سوء الحساب

«سوء» به هر چیزی که مایه ناراحتی و رنج باشد گفته می شود. اضافه «سوء» به «الحساب» اضافه صفت به موصوف است. بنابراین «سوء الحساب» ; یعنی: «الحساب السوء».

142- سختی حق پذیری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 75 - 8

8- فروتنی، شب زنده داری، حلم، توبه، عفو کریمانه، پذیرش حق، دوری از اسراف، تنگ گیری، شرک، زنا، آدم کشی و سخن باطل، امری دشوار و مقتضی صبر و شکیبایی

و عباد الرحمن الذین یمشون علی الأرض هوناً .. و الذین لایشهدون الزور ... أول-

143- سختی حلم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 75 - 8

8- فروتنی، شب زنده داری، حلم، توبه، عفو کریمانه، پذیرش حق، دوری از اسراف، تنگ گیری، شرک، زنا، آدم کشی و سخن باطل، امری دشوار و مقتضی صبر و شکیبایی

و عباد الرحمن الذین یمشون علی الأرض هوناً .. و الذین لایشهدون الزور ... أول-

144- سختی حمل کلیدهای گنج قارون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 76 - 5

5 - حمل کلید صندوق های گنج قارون ، کاری دشوار بود حتی برای جماعتی نیرومند .

إِنَّ مِفَاتِحَهُ لَتَنُوءُ بِالْعُصْبَةِ أُولَى الْقُوَّةِ

145- سختی خلقت آسمان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 66

1 - آفرینش مجموعه عالم (آسمان ها و زمین) ، در مقایسه با آفرینش انسان ها بزرگ تر و آفریدن آن سخت تر و مهم تر است .

لخلق السموت والأرض أكبر من خلق الناس

مقصود از «أكبر»، با عظمت تر، سخت تر و مهم تر بودن است.

146- سختی خلقت آفرینش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 11 - 4

4 - آفرینش جهانی سخت تر از آفرینش انسان ، (آسمان ها ، زمین و فرشتگان) گواه قدرت خداوند بر آفرینش مجدد انسان ها در قیامت و آسان و ممکن بودن آن برای او است .

فاستفتهم أهم أشدّ خلقاً أم من خلقنا

برداشت یاد شده از آن جا است که روی سخن آیه شریفه مشرکان اند؛ آنان که منکر معاد بوده و آفرینش مجدد انسان ها را از خاک، امری بعید و بسیار سخت و ناممکن می شمردند و «أءذا میتنا و کنا ترابا و عظاما أءنا لمبعوثون»، (آیه 16 همین سوره).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 57 - 1

1 - آفرینش مجموعه عالم (آسمان ها و زمین) ، در مقایسه با آفرینش انسان ها بزرگ تر و آفریدن آن سخت تر و مهم تر است .

لخلق السموت والأرض أكبر من خلق الناس

مقصود از «أكبر»، با عظمت تر، سخت تر و مهم تر بودن است.

147- سختی خلقت زمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 57 - 1

1 - آفرینش مجموعه عالم (آسمان ها و زمین) ، در مقایسه با آفرینش انسان ها بزرگ تر و آفریدن آن سخت تر و مهم تر است .

لخلق السموت والأرض أكبر من خلق الناس

مقصود از «أكبر»، با عظمت تر، سخت تر و مهم تر بودن است.

ص: 67

148- سختی در اطاعت از خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 33 - 3

3- رنج و محنت در راستای اطاعت خدا و حفظ حریم عفت ، امری محبوب و ارزشمند برای یوسف (ع) و بندگان خالص خداوند

رب السجن أحب إلي مما يدعونني إليه

149- سختی در زندگی دنیوی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 34 - 12

12 - زندگی دنیوی انسان ها ، آمیزه ای از ناملایمات و برخورداری از نعمت ها است .

إذا مسّ الناس ضرّاً .. ثمّ إذا أذاقهم منه رحمه ... فتمتّعوا

150- سختی در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 69 - 4

4- سنجیت های قیامت برای پیشتازان و سردمداران استکبار ، دشوارتر و کیفر آنها سنگین تر از کیفر دیگران خواهد بود .

ثمّ لنزعنّ .. أئهم أشدّ على الرحمن عتياً

جداکردن پیشتازان و سردمداران استکبار ، حکایت از رسوایی فزون تر و نیز عقوبت و حساب سنگین تری دارد که در انتظار آنان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 61 - 5

5 - تقوایبشگان ، از هر بدی و رنجی در قیامت در امان خواهند بود .

الذین اتّقوا .. لا یمسّهم السوء

151- سختی ذبح اسماعیل (ع)

3 - تکلیف ابراهیم (ع) به ذیح فرزندش اسماعیل ، محنت و رنجی آشکار برای ایشان بود .

إِنَّ هَذَا لَهُوَ الْبَلَاءُ الْمُبِينُ

یکی از معانی و کاربرهای «بلاء»، محنت و رنج است و برداشت یاد شده با توجه به همین معنا و کاربرد می باشد.

152- سختی ذبح فرزند

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 102 - 17

17 - ذبح شدن به دست پدر ، امری بس سخت و شایسته صبر و شکیبایی در نظر اسماعیل

يَأْتِ أَفْعَلٌ مَا تَوَمَّرُ سَتَجِدُنِي إِنْ شَاءَ اللَّهُ مِنَ الصَّابِرِينَ

153- سختی رسالت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 185 - 6

6 - وعده پاداش کامل اخروی به پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، در برابر ابلاغ رسالت و تحمّل رنج های آن

فَان كَذَّبوك . . . وَاِنَّمَا تَوَفَّوْنَ اَجوركم يَوْم الْقِيَمه

از مصادیق مورد نظر برای «و انما توفون اجوركم»، به قرینه آیه قبل، که در مقام تسلی و دلداری پیامبر (صلی الله علیه و آله) بود، پاداش کامل پیامبر (صلی الله علیه و آله) در برابر ابلاغ رسالت است.

154- سختی رسالت محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 32 - 5

5 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، نیازمند به تقویت روحی و امداد الهی در انجام مسؤولیت خطیر پیامبری

كَذَلِكَ لِنُثَبِّتَ بِهِ فُؤَادَكَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - شرح - 94 - 3 - 1,3

1 - تحمّل سنگینی رسالت ، بدون امداد های الهی ، برای پیامبر (صلی الله علیه و آله) سخت و کمرشکن بود .

الذی أنقض ظهرک

«نَقْض» (به فتح «نون») نقطه مقابل ابرام (استحکام) و به معنای از هم گسستن بندهای ساختمان، یا ریسمان و یا گره ها است. از صدایی که هم زمان با از هم گسیختگی چیزی به وجود می آید، به «انتقاض» تعبیر می شود. [از این رو] به صدای مفصل ها «نقیض» می گویند (مفردات). «نَقْض» (به کسر «نون») به معنای شتری است که رنج سفر آن را لاغر کرده باشد (العین). جمله «الذی أنقض ظهرک»، یا به این معنا است که پشت تو را سنگین کرد تا آن را «لاغر» ساخت و یا این که آن را سنگین کرد، تا صدای شکستن و از هم گسستن آن به گوش رسید. (قاموس)

3 - تلاش طاقت فرسای پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، در انجام دادن رسالت های الهی ، آن حضرت را بی رمق ساخته ، توان او را به تحلیل برده بود .

ص: 69

155- سختی رسالت موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 26 - 2

2- موسی (ع) به دشواری های رسالت خویش و مشکلات ارشاد و هدایت فرعون آگاه بود .

و یسر لی امری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 45 - 5

5- دشواری رسالت موسی ، در مبارزه با فرعون

ثم أرسلنا موسی و أخاه هرون

رسالت هارون به همراه موسی (ع)، می تواند بدان جهت باشد که بار مسؤلیت موسی در مبارزه با فرعون و اشراف پیرامون او، بسیار سنگین بود و برای سبک تر شدن آن، خداوند هارون را نیز به همراه او مبعوث کرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 23 - 6

6- یادآوری رسالت دشوار موسی (ع) تسلی بخش پیامبر (صلی الله علیه و آله) در برابر آزار مشرکان بود .

ولقد آتینا موسی الکتب فلاتکن فی مریه من لقائه

احتمال دارد مرجع ضمیر در «لقائه» آزار و اذیتی باشد که از فحواي کلام، به دلیل طرح رسالت موسی (ع)، برمی آید. در این صورت، آیه درصدد دلداري و تسلی دادن به پیامبر (صلی الله علیه و آله) است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 46 - 9

9- رسالت موسی (ع) ، رسالتی دشوار و نیازمند آیات ، دلایل و تأیید های متعدد

156- سختی رسوایی اخروی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 87 - 6

6 - رسوایی و شرمساری در روز رستاخیز ، سخت ترین حالات روحی انسان در آن روز

و لاتخزنی یوم یبعثون

از این که حضرت ابراهیم(ع) از میان انواع نگرانی ها و حالات ناخوشایند روحی در قیامت، تنها رسوایی و شرمساری را مطرح ساخت، می توان به مطلب یاد شده دست یافت.

ص: 70

157- سختی رسوم جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - شرح - 94 - 2 - 7

7 - خداوند ، پیامبر (صلی الله علیه و آله) را از گرفتاری به سنت های دوران جاهلیت رهانید .

و وضعنا عنک وزرک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - شرح - 94 - 3 - 5

5 - آداب و رسوم عصر جاهلی برای پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، کوبنده ، آزاردهنده و کمرشکن بود .

الذی أنقض ظهرك

در آیه قبل، برای «وزر»، مصادیقی احتمالی ذکر شد که از جمله آنها، آداب و رسوم دوران جاهلیت بود. این احتمالات، گرچه شاهی قوی ندارد؛ ولی ممکن است هدف از مطلق آوردن کلمه «وزر»، تعمیم آن به تمام مصادیق احتمالی باشد.

158- سختی رنج های اخروی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - لیل - 92 - 15 - 5

5 - رنج کافران و منکران هدایت های الهی در آخرت ، سرآمد تمام رنج های دیگران در دنیا است .

الأشقی

«أشقی»، اسم تفضیل است و در این که مراد برتری شقاوت در مقایسه با چه کسی است؛ گفته های چندی ابراز شده است؛ از جمله این که «أشقی» تعبیری دیگر از «کافر» است. چه آن که تمام سختی های مردم در دنیا (از قبیل فقر و مرض و...) در برابر سختی و شقاوت حاصل از کفر، اندک است.

159- سختی زایمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 15 - 8

8- دشواری های دوران بارداری و زایمان ، دلیل لزوم احسان فرزند به مادر

و وصینا الإنسن بولدیه إحسنًا حملته أمّه کرهًا و وضعته کرهًا

برداشت بالا- با توجه به دو نکته زیر است: الف) «کره» به معنای مشقت و دشواری است. ب) تعبیر «حملته أمّه» در واقع، بیانگر فلسفه «وصینا الإنسان...» است.

ص: 71

160- سختی زنجیر عذاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 32 - 2

2 - به بند کشیده شدن با زنجیر های بلند ، عذابی سخت تر از آتش دوزخ

ثمّ الجحیم صلّوه . ثمّ فی سلسله ذرعها سبعون ذراعاً فاسلکوه

مطلب یاد شده از «ثمّ» در «ثمّ فی سلسله» - که برای تراخی رتبی است - استفاده می شود.

161- سختی زندگی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 124 - 11

11 - زندگانی پر دردسر در دنیا و محسور شدن با چشمانی نابینا در قیامت ، از جلوه های گمراهی و شقاوت آدمی است .

فمن اتبع هدای فلا یضلّ و لایشقی . و من أعرض عن ذکر فی انّ له معیشه ضنگاً و نحشیره ی

برداشت یاد شده، لازمه تقابل بین گروه هدایت یافتگان و غافلان است که مجموع دو آیه، بیانگر آن است.

162- سختی زندگی آدم (ع) در زمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 117 - 6

6 - خداوند ، زندگی آدم (ع) را در بیرون بهشت ، زندگی سخت و رنج آوری توصیف کرد و او را از ابتلای به آن برحذر داشت .

فلا یخرجنکما من الجنّه فتشقی

«شقاوه» به معنای سختی و عسر است (قاموس). در آیات بعد، تلویحاً نمونه هایی از آن سختی ها، بازگو شده است.

163- سختی زندگی جهنمیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 62 - 1

1 - زندگی انسان های بهشتی با انواع نعمت ها (همچون نهر ها ، تخت ها ، شراب و همسران زیبا) قابل مقایسه با زندگی پردرد و رنج دوزخیان نیست .

أذلك خیر نزلأ أم شجرة الزقوم

خوب بودن زندگی بهشتیان و بدی زندگی دوزخیان امری روشن و آشکار است. بر این اساس سؤال از بهتر بودن زندگی بهشتیان نسبت به دوزخیان می تواند برای بیان شدت تفاوت این دو زندگی و قابل قیاس نبودن آنها می باشد.

ص: 72

164- سختی زندگی مسرفان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 127 - 1

1 - زندگانی سخت و تنگ در دنیا و کوری و گرفتاری مهربی خداوند شدن در قیامت ، کیفر اسرافکاران است .

معیشه صننگا و نحشر یوم القیمه اعمی . . . و کذلک نجزی من أسرف

اسراف؛ یعنی، از حد اعتدال فراتر رفتن (مصباح). در این آیه، مراد از آن به قرینه «من اتبع هدای» تجاوز از رهنمودهای الهی است. «ذلک» در «کذلک» اشاره به کیفرهایی است که در آیات پیشین برای اعراض کنندگان از یاد، خدا بیان شده است.

165- سختی سبیل الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 120 - 18

18 - پیروی از پیامبر (صلی الله علیه و آله) و حرکت در راه خدا ، به دنبال دارنده سختی ها و مرارتها

ما کان . . . أن یتخلفوا عن رسول الله . . . ذلک بأنهم لا یصیبهم ظمأ ولا نصب ولا م

شمرده شدن سختیها و رنجها در آیه و ترغیب مؤمنان به تحمل آنها، بیانگر این حقیقت است که حرکت در راه دین دربردارنده رنج و زحمت می باشد و ایمان واقعی، مستلزم تحمل آن است.

166- سختی شکست بنی نضیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 2 - 9

9 - شکست و تبعید یهود بنی نضیر ، امری دشوار و دور از انتظار برای مسلمانان

ما ظننتم أن یخرجوا

167- سختی شکنجه های فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 71 - 20، 17

17 - فرعون ، عذاب و شکنجه از ناحیه خود را ، شدیدتر از عذاب موعود موسی (ع) اعلام کرد .

و لتعلمنَّ أَيْنَا أَشَدَّ عَذَابًا

موسی (ع) آغاز صحنه مبارزه گفته بود: «ویلکم .. فیسحتکم بعذاب». فرعون نیز در برابر آن سخن، چنین وعده داد که عذاب او شدیدتر از عذابی است که موسی (ع) وعده داده است.

20 - فرعون ، درک سنگین تر بودن شکنجه هایش از عذاب موعود موسی (ع) را ، تنها در صورت چشیدن آن امکان پذیر دانست .

و لتعلمنَّ أَيْنَا أَشَدَّ عَذَابًا

ص: 73

168- سختی عبودیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 75 - 7

7- قرار گرفتن در زمره بندگان خالص خدا (عبادالرحمان) و همچون آنان به مرتبه عالی کمال و رشد رسیدن، کاری دشوار و نیازمند صبر و شکیبایی است.

و عباد الرحمن الذين يمشون على الأرض هوناً.. أولئك يجزون الغرفة بما صبروا

169- سختی عبور وحی از آسمانها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 5 - 4

4- تحمل عبور وحی، امری سخت و دشوار بر آسمانها

تكاد السموت يتفطرن من فوقهنّ

این که آسمانها هنگام نزول وحی در آستانه فرو پاشی قرار می گیرند، حاکی از سختی و دشواری تحمل عبور وحی برای آنها است.

170- سختی عذاب اخروی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 34 - 2

2- عذاب های اخروی در مقایسه با عذاب های دنیوی، سخت تر و سهمگین تر است.

و لعذاب الآخرة أشق

«أشق» اسم تفضیل از مصدر «شَقَّ» است و «شَقَّ» به معنای سخت و دشوار بودن می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 33 - 15

15 - عذاب قیامت، سخت، طاقت فرسا و فضاحت بار است.

و أسرّوا الندامه لَمَّا رَأوا العذاب

پشیمان شدن از گذشته با مشاهده عذاب، نشانگر این است که عذاب مشاهده شده، عذابی سخت و آبروریز است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 47 - 7، 1

1 - ستمگران در قیامت، برای رهایی خود از عذاب سخت الهی، حاضرانند دو چندان ثروت ها و دارایی های زمین را فدا

ص: 74

کنند .

و لو أنّ للذين ظلموا ما فى الأرض جميعاً و مثله معه لافتدوا به من سوء العذاب يوم

7- عذاب مشرکان و ستمگران در قیامت ، بسیار بزرگ و فراتر از تصورشان است .

و بدا لهم من الله ما لم يكونوا يحتسبون

«إحتساب» (مصدر «يحتسبون») مبالغه در حساب و به معنای «ظن» است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 16 - 12

12 - عذاب های اخروی ، سخت تر و ذلت بارتر از کیفر های دنیوی خداوند است .

و لعذاب الآخرة أذى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 20 - 17

17 - عذاب الهی در جهان آخرت ، بسی سخت و شدید است .

و فى الآخرة عذاب شدید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 14 - 3

3 - عذاب الهی در آخرت ، برای مجرمان بس طاقت فرسا و غیر قابل تحمل است .

يودّ المجرم لو يفتدى من عذاب يومئذ بئنيه . . . و من فى الأرض جميعاً ثمّ ینجیه

حاضر شدن مجرمان به فدا کردن همه خویشان و خلائق برای نجات خود از عذاب، گویای برداشت یاد شده است.

171- سختی عذاب اخروی حق ستیزان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 47 - 4

4 - عذاب اخروی برای کافران و حق ستیزان ، کیفی گران و سخت مصیبت بار

و لولا أن تصیبهم مصیبه

«مصیبه» به بلیه و هر امر مکروه، و ناخوشایند گفته می شود و تکبیر آن برای تفخیم است. بنابراین واژه «مصیبه» در این آیه به معنای بلای بزرگ می باشد و مقصود از آن می تواند عذاب استیصال باشد و می تواند عذاب اخروی باشد.

172- سختی عذاب اخروی قوم عاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 16 - 11

11 - عذاب اخروی قوم عاد ، سخت تر و ذلت بارتر از عذاب دنیوی آنان

ص: 75

لنذيقهم عذاب الخزي في الحيوه الدنيا و لعذاب الآخره أخزي

173- سختی عذاب اخروی کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 47 - 4

4- عذاب اخروی برای کافران و حق ستیزان ، کیفری گران و سخت مصیبت بار

و لولا أن تصيبهم مصيبه

«مصیبه» به بلیه و هر امر مکروه، و ناخوشایند گفته می شود و تکثیر آن برای تفخیم است. بنابراین واژه «مصیبه» در این آیه به معنای بلای بزرگ می باشد و مقصود از آن می تواند عذاب استیصال باشد و می تواند عذاب اخروی باشد.

174- سختی عذاب استیصال

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 98 - 12

12 - عذاب استیصال ، عذابی شکننده و ذلتبار است .

كشفتنا عنهم عذاب الخزي

175- سختی عذاب جهنم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 74 - 9

9- عذاب جهنم ، عذابی سخت و غیر قابل تحمل است .

فإنّ له جهنّم لا يموت فيها ولا يحيى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 8 - 23

23 - بهره های دنیایی تحت لوای کفر و ناسپاسی خدا ، در مقایسه با عذاب دایمی دوزخ بسی اندک و ناپایدار است .

قل تمتع بكفرک قليلاً إنك من أصحاب النار

جمله «إنك من أصحاب النار» برای تعلیل و بیان چرایی ناچیز بودن و ناپایداری بهره دنیایی شرک و ناسپاسی است.

176- سختی عذاب حق ستیزان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 76

1 - عذاب سخت و دشوار الهی ، کیفری حتمی برای کافران حق ستیز

فلنذيقنّ الذين كفروا عذاباً شديداً

لام و نون تأکید در «لنذيقنّ»، حاکی از حتمی بودن عذاب و کیفر می باشد.

177- سختی عذاب شرک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 47 - 8

8 - شرک و ظلم ، گناهی بس بزرگ و پیام دار عذابی سخت و فوق تصور بشر

و بدا لهم من الله ما لم يكونوا يحتسبون

178- سختی عذاب ظالمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 47 - 2

2 - عذاب ستمگران در قیامت ، بسیار سخت و غیر قابل تحمل برای آنان

و لو أنّ للذين ظلموا ما فى الأرض . . . لأفقدوا به من سوء العذاب يوم القيامة

فدا کردن دو برابر ثروت های موجود در کره زمین برای نجات خود از عذاب الهی، بیانگر مطلب یاد شده است.

179- سختی عذاب ظلم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 47 - 8

8 - شرک و ظلم ، گناهی بس بزرگ و پیام دار عذابی سخت و فوق تصور بشر

و بدا لهم من الله ما لم يكونوا يحتسبون

180- سختی عذاب قوم عاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 21 - 18

18- روز نزول عذاب بر قوم عاد ، روزی بس سخت و دشوار

أخاف عليكم عذاب يوم عظيم

ص: 77

181- سختی عذاب قوم لوط

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 82 - 7

7- عذاب نازل شده بر قوم لوط ، عذابی سخت و سهمگین

فلما جاء أمرنا جعلنا عليها سافلها

اضافه کلمه «أمر» به ضمیر متکلم «نا» برای رساندن عظمت و بزرگی عذاب است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 58 - 4

4- عذاب فرو آمده بر قوم لوط ، بسی مرگبار و جانگزا بود .

فساء مطر المنذرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنکبوت - 29 - 34 - 2

2- عذاب قوم لوط ، عذابی سخت و کوبنده بود .

إنا منزلون علی أهل هذه القرية رجلاً من السماء

نکره آورده شدن «رجلاً» بیان کننده بزرگی عذاب نازل شده بر قوم لوط است.

182- سختی عذاب کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 27 - 1

1 - عذاب سخت و دشوار الهی ، کیفری حتمی برای کافران حق ستیز

فلنذیقنّ الذین کفروا عذاباً شديداً

لام و نون تأکید در «لنذیقنّ»، حاکی از حتمی بودن عذاب و کیفر می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بروج - 85 - 12 - 2

2 - خداوند ، با سخت گیری و اقتدار ، کافران را گرفتار خواهد ساخت .

إِنَّ بَطْشَ رَبِّكَ لَشَدِيدٌ

183- سختی عذابهای جهنم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 78

5- عذاب و مجازات دوزخ، سخت، سوزان و رنج آور

من عذاب الحمیم

اضافه «عذاب» به «الحمیم»، از قبیل اضافه بیانیه است.

184- سختی عذابهای خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 71 - 18، 17

17 - فرعون، عذاب و شکنجه از ناحیه خود را، شدیدتر از عذاب موعود موسی (ع) اعلام کرد.

و لتعلمنَّ اَیْنَا اَشَدَّ عَذَابًا

موسی (ع) آغاز صحنه مبارزه گفته بود: «ویلکم.. فیسحتکم بعذاب». فرعون نیز در برابر آن سخن، چنین وعده داد که عذاب او شدیدتر از عذابی است که موسی (ع) وعده داده است.

18 - فرعون، دوران مجازات ساحران مؤمن (قطع دست و پا و بستن به چوبه دار) را در مقایسه با مدت عذاب های موعود موسی (ع)، طولانی تر و پایدارتر اعلام کرد.

و لتعلمنَّ اَیْنَا اَشَدَّ عَذَابًا و اَبْقٰی

«عذاباً» تمیز برای «أشدّ» و قرینه بر تمیز محذوف «أبقی» است؛ یعنی، «و أبقی عذاباً».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنکبوت - 29 - 10 - 6

6 - عذاب الهی، بس سخت و شکننده است.

جعل فتنه الناس کعذاب الله

185- سختی عفو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 126 - 8

8- گذشت از دشمن و نادیده گرفتن اذیت و آزارش ، امری دشوار و نیازمند شکیبایی است .

وإن عاقبتكم فعاقبوا . . . و لئن صبرتم لهو خیر للصبرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 75 - 8

8- فروتنی ، شب زنده داری ، حلم ، توبه ، عفو کریمانه ، پذیرش حق ، دوری از اسراف ، تنگ گیری ، شرک ، زنا ، آدم کشی و سخن باطل ، امری دشوار و مقتضی صبر و شکیبایی

و عباد الرحمن الذین یمشون علی الأرض هوناً . . . و الذین لایشهدون الزور . . . أول-

ص: 79

186- سختی عقر شتر صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 29 - 5

5 - عملی ساختن قتل ناقه صالح ، امری دشوار برای قوم ثمود

فنادوا صاحبهم فتعاطی فعقر

از این که قوم ثمود، برای عملی ساختن توطئه خویش، به فرد خاصی مراجعه کردند؛ استفاده می شود که آنان یا بیم داشتند که شخصاً وارد عمل شوند و یا توان جسمی آن کار را نداشتند.

187- سختی عمل خیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 117 - 4

4 - سختی و دشواری عمل نیک ، معیاری در ارزش گذاری آن بوده و موجب افزونی ثواب و پاداش است .

لقد تاب الله على النبي . . . اتبعوه في ساعة العسرة

188- سختی عمل صالح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 90 - 11 - 1

1 - انجام دادن بعضی از کار های نیک ، دشوار و بسان افکندن خویش در یک راه کوهستانی و گردنه های صعب العبور است .

فلا اقتحم العقبة

«اقتحام»؛ یعنی، بین کاری سخت و هولناک قرار گرفتن (مفردات). زمانی که شخص بدون فحص و بررسی خود را در ماجرای بزرگ بیفکند، گفته می شود: «إِقْتَحَمَ» (نهایه ابن اثیر). راه دشواری که در کوه قرار دارد، «عقبه» نامیده می شود (مفردات) و نیز «عقبه» به مسیر صعب العبوری گفته می شود که از آن بر کوه بالا-روند (قاموس). این راه از آن جهت «عقبه» نامیده می شود که راه پیمایان، باید در آن پشت سر هم و به یک ستون حرکت کنند.

189- سختی غزوه احزاب

7 - خداوند ، مسلمانان را از سختی جنگی که احزاب متحد در صدد ایجاد آن بودند ننگه داشت .

و كفى الله المؤمنين القتال

«کفی» در آیه متعدی به دو مفعول و به معنای «حسب» است؛ یعنی: «خداوند کفایت کرد مؤمنان را در جنگ». با توجه

به آیه نُه همین سوره، مراد از «کفایت خدا برای جنگ مؤمنان»، فرستادن طوفان و سپاهیان نامریی برای درهم کوبیدن سپاه دشمن است.

190- سختی غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 42 - 3

3 - پیمودن مسافت مدینه تا تبوک به دلیل دوری راه، برای برخی افراد (منافقان) دشوار می نمود.

و لکن بعدت علیهم الشقه

«شقه» به معنای سختی و مشقت و کنایه از مسافت است؛ یعنی، به نظر آنان (منافقان) راه میان مدینه و تبوک راهی طولانی و پیمودن آن طاقت فرساست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 117 - 2

2 - جنگ تبوک، دارای شرایطی دشوار و پرمشقت.

اتبعوه فی ساعه العسره

مراد از «ساعه العسره» - به قرینه فراهای قبل و بعد - می تواند غزوه تبوک باشد.

191- سختی غزوه حنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 25 - 7

7 - تنگ شدن عرصه بر مسلمانان در جنگ حنین، علی رغم کثرت غرورآفرین آنان

إذ أعجبتکم کثرتکم... و ضاقت علیکم الأرض بما رحبت

192- سختی فراق یوسف (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 85 - 2

2- یعقوب (ع) در اثر درد طاقت سوز فراق یوسف (ع)، در معرض زمین گیر شدن و یا از دست دادن جان خویش بود.

قالوا تالله تفتوا تذكر يوسف حتى تكون حرصاً أو تكون من الهلكين

«حرص» به بیماری گفته می شود که بنیانش تباه شده و مشرف بر هلاکت باشد.

ص: 81

193- سختی فرجام کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 12 - 15

15- بی ارزشی لذت ها و امکانات دنیوی کافران ، در مقایسه با فرجام سخت اخروی آنان

یتمتعون و یا کلون . . . و النار مثوی لهم

خداوند، با تقبیح شیوه کافران و یادآوری فرجام شوم آنان، در حقیقت به مؤمنان یادآور شده است که چشم به زندگی دنیوی کافران ندوزند و لذت جویی های آنان را ارزش نپندارند؛ زیرا زندگی کافران از نظر ماهیت، حیوانی و از نظر فرجام، دوزخی است.

194- سختی فهم آیات خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 19 - 15

15 - بهره‌وری از آیات الهی برای کسانی میسر است که در سختی فهم آنها ، صبر پیشه کنند .

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ

این که در این آیه، آیات متعدد ماجرای اهل سبأ، برای صبرپیشگان و شکرگزاران دانسته شده است؛ می تواند بیانگر این نکته باشد که قبول آیت بودن آنها، نیاز به فهم و معرفتی درخور دارد. به تناسب ذکر صفت صبر، استفاده می شود که فهم و قبول آیات خداوندی، احتیاج به صبر دارد.

195- سختی فهم قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 3 - 2

2 - شناخت ژرفای حقیقت و عظمت قیامت ، بس دشوار و دست نیافتنی برای بشر

و ما أدريك ما الحاقه

196- سختی قتل موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - اقدام بر قتل موسی (ع)، کاری دشوار، خطر آفرین و دارای بازتاب ناگوار در میان افکار عمومی در نظر فرعون

وقال فرعون ذرونی أقتل موسی

برداشت یاد شده به خاطر این نکته است که فرعون، در کشتن فرزندان ایمان آورندگان به موسی (ع) با کسی به مشاوره نپرداخت (اقتلوا أبناء الذین آمنوا معه); ولی در کشتن موسی (ع) با مشاوران و درباریان خود به رایزنی پرداخت.

ص: 82

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 27 - 14

14- قیامت ، روزی سخت و خوار کننده است .

إن الخزی الیوم و السوء علی الکفرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 37 - 3

3- قیامت ، روزی سخت و هلاکت بار برای کفرورزان به عیسی (ع) و گفته های او

فویل للذین کفروا من مشهد یوم عظیم

«ویل»، یعنی عذاب و هلاکت (لسان العرب). هلاکت بار بودن قیامت کنایه از شدت عذاب است، در حدی که اگر در قیامت نیز مرگ وجود می داشت گرفتاران به عذاب، زنده نمی ماندند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 26 - 5

5- قیامت ، روزی سخت و ناگوار بر کافران

و کان یومًا علی الکفرین عسیرًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 16 - 3

3- قیامت ، روزی سخت ، هولناک و هشدار دهنده برای انسان ها

لینذر... یوم هم برزون لایخفی علی الله منهم شیء

تأکید خداوند بر این که روز قیامت، روز بروز حقیقت انسان ها است به گونه ای که چیزی از آنان بر خدا پوشیده نمی ماند و نیز انذار به چنین روزی، بیانگر مطلب یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 65 - 4

4- قیامت ، روزی بس سخت و دشوار برای ستمگران

من عذاب یوم ألیم

بنابراین که «ألیم» صفت «یوم» باشد، برداشت بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 20 - 7

7- تحقق لحظه های سخت قیامت ، در پی هشدارها و اتمام حجت

ذلک یوم الوعد

ص: 83

تعبیر «وعید» می‌رساند که قبلاً رخداد روز قیامت و دشواری‌های آن از سوی خداوند به انسان‌ها تذکر داده شده است و پس از آن تذکرها است که قیامت برپا می‌شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 42 - 2

2- قیامت ، روزی بسیار سخت و هولناک برای اهل محشر

یوم یکشف عن ساق

تعبیر «یکشف عن ساق» (ساق‌ها برهنه می‌شود) در زبان عرب، کنایه از شدت هول و هراس و وخامت اوضاع است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 4 - 6

6- روز قیامت ، روزی بس دشوار و اندوه بار برای خلائق

فی یوم کان مقداره خمسين ألف سنه

برداشت یاد شده، با توجه به این نکته است که در زبان عرب، اوقات سخت و خزن آور را، به طولانی بودن آن و زمان‌های راحتی و شادمانی را به کوتاه بودن آن توصیف می‌کنند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 73 - 17 - 1

1- قیامت ، روزی است بسیار سخت و اندوه بار .

فكيف تتقون إن كفرتم يوماً يجعل الولدن شيباً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 73 - 18 - 6

6- برپایی قیامت و زندگی دشوار و طاقت فرسای محشر ، وعده‌ای است تخلف‌ناپذیر و تحقق‌یافتنی از سوی خداوند به کافران .

کان وعده مفعولاً

برداشت یاد شده، مبتنی بر این احتمال است که ضمیر «وعدہ» به «یوم» بازگردد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 10 - 2

2- قیامت ، روزی است بسیار سخت و اندوه بار .

یومًا عبوسًا قمطیرًا

«عبوس»؛ یعنی، چهره در هم کشیده و «روز عبوس» کنایه از روز سخت و اندوه بار است. «قمطیر» نیز به معنای شدید است و در این آیه هم می تواند وصف برای «عبوس» باشد (یعنی شدید العبوس) و هم می تواند صفت برای «یوم» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 27 - 5

ص: 84

5- قیامت ، روزی بس سنگین و دشوار

و یذرون وراءهم یوماً ثقیلاً

198- سختی کیفر اخروی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 35 - 14

14- یک عمر لذت جویی و هوس رانی ، پوچ و بی ارزش در قبال لحظه پاسخ گویی و مجازات

کأنهم یوم یرون ما یوعدون لم یلبثوا إلا ساعه من نهار

«یوم یرون ما یوعدون» همان قیامت و روز کیفر است که با دیدنش روزگار دراز کامروایی کافران، لحظه ای از روز می نماید.

199- سختی کیفر اخروی ظالمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 60 - 3

3- قیامت ، روز سخت کیفر الهی ، برای کافران ستم پیشه

للذین ظلموا .. فویل للذین کفروا من یومهم الذی یوعدون

مراد از «یومهم ..»، می تواند روز قیامت و یا روز نزول عذاب بر کافران در دنیا باشد. برداشت بالا بر پایه احتمال اول است.

200- سختی کیفر اخروی کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 60 - 3

3- قیامت ، روز سخت کیفر الهی ، برای کافران ستم پیشه

للذین ظلموا .. فویل للذین کفروا من یومهم الذی یوعدون

مراد از «یومهم ..»، می تواند روز قیامت و یا روز نزول عذاب بر کافران در دنیا باشد. برداشت بالا بر پایه احتمال اول است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - کیفر های دنیوی و برزخی کافران ، سبک تر از کیفر اخروی آنان *

وإنّ للذین ظلموا عذاباً دون ذلک

برداشت یاد شده بنابراین نکته است که «دون» به معنای پایین تر و خفیف تر باشد و «دون ذلک» اشاره به عذاب دنیوی یا برزخی داشته باشد.

ص: 85

201- سختی کيفر اخروي معرضان از قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

11 - طه - 20 - 101 - 3

3 - وزر و عقوبت روی گردانی از قرآن در روز قیامت ، باری ناگوار و مشقت بار بر دوش اعراض کنندگان ، خواهد بود .

وزراً .. و ساء لهم يوم القيامة حملاً

202- سختی کيفر حق ستيزان

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

16 - غافر - 40 - 5 - 12

12 - عقوبت دنیایی مردم حق ناپذیر و ستیزه جو از اقوام گذشته (چون قوم نوحو . . .) مجازاتی سخت ، شگفت آور و درس آموز

فأخذتهم فكيف كان عقاب

برداشت یادشده از استفهام تعجیبی «کيف» استفاده می شود.

203- سختی کيفر حق ناپذيران

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

16 - غافر - 40 - 5 - 12

12 - عقوبت دنیایی مردم حق ناپذیر و ستیزه جو از اقوام گذشته (چون قوم نوحو . . .) مجازاتی سخت ، شگفت آور و درس آموز

فأخذتهم فكيف كان عقاب

برداشت یادشده از استفهام تعجیبی «کيف» استفاده می شود.

204- سختی کيفر در معبود راستين

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

16 - غافر - 40 - 3 - 10

10 - عزت ، علم ، گناه آمرزی ، توبه پذیری ، سخت عقوبت دادن ، صاحب فضل و عطا داشتن ، از اوصاف معبود حقیقی

غافر الذنب... لا إله إلا هو

205- سختی کیفر فرعون

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

ص: 86

2 - مؤاخذه سخت و سنگین فرعون در دنیا از سوی خداوند

فأخذنه أخذًا وبيلاً

«وبیل» به معنای وخیم و سنگین است (مصباح المنیر).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 10 - 1

1 - خداوند ، فرعون را به سختی کیفر داد .

ألم تر كيف فعل ربك . . . و فرعون

206- سختی کیفر قوم ثمود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 9 - 1

1 - خداوند ، قوم ثمود را به سختی کیفر داد .

كيف فعل ربك بعاد . . . و ثمود

قوم ثمود، امت حضرت صالح(ع) بودند که بر اثر مخالفت با تعالیم او عقوبت شدند.

207- سختی کیفر قوم عاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 6 - 1

1 - خداوند ، قوم عاد را به سختی کیفر داد .

ألم تر كيف فعل ربك بعاد

قوم عاد، امت هود(ع) بودند که بر اثر نافرمانی خداوند عقوبت شدند. عبارت «كيف فعل»، حاکی از شدت عقوبت آنان است.

208- سختی مبارزه با شرک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 52 - 6

6 - مبارزه با جریان کفر و شرک ، کاری است سخت که تلاش گسترده و طاقت فرسایی را می طلبد .

فلاتطع الکفرین و جهدهم به جهاداً کبیراً

شده باشد.

ص: 87

209- سختی مبارزه با کفر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 52 - 6

6 - مبارزه با جریان کفر و شرک ، کاری است سخت که تلاش گسترده و طاقت فرسایی را می طلبد .

فلا تطع الکفرین و جهدهم به جهاداً کبیراً

شده باشد.

210- سختی محافظت از عقیده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 56 - 7

7 - رهایی از آثار سوء هم نشینی با کافران و بدکاران و حفظ عقاید دینی با داشتن ارتباط با آنان ، امری مشکل ولی ممکن است .

قال تالله إن کدت لتردین

هم نشینی با کافران، انسان را تا آستانه هلاکت می برد؛ ولی در عین حال عده ای از مردم خود را از آثار هلاکت بار آن نجات می هند و در نتیجه تهستی می شوند. از این مطلب می توان استفاده کرد که رهایی از مشکل هم نشینی با کافران و بدکاران هر چند مشکل است؛ ولی محال نیست و امری ممکن می باشد.

211- سختی مرگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 51 - 25

25- « عن أبي جعفر (ع) قال : الخلق الذی یکبر فی صدورکم الموت ؛

از امام باقر(ع) [در بیان آیه فوق] روایت شده است: مراد از موجودی که در سینه هایتان سنگینی می کند، مرگ است».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 18 - 8

8 - به گلو رسیدن جان انسان ها ، از شدت غم و اندوه هنگام مرگ

برداشت یاد شده مبتنی بر این احتمال است که این دسته از آیات، مربوط به لحظات مرگ باشد؛ نه روز قیامت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 19 - 1

1- مرگ، همراه با سختی و اضطراب و مایه بیهوشی و از خود بی خودی انسان

و جاءت سكره الموت

با توجه به معنای «سكره» و کاربرد آن برای مرگ، برداشت یاد شده به دست می آید.

ص: 88

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قیامه - 75 - 29 - 2

2- آمیخته شدن و جمع شدن مشکلات و سختی های دنیا و آخرت ، در لحظه مرگ برای محتضر

و التفت الساق بالساق

کلمه «ساق» (در زبان عرب) گاهی استعاره از شدت و وخامت اوضاع است. بر این اساس مفسران گفته اند: مقصود از آن در آیه شریفه جمع شدن مشکلات فراق از دنیا با مشکلات آخرت است. و یا ترک اهل و عیال، مال و مقام از یک سو و رویه رو شدن با مشکل جدایی از دوستان و رفتن به دار غربت از جانب دیگر است.

212- سختی مرگ سست ایمانان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 27 - 1

1- سست ایمان های همدل با کفران ، دارای وضعیتی بس دشوار به هنگام جان کندن

فکیف إذا توفّتهم الملئکه

213- سختی مرگ ظالمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 18 - 11

11 - محرومیت ستمگران به هنگام دشواری مرگ از هرگونه یاری دوست و نزدیکان دلسوز خود و شفاعت شفیعیان

ما للظلمین من حمیم و لا شفیع یطاع

214- سختی مرگ فرزندان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 84 - 10

10- از دست دادن خانواده (زن و فرزندان) ، مهم ترین رنج و ناراحتی انسان است .

فکشفنا ما به من ضرّ و آتینه أهله و مثلهم معهم

215- سختی مرگ منافقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 27 - 1

ص: 89

1- سست ایمان های همدل با کافران ، دارای وضعیتی بس دشوار به هنگام جان کندن

فکیف إذا توفّتهم الملائکه

216- سختی مرگ همسر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 84 - 10

10- از دست دادن خانواده (زن و فرزندان) ، مهم ترین رنج و ناراحتی انسان است .

فکشفنا ما به من ضرّ وءاتینه أهله و مثلهم معهم

217- سختی معرضان از قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اعلی - 87 - 11 - 2

2 - مخالفان قرآن ، با زحمت خود را از تأثیر تذکرات آن ، دور نگه می دارند .

و یتجنّبها

باب تفعل - که فعل «یتجنّب» از آن باب است - بر تکلف دلالت دارد. این فعل بیان گر آن است که تذکرات قرآنی، با فطرت انسان ها ملایمت و مناسبت کامل دارد؛ به گونه ای که مخالفان، باید برای دور ماندن از تأثیرات آن، خود را به زحمت اندازند.

218- سختی مقام رضا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 130 - 21

21 - مقام رضا ، موقعیتی رفیع و ارزش مند و وصول به آن دشوار است .

فاصبر . . . و سیح بحمد ربک ... لعلک ترضی

مسبوق شدن «ترضی» به حرف ترجی «لعل» و نیز برنامه ذکر شده در آیه برای هر شبانه روز، از موقعیت والای مقام رضا و دشواری رسیدن به آن حکایت دارد.

219- سختی نبوت

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

19 - قلم - 68 - 3 - 4

4 - رسالت و پیامبری ، مسؤولیتی بس سنگین و خطیر

وإنّ لک لأجرًا غیر ممنون

ص: 90

برداشت یاد شده، به سبب این نکته است که اجر و پاداش ها، در قبال مسؤولیت ها است و به هر میزان که مسؤولیت سنگین تر و پرزحمت تر باشد، اجر و پاداش آن نیز بزرگ تر و بیشتر خواهد بود. بنابراین اجر بزرگ، نشانگر مسؤولیت بزرگ و خطیر است.

220- سختی نبوت محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 28 - 10

10- نوید الهی به پیامبر (صلی الله علیه و آله) در شرایط سخت رسالت، درباره جهانی شدن پیام و قوانین مکتب آن حضرت

هو الذی أرسل رسوله بالهدی... لیظهره

با توجه به این که آیه شریفه در شرایطی بر پیامبر (صلی الله علیه و آله) نازل شده که مشرکان مکه، مانع ورود مسلمانان به مسجد الحرام بودند؛ برداشت بالا قابل استفاده است.

221- سختی نیکی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 90 - 10 - 2

2- راه نیک و بد، هر دو برجسته و آشکار و پیمودن هر یک، دارای دشواری هایی خاص است.

و هدینه النجدین

قرار داشتن راه خیر و شر در ارتفاعات، کنایه از آشکار بودن آن برای همگان و نیز صعب العبور بودن آن است. دشواری راه خیر، ممکن است به لحاظ ویژگی های خود آن و دشواری راه شرّ به لحاظ عواقب آن باشد.

222- سختی و گناه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 33 - 4

4- رنج و سختی، نمی تواند مجوز ارتکاب گناه باشد.

رب السجن أحبّ إلیّ مما یدعوننی إلیه

223- سختی ها جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 122 - 12

12 - سستی و هراس در هنگامه های دشوار (همانند جنگ) و تصمیم به نافرمانی از پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، به تنهایی ، موجب

ص: 91

خروج از ولایت و حمایت الهی نیست .

اذ همت .. و الله وليهما

جمله «و الله وليهما»، در عین اعتراض به گروههایی که قصد انحراف از جنگ و نافرمانی از رسول خدا (صلی الله علیه و آله) را داشتند، بیانگر این است که این تصمیمشان، باعث نشد که ولایت الهی از آنان منقطع شود.

224- سختی ها در راه خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 146 - 4

4 - مصیبت ها و مشکلات ، آنگاه که در راه خدا باشد ، هرگز مردان الهی را به ضعف و ناتوانی و تسلیم در برابر دشمنان نخواهد کشید .

فما وهنوا لما اصابهم في سبيل الله و ما ضعفوا و ما استكانوا

225- سختی هجرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 10 - 19، 21

19 - هجرت در راه دین ، پیام دار مشکلات و زحمات بسیار و نیازمند به صبر و تحمل آنها است .

و أرض الله وسعه إنّما يوفى الصبرون أجرهم بغير حساب

یاد کردن از اجر و پاداش صابران، پس از ذکر مسأله هجرت، می تواند گویای برداشت یاد شده باشد.

21 - تشویق و ترغیب خداوند به صبر و تحمل سختی ها و مشکلات ناشی از هجرت

و أرض الله وسعه إنّما يوفى الصبرون أجرهم بغير حساب

226- سختی هدایت فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 25 - 2

2 - موسی (ع) متوجه سنگینی بار مسؤولیت رسالت و دشواری های ارشاد و هدایت فرعون بود .

اذهب . . . قال ربّ اشرح لی صدری

درخواست شرح صدر موسی (ع) از خداوند، پس از نصب به رسالت و فرمان حرکت به سوی فرعون، نشان از توجه کامل آن حضرت به مشکلات و موانع و نیازهای روحی لازم برای طی این راه است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 26 - 2

2- موسی (ع) به دشواری های رسالت خویش و مشکلات ارشاد و هدایت فرعون آگاه بود .

ص: 92

227- شرک خدا هنگام رفع سختی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 55 - 1

1- شرک ربوبی رهیدگان از ناگواری ها ، کفران نعمت های خداوند است .

بربهم یشرکون . لیکفروا بما آتینهم

«لام» در «لیکفروا» احتمال دارد لام عاقبت باشد. بنابراین معنا چنین می شود: عاقبت شرک آنان، کفران نعمتها شد. لازم به ذکر است به تناسب «ماء آتیناهم» مراد از «لیکفروا» کفران است.

228- شرک نجات یافتگان از سختی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 34 - 2

2 - بازگشت رهیدگان از ناملایمات به شرک ربوبی ، کفران نعمت های خداوند است .

بربهم یشرکون . لیکفروا بما آتینهم

به قرینه «ما آتیناهم» مراد از «لیکفروا» کفران نعمت است.

229- شرک هنگام رفع سختی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 54 - 1،4

1- با وجود روی آوردن متضرعانه انسان ها به خداوند در هنگام گرفتاری ، با برطرف شدن مشکلات ، گروهی از او روی گردان شده و شرک میورزند .

ثمّ إذا مسکم الضرّ فإلیه تجثّون . ثمّ إذا کشف الضّرّ عنکم إذا فریق منهم برّبهم ی

4- شرک ربوبی انسان های رهیده از ناگواری - در حالی که ناگواری ها ، آنان را به سوی خداوند سوق داده بود - امری خلاف انتظار و شگفت آور است .

ثمّ إذا كشف الضرّ عنكم إذا فریق منکم برّهم یشرکون

استعمال «إذا» ی فجائیة در مقام - که در امور ناگهانی و خلاف انتظار کاربرد دارد - می تواند به دلیل یاد شده باشد. اضافه شدن «ربّ» به ضمیر «هم» نیز می تواند مؤیدی برای برداشت فوق باشد.

ص: 93

230- شکر هنگام سختی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 48 - 19

19 - لزوم شکر و سپاس خداوند ، در خوشی ها و ناملایمات زندگی

وإِنَّا إِذَا أَذَقْنَا .. فَإِنَّ الْإِنْسَانَ كَفُورٌ

231- صبر بر سختی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 35 - 4

4 - مؤمنان راستین ، شخصیت هایی صبور در برابر مصیبت ها و ناملایمات زندگی

وَبَشِّرِ الْمُصْبِرِينَ .. وَالصَّابِرِينَ عَلَى مَا أَصَابَهُمْ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 26 - 11

11 - عبادت و شب زنده داری ، نیروبخش و مقاومت آفرین ، در برابر مشکلات و سختی ها

فَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ .. وَ مِنْ أَلَيْلٍ فَاسْجُدْ لَهُ وَ سَبِّحْهُ لَيْلًا طَوِيلًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 5 - 15

15- صبر پیشه کردن در برابر مشکلات و بلاها و شکرگزاری در مقابل نعمت های الهی ، مایه رشد معرفت آدمی و درک بهتر آیات و نشانه

های خدا

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ

232- صبر در سختی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - جهان بینی مؤمنان صابر (از خدا بودن و به سوی او بازگشتن) دلیل صبر و استقامت آنان در برابر دشواری های راه ایمان

الذین إذا أصبتهم مصيبة قالوا إنا لله و إنا إليه راجعون

«الذین .. . قالوا...» علاوه بر بیان اوصاف و ویژگی صابران، حکایتگر دلیل و علت صبر آنان نیز هست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - مؤمنانی که در مصیبت ها و سختی ها صابر و تسلیم قضای الهی باشند ، تنها کسانی هستند که به هدایت دست یافته

ص: 94

اند .

و بشر الصبرین. الذین ... و أولئک هم المہتدون

ضمیر فصل (هم) و معرفه بودن خبر (المہتدون) حاکی از حصر است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 177 - 6،14،26،28

6- برپایی نماز ، پرداخت زکات ، وفای به عهد ، صبر در مشکلات و استقامت در نبرد از وظایف اهل ایمان و از مسائل اساسی دین

لیس البر أن تولوا وجوهکم . . . و لكن البر من ... و أقام الصلوہ ... والصبرین فی ال

14 - اهل ایمان به هنگام گرفتار شدن به فقر و تنگدستی و نیز روی آوری مشکلات و ناهنجاری ها ، باید صبور و پایدار باشند .

و الصبرین فی البأساء و الضراء

26- برپایی نماز ، پرداخت زکات ، پایبندی به عهد ها و صبر و پایداری در تنگنا ها و شداید از ویژگی های نیکان

و لكن البر من ... أقام الصلوہ ... والصبرین فی البأساء و الضراء

28 - انجام وظایف عبادی ، اجتماعی و اخلاقی دین ، تحمل مشکلات و استقامت در راه مبارزه با دشمنان نشانه راستی و درستی ایمان است .

أولئک الذین صدقوا

در برداشت فوق «أولئک» اشاره به صفاتی است که از جمله «وأتی المال . . . و حین البأس» به دست می آید و متعلق «صدقوا» به قرینه «من ءامن ...» ایمان به خدا و ... گرفته شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 214 - 2،5،15

2- ورود به بهشت ، بدون تحمل سختی ها و مصائب ، پنداری بیش نیست .

ام حسبتم ان تدخلوا الجنة

5 - مقاومت و صبر پیروان انبیای گذشته در برابر سختی های جنگ و مشکلات

ام حسبتهم .. مستهيم البأساء و الضراء

درخواست نصرت الهی از جانب پیامبران و مؤمنان پس از آزار جنگ و مصائب و مشکلات، بیانگر مقاومت آنان است.

15 - لزوم تحمل سختی ها بر مؤمنان

ام حسبتهم ان تدخلوا الجنة و لما یاتکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 128 - 2

2 - مؤمنان وظیفه دار استعانت از خدا و پیشه سازی صبر و مقاومت در برابر مشکلات راه ایمان

استعینوا بالله و اصبروا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 46 - 8،9

ص: 95

8- خداوند ، فراخوان مؤمنان به صبر و تحمل مشکلات پیش آمده از نبرد با دشمنان

و اصبروا إن الله مع الصبرین

9- باور به همراهی خدا با مجاهدان صابر ، زمینه ساز تحمل سختی های نبرد و صبر در برابر ناملایمات آن

و اصبروا إن الله مع الصبرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8- هود - 11 - 49 - 13

13- توجه و باور به پیروزی اهل تقوا ، زمینه ساز پیشه ساختن صبر و مقاومت در برابر مشکلات راه تقوا و ایمان

فاصبر إن العقبه للمتقین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8- هود - 11 - 115 - 2

2- لزوم پیشه ساختن صبر در مشکلات راه دین

فاستقم كما أمرت . . . و اصبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8- یوسف - 12 - 18 - 13

13- صبر و شکیبایی در برابر دشواری ها و حوادث تلخ ، خصلتی نیکو ، زیبا و ارجمند

فصبر جمیل

برداشت فوق ، مبتنی بر این است که «صبر» مبتدا و «جمیل» خبر آن باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8- یوسف - 12 - 83 - 10,26

10- صبر و شکیبایی در برابر مشکلات و حوادث تلخ ، خصلتی زیباست .

فصبر جمیل

برداشت فوق، بر اساس این احتمال است که «صبر» مبتدا و «جمیل» خبر آن باشد. احتمال دیگر در ترکیب «فصبر جمیل» این است که «صبر» خبر برای مبتدایی محذوف و جمیل صفت برای «صبر» باشد؛ یعنی، [امری] صبر جمیل و یا [صبری] صبر جمیل و یا ... .

26- باور و توجه به عالمانه و حکیمانه بودن افعال الهی، آدمی را به صبر و شکیبایی در تنگناها و حوادث دشوار، وامی دارد.

فصبر جمیل... إنه هو العليم الحكيم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 42 - 2

2- صبر در برابر ناملايمات، دارای ثمرات دنیوی و اخروی است.

لنبوّئَنَّهُمْ فِي الدُّنْيَا... و لأجر الآخرة أكبر... الذين صبروا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 96

10 - مؤمنان راستین ، محکم و بردبار در هنگامه های سخت و دشوار زندگی

لولا أن ربطنا على قلبها لتكون من المؤمنين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 36 - 14

14 - صبر بر مشکلات و داشتن روحیه ای امیدوار ، به هنگام مبتلا شدن به دشواری ها ، امری ارزشمند و پسندیده است .

وإن تصبهم سيئه . . إذا هم يقنطون

از مذمت شدن کسانی که با مبتلا شدن به ناگواری ها، ناامید می شوند، استفاده می شود که حفظ روحیه امیدواری، در چنین حالتی مطلوب است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 60 - 5

5 - لزوم صبر و شکیبایی در برابر تلاش ها و تبلیغات سوء

ولئن جتتهم بأيه ليقولنّ الذين كفروا. . فاصبر إنّ وعد الله حقّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 17 - 11

11 - صبر و شکیبایی بر مشکلات ، امری اساسی و نیازمند اراده ای محکم است .

و اصبر على ما أصابك إنّ ذلك من عزم الأمور

«عزم» در لغت به معنای «تصمیم قطعی قلب بر انجام دادن کار» است. (مفردات راغب) چنین معنایی، حکایت از اراده محکم می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 41 - 3

3 - تدبیر در سرگذشت ایوب (ع) ، مایه تقویت نیروی صبر و شکیبایی در برابر مشکلات

و اذکر عبدنا ایوب إذ نادى ربّه أنّى مسّنى الشیطن بنصب و عذاب

ابتلاى ایوب(ع) به مشکلات و رنج های طاقت فرسا و صبر و شکیبایی او، مهم ترین بخش سرگذشت آن حضرت است. بنابراین یادآوری آن، می تواند سبب دمیدن روح مقاومت و شکیبایی در انسان گرفتار گردد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 44 - 10

10 - منافات نداشتن دعا و درخواست از خداوند برای رفع گرفتاری با مقام صبر و شکیبایی

إذ نادى ربّه أنّى مسّنى الشیطن . . . إنا وجدنه صابراً

برداشت یاد شده به خاطر این نکته است که خداوند، ایوب(ع) را - که درخواست رفع گرفتاری از خود را داشت - به صبور و شکیبا بودن توصیف و ستایش کرده است.

ص: 97

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 55 - 3

1 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، مأمور به صبر و شکیبایی در برابر مشکلات رسالت

فاصبر

3 - توصیه خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، مبنی بر تأسی کردن از پیامبران گذشته در صبر و شکیبایی در برابر مشکلات رسالت

إِنَّا لَنَنْصُرُ رُسُلَنَا وَ الَّذِينَ ءَامَنُوا فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا . . . فَاصْبِر

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که جمله «فاصبر. . .» تفریع بر جمله «إِنَّا لَنَنْصُرُ رُسُلَنَا. . .» است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 15 - 3

3 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) مکلف به استقامت و پایداری در برابر مشکلات و دشواری های دعوت

فادع و استقم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 31 - 7

7 - مؤمنان راستین ، اهل جهاد و شکیبا در برابر همه مشکلات زندگی

و لَنَبْلُوَنَّكُمْ حَتَّىٰ نَعْلَمَ الْمُجْتَهِدِينَ مِنْكُمْ وَ الصَّابِرِينَ

وصف «الصابرین» علاوه بر صبر در جهاد، می تواند به همه زمینه های صبر و شکیبایی نظر داشته باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 41 - 6

6 - صبر بر ناگواری ها ، عبادت در برابر پروردگار و ایمان به قیامت ، تکلیف تمامی مؤمنان

فاصبر . . . و سبِّحْ . . . و استمع یوم یناد المناد

هر چند واژه های «اصبر»، «سبِّح» و «استمع» ظاهراً خطاب به پیامبر (صلی الله علیه و آله) است؛ ولی در حقیقت تکلیفی است برای

همگان و پیامبر(صلی الله علیه و آله) از آن جهت که الگوی امت است، به تنهایی مخاطب قرار گرفته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 73 - 10 - 8

8 - ایمان به کارساز بودن خداوند و توکل به او ، هموارکننده راه صبر و شکیبایی در برابر مشکلات و سختی ها است .

فَاتَّخِذْهُ وَكِيلًا . و اصبر ... و اهجرهم هجرًا جمیلًا

«واصبر» عطف بر «فَاتَّخِذْهُ وَكِيلًا» است. این عطف می تواند به این مناسبت باشد که اتکال به خدا، موجب تقویت روح صبر و مقاومت در انسان می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 25 - 7

7 - نماز و ارتباط با خدا ، موجب تقویت روح صبر و شکیبایی انسان در برابر مشکلات و سختی ها

فاصبر . . . و اذکر اسم ربک بکره و أصیلاً

ص: 98

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 200 -

1,3,5,6,14,16,18

1 - مؤمنان ، موظف به صبر در برابر مشکلات

یا ایها الذین امنوا اصبروا

3 - مؤمنان ، موظف به پایداری و مقاومت در برابر دشمنان سرسخت و ستیزه جو

یا ایها الذین امنوا .. صابروا

«صابروا» از باب مفاعله، دلالت بر مقاومت طرفینی دارد و این معنا غالباً بین دو خصم تصوّر می شود.

5 - مؤمنان ، موظفند یکدیگر را به صبر و شکیبایی در برابر مشکلات ترغیب کنند .

یا ایها الذین امنوا اصبروا و صابروا

به نظر می رسد الف مفاعله در «صابروا»، برای متعدی کردن «صَبَرَ» به کار رفته باشد؛ بنابراین «صابروا»، یعنی دیگران را به صبر وادارید.

6 - صبر در برابر مشکلات ، زمینه ساز پایداری در برابر دشمن *

یا ایها الذین امنوا اصبروا و صابروا

تقدّم ذکری «اصبروا» بر «صابروا»، می تواند حاکی از این معنا باشد که تا در برابر مشکلات فردی صبور نباشید، نمی توانید در مقابل دشمنان دین مقاومت کنید.

14 - شکیبایی مؤمنان در برابر مشکلات ، پایداری آنان در مقابل دشمن و حفاظت از مرز های اسلامی ، نشانه تقوایی است .

یا ایها الذین امنوا اصبروا و صابروا و رابطوا و اتقوا الله

16 - ایمان ، زمینه شکیبایی در برابر مشکلات و پایداری در مقابل دشمن و حفظ مرز ها و رعایت تقواست .

یا ایها الذین امنوا اصبروا و صابروا و رابطوا و اتقوا الله

مخاطب قرار دادن مسلمانان به وصف ایمان و آنگاه امر به شکیبایی و .. بیانگر آن است که ایمان زمینه تحقق مسائل مطرح شده است.

18 - صبر در برابر مشکلات ، مقاومت در برابر دشمن ، حفاظت از مرز های جامعه اسلامی و تقوایی ، زمینه پیروزی و سعادت

يا ايها الذين امنوا اصبروا وصابروا ورابطوا لعنكم تفلحون

«فلاح»، به معنای نیل به نجات و پیروزی است (لسان العرب).

233- صبر در سختی ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 146 - 15، 12

12 - خداوند دوستدار پایمردان در جنگ و شکیبایان در برابر هجوم حوادث آن

فما وهنوا لما اصابهم في سبيل الله .. و الله يحب الصابرين

15 - ناشکیبایی در برابر هجوم حوادث، از عوامل عمده شکست مردم در عرصه های زندگی

و كائين من نبي قاتل .. فما وهنوا ... و الله يحب الصابرين

ص: 99

234- عذاب با سختی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 21 - 13

13 - « عن أبي ادريس الخولاني (رض) قال : سألت عباده بن الصامت (رض) عن قول الله : « ولنذيقنهم من العذاب الأدنى دون العذاب الأكبر » فقال : سألت رسول الله (صلى الله عليه وآله) عنها ، فقال : هي المصائب والأسقام والأنصاب ، عذاب للمسرف في الدنيا ، دون عذاب الآخرة . . . » ;

ابوادریس خولانی گوید: از عباده بن صامت(رض) از این سخن خدا: «ولنذیقنهم من العذاب الأدنى دون العذاب الأكبر» پرسیدم. گفت: از رسول خدا(صلی الله علیه و آله) پرسیدم، فرمود: عذاب نزدیک تر، مصیبت ها و بیماری ها و رنج ها است. [آن]، عذابی دنیایی است برای مسرف، نه این که عذاب آخرت باشد».

235- عمل صالح در سختی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 11 - 5

5- ضرورت انجام کار های نیک ، به هنگام رفاه و آسایش و نیز در زمان گرفتار شدن به محنت و رنج

لئن أذقنا الإنسان منا رحمه ثم نزعناها منه إنه ليؤس كفور . . . إلا الذين صبروا و

236- عوامل ابتلا به سختی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 42 - 3

3- گرفتاری امتهای گذشته به سختیها و کاستیها بر اثر مخالفت با انبیای الهی

و لقد أرسلنا إلى أمم من قبلك فأخذنهم بالبأساء والضراء

با توجه به آیات قبل، که درباره تکذیب آیات الهی و انبیا بود، می توان گفت جمله «فأخذناهم» نتیجه تکذیب آنان است ؛ یعنی : «فکذبوا فأخذناهم».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 96 - 11

11 - جوامع تکذیب کننده پیامبران الهی در خطر گرفتار شدن به کمبودها و مشکلات زندگی

ولو أن أهل القرى آمنوا . . . و لكن كذبوا فأخذنهم بما كانوا يكسبون

از مصادیق مورد نظر برای «فأخذنهم . . .» به دلیل آیه 94، گرفتار شدن تکذیب کنندگان انبیا به کمبودها و مشکلات است.

ص: 100

237- عوامل استقامت در سختی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 84 - 8

8 - توکل بر خداوند ، مایه پایداری در دشواریهاست .

علی خوف من فرعون و ملائیم أن یفتنهم .. فعلیه توکلوا

238- عوامل تحمل سختی ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 10 - 8

8 - تنها دل های محکم و مطمئن ، قادر بر انجام کار های سخت و مخاطره آمیز

إن کادت لتبدی به لولا أن ربطنا علی قلبها

اقدام مادر موسی به انداختن فرزند خویش در آب نیل ، بیانگر مطلب یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 50 - 7

7 - عقیده به معاد ، عاملی نیرومند در پابندی انسان به ارزش ها و تحمل دشواری های ناشی از تعهد به آنها

قالوا لاضیر إنا إلی ربنا منقلبون

239- عوامل تسهیل سختی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 81 - 12

12 - توکل بر خدا ، کارساز برای رفع مشکلات

و توکل علی الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- توجه زنان و مردان به مالکیت مطلق خداوند، برطرف کننده نگرانی آنان از کمبودها و نیازها در صورت طلاق

وإن يتفرقا يغن الله كلا من سعته . . . والله ما في السموت و ما في الأرض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 41 - 6،8

6 - دعا از اسباب برطرف شدن عذابها و دشواریها

إن أتیکم عذاب الله . . . فیکشف ما تدعون إليه

8 - استجابت دعا و برطرف شدن عذاب و سختی منوط به مشیت الهی است.

ص: 101

بل إياه تدعون فيكشف ما تدعون إليه إن شاء

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

5 - انعام - 6 - 64 - 4

4 - بیان نقش اختصاصی خداوند در برهه های حساس و بحرانهای زندگی برای مردم، از وظایف پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مبلغان دین است.

قل من ینجیکم ... قل الله ینجیکم

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

6 - اعراف - 7 - 188 - 11

11 - علم ، زمینه ساز رفاه و آسایش و دور ماندن از ضرر ها و سختیها

لو كنت أعلم الغیب لاستكثرت من الخیر و ما مسنی السوء

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

6 - انفال - 8 - 9 - 7

7 - استغاثه به درگاه الهی برای رهایی از تنگناها و مشکلات ، رهنمود و توصیه خداوند به انسانها

إذ تستغیثون ربکم فاستجاب لکم

یادآوری استغاثه مجاهدان بدر و تصریح به اجابت آن می تواند برای توصیه این نکته باشد که ای انسانها در تنگناها و بحرانهای زندگی رو به خدا آورید و از او یاری طلبید تا شما را رهایی بخشد.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

9 - حجر - 15 - 85 - 12

12 - عقیده به قیامت و هدف داری و حکمت آمیز بودن جهان خلقت ، موجب آسانی تحمل مشکلات و مقتضی گذشت و نادیده گرفتن اذیت و آزار و آسیب های وارده از سوی دشمنان است .

و ما خلقنا السموت ... إلا بالحقق ... فاصفح الصفح الجمیل

«فا» در «فاصفح» تفریع است و جمله «فاصفح ...» را بر جمله «و ما خلقنا السموات ... إلا بالحقق و إن الساعه لأتیة» عطف کرده است.

بنابراین، استفاده می شود که به حق آفریده شدن جهان اقتضا دارد تا انسان حق طلبی همچون رسول الله (صلی الله علیه و آله) در مسیر حق بردبار باشد و تلاش خود را در برابر حق ناپذیری کافران بیهوده نپندارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 219 - 5

5 - نقش نماز و راز و نیاز شبانه با خدا، در فائق آمدن بر دشواریها

و توکل علی العزیز... .. حین تقوم... فی السجدین

ص: 102

240- عوامل رفع سختی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 124 - 2

2 - پیروی از هدایت های الهی و به یاد خدا بودن ، موجب تسهیل زندگی و برطرف شدن تنگنا های آن است .

من اتبع هدای . . . لایشقی . و من أعرض عن ذکری فإنّ له معیسه ضنگا

241- عوامل رفع سختی ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 43 - 9

9 - دعا ، عامل رفع مشکلات و رنج های طاقت فرسا و باعث جلب رحمت و لطف الهی

إذ نادى ربّه . . . هذا مغتسل بارد و شراب . و وهبنا له أهله و مثلهم معهم

242- عوامل سختی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 62 - 7، 2، 1

1 - ارجاع داوری به طاغوت ، موجب ابتلای مراجعه کنندگان به مصائب و مشکلات

یریدون ان یتحاكموا الی الطّاغوت . . . فكيف اذا اصابتهم مصیبه بما قدّمت

با توجه به آیه پیش ، از مصادیق مورد نظر برای «ما قدمت ایدیهم» مراجعه به طاغوت برای داوری است.

2 - برخی مصائب و مشکلات ، پیامد نافرمانی از خدا و رسول است .

فكيف اذا اصابتهم مصیبه بما قدّمت ایدیهم

ظاهراً مراد از «مصیبت»، مشکلات دنیوی است، نه اخروی ؛ به دلیل «ثمّ جاؤک».

7 - زیر پا گذاشتن مقررات شرعی و گرایش به طاغوت ، از عوامل ابتلای جوامع به مشکلات و گرفتاریها

و اذا قیل لهم . . . فكيف اذا اصابتهم مصیبه بما قدّمت ایدیهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 49 - 11

11 - دست شستن از تعالیم و احکام قرآن بر اثر تزویر دسیسه گران ، در پی دارنده سختی ها و ناگواریها

و احذرهم ان یفتنوک عن بعض ما أنزل اللّٰه الیک

«یفتنوک» ای: یوقعوک فی بلیه و شده .. (مفردات راغب) یعنی مبادا تو را با منصرف کردن از احکام الهی در عذاب و ناراحتی قرار دهند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 94 - 11

11- ایجاد مانع بر سر راه خدا (دین الهی) ، موجب مشکلات دنیوی و عذاب بزرگ اخروی است .

ص: 103

و تذوقوا السوء بما صدقتم عن سبيل الله و لكم عذاب عظيم

مقصود از «سبيل الله» دين خداست كه در آيات بسيارى از قرآن به همين عنوان آمده است.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

9 - نحل - 16 - 113 - 8

8- تكذيب رسولان و رهبران الهى ، ظلم بوده و موجب عذاب و مشكلات دنيوى است .

رسول منهم فكذبوه فأخذهم العذاب و هم ظلمون

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

9 - نحل - 16 - 118 - 8

8- نقش عملکرد ظالمانه و دائمى خود انسان ها ، در ابتلا به دشوارىها

و ما ظلمنهم و لكن كانوا أنفسهم يظلمون

فعل مضارع «يظلمون» به ضميمه فعل «كانوا» - كه براى تأكيد مضمون «يظلمون» آمده است - دلالت بر استمرار دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

11 - طه - 20 - 123 - 17

17 - سرپيچى از هدايت هاى الهى ، عامل گمراهى انسان و گرفتار آمدن او به رنج و سختى است .

فمن اتبع هداى فلا يضلّ و لا يشتقى

«شقاوت» به معنای سختی و دشواری است (قاموس) و به قرینه آیه بعد، مراد تنگناها و فشارهای زندگی می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

14 - روم - 30 - 36 - 10

10 - دچار شدن مشركان به ناگواری ، محصول دستاورد خود آنان است .

و إذا أذقنا الناس رحمه .. و إن تصبهم سيئه بما قدمت أيديهم

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

2 - دور شدن از آیین اسلام، جز سختی و مشقت، دستاوردی نخواهد داشت.

فسنیسره لیسری .. فسنیسره للعسری

بنابر یک احتمال، مراد از «یسری» در آیات پیشین، شریعت اسلام است. در آن صورت، مصداق «عسری» نقطه مقابل آن: یعنی، دور شدن از اسلام خواهد بود.

243- عوامل سختی احتضار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 93 - 11، 10

ص: 104

10 - افترازنندگان به خداوند هنگام احتضار در حالتی بسیار سخت قرار می گیرند.

و من أظلم ممن افتری . . . و لو تری إذ الظلمون فی غمرت الموت

11 - مدعیان دروغین وحی و کسانی که مدعی آوردن ماندی برای قرآن هستند به هنگام احتضار حالتی بس دشوار دارند.

أوحی الیّ و لم یوح إلیه شیء و من قال . . . و لو تری إذ الظلمون فی غمرت الموت

244- عوامل سختی تکلیف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 68 - 7

7 - موسی (ع) از مردم خواست تا با سؤال درباره گاوی که به ذبح آن مأمور شدند، تکلیف را بر خود مشکل نسازند.

فافعلوا ما تؤمرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 71 - 8

8 - قوم موسی، با سؤال و جستجوی بی مورد، تکلیف (کشتن گاوی ماده برای حل معمای قتل) را بر خود دشوار کردند.

فذبحوها و ما کادوا یفعلون

جمله «ما کادوا یفعلون» (نزدیک بود انجام ندهند) می تواند اشاره به دشواری انجام تکلیف مذکور باشد، که به شهادت جمله «فافعلوا ما تؤمرون» (در آیه 68) و قرینه های دیگر، قوم موسی خود با سؤالهای بی مورد این مشکل را آفریدند و تکلیف را بر خویش دشوار ساختند.

245- عوامل سختی حسابرسی اخروی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 21 - 10، 9

9- قطع پیوندهایی که خداوند به برقرار کردن آنها امر کرده، موجب مواجه شدن با حساب سخت و ناگوار قیامت خواهد شد.

والذین یصلون . . . و یخشون ربهم و یخافون سوء الحساب

10- شکستن پیمان ها و پایبند نبودن به عهدها، در پی دارنده حساب سخت و ناگوار قیامت است.

الذین یوفون بعهد الله ولا یتقضون المیثق . . . و یخافون سوء الحساب

246- عوامل سختی در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 26 - 6

6 - کفر ، عامل سختی و تنگنایی در جهان آخرت

کان یومًا علی الکفرین عسیرًا

ص: 105

247- عوامل سختی زندگی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 124 - 10، 3، 1

1 - روی گردانی از هدایت های الهی و یاد او ، موجب گرفتاری انسان به زندگی سخت و پر از تنگناها

من اتبع الهدای . . . و من أعرض عن ذکری فإنّ له معیشه ضنکاً

«معیشه» یا مصدر میمی است و یا به معنای «ما یعاش به» است؛ یعنی، آنچه که گذران زندگی با آن صورت می گیرد. «ضنک» به معنای تنگی و سختی است (لسان العرب).

3 - زندگی دنیوی ، بدون در نظر داشتن هدایت های الهی و بیش های آن ، معیشتی تنگ و محدود است .

و من أعرض عن ذکری فإنّ له معیشه ضنکاً

همان طور که در آیات دیگر، خداوند زندگی دنیا را «متاع قلیل» دانسته، ممکن است در این آیه نیز زندگی بدون هدایت را «معیشت تنگ» معرفی کرده باشد؛ یعنی، دنیا در هر حد و اندازه و به هر مقدار، اگر خالی از هدایت باشد، چیزی جز «معیشت تنگ» نخواهد بود؛ چرا که زندگی بی هدف و بدون اعتقاد به آخرت تکراری، خسته کننده و زحمتی به هدر رفته است.

10 - زندگانی دشوار ، اثر طبیعی روی گردانی از یاد خدا و نابینایی در قیامت ، مجازات و کیفر الهی آن است .

فإنّ له معیشه ضنکاً و نحشره یوم القیمه أعمی

تفاوت در تعبیر «فإنّ له..» و «نحشره...» - که دومی به خداوند نسبت داده شده است و اولی بر نفس عمل متفرع گردیده- ممکن است به مطلب یاد شده اشاره داشته باشد.

248- عوامل سختی عذاب اخروی ظالمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 48 - 2

2 - عذاب سخت و فوق تصور ستمگران در قیامت ، بازتاب کردار و رفتار خود آنان است .

و بدا لهم سیئات ما کسبوا

آمدن ماده «کسب» به جای ماده «فعل»، می تواند بیانگر مطلب یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 120 - 7,8

7 - قطع دوستی مسلمانان با دشمنان دین ، دربردارنده ناگواریها

لا تتخذوا بطنه من دونکم . . . و ان تصبروا

توصیه به صبر و تقوا پس از دستور به قطع رابطه با دشمنان دین، اشاره به این حقیقت دارد.

ص: 106

8 - صبر و پایداری در برابر ناگواری های ناشی از قطع رابطه دوستی با دشمنان دین ، عامل مصون ماندن جامعه ایمانی از کید و خیانت آنان

لا تتخذوا بطنه من دونکم . . . و ان تصبروا و تتقوا لایضركم کیدههم شیئاً

در برداشت فوق، متعلق «تقوا» به قرینه صدر آیه، پرهیز از دوستی با دشمنان گرفته شده است.

250- عوامل نجات از سختی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 185 - 23

23 - روزه ، موجب نیل انسان ها به معیشتی سهل و راحت و رهایی یافتن از تنگنا های دنیا و آخرت *

یرید الله بکم الیسر و لایرید بکم العسر

برداشت فوق بر این اساس است که «یرید الله» ناظر به وجوب روزه باشد. بر این اساس جمله «یرید الله» اشاره به این دارد که: خداوند روزه را بر شما واجب کرد تا بر اثر آن به معیشتی سهل نایل شوید و به مشکلات گرفتار نگردید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 64 - 1

1 - خداوند تنها نجاتبخش آدمیان از مهلکه ها و از هرگونه اندوه و سختی است.

قل من ینجیکم . . . قل الله ینجیکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 12 - 7،8

7 - نیایش خالصانه به درگاه خدا ، عامل جلب رحمت او و مایه رفع گرفتاریهاست .

و إذا مسّ الإنسان الضرّ دعانا . . . فلما کشفنا عنه ضرّه

تفریع جمله «لما کشفنا» بر «دعانا» بیانگر برداشت فوق است.

8 - رهایی انسان از گرفتاری ها و مصایب ، در گرو مشیت خدا و بسته به لطف و رحمت اوست .

وإذا مسّ الإنسان الضرّ دعانا .. فلما كشفنا عنه ضرّه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 8 - 8

8 - رهایی انسان از گرفتاری ها و مصیبت ها ، در گرو مشیت خداوند و بسته به لطف و رحمت او است .

وإذا مسّ الإنسان ضرّ دعا ربّه منیناً إلیه ثمّ إذا حوّله نعمه منه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 50 - 8

8 - دعا به درگاه خداوند ، دارای تأثیر در رهایی انسان از مشکلات و سختی ها

ادع لنا ربّک .. فلما كشفنا عنهم العذاب

ص: 107

251- فرعونیان و منشأ سختی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 131 - 2

2 - فرعونیان ، رفاه ها و آسایش ها را ناشی از میمنت خویش ، و سختی ها و ناراحتی ها را برخاسته از بدشگونی موسی (ع) و پیروانش می دانستند .

قالوا لنا هذه .. يطيروا بموسى و من معه

252- فلسفه ابتلا به سختی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 42 - 4,6

4 - تضرع، هدف خداوند از گرفتار ساختن مردم به سختیها و کاستیها

فأخذنهم بالبأساء و الضراء لعلهم يتضرعون

«تضرع» به معنای تذلل و خضوع است. (لسان العرب).

6 - مشکلات و سختیها، زمینه توجه به خدا و تضرع و دعا به درگاه او

فأخذنهم بالبأساء و الضراء لعلهم يتضرعون

253- فلسفه ابتلای به سختی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 94 - 6

6 - گرفتار ساختن جوامع کفرپیشه و بی تقوا به سختی ها و محنت ها برای روی آوردن آنان به خداوند از سنت های الهی است .

و ما أرسلنا .. أخذنا أهلها بالبأساء و الضراء لعلهم يضرعون

254- فلسفه سختی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - دشواری ها و سختی های پیش آمده برای اهل ایمان به هنگام نبرد با دشمنان ، دارای حکمت و مصلحت

ان تكونوا تالمون .. و كان الله عليماً حكيماً

توصیف خداوند به «حکیم»، پس از بیان علم خداوند به دردها و مصیبت‌های اهل ایمان، برای رساندن این معناست که این

ص: 108

رنجها و گرفتاریها دارای حکمت و مصلحت است و لذا از آن جلوگیری نمی کند، نه اینکه از دید خداوند مخفی باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 123 - 15

15 - بلاها و مشکلات دنیوی (مالی و جانی)، کفاره گناهان آدمی و از جمله عوامل نابود کننده اعمال زشت اوست.

لیس بامانیکم و لا امانی اهل الکتب من يعمل سوءاً یجز به

رسول خدا (صلی الله علیه و آله) درباره «من يعمل سوءاً یجز به» در آیه فوق فرمود: اما تبتلون فی اموالکم و انفسکم و ذراریکم؟ قالوا: بلی قال: هذا مما... یمحو به السینات.

تفسیر عیاشی، ج 1، ص 277، ح 278؛ نورالثقلین، ج 1، ص 553، ح 576.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 130 - 3

3 - دست کشیدن از انحراف های عقیدتی، پذیرش دعوت پیامبران و روی آوردن به خدا، فلسفه بلاها و مشکلات

و لقد أخذنا .. لعلهم یدّکرون

با توجه به آیات قبل که سخن از ربوبیت خدا و رسالت موسی (ع) بود، معلوم می شود متعلق «یدکرون» همان توحید ربوبی و پیامبری موسی (ع) و رسالت های اوست.

255 - فلسفه سختی تکالیف یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 118 - 3

3 - تکالیف فزون تر یهود در مقایسه با دیگر امت ها، برای کیفر و مجازات آنان بود نه به خاطر دفع ضرر و مفسده از آنان.

و علی الذین هادوا حرّما

تحریم هر چیزی در دین برای دفع مفسده و ضرر است و تحریم اختصاصی برای یهودیان، این مطلب را می رساند که این تحریم به خاطر امر دیگری است و گرنه برای همه مکلفان حرام می شد و جمله «لکن کانوا أنفسمهم یظلمون» نشان می دهد که فلسفه این تحریم، کیفر

ظلم آنان بود. گفتنی است که در جمله «جزیناهم بیغیهم» (در آیه 146 سوره انعام) به این مطلب تصریح شده است.

256- فلسفه سختی ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 95 - 10، 11، 8، 7

7 - منکران رسالت انبیا با استناد به وجود سختی ها و آسایش ها در تاریخ نیاکان خویش ، دشواری های بیدارکننده زندگی خود را پدیده ای عادی و خالی از هر گونه هدف و پیام می پنداشتند .

ثم بدلنا .. قالوا قد مسءاباءنا الضراء و السراء

ص: 109

8 - تحلیل سختی های بیدارکننده و هدفدار به حوادثی برخاسته از عوامل طبیعی و بدون هدف ، تحلیل نادرست منکران رسالت پس از رسیدن به رفاه و آسایش

قالوا قد مسءاباءنا الضراء و السراء

10 - کفرپیشگانی که با بی هدف خواندن سختی های بیدارکننده از تمامی عوامل هدایت بی بهره ماندند ، با عذابی غافلگیرانه از جانب خدا نابود شدند .

فأخذنهم بغته و هم لا يشعرون

11 - انکار رسالت انبیا با توجیه پیدایش سختی های بیدارکننده به عواملی بی هدف ، موجب گرفتار شدن به عذاب الهی است .

قالوا قد مسءاباءنا الضراء و السراء فأخذنهم بغته

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 168 - 5,7

5 - سختی ها و آسایش ها ، اموری هدفدار و زمینه آزمون انسان ها از سوی خداوند است .

و بلونهم بالحسنت و السيئات

7 - تغییر و تحول در زندگی انسان ها ، با روی آوری سختی ها و آسایش ها ، امری هشداردهنده و زمینه ساز روی آوری آنان به صواب و صلاح است .

و بلونهم بالحسنت و السيئات لعلهم يرجعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 83 - 7

7- ابتلای اشخاص به انواع رنج ها ، گرفتاری ها و ناگواری ها ، دلیل بدی و فساد آنان نیست .

و أيوب إذ نادى ربه أئى مسنى الضرّ

برداشت یاد شده به خاطر این نکته است که پیامبری چون ایوب(ع) نیز با داشتن منزلتی والا نزد خداوند، به رنج و مصیبت مبتلا شده بود.

257- فلسفه شرک نجات یافتگان از سختی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- هدف رهیدگان از ناگواری ها ، از گرایش به شرک ، انکار خدایی بودن نجات شان است .

إذا مسّ الناس ضرّاً .. ثمّ إذا أذاقهم منه رحمه ... يشركون . ليكفروا

«لام» در «لیکفروا» لام عاقبت است و مفید این نکته است که آنان، مشرک شدند تا سرانجام کفران نعمت کنند.

258- قانونمندی رابطه سختی ها با آسانی ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 110

2 - جدایی ناپذیر بودن سختی ها از آسانی ، قانونی فراگیر است .

إِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا

تکرار نشدن «فاء» در این آیه - که تأکید آیه قبل است - محتوای آن را به غیر پیامبر (صلی الله علیه و آله) نیز ارتباط داده است.

259- کافران و سختی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 95 - 7

7 - منکران رسالت انبیا با استناد به وجود سختی ها و آسایش ها در تاریخ نیاکان خویش ، دشواری های بیدارکننده زندگی خود را پدیده ای عادی و خالی از هر گونه هدف و پیام می پنداشتند .

ثم بدلنا .. قالوا قد مس اباؤنا الضراء و السراء

260- کافران هنگام سختی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 9 - 8

8 - مؤمنان ، برخلاف کافران ، تنها در گرفتاری به یاد خدا نیستند ؛ بلکه در همه حال (خوشی و ناخوشی) رو به خدا می آورند .

و إذا مسَّ الإنسانُ ضرًّا دعا ربّه .. أمّن هو قنّت ائناء اللیل ساجدًا ... و يرجوا

برداشت بالا از ارتباط میان آیه شریفه با آیه پیش به دست می آید.

261- کفران در سختی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 63 - 12

12 - آدمی به هنگام شداید بر ناسپاسی خویش در برابر خداوند اعتراف می کند.

لئن أنجنا من هذه لنكونن من الشكرين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 51 - 10

10 - شادمانی ، در شرایط رفاه ، و کفر و ناسپاسی به هنگام سختی و حسرت ، حالات و صفات انسان ها است .

فإذا أصاب .. إذا هم يستبشرون ... ولئن أرسلنا ريحًا ... من بعده يكفرون

ص: 111

262- کفران کنندگان در سختی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 83 - 7

7- بروز ضعف و ناتوانی ناسپاسان رفاه زده ، در مواجهه با سختیها

و إذا أنعمنا على الإنسان أعرض و ثنا بجانبه و إذا مسه الشرّ كان يوسّاً

263- مبلغان هنگام سختی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 69 - 5

5- مبلغان و دعوت کنندگان به توحید و معارف الهی ، در شرایط حساس و خطیر از لطف و امداد خداوند برخوردار خواهند شد .

قلنا ینار کونی برداً و سلماً علی ابرهیم

نقل داستان نجات ابراهیم از آتش، می تواند به منظور دلداری به پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) و مؤمنانی باشد که در شرایط دشوار مکه زندگی می کردند. همچنین برای بیان این نکته باشد که چنین امدادی، شامل حال تمامی یکتاپرستان و مبلغان دین توحیدی می شود.

264- مرفهان هنگام سختی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 83 - 7

7- بروز ضعف و ناتوانی ناسپاسان رفاه زده ، در مواجهه با سختیها

و إذا أنعمنا على الإنسان أعرض و ثنا بجانبه و إذا مسه الشرّ كان يوسّاً

265- مشرکان در سختی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 63 - 5

5 - مشرکان نیز در مخاطرات سخت زندگی، فروتنانه و پنهانی از خداوند یگانه استمداد می طلبند.

قل من ینجیکم من ظلمت البر و البحر تدعونه تضرعا و خفیه

خطاب آیه متوجه مشرکان است و صحت احتجاج متوقف بر آن است که چنین حالتی برای آنان نیز در شرایط سخت پدیدار گردد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 12 - 6

ص: 112

6- نیایش خالصانه شرک پیشگان به درگاه خداوند ، به هنگام گرفتاری ها و مصایب ، دلیلی روشن بر پوچی اندیشه شرک و حقانیت توحید ربوبی

و إذا مسَّ الإنسانُ الضرَّ دعانا

روی سخن در این سوره با مشرکان مکه است و آیه شریفه در مقام بیان یکی از دلیلهای روشن توحید ربوبی و پوچی اندیشه شرک است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 49 - 6

6- نیایش شرک پیشگان به درگاه خداوند ، هنگام گرفتاری و مصیبت ها ، دلیلی روشن بر پوچی اندیشه شرک و حقانیت عقیده توحیدی

فإذا مسَّ الإنسانُ ضرَّ دعانا

برداشت یاد شده از آن جا است که مخاطبان آیه شریفه، مشرکان مکه هستند و این آیه، در مقام بیان یکی از دلایل روشن بر اثبات توحید الهی و پوچی اندیشه شرک است.

266- مشرکان هنگام رفع سختی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 54 - 7

7- نجات یافتگان از ناگواری ها که به شرک روی می آورند - با وجود التماس به درگاه خداوند به هنگام گرفتاری - توحید ربوبی را قبول نداشته و عوامل دیگری را در نجات خود دخیل می دانند .

ثمَّ إذا كشفَ الضرَّ عنكم إذا فریق منکم برَّهَم یشرکون

«برَّهَم» متعلق به فعل «یشرکون» است. ذکر «رَبِّ» به جای مطلق آوردن کلام و یا ذکر سایر موارد توحید، حکایت از شرک ربوبی آنان می کند و خود همین می تواند قرینه باشد که روی آوردن به شرک ربوبی، احتمال دارد ناشی از عقیده به تأثیر عوامل دیگر باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 55 - 2

2- هدف رهیدگان از ناگواری ها از گرایش به شرک ، انکار خدایی بودن نجاتشان است .

ثمَّ إذا مسَّکم الضرُّ .. لیکفروا بما ءاتینهم

لام «لیکفروا» احتمال دارد به معنای «کی» باشد. بنابراین معنای آیه چنین می شود: آنان شرک ورزیدند تا اثبات کنند که نجاتشان از جانب خداوند نبوده است. در این برداشت مراد از «ماءاتیناهم» رفع ناگواری و معنای «یکفروا» همان پوشاندن و انکار کردن است.

267- مشرکان هنگام سختی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 113

7- نجات یافتگان از ناگواری ها که به شرک روی می آورند - با وجود التماس به درگاه خداوند به هنگام گرفتاری - توحید ربوبی را قبول نداشته و عوامل دیگری را در نجات خود دخیل می دانند .

ثم إذا كشف الضر عنكم إذا فريق منكم برّبهم يشركون

«برّبهم» متعلق به فعل «یشرکون» است. ذکر «ربّ» به جای مطلق آوردن کلام و یا ذکر سایر موارد توحید، حکایت از شرک ربوبی آنان می کند و خود همین می تواند قرینه باشد که روی آوردن به شرک ربوبی، احتمال دارد ناشی از عقیده به تأثیر عوامل دیگر باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 8 - 6

6 - نیایش خالصانه شرک پیشگان به درگاه خداوند ، هنگام گرفتاری و مصیبت ها ، دلیلی روشن بر پوچی اندیشه شرک و حقانیت توحید ربوبی

و إذا مسّ الإنسن ضرّ دعا ربّه منيباً إليه

روی سخن در این سوره، با مشرکان مکه است و آیه شریفه در مقام بیان یکی از دلایل روشن بر اثبات توحید الهی و پوچی اندیشه شرک است.

268- مصلحت در سختی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 166 - 8

8 - رنج ها و شکست ها ، دارای مصلحتهایی پنهان از چشم ظاهرینان

و ما اصابکم يوم التقى الجمعان . . . و ليعلم المؤمنین

269- مصونیت از سختی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 51 - 1

1- تقوای پیشگان در آخرت ، برخوردار از امنیت کامل و ایمن از هرگونه سختی و بلا

إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي مَقَامٍ أَمِينٍ

270- منافقان در سختی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 62 - 4،5

4 - دوگانگی برخورد منافقان با پیامبر (صلی الله علیه و آله) و رهبران الهی ، به هنگام سختی ها و آسایشها

ص: 114

فکیف اذا .. ثم جاؤک یحلفون باللّه ان اردنا الا احساناً

منافقان تا قبل از گرفتاری، از پیامبر (صلی الله علیه و آله) اعراض کرده و به طاغوتها می گرایند، و آنگاه که به مشکلات برخوردند، از پیامبر (صلی الله علیه و آله) عذرخواهی می کنند.

5 - منافقان به هنگام رسوایی و یا رنج های ناشی از عملکردشان، به پیامبر (صلی الله علیه و آله) روی می آوردند و عذرخواهی می کنند.

فکیف .. ثم جاؤک یحلفون باللّه ان اردنا الا احساناً

مراد از «مصیبه»، معنایی است که شامل رسوایی نیز می شود؛ به دلیل عذرخواهی منافقان که با جمله «ان اردنا» آن را اظهار می داشتند.

271- منافقان مدینه در سختی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 19 - 14، 11

11 - توجه زیاد منافقان مدینه، به پیامبر (صلی الله علیه و آله) هنگام سختی و جنگ، به منظور دریافت نظر نهایی آن حضرت

فإذا جاء الخوف رأيتهم ينظرون إليك

فعل مضارع «ينظرون» حکایت از تکرار نگاه می کند. اصل نگاه به آن حضرت هم، به قرینه مقام - که وضعیت دشواری و سختی است - برای جلب نظر آن حضرت برای اعلام آتش بس و یا آزاد کردن آنان از جنگ است.

14 - منافقان مدینه، در سختی و آسایش، به مسلمانان، بخل میورزیدند.

ولا یأتون البأس إلاّ قليلاً. أشحّه علیکم... فإذا ذهب الخوف سلقوکم بألسنه حداد

272- منشأ ابتلا به سختی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 131 - 7

7 - بیشتر فرعونیان ناآگاه به نقش اراده خداوند در ابتلای آنان به سختی ها و ناخوشایندیها

ألا إنّما طرهم عند الله و لكن أكثرهم لا یعلمون

273- منشأ تأثیر سختی ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - تأثیر سختی ها در پیدایش آسودگی ، وابسته به خداوند است .

ألم نشرح . . . ووضعنا . . . ورفعنا . . . فإنَّ مع العسر يسراً

آیات پیشین در حقیقت مصادیق این آیه را بیان کرده است. استناد آنها به خداوند، بیانگر آن است که همراه ساختن «عسر» و «یسر»، کار او است.

ص: 115

274- منشأ تسهیل سختی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 26 - 3

3- آسان کردن مسیر کار های بزرگ و سخت و توفیق انجام آن ، به دست خداوند است .

و یسر لی امری

275- منشأ تسهیل سختی ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 20 - 5

5- تنها پروردگار جهان ، پناهگاه انسان ، در سختی ها و دشواری های زندگی است .

و ای عذت بری و ربکم

276- منشأ رفع سختی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 54 - 2،8

2- رفع مشکلات و ناگواری ها از انسان ها ، به دست خداوند است .

ثم إذا كشف الضر عنکم

8- رفع گرفتاری از انسان های گرفتار به وسیله خداوند ، از طریق اسباب و علل ظاهری است . *

ثم إذا كشف الضر عنکم إذا فریق منکم برّهم یشركون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 84 - 12

12- اجابت دعا و رفع گرفتاری ها ، جلوه ای از رحمت بی کران الهی است .

و أنت أرحم الرحمین . فاستجبنا له ... رحمه من عندنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 165 - 8

8 - جوامع انسانی ، خود ، عاملی برای مصیبت ها و رنج های خویش هستند .

قل هو من عند انفسکم

ص: 116

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 79 - 2

2 - مصایب و مشکلات ، از جانب خدا و به سبب اعمال خود انسان است .

قل کلّ من عند الله .. و ما اصابک من سیئه فمن نفسک

از اینکه در آیه قبل رسیدن خوبیها و ناگواریها از ناحیه خداوند دانسته شده و در این آیه عامل سبب را خود انسان شمرده است، معلوم می شود که اعمال انسان باعث می شود که خداوند حادثه ای ناگوار را برای او ایجاد کند؛ بنابراین این حوادث ناگوار از یکسو به خدا و از سوی دیگر به خود انسان منتسب است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 36 - 4

4 - دشواری ها و ناملایمات زندگی ، پیامد عمل خود انسان ، و برخورداری از رحمت ، از ناحیه خداوند است .

أذقنا الناس رحمه .. و إن تصبهم سیئه بما قدّمت أیدیهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 17 - 7

7 - در صورت گرفتار شدن انسان به بدی و رنج - که سر منشأ آن خداوند است - هیچ کمکی وجود ندارد تا او را از آن وضعیت نجات دهد .

من ذا الذی یعصمکم من الله إن أراد بکم سوءاً .. و لایجدون لهم من دون الله ولیّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 30 - 1

1 - تمامی گرفتاری ها و مشکلات زندگی آدمیان ، نتیجه عملکرد و دستاورد خود آنان است .

و ما أصبکم من مصیبه فیما کسبت أیدیکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 48 - 14

14 - « نعمت ها » برخاسته از لطف و رحمت الهی و « مصائب و سختی ها » نتیجه عملکرد خود آدمی است .

وإنا إذا أذقنا الإنسان منا رحمه . . . وإن تصبهم سيئة بما قدمت أيديهم

278- منشأ سختی بخیلان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - لیل - 92 - 12 - 2

2 - فراهم ساختن آسانی برای انفاق گران با تقوا و سختی برای ثروتمندان بخیل ، وعده تخلف ناپذیر خداوند و نمونه ای از هدایت گری او است .

ص: 117

فسنیسیره لیسری ... فسنیسیره للعسری ... إنّ علینا للهدی

جمله «إنّ علینا للهدی»، به منزله تعلیل برای آیات پیشین است؛ یعنی، چون هدایت را بر خویش لازم شمرده ایم، برای هر یک از آن دو دسته فرجام مناسب برخوردارشان با هدایت را فراهم می سازیم.

279- موسی (ع) در سختی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 7 - 7 - 7

7- آرامش موسی (ع) در شرایط سخت و بحرانی و تلاش وی جهت ایجاد امید و اطمینان در خانواده خود .

إتی ءانست نازًا سناتیکم .. لعلکم تصطلون

280- مؤمنان در سختی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 214 - 10

10 - ایمان و امید پیامبران و مؤمنان به نصرت الهی و امداد های غیبی ، به هنگام مواجهه با مصائب و مشکلات جنگ

حتى یقول الرسول و الذین امنوا معه متی نصر الله

جمله «متی نصر الله» که سؤال از وقت یاری خداست، بیانگر این معناست که آنان به اصل یاری خدا به هنگام رویارویی با دشمنان، ایمان داشتند و به آن دل بسته بودند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 174 - 15

15 - لزوم تمجید و تقدیر از مؤمنان واقعی و یادآوری فعالیت های ایشان در شرایط سخت

المؤمنین. الذین استجابوا ... و اتبعوا رضوان الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 117 - 9

9 - آشکار شدن حقیقت ایمان مؤمنان ، در شرایط سختی و دشواری

فی ساعه العسرہ من بعد ما کاد یزیغ قلوب فریق منهم

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

14 - احزاب - 33 - 11 - 5

5 - مؤمنان ہم در سختی ہا و شداید ، دچار تزلزل و اضطراب می شوند .

هنالک ابتلی المؤمنون و زلزلوا

ص: 118

281- مؤمنان و تحمل سختی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 120 - 8

8 - مؤمنان صادق و راستین ، برای تحمل سختی های جنگ و کاستن دشواری ها از پیامبر (صلی الله علیه و آله) پیشقدم بودند .

و كونوا مع الصديقين . . . و لا يرغبوا بأنفسهم عن نفسه

282- مؤمنان و سختی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 51 - 6

6 - مؤمنان راستین ، همه مقدرات الهی ، حتی سختی ها ، را در جهت منافع و مصالح خویش می دانند .

قل لن يصيبنا إلا ما كتب الله لنا هو مولينا

به کارگیری «لام» انتفاع (لنا) برای عموم رخدادها (خوشیها و ناخوشیها) بیانگر برداشت فوق است.

283- مؤمنان هنگام سختی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 35 - 4

4 - مؤمنان راستین ، شخصیت هایی صبور در برابر مصیبت ها و ناملازمات زندگی

و بشرّ المخبتين . . . و الصبرين علی ما أصابهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 9 - 8

8 - مؤمنان ، برخلاف کافران ، تنها در گرفتاری به یاد خدا نیستند ؛ بلکه در همه حال (خوشی و ناخوشی) رو به خدا می آورند .

و إذا مسّ الإنسن ضرّ دعا ربّه . . . أمّن هو قنت ءاناء الّیل ساجداً . . . و یرجوا

برداشت بالا از ارتباط میان آیه شریفه با آیه پیش به دست می آید.

284- ناپایداری سختی ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 10 - 5

5- ناپایداری مشکلات و ناملايمات و نیز رفاه ها و آسایش ها در زندگی آدمیان

و لئن أذقنه نعماء بعد ضراء مسته

«ضراء» به معنای سختی و رنج است. به کارگیری واژه «مسّ» (لمس کردن و تماس گرفتن) برای گرفتار شدن به سختیها

ص: 119

اشاره به این نکته دارد که: رنجها و سختیها معمولاً دایمی و پایدار نیستند و تعبیر «چشاندن» در مورد اعطای نعمتها، حاکی از زودگذری آنهاست.

285- نجات از سختی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 28 - 5

5- لزوم حمد و ستایش خدا و سپاس گزاری به درگاه او، پس از رهایی از مشکلات

فإذا استويت .. فقل الحمد لله الذي نَجَّنا من القوم الظلمين

با توجه به این که ستایش خدا، پس از رهایی از مشکلات، به منظور سپاس گزاری به درگاه او انجام می گیرد، گفتن «الحمد لله» (ستایش از آن خدا است) دربردارنده شکر و سپاس گزاری نیز می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 33 - 19، 4

4- مشرکان نیز، برای نجات خود از سختی ها و ناملایمات، به خداوند روی می آورند و به درگاه او دعا می کنند.

المشركين .. وإذا مسَّ الناسَ ضرٌّ دعوا ربَّهم

«ال» در «الناس» می تواند عهد باشد و مراد از آن، مشرکانی باشد که در آیات قبل از آنها سخن گفته شده است.

19- توجه به عوامل غیر الهی، در نجات از ناملایمات، عامل روی آوردن به شرک است.

إذا فریق منهم برَّهم یشرکون

احتمال دارد مراد از «یشرکون» این باشد که آنان، عامل نجات خویش را از سختی ها، عوامل مادی تلقی می کنند و به جای این که سر منشأ همه امور را، خداوند بدانند، عوامل ظاهری را نجات بخش می دانند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 34 - 8

8- نجات انسان ها از تنگناها و ناملایمات، از نعمت های الهی است.

ثمَّ إذا أذاقهم منه رحمة .. لیکفروا بما ءاتینهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 32 - 17، 12، 10

10 - نجات دهنده انسان ها از شداید و گرفتاری های سخت ، خداوند است .

و إذا غشيهم موج... فلما نجّيهم إلى البرّ

12 - گروهی از مردم ، در برابر نعمت نجات از بلا ها و خطر های مرگ آفرین ، ناسپاس اند .

فلما نجّيهم إلى البرّ فمنهم مقتصد و ما يجحد بآيتنا إلا... كفور

17 - نجات از بلا های خطرناک و مرگ آفرین در پی دعا ، از آیه های توحید خداوند است .

دعوا الله مخلصين... فلما نجّيهم... و ما يجحد بآيتنا إلا كلّ ختار كفور

ص: 120

286- نجات یافتگان از سختی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 32 - 9

9- برخی انسان ها ، پس از رهایی از مشکلات و سختی های شدید ، در صراط مستقیم الهی باقی می مانند .

وإذا غشيهم موج... دعوا الله... فلما نجّهم إلى البرّ فمنهم مقتصد

«قصده» ریشه «مقتصد» به معنای «راه راست و میانه» است (مفردات راغب).

287- نشانه های سختی اخروی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - غاشیه - 88 - 3 - 2

2- تلاش بی حاصل ورنج و زحمت بیهوده ، نمونه ای از گرفتاری های قیامت برای برخی از مردم

حدیث الغشیه... عامله ناصبه

288- نعمت رفع سختی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 55 - 3

3- برطرف ساختن گرفتاری ها و ناگواری ها ، از نعمت ها و عطیه های خداوند است .

ثمّ إذا كشف الضّرّ عنكم... بما آتینهم

289- نعمت صبر در سختی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 26 - 8

8- آرامش روحی و شکیبایی در بحران ها ، نعمتی الهی است .

فأنزل الله سکینته علی رسوله و علی المؤمنین

تعبیر «سکینه» و انتساب آن به خداوند، بیانگر مطلب بالا است.

290- نقش سختی ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 121

4 - سختی ها ، هرگز نباید رهبران الهی را از توجه به سهولت ها و امکانات موجود و دلگرم بودن به آنها باز دارد . *

فَإِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا

کلمه «مع»، دلالت دارد که وجود «یسر عظیم» هم زمان با وجود «عسر» است؛ نه بعد از آن. و مراد از آن می تواند هم زمانی «عسر» با مقدمات «یسر» باشد. و ممکن است در صدد بیان این حقیقت خارجی باشد که: هر گاه مشکلاتی پدیدار شد، توجه به آن ذهن شما را به خود مشغول نسازد؛ بلکه به سهولت ها و امکانات فراوانی که در کنار آن، برای شما وجود دارد نیز توجه داشته باشید. برداشت یاد شده ناظر به دومین احتمال است.

7 - سختی ها ، زمینه ساز آسانی اند .

فَإِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا

مراد از «معیت»، ممکن است سبب بودن «عسر» برای پیدایش «یسر» باشد. این نکته را نیز می تواند برساند که هر سختی در درون خود، سازندگی هایی دارد و تجربه هایی پدید می آورد که با توجه به آنها، نباید از مواجه شدن با سختی ها هراسی داشت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - شرح - 94 - 6 - 1,4

1 - سختی ها ، زمینه ساز آسانی ها است .

إِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا

4 - «عن جعفر بن محمد (ع) . . . انَّ امْرَأَهُ اسْتَعْدَتْ عَلَى زَوْجِهَا أَنَّهُ لَا يُنْفِقُ عَلَيْهَا وَكَانَ زَوْجُهَا مَعْسِرًا فَأَبَى عَلِيٌّ (ع) أَنْ يَحْسِبَهُ فَقَالَ : «إِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا» ;

از امام صادق (ع) روایت شده است: زنی علیه شوهر خود اقامه دعوی کرد که نفقه او را نمی دهد. شوهر این زن تنگدست بود؛ پس حضرت علی (ع) از زندانی کردن شوهر خودداری ورزید، آن گاه فرمود: «إِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا».

291- یأس در سختی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 83 - 6,8

6- انسان ، در برخورد با کمترین سختی ها و ناگواری ها ، دچار یأس و سرخوردگی شدید می شود .

وإذا مسّه الشّرّ كان يوسّاً

تعبیر از گرفتار شدن به شرّ و سختی به «مسّه الشّرّ» (شر او را مس کند) حاکی از کمترین ناگواری است.

8- اعراض از خدا در حال رفاه ، و به پوچی و یأس رسیدن در ناگواری ها ، بیماری محرومان از هدایت قرآن است .

و تنزّل . . . شفاء و رحمه للمؤمنين و لا یزید الظلمین إلاّ خساراً . و إذا أنعمنا ع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 49 - 6

6 - حرص و آز در شرایط رفاه و یأس و ناامیدی به هنگام سختی ، امری ناپسند و مورد نکوهش

لا یسئم الإنسان من دعاء الخیر و إن مسّه الشّرّ فیئوس قنوط

ص: 122

با توجه به لحن نکوهش آمیز آیه، مطلب بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 50 - 7

7- ناامیدی و منفی بافی مفرط در سختی ها و سرخوشی مستانه در آسایش، دو خصلت ناشایست و همگن

و إن مسّه الشرّ فیئوس قنوط . و لئن أذقنه رحمه منّا من بعد ضراء مسّته ليقولنّ ه

سختی ها

292- {سختی ها}

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- آل عمران - 3 - 139 - 1.8

1- نباید اهل ایمان در هنگامه های دشوار (رویارویی با دشمنان)، سستی و اندوهی به خویش راه دهند .

یا ایّها الذّین امنوا . . . و لا تهنوا و لا تحزنوا

8- ناسازگاری ایمان آدمی با تن دادن او به سستی و اندوه در هنگامه های دشوار و رویارویی با دشمن

و لا تهنوا و لا تحزنوا و انتم الاعلون ان کنتم مؤمنین

در براشت فوق، جمله «و لا تهنوا و لا تحزنوا»، به منزله جواب شرط «ان کنتم . . .» گرفته شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- آل عمران - 3 - 140 - 2

2- سختی و جراحت های ناشی از رویارویی با دشمنان دین، نباید موجب حزن و یا سستی در پیکار با آنان گردد .

و لا تهنوا و لا تحزنوا . . . ان یمسسکم قرح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- آل عمران - 3 - 142 - 4

4- جهاد و پایداری در هنگامه های دشوار آن، محکّ آزمون اهل ایمان

ام حسبتم ان تدخلوا الجنة ولما يعلم الله الذين جاهدوا منكم ويعلم الصابرين

نصب «يعلم» به «ان» مقدّر، دلالت می کند که «واو» در «و يعلم الصّابرين» واو جمع است. یعنی: محک آزمون اهل ایمان، جهاد همراه صبر و پایداری است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 145 - 13

13 - پیکار اهل ایمان با دشمنان دین و پایداری در هنگامه های دشوار ، سپاسگزاری از نعمت های الهی است .

و لما يعلم الله الذين جاهدوا منكم ويعلم الصّابرين . . . و سنجزى الشّاکرين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 123

4 - مصیبت ها و مشکلات ، آنگاه که در راه خدا باشد ، هرگز مردان الهی را به ضعف و ناتوانی و تسلیم در برابر دشمنان نخواهد کشید .

فما وهنوا لما اصابهم فی سبیل اللّٰه و ما ضعفوا و ما استکانوا

10 - بسیاری از انبیای الهی و یاوران ایشان ، در سراسر تاریخ ، با مصائب و دشواری های فراوان درگیر بودند .

و کاین من نبیّ قاتل معه ربّون کثیر . . . لما اصابهم

293- آثار تحمل سختی ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 51 - 4,8

4 - توبه و رویکرد به دین و تحمل سختی های آن ، زمینه ساز جلب غفران و آمرزش الهی

قالوا ءامنا ربّ العلمین . . . قالوا لاضیر انا الی ربّنا منقلبون . انا نطمع ا

برداشت یاد شده به خاطر این نکته است که ساحران پس از ایمان به خدا و پذیرش شکنجه های فرعون، نسبت به غفران و آمرزش الهی اظهار امیدواری کردند.

8 - تحمل دشواری ها در راه دین در نظر مؤمنان راستین ، تنها زمینه ساز برخورداری از مغفرت الهی است و نه تضمینی حتمی .

قالوا لاضیر . . . انا نطمع ان یغفر لنا ربّنا

ساحران مؤمن، در عین اظهار آمادگی برای پذیرش هر دشواری، خود را در آن مرتبه ندیدند که حتماً مورد غفران قرار می گیرند؛ بلکه فقط اظهار امیدواری کردند.

294- آثار سختی ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 125 - 13

13 - مشکلات و اضطراب ، زمینه امداد های ویژه غیبی برای مؤمنان صابر و تقوایی

ان تصبروا و تتقوا و یا توکم من فورهم هذا یمددکم ربکم

جمله «و یا توکم من فورهم هذا»، می تواند اشاره به موارد اضطراب باشد و شرطی برای امداد خداوند به وسیله فرشتگانی که به نفع

مسلمانان به پیکار برخیزند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 141 - 2

2 - عنایت خداوند به پاکیزه و خالص کردن اهل ایمان ، با قرار دادن ایشان در هنگامه های دشوار

و تلك الايام نداولها بين الناس . . . وليمحص الله الذين امنوا

ص: 124

295- ارزش تحمل سختی ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 50 - 8

8 - تحمل دشواری ها در راه دین ، محفوظ در نزد خدا و مایه ارجمندی

قالوا لاضير انا إلى ربنا منقلبون

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که اگر رنج ها تأثیری در سرنوشت انسان و تقرب وی به خدا نداشت، خود زبانی انکارناپذیر بود.

296- استقامت در سختی ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 142 - 7

7 - ضرورت استقامت مؤمنان در جهاد و هنگامه شدائد و سختیها

ام حسبتم ان تدخلوا الجنة و لما يعلم الله الذين جاهدوا منكم و يعلم الصابرين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - شرح - 94 - 1 - 5

5 - شرح صدر و تحمل سختی ها ، از ویژگی های لازم برای رهبران الهی

الم نشرح لك صدرک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - شرح - 94 - 5 - 4

4 - سختی ها ، هرگز نباید رهبران الهی را از توجه به سهولت ها و امکانات موجود و دلگرم بودن به آنها باز دارد . *

فإن مع العسر يسراً

کلمه «مع»، دلالت دارد که وجود «یسر عظیم» هم زمان با وجود «عسر» است؛ نه بعد از آن. و مراد از آن می تواند هم زمانی «عسر» با مقدمات «یسر» باشد. و ممکن است در صدد بیان این حقیقت خارجی باشد که: هر گاه مشکلاتی پدیدار شد، توجه به آن ذهن شما را به خود مشغول نسازد؛ بلکه به سهولت ها و امکانات فراوانی که در کنار آن، برای شما وجود دارد نیز توجه داشته باشید. برداشت یاد شده ناظر

به دومین احتمال است.

اولیاء الله و سختی ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 62 - 1, 2

1 - اولیای خدا، کسانی هستند که حوادث ناگوار روزگار در دیدگاه آنان، مکروه و ناخوشایند جلوه نمی کند.

ألا إن أولیاء الله لا خوف علیهم

«خوف»؛ یعنی، انتظار وقوع امر ناخوشایندی را داشتن (مفردات راغب). برداشت فوق بر این اساس است که: چون زندگی در

ص: 125

دنیا بیوقوع حوادث ناگوار - خصوصاً برای بندگان مقرب خدا - ممکن نیست، پس نفی خوف از آنان، قهراً به این معناست که حوادث دنیوی در ذائقه آنان، مکروه و ناخوشایند جلوه نمی کند.

2- اولیای خدا، کسانی هستند که هر آنچه حوادث روزگار از کفشان برآید، غمی به دل راه نداده و غبار اندوه بر چهره شان نمی نشیند.

ألا إن أولياء الله... و لا هم يحزنون

297- اهمیت رابطه سختی ها با آسانی ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - شرح - 94 - 6 - 3

3- آسانی های مقارن سختی ها، مهم تر و افزون تر از آنها است.

فإن مع العسر يسراً . إن مع العسر يسراً

معرفه آوردن «العسر»، نشانگر آن است که مراد، همان «العسر» در آیه قبل است و چون «یسراً» نکره است، مفادی مغایر با «یسراً» در آیه قبل دارد. بنابراین مفاد دو آیه این است که برای هر «عسر»، دو «آسانی مهم» وجود دارد. با توجه به این که دوبار ذکر کردن یک کلمه در این موارد، بر تکثیر دلالت دارد؛ می توان فهمید که هر سختی، به همراه خود آسانی های فراوانی - یکی پس از دیگری - به ارمغان می آورد.

298- پاداش تحمل سختی ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 15 - 10

10- رنج های تکوینی نیز همانند تحمل سختی در راه دین، زمینه برخورداری از اجر و پاداش الهی است.

إن الذين قالوا ربنا الله ثم استقموا... أولئك أصحاب الجنة... و وصينا

از ارتباط و پیوستگی این آیه با آیات پیشین، می توان استفاده کرد که خداوند هیچ نوعی از سختی ها را نادیده نگرفته و در قبال هر رنجی، پاداشی در خور توجه قرار داده است؛ پاداش موحدانی را که در طریق ایمان استقامت کنند و دشواری ها را پشت سر بگذارند، بهشت قرار داده و مادران را نیز که به حکم تکوین، ناگزیرند رنج بارداری و زایمان را تحمل کنند با توصیه به فرزندان، از خدمت های آنان بهره مند ساخته است.

299- تسهیل سختی ها

3 - مشکلات و سختی ها، زوال پذیراند و به سرعت تبدیل به آسانی خواهند شد.

فَإِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا

مفاد این آیه را می توان نظیر آیه «سَيَجْعَلُ اللَّهُ بَعْدَ عُسْرٍ يُسْرًا» (طلاق، آیه 7) دانست؛ زیرا از دو عنوان «عسر» و «یسر» -

ص: 126

که نقیض یکدیگراند - همواره تنها یکی صادق است؛ بنابراین تحقّق هر دو در یک موضوع، نمی تواند مراد باشد؛ بلکه یا نزدیک بودن «یسر» و ظهور مقدمات آن مراد است و یا به وجود اموری آسان در کنار کارهای سخت نظر دارد. برداشت یاد شده براساس احتمال نخست است.

300- دعا در سختی ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 10 - 4

4 - دعا به درگاه پروردگار ، نقطه امید پیامبران در اوج مشکلات

فدعا ربّه ائی مغلوب فانتصر

301- رابطه سختی ها با آسانی ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - شرح - 94 - 5 - 7، 2، 1

1 - سختی ها ، همواره با آسانی هایی شگفت همراه است .

فإنّ مع العسر يسراً

«العسر»، اسم جنس معرفه بوده و بر هر نوع سختی قابل تطبیق است. «یسراً» اسم جنس نکره است و بر تفخیم و شگفتی دلالت دارد.

2 - شرح صدر و سبک بار بودن پیامبر (صلی الله علیه و آله) و بلندآوازی آن حضرت ، نمونه ای از انفکاک ناپذیری مشکلات از آسانی ها

الم نشرح . . . و وضعنا... و رفعنا... فإنّ مع العسر يسراً

جمله «فإنّ..» بیانگر آن است که آنچه در آیات پیشین آمد، ریشه در یک قانون کلی دارد و آن همراه بودن «عسر» با «یسر» است. حرف «فاء»، بیان قانون را بر کاشف آن، تقریح کرده است؛ یعنی، آنچه برای تو انجام دادیم، باید انجام می گرفت؛ زیرا سختی بدون آسانی نمی شود.

7 - سختی ها ، زمینه ساز آسانی اند .

فإنّ مع العسر يسراً

مراد از «معیت»، ممکن است سبب بودن «عسر» برای پیدایش «یسر» باشد. این نکته را نیز می تواند برساند که هر سختی در درون خود،

سازندگی هایی دارد و تجربه هایی پدید می آورد که با توجه به آنها، نباید از مواجه شدن با سختی ها هراسی داشت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - شرح - 94 - 6 - 1

1 - سختی ها ، زمینه ساز آسانی ها است .

انّ مع العسر يسراً

ص: 127

302- راههای تسهیل سختی ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 122 - 15

15 - توکل و اتکا به خداوند حامی مؤمنان، عامل تقویت کننده بنیه روحی آنان در شرایط دشوار

اذ همت طائفتان منکم ان تفشلا و الله ولیهما و علی الله فلیتوکل المؤمنون

جمله «و علی الله...» پس از جمله «اذ همت... ان تفشلا»، رهنمودی به عامل از بین برنده سستی در هنگامه های دشوار است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 141

3 - ایمان آدمی تبدیل کننده رنج ها و شکست ها به عوامل سازنده و خالص کننده

و تلك الايام نداولها بین الناس... و لیمحص الله الذین امنوا

مؤمنین به خاطر ایمانشان در هنگامه های فشار، به جای خردشدن، از آن عوامل برای رشد و ساخته شدن و خلوص خود کمک می گیرند.

303- زوال پذیری سختی ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - شرح - 94 - 5 - 3

3 - مشکلات و سختی ها، زوال پذیراند و به سرعت تبدیل به آسانی خواهند شد.

فإن مع العسر یسراً

مفاد این آیه را می توان نظیر آیه «سیجعل الله بعد عسر یسراً» (طلاق، آیه 7) دانست؛ زیرا از دو عنوان «عسر» و «یسر» - که نقیض یکدیگراند - همواره تنها یکی صادق است؛ بنابراین تحقق هر دو در یک موضوع، نمی تواند مراد باشد؛ بلکه یا نزدیک بودن «یسر» و ظهور مقدمات آن مراد است و یا به وجود اموری آسان در کنار کارهای سخت نظر دارد. برداشت یاد شده براساس احتمال نخست است.

304- سازندگی سختی ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 147 - 9

9 - هنگامه های دشوار ، عرصه پالایش روحی دست پروردگان الهی

فما وهنوا .. و ما كان قولهم الا ان قالوا ربنا اغفر لنا ذنوبنا

جمله «و ما كان قولهم ..» ، می رساند که مجاهدان راه خدا به هنگام درگیری با دشمن، تنها به یاد خدا هستند و چیز دیگری فکر و قلب آنان را به خود مشغول نمی سازد و این حالت خلوص و روح پالایش یافته آنان، نتیجه گام نهادن در عرصه های دشوار نبرد است.

ص: 128

305- سختی ها جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 122 - 12

12 - سستی و هراس در هنگامه های دشوار (همانند جنگ) و تصمیم به نافرمانی از پیامبر (صلی الله علیه و آله)، به تنهایی، موجب خروج از ولایت و حمایت الهی نیست.

اذ همّت .. و الله وليهما

جمله «و الله وليهما»، در عین اعتراض به گروههایی که قصد انحراف از جنگ و نافرمانی از رسول خدا (صلی الله علیه و آله) را داشتند، بیانگر این است که این تصمیمشان، باعث نشد که ولایت الهی از آنان منقطع شود.

306- سختی ها در راه خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 146 - 4

4 - مصیبت ها و مشکلات، آنگاه که در راه خدا باشد، هرگز مردان الهی را به ضعف و ناتوانی و تسلیم در برابر دشمنان نخواهد کشید.

فما وهنوا لما اصابهم في سبيل الله و ما ضعفوا و ما استكانوا

307- صبر در سختی ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 146 - 15، 12

12 - خداوند دوستدار پایمردان در جنگ و شکیبایان در برابر هجوم حوادث آن

فما وهنوا لما اصابهم في سبيل الله .. و الله يحب الصّابرين

15 - ناشکیبایی در برابر هجوم حوادث، از عوامل عمده شکست مردم در عرصه های زندگی

و کاین من نبی قاتل .. فما وهنوا ... و الله يحب الصّابرين

308- عوامل تحمل سختی ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - عقیده به معاد ، عاملی نیرومند در پابندی انسان به ارزش ها و تحمل دشواری های ناشی از تعهد به آنها

قالوا لاضیر انا اِلی ربّنا منقلبون

ص: 129

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 10 - 8

8 - تنها دل های محکم و مطمئن ، قادر بر انجام کار های سخت و مخاطره آمیز

این کادت لتبدی به لولا آن ربطنا علی قلبها

اقدام مادر موسی به انداختن فرزند خویش در آب نیل، بیانگر مطلب یاد شده است.

309- عوامل رفع سختی ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 43 - 9

9 - دعا ، عامل رفع مشکلات و رنج های طاقت فرسا و باعث جلب رحمت و لطف الهی

إذ نادى ربّه .. هذا مغتسل بارد و شراب . و وهبنا له أهله و مثلهم معهم

310- عوامل سختی ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 120 - 7,8

7 - قطع دوستی مسلمانان با دشمنان دین ، دربردارنده ناگواریها

لا تتخذوا بطنه من دونکم .. و ان تصبروا

توصیه به صبر و تقوا پس از دستور به قطع رابطه با دشمنان دین، اشاره به این حقیقت دارد.

8 - صبر و پایداری در برابر ناگواری های ناشی از قطع رابطه دوستی با دشمنان دین ، عامل مصون ماندن جامعه ایمانی از کید و خیانت

آنان

لا تتخذوا بطنه من دونکم .. و ان تصبروا و تتقوا لایضركم کیدهم شیئاً

در برداشت فوق، متعلق «تقوا» به قرینه صدر آیه، پرهیز از دوستی با دشمنان گرفته شده است.

311- فلسفه سختی ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 95 - 10، 11، 8، 7

7 - منکران رسالت انبیا با استناد به وجود سختی ها و آسایش ها در تاریخ نیاکان خویش ، دشواری های بیدارکننده زندگی خود را پدیده ای عادی و خالی از هرگونه هدف و پیام می پنداشتند .

ثم بدلنا .. قالوا قد مسءاباءنا الضراء و السراء

8 - تحلیل سختی های بیدارکننده و هدفدار به حوادثی برخاسته از عوامل طبیعی و بدون هدف ، تحلیل نادرست منکران رسالت پس از رسیدن به رفاه و آسایش

قالوا قد مسءاباءنا الضراء و السراء

ص: 130

10 - کفرپیشگانی که با بی هدف خواندن سختی های بیدارکننده از تمامی عوامل هدایت بی بهره ماندند ، با عذابی غافلگیرانه از جانب خدا نابود شدند .

فأخذنهم بغته و هم لا يشعرون

11 - انکار رسالت انبیا با توجیه پیدایش سختی های بیدارکننده به عواملی بی هدف ، موجب گرفتار شدن به عذاب الهی است .

قالوا قد مسءاباءنا الضراء و السراء فأخذنهم بغته

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 168 - 5،7

5 - سختی ها و آسایش ها ، اموری هدفدار و زمینه آزمون انسان ها از سوی خداوند است .

و بلونهم بالحسنت و السيئات

7 - تغییر و تحول در زندگی انسان ها ، با روی آوری سختی ها و آسایش ها ، امری هشداردهنده و زمینه ساز روی آوری آنان به صواب و صلاح است .

و بلونهم بالحسنت و السيئات لعلهم يرجعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 83 - 7

7- ابتلای اشخاص به انواع رنج ها ، گرفتاری ها و ناگواری ها ، دلیل بدی و فساد آنان نیست .

و أيوب إذ نادى ربه أئى مسنى الضرّ

برداشت یاد شده به خاطر این نکته است که پیامبری چون ایوب(ع) نیز با داشتن منزلتی والا نزد خداوند، به رنج و مصیبت مبتلا شده بود.

312- قانونمندی رابطه سختی ها با آسانی ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - شرح - 94 - 6 - 2

2 - جدایی ناپذیر بودن سختی ها از آسانی ، قانونی فراگیر است .

تکرار نشدن «فاء» در این آیه - که تأکید آیه قبل است - محتوای آن را به غیر پیامبر (صلی الله علیه و آله) نیز ارتباط داده است.

313- منشأ تأثیر سختی ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - شرح - 94 - 5 - 8

8- تأثیر سختی ها در پیدایش آسودگی ، وابسته به خداوند است .

ألم نشرح . . . و وضعنا . . . و رفعنا . . . فَإِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا

ص: 131

آیات پیشین در حقیقت مصادیق این آیه را بیان کرده است. استناد آنها به خداوند، بیانگر آن است که همراه ساختن «عسر» و «یسر»، کار او است.

314- منشأ تسهیل سختی ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 20 - 5

5- تنها پروردگار جهان، پناهگاه انسان، در سختی ها و دشواری های زندگی است.

وإتی عذت برّی و ربّکم

315- ناپایداری سختی ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 10 - 5

5- ناپایداری مشکلات و ناملايمات و نیز رفاه ها و آسایش ها در زندگی آدمیان

و لئن أذقنه نعماء بعد ضراء مسته

«ضراء» به معنای سختی و رنج است. به کارگیری واژه «مس» (لمس کردن و تماس گرفتن) برای گرفتار شدن به سختیها اشاره به این نکته دارد که: رنجها و سختیها معمولاً دایمی و پایدار نیستند و تعبیر «چشاندن» در مورد اعطای نعمتها، حاکی از زودگذری آنهاست.

316- نقش سختی ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - شرح - 94 - 5 - 4,7

4 - سختی ها، هرگز نباید رهبران الهی را از توجه به سهولت ها و امکانات موجود و دلگرم بودن به آنها باز دارد. *

فإنّ مع العسر يسراً

کلمه «مع»، دلالت دارد که وجود «یسر عظیم» هم زمان با وجود «عسر» است؛ نه بعد از آن. و مراد از آن می تواند هم زمانی «عسر» با مقدمات «یسر» باشد. و ممکن است در صدد بیان این حقیقت خارجی باشد که: هر گاه مشکلاتی پدیدار شد، توجه به آن ذهن شما را به خود مشغول نسازد؛ بلکه به سهولت ها و امکانات فراوانی که در کنار آن، برای شما وجود دارد نیز توجه داشته باشید. برداشت یاد شده ناظر به دومین احتمال است.

7 - سختی ها، زمینه ساز آسانی اند .

فَإِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا

مراد از «معیت»، ممکن است سبب بودن «عسر» برای پیدایش «یسر» باشد. این نکته را نیز می تواند برساند که هر سختی در درون خود، سازندگی هایی دارد و تجربه هایی پدید می آورد که با توجه به آنها، نباید از مواجه شدن با سختی ها هراسی داشت.

ص: 132

1 - سختی ها ، زمینه ساز آسانی ها است .

انّ مع العسر يسراً

4 - « عن جعفر بن محمد (ع) . . . انّ امرأه استعدت على زوجها أنّه لا يُنْفِقُ عليها و كان زوجها معسراً فأبى على (ع) أن يحبسها فقال : « إنّ مع العسر يسراً » ;

از امام صادق (ع) روایت شده است: زنی علیه شوهر خود اقامه دعوی کرد که نفقه او را نمی دهد. شوهر این زن تنگدست بود؛ پس حضرت علی (ع) از زندانی کردن شوهر خودداری ورزید، آن گاه فرمود: «انّ مع العسر يسراً».

2- سخن چینان

1- حرمت اطاعت از سخن چینان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 11 - 5

5- اطاعت و اجابت خواسته های سخن چینان ، ممنوع و حرام است .

و لاتطع کلّ . . . مشاء بنمیم

2- رد خواسته های سخن چینان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 11 - 4

4- پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، مأمور پرهیز از اجابت خواسته های سخن چینان

و لاتطع کلّ . . . مشاء بنمیم

3- سخن چینان در جهنم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - همزه - 104 - 4 - 3

3- عیب جویمان ، غیبت کنندگان ، سخن چینان ، بدگویان ، تمسخرکنندگان مردم و زراندوزان ، در آتش جهنم افکنده خواهند شد .

لینبذنّ فی الحطمه

آیات بعد، بیانگر آن است که مراد از «حطمه»، آتش جهنم است.

4- عذاب سخن چینان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - همزه - 104 - 1 - 1

1 - کسانی که درباره دیگران سخن چینی و بدگویی کرده ، آنان را با کنایه و اشاره مسخره می کنند ، گرفتار عذاب الهی خواهند شد .

ویل لكل همزه لمزه

«هُمَزَه»، به معنای شخصی است که با چشم و پلک و ابرو، به دیگران اشاره کرده و برای رساندن شرّ به آنان، سعایت و سخن چینی کند (قاموس). این وزن برای مبالغه به کار می رود و دلالت دارد که آن کار به صورت عادت درآمده است. (مجمع البیان)

5- ممنوعیت اطاعت از سخن چینان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 11 - 5

5- اطاعت و اجابت خواسته های سخن چینان ، ممنوع و حرام است .

و لاتطع كلّ . . . مّساء بنمیم

سخن چینی

6- آثار سخن چینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 16 - 3

3- تکذیب عمدی دین و ردایل اخلاقی (همچون سوگند دروغ ، پستی ، عیب جویی ، سخن چینی ، مانع خیر شدن ، گناه پیشگی ، درشت خوئی و بی تباری) ، از زمینه های ابتلا به عذاب خفتّ بار الهی

فلاتطع المكذّبین . . . كلّ حلافّ مهین . . . عتلّ بعد ذلك زنیم . . . سنسمه علی الخرطوم

7- اجتناب از سخن چینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - همزه - 104 - 4 - 2

2- لزوم پرهیز از زراندوزی ، سخن چینی و تمسخر مردم

همزه لمزه . الذی جمع مالاّ . . . کلاّ

8- سخن چینی کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 11 - 7

ص: 135

7- عیب جوئی و سخن چینی، از ویژگی های کافران تکذیب کننده رسالت پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله)

فلاتطع المکذبین... همّاز مشاء بنمیم

9- سخن چینی مکذبان محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 11 - 7

7- عیب جوئی و سخن چینی، از ویژگی های کافران تکذیب کننده رسالت پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله)

فلاتطع المکذبین... همّاز مشاء بنمیم

10- سخن چینی همسر ابولهب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مسد - 111 - 4 - 6

6- همسر ابولهب، زنی سخن چین و آتش بیار نزاع های مردم و تحریک کننده آنان به مخالفت با اسلام بود.

حمّاله الحطب

از آن جا که ابولهب، فردی ثروتمند و متشخص بود، ممکن است گفته شود که: توصیف همسر او به «حمّاله الحطب»، به معنای کنایه آن است که دعواها را شعلهور می ساخت.

11- سرزنش سخن چینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 11 - 6

6- سخن چینی، صفتی مذموم و ناپسند

و لاتطع کلّ... مشاء بنمیم

ص: 136

3- سخن

1- سخن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 47 - 8

8 - ادب حضرت مریم (ع)، در مقابل تکلم با خداوند

قالت ربّ... ولم يمسنی بشر

از آمیزش، تعبیر به ملاقات و مسّ شده است.

2- آثار استواری در سخن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 71 - 4

4 - تقوایشگی و درست و استوارگویی، دارای فایده ای است که به صاحبان آنها برمی گردد.

اتّقوا الله و قولوا قولاً سدیداً . یصلح لکم ... و یغفر لکم

3- آثار استهزا با سخن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - همزه - 104 - 1 - 4

4 - طعن زندگان به مردم با سخن یا اشاره، مورد نفرین خداوند و تهدید به عذاب جهنّم

ویل لکلّ همزه لمزه

برخی از مفسران، کلمه «ویل» را نفرین دانسته و گفته اند: نفرین در این موارد، همان تهدید به عقاب است. برداشت یاد شده، علاوه بر بیان این نظر، گویای تفاوتی است که برخی از اهل لغت، درباره «همزه» و «لمزه» بیان داشته و گفته اند: «همزه»: یعنی، کسی که همنشین خود را با الفاظ بد، بیازارد و «لمزه»: یعنی، کسی که با چشم یا سر، به همنشین خود اشاره کند. (مجمع البیان)

4- آثار اعراض از بهترین سخن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 18 - 21

21 - گوش نسپردن به سخنان و پیروی نکردن از بهترین آنها، موجب خسران و تباهی عمر و خانواده است.

إِنَّ الْخَسِرِينَ الَّذِينَ خَسَرُوا أَنفُسَهُمْ وَأَهْلِيَهُمْ... الَّذِينَ يَسْتَمْعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ

آیات گذشته در توصیف خاسران بود و آیه مورد بحث، درباره کسانی است که در قطب مخالف زیان کنندگان قرار داشته و در سایه گوش فرا دادن به سخنان و گزینش بهترین آنها، به سعادت نایل شده اند. بنابراین از ارتباط میان آیات یاد شده، به دست می آید که استماع سخنان و گزینش بهترین آنها موجب سعادت و ترک آن سبب خسران و بدبختی است.

5- آثار اعراض از سخن لغو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 3 - 1

1 - دستیابی به سعادت اخروی، مشروط به روی گردانی از کار های بیهوده و سخنان بی فایده است.

قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ... وَالَّذِينَ هُمْ عَنِ اللَّغْوِ مُعْرِضُونَ

«الذین» در آیه فوق عطف بر «الذین» در آیه پیش و در معنای نعت دیگری برای «المؤمنون» می باشد. «لغو» به سخن و کار بیهوده و عبث گفته می شود. «ال» در «اللغو»، «ال» جنس و مفید استغراق است. بنابراین «اللغو» شامل هر سخن بیهوده و هر کار عبث و بی فایده می شود.

6- آثار انتخاب بهترین سخن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 18 - 13

13 - تنها، برگزیدگان و پیروی کنندگان بهترین سخن، از هدایت الهی برخوردارند.

الَّذِينَ يَسْتَمْعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ أُولَئِكَ الَّذِينَ هَدَاهُمُ اللَّهُ

7- آثار فنوع در سخن

2- تنوع و گوناگونی سخن ، دارای نقشی بس مؤثر در تأثیرپذیری انسان از آن

و لقد صرفنا فی هذا القرآن لیذکروا

از اینکه خداوند می فرماید: «ما آیات خود را برای تنبه مشرکان، متنوع و گوناگون بیان کردیم» می توان استفاده کرد که چنین بیانی، دارای نقشی بس مؤثر است.

ص: 138

8- آثار سخن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 118 - 11, 13, 17

11 - گفتار آدمی ، از جمله ابزار شناخت وضعیت درونی وی

قد بدت البغضاء من افواههم

از اینکه قصد اظهار نهان خویش را نداشتند، ولی از لابلای گفتارشان آشکار می گردد، برداشت فوق به دست می آید.

13 - کینه های نهانی و قلبی بیگانگان نسبت به مؤمنان ، شدیدتر و عمیقتر از آن چیزی است که از لابلای گفتارشان آشکار می گردد .

قد بدت البغضاء من افواههم و ما تخفی صدورهم اکبر

17 - ضرورت بررسی گفتار و منویات درونی بیگانگان (کافران) ، برای شناسایی توطئه های آنان علیه جامعه اسلامی

لا تتخذوا بطانه من دونکم لا یألونکم خیالاً و دوا ما عنتم قد بدت البغضاء من افواه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 73 - 12

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 109 - 12

12 - گفتار ها ، دارای نقشی بسیار مؤثر در سرنوشت انسان و کسب رضایت و یا سخط خداوند

لاتتفع الشفعه . . . ورضی له قولاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 26 - 7

7- گفتار و موضع گیری های انسان در رابطه با دین ، دارای تأثیر عمیق بر روح و ایمان وی *

ذلک بأنهم قالوا للذین کرهوا ما نزل اللّٰه سنطیعکم فی بعض الأمر

از این که به زبان آوردن همدلی و هماهنگی با کافران، عامل ارتداد و یا عامل تسلط شیطان بر انسان معرفی شده، می توان نتیجه گرفت که

هرگونه سخن و موضع گیری انسان علیه دین، دارای آثار جدی بر روح و ایمان او است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 30 - 6

6- روحیات و خصلت های درونی انسان ، دارای ظهوری آشکار در سبک گفتار وی

و لتعرفنهم فی لحن القول

خداوند با تأکید بیان کرده است که: می توان منافقان را از شکل و محتوای سخنشان شناخت، از این سخن معلوم می شود که منافق، با تمام تلاش برای پنهان داشتن اسرار خود، ناخود آگاه سرّ درونش بر شیوه گفتارش تأثیر می گذارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 139

2- سخنان آدمی، همانند سایر اعمال او، مسؤولیت آفرین و مورد محاسبه

ما یلفظ من قول إلا لدیه رقیب عتید

در آیه قبل، مسأله محاسبه و ضبط اعمال به صورت مطلق مطرح گردیده است و اکنون در این آیه، ضبط و محاسبه گفتار، به انسان یادآوری شده است.

9- آثار سخن پسندیده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 53 - 12

12- به کارگیری کلمات نیک و رفتار شایسته، مانع نفوذ شیطان و از بین برنده زمینه های اختلاف و خصومت است. *

وقل لعبادی یقولوا التی هی أحسن إن الشیطن ینزغ بینهم

بنابر اینکه امر الهی به گفتار نیک، به منظور پیشگیری از نفوذ شیطان باشد، این برداشت به دست می آید.

10- آثار سخن چینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 16 - 3

3- تکذیب عمدی دین و رذایل اخلاقی (همچون سوگند دروغ، پستی، عیب جویی، سخن چینی، مانع خیر شدن، گناه پیشگی، درشت خوئی و بی تباری)، از زمینه های ابتلا به عذاب خفت بار الهی

فلا تطع المکذبین... کلّ حلاف مهین... عتلّ بعد ذلک زنیم... سنسمه علی الخرطوم

11- آثار سخن لغو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 3 - 4

4- آمیختن زندگی به لغو و بیهودگی، نشانه ضعف ایمان و مایه محرومیت از رستگاری است.

قد أفلح المؤمنون... و الذین هم عن اللغو معرضون

12- آثار سخن موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 63 - 1

1 - برخی از فرعونیان در پی سخنان موسی (ع)، به آن حضرت گرایش پیدا کرده، و موجب بروز تنش در میان فرعونیان

ص: 140

گردیدند .

فتنزعوا .. قالوا إن هذين لسحرن

فاعل «قالوا» به قرینه «فأجمعوا کیدکم» (در آیه بعد) گروهی از فرعونیان بودند که با گروهی دیگر از خودشان به گفت وگو پرداختند. آیه قبل نیز به این معنا تصریح دارد که در میان فرعونیان مشاجره ای پدید آمد. این مشاجره در باره موسی (ع) بوده و فاعل «قالوا» سعی در توجیه گروه دوم داشته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 64 - 2

2- اختلاف و تشتت فرعونیان پس از سخنان موسی (ع) ، خطری جدی و زمینه ساز تضعیف جبهه آنان ، در میدان مقابله بود .

ویلکم .. قالوا ... فأجمعوا کیدکم ثم اتوا صفًا

آیات یاد شده، جملگی نشانگر تلاش جدی فرعونیان برای حفظ اتحاد خود در برابر موسی (ع) است و از زاویه دیگر، حکایت از خطری دارد که به خاطر بروز اختلاف، آنان را تهدید می کرده است.

13- آثار سخن ناپسند

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 53 - 11، 9

9- سخنان ناشایست و مشاجرات مردم ، بستر مناسب برای شیطنت ، فریب و فسادانگیزی شیطان

يقولوا التی هی أحسن إن الشیطن ینزغ بینهم

11- خارج شدن از جاده صواب در گفتار ، پیامد وسوسه ها و تلاش های شیطان است .

قل لعبادی يقولوا التی هی أحسن إن الشیطن ینزغ بینهم

سفارش به گفتار پسندیده و نیکو، و سپس تعلیل به «إن الشیطن ینزغ ..» می تواند مشعر به نکته فوق باشد.

14- آثار فصاحت سخن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - منافقون - 63 - 4 - 5

5- تأثیر شگرف قیافه زیبا و کلام شیوا، در جذب و جلب افراد

و إذا رأيتهم تعجبك أجسامهم وإن يقولوا تسمع لقولهم

15- آثار نرمی سخن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 44 - 8

ص: 141

8 - گفتار همراه با ملاحظت و مهر در تبلیغ ، زمینه بیشتری برای تأثیر است .

فقولا له قولاً لئبنا لعلّه يتدكر او يخشى

«لعلّ» در کلام خداوند، به معنای امیدواری او نیست؛ بلکه مراد این است که هر شخصی که آن شیوه گفت وگو را ببیند، امیدوار خواهد شد.

16- آثار نرمی سخن موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 44 - 2

2- سخنان نرم موسی و هارون (ع) ، زمینه ای مناسب برای پی بردن فرعون به حقیقت و یا پیدایش باور های خویش

فقولا له قولاً لئبنا لعلّه يتدكر او يخشى

«خشیه» ترسی است که آمیخته با احساس عظمت طرف مقابل باشد (مفردات راغب). حرف «أو» فرعون را بین دو واکنش احتمالی ترسیم کرده است. بنابراین جمله «لعلّه...» بیان می دارد که امید است فرعون یا حقیقت را فهمیده و به آن یقین یابد و یا لاقلاً احتمال صداقت موسی و هارون(ع) را بدهد و در نتیجه خطر را بزرگ دیده و از آن هراسان شود.

17- آثار نرمی سخن هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 44 - 2

2- سخنان نرم موسی و هارون (ع) ، زمینه ای مناسب برای پی بردن فرعون به حقیقت و یا پیدایش باور های خویش

فقولا له قولاً لئبنا لعلّه يتدكر او يخشى

«خشیه» ترسی است که آمیخته با احساس عظمت طرف مقابل باشد (مفردات راغب). حرف «أو» فرعون را بین دو واکنش احتمالی ترسیم کرده است. بنابراین جمله «لعلّه...» بیان می دارد که امید است فرعون یا حقیقت را فهمیده و به آن یقین یابد و یا لاقلاً احتمال صداقت موسی و هارون(ع) را بدهد و در نتیجه خطر را بزرگ دیده و از آن هراسان شود.

18- آداب سخن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 83 - 26

26 - جابر از امام باقر (ع) درباره « و قولوا للناس حسناً » روایت نموده که فرموده است : « قولوا للناس أحسن ما تحبون أن يقال لكم . .

؛ .

بهرتر از آن گونه که می خواهید با شما سخن گفته شود با مردم سخن گوئید . .».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 222 - 12

ص: 142

12 - حُسن رعایت عفت کلام

و یسئلونک عن المحیض

از تصریح نکردن قرآن به کلماتی که خلاف عفت است (مثل عدم آمیزش که از آن تعبیر به اعتزال کرده و یا فرج که از آن تعبیر به محیض در جمله دوّم و نیز در «من حیث امرکم الله» کرده)، حسن رعایت عفت کلام استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 236 - 5

5 - رعایت عفت کلام، از آداب بیان احکام

ما لم تمسّوهنّ

با توجه به اینکه از آمیزش جنسی به «مسّ» (تماس گرفتن) تعبیر کرده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 40 - 4,5

4 - ادب زکریا در مقام تکلم با خداوند

وقد بلغنی الکبر

جمله «وقد بلغنی الکبر»، کنایه از ناتوانی بر آمیزش جنسی است.

5 - لزوم رعایت ادب در گفتار با خداوند

وقد بلغنی الکبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 9 - 11

11 - لزوم برخورد نیک و گفتار صواب و متین با یتیمان

و ليقولوا قولاً سدیداً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- پرهیز از صراحت گویی در بیان مسائل جنسی ، امری نیکو و پسندیده

وقد افضی بعضکم الی بعض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 53 - 4، 2، 1

1- پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، موظف به ابلاغ این پیام به بندگان که آنان باید بهترین گفتار را برای گفتن برگزینند .

وقل لعبادی یقولوا التی هی أحسن

2- مؤمنان ، موظف به انتخاب بهترین شیوه ها در گفتار و برخوردشان با مشرکان و کافران

وقل لعبادی یقولوا التی هی أحسن

برداشت فوق، مبتنی بر شأن نزولی است که در آن آمده است: مؤمنان در برابر اهانت و آزارهای مشرکان، تصمیم به برخورد شدید گرفتند (مجمع البیان ج، 6 ص 5) و خداوند پیامبر (صلی الله علیه و آله) را موظف فرمود که به آنان اعلام کند: بهترین گفتار را انتخاب

ص: 143

کنید.

4- خداوند، خواهان موضع گیری شایسته و سخن نیک انسان، در قبال گفتار و برخورد های ناشایست دیگران

قل لعبادی یقولوا التی هی أحسن

در آیات قبل، سخن ناروای کافران در مسحور خواندن پیامبر (صلی الله علیه و آله) ذکر شده است و در این آیه می فرماید: «شما بهترین را بگویند». از مجموع این فرازا برداشت فوق استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 24 - 7

7- کسانی که گفتن «إن شاء الله» را فراموش کنند، باید - گرچه با تعبیری دیگر - ذکر خدا را به زبان آورند .

إلا أن یشاء الله واذکر ربک إذا نسیت

متعلق نسیان -، به قرینه «إلا أن یشاء الله» -، می تواند گفتن «إن شاء الله» باشد. جمله «اذکر ربک» مطلق است، بنابراین، برای تدارک «إن شاء الله» انتخاب هر لفظی که نشان توجه به خداوند و حاکمیت اراده او باشد، ثمربخش خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 14 - 3

3- معرفی خود به مخاطب در آغاز گفت وگو، از آداب مکالمه و هم صحبت شدن با دیگران است .

یموسی . . . إني أنا الله

خداوند با ندای «یا موسی» به او فهماند که نام وی را می داند، آن گاه در نخستین سخنان خود با موسی (ع)، خود را به او معرفی کرد تا گفت وگو با شناخت طرفین ادامه یابد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 47 - 20

20 - سلام در پایان سخن، شعار موسی و هارون (ع) *

والسلم علی من اتبع الهدی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - « فی مجمع البیان فی قوله تعالى : « و إذا مرّوا باللغو مرّوا کراماً » . . . و قيل هم الذین إذا أرادوا ذکر الفرج کنوا عنه عن أبی جعفر (ع) »؛

امام باقر(ع) در باره سخن خداوند «و إذا مرّوا باللغو مرّوا کراماً» فرمود: آنان کسانی اند که به هنگام نام بردن از عورت، با کنایه از آن نام می برند».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 30 - 5

5 - نام خداوند ، بهترین سرآغاز هر سخن و نامه و هر کار و برنامه

إِنِّي أُلْقِي إِلَيْكَ كِتَابًا كَرِيمًا. .. وَإِنَّهُ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

ص: 144

با توجه به این که سلیمان(ع) به عنوان پیامبر، نامه اش را با نام خدا آغاز کرده و خداوند آن را به عنوان یک ارزش یاد نموده است، مطلب یاد شده به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 55 - 5

5 - رعایت ادب در سخن گفتن و پرهیز از بیهوده گویی ، امری ستوده و مورد توصیه خداوند

و إذا سمعوا اللغو أعرضوا عنه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 19 - 11، 8، 4

4 - کاستن از ظنین صدا ، از سفارش های لقمان به پسر خویش است .

و اغضض من صوتک

8 - تلاش در غلبه بر دیگران با فریاد ناهنجار و خشن ، تلاشی ابلهانه و به دور از منش انسانی است . *

و اغضض من صوتک إنّ أنکر الأصوت لصوت الحمیر

آیه، می تواند به واقعیت خارجی اشاره داشته باشد که معمولاً افراد بی منطق با جنجال آفرینی و سر و صدا، در پی غلبه دادن نظر خود هستند.

11 - تعالیم دین ، حتی ساده ترین رفتار اخلاقی را - مانند کیفیت راه رفتن و سخن گفتن - دربردارد .

بینی . . . و لاتصعّر خدک للناس . . . و اقصد فی مشیک و اغضض من صوتک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 37 - 23

23 - شایسته است که به هنگام سخن گفتن از مسایل جنسی ، به کنایه سخن گفته شود و ادب کلام ، مراعات گردد .

فلما قضی زید منها وطراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - مؤمنان ، مورد نهی الهی از سبقت جستن بر خدا و رسول ، در گفتار و رفتار

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تَقْدَمُوا بَيْنَ يَدَيِ اللَّهِ وَرَسُولِهِ

19- آرایش سخن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 112 - 15

15 - آرایش و پیرایش گفته ها و نوشته ها و تبلیغات دارای نقشی مؤثر

يُوحَىٰ بَعْضُهُمْ إِلَىٰ بَعْضٍ زُخْرُفَ الْقَوْلِ

ص: 145

20- ابلاغ سخن خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 26 - 1

1 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، مأمور ابلاغ کلام خداوند به مشرکان درباره داوری نهایی خداوند بین آنان و آن حضرت

قل یجمع بیننا ربنا ثم یفتح بیننا بالحقّ

«فتح» به معنای نصرت، پیروزی، حکم و داوری است (مفردات راغب). در این آیه - به قرینه مقام - مراد از آن معنای سوم است.

21- اجتناب از استماع سخن لغو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 35 - 4

4 - پرهیز از گوش دادن به سخنان یاهو و دروغین ، حالتی پسندیده است .

لا یسمعون فیها لغواً

22- اجتناب از خشونت در سخن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 19 - 5

5 - توصیه لقمان به فرزندش ، برای رعایت اعتدال در رفتار و پرهیز از گفتار خشن ، نمودی از حکمت وی است .

ولقد آتینا لقمن الحکمه ... واذ قال ... واقصد فی مشیک و اغضض من صوتک

23- اجتناب از سخن باطل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 171 - 2

2 - قرآن ، فراخوان اهل کتاب به خودداری از گفتار باطل درباره خداوند

یا اهل الکتب ... لا تقولوا علی الله الا الحق

24- اجتناب از سخن بی عمل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 146

2- لزوم پرهیز اکید انسان مؤمن، از گفتن چیزی که قصد انجام دادن آن را ندارد و یا نمی تواند آن را انجام دهد.

كبر مقتاً عند الله أن تقولوا ما لا تفعلون

25- اجتناب از سخن بیجا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 79 - 8

8- لزوم مواظبت بر گفته ها و پرهیز از اظهار نظر های بی برهان

سنکتب ما يقول و نمده له من العذاب

تهدید به عذاب در مورد ادعاهای بی جا، دلیل مسئولیت آور بودن سخن و لزوم مراقبت انسان بر گفته های خود و پرهیز از عواقب ناگوار ادعاهای بی دلیل است.

26- اجتناب از سخن چینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - همزه - 104 - 4 - 2

2- لزوم پرهیز از زراندوزی، سخن چینی و تمسخر مردم

همزه لمزه . الذی جمع مالاً ... کلاً

27- اجتناب از سخن لغو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 32 - 14

14 - همسران پیامبر، به بر زبان جاری ساختن سخنانی در خور شأن شان و به دور از هرگونه خواسته و یا سخن بیهوده، موظف بودند.

وقلن قولاً معروفاً

احتمال دارد که مراد از «قول معروف» به قرینه «إن کنتن تردن الحیاه الدنیا» خواسته ها و سخنانی باشد که در شأن همسری پیامبر نبوده و پرهیز از سخن گفتن باطل و پوچ باشد.

28- اجتناب از سخن ناپسند

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 171 - 6

ص: 147

6- ضرورت پرهیز از هرگونه سخن نابحق درباره خداوند

و لا تقولوا علی الله الا الحق

29- اجتناب از سخن ناحق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 152 - 20

20- ضایع نساختن اموال یتیمان، عدالت در داد و ستد، پرهیز از سخنان نابحق و پایبند بودن به پیمانهای الهی، از توصیه های خداوند به انسانها

و لا تقربوا مال الیتیم ... ذلکم وصیکم به

30- ادب در سخن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 5 - 14

14 - لزوم برخورد شایسته و سازنده در گفتار و رفتار با سفیهان

وقولوا لهم قولاً معروفاً

در برداشت فوق کلمه «قولاً» به معنای کنایی آن، یعنی مطلق معاشرت (سخن و رفتار)، گرفته شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 8 - 4

4 - لزوم رعایت ادب در گفتار

وقولوا لهم قولاً معروفاً

«قول معروف»، به معنای گفتاری است که در شرع و عرف مردم پسندیده باشد، که از آن به گفتار مؤدبانه تعبیر می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 43 - 26,27

26 - رعایت ادب در قرآن نسبت به بیان مسائل جنسی و مانند آن

او جاء احد منكم من الغائط او لمستم النساء

27 - یاد کردن از مسائل جنسی و مانند آن ، باید با زبان کنایه و در لفافه باشد .

او جاء احد منكم من الغائط او لمستم النساء

31- ادب سخن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 148

22 - رعایت ادب در قرآن نسبت به بیان مسائل جنسی و مانند آن

او جاء أحد منكم من الغائط او لمستم النساء

«غائط» به معنای گودال است و آمدن از گودال، کنایه از خروج بول و مدفوع است و «المس» به معنای تماس، کنایه از جماع و نزدیکی است. برداشت فوق را فرمایش امام صادق(ع) تأیید می کند که درباره «او لامستم النساء» فرمود: هو الجماع و لكن الله ستير يحب الستر فلم یسم كما تسمون.

کافی، ج 5، ص 555، ح 5؛ تفسیر برهان، ج 1، ص 452، ح 9.

32- ارزش سخن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 263 - 5

5 - ارزشمندی سخن نیک با مردم و پرده پوشی اسرار آنان در برخورد های اجتماعی

قول معروف و مغفره خیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 5 - 7

7- ارزش سخن ، به ریشه داشتن آن در علم و آگاهی است .

ما لهم به من علم . . . کبرت کلمه تخرج من أفوههم

33- استماع بهترین سخن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 18 - 17

17 - گوش سپردن به سخنان و برگزیدن بهترین آنها ، نشانه عقل سلیم و خرد ناب است .

الذین یستمعون القول فیتبعون أحسنه . . . وأولئک هم أولوا الألب

34- استماع سخن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 18 - 14، 1

1 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، مأمور ابلاغ بشارت الهی به بندگان که به سخنان دیگران گوش فرا می دهند و آن گاه از بهترین آنها پیروی می کنند .

فبشّر عباد . الذین یستمعون القول فیّتبعون أحسنه

ص: 149

14 - شنیدن سخنان و برگزیدن بهترین آنها ، تنها راه مطمئن و خردورزانه برای دستیابی به حقایق الهی

الذین یستمعون القول . . . أولئک الذین هدیهم اللّٰه و أولئک هم أولوا الألب

35- استماع سخن حرام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 140 - 18

18 - حرمت گوش سپردن به سخنان حرام و شنودن آنچه موجب غضب خداوند است .

و قد نزل علیکم فی الکتب أن إذا سمعتم آیت اللّٰه یکفر بها

امام صادق(ع): . . . و فرض علی السمع ان یتنزه عن الاستماع الی ما حرم اللّٰه ... و الاصغاء الی ما اسخط اللّٰه عز و جل فقال فی ذلک: و قد نزل علیکم فی الکتب ان اذا سمعتم آیت اللّٰه یکفر بها و یستهزأ بها فلا تقعدوا معهم . . .

کافی، ج 2، ص 35، ح 1؛ نورالثقلین، ج 1، ص 564، ح 625.

36- استماع سخن زبردستان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 15 - 11

11 - لزوم گوش فرا دادن به سخنان زبردستان و مأموران ، در باره مشکلات و نارسایی هایشان و دلجویی کردن از آنان با اطمینان دادن به رفع آنها

قال ربّ إني أخاف أن یکذبون . . . و لهم علیّ ذنب... قال کلاً فاذها بایتنا إنّ

37- استماع سخن کودک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 4 - 7

7- لزوم گوش سپاری به سخنان کودکان و اجازه نقل رخداد ها و دریافت ها به آنان

إذ قال یوسف لأبيه یأبت إني رأیت

38- استواری در سخن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 70 - 6، 5، 4

4 - مؤمنان، موظف اند که در گفتار خود، سخن، درست و استوار بگویند.

ص: 150

و قولوا قولاً سدیداً

5- اجتناب از اتهام به پیامبر (صلی الله علیه و آله) و ادای سخنی آزار دهنده بر آن حضرت ، استوارگویی است .

لا تكونوا كالذين ءاذوا موسى فبرأه الله . . . و قولوا قولاً سدیداً

6- استوارگویی در سخن ، از مصداق های تقوا است .

اتَّقُوا اللَّهَ و قولوا قولاً سدیداً

بنابراین که ذکر «قولوا..» پس از دعوت به تقوا، ذکر خاص پس از عام باشد، نکته یاد شده به دست می آید.

39- اعتدال در سخن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 19 - 5

5- توصیه لقمان به فرزندش ، برای رعایت اعتدال در رفتار و پرهیز از گفتار خشن ، نمودی از حکمت وی است .

و لقد ءايتنا لقمن الحكمة . . . و اذ قال . . . و اقصد فی مشیک و اغضض من صوتک

40- اعراض از سخن لغو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 3 - 3

3- اعراض و روی گردانی از لغو (بی فایده گویی و بیهوده کاری) ، توصیه خداوند به اهل ایمان

و الذین هم عن اللغو معرضون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 72 - 5,6,10

5- بندگان خالص خدا ، به وقت روبه رو شدن با رفتار و گفتار لغو و بیهوده ، با بزرگواری و متانت از آن می گذرند .

و إذا مرّوا باللغو مرّوا کراماً

6- گذر از رفتار لغو و بیهوده با بزرگواری و متانت ، امری شایسته و مورد تشویق خداوند

وإذا مرّوا باللغو مرّوا كراماً

10 - «عن أبي عبد الله (ع) : . . . وفرض على السمع أن يتنزّه عن الإستماع إلى ما حرّم الله . . . فقال في ذلك : . . . وإذا مرّوا باللغو مرّوا كراماً . . . » ;

از امام صادق(ع) روایت شده که فرمود: .. [خداوند] بر گوش فرض نموده که از شنیدن آنچه حرام گردیده، پرهیز کند... پس در این باره فرموده است: ... «وإذا مرّوا باللغو مرّوا كراماً...».

41- امتحان با سخن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 151

9- اقرار ها و سخنان انسان ، مورد آزمون الهی در صحنه عمل (جهاد و صبر)

و نبلوا أخبارکم

از جمله مصادیق «اخبار» اقرارها، ادعاها و سخنانی است که مردم در مقام اظهار ایمان و بندگی بر زبان جاری می کنند و از درون خویش خبر می دهند.

10- اعمال مؤمنان ، چونان سخنان و اقرار های آنان ، مورد آزمون الهی است . *

و نبلوا أخبارکم

کلمه «اخبار» می تواند به معنای اعمال مؤمنان باشد که معمولاً در منظر دید همگان قرار می گیرد. در این صورت از ارتباط «نبلوا أخبارکم» با صدر آیه، استفاده می شود که اولاً مدعیان ایمان، آزمایش می شوند تا اهل عمل و صبر شناخته شوند و ثانیاً اهل عمل و جهاد و صبر نیز آزمایش می شوند تا مراتب خلوص و ارزش هر عمل مشخص گردد.

42- امتناع از سخن خیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 39 - 13

13 - عن أبي جعفر (ع) في قوله: «الذين كذبوا بآياتنا صم و بکم» يقول: «صم» عن الهدى و «بکم» لایتکلمون بخیر «فی الظلمات» یعنی ظلمات الکفر . . .

از امام باقر (ع) درباره آیه «الذین کذبوا بآیاتنا . . .» روایت شده است: تکذیب کنندگان آیات الهی «کرانند» از (شنیدن آیات) هدایت، «لالند» از سخن خیر گفتن، «در تاریکیها قرار دارند» یعنی تاریکیهای کفر . . .

43- انتخاب بهترین سخن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 18 - 39 - 17، 14، 10، 7

7 - لزوم جست و جو و نقد و بررسی سخنان و گزینش بهترین آنها

الذین یستمعون القول فیّتبعون أحسنه

10 - انتخاب بهترین عقیده و برترین سخن در باب تعالیم دینی ، از ویژگی های مؤمنان و خردمندان است .

الذین یستمعون القول فیَتَّبِعُونَ أحسنه

برداشت یاد شده از آن جا است که آیه شریفه در توصیف مؤمنان و خردمندان می باشد (که در ذیل آیه از آن یاد شده است).

14 - شنیدن سخنان و برگزیدن بهترین آنها ، تنها راه مطمئن و خردورزانه برای دستیابی به حقایق الهی

الذین یستمعون القول .. أولئک الذین هدیهم اللّٰه و أولئک هم أولوا الألب

17 - گوش سپردن به سخنان و برگزیدن بهترین آنها ، نشانه عقل سلیم و خرد ناب است .

الذین یستمعون القول فیَتَّبِعُونَ أحسنه .. و أولئک هم أولوا الألب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 20 - 1

ص: 152

1 - عبادت خالصانه خدا، اجتناب از عبادت طاغوت، توبه، پیروی از بهترین سخن و خردورزی، از اوصاف تقوایندگان

و الذین اجتنبوا الطغوت أن یعبدوها و أنابوا إلی اللّٰه .. الذین یستمعون القول .

«الذین اتّقوا ربّهم» بیان تفصیلی برای آن دسته از افراد مؤمنی است که در آیات قبل توصیف شده اند؛ یعنی، «الذین اجتنبوا الطاغوت.. .. الذین یستمعون القول...».

44- اولین سخن خدا با موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 8 - 8

8 - بیان تسبیح و تنزیه خداوند، در نخستین مکالمه او با موسی

نودی .. و سبحن اللّٰه ربّ العلمین

45- اولین سخن موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 46 - 10

10 - اقرار به یگایگی پروردگار هستی و اعلام پیامبری خویش، نخستین سخن موسی (ع) در برابر فرعون و فرعونیان

فقال إتی رسول ربّ العلمین

46- اهمیت اجتناب از سخن لغو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 35 - 3

3 - لزوم پرهیز از گفتن سخن های یاه و زشت

لا یسمعون فیها لغوًا

توصیف بهشتیان به خصلت های نیک، ترغیب به کسب آن صفات در دنیا است.

47- اهمیت اعراض از سخن لغو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 62 - 2

2- پرهیز از هرگونه سخن لغو و بیهوده، لازم است.

لا یسمعون فیها لغواً

اوصاف بهشتیان علاوه بر جنبه توصیفی، می تواند حاوی توصیه ها و نکته هایی؛ از جمله زشتی سخن بیهوده و کار لغو و

ص: 153

ضرورت پرهیز از آن باشد.

48- اهمیت تحلیل سخن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 18 - 7

7- لزوم جست و جو و نقد و بررسی سخنان و گزینش بهترین آنها

الذین یستمعون القول فیَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ

49- اهمیت سخن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 18 - 3

3- گفتار آدمی ، دارای اهمیتی ویژه در مقایسه با سایر اعمال وی

ما یلفظ من قول إلاّ لدیه رقیب عتید

از اختصاص به ذکر یافتن «ما یلفظ...»، اهمیت و ویژگی گفتار استفاده می شود.

50- اهمیت سخن پسندیده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 53 - 4

4- خداوند ، خواهان موضع گیری شایسته و سخن نیک انسان ، در قبال گفتار و برخورد های ناشایست دیگران

قل لعبادی یقولوا التی هی أحسن

در آیات قبل، سخن ناروای کافران در مسحور خواندن پیامبر (صلی الله علیه و آله) ذکر شده است و در این آیه می فرماید: «شما بهترین را بگویید». از مجموع این فرازها برداشت فوق استفاده می شود.

51- اهمیت مراقبت در سخن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - لزوم مراقبت دقیق انسان بر گفته های خویش و پرهیز از سخنانی که موجب سخط خداوند است .

ورضی له قولاً

ص: 154

52- برهان در سخن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 79 - 9

9- ادعا و سخن در باره معارف دینی و آثار مثبت و منفی آن ، باید مستند به علم و حجت باشد .

كفر بآيتنا وقال .. سنكتب ما يقول ونمد له من العذاب مدًا

53- بهترین سخن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 53 - 1,2

1- پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، موظف به ابلاغ این پیام به بندگان که آنان باید بهترین گفتار را برای گفتن برگزینند .

وقل لعبادی يقولوا التی هی أحسن

2- مؤمنان ، موظف به انتخاب بهترین شیوه ها در گفتار و برخوردشان با مشرکان و کافران

وقل لعبادی يقولوا التی هی أحسن

برداشت فوق، مبتنی بر شأن نزولی است که در آن آمده است: مؤمنان در برابر اهانت و آزارهای مشرکان، تصمیم به برخورد شدید گرفتند (مجمع البيان ج، 6 ص 5) و خداوند پیامبر (صلی الله علیه و آله) را موظف فرمود که به آنان اعلام کند: بهترین گفتار را انتخاب کنید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 54 - 3

3- سفارش به انتخاب بهترین و شایسته ترین گفتار ها ، برخاسته از علم همه جانبه خداوند به احوال انسانهاست .

قل لعبادی يقولوا التی هی أحسن .. ربکم أعلم بکم

ذکر «ربکم أعلم بکم»، پس از توصیه به گزینش بهترین سخن در گفتار به منزله تعلیل است؛ یعنی، چون خداوند به احوال انسانها آگاه است، چنین توصیه ای می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 18 - 18,9

9- اسلام، برترین عقیده و بهترین سخن در باب دین

الذین یستمعون القول فیَتَّبِعُونَ أحسنه

مقصود از سخن در آیه شریفه و گزینش بهترین سخنان، آن سخنی است که درباره مسائل دینی است. بنابراین مصداق اصلی و مورد نظر بهترین سخن، مکتب اسلام خواهد بود که دین منتخب قرآن است.

18- بهترین و برترین سخن، نشانه حقانیت آن و الزام آور برای انسان

الذین یستمعون القول فیَتَّبِعُونَ أحسنه . . . و أولئک هم أولوا الألب

توصیه خداوند به اهل ایمان مبنی برگزیدن و پیروی کردن بهترین سخن، بیانگر این حقیقت است که هرگاه مؤمنان به چنین سخنی دست یافتند، برای آنان حجت و الزام آور خواهد بود.

ص: 155

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 23 - 2

2- قرآن ، حاوی بهترین سخن درباره دین و هدایت مردمان

اللّٰهُ نَزَّلَ أَحْسَنَ الْحَدِيثِ

مقصود از «أحسن الحديث» قرآن کریم است و چون موضوع کتاب های آسمانی، دین و هدایت مردمان می باشد، قهراً بهترین بودن قرآن در رابطه با موضوع خودش خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 28 - 4

4- قرآن ، بهترین ، گویاترین و شفاف ترین سخن برای پنددهی و درس آموزی

اللّٰهُ نَزَّلَ أَحْسَنَ الْحَدِيثِ .. لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ . قراءاً عربياً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 33 - 1

1 - سخنی که در راستای دعوت مردم به سوی خداوند ایراد شود ، بهترین و زیباترین گفتار است .

و من أحسن قولاً ممّن دعا إلى الله

54- بهشتیان و سخن لغو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 62 - 1

1- در بهشت عدن ، هیچ سخن لغو و بیهوده ای به گوش بهشتیان نمی خورد .

جَنَّتْ عَدْنُ الَّتِي وَعَدَ الرَّحْمَنُ عِبَادَهُ .. لَا يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْوًا

«لغو»؛ یعنی، کلام و یا هر چیزی که قابل اعتنا نبوده و فایده ای بر آن مترتب نباشد. در آیه مورد بحث - به قرینه «استماع» - مراد از «لغو» کلام باطل و یاوه است.

5 - گفتار بهشتیان با یکدیگر ، عاری از هرگونه سخن زشت و بیهوده است .

لا یسمعون فیها لغواً

6 - بهشتیان ، هرگز دروغ نمی گویند و یکدیگر را به دروغ گویی متهم نمی کنند .

و لا کذاباً

«کذاباً» یا به معنای «کذاباً» (دروغ) و یا مصدر باب تفعیل و به معنای تکذیب است (لسان العرب). بنابراین مفاد «و لا کذاباً» این است که در بهشت، دروغ وجود ندارد یا این که کسی تکذیب گفتار خویش را از دیگران نمی شنود؛ زیرا همگان صداقت یکدیگر را باور دارند.

7 - نوشندگان شراب بهشتی ، منزّه از زبان گشودن به هذیان و دروغ

و كَأَسَا دَهَاقًا . لَا يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْوًا وَلَا كِدَابًا

ارتباط این آیه با آیه قبل، بیانگر این نکته است که شراب بهشتی، از نوع شراب های دنیا نیست که بر عقل انسان تأثیر منفی گذاشته، مایه هذیان گویی و لاف زدن گردد.

55- بی عدالتی در سخن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 152 - 15

15 - بی عدالتی در سخن گفتن از محرمات الهی است.

تعالوا أتل ما حرم ربکم . . . و إذا قلتم فاعدلوا

56- پاداش اجتناب از سخن باطل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 76 - 2

2 - فروتنی، شب زنده داری، حلم، ترس از قیامت، توبه، عفو کریمانه، پذیرش حق، دعا، دوری از اسراف، تنگ گیری، شرک، زنا، آدم کشی و سخن باطل، موجب ورود به بهشت جاودان و برخوردارگی از قرارگاه و اقامت نیکوی آن

الذین یمشون علی الأرض هونًا . . و الذین لایشهدون الزور . . أولئک یجزون الغرفه

57- پیروی از بهترین سخن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 18 - 1

1 - پیامبر (صلی الله علیه و آله)، مأمور ابلاغ بشارت الهی به بندگان که به سخنان دیگران گوش فرا می دهند و آن گاه از بهترین آنها پیروی می کنند .

فبشّر عباد . الذین یستمعون القول فیتبعون أحسنه

58- تحریف سخن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - عالمان یهود، تحریف کننده حقایق و سخنها

من الذین هادوا یحرفون الکلم عن مواضعه

«کلم» (جمع کلمه) به معنای سخن است که به مناسبت مورد، حقایقی است که تحریف آن در گمراه ساختن مسلمانان مؤثر

ص: 157

بوده است.

3- تحریف و تفسیر ناصواب گفته ها ، از روش های عالمان یهود برای گمراه ساختن مسلمانان

و یریدون ان تضلوا السبیل . . . من الذین هادوا یحرفون الکلم

هدف از تحریف و تفسیر ناصواب سخنان از سوی عالمان یهود، به دلیل «ان تضلوا»، گمراه ساختن مسلمانان است.

4- تحریف و تحلیل ناصواب گفته ها ، نمونه ای از دشمنی یهود با مسلمانان

والله اعلم باعدانکم . . . یحرفون الکلم عن مواضعه

جمله «یحرفون . . .» پس از بیان دشمنی یهود، به منزله دلیل و نشانه ای برای اثبات عداوت عالمان یهود نسبت به مسلمانان است.

59- ترک سخن بی علم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 22 - 10

10- ارشاد مردم به ترک اظهار نظر های بی پایه در باره حقایق و احاله علم آن به خداوند ، وظیفه ای است برعهده رهبران الهی .

سیقولون . . . قل ربی أعلم بعدتهم

60- تشویق به استماع سخن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 15 - 4

4- برانگیختن مخاطب ، به دقت در گفتار و تشویق او به شنیدن گزارش ، روشی مطلوب در شیوه اطلاع رسانی است .

هل آتیک حدیث موسی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - غاشیه - 88 - 1 - 4

4- برانگیختن مخاطب به دقت در گفتار و تشویق او به شنیدن گزارش ، روشی مطلوب در شیوه اطلاع رسانی است .

هل آتیک

61- تشویق به تعقل در سخن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - غاشیه - 88 - 1 - 4

4- برانگیختن مخاطب به دقت در گفتار و تشویق او به شنیدن گزارش ، روشی مطلوب در شیوه اطلاع رسانی است .

هل أتیک

ص: 158

62- تشویق به سخن پسندیده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 54 - 9

9- ترغیب مشرکان از سوی خدا، به رها کردن شیوه های خصمانه و انتخاب بهترین سخنان در برخورد با پیامبر (صلی الله علیه و آله) و قرآن

قل لعبادی یقولوا التی هی أحسن . . . إن یشأ یرحمکم أو إن یشأ یعذبکم

برداشت فوق، مبتنی بر این نکته است که مراد از «عبادی» در آیه قبل و مخاطب در این آیه، مشرکان باشند و خداوند از آنان خواسته است که در برخورد با پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان، بهترین سخنان را برگزینند و از خصومت با آنان دست بردارند.

63- تعقل در سخن دیگران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 32 - 6

6- لزوم تأمل و تفکر در سخنان، به هنگام شنیدن آن و اجتناب از داوری شتابزده درباره آن و کذب بالصدق إذ جاءه

64- توصیه به سخن پسندیده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 54 - 3

3- سفارش به انتخاب بهترین و شایسته ترین گفتارها، برخاسته از علم همه جانبه خداوند به احوال انسانهاست .

قل لعبادی یقولوا التی هی أحسن . . . ربکم أعلم بکم

ذکر «ربکم أعلم بکم»، پس از توصیه به گزینش بهترین سخن در گفتار به منزله تعلیل است؛ یعنی، چون خداوند به احوال انسانها آگاه است، چنین توصیه ای می کند.

65- ثبت سخن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- گفته ها و ادعا های ناروای آدمیان ، به فرمان خداوند نوشته و ثبت می گردد .

کلاً سنکتب ما یقول

«سنکتب ما یقول» به قرینه حرف «سین» در «سنکتب» و مضارع بودن «یقول»، مربوط به گفتار ناروایی است که در

ص: 159

آینده از شخص کافر صادر می شود؛ ولی از دخیل نبودن زمان آینده در استحقاق مجازات، می توان فهمید که ثبت گفتار گذشته او نیز مورد نظر است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 19 - 11

11 - گفته ها و باور های انسان ، مورد ثبت و ضبط قرار می گیرد .

ستکتب شهدتهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 18 - 5

5- « عن أبي عبد الله (ع) قال : إنَّ المؤمنين إذا اعتنقا غمرتهما الرحمة . . . فإذا أقبلنا على المسائله قالت الملائكة بعضها لبعض تنحوا عنهما فإنَّ لهما سرّاً وقد ستر الله عليهما . قال اسحاق : فقلت : جعلت فداك فلا يكتب عليهما لفظهما و قد قال الله عزّ وجلّ : « ما يلفظ من قول إلاّ لديه رقيب عتيد . . . » ؟ قال يا اسحاق إنّ الله تبارك و تعالی إنّما أمر الملائكة أن تعتزل عن المؤمنين إذا التقيا إجلالاً لهما . . . و يحفظه عليهما عالم السرّ و أخفى . . . »

از امام صادق(ع) روایت شده است: هر گاه دو نفر مؤمن معانقه کردند، رحمت خدا آنان را فرا می گیرد و هر گاه برای گفتگو روبه رو شدند، فرشتگان بعضی به بعضی دیگر می گویند: از نزد آن دو کنار بروید؛ زیرا آن دو سرّی دارند که خداوند آن را مستور داشته است. اسحاق بن عمار می گوید: به امام (ع) گفتم: فدایت شوم پس لفظ آنان نوشته نمی شود با این که خداوند فرموده است: «ما يلفظ من قول إلاّ لديه رقيب عتيد...»؟ امام فرمود: خداوند - تبارک و تعالی - فرشتگان را امر فرموده که از مؤمنان هنگام ملاقات با یکدیگر (که جز رضای خدا منظور نبوده)، از نزد آنان کنار روند و این امر برای تجلیل از مؤمنان است...؛ ولی الفاظ آنان را [خود خداوند] که عالم نهران و نهران تر [از اسرار] است، محفوظ می دارد...».

66- جذابیت سخن محمد(صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 36 - 6

6 - گیرایی و جذابیت شدید سخنان پیامبر اسلام و دعوت او برای مردم

و يقولون أئنا لتاركوا الهتنا لشاعر

شاعر دانستن پیامبر اسلام(صلی الله علیه و آله)، گویای جذابیت سخنان آن حضرت است.

67- حجیت سخن اهل خبره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 7 - 15

15- اعتبار و حجیت سخن اهل خبره و اظهار نظر عالمان دینی

فسلوا أهل الذکر إن کنتم لاتعلمون

برداشت یاد شده از لازمه فرمان خداوند مبنی بر رجوع به عالمان در مسائلی که شناخته شده نیست، استفاده می شود؛ زیرا

ص: 160

الزام رجوع به دانشمندان بدون حجت و معتبر بودن اظهار نظر آنان، لغو خواهد بود و این از ساحت مقدس خدای حکیم به دور است.

68- حجیت سخن علمای دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 7 - 1، 5

5- بهره مندی پیامبران از وحی، وجه امتیاز و تفاوت آنان با سایر بشر

و ما أرسلنا قبلك إلا رجالاً نوحی إلیهم

1- تمامی رسولان الهی، از نوع بشر و جنس مرد بودند.

و ما أرسلنا قبلك إلا رجالاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 197 - 5

5- اعتبار و حجیت سخن و اظهار نظر متخصصان دینی و عالمان به کتاب های آسمانی

أولم یکن لهم ءایه أن یعلمه علموا بنی اسرائیل

69- حرمت اطاعت از سخن چینان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 11 - 5

5- اطاعت و اجابت خواسته های سخن چینان، ممنوع و حرام است.

ولا تطع کلّ... مشاء بنمیم

70- حرمت سخن ناحق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 152 - 15

15 - بی عدالتی در سخن گفتن از محرمات الهی است.

تعالوا أتل ما حرم ربكم . . . وإذا قلتم فاعدلوا

71- حسابرسی سخن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 161

2- سخنان آدمی، همانند سایر اعمال او، مسؤولیت آفرین و مورد محاسبه

ما یلفظ من قول إلاّ لدیه رقیب عتید

در آیه قبل، مسأله محاسبه و ضبط اعمال به صورت مطلق مطرح گردیده است و اکنون در این آیه، ضبط و محاسبه گفتار، به انسان یادآوری شده است.

72- حقانیت سخن خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 23 - 10، 12

10 - جواب شفاعت کنندگان به سؤال یکدیگر درباره فرمان خداوند، این است که هر آنچه خداوند فرموده، حق است.

قالوا ماذا قال ربکم قالوا الحقّ

برداشت یاد شده بر این اساس است که مرجع ضمیر فاعلی «قالوا» ی دوم، شفیعان باشد.

12 - پاسخ شفیعان به سؤال منتظران شفاعت درباره فرمان خداوند نسبت به آن، این است که خدا حق گفته است.

قالوا ماذا قال ربکم قالوا الحقّ

بنابراین که مرجع ضمیر فاعلی «قالوا» ی اول، منتظران شفاعت و مرجع ضمیر فاعلی «قالوا» ی دوم، شفاعت کنندگان باشد، نکته یاد شده به دست می آید.

73- خشونت در سخن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 19 - 8

8 - تلاش در غلبه بر دیگران با فریاد ناهنجار و خشن، تلاشی ابلهانه و به دور از منش انسانی است. *

و اغضض من صوتک إنّ أنکر الأصوت لصوت الحمیر

آیه، می تواند به واقعیت خارجی اشاره داشته باشد که معمولاً افراد بی منطق با جنجال آفرینی و سر و صدا، در پی غلبه دادن نظر خود هستند.

74- خیانت در سخن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 108 - 7

7 - ناخشنودی خداوند از خیانت و نیرنگ ، حتی در مرحله پندار و گفتار

اذ یبتون ما لایرضی من القول

«اذ یبتون»، حاکی از اندیشه خیانت و گناه است. و جمله «ما لایرضی»، تصریح به ناخشنودی خداوند و نکوهش از چنین پندار و اندیشه ای دارد.

ص: 162

75- دقت در سخن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 15 - 11

11 - لزوم دقت در گفتار و پرهیز از ارائه تحلیل های نادرست

فیقول

76- رد خواسته های سخن چینان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 11 - 4

4 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، مأمور پرهیز از اجابت خواسته های سخن چینان

و لا تطع کلّ . . . مشاء بنمیم

77- روش برخورد با سخن لغو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 72 - 5,6

5 - بندگان خالص خدا ، به وقت رویه رو شدن با رفتار و گفتار لغو و بیهوده ، با بزرگواری و متانت از آن می گذرند .

و إذا مرّوا باللغو مرّوا کرامًا

6 - گذر از رفتار لغو و بیهوده با بزرگواری و متانت ، امری شایسته و مورد تشویق خداوند

و إذا مرّوا باللغو مرّوا کرامًا

78- روش سخن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 23 - 6

6- دین ، دارای برنامه و آموزه هایی برای شیوه سخن گفتن و تصمیم گیری انسان است .

و لاتقولنَّ لشيءٍ إنِّي فاعل ذلك غداً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 79 - 9

9- ادعا و سخن در باره معارف دینی و آثار مثبت و منفی آن ، باید مستند به علم و حجت باشد .

ص: 163

كفر بآيتنا و قال . . سنكتب ما يقول و نمده له من العذاب مدًا

79- زمينه اجتناب از سخن ناپسند

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

10 - اسراء - 17 - 54 - 4

4- توجه به علم و نظارت همه جانبه الهی به احوال آدمی ، برانگیزاننده وی به پرهیز از گفتار ناشایست

قل لعبادی یقولوا التی هی أحسن . . . ربکم أعلم بکم

یادآوری علم همه جانبه خداوند به احوال آدمیان، پس از توصیه به گزینش بهترین گفتار، می تواند به این منظور باشد که توجه به این توصیه، بازدارنده انسان از گفتار ناشایست خواهد بود.

80- زمينه استماع سخن منافقان

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

19 - منافقون - 63 - 4 - 4

4 - سخنان زیبا و جذاب منافقان ، هر شنونده ای را به شنیدن آن وا می داشت .

وإن یقولوا تسمع لقولهم

خطاب در «تسمع»، عام است و اختصاص به شنونده خاصی ندارد.

81- زمينه استواری در سخن

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

14 - احزاب - 33 - 70 - 7

7 - قرار گرفتن در صفوف مؤمنان ، مقتضی تقوا و استوارگویی است .

يأيتها الذين ءامنوا اتقوا الله و قولوا قولاً سدیداً

تکرار خطاب «يأيتها الذين آمنوا» می تواند به منظور تشویق و ترغیب ایمان آورندگان به اجرای فرمان به تقوا و استوارگویی باشد.

82- زمينه بی تأثیری سخن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 13 - 6

6 - از دست دادن بردباری در برابر مخالفان ، زمینه ساز فروهشتن گفتار بایسته و مؤثر با آنان

إِنِّي أَخَافُ أَنْ يَكْذِبُونَ . وَيَضِيقُ صَدْرِي وَلَا يَنْطَلِقُ لِسَانِي

ص: 164

تقدم «أخاف أن يكذبون» بر «بضيق صدری» و تقدم این بر «لا ینطلق لسانی» می تواند حاکی از تقدم عینی و تأثیر تکذیب در ضیق صدر و نیز تأثیر این در عدم انطلاق زبان باشد.

83- زمینه دقت در سخن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 15 - 4

4- برانگیختن مخاطب، به دقت در گفتار و تشویق او به شنیدن گزارش، روشی مطلوب در شیوه اطلاع رسانی است.

هل آتیک حدیث موسی

84- زمینه سخن بیجای دشمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 73 - 10 - 3

3- تبلیغ دین و تشکیل جامعه اسلامی، در پی دارنده سخنان ناروا و تبلیغات سوء دشمنان و مخالفان دین

و اصبر علی ما یقولون

85- زمینه سخن ناحق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 152 - 14

14 - حفظ منافع خویشان و یا دفع ضرر از آنان نباید آدمی را به ناحق گویی وادارد.

و إذا قلتهم فاعدلوا و لو کان ذاقربی

اسم «کان» ضمیری است که به «المقول له» و مانند آن، که از «إذا قلتهم» به دست می آید، برمی گردد؛ یعنی هر چند آن کسی که سخن درباره او گفته می شود، خویشان او گوینده باشد.

86- زمینه فهم سخن علما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 80 - 12

12 - تنها صبر پیشگان ، زمینه دار فهم و دریافت سخنان اهل معرفت اند .

وقال الذين أوتوا العلم .. ولا يلقونها إلا الصبرون

ضمیر «یلقاها» به سخنان فرزندگان بازمی گردد؛ یعنی، «و لا یلقی هذه المقالة إلا الصابرون».

ص: 165

87- زیباترین سخن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 33 - 1

1 - سخنی که در راستای دعوت مردم به سوی خداوند ایراد شود، بهترین و زیباترین گفتار است.

و من أحسن قولاً ممّن دعا إلى الله

88- سختی اجتناب از سخن باطل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 75 - 8

8 - فروتنی، شب زنده داری، حلم، توبه، عفو کریمانه، پذیرش حق، دوری از اسراف، تنگ گیری، شرک، زنا، آدم کشی و سخن باطل، امری دشوار و مقتضی صبر و شکیبایی

و عباد الرحمن الذين يمشون على الأرض هوناً .. و الذين لا يشهدون الزور ... أول-

89- سخن آشکار انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 110 - 3

3- احاطه علمی به گفتار نهان و آشکار آدمیان، در انحصار خداوند است.

إن أدري .. إنّه يعلم الجهر من القول

جمله «إنّه..» تعلیل برای عدم آگاهی پیامبر(صلی الله علیه و آله) از زمان وقوع عذاب است و این حکایت از انحصار علم برای خدا دارد.

90- سخن آشکار کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 110 - 1

1- خداوند، به گفتار آشکار و توطئه ها و اسرار مشرکان و کافران حق ستیز آگاه است.

إِنَّهٗ يَعْلَمُ الْجَهْرَ مِنَ الْقَوْلِ وَيَعْلَمُ مَا تَكْتُمُونَ

91- سخن آشكار مشركان

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

ص: 166

1- خداوند ، به گفتار آشکار و توطئه ها و اسرار مشرکان و کافران حق ستیز آگاه است .

إِنَّهُ يَعْلَمُ الْجَهْرَ مِنَ الْقَوْلِ وَيَعْلَمُ مَا تَكْتُمُونَ

92- سخن از امور جنسی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 37 - 23

23 - شایسته است که به هنگام سخن گفتن از مسایل جنسی ، به کنایه سخن گفته شود و ادب کلام ، مراعات گردد .

فَلَمَّا قَضَىٰ زَيْدٌ مِنْهَا وَطَرًا

93- سخن انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 4 - 1

1- آگاهی پروردگار به تمامی سخنان اهل زمین و آسمان

قَالَ رَبِّي يَعْلَمُ الْقَوْلَ فِي السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ

94- سخن انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 7 - 1

1 - خداوند ، به آنچه که آدمی می گوید و اظهار می کند ، آگاه است .

وَإِنْ تَجَهَّرَ بِالْقَوْلِ فَإِنَّهُ يَعْلَمُ السِّرَّ وَأَخْفَىٰ

جمله «فإنه يعلم...» جانشین جواب شرط «إن تجهر» است و معنای آیه این است که اگر سخن آشکار کنی [خدا می داند]، زیرا که او سرّ و مخفی تر از آن را می داند. در این موارد، بیان علت از تصریح به جواب شرط بی نیاز می کند.

95- سخن اهل آسمان

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

11 - انبیاء - 21 - 4 - 1

1- آگاہی پروردگار بہ تمامی سخنان اہل زمین و آسمان

قال ربّی یعلم القول فی السماء والأرض

ص: 167

96- سخن باطل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 93 - 24،26

24 - دروغ بستن به خداوند و به دروغ مدعی دریافت وحی شدن و ادعای آوردن مانند برای قرآن، سخنانی باطل و ناحق است.

ممن افتری علی الله کذبا أوقال .. بما کنتم تقولون علی الله غیر الحق

26 - استکبار زمینه سخن ناحق گفتن درباره خداوند است.

بما کنتم تقولون علی الله غیر الحق و کنتم عن آیتہ تستکبرون

97- سخن بی علم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 157 - 12

12 - ضرورت پرهیز از گفتارها و ادعاهای مبتنی بر ظن و گمان *

ما لهم به من علم الا اتباع الظن

جمله «ان الذین .. الا اتباع الظن» دارای لحنی است مذمت آمیز نسبت به کسانی که باورهایشان مبنی بر ظن و گمان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 22 - 8

8- سخن های نسنجیده بر زبان آوردن و اظهار نظر بدون شناخت و بررسی ، امری نکوهیده و ناروا است .

سیقولون .. رجماً بالغیب

98- سخن بی عمل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 226 - 1،2

1 - گفتار بدون عمل ، از ویژگی های شاعران گزافه گوی منحرف

و الشعراء .. في كلّ واد يهيمون . وأنّهم يقولون ما لا يفعلون

2- زشتی دوگانگی و تضاد گفتار انسان با رفتار وی

و أنّهم يقولون ما لا يفعلون

ص: 168

99- سخن بیجا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 148 - 3

3 - گفتگو درباره تغییر قبله و تعیین آن ، امری نابجاست .

و لکل وجهه هو مولیها

هدف از تذکر این حقیقت که خداوند تعیین کننده قبله است - پس از بیان مخالفت اهل کتاب و تبلیغات آنان علیه تغییر قبله که طبعاً مشاجراتی را با مسلمانان در پی داشت - رساندن این معناست که: برای معتقدان به خدا شایسته نیست درباره تغییر و تعیین قبله به مشاجره پردازند؛ زیرا خداوند تعیین کننده قبله است.

100- سخن بیجا درباره خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 4 - 72 - 3

3 - سخن نسنجیده و نابجا درباره خداوند ، نشانه سفاهت و کم خردی است .

و أنه کان یقول سفیهنا علی الله شططاً

«شطط» به سخن ظالمانه و به دور از حق گفته می شود. (مفردات راغب)

101- سخن بیجای دشمنان محمد(صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 10 - 73 - 2

2 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، در دوره نخست رسالت خویش ، با گفته های نابجا و تبلیغات سوء دشمنان روبه رو بود .

و اصبر علی ما یقولون

102- سخن پسندیده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 83 - 4,6

4- با مردمان به نیکی سخن گفتن و معاشرت نیکو داشتن ، از عهد ها و پیمان های خداوند با بنی اسرائیل

وقولوا للناس حسناً

«حسناً» مصدر است به معنای وصف (حَسَنًا = نیکو) این کلمه می تواند صفت برای مفعول مطلق و جانشین آن باشد؛ یعنی: «قولوا للناس قولاً حسناً؛ با مردم سخن نیکو بگویید». در المیزان آمده که جمله مذکور کنایه از معاشرت نیک است.

6- گفتار نیک و معاشرت نیکو با سایر اقوام و ملت ها ، میثاق خدا با بنی اسرائیل

وقولوا للناس حسناً

مراد از «الناس» می تواند همان اسرائیلیان باشد و می تواند اقوام و ملت های دیگر هم باشد. برداشت فوق مبتنی بر دومین

ص: 169

احتمال است.

103- سخن پسندیده در بهشت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 26 - 1

1 - در بهشت پیشتازان (سابقون) ، جز سخنان سالم و پیراسته از لغو و نسبت های ناروا مبادله نمی شود .

لا یسمعون فیها لغواً .. إلا قیلاً سلماً سلماً

«قیل» معادل «قول» و موصوف «سلاماً» است؛ یعنی، «لا یسمعون فیها إلا قولاً هو سالم من اللغو والتأثیم».

104- سخن پسندیده زنان عقیف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 26 - 7

7 - گفتار و سخن پسندیده و نیک ، تنها شایسته مردان و زنان نیک است و از آنان سر می زند .

و الطَّيِّبَاتُ لِلطَّيِّبِينَ وَ الطَّيِّبُونَ لِلطَّيِّبَاتِ

105- سخن پسندیده مردان عقیف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 26 - 7

7 - گفتار و سخن پسندیده و نیک ، تنها شایسته مردان و زنان نیک است و از آنان سر می زند .

و الطَّيِّبَاتُ لِلطَّيِّبِينَ وَ الطَّيِّبُونَ لِلطَّيِّبَاتِ

106- سخن پسندیده مؤمنان اهل کتاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 54 - 6

6 - تمجید خداوند از ایمان آوردگان از اهل کتاب به خاطر رفتار ، گفتار نیک آنان در مقابل گفتار و کردار بد دیگران

«حسنه» و «سیئه» به معنای «بدی» و «نیکی» است و «ال» در آن دو برای جنس است. بنابراین مراد از «الحسنه» مطلق نیکی (رفتار و گفتار نیک) است و مراد از «السیئه» مطلق بدی (گفتار و کردار بد) می باشد.

107- سخن پنهان انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 110 - 3

3- احاطه علمی به گفتار نهان و آشکار آدمیان ، در انحصار خداوند است .

إن أدری . . . إثمہ یعلم الجهر من القول

جمله «إثمہ . . .» تعلیل برای عدم آگاهی پیامبر (صلی الله علیه و آله) از زمان وقوع عذاب است و این حکایت از انحصار علم برای خدا دارد.

108- سخن پنهانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 10 - 2

2- خداوند ، به راز دل ها و سخنان ابراز نشده داناست .

سواء منکم من أسرّ القول

«اسرار» به معنای پنهان ساختن است. پنهان کردن سخن می تواند به معنای ابراز نکردن و تلفظ نکردن باشد و می تواند به معنای در ملاء عام نگفتن و در خفا بیان داشتن باشد. برداشت فوق ناظر به معنای اول است.

109- سخن جاهلانه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 113 - 12

12 - بی پایه و اساس خواندن ادیان الهی ، سخنی برخاسته از جهل است .

کذلک قال الذین لایعلمون مثل قولهم

توصیف مشرکان به بی دانشی، پس از بیان ادعای آنان (بی اساس بودن دین یهود و نصارا) اشاره به این حقیقت دارد که: بی پایه شمردن ادیان الهی، ریشه در جهل و نادانی دارد.

110- سخن جاهلانه درباره دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 119 - 20

20 - سخن ناآگاهانه درباره دین تجاوزگری است.

فکلوا .. . إن ربک هو أعلم بالمعتدین

ص: 171

111- سخن جنون آمیز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 46 - 16

16 - هشدار دادن به مردم از عذابی که در پیش رو دارند ، در نگاه مردم مکه سخن جنون آمیز تلقی می شد .

ثم تتفكروا ما بصاحبكم من جنة إن هو إلا نذير لكم بين يدي عذاب شديد

112- سخن چینان در جهنم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - همزه - 104 - 4 - 3

3 - عیب جویان ، غیبت کنندگان ، سخن چینان ، بدگویان ، تمسخرکنندگان مردم و زراندوزان ، در آتش جهنم افکنده خواهند شد .

لينبذن في الحطمة

آیات بعد، بیانگر آن است که مراد از «حطمه»، آتش جهنم است.

113- سخن چینی کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 11 - 7

7 - عیب جویی و سخن چینی ، از ویژگی های کافران تکذیب کننده رسالت پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله)

فلاتطع المكذبین... همّاز مشاء بنمیم

114- سخن چینی مکذبان محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 11 - 7

7 - عیب جویی و سخن چینی ، از ویژگی های کافران تکذیب کننده رسالت پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله)

فلاتطع المكذبین... همّاز مشاء بنمیم

115- سخن چینی همسر ابو لهب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مسد - 111 - 4 - 6

6 - همسر ابولهب ، زنی سخن چین و آتش بیار نزاع های مردم و تحریک کننده آنان به مخالفت با اسلام بود .

ص: 172

از آن جا که ابولهب، فردی ثروتمند و متشخص بود، ممکن است گفته شود که: توصیف همسر او به «حَمَّالَةَ الْحَطَبِ»، به معنای کنایه آن است که دعواها را شعلهور می ساخت.

116- سخن در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 38 - 9, 5

5- هیچ کس در آخرت جز به اذن خداوند توان سخن گفتن ندارد .

لَا يَتَكَلَّمُونَ إِلَّا مَنْ أذن لَهُ الرَّحْمَنُ

ضمیر فاعلی «لَا يَتَكَلَّمُونَ» اگر مخصوص روح و ملائکه باشد، دیگران به طریق اولی از سخن گفتن عاجزاند و اگر به فاعل «لَا يَمْلِكُونَ مِنْهُ خِطَاباً» نیز نظر داشته باشد، همه موجودات را به صراحت شامل می شود.

9- رخصت یافتن از جانب خداوند برای سخن گفتن در قیامت ، نشانگر برخورداری از رحمت گسترده او است .

مَنْ أذن لَهُ الرَّحْمَنُ

117- سخن درباره قبله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 148 - 3

3- گفتگو درباره تغییر قبله و تعیین آن ، امری نابجاست .

و لکل وجهه هو مولیها

هدف از تذکر این حقیقت که خداوند تعیین کننده قبله است - پس از بیان مخالفت اهل کتاب و تبلیغات آنان علیه تغییر قبله که طبعاً مشاجراتی را با مسلمانان در پی داشت - رساندن این معناست که: برای معتقدان به خدا شایسته نیست درباره تغییر و تعیین قبله به مشاجره پردازند؛ زیرا خداوند تعیین کننده قبله است.

118- سخن رهبران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6- لزوم هماهنگی بین گفتار و کردار رهبران جامعه

وأمر أهلك بالصلوة واصطبر عليها

ص: 173

119- سخن زیبای منافقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - منافقون - 63 - 4 - 6

6 - منافقان ، به رغم ظاهر فریبنده و سخنان زیبایشان ، چونان چوب های تکیه شده بر دیوار ، خشک و بی روح اند .

کآتهم خشب مستنده

120- سخن عادلانه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 5 - 5، 3

3 - نسبت دادن فرزند به پدرش ونه مرد دیگر ، عادلانه ترین کلام در پیش گاه خداوند است .

ادعوهم لأبائهم هو أقسط عند الله

5 - کار و نظر عادلانه ، مطلوب خداوند است .

هو أقسط عند الله

121- سخن کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 9 - 6

6 - گفتار و روش کافران ، با ادراک های عقلی و فطری آنان همساز نیست .

و کم أرسلنا .. و لئن سألتهم من خلق ... ليقولنّ خلقهنّ العزيز العليم

خداوند در این آیه می فرماید: اگر از مشرکان و دین ناباوران سؤال شود که آفریدگار هستی کیست؟ آنان به دلیل عقل یا اعتقاد خود می گویند: «آفریدگاری عزیز و دانا». در حالی که اگر آنان به راستی لوازم این باور را می فهمیدند، جا نداشت که وحی قرآنی را مورد خدشه قرار دهند.

122- سخن مریبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6- لزوم هماهنگی بین گفتار و کردار رهبران جامعه

وأمر أهلك بالصلوة واصطبر عليها

ص: 174

123- سخن مریم (س)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 75 - 10

10 - گفتار و کردار مریم (ع) هماهنگ با یکدیگر و مطابق با واقع

امه صدیقه

«صدیق» به کسی گفته می شود که سخن و اعتقادش مطابق واقع باشد و راستگویی خودش را با کردارش ثابت کند. (این معنا را راغب از برخی اهل لغت نقل کرده است).

124- سخن ملائکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 27 - 2

2- ملائکه ، بهره مند از نطق و کلام

لایسبقونه بالقول

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 28 - 1

1- خداوند به تمامی گفتار و کردار ملائکه و گذشته و حال آنان آگاه است .

یعلم ما بین أیدیهم و ما خلفهم

125- سخن منافقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 11 - 9

9- چهره جدی و مصمم منافقان ، در مقام سخن و فاقد واقعیت در مرحله عمل

الذین نافقوا یقولون . . . لنخرجنَّ . . . و اللّٰه یشهد إتیهم لکذبون

تأکیده‌های مکرر در «لنخرجن» و «لننصرنکم»، چهره قاطع منافقان را در مرحله سخن می‌نمایاند و گواهی خداوند به سخن کذب آنان، عمل نکردن آنان را بیان می‌کند.

126- سخن مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 21 - 3

3- لزوم هماهنگی گفتار و کردار مؤمنان، در راستای طاعت خداوند *

طاعه و قول معروف

ص: 175

در صورتی که «طاعه و قول معروف» مبتدا برای خبر محذوف باشد؛ از مجزا آمدن «طاعه» و «قول معروف» استفاده می شود که آنچه خداوند از انسان می خواهد، صرف طاعت عملی نیست؛ بلکه باید سخن انسان همراه با عمل وی، نیک و پسندیده باشد و در ضمن طاعت، اظهار ناراحتی نکند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 31 - 10

10- اعمال مؤمنان ، چونان سخنان و اقرار های آنان ، مورد آزمون الهی است . *

و نبلوا أخبارکم

کلمه «أخبار» می تواند به معنای اعمال مؤمنان باشد که معمولاً در منظر دید همگان قرار می گیرد. در این صورت از ارتباط «نبلوا أخبارکم» با صدر آیه، استفاده می شود که اولاً مدعیان ایمان، آزمایش می شوند تا اهل عمل و صبر شناخته شوند و ثانیاً اهل عمل و جهاد و صبر نیز آزمایش می شوند تا مراتب خلوص و ارزش هر عمل مشخص گردد.

127- سخن مؤمنان درباره محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 70 - 8

8 - در مقاطعی ، سخنانی از مؤمنان درباره پیامبر (صلی الله علیه و آله) صادر می شد که زینده نبود . *

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ ءَاذُوا مُوسَى . . . اتَّقُوا اللَّهَ وَ قُولُوا قَوْلًا

تکرار خطاب «يا أيها الذين آمنوا» در دو آیه، به منظور تشویق مؤمنان به پرهیز از اذیت پیامبر (صلی الله علیه و آله) و نیز گفتن سخنانی استوار و حق، اشعار دارد به این که آنان، گاهی سخنانی بیهوده درباره پیامبر (صلی الله علیه و آله) می گفته اند.

128- سخن ناپسند زنان پلید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 26 - 4

4 - گفتار و سخن ناپسند و خبثات آلود ، تنها شایسته مردان و زنان خبیث (بدسرشت و بدکردار) است و از آنان سر می زند .

الخبیث للخبیثین و الخبیثون للخبیث

برداشت یاد شده، مبتنی بر این نکته است که «الخبیثات» و «الطیبات» صفت برای موصوف محذوف «الكلم» باشد؛ یعنی، «الخبیثات من

الكلم للخبثين من الرجال و...». گفتنی است سه آیه اخیر که در باره تهمت زنا و فحشا به زنان پاکدامن است (إِنَّ الَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ...) و نیز ذیل آیه (أُولَئِكَ مِبْرَاءُونَ مِمَّا يَقُولُونَ لَهُمْ) مؤید همین برداشت است.

129- سخن ناپسند کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 176

1 - خداوند ، آگاه به گفتار ناروای مشرکان و کافران علیه دین

نحن أعلم بما يقولون

130- سخن ناپسند مردان پلید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 26 - 4

4 - گفتار و سخن ناپسند و خباثت آلود ، تنها شایسته مردان و زنان خبیث (بدسرشت و بدکردار) است و از آنان سر می زند .

الخبیث للخبیثین و الخبیثون للخبیث

برداشت یاد شده، مبتنی بر این نکته است که «الخبیثات» و «الطیبات» صفت برای موصوف محذوف «الكلم» باشد؛ یعنی، «الخبیثات من الكلم للخبیثین من الرجال و ..». گفتمی است سه آیه اخیر که در باره تهمت زنا و فحشا به زنان پاکدامن است (إِنَّ الذین یرمون المحصنات ...) و نیز ذیل آیه (أولئک مبرءون ممّا یقولون لهم) مؤید همین برداشت است.

131- سخن ناپسند مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 45 - 1

1 - خداوند ، آگاه به گفتار ناروای مشرکان و کافران علیه دین

نحن أعلم بما یقولون

132- سرزنش استماع سخن ناپسند

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 18 - 2

2 - سخن فاقد حسن و خوبی ، شایسته استماع و گوش سپردن نیست .

الذین یستمعون القول فیتبعون أحسنه

به کار رفتن تعبیر «أحسن» (بهترین)، می تواند گویای این حقیقت باشد که سخنانی شایسته شنیدن است که در آنها حسنی وجود داشته

باشد. در این صورت می توان از میان آنها، احسن و بهترین را برگزید و از آن پیروی کرد.

133- سرزنش سخن بی عمل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 177

5 - خداوند، آن دسته از مؤمنان صدر اسلام را که به گفته های خود عمل نمی کردند، مورد سرزنش و نکوهش قرار داد.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لِمَ تَقُولُونَ مَا لَا تَفْعَلُونَ

6 - « عن رسول الله (صلى الله عليه وآله) قال: ... . يابن مسعود: لا تكن ممن يشدد على الناس ويخفف عن نفسه، يقول الله تعالى « لِمَ تَقُولُونَ مَا لَا تَفْعَلُونَ » ;

از رسول خدا (صلى الله عليه وآله) روایت شده که فرمود: ... ای پسر مسعود! از کسانی مباش که [کار را] بر مردم سخت می گیرند و بر خود آسان. خدای تعالی می فرماید: لِمَ تَقُولُونَ مَا لَا تَفْعَلُونَ».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - گفتار های بدون عمل، بس ناپسند و نفرت انگیز در نزد خداوند

كِبْرٌ مَّقْتًا عِنْدَ اللَّهِ أَنْ تَقُولُوا مَا لَا تَفْعَلُونَ

«مقت»، به معنای بغض و کینه شدید است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - کسانی که شعار جهاد سر می دهند ولی در عرصه پیکار یا شرکت نمی کنند و یا در صورت شرکت کردن از خود سستی نشان می دهند و استقامت نمی کنند، مورد خشم شدید خداوند هستند.

لِمَ تَقُولُونَ ... كِبْرٌ مَّقْتًا عِنْدَ اللَّهِ ... إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ ... كَانْتَهُم بَنِينَ مَوْصُوصِينَ

آیات پیشین - که در مقام سرزنش مدعیان بدون عمل بود - تمهیدی برای بیان موضوع جهاد است؛ چرا که صحنه جنگ، محل لغزش قدم ها و آشکار شدن مدعیان از مؤمنان حقیقی است.

134 - سرزنش سخن بی منطق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8- سخن های نسنجیده بر زبان آوردن و اظهار نظر بدون شناخت و بررسی ، امری نکوهیده و ناروا است .

سیقولون . . . رجماً بالغیب

135- سرزنش سخن چینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 11 - 6

6- سخن چینی ، صفتی مذموم و ناپسند

و لاتطع کلّ . . . مشاء بنمیم

ص: 178

136- سلامتی عقل برگزیدگان بهترین سخن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 18 - 16

16 - تنها ، برگزیدگان و پیروی کنندگان بهترین سخن ، صاحبان عقل سلیم و خرداند .

الذین یستمعون القول فیَتَّبِعُونَ أحسنه . . . و أولئک هم أولوا الألب

«لَبَّ» (مفرد «ألباب») به معنای عقل سلیم و خرد ناب است. گفتنی است تعریف دو جزء مبتدا (أولئک) و خبر (هُم) مفید حصر است.

137- شاعران مؤمن و سخن بی عمل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 227 - 3

3 - ساحت شاعران مؤمن ، میرا از خیال پردازی ، گزافه گویی و گفتار بدون عمل

و الشعراء. .. فی کلّ واد یهیمون... یقولون ما لایفعلون . إلا الذین ءامنوا

138- شرایط استماع سخن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 18 - 2

2 - سخن فاقد حسن و خوبی ، شایسته استماع و گوش سپردن نیست .

الذین یستمعون القول فیَتَّبِعُونَ أحسنه

به کار رفتن تعبیر «أحسن» (بهترین)، می تواند گویای این حقیقت باشد که سخنانی شایسته شنیدن است که در آنها حسنی وجود داشته باشد. در این صورت می توان از میان آنها، احسن و بهترین را برگزید و از آن پیروی کرد.

139- شرایط تأثیر سخن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - نوح - 71 - 6 - 3

3- تأثیر سخن حق ، مشروط به وجود زمینه پذیرش است .

فلم یزدهم دعاءى إلاّ فراراً

ص: 179

140- شرایط تأثیر سخن در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 109 - 10

10 - رضایت خداوند ، شرط ثمربخشی گفتار انسان ها در قیامت

و رضی له قولاً

141- صبر بر سخن ناپسند

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 73 - 10 - 1

1 - سعه صدر ، صبر و خویشتن داری در برابر سخنان ناشایست ، توصیه خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله)

و اصبر علی ما یقولون

142- صبر در اجتناب از سخن باطل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 75 - 8

8 - فروتنی ، شب زنده داری ، حلم ، توبه ، عفو کریمانه ، پذیرش حق ، دوری از اسراف ، تنگ گیری ، شرک ، زنا ، آدم کشی و سخن باطل ، امری دشوار و مقتضی صبر و شکیبایی

و عباد الرحمن الذین یمشون علی الأرض هوناً . . . و الذین لایشهدون الزور . . . أول-

143- عدالت در سخن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 64 - 3

3 - توحید عبادی ، نفی شرک و ردّ حاکمیت غیر خداوند ، گفتاری عادلانه و منصفانه

تعالوا الی کلمه سواء بیننا . . . و لا یتخذ بعضنا بعضاً ارباباً من دون الله

«سواء»، به معنی «عدل» است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 153 - 2

2 - نیکی به پدر و مادر، عدالت در داد و ستد، پایبند بودن به پیمانهای الهی و به عدل سخن گفتن، راهی است راست برای حرکت به سوی خدا.

و بالولدين احسناً .. و ان هذا صرطى مستقيماً

ص: 180

144- عذاب سخن چینان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - همزه - 104 - 1 - 1

1 - کسانی که درباره دیگران سخن چینی و بدگویی کرده، آنان را با کنایه و اشاره مسخره می کنند، گرفتار عذاب الهی خواهند شد.

ویل لكل همزه لمزه

«هُمَزَةٌ»، به معنای شخصی است که با چشم و پلک و ابرو، به دیگران اشاره کرده و برای رساندن شرّ به آنان، سعایت و سخن چینی کند (قاموس). این وزن برای مبالغه به کار می رود و دلالت دارد که آن کار به صورت عادت درآمده است. (مجمع البیان)

145- عفت در سخن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 222 - 12

12 - حُسن رعایت عَفَّت کلام

و یستلونک عن المحیض

از تصریح نکردن قرآن به کلماتی که خلاف عفت است (مثل عدم آمیزش که از آن تعبیر به اعتزال کرده و یا فرج که از آن تعبیر به محیض در جمله دوّم و نیز در «من حیث امرکم الله» کرده)، حسن رعایت عفت کلام استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 236 - 5

5 - رعایت عَفَّت کلام، از آداب بیان احکام

ما لم تمسّوهنّ

با توجه به اینکه از آمیزش جنسی به «مسّ» (تماس گرفتن) تعبیر کرده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 72 - 11

11 - «فی مجمع البیان فی قوله تعالی : «و إذا مرّوا باللغو مرّوا کراماً» . . . و قيل هم الذین إذا أرادوا ذکر الفرج کنوا عنه عن أبی جعفر (

ع)؛

امام باقر(ع) در باره سخن خداوند «وإذا مرّوا باللغو مرّوا كراماً» فرمود: آنان کسانی اند که به هنگام نام بردن از عورت، با کنایه از آن نام می‌برند».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 32 - 9

9- باید زنان ، در سخن و نیز صدا ، عفت داشته باشند .

ص: 181

146- علم به سخن ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 10 - 1

1- خداوند به همه سخن ها - پنهان و آشکارش - آگاه است .

سواء منكم من أسر القول و من جهر به

آیه قبل گویای این است که آیه فوق درباره علم خداوند بحث می کند. بنابراین «سواء منكم...» ; یعنی: «سواء منكم في علمه».

معانی الأخبار، ص 146، ح 1؛ تفسیر برهان، ج 2، ص 283، ح 6.

147- عمل به سخن خود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 132 - 7

7- لزوم پایداری و تلاش افزون تر مبلغان ، در عمل به توصیه های خود

وأمر أهلك بالصلوة واصطبر عليها

وظیفه صبر شدید بر نماز، پس از توصیه خانواده به آن، گویای نکته یاد شده است.

148- عمل به محتوای سخن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 18 - 3

3- استماع سخنان و برگزیدن آنها ، باید به منظور عمل به مقتضیات آنها باشد ; نه برای صرف دانایی ، سرگرمی فکری و . . . .

الذین يستمعون القول فيتبعون أحسنه

خداوند پس از طرح مسأله استماع سخنان، مسأله اتباع و پیروی کردن از بهترین آنها را یادآور شده است. این مطلب می تواند گویای

حقیقت یاد شده باشد.

149- عوامل اتقان سخن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 182

1 - زبان عربی ، برخوردار از جاذبه و اتقان

و لو نزلنه علی بعض الأعجمین

«أعجمین» می تواند جمع «أعجم» و یا جمع «أعجمی» باشد. در صورت دوم اصل آن «أعجمین» است که یاء نسبت حذف گردیده است. به هر حال «اعجم» به کسی گفته می شود که در زیانش عجمه (ابهام و گنگی) باشد (مفردات راغب) و این حکایت از اتقان، روشنی و گویایی و در نتیجه جاذبه زبان عربی دارد.

150- عوامل جذابیت سخن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - زبان عربی ، برخوردار از جاذبه و اتقان

و لو نزلنه علی بعض الأعجمین

«أعجمین» می تواند جمع «أعجم» و یا جمع «أعجمی» باشد. در صورت دوم اصل آن «أعجمین» است که یاء نسبت حذف گردیده است. به هر حال «اعجم» به کسی گفته می شود که در زیانش عجمه (ابهام و گنگی) باشد (مفردات راغب) و این حکایت از اتقان، روشنی و گویایی و در نتیجه جاذبه زبان عربی دارد.

151- فریاد در سخن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - تلاش در غلبه بر دیگران با فریاد ناهنجار و خشن ، تلاشی ابلهانه و به دور از منش انسانی است . *

و اغضض من صوتک إنّ أنکر الأصوت لصوت الحمیر

آیه، می تواند به واقعیت خارجی اشاره داشته باشد که معمولاً افراد بی منطق با جنجال آفرینی و سر و صدا، در پی غلبه دادن نظر خود هستند.

152- فلسفه استماع سخن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- عمل ، فلسفه هرگونه گفت وگو های علمی و نظریه پردازی ها است .

الذین یستمعون القول فیّتبعون أحسنه

ص: 183

153- کنایه در سخن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 43 - 27

27 - یاد کردن از مسائل جنسی و مانند آن ، باید با زبان کنایه و در لفافه باشد .

او جاء احد منکم من الغائط او لمستم النساء

154- کیفر سخن بیجا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 79 - 4

4- گفته ها و ادعا های بی اساس در مورد کفر و ایمان و آثار آنها ، دارای عقوبت و عذاب

سنکتب ما یقول و نمذّ له من العذاب

155- گواه حقانیت سخن خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 53 - 16

16 - احاطه ربوبیت خداوند بر هستی ، گواه حقانیت پیام او و هماهنگی آن با قوانین نظام هستی

سنریهم ءایتنا .. حتّی یتبین لهم أنّه الحقّ أولم یکف برّبک أنّه علی کلّ شیء

156- لحن سخن منافقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 30 - 4,5

4- تأکید خداوند ، بر توانایی پیامبر (صلی الله علیه و آله) به شناخت منافقان از آهنگ سخنشان

ولتعرفتهم فی لحن القول

از جمله معانی «لحن القول»، آهنگ سخن است.

5- امکان شناسایی منافقان و بیمار دلان از لحن گفتار آنان

ولتعرفتهم فی لحن القول

157- محدوده حجیت سخن علما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 43 - 15

ص: 184

15- نظر عالمان در محدوده علمشان، معتبر و قابل اعتماد است.

فسئلوا أهل الذکر إن کنتم لا تعلمون

ارجاع ناآگاهان به اهل ذکر و عالمان، جهت کسب اطلاعاتی در زمینه انبیا و حقیقت پیامبری، حاکی از آن است که قول آنان دارای اعتبار است.

158- مراد از سخن لغو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 3 - 6,7

6 - « عن أمير المؤمنين (ع) : كل قول ليس لله فيه ذكر فلغو . . . » ;

از امیرالمؤمنین(ع) روایت شده است: هر سخنی که در آن یاد و ذکر خدا نباشد، لغو است. . .».

7 - « روی عن أبي عبد الله (ع) انه قال : هو « اللغو » أن يتقوّل الرجل علیک بالباطل أو یأتیک بما لیس فیک فتعرض عنه لله ، و فی روایه آخری أنّه الغناء و الملاهی ;

از امام صادق(ع) روایت شده است که فرمود: «لغو» این است که کسی سخن باطلی را به تو ببندد، یا چیزی را که در تو نیست به تو نسبت دهد و تو برای خدا، از او اعراض کنی. و در روایت دیگری آمده است که «لغو» غنا و لهویات است.

159- مراقبت در سخن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 79 - 8

8- لزوم مواظبت بر گفته ها و پرهیز از اظهار نظر های بی برهان

سنکتب ما یقول و نمذّ له من العذاب

تهدید به عذاب در مورد ادعاهای بی جا، دلیل مسؤولیت آور بودن سخن و لزوم مراقبت انسان بر گفته های خود و پرهیز از عواقب ناگوار ادعاهای بی دلیل است.

160- مسؤول سخن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- مسؤولیت انسان، در برابر گفته ها و ادعا های خود

كَلَّا سَنَكْتَبُ مَا يَقُولُ وَنَمُدُّ لَهُ مِنَ الْعَذَابِ مَدًّا

خبر از نوشته شدن حتمی گفته ها (سنکتب..). و به دنبال آن بحث از عذاب الهی، حاکی از حسابرسی و مواخذه آن گفته ها و گویای مسؤولیت انسان در برابر آنها است.

ص: 185

161- مگر در سخن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 108 - 7

7 - ناخشنودی خداوند از خیانت و نیرنگ ، حتی در مرحله پندار و گفتار

اذ بیبتون ما لایرضی من القول

«اذ بیبتون»، حاکی از اندیشه خیانت و گناه است. و جمله «ما لایرضی»، تصریح به ناخشنودی خداوند و نکوهش از چنین پندار و اندیشه ای دارد.

162- ملاک ارزیابی سخن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 18 - 6

6 - محتوای سخن ، ملاک ارزیابی و داوری است ، نه گوینده آن .

الذین یستمعون القول فیَتَّبِعُونَ أحسنه

از این که خداوند فرمود: از بهترین سخن پیروی کنید نه از بهترین گوینده، می توان برداشت یاد شده را به دست آورد.

163- ملاک حقانیت سخن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 4 - 17

17 - گفتار ها و اظهار نظر ها ، وقتی متقن و پذیرفتنی است که مطابق با واقع و حق باشد .

ذلکم قولکم بأفوهکم و اللّٰه یقول الحقّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 5 - 4

4 - باید قسط و عدالت ، ملاک اظهار نظر و سخن گفتن باشد .

ادعوهم لأبائهم هو أقسط عند الله

164- ملاك سخن

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

4 - نساء - 4 - 171 - 7

7 - لزوم محور قرار دادن حق ، در عقايد و گفتار

ولا تقولوا على الله الا الحق

ص: 186

165- ملاک سخن باطل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 29 - 2

2- سخن های ناسازگار با تعالیم الهی ، باطل و مردود است .

وقل الحق من ربکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 84 - 3

3 - سخنان ناسازگار با سخن خدا ، سخنی باطل و به دور از حقیقت است .

قال فالحق و الحق أقول

برداشت یاد شده به خاطر این نکته است که وقتی تمامی سخنان خداوند بدون استثنا حق خالص است، قهراً دیگر سخنان باطل خواهد بود.

166- ملاک قبول سخن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 10 - 8

8 - تنها سخنان ، اندیشه ها و عقاید پسندیده و درست ، به سوی خدا صعود کرده و مورد پذیرش او قرار می گیرد .

إليه يصعد الكلم الطيب

طبق نظر مفسران، مقصود از صعود کلام طیب به سوی خداوند، قبول شدن و اجر داشتن آن در پیشگاه خداوند است؛ گو این که کلام غیر طیب، شایسته صعود به بالا و به پیشگاه خداوند نیست.

167- ممنوعیت اطاعت از سخن چنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 11 - 5

5 - اطاعت و اجابت خواسته های سخن چنان ، ممنوع و حرام است .

و لاتطع كلّ . . . مشاء بنميم

168- ممنوعيت سخن بدون علم

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

10 - اسراء - 17 - 36 - 12

ص: 187

12- « عن موسى بن جعفر (ع) . . . قال علي بن الحسين (ع) : . . . و ليس لك أن تتكلم بما شئت لأن الله تعالى قال : « و لاتقف ما ليس لك به علم » . . . » ;

امام موسی بن جعفر(ع) . . . از امام سجاد(ع) روایت کرده است که فرمود: تو حق نداری هر چه می خواهی بگویی؛ چون خداوند متعال فرمود: و لاتقف ما ليس لك به علم...».

169- منشأ سخن باطل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 3 - 5

5- هوای نفس ، منشأ اصلی سخنان باطل و القای مفاهیم گمراه کننده

و ما ينطق عن الهوى

از این که «الهوى» به خصوص نفی گشته و عوامل دیگر یاد نشده است، مطلب بالا استفاده می شود.

170- منشأ سخن روح (اسم خاص)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 38 - 4

4- روح و ملائکه در قیامت از گفتن هر سخنی ، جز با رخصت داشتن از خداوند ناتوان اند .

لايتكلمون إلا من أذن له الرحمن

171- منشأ سخن ملائکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبياء - 21 - 27 - 3

3- فرشتگان ، هرگز از خود سخنی نگفته و هر چه می گویند از ناحیه خداوند است .

لايسبقونه بالقول

جمله «لايسبقونه بالقول» (در سخن گفتن بر او پیشی نمی گیرند) ممکن است کنایه از مطلب یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- روح و ملائکه در قیامت از گفتن هر سخنی ، جز با رخصت داشتن از خداوند ناتوان اند .

لا يتكلمون إلا من أذن له الرحمن

ص: 188

172- موانع سخن بی عمل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 2 - 4

4- ایمان راستین و قوی ، ناسازگار با گفتار های فاقد پشتوانه عملی

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لِمَ تَقُولُونَ مَا لَا تَفْعَلُونَ

173- موانع سخن ناپسند

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 53 - 15

15- توجه انسان به عداوت های دیرینه و شگرد های شیطان ، بازدارنده وی از گفتار ناشایست و نزاع و دشمنی

و قُلْ لِعِبَادِي يَقُولُوا الَّتِي هِيَ أَحْسَنُ إِنَّ الشَّيْطَانَ يَنْزِعُ بَيْنَهُمْ إِنْ الشَّيْطَانَ كَانُ لِلْإِنْسَانِ عَدُوًّا

تعلیل «إن الشيطان كان للإنسان عدوا ..» برای «إن الشيطان ينزع بينهم» به منزله هشدار به انسانهاست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 7 - 9

9- توجه به آگاهی خداوند ، حتی از پوشیده ترین افکار و گفتار ، بازدارنده انسان از زبان گشودن به گفتار نارو است . *

وإِنْ تَجَهَّرَ بِالْقَوْلِ فَإِنَّهُ يَعْلَمُ السِّرَّ وَأَخْفَى

جمله «فإنه يعلم..» تهدید به پوشیده نماندن هیچ فکر و گفته ای از خداوند است. تفریع این تهدید بر «إن تجهر بالقول» گویای این است که مراد از «القول» گفتاری است که نه تنها به زبان آوردن آن نارو است، بلکه حتی اندیشه نیز باید از محتوای آن پاک باشد.

174- مؤمنان و سخن لغو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 62 - 3

3- مؤمنان ، در دنیا از سخنان بیهوده مردم در آزارند .

لا يسمعون فيها لغواً

بیان تمام آنچه در بهشت انجام نمی گیرد نه ممکن است و نه مفید؛ ولی طرح بعضی از آن امور، مژده ای است به مؤمنان که آنچه در دنیا شما را آزار می داد، آن جا وجود ندارد.

175- ناپسندی خشونت در سخن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 19 - 7

ص: 189

7- خشونت و درشتی در سخن گفتن با مردم ، عملی بسیار زشت است .

و اغضض من صوتک إنّ أنکر الأصوت لصوت الحمیر

در آیه، به جای کاربرد تشبیه، از استعاره استفاده شده است. آوردن استعاره به جای تشبیه، برای مبالغه در مذمت و بیان ناهنجاری و مستهجن بودن آن است.

176- ناهماهنگی با سخن خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 84 - 3

3- سخنان ناسازگار با سخن خدا ، سخنی باطل و به دور از حقیقت است .

قال فالحقّ و الحقّ أقول

برداشت یاد شده به خاطر این نکته است که وقتی تمامی سخنان خداوند بدون استثنا حقّ خالص است، قهراً دیگر سخنان باطل خواهد بود.

177- نرمی در سخن با محمد(صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 3 - 1

1 - نرمش در گفتار و رعایت ادب در محضر رسول خدا (صلی الله علیه و آله) ، نشانه توفیق یافتگان در آزمون تقوا

إنّ الذین یغضّون .. أولئک الذین امتحن اللّهُ قلوبهم للتقوی

178- نرمی سخن ابراهیم(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 47 - 2

2- حضرت ابراهیم(ع) با وجود برخورد خشن و تهدید های آزر ، با او گفتاری ملایم و برخوردی مهربانانه داشت .

قال سلم علیک سأسْتَغْفِر لک ربّی

179- نرمی سخن در انذار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 48 - 4

4 - انذار نیز می تواند در قالب گفتاری نرم و به دور از خشونت بیان گردد .

فقولا له قولاً لیبّاً . . . أنّ العذاب علی من کذب

ص: 190

خداوند در آیات گذشته، موسی و هارون(ع) را به اتخاذ روشی ملایم و گفتاری نرم توصیه نمود، و سپس پیام‌هایی - از جمله انذار - را به آنان القا کرد. از این رو باید گفت نرمی گفتار به معنای ترک انذار نیست؛ بلکه با لحن ملایم و مناسب نیز می‌توان انذار کرد.

180- نرمی سخن در تبلیغ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 44 - 7,8

7- لزوم نرمش در گفتار و در پیش گرفتن روش‌های ملامت آمیز در تبلیغ دین، حتی در مورد سرکش‌ترین مردم

فقولا له قولاً لیبناً

8- گفتار همراه با ملامت و مهر در تبلیغ، زمینه بیشتری برای تأثیر است.

فقولا له قولاً لیبناً لعلّه یتذکر او یخشی

«لعلّ» در کلام خداوند، به معنای امیدواری او نیست؛ بلکه مراد این است که هر شخصی که آن شیوه گفت و گورا ببیند، امیدوار خواهد شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 47 - 22

22- بیان صریح و قاطع مبانی دعوت به دین، با نرمش در گفتار تنافی ندارد.

فقولا له قولاً لیبناً... إنا رسولا ربک فأرسل... ولاتعدّبهم... والسلم علی

خداوند در آیات پیشین، موسی و هارون(ع) را به گفتاری نرم با فرعون فرمان داد. در این آیات نیز آنچه را باید بگویند مطرح کرد. گفتنی است که در مجموعه پیام‌ها برای فرعون، عقاید اساسی و بشارت و انذار وجود دارد. بنابراین مراد از نرمی گفتار، حذف آرمان‌ها و سانسور عقاید نیست؛ بلکه شیوه بیان و برخورد است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 18 - 11

11- نرمش در گفتار، حتی با سرکشان، از شیوه‌های پسندیده در تبلیغ و ارشاد مردم

فقل هل لک إلی أن تزکی

طرح استفهام در آغاز سخن، نوعی نرمش در لحن کلام است.

181- نرمی سخن موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 44 - 1

1 - موسی و هارون (ع)، موظف به نرمش در گفتار و پرهیز از درشتگویی در گفت وگو با فرعون

فقولا له قولاً لَيِّنًا

«لین» نقطه مقابل خشن بودن است (مفردات راغب) و «لین» صفت مشبّهه است؛ یعنی، نرم و لطیف.

ص: 191

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 48 - 3

3 - انذار فرعون از عذاب ، با لحنی ملایم و پس از تبشیر وی ، از وظایف موسی و هارون بود .

والسلم علی من . . . العذاب علی من کذب

ظاهر کلام آن است که انذار فرعون پس از تبشیر او صورت گرفته باشد. به کار گرفتن صیغه های غایب در انذار، و نیز تصریح به وحی بودن آن همراه با تأکید، جملگی گواه نرمی گفتار موسی و هارون در سخن گفتن با فرعون است.

182- نرمی سخن هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 44 - 1

1 - موسی و هارون (ع) ، موظف به نرمش در گفتار و پرهیز از درشتگویی در گفت وگو با فرعون

فقولا له قولاً لئناً

«لین» نقطه مقابل خشن بودن است (مفردات راغب) و «لین» صفت مشبهه است؛ یعنی، نرم و لطیف.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 48 - 3

3 - انذار فرعون از عذاب ، با لحنی ملایم و پس از تبشیر وی ، از وظایف موسی و هارون بود .

والسلم علی من . . . العذاب علی من کذب

ظاهر کلام آن است که انذار فرعون پس از تبشیر او صورت گرفته باشد. به کار گرفتن صیغه های غایب در انذار، و نیز تصریح به وحی بودن آن همراه با تأکید، جملگی گواه نرمی گفتار موسی و هارون در سخن گفتن با فرعون است.

183- نزول بهترین سخن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 23 - 1

1 - خداوند ، بهترین سخن را برای مردم نازل فرموده است .

اللّٰه نزل أحسن الحديث

184- نشانه های حجیت سخن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 18 - 18

18 - بهترین و برترین سخن ، نشانه حقانیت آن و الزام آور برای انسان

ص: 192

الذین یستمعون القول فیَتَّبِعُونَ أحسنه . . . و أولئک هم أولوا الألب

توصیه خداوند به اهل ایمان مبنی برگزیدن و پیروی کردن بهترین سخن، بیانگر این حقیقت است که هرگاه مؤمنان به چنین سخنی دست یافتند، برای آنان حجت و الزام آور خواهد بود.

185- نشانه های حقانیت سخن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 18 - 18

18 - بهترین و برترین سخن ، نشانه حقانیت آن و الزام آور برای انسان

الذین یستمعون القول فیَتَّبِعُونَ أحسنه . . . و أولئک هم أولوا الألب

توصیه خداوند به اهل ایمان مبنی برگزیدن و پیروی کردن بهترین سخن، بیانگر این حقیقت است که هرگاه مؤمنان به چنین سخنی دست یافتند، برای آنان حجت و الزام آور خواهد بود.

186- نعمت سخن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 90 - 17 - 4

4 - ایمان به آیات الهی ، سفارش یکدیگر به استقامت در تکالیف دشوار و اظهار محبت به بردگان ، یتیمان و تنگدستان ، قدردانی از نعمت های بینایی ، گویایی و هدایت است .

ألم نجعل له عینین . و لساناً و شفقتین . و هدینه النجدین ... ثم کان من الذین ءام

«الذین آمنوا» گرچه مطلق است؛ ولی مصداق بارز آنها - به قرینه «و الذین کفروا بآیاتنا» در آیات بعد - مؤمنان به آیات الهی است و آیات پیشین - که بعضی از تکالیف را «عقبه» نامیده بود - قرینه بر مراد از «صبر» است و سیاق آیات نشان می دهد که مراد از «مرحمه»، ترحم بر «رقبه»، «یتیم» و «مسکین» است. ارتباط این آیات با آیه های پیشین - که نعمت های الهی را برشمرده - گویای برداشت یاد شده است؛ زیرا «بینایی و بصیرت»، زمینه ساز «ایمان» و «داشتن زبان و لب»، زمینه ساز توصیه است.

187- نفرت از استماع سخن جهنمیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 108 - 3

3 - خداوند ، بيزار و خشمگين از سخن گفتن دوزخيان با او

رَبَّنَا أَخْرِجْنَا مِنْهَا .. قَالَ اخْسِئُوا فِيهَا وَلَا تُكَلِّمُون

ص: 193

188- نفی سخن لغو در بهشت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 35 - 1

1 - تقوایشگان در بهشت ، هیچ سخن یاوه ، زشت و بی فایده ای نخواهند شنید .

لا یسمعون فیها لغواً

«لغو»؛ یعنی، بی فایده و آنچه قابل اعتنا نباشد (قاموس) و گاه سخنان زشت نیز «لغو» نامیده می شود. (مفردات راغب). نشنیدن سخنان لغو، کنایه از نبود آن سخنان در بهشت است. ضمیر «فیها» به «مفازاً» بر می گردد؛ به این اعتبار که مراد از آن «جَنَّة» (بهشت) باشد.

189- نقش سخن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 54 - 6

6- سخن آدمی می تواند نشان دهنده مرتبت و شخصیت او باشد .

فلما کَلَّمه قال إنک الیوم لدینا مکین أمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 27 - 3

3- کلام ، ابزار پیامبران برای مبارزه با منحرفان و سرکشان بوده است .

واحلل عقده من لسانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 26 - 8

8- بروز شخصیت خوب و بد انسان ها ، در لابه لای گفتار و سخن آنان

الخبیث للخبیثین و الطیبون للطیب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - نزول قرآن ، به صورت گفتار بوده است .

إِنَّه لَقَوْل

190- نقش سخن خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 84 - 4

4 - سخنان خداوند ، معیار شناخت حق از باطل است .

ص: 194

تصریح به این حقیقت که سخنان خداوند سراسر حق است، می تواند برای به دست دادن معیاری برای شناخت حق از باطل باشد که بیشتر انسان ها از شناخت آن بدون رهنمود الهی ناتوان اند.

191- نقش سوگند در سخن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 3 - 10

10 - سخن گفتن همراه با ادای سوگند ، دارای تأثیری قابل توجه حتی در دیدگاه کافران

قل بلی و ربّی

این که خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله) دستور می دهد که آن حضرت سخن خود را همراه با سوگند به کافران بگوید، به خاطر تأثیر زیاد آن است.

192- نهی از سخن بدون علم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 36 - 10

10- « عن أبي جعفر (ع) : . . . بعث الله محمداً و . . . أنزل عليه في سورة بني اسرائيل بمكة . . . و أنزل نهياً عن أشياء حذر عليها و لم يغلظ فيها و لم يتواعد عليها و قال : . . . « و لا تقف ما ليس لك به علم إن السمع و البصر و الفؤاد كلُّ أولئك كان عنه مسئولاً . . . » . . . ;

از امام باقر(ع) روایت شده است: .. خداوند حضرت محمد(صلی الله علیه و آله) را برانگیخت و ... بر او آیاتی از سوره بنی اسرائیل را در مکه نازل فرمود ... [که در آن آیات] از چیزهایی نهی کرده که پرهیز از آنها لازم است، ولی در آن نهیها غلظت و شدت نشان نداده و به مرتکبین آنها وعید عذاب نداده است و فرمود: ... «و لا تقف ما ليس لك به علم ان السمع و البصر و الفؤاد كلُّ أولئك كان عنه مسئولاً...».

193- ویژگیهای سخن محمد(صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 34 - 3

3 - کلمات و سخنان پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، سراسر ، حکمت است .

واذكرن ما يتلى... والحكمه

ص: 195

194- هدف از استماع سخن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 18 - 3

3- استماع سخنان و برگزیدن آنها، باید به منظور عمل به مقتضیات آنها باشد؛ نه برای صرف دانایی، سرگرمی فکری و . . . .

الذین یستمعون القول فیَتَّبِعُونَ أحسنه

خداوند پس از طرح مسأله استماع سخنان، مسأله اتباع و پیروی کردن از بهترین آنها را یادآور شده است. این مطلب می تواند گویای حقیقت یاد شده باشد.

195- هماهنگی سخن با عمل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 132 - 6

6- لزوم هماهنگی بین گفتار و کردار رهبران جامعه

وأمر أهلك بالصلوة واصطبر علیها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 28 - 14

14 - « عن أبي عبد الله (ع) فی قول الله عزّوجلّ «إنّما یخشى الله من عباده العلماء» قال یعنی بالعلماء من صدّق فعله قوله، و من لم یصدّق فعله قوله فلیس بعالم؛

از امام صادق (ع) درباره سخن خداوند عزّوجلّ «إنّما یخشى الله من عباده العلماء» روایت شده که فرمود: مقصود از علما کسانی اند که فعل آنان قولشان را تصدیق کند و کسی که کارهای او، سخنانش را تصدیق نکند، عالم نیست».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 21 - 3

3- لزوم هماهنگی گفتار و کردار مؤمنان، در راستای طاعت خداوند *

طاعه و قول معروف

در صورتی که «طاعه و قول معروف» مبتدا برای خبر محذوف باشد؛ از مجزا آمدن «طاعه» و «قول معروف» استفاده می شود که آنچه خداوند از انسان می خواهد، صرف طاعت عملی نیست؛ بلکه باید سخن انسان همراه با عمل وی، نیک و پسندیده باشد و در ضمن طاعت، اظهار ناراحتی نکند.

196- هماهنگی سخن و عمل محمد(صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 226 - 3

3 - هماهنگی عمیق گفتار و کردار پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، نمود اصالت پیام های آن حضرت

ص: 196

وَأَنَّهُمْ يَقُولُونَ مَا لَا يَفْعَلُونَ

خداوند - تبارک و تعالی - در مذمت شاعران، سرگردانی و دوگانگی گفتار و رفتار آنان را مطرح ساخته است؛ تا انسان ها در پیام وحی و سخنان و کردار پیامبر (صلی الله علیه و آله) بیندیشند و از هماهنگی گفتار و کردار آن حضرت، به واقعیت و اصالت آن پیام پی برده و دریابند که قرآن وحی آسمانی است، نه بافته هایی شعرگونه و وهمی.

197- هماهنگی سخن و فعل خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 68 - 8

8 - اتحاد و هم سانی قضا و تقدیر خداوند ، با قول و فعل او

فَإِذَا قُضِيَ أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ

سخنان

198- آثار استماع سخنان محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 17 - 2

2- دلدادگان به وحی و سخنان رسول (صلی الله علیه و آله) ، برخوردار از عنایت ویژه خداوند در ره یابی به حق

و منهم من يستمع إلیک . . . و الذین اهدوا زادهم هدی

«والذین اهدوا» معرف چهره هایی است که برخلاف هواپرستان و قلب های مهر شده، با استماع سخنان پیامبر (صلی الله علیه و آله) و پیام قرآن، بر هدایتشان افزوده می شود.

199- آثار سخنان باطل کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 39 - 3

3- گفتار ناروای کافران علیه دین ، مایه رنج و اذیت پیامبر (صلی الله علیه و آله)

فاصبر علی ما یقولون

200- آثار سخنان محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 17 - 4

4- تأثیر دوگانه قرآن و سخنان پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، بر هدایت پذیران و هواپرستان

ص: 197

یستمع إلیک . . طبع اللّٰه علی قلوبهم واتبّعوا أهواءهم . و الذین اهدتوا زادهم هدّ

با توجه به پیوستگی این آیه با آیه قبل چنین استفاده می شود که سخنان پیامبر (صلی الله علیه و آله) و پیام وحی در درون هواپرستان مرده دل جای نمی گیرد و می گویند: «ماذا قال. .» ولی در دل حق پذیران تأثیر کرده و بر هدایت و تقوای آنان می افزاید.

201- استماع سخنان انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 35 - 4

4 - ضرورت گوش سپاری به سخنان پیامبران و پرهیز از تکذیب آیات الهی

رسل منکم یقصون علیکم ءایتی فمن اتقی

تقوای مورد نظر در جمله «فمن اتقی»، به قرینه آیه بعد، پرهیز از تکذیب انبیا و آیات الهی است.

202- استماع سخنان محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 104 - 9

9 - ضرورت گوش سپاری به سخنان پیامبر (صلی الله علیه و آله) و رعایت سکوت به هنگام سخن گفتن آن حضرت

لا تقولوا رعنا و قولوا انظرونا و اسمعوا

«سمع» (شنیدن) می تواند به معنای گوش دادن باشد و نیز می تواند به معنای فرمانبرداری باشد. برداشت فوق ناظر به احتمال اول است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 36 - 1، 2

1 - تنها کسانی به دعوت خدا و رسول او پاسخ می دهند که به سخنان پیامبر (صلی الله علیه و آله) گوش فرادهند و آن را دریابند.

إنما یتجیب الذین یسمعون

2 - لزوم گوش فرادادن به سخن پیامبر (صلی الله علیه و آله) و درک آن، برای هدایت یافتن

إنما یتجیب الذین یسمعون

1- حضور برخی از کافران ، در مجلس پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، برای استماع وحی و سخنان آن حضرت

و منهم من یستمع إلیک

ضمیر «منهم» به کافران بازمی گردد که در آیات پیشین نامشان به میان آمده است (والذین کفروا یتمتعون).

ص: 198

203- استهزای سخنان محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 16 - 3

3- استهزای کافران نسبت به وحی و سخنان پیامبر (صلی الله علیه و آله)، در پی خارج شدن از محضر آن حضرت

حَتَّى إِذَا خَرَجُوا مِنْ عِنْدِكَ قَالُوا . . . مَاذَا قَالَ أَنْفًا

پرسش «ماذا قال أنفًا» از روی توهین و استهزا بوده است.

204- پاسخ به سخنان نادرست

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 56 - 8

8 - صاحبان علم و ایمان، در قیامت، به پاسخگویی سخنان نادرست و خلاف واقع اقدام می کنند.

يقسم المجرمون ما لبثوا غير ساعه . . . قال الذين أوتوا العلم والإيمان لقد لبثتم .

205- تصدیق سخنان مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 61 - 12، 16

12 - لزوم احترام و خوش بینی نسبت به مؤمنان و تصدیق سخنان آنان

قل أذن خير لكم . . . و يؤمن للمؤمنين

16 - از امام صادق (ع) روایت شده است: « . . . ان الله عز وجل يقول في كتابه: « يؤمن بالله و يؤمن للمؤمنين » يقول: يصدق الله و يصدق للمؤمنين . . . »

. . . خدای عز و جل در کتاب خود می فرماید: «يؤمن بالله و يؤمن للمؤمنين» و مراد این است که [رسول خدا گفته های] خدا و مؤمنان را تصدیق می کند».

206- حقانیت سخنان انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - سخنان رسولان الهی درباره خداوند و هر آنچه به وی نسبت می دهند ، سراسر حق و حقیقت است .

حقیق علی أن لا أقول علی الله إلا الحق

ص: 199

207- رهبران دینی و استماع سخنان مردم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 61 - 9

9- گوش فرادادن به سخنان همه طیف های جامعه و داشتن سعه صدر در برابر آنان ، خصلتی شایسته و بایسته برای رهبران و مسؤولان جامعه اسلامی

و يقولون هو أذن قل أذن خير لكم

208- سخنان بیجای اهل مدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 92 - 10

10- سیطره خداوند بر رفتارها ، عزت و شکوه برتر او و ضرورت احساس حضور در پیشگاه او ، پاسخ شعیب (ع) به سخنان نا به جا و ناروای مردم مدین

و إنا لنرىك فينا ضعيفاً .. قال يقوم أرهطى أعزّ عليكم من الله... إن ربى بمات

209- سخنان گمراهگر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 6 - 9

9 - سخنان گمراه کننده و بازدارنده انسان از راه خدا مصداق « لهُو » است .

یشتری لهو الحدیث لیضلّ عن سبیل اللّٰه

210- سخنان لهو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 6 - 9

9 - سخنان گمراه کننده و بازدارنده انسان از راه خدا مصداق « لهُو » است .

یشتری لهو الحدیث لیضلّ عن سبیل اللّٰه

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

19 - قیامہ - 75 - 30 - 4

4 - « عن أبي جعفر (ع) محمد بن علي الباقر (ع) أنه سُئِلَ عن قول الله عزّوجلّ: « وقيل من راق » قال: ذاك قولُ ابن

ص: 200

آدم إذا حضره الموت قال: هل من طيب، هل من راق، قال: «و ظنَّ أَنَّهُ الفراق» یعنی فراق الأهل والأحِبَّة، عند ذلك قال: «و التفت الساق بالساق» قال: التفت الدنيا بالآخره قال: «إلى ربك يومئذ المساق» إلى رب العالمين يومئذ المصير؛

از امام باقر(ع) روایت شده که از آن حضرت درباره سخن خدای عزوجل: «وقیل من راق» سؤال شد، فرمود: این سخن فرزند آدم است که وقتی مرگش فرارسد، گوید: آیا طیبی هست؟ آیا شفا دهنده ای هست؟ مقصود از [جدایی در آیه «و ظنَّ أَنَّهُ الفراق»] جدایی از اهل، عیال و دوستان است. از این جا است که خداوند می فرماید: «و التفت الساق بالساق»؛ یعنی، دنیا به آخرت پیچیده است و نیز فرمود: «إلى ربك يومئذ المساق»؛ یعنی، در این روز بازگشت همه به سوی پروردگار عالمیان است».

212- سخنان ناپسند منافقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 65 - 2، 1

1 - منافقان، در صورت بازخواست از عملکرد و سخنان ناروایشان، به دروغ آن را شوخی و سرگرمی می نمایند.

يقولون هو أذن... و لئن سألتهم ليقولن إنما كنا نخوض و نلعب

2 - توجیه گری نسبت به مواضع و سخنان ناروای خویش، شیوه اهل نفاق است.

يقولن إنما كنا نخوض و نلعب

213- صبر بر سخنان کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 39 - 1

1 - دعوت پیامبر (صلی الله علیه و آله) از سوی خداوند، به صبر در برابر گفتار ناروای کافران

فاصبر علی ما يقولون

214- علم خدا به سخنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 45 - 1

1 - خداوند، آگاه به گفتار ناروای مشرکان و کافران علیه دین

نحن أعلم بما يقولون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 13 - 5

5 - آگاهی کامل خداوند به راز دل ها و ضمیر آدمیان ، دلیل احاطه کامل او بر تمامی گفته ها و توطئه های نهان و آشکار

ص: 201

کافران است .

و أَسْرُوا قَوْلَكُمْ أَوْ اجْهَرُوا بِهِ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ

برداشت یاد شده، با توجه به این نکته است که جمله «إِنَّهُ عَلِيمٌ...»، در مقام تعلیل برای عبارت «و أَسْرُوا قَوْلَكُمْ أَوْ اجْهَرُوا» است.

215- فهم سخنان محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- انعام - 6 - 36 - 2، 1

1 - تنها کسانی به دعوت خدا و رسول او پاسخ می دهند که به سخنان پیامبر (صلی الله علیه و آله) گوش فرادهند و آن را دریابند.

إنما يستجيب الذين يسمعون

2 - لزوم گوش فرادادن به سخن پیامبر (صلی الله علیه و آله) و درک آن، برای هدایت یافتن

إنما يستجيب الذين يسمعون

216- کافران و سخنان محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 47 - 4، 3، 1

1- آگاهی کامل خداوند، به هدف ها و انگیزه های کافران در گوش فرا دادن به کلمات پیامبر (صلی الله علیه و آله)

نحن أعلم بما يستمعون به

«با» در «بما» برای سببیت است. بنابراین معنای آیه چنین می شود: ما به غرض و انگیزه ای که کافران به خاطر آن به سخنان پیامبر (صلی الله علیه و آله) گوش فرامی دهند علم داریم.

3- کافران، به منظور خنثی کردن سخنان پیامبر (صلی الله علیه و آله) به نجوا و گفت و گوی سرّی می پرداختند .

نحن أعلم بما يستمعون به .. و إذ هم نحوی إذ يقول

«إذ هم نحوی» و «إذ يقول الظالمون» بدل «إذ يستمعون إليك» است. با توجه به این نکته، معنای آیه چنین می شود: ما آگاهترین هستیم به غرض کافران در گوش فرادادن به سخنان پیامبر (صلی الله علیه و آله) - که تهمت زدن [سحرزدگی] به اوست - و آگاه هستیم از نجوا و گفت و گوی آنان. چنین بیانی حکایت از آن دارد که غرض آنها از گوش دادن، تمهید و آماده شدن برای خنثی سازی سخنان پیامبر (صلی الله علیه و آله)

الله علیه و آله) بوده است.

4- خداوند، با افشای انگیزه های کافران در گوش فرا دادن به سخنان پیامبر (صلی الله علیه و آله)، آنان را مورد تهدید قرار داد.

نحن أعلم... واذ هم نحوی

اعلام اطلاع خداوند از گوش دادن کافران به سخنان پیامبر (صلی الله علیه و آله) و آگاهی از گفت و گوی آنها، برای تهدید و هشدار به آنان است.

ص: 202

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 61 - 13، 11، 10، 8، 7، 6، 5، 4

4 - سوء استفاده منافقان از عطوفت و سعه صدر پیامبر (صلی الله علیه و آله) (گوش فرادادن آن حضرت به سخنان مردم)

الذین یؤذون النبی و یقولون هو أذن

5 - گوش فرادادن به سخنان گوناگون مردم، با شکیبایی و سعه صدر کامل، از خصلت های پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله)

و یقولون هو أذن قل أذن خیر لکم

6 - ستایش خداوند از پیامبر (صلی الله علیه و آله) به خاطر سعه صدر و گوش فرادادن او به همه سخنان مردم

و یقولون هو أذن قل أذن خیر لکم

7 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) شنوای سخنان نیک و ارزنده و نه سخنان باطل و بیهوده

و یقولون هو أذن قل أذن خیر لکم

برداشت فوق بر این اساس است که: اضافه «أذن» به «خیر» اضافه حقیقی باشد؛ نه از باب اضافه موصوف به صفت یعنی، پیامبر (صلی الله علیه و آله) شنوای سخنان خیر است نه شنوای هر سخنی هر چند باطل.

8 - گوش فرادادن پیامبر (صلی الله علیه و آله) به سخن همه مردم، در جهت منافع آنان و به خطر و صلاح جامعه

و یقولون هو أذن قل أذن خیر لکم

برداشت فوق بدین احتمال است که اضافه «أذن» به «خیر»، از باب اضافه موصوف به صفت باشد؛ یعنی، پیامبر (صلی الله علیه و آله) شنوای خوبی است برای شما و این صفت در جهت صلاح جامعه ایمانی است.

10 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) گر چه به همه سخنان از تمامی طیف ها، گوش فرامی داد؛ ولی در مرحله تصدیق و پذیرش، تنها سخنان خدا و مؤمنان را باور داشت.

و یقولون هو أذن قل أذن خیر لکم یؤمن بالله و یؤمن للمؤمنین

برداشت فوق بر این اساس است که اضافه «أذن» به «خیر» اضافه حقیقیه باشد؛ بدین معنا که پیامبر (صلی الله علیه و آله) تنها شنوای سخنان نیک است و به هر سخنی ترتیب اثر نمی دهد، بلکه تنها سخنان خدا (وحی) و سخنان مؤمنان راستین را باور می کند.

11 - ترتیب اثر دادن پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، تنها به سخنانی بود که در جهت منافع مؤمنان باشد .

و يقولون هو أذن قل أذن خیر لکم . . . و يؤمن للمؤمنین

برداشت فوق با توجه به «لام» در «للمؤمنین»، که برای افاده منفعت است، استفاده می شود.

13 - سعه صدر پیامبر (صلی الله علیه و آله) در گوش دادن به سخنان مردم ، مایه رحمت برای مؤمنان

و يقولون هو أذن قل أذن خیر لکم . . . و رحمه للذین ءامنوا منکم

218- محمد (صلی الله علیه و آله) و سخنان باطل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 61 - 7

7 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) شنوای سخنان نیک و ارزنده و نه سخنان باطل و بیهوده

و يقولون هو أذن قل أذن خیر لکم

برداشت فوق بر این اساس است که: اضافه «أذن» به «خیر» اضافه حقیقی باشد ؛ نه از باب اضافه موصوف به صفت یعنی،

ص: 203

پیامبر (صلی الله علیه و آله) شنوای سخنان خیر است نه شنوای هر سخنی هر چند باطل.

219- منشأ سخنان محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 4 - 1

1 - سخنان و پیام های پیامبر (صلی الله علیه و آله)، تنها نشأت یافته، از مبدأ وحی

و ما یَنطِقُ عن الهوی . إن هو إلاّ وحی یوحی

220- موانع درک سخنان محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 16 - 8

8- عدم درک کافران نسبت به وحی و سخنان پیامبر (صلی الله علیه و آله)، ناشی از هواپرستی و تیرگی قلب آنان

قالوا .. ماذا قال ... أولئك الذين طبع الله على قلوبهم و اتبعوا أهواءهم

بنابر این که تعبیر «طبع الله على قلوبهم» به عنوان علت «یستمع إلیک .. قالوا ... ماذا قال آنفاً» یاد شده باشد - و نه معلول آن - برداشت بالا استفاده می شود.

ص: 204

4- سدره المنتهی

1- آیات خدا در سدره المنتهی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 18 - 1

1 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، شاهد آیات و نشانه های برتر الهی در کنار « سدره المنتهی »

لقد رأى من آيات ربه الكبرى

2- پوشش سدره المنتهی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 16 - 1

1 - « سدره المنتهی » ، در پوششی خاص به هنگام نزول بار دیگر جبرئیل بر پیامبر (صلی الله علیه و آله) در کنار آن

و لقد رآه نزله أخرى . إذ يغشى السدره ما يغشى

3- جبرئیل در سدره المنتهی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 14 - 3، 1

1 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، جبرئیل را بار دیگر در کنار « سدره المنتهی » مشاهده کرد .

و لقد رآه نزله أخرى . عند سدره المنتهی

3 - « سئل عبدالله بن مسعود ، « و لقد رآه نزله أخرى قال : قال رسول الله رأيت جبرئيل عند سدره المنتهی ؛

از عبدالله بن مسعود درباره « و لقد رآه نزله أخرى » سؤال شد، او گفت: رسول خدا (صلی الله علیه و آله) فرمود: جبرئیل را در نزد «سدره المنتهی» دیدم.»

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 16 - 2

2- تأثیر حضور جبرئیل بر « سدره المنتهی » ، به هنگام نشان دادن خود به پیامبر (صلی الله علیه و آله)

ص: 205

إذ يغشى السدره ما يغشى

به کار رفتن واژه «إذ» نشان می دهد که «سدره المنتهی»، همیشه غرق در آن پوشش نبوده؛ بلکه به هنگام حضور جبرئیل چنان ویژگی را می یافت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 17 - 2

2- ره نیافتن هیچ گونه خطا و انحراف در مشاهدات قلبی پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، در دیدن جبرئیل در « سدره المنتهی »

ما زاغ البصر و ما طغی

مراد از «البصر» در آیه شریفه - به قرینه «ما کذب الفؤاد ما رأى» - دیده دل است؛ و نه چشم سر.

4- سدره المنتهی هنگام نزول جبرئیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 16 - 1

1 - « سدره المنتهی » ، در پوششی خاص به هنگام نزول بار دیگر جبرئیل بر پیامبر (صلی الله علیه و آله) در کنار آن

و لقد رآه نزله أُخری . إذ يغشى السدره ما يغشى

5- محمد (صلی الله علیه و آله) در سدره المنتهی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 14 - 3، 1

1 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، جبرئیل را بار دیگر در کنار « سدره المنتهی » مشاهده کرد .

و لقد رآه نزله أُخری . عند سدره المنتهی

3 - « سئل عبدالله بن مسعود ، « و لقد رآه نزله أُخری قال : قال رسول الله رأیت جبرئیل عند سدره المنتهی ؛

از عبدالله بن مسعود درباره «و لقد رآه نزله أُخری» سؤال شد، او گفت: رسول خدا (صلی الله علیه و آله) فرمود: جبرئیل را در نزد «سدره المنتهی» دیدم».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - « سدره المنتهی » ، در پوششی خاص به هنگام نزول بار دیگر جبرئیل بر پیامبر (صلی الله علیه و آله) در کنار آن

و لقد رءاه نزلهُ أُخرى . إذ یغشی السدره ما یغشی

2 - تأثیر حضور جبرئیل بر « سدره المنتهی » ، به هنگام نشان دادن خود به پیامبر (صلی الله علیه و آله)

إذ یغشی السدره ما یغشی

به کار رفتن واژه «إذ» نشان می دهد که «سدره المنتهی»، همیشه غرق در آن پوشش نبوده؛ بلکه به هنگام حضور جبرئیل چنان ویژگی را می یافت.

ص: 206

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 17 - 2

2 - ره نیافتن هیچ گونه خطا و انحراف در مشاهدات قلبی پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، در دیدن جبرئیل در « سدره المنتهی »

ما زاغ البصر و ما طغی

مراد از «البصر» در آیه شریفه - به قرینه «ما کذب الفؤاد ما رأى» - دیده دل است؛ و نه چشم سر.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 18 - 4، 3، 1

1 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، شاهد آیات و نشانه های برتر الهی در کنار « سدره المنتهی »

لقد رأى من آیت ربّہ الکبری

3 - مشاهده آثار بزرگ ربوبی خداوند ، آخرین دستاورد پیامبر (صلی الله علیه و آله) در کنار « سدره المنتهی »

لقد رأى من آیت ربّہ الکبری

4 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، با عظمت وجودی ، تنها شاهد برخی از آیات الهی در « سدره المنتهی »

لقد رأى من آیت ربّہ الکبری

با توجه به آمدن «من» تبعیضیه، مطلب بالا استفاده می شود.

6- مکان سدره المنتهی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 14 - 2

2 - « سدره المنتهی » ، در مکانی فروتر از افق اعلی (مقام جبرئیل) قرار دارد .

ثمّ دنا فتدلی . . . و لقد رءاه نُزله أُخری . عند سدره المنتهی

به کار رفتن واژه «نزله» - از ماده «نزول» (فرو آمدن) - نشانگر آن است که جایگاه اصلی جبرئیل (افق اعلی) بسی فراتر از جایگاه «سدره المنتهی» قرار دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 15 - 1

1 - « جنه المأوی » ، در مجاورت « سدره المنتهی » قرار دارد .

عند سدره المنتهی . عندها جنّہ المأوی

ضمیر «عندها» به «سدره المنتهی» بازمی گردد.

ص: 207

5- سد سازی

1- سد سازی با آهن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 96 - 2

2- آهن ، نقشی اصلی و مهم ، در بنای سد ذوالقرنین داشت .

ءاتونی زیر الحديد حتی إذا ساوی بین الصدفین

گرچه در مصالح ساختمانی سد، از مس نیز استفاده شده، ولی از «حتی إذا ساوی . . .» دانسته می شود که تمام فضای بین دو کوه، ابتدا، از آهن پاره ها آکنده شد و مس ذوب شده، تنها، برای پیوند آن قطعات به کار رفت.

2- صنعت سد سازی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبا - 34 - 16 - 4

4- مردم سبا ، از صنعت سدسازی برخوردار بودند و با آن ، آب ذخیره می کردند .

فأرسلنا علیهم سیل العرم

ص: 208

6- سرزمین

1- آبادانی سرزمین قوم سبا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبا - 34 - 15 - 12

12 - مردم سبا در مقطعی از تاریخ، از سرزمینی آباد برخوردار بودند، و خطاهایشان نیز از سوی خداوند بخشوده می شد.

و لقد كان سبا في مسكنهم آية جنتان عن يمين و شمال . . . بلدة طيبة و ربّ غفور

2- آبادانی سرزمین ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 9 - 6

6 - برخورداری از توان رزمی فراوان و توسعه کشاورزی و آبادانی سرزمین ها، برترین جلوه های تمدن در جوامع پیشین بوده است.

كانوا أشدّ منهم قوّه و أثاروا الأرض و عمروها أكثر ممّا عمروها

«إشارة» (مصدر «أثاروا») به معنای «زیر و رو کردن» است و در این جا، منظور، زیر و رو کردن خاک برای زراعت یا ساختمان سازی و غیر آن است.

3- آزاد سازی سرزمین های اسلامی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 191 - 5

5 - ضرورت باز پس گیری سرزمین های اسلامی از دست دشمنان دین و بیرون راندن ایشان از آن جا

و أخرجوهم من حيث أخرجوكم

4- آیات خدا در سرزمین سبا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- وجود دو باغ در بخش راست و چپ شهر سبأ، نشانه ای از نشانه های خدا بود.

و لقد كان لسبأ في مسكنهم آية جنتان عن يمين و شمال

5- احترام سرزمین طوی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 12 - 8,9

8- وادی طوی در کناره کوه طور، سرزمینی پاک و منزّه و شایسته احترام است.

إِنَّكَ بِالْوَادِ الْمُقَدَّسِ طَوًى

«سرزمین مقدس»، یعنی سرزمینی که طهارت معنوی دارد (مفردات راغب).

9- ورود با کفش در سرزمین طوی (پایین کوه طور)، جایز نیست.

فاخلع نعليك إِنَّكَ بِالْوَادِ الْمُقَدَّسِ طَوًى

تعلیل بودن «إِنَّكَ بِالْوَادِ الْمُقَدَّسِ» حکم «اخلع» را به همه انسان ها و در همه زمان ها سرایت می دهد.

6- اختیار مردم مغرب سرزمین ذوالقرنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 88 - 10

10- ساحل نشینان غرب سرزمین ذوالقرنین، برای ایمان و عمل صالح و ترک ستم کاری، از زمینه مساعدی برخوردار بودند.

أَمَّا مَنْ ظَلَمَ... وَأَمَّا مَنْ ءَامَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا

7- اخراج دشمنان از سرزمین های اسلامی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 191 - 5

5- ضرورت باز پس گیری سرزمین های اسلامی از دست دشمنان دین و بیرون راندن ایشان از آن جا

وَأَخْرَجُوهُمْ مِنْ حَيْثُ أَخْرَجُوكُمْ

8- ادعای مالکیت سرزمین مصر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 57 - 1

1 - فرعون مدعی مالکیت خود و پیروانش (قبطیان) بر سرزمین مصر

ص: 210

لتخرجنا من أرضنا

از اضافه شدن «أرض» به ضمیر متکلم «نا» بر می آید که فرعونیان، سرزمین مصر را متعلق به خویش و از آن خود می دانستند و برای دیگران حقی در آن قائل نبودند.

9- ارزش سرزمین ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 81 - 6

6- تفاوت سرزمین ها از جهت ارزش ، برکت و توجهات خداوند به آن

إلى الأرض التي برکنا فيها

10- استحکام سرزمین قوم عاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 7 - 3

3 - استحکام سرزمین عاد و عظمت ساختمان های آن ، مانع تأثیر عذاب الهی در تخریب و نابودی آن نبود .

کیف فعل ربّک . . . إرم ذات العماد

11- استمداد مردم شمال سرزمین ذوالقرنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 94 - 7

7- آسیب پذیران از هجوم یاجوج و ماجوج ، از ذوالقرنین برای ساختن سدّی در میانه دو رشته کوه بلند در برابر هجوم آن متجاوزان ، کمک خواستند .

قالوا یذا القرنین . . . تجعل بیننا و بینهم سدّاً

12- اشراف فرعون و سرزمین مصر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 78 - 5

5- در عصر رسالت حضرت موسی (ع)، قدرت و حاکمیت سرزمین مصر، در اختیار فرعون و اطرافیانش بود.

قالوا أجتئنا .. و تكون لکما الکبریاء فی الأرض

ص: 211

اقرار مردم شمال سرزمین ذوالقرنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 94 - 4

4- قوم درگیر با یاجوج و ماجوج ، به ذوالقرنین و به توان مندی و خیرخواهی وی اذعان کردند .

قالوا یذا القرنین إنَّ یاجوج و ماجوج مفسدون فی الأرض

با این که «ذوالقرنین» بومی منطقه مورد بحث نبود، ولی با قرائن و شواهد و دیدن قدرت علمی و اجرایی او، مردم، به این نکته واقف شدند که او، کسی است که می تواند سدّی غیر قابل نفوذ در برابر حملات دشمنان برای آنان برپا کند و نیز به خیر خواهی او و این که او غرضی مادی و قصدی سلطگراانه ندارد، پی بردند، لذا پیشنهاد خود را با او مطرح کردند.

13- امکانات مادی مردم شمال سرزمین ذوالقرنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 94 - 10

10- مردم منطقه شمال ، برخوردار از امکانات مادی ، ولی فاقد شناخت های فنی بودند .

فهل نجعل لك خرجًا علی أن تجعل بیننا و بینهم سدًّا

14- امنیت در سرزمین قوم سبا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبا - 34 - 18 - 7

7- منطقه بین یمن (محل زندگی قوم سبا) تا شامات در عصر سباییان ، در امنیت کامل بود .

سیروا فیها . . . ءامنین

15- انبیا در سرزمین خود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 14 - 1

1- وعده خداوند به اسکان انبیا در سرزمین خویش ، در پی تهدید به اخراج شدن آنان از سوی اقوام کافر

وقال الذين كفروا لرسلهم لئخرجنكم من أرضنا.. فأوحى إليهم... ولنسكننكم الأار

16- أولين نبى سرزمين مكه

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

13 - قصص - 28 - 46 - 8

ص: 212

8 - رسول خدا (صلی الله علیه و آله) ، نخستین پیامبر مبعوث شده در سرزمین مکه

لتنذر قومًا ما أتتهم من نذير من قبلک

مراد از «قوماً» مردم سرزمین مکه است و «ما» در «ما أتاهم» نافیه می باشد؛ یعنی، مردمی که پیش از تو برای آنان هشدار دهنده ای مبعوث نشده است.

17- اهل مکه و سرزمین قوم لوط

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 40 - 2

2 - شهر قوم لوط نه چندان دور از شهر مکه و قابل دسترسی برای مردم آن جا

و لقد أتوا على القرية التي أمطرت مطر السوء

18- اهمیت دفاع از سرزمین های اسلامی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 38 - 2

2 - ملاک و جوب شرکت مسلمانان در پیکار با دشمنان ، دفاع از اسلام و سرزمین آن است ، نه خصوصیات رهبری جامعه و صلاحیت و عدم صلاحیت وی برای فراخوانی به جنگ .

يأيها الذين ءامنوا ما لكم إذا قيل لكم انفروا في سبيل الله

به کارگیری فعل مجهول (قيل) و عدم ذکر نام و خصوصیات کسی که فرمان جهاد را صادر می کند، مفید برداشت فوق است.

19- اهمیت سرزمین سبا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 27 - 6

6 - اهمیت سرزمین سبا و مسائل آن برای سلیمان (ع)

قال سننظر أصدقت أم كنت من الكذابين

تحقیق و بررسی درباره سبا و مسائل آن، نشانگر اهمیت این موضوع در نظر سلیمان است.

20- اهمیت هجرت از سرزمین شرک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 99 - 8

8 - مهاجرت از محیط شرک و آلوده به گناه، به محیطی پاک و سالم، هجرت به سوی خداوند است .

ص: 213

وقال إني ذاهب إلى ربِّي سيهدين

21- ایمان ظالمان مغرب سرزمین ذوالقرنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 87 - 4

4- ذوالقرنین ، به ایمان آوردن ظالمان ساحل دریا و دست برداشتن آنان از ظلم و فساد ، امیدوار بود و در مجازات آنان شتابی نداشت .

قال أمّا من ظلم فسوف نعذّبه

حرف «سوف» برای آینده است و فعل های شرط («آمن» و «عمل») در آیه بعد، قرینه این است که ذی القرنین، به احتمال ایمان آوردن ظالمان، در مجازات آنان تعجیل نکرده است.

22- ایمان مردم مغرب سرزمین ذوالقرنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 88 - 10

10- ساحل نشینان غرب سرزمین ذوالقرنین ، برای ایمان و عمل صالح و ترک ستم کاری ، از زمینه مساعدی برخوردار بودند .

أمّا من ظلم .. و أمّا من ءامن و عمل صلحًا

23- بادیه نشینی مردم مشرق سرزمین ذوالقرنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 90 - 1,3

1- ذوالقرنین ، در سفر دوم خویش ، به آخرین نقطه خشکی در سمت مشرق رسید و با مردمی بدوی و عاری از تمدن روبه رو شد .

بلغ مطلع الشمس .. لم نجعل لهم من دونها ستراً

ضمیر «دونها» به «الشمس» بازمی گردد و مفاد جمله «لم نجعل ..» این است که مردم آن سرزمین، جز خورشید، پوششی نداشتند؛ یعنی، هیچ بنا و ساختمانی که سایبان آنان باشد و هیچ پوشاکی که بدنشان را به پوشاند، در بین آنان مشاهده نمی شد، لذا از آنان، تعبیر به اقوامی بدوی شده است.

3- ذوالقرنین ، در شرق سرزمین خویش ، با مردمی ساکن بیابانی کویری و بدون گیاه مواجه شد . *

لم نجعل لهم من دونها ستراً

از واژه «لم نجعل» این احتمال جان می‌گیرد که بی‌پناهی در برابر تابش آفتاب، معلول اموری بود که به «جعل» الهی مربوط می‌شود، مانند کویری بودن سرزمین که از امور طبیعی است.

ص: 214

24- بارش سنگ بر سرزمین قوم لوط

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 40 - 3

3 - شهر قوم لوط ، به وسیله بارانی از سنگ گل ، به ویرانه ای تبدیل شد .

و لقد أتوا على القرية التي أمطرت مطر السوء

آنچه به صورت باران بر قوم لوط بارید - به قرینه آیات دیگر از جمله آیه 82 سوره «هود» (و أمطرنا عليها حجارة من سجيل منضود) - سنگ گل و کلوخ بود.

25- باغهای سرزمین سبا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبا - 34 - 15 - 2، 1

1 - در سمت راست و چپ شهر سبا ، دو باغ بزرگ وجود داشت .

لقد كان لسبأ في مسكنهم آية جنتان عن يمين و شمال

2 - وجود دو باغ در بخش راست و چپ شهر سبا ، نشانه ای از نشانه های خدا بود .

و لقد كان لسبأ في مسكنهم آية جنتان عن يمين و شمال

26- باغهای سرزمین مصر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 57 - 4

4 - دیار فرعونیان ، سرزمین باغ ها و چشمه ساران

فأخر جنهم من جنّات و عيون

27- برهنگی مردم مشرق سرزمین ذوالقرنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- ساكنان شرق سرزمين ذى القرنين ، مردمى فاقد تن پوش و سرپناه بودند .

وجدها تطلع على قوم لم نجعل لهم من دونها ستراً

28- بنى اسرائيل در سرزمين شامات

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

ص: 215

1- دستور خداوند به بنی اسرائیل ، پس از هلاک فرعونیان مبنی بر انتخاب سرزمین مورد نظرشان (شام یا مصر) برای سکنی گزیدن

و قلنا من بعده لبني إسرائيل اسكنوا الأرض

4- تسلط و حاکمیت بنی اسرائیل با اذن الهی بر سرزمین مصر (یا شام) پس از هلاکت فرعون *

اسكنوا الأرض

برداشت فوق بدان احتمال است که مراد از «اسکنوا» استقرار و حاکمیت یافتن باشد که تا آن روز بنی اسرائیل فاقد آن بودند و مراد از «الأرض» سرزمین شام [و یا مصر] باشد.

9- وعده خداوند به بنی اسرائیل جهت گردآوری آنان در سرزمین فلسطین ، پس از فرا رسیدن دومین موعد فساد آنان در آن سرزمین

جننا بكم لفيئاً

برداشت فوق بدان احتمال است که «وعد الأخره» اشاره ای باشد به آن دو موعدی که خداوند در آغاز این سوره (آیه 4) برای بنی اسرائیل پیش بینی کرده و به آنان هشدار داده است.

29- بنی اسرائیل در سرزمین مصر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 103 - 2

2- حضور موسی (ع) و بنی اسرائیل در سرزمین مصر ، غیر قابل تحمل برای فرعون و موجب تصمیم وی به اخراج قهرآمیز آنان

فأراد أن يستقرّهم من الأرض

بنابر اینکه مراد از «الأرض» سرزمین مصر باشد - که مقرر حکومت فرعون بوده است - نکته فوق قابل استفاده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 104 - 1، 4

1- دستور خداوند به بنی اسرائیل ، پس از هلاک فرعونیان مبنی بر انتخاب سرزمین مورد نظرشان (شام یا مصر) برای سکنی گزیدن

و قلنا من بعده لبني إسرائيل اسكنوا الأرض

4- تسلط و حاکمیت بنی اسرائیل با اذن الهی بر سرزمین مصر (یا شام) پس از هلاکت فرعون *

اسکنوا الأرض

برداشت فوق بدان احتمال است که مراد از «اسکنوا» استقرار و حاکمیت یافتن باشد که تا آن روز بنی اسرائیل فاقد آن بودند و مراد از «الأرض» سرزمین شام [و یا مصر] باشد.

30- بنی اسرائیل در سرزمین مقدس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 216

4 - مائده - 5 - 21 - 3,2

2 - سکنی گزینی قوم موسی (ع) در سرزمین مقدس ، تقدیری از جانب خداوند

الارض المقدسه التي كتب الله لكم

3 - سکونت قوم موسی (ع) در سرزمین مقدس ، حتی برای ایشان از جانب خداوند

التي كتب الله لكم

31- بی خانمانی مردم مشرق سرزمین ذوالقرنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 90 - 2

2- ساکنان شرق سرزمین ذی القرنین ، مردمی فاقد تن پوش و سرپناه بودند .

وجدها تطلع علی قوم لم نجعل لهم من دونها ستراً

32- بی نظیری سرزمین ارم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 8 - 1

1 - ساختمان های مرتفع سرزمین ارم ، بی نظیر در تمام سرزمین ها تا عصر بعثت

التي لم يخلق مثلها في البلد

33- پاکی سرزمین طوی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 12 - 8

8 - وادی طوی در کناره کوه طور ، سرزمینی پاک و منزّه و شایسته احترام است .

إِنَّكَ بِالْوَادِ الْمُقَدَّسِ طَوًى

«سرزمین مقدس»، یعنی سرزمینی که طهارت معنوی دارد (مفردات راغب).

34- تاریخ سرزمین سبا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 23 - 3

3 - شهر سبا، دارای تمدن، پادشاه و حکومتی مقتدر در عصر سلیمان

و جنتک من سبا .. و أُوتیت من کلّ شیء و لها عرش عظیم

ص: 217

در المیزان آمده است: «سبأ بلدة باليمن كانت عاصمته يومئذ؛ سبا شهری است در سرزمین یمن که در آن روزگار پایتخت بوده است.

35- تاریخ سرزمین قوم لوط

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 40 - 4

4- آثار و بقایایی از شهر ویران شده قوم لوط ، تا عصر بعثت پیامبر (صلی الله علیه و آله) بر جای مانده بود .

و لقد أتوا على القرية التي أمطرت مطر السوء

36- تاریخ سرزمین کنعان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 63 - 6

6- نایاب بودن آذوقه و غله در کنعان طی هفت سال قحطی و خشکسالی عصر یوسف

قالوا یاأبانا منع منا الكيل فأرسل معنا أخانا نكتل

37- تاریخ سرزمین مصر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- یونس - 10 - 78 - 5

5- در عصر رسالت حضرت موسی (ع) ، قدرت و حاکمیت سرزمین مصر ، در اختیار فرعون و اطرافیانش بود .

قالوا أجبثنا .. و تكون لكما الكبرياء فى الأرض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- یونس - 10 - 86 - 2

2- مصر ، سرزمین کفر بود .

من القوم الكفرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - حاکمیت دیرین خاندان فرعون و اشراف دربار او بر سرزمین مصر *

و کانوا قومًا عالین

جمله «کانوا قومًا عالین» می تواند بدین معنا باشد که: فرعون و اشراف حکومت او، بدان جهت که از دیر زمانی بر مصر فرمان می راندند و به آن خو گرفته بودند و پذیرش دعوت موسی، آنان را ناچار به فرمان پذیری ی کرد، از پذیرش آن خود داری

ص: 218

38- تشکل مردم مغرب سرزمین ذوالقرنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 86 - 6

6- ذوالقرنین ، در آخرین نقطه خشکی ، در غرب سرزمین خویش ، با مردمی دارای تشکل و قومیت مواجه شد .

وجدها تغرب فی عین حمئه و وجد عندها قومًا

39- تفاوت سرزمین ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 4 - 1

1- زمین متشکل از قطعه ها و سرزمین های گوناگون چیده شده کنار یکدیگر

و فی الأرض قطع متجورت

«قطع» (جمع قطعه) به معنای اجزا و قسمت‌هاست. «تجاور» (مصدر متجاورات) به معنای در جوار و نزدیک یکدیگر بودن است. توصیف سرزمینها به قطعه ها و بخشها می تواند به اعتبار اختلاف و تفاوت آنها باشد. بنابراین مراد از «قطع متجاورات» این است که: مناطق زمین علی رغم نزدیک بودن و متصل بودن به یکدیگر، مختلف و گوناگونند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 1 - 13

13- سرزمین ها در تقدس و ارجمندی ، متفاوتند .

من المسجد الحرام إلى المسجد الأقصى الذی برکنا حوله

تمجید خداوند از سرزمین «مسجدالأقصا» نمایانگر تفاوت آن سرزمین با دیگر سرزمینهاست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 16 - 5

5- سرزمین ها ، از نظر تقدس و اهمیت با یکدیگر متفاوت اند .

40- تقدس سرزمین طوی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 12 - 9

9 - ورود با کفش در سرزمین طوی (پایین کوه طور) ، جایز نیست .

ص: 219

فاخلع نعلیک إنک بالواد المقدس طوی

تعلیل بودن «إنک بالواد المقدس» حکم «اخلع» را به همه انسان ها و در همه زمان ها سرایت می دهد.

41- تمدن در سرزمین سبا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 23 - 3

3- شهر سبا ، دارای تمدن ، پادشاه و حکومتی مقتدر در عصر سلیمان

و جنتک من سبا .. وأوتیت من کلّ شیء و لها عرش عظیم

در المیزان آمده است: «سبأ بلدة باليمن كانت عاصمته يومئذ؛ سبا شهری است در سرزمین یمن که در آن روزگار پایتخت بوده است.

42- تمدن در مغرب سرزمین ذوالقرنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 86 - 12

12- وجود تمدن در غرب سرزمین ذی القرنین

وجد عندها قومًا .. إِمَّا أَنْ تَعَذَّبَ

ظلم و ایمان و عمل صالح و مجازات - که آیات بعد در باره ساحل نشینان یاد کرده است - از مشخصات جوامع متمدن است.

43- تمدن مردم شمال سرزمین ذوالقرنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 93 - 4,5

4- تمدن منطقه شمال زمین در عهد ذوالقرنین ، ضعیف بوده است .

وجد من دونهما قومًا لا یکادون یفقهون قولاً

چنان چه مراد از یأجوج و مأجوج، همان مغول و تاتار باشند، آیه در توصیف ساکنان شمال سرزمین ذی القرنین خواهد بود.

5- مردم منطقه شمالی در عصر ذوالقرنین ، دارای زبانی دور از زبان های زنده آن روز بودند .

تفی درک همه زبان ها، حاکی از این است که زبان مادری کوه نشینان عصر ذی القرنین، زبانی منحط و غیر قابل ذکر بوده است.

44- تمدن مردم مشرق سرزمین ذوالقرنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 90 - 5

5- در عصر ذوالقرنین ، مردم ساکن غرب سرزمین او ، متمدن تر و پیشرفته تر از مردم ساکن در شرق سرزمین وی بودند .

بلغ مغرب الشمس . . . وجد عندها قومًا ... تطلع علی قوم لم نجعل لهم من دونها ستراً

45- تمدن مردم مغرب سرزمین ذوالقرنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 90 - 5

5- در عصر ذوالقرنین ، مردم ساکن غرب سرزمین او ، متمدن تر و پیشرفته تر از مردم ساکن در شرق سرزمین وی بودند .

بلغ مغرب الشمس . . . وجد عندها قومًا ... تطلع علی قوم لم نجعل لهم من دونها ستراً

46- تملک سرزمین یهود بنی قریظه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 27 - 9, 2, 3, 1

1 - سرزمین ها و خانه ها و مال های یهود بنی قریظه ، در غزوه بنی قریظه ، به تملک مسلمانان درآمد .

و أورثکم أرضهم و دیرهم و أموالهم

2 - خداوند فراهم آورنده زمینه تملک اموال و خانه و سرزمین یهود بنی قریظه برای مسلمانان مدینه

و أورثکم أرضهم و دیرهم و أموالهم

3 - وعده خداوند به مسلمانان مدینه برای تصاحب سرزمین هایی علاوه بر سرزمین یهود بنی قریظه که هیچ گاه برای تملک آنها ، اقدامی صورت نمی دادند .

و أورثکم . . . و أرضاً لم تطئوها

«وطئ» به معنای «گرفتن به شدت و زور» است. مراد از «و أرضاً لم تطئوها» - به رغم ماضی بودن «لم تطئوها» - سرزمینی است که در آینده به دست مسلمانان می افتاد. آوردن فعل ماضی، یا برای قطعی بودن آن است و یا به دلیل عطف به فعل محذوفی مانند «یورثکم» می

باشد.

9- قدرت مطلق خداوند ، عامل فروپاشی یهود بنی قریظه و به ارث رسیدن اموال و خانه ها و سرزمین شان به مسلمانان مدینه بود .

و أنزل الذین ظهروهم من أهل الكتب . . . و أورثکم أرضهم ... و كان اللّٰه علی کلّ ش

47- جادوگران در سرزمین مصر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- یونس - 10 - 79 - 3

ص: 221

3- سحر و جادو در عصر فرعون ، دانشی رایج بود و ساحران چیره دست بسیاری در کشور مصر می زیستند .

قالوا إن هذا لسحر . . . ولا يفلح السحرون . . . وقال فرعون ائتوني بكل سحر علیم

48- جادوگری در سرزمین مصر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 112 - 2

2- رواج سحر در سرزمین مصر به هنگام بعثت موسی (ع)

یأتوک بكل سحر علیم

49- جعاله مردم شمال سرزمین ذوالقرنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 94 - 9

9- قوم درگیر با یاجوج و ماجوج ، با اظهار آمادگی برای پرداخت دست مزد به ذوالقرنین در برابر ساختن سد ، او را دعوت به عقد قرارداد جعاله کردند .

فهل نجعل لك خرجًا علی أن تجعل بیننا و بینهم سدًا

50- جغرافیای سرزمین قوم لوط

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 82 - 3

3- محل سکونت قوم لوط ، دارای دو بخش مرتفع (دامنه کوه) و پست (زمین هموار) بود .

جعلنا علیها سافلها

جمله «جعلنا علیها سافلها» را می توان دو گونه معنا کرد: 1. قسمت بالای دیار قوم لوط را پایین آوردیم؛ یعنی زیر و رو کردیم؛ 2. خانه هایی که در محل مرتفع قرار داشت، بر قسمتهایی که پایین قرار داشت، فرو ریختیم. برداشت فوق، مبتنی بر احتمال دوم است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 83 - 5

5- دیار قوم لوط ، در فاصله ای نه چندان دور از سرزمین مکه قرار داشت .

و ما هی من الظلمین ببعید

برداشت فوق ، مبتنی بر این است که ضمیر «هی» به قریه یا قریه های قوم لوط باز گردد و مقصود از «الظالمین» مشرکان و کافران مکه باشد.

ص: 222

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 89 - 7

7- شهر مدین ، در نزدیکی دیار قوم لوط قرار داشت .

و ما قوم لوط منکم ببعید

51- جغرافیای سرزمین قوم نوح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 43 - 3

3- سرزمینی که نوح و قومش در آن سکونت داشتند ، منطقه ای کوهستانی بود .

قال ساوی إلی جبل یعصمنی من الماء

نکره آوردن «جبل» نشانگر آن است که پسر نوح ، کوه مخصوصی را در نظر نداشت؛ بلکه تصمیمش بر آن بود که کوه مناسبی را برگزیند. بنابراین در اطراف وی کوههای متعددی وجود داشت و این نشانه کوهستانی بودن آن منطقه است.

52- جهل مردم شمال سرزمین ذوالقرنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 94 - 10

10- مردم منطقه شمال ، برخوردار از امکانات مادی ، ولی فاقد شناخت های فنی بودند .

فهل نجعل لک خرّجاً علی أن تجعل بیننا و بینهم سداً

53- چشمه های سرزمین مصر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 57 - 4

4- دیار فرعونیان ، سرزمین باغ ها و چشمه ساران

فأخرجنهم من جنّات و عیون

54- حاصلخیزی سرزمین قوم ثمود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 147 - 2

2- سرزمین ثمودیان، سرزمینی حاصلخیز با منابع آبی سرشار

فی جنّات و عیون

ص: 223

نکره آمدن «جنات» و «عیون»، نشان دهنده کثرت باغ ها و چشمه سارهاست و آن حکایت از حاصلخیزی و سرسبزی سرزمین ثمودیان دارد.

55- حاکمان سرزمین مصر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 78 - 5

5- در عصر رسالت حضرت موسی (ع)، قدرت و حاکمیت سرزمین مصر، در اختیار فرعون و اطرافیانش بود.

قالوا أجتتنا .. و تكون لكما الكبرياء في الأرض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 46 - 10

10 - حاکمیت دیرین خاندان فرعون و اشراف دربار او بر سرزمین مصر *

و كانوا قومًا عالین

جمله «كانوا قومًا عالین» می تواند بدین معنا باشد که: فرعون و اشراف حکومت او، بدان جهت که از دیر زمانی بر مصر فرمان می راندند و به آن خو گرفته بودند و پذیرش دعوت موسی، آنان را ناچار به فرمان پذیری ی کرد، از پذیرش آن خود داری می کردند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 11 - 1

1 - سرزمین مصر، تحت سلطه و حاکمیت فرعون و خویشاوندان وی

أن ات القوم الظلمین . قوم فرعون

«قوم شخص» به کسانی گفته می شود که از نزدیکان وی بوده و در یک جد با او مشترک باشند. بنابراین، از تعبیر «قوم فرعون» استفاده می شود که حاکمیت سرزمین مصر در اختیار فرعون و خاندان ظالم وی قرار داشته است.

56- حکومت در مغرب سرزمین ذوالقرنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 89 - 1

1- ذوالقرنین ، پس از اقامه نظام عادلانه دینی در میان ساحل نشینان غرب ، به سوی شرق سرزمین خویش حرکت کرد .

ثمّ أتبع سببًا . حتّى إذا بلغ مطلع الشمس

57- حکومت سرزمین مصر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 224

6 - موسی (ع) ، نابودی حکومت فرعونى و تسلط مردمش بر سرزمین مصر را به آنان بشارت داد .

قال موسى لقومه .. إن الأرض لله يورثها من يشاء من عباده

چون موسی(ع) در پی تهدیدهای فرعون با جمله «إن الأرض ..» در صدد تسلی بخشیدن به بنی اسرائیل بود، این جمله متضمن اخبار به نابودی فرعونیان و جانشینی بنی اسرائیل خواهد بود.

58- خانه های مرتفع سرزمین ارم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 7 - 2

2 - « ارم » ، سرزمینی دارای ساختمان های مرتفع

إرم ذات العماد

«عماد»، به معنای ساختمان های بلند است و به یک ساختمان «عماده» گفته می شود. (مصباح)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 8 - 1

1 - ساختمان های مرتفع سرزمین ارم ، بی نظیر در تمام سرزمین ها تا عصر بعثت

الَّتِي لَمْ يَخْلُقْ مِثْلَهَا فِي الْبَلَدِ

59- خطر گرگ در سرزمین کنعان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 13 - 6

6- حمله گرگ ها به آدمیان در اطراف کنعان و مراتع آن ، خطری شایع و متوقع در عصر یعقوب (ع)

أخاف أن يأكله الذئب و أنتم عنه غفلون

60- درخت سدر در سرزمین سبأ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 16 - 7

7- در پی از بین رفتن باغ های دل نواز قوم سبا با سیل بنیان کن ، مقدار ناچیزی درخت سدر در جای آنها روید .

و بدلّٰنهم بجنّٰتھم جنّٰتین ذواتی اُكل خمط و اثل و شیء من سدر قلیل

ص: 225

61- درخت گز در سرزمین سبأ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 16 - 6

6 - دو باغ دل نواز قوم سبأ، در پی جاری شدن سیل به باغ هایی از درختانی با میوه های ناگوار و گز تبدیل شدند .

فأرسلنا عليهم سيل العرم و بدلنهم بجنّتهم جنّتين ذواتي أكل خمط و أثل

«خمط» در لغت به درختی گفته می شود که خار ندارد و نیز گفته شده که درخت گز است (مفردات راغب) هم چنین به معنای میوه ترش مزه یک درخت آمده است (عمده الحفاظ). «أثل» به درخت شوره گز گفته می شود.

62- دره های سرزمین قوم عاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 24 - 3

3- سرزمین قوم عاد، دارای دره ها و پستی و بلندی ها *

مستقبل أوديتهم

«أودیه» (جمع «وادی») به معنای دره ها است.

63- دفاع مردم شمال سرزمین ذوالقرنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 94 - 5

5- قوم درگیر با یاجوج و ماجوج از کوه های مرتفع به عنوان سدّ دفاعی در برابر هجوم آنان بهره می بردند .

حتّى إذا بلغ بين السدّين ... إنّ یاجوج و ماجوج مفسدون

64- دین در مغرب سرزمین ذوالقرنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 88 - 11

11- دین الہی ، با تلاش ذوالقرنین ، تا آخرین نقطه سرزمین او ، گسترش یافت .

وَأَمَّا مِنْ أَمَنِ

65- زبان مردم شمال سرزمین ذوالقرنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 93 - 5

ص: 226

5- مردم منطقه شمالی در عصر ذوالقرنین ، دارای زبانی دور از زبان های زنده آن روز بودند .

قومًا لایکادون یفقهون قولاً

نفی درک همه زبان ها، حاکی از این است که زبان مادری کوه نشینان عصر ذی القرنین، زبانی منحط و غیر قابل ذکر بوده است.

66- زبان مردم مشرق سرزمین ذوالقرنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 93 - 3

3- مردم اقصای مشرق و مغرب زمین ، در لغت با ذوالقرنین ، قرابت داشتند .

لایکادون یفقهون قولاً

در بین سه گروهی که ذوالقرنین با آنان برخورد کرد، تنها، در باره گروه شمالی تعبیر «لایکادون..» صورت گرفته است، ولی در باره آن دو قوم دیگر، چنین مشکلی مطرح نشده است.

67- زبان مردم مغرب سرزمین ذوالقرنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 93 - 3

3- مردم اقصای مشرق و مغرب زمین ، در لغت با ذوالقرنین ، قرابت داشتند .

لایکادون یفقهون قولاً

در بین سه گروهی که ذوالقرنین با آنان برخورد کرد، تنها، در باره گروه شمالی تعبیر «لایکادون..» صورت گرفته است، ولی در باره آن دو قوم دیگر، چنین مشکلی مطرح نشده است.

68- زندگی در سرزمین های خوش آب و هوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 50 - 8

8 - مطلوبیت زندگی در سرزمین های خوش آب و هوا

و ءاوينهما إلی ربوه ذات قرار و معین

69- زندگی در سرزمین های کوهستانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 50 - 6

ص: 227

6 - مناطق مرتفع زمین ، دارای ارزش برتر برای زیست

و ءاوينهما إلى ربوه

برداشت فوق، بدان احتمال است که «ربوه» به ارزش مناطق مرتفع اشاره داشته باشد، نه صرف یک گزارش تاریخی.

70- سپاه سلیمان (ع) در سرزمین مورچگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 18 - 3، 1

1 - رسیدن سلیمان (ع) و لشگریانش به سرزمین مورچگان ، در مسیر حرکت خود

حتّی إذا أتوا علی واد النمل

3 - اخطار مورچه ای به دیگر مورچگان نسبت به ورود سلیمان و لشگریانش به سرزمین آنها

قالت نمله یاأیها النمل ادخلوا مسکنکم لایحطمتکم سلیمن و جنوده

71- سرزمین ارم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 7 - 1

1 - قوم عاد ، دارای سرزمینی به نام « ارم »

إرم ذات العماد

کلمه «إرم»، بدل اشتمال برای «عاد» است؛ زیرا تخریب آن با عذاب الهی، عقوبتی بود که بر قوم عاد وارد شد. بنابراین مفاد آیه شریفه این است که: «آیا ندیدی خداوند با عاد چه کرد؟ آیا ندیدی با ارم چه کرد؟»

72- سرزمین ارم در دوران مقارن بعثت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 8 - 1

1 - ساختمان های مرتفع سرزمین ارم ، بی نظیر در تمام سرزمین ها تا عصر بعثت

الَّتِي لَمْ يَخْلُقْ مِثْلَهَا فِي الْبَلَدِ

73- سرزمین با برکت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 137 - 3

3 - سرزمینی که خداوند پس از هلاکت فرعونیان در اختیار بنی اسرائیل قرار داد ، سرزمینی پربرکت و بسیار حاصلخیز بود .

ص: 228

مشرق الأرض و مغربها التي برکنا فيها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 71 - 2،4

2- حضرت ابراهیم و لوط (ع) ، از جامعه آلوده خود به سرزمینی برکت خیز هجرت کردند .

إلى الأرض التي برکنا فيها

4- هجرتگاه ابراهیم و لوط (ع) (شام - فلسطین) ، برای تمام مردم جهان با برکت است .

و نَجِّينَه و لوطًا إلى الأرض التي برکنا فيها للعلمين

«عالم» به معنای همه خلق و یا دسته ای از موجودات است. جمع آمدن آن (عالمین) برای بیان استغراق و شمول تمامی اصناف موجودات است. مقصود از آن در این آیه، همه مردم از تمامی اقوام و قبایل دور و نزدیک می باشد. گفتنی است نوع مفسران برآنند که مقصود از سرزمین مبارک، شام (فلسطین) است.

74- سرزمین بیت المقدس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 58 - 4

4- سرزمین بیت المقدس در عصر موسی (ع) ، سرزمینی آباد ، پر نعمت و دارای مناطقی سرشار از خوراکی ها بود .

فکلوا منها حیث شئتم رغداً

کلمه «رغداً» (پاک، مرفه و پر خیر و برکت) حال برای ضمیر «منها» می باشد که به دلیل «کلوا» مراد، فراوانی نعمتها و خوراکیهای آن است.

75- سرزمین خبیث

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 58 - 9

9 - متجاوزان و فسادگران ، مانند سرزمین خبیث کم بهره از فیض الهی و انسانهایی بی ثمرند .

إنه لا یحب المعتدین. و لا تقسدا ... و الذی خبیث

76- سرزمین سبا در دوران سلیمان (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 23 - 3

3 - شهر سبا، دارای تمدن، پادشاه و حکومتی مقتدر در عصر سلیمان

و جنتک من سبا .. و أُوتیت من کلّ شیء و لها عرش عظیم

در المیزان آمده است: «سبأ بلدة باليمن كانت عاصمته يومئذ؛ سبا شهری است در سرزمین یمن که در آن روزگار پایتخت

ص: 229

بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 33 - 2

2 - مملکت سبا در عهد سلیمان ، دارای نیروی دفاعی و امکانات جنگی قوی و نیز رزم آوران سلحشور و بی باک

قالوا نحن أولوا قوه و أولوا بأس شديد

«قوه» به معنای نیرو و نکره آمدنش بیانگر عظمت و گستردگی آن است. بنابراین «نحن أولوا قوه»؛ یعنی، ما از نیرویی بسیار گسترده و عظیم برخورداریم. «بأس» به معنای شجاعت و دلاوری است. بنابراین «بأس شدید» برابر با سلحشوری و بی باکی است.

77- سرزمین سدوم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 40 - 10

10 - «عن أبي جعفر (ع) قال : و أما القرية « التي أمطرت مطر السوء » فهي سدوم قرية قوم لوط أمطر الله عليهم حجارة من سجيل . . . » ; از امام باقر(ع) روایت شده است که فرمود: و اما قریه ای که خداوند، باران «سوء» را بر آنان باراند، «سدوم»؛ یعنی، قریه قوم لوط بود که خدا بارانی از سنگ «سجیل» بر آنان بارید (سجیل معرّب سنگ گل است)».

78- سرزمین سرانندیب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 36 - 25

25 - «عن أمير المؤمنين (ع) (في حديث طويل) وفيه سأله عن أكرم واد على وجه الأرض فقال واد يقال له «سرانندیب» سقط فيه آدم من السماء ;

از امیر المؤمنین (ع) در ضمن «حدیثی طولانی» از شریف ترین مکانهای روی زمین سؤال شد، آن حضرت فرمود: آن مکان «سرانندیب» [سری لانکا، لغت نامه دهخدا] است که آدم (ع) از آسمان به آن جا نازل شد».

79- سرزمین سری لانکا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

25 - « عن أمير المؤمنين (ع) (في حديث طويل) وفيه سأله عن أكرم واد على وجه الأرض فقال واد يقال له « سرانديب » سقط فيه آدم من السماء ;

از امير المؤمنين (ع) در ضمن « حدیثی طولانی » از شریف ترین مکانهای روی زمین سؤال شد، آن حضرت فرمود: آن مکان

ص: 230

«سرانديب» [سری لانکا، لغت نامه دهخدا] است که آدم (ع) از آسمان به آن جا نازل شد».

80- سرزمین فاسقان بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 145 - 13, 14

13 - تصرف سرزمین فاسقان و دیدن مناظر آن ، وعده ای از جانب خداوند به امت موسی

سأوریکم دار الفسقین

در اینکه مراد از «الفسقین» چه کسانی هستند، سه احتمال وجود دارد: فرعونیان، ساکنان سرزمین قدس پیش از ورود قوم موسی به آنجا، متخلفان قوم موسی برداشت فوق ناظر به احتمال اول و دوم است.

14 - فراگیری معارف و عمل به احکام الهی ، شرط پیروزی قوم موسی بر فاسقان و آزادسازی سرزمین آنان

فخذها .. یاخذوا بأحسنها سأوریکم دار الفسقین

برداشت فوق بر اساس این احتمال است که «سأوریکم» جواب فعل امر «فخذها بقوه و أمر قولک یاخذوا» باشد ؛ یعنی: «ان تاخذها و یاخذوا سأوریکم دار الفسقین» قابل ذکر است که مجزوم نشدن «اوریکم»، علی رغم اینکه جواب امر قرار گرفته، به سبب وجود «سین» است.

81- سرزمین فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 137 - 2, 3, 5, 6

2 - خداوند با نابودسازی فرعونیان ، تمام سرزمین آنان را ، از شرق تا غرب ، در اختیار بنی اسرائیل قرار داد .

و أورثنا القوم الذین كانوا یتضعفون مشرق الأرض و مغربها

3 - سرزمینی که خداوند پس از هلاکت فرعونیان در اختیار بنی اسرائیل قرار داد ، سرزمینی پربرکت و بسیار حاصلخیز بود .

مشرق الأرض و مغربها التي برکنا فیها

5 - نوید های خداوند به قوم موسی با هلاکت فرعونیان و حاکمیت یافتن بنی اسرائیل به سرزمین آنان ، بی کم و کاست ، تحقق یافت .

و تمت کلمت ربک الحسنی علی بنی إسرئیل

«کلمه» به معنای سخن است و مراد از آن به قرینه صدر آیه و نیز آیات 128 و 129 نوید هلاک سازی فرعونیان و جانشینی بنی اسرائیل از آنان است. «تمت» یعنی به طور کامل و تمام تحقق یافت.

6 - وعده هلاکت فرعونیان و حاکمیت یافتن بنی اسرائیل بر سرزمین آنان ، از وعده های نیکوی خداوند به قوم موسی

و تمت کلمت ربک الحسنی علی بنی اسرائیل

کلمه «الحسنی» (زیباتر) صفت برای «کلمت» است.

ص: 231

82- سرزمین قوم عاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 21 - 6

6- قوم عاد (ساکنان سرزمین احقاف) ، گرفتار انحراف و گناه

إذ أنذر قومه بالأحقاف

انذار در جایی صورت می گیرد که انحرافی وجود داشته باشد؛ چنان که از ادامه آیه، گرفتاری آنان به شرک استفاده می شود. «أحقاف» سرزمینی در جنوب جزیره العرب بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 7 - 1

1 - قوم عاد ، دارای سرزمینی به نام « ارم »

إرم ذات العماد

کلمه «إرم»، بدل اشتمال برای «عاد» است؛ زیرا تخریب آن با عذاب الهی، عقوبتی بود که بر قوم عاد وارد شد. بنابراین مفاد آیه شریفه این است که: «آیا ندیدی خداوند با عاد چه کرد؟ آیا ندیدی با ارم چه کرد؟»

83- سرزمین قوم لوط

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 40 - 10

10 - « عن أبي جعفر (ع) قال : و أمّا القرية « التي أمطرت مطر السوء » فهي سدوم قرية قوم لوط أمطر الله عليهم حجارة من سجيل . . . »

از امام باقر(ع) روایت شده است که فرمود: و اما قریه ای که خداوند، باران «سوء» را بر آنان باراند، «سدوم»؛ یعنی، قریه قوم لوط بود که خدا بارانی از سنگ «سجیل» بر آنان بارید (سجیل معرّب سنگ گل است).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 9 - 3

3- قوم لوط ، در شهر ها و سرزمین های گوناگون می زیستند .

مطلب یاد شده، از جمع آمدن «المؤتفكات» به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 79 - 7

7- شهر قوم لوط ، علی رغم زیر و رو شدن و زیر باران کلوخ قرار گرفتن ، کاملاً منهدم نشد و سالیان درازی آثار آن باقی ماند .

فجعلنا علیها سافلها و أمطرنا علیهم حجارة من سجيل . . و إنهما لیامام مبین

ص: 232

84- سرزمین قوم لوط در صدراسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 137 - 1

1 - دیار نابود شده قوم لوط در صدراسلام، در مسیر رفت و آمد کاروان ها به شام قرار داشت .

ثم دمرنا الآخرين . و ائکم لتمرّون علیهم مصبحین

مفسران بر این دیدگاه متفق اند که دیار مخروبه قوم لوط، در مسیر رفت و آمد از حجاز به شام قرار داشت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 138 - 1

1 - عبور مردم عصر بعثت بر دیار نابود شده شهر قوم لوط، در مسیر رفت و آمد شبانه روزی شان به شام

و ائکم لتمرّون علیهم مصبحین . و باللیل أفلاتعقلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 76 - 2، 1

1- آثار شهر ویران شده قوم لوط، تا عصر پیامبراسلام (صلی الله علیه و آله) به جا مانده بود .

وإنها لبسیل مقیم

«مقیم» به معنای «ثابت» است و «سیل مقیم» یعنی جاده دایر و مرجع ضمیر «إنها» شهر عذاب شده قوم لوط است. بنابراین معنای آیه شریفه چنین می شود: بقایا و آثار شهر قوم لوط در مسیر جاده برای عابران آن راه، قابل مشاهده است.

2- آثار شهر ویران شده قوم لوط در کنار جاده ای دایر، قرار داشته و برای هر رهگذر و بیننده ای در عصر پیامبراسلام (صلی الله علیه و آله) قابل مشاهده بود .

فأخذتهم الصیحه . . . فجعلنا علیها سافلها . . . إن فی ذلک لأیت . . . وإنها لبسیل م

85- سرزمین قوم لوط و مکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 83 - 5

5- دیار قوم لوط ، در فاصله ای نه چندان دور از سرزمین مکه قرار داشت .

و ما هی من الظلمین ببعید

برداشت فوق ، مبتنی بر این است که ضمیر «هی» به قریه یا قریه های قوم لوط باز گردد و مقصود از «الظالمین» مشرکان و کافران مکه باشد.

86- سرزمین کنعان در دوران یوسف (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 233

3- سرزمین کنعان ، خارج از قلمرو حکومتی مصر در زمان یوسف (ع) *

و جاء إخوه يوسف

بعید به نظر می رسد که یوسف(ع) همه غلات را از تمامی مناطق مصر به مرکز حکومت منتقل کرده باشد؛ زیرا طبیعی آن بود که غلات هر منطقه - به ویژه در آن زمان که حمل و نقل امری مشکل بود - در همان جا ذخیره شود. بنابراین اگر کنعان در قلمرو حکومت یوسف(ع) بود، در آن جا نیز انباری تهیه می شد و غلات در آن ذخیره می گردید و نیازی به آمدن کنعانیان به مرکز مصر نبود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6- نیاب بودن آذوقه و غله در کنعان طی هفت سال قحطی و خشکسالی عصر یوسف

قالوا یاأبانا منع منا الکیل فأرسل معنا أاخانا نکتل

87- سرزمین کوفه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

21 - أمير المؤمنين (ع) فرموده اند : « أول بقعه عبدالله علیها ظهر الكوفه لما أمر الله أن یسجدوا لآدم ، سجدوا علی ظهر الكوفه ؛

اولین مکان مقدسی که در آن عبادت خداوند واقع شد سرزمین کوفه بود، آن هنگام که خداوند ملائکه را مأمور سجده بر آدم کرد آنها بر آدم(ع) در سرزمین کوفه سجده کردند».

88- سرزمین کوهستانی قوم نوح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- سرزمینی که نوح و قومش در آن سکونت داشتند ، منطقه ای کوهستانی بود .

قال سأوی إلى جبل یعصمنی من الماء

نکره آوردن «جبل» نشانگر آن است که پسر نوح ، کوه مخصوصی را در نظر نداشت؛ بلکه تصمیمش بر آن بود که کوه مناسبی را برگزیند.

بنابراین در اطراف وی کوههای متعددی وجود داشت و این نشانه کوهستانی بودن آن منطقه است.

89- سرزمین مصر در دوران یوسف (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 47 - 10

ص: 234

10- سرزمین مصر در زمان یوسف (ع) زمین دار تولید غلات و محصولاتش بیش از مصرف سرانه آن سامان

قال تزرعون سبع سنين دأباً فما حصدتم فذروه في سنبلة

90- سرزمین مورچگان قصه سلیمان (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 18 - 2

2- قرار داشتن سرزمین مورچگان ، در منطقه ای پایین تر از منطقه اطراف آن

أتوا علی واد النمل

واژه «علی» برای استعلا به کار می رود. بنابراین «علی واد النمل» بیانگر این نکته است که منطقه اطراف سرزمین مورچگان مشرف بر آن بود و سرزمین مورچگان پایین تر از آن قرار داشت.

91- سرزمین موصل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 48 - 11

11- «عن أبي عبدالله (ع) قال: . . . فنزل نوح بالموصل من السفينة مع الثمانين . . .»

از امام صادق (ع) روایت شده است که فرمود: . . . نوح با هشتاد نفر همراه در موصل از کشتی پیاده شد . . .».

92- سرزمین های با برکت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 1 - 12

12- مسجدالاقصی در سرزمینی ، سرشار از خیر و برکت واقع شده است .

إلى المسجد الأقصى الذى برکنا حوله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 81 - 3

3- حرکت تند باد به سوی سرزمین سرشار از برکات الهی به فرمان سلیمان (ع)

تجری بأمره إلى الأرض التي برکنا فیها

93- سرزمین های صالح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 235

5- امکان تعلق گرفتن سرزمین هایی ، بدون درگیری نظامی ، به مسلمانان ، به عنوان غنایم

و أورثکم . . . و أرضاً لم تطؤها

94- سرزمین های موات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 27 - 1

1 - خداوند ، روانه کننده آب به سرزمین های خشک جهت رویاندن گیاهان است .

أولم يروا أنا نسوق الماء إلى الأرض الجرز فنخرج به زرعاً

«جرز» به جایی کویر مانند گفته می شود که ریشه گیاه، در آن قطع شده و از بین رفته باشد (مفردات راغب). لازم به ذکر است که «زرع» مصدر به معنای مفعول است.

95- سرزمین یمن در دوران قوم سبأ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 18 - 4,7

4 - بین منزل گاه های راه یمن تا شام در عصر قوم سبأ ، تناسب یکسانی وجود داشت .

و جعلنا بينهم وبين القرى التي برکنا فيها قرى ظاهرة وقدرنا فيها السیر

مراد از تقدیر سیر در آیه بالا، این است که در بین راه، منزل گاه هایی وجود داشت و یا قریه ها و شهرها به گونه ای قرار گرفته بود که فاصله هر کدام با دیگری در تمام راه یکسان بود.

7 - منطقه بین یمن (محل زندگی قوم سبأ) تا شامات در عصر سباییان ، در امنیت کامل بود .

سیروا فيها . . . ءامنین

96- سرسبزی سرزمین اصحاب ایکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 78 - 2

2- محل سکونت مردم «ایکه» محلی سرسبز و برخوردار از درختان بسیار

وإن كان أصحاب الأيكة لظلمين

«ایکه» در لغت به معنای درخت پر شاخ و برگ است و در این آیه مقصود از آن اسم جنس است؛ یعنی، درختان بسیار. گفتنی است نام گذاری مردم شعیب به «اصحاب الأيکه» ممکن است به منظور نکته یاد شده باشد.

ص: 236

97- سرسبزی سرزمین قوم عاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 134 - 2

2 - سرزمین عاد ، سرزمینی حاصلخیز و سرسبز با منابع آبی سرشار

و جنّت و عیون

نکره آمدن «جنّت» و نیز «عیون»، نشان دهنده کثرت باغ ها و چشمه سارها است و این امر حکایت از حاصلخیزی و سرسبزی سرزمین عادیان دارد.

98- سلیمان (ع) در سرزمین مورچگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 18 - 3، 1

1 - رسیدن سلیمان (ع) و لشگریانش به سرزمین مورچگان ، در مسیر حرکت خود

حتّی إذا أتوا علی واد النمل

3 - اخطار مورچه ای به دیگر مورچگان نسبت به ورود سلیمان و لشگریانش به سرزمین آنها

قالت نمله یاأیها النمل ادخلوا مسکنکم لایحطمتکم سلیمان و جنوده

99- سمت چپ سرزمین سبا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبا - 34 - 15 - 1

1 - در سمت راست و چپ شهر سبا ، دو باغ بزرگ وجود داشت .

لقد کان لسبیا فی مسکنهم ءایه جنّتان عن یمین و شمال

100- سمت راست سرزمین سبا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - در سمت راست و چپ شهر سبا، دو باغ بزرگ وجود داشت.

لقد كان لسبأ في مسكنهم آية جنتان عن يمين و شمال

101- شکایت مردم شمال سرزمین ذوالقرنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 237

1- مردم شمال ، از طوایفی فسادانگیز به نام یاجوج و ماجوج ، به ذوالقرنین شکایت بردند .

قالوا یذا القرنین إن یاجوج و ماجوج مفسدون

مفسران و مؤرخان، با استفاده از ادله مختلف و برخی متون باستانی، این را مسلم گرفته اند که مراد از یاجوج و ماجوج، همان قبایل مغول و تاتار هستند.

12- « عن أمير المؤمنين (ع) : إن ذالقرنین . . . وجد . . . قوماً لا یکادون یفقهون قولاً قالوا : یا ذالقرنین ! إن یاجوج و ماجوج خلف هذین الجبلین و هم یفسدون فی الأرض إذا کان إبان زروعنا و ثمارنا خرجوا علینا من هذین السدین ، فرعوا من ثمارنا و زروعنا حتی لا یبقون من ها شیئاً « فهل نجعل لک خرجاً » نؤدیه إلیک فی کلّ عام « علی أن تجعل بیننا و بینهم سدّاً » ;

از امیرالمؤمنین(ع) روایت شده:.. همانا ذوالقرنین، قومی را یافت که فهم هیچ سخنی برای آنان آسان نبود. آنان به او گفتند: ای ذوالقرنین! همانا، یاجوج و ماجوج، پشت این دو کوه اند و آنان در زمین فساد می کنند. زمانی که فصل برداشت زراعت های ما و چیدن میوه هایمان فرامی رسد، آنان، از پشت این دو سدّ (دو کوه) به ما حملهور شده و از میوه های ما و زراعت های ما آن قدر می چرانند که هیچ چیز از را باقی نمی گذارند. آیا برای تو هزینه ای قرار دهیم که هر ساله به تو بپردازیم تا بین ما و آنان سدّی برقرار سازی؟».

102- ظالمان سرزمین مقدس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 22 - 3،2

2 - هراس قوم موسی (بنی اسرائیل) از برخورد و رویارویی با زورگویان قدرتمند حاکم بر سرزمین مقدس

قالوا یموسی ان فیها قوماً جبارین و انا لن ندخلها

3 - خروج جباران از سرزمین مقدس ، شرط اعلام شده از سوی قوم موسی (ع) برای ورود به آن سرزمین

و انا لن ندخلها حتی یخرجوا منها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 24 - 8،4

4 - خروج جباران از سرزمین مقدس ، شرط اعلام شده از سوی بنی اسرائیل برای ورود به آن سرزمین

اِنا لن ندخلها ابداً ما داموا فیها

8- بنی اسرائیل ، گستاخانه خواهان رهسپاری موسی (ع) و خدایش به نبرد با زورگویان سرزمین مقدس

قالوا .. فاذهب انت وربک فقتلا

103- ظلم مردم مغرب سرزمین ذوالقرنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 86 - 7

7- ساحل نشینان غرب سرزمین ذی القرنین ، مردمی کفریسه و ستم کار بودند .

ص: 238

قلنا يذا القرنين إِمَّا أَنْ تَعْدَّب

تعبیر «تعدّب» نشانگر آن است که آنان مستحق کیفر بوده اند و دلیل آن - به قرینه آیات بعد - ستم‌گری و کفر آنان بوده است.

104- عبرت از واژگونی سرزمین قوم لوط

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 9 - 5

5- واژگونی شهرهای قوم لوط، مهم‌ترین فراز تاریخ عبرت آموز قوم لوط است.

و جاء فرعون و من قبله و المؤتفكت بالخاطئه

تعبیر «مؤتفكات» درباره قوم لوط، به جای نام بردن از آنان همچون نام فرعون، مطلب یاد شده به دست می‌آید.

105- عجز مردم شمال سرزمین ذوالقرنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 94 - 8

8- همجواریان یا جوج و مأجوج، خود از ایجاد سدّی محکم و غیرقابل نفوذ در برابر هجوم آن متجاوزان، ناتوان بودند.

فهل نجعل لك خرجًا على أن تجعل بيننا و بينهم سدًّا

106- عجز مردم مغرب سرزمین ذوالقرنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 86 - 9

9- ساحل نشینان مناطق غربی سرزمین ذی‌القرنین، از رویارویی با نیروهای او ناتوان بودند و در برابر تصمیمات او، قدرت مقاومت نداشتند.

وجد عندها قومًا قلنا يذا القرنين إِمَّا أَنْ تَعْدَّب

107- عذاب بر سرزمین قوم لوط

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- سرزمین قوم لوط ، محل نزول عذاب الهی بر آنان

إلا امرأته إنها لمن الغبرین

«غابر» (مفرد غابرین) در لغت به معنای باقی و بازمانده است و مقصود از بازماندگان، عموم مردم لوط - به استثنای آل لوط -

ص: 239

است که در شهر ماندند و عذاب الهی آنان را فرا گرفت.

108- عفو مردم مغرب سرزمین ذوالقرنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 86 - 8

8- ذوالقرنین ، از سوی خداوند ، در مجازات یا بخشش ساحل نشینان غربی ، مخیر شد .

قلنا يذالقرنين إِمَّا أَنْ تَعَذَّبَ وَ إِمَّا أَنْ تَتَّخِذَ فِيهِمْ حَسَنًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 87 - 1

1- ذوالقرنین ، از کیفر ساحل نشینان غرب ، چشم پوشی کرد و تنها کسانی را که بر ستم کاری خود باقی بمانند ، به مجازات تهدید کرد .

قال أمّا من ظلم فسوف نعذّبه

109- عمل صالح مردم مغرب سرزمین ذوالقرنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 88 - 10

10- ساحل نشینان غرب سرزمین ذوالقرنین ، برای ایمان و عمل صالح و ترک ستم کاری ، از زمینه مساعدی برخوردار بودند .

أمّا من ظلم . . . و أمّا من ءامن و عمل صلحًا

110- عوامل اختناق در سرزمین مصر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - يونس - 10 - 83 - 12

12 - خودکامگی و سلطه مداری فرعون ، عامل ایجاد اختناق و خفقان در سرزمین مصر بود .

فما ءامن . . . إلا ذرية . . . على خوف من فرعون و ملايهم أن يفتنهم و إن فرعون لعال ف

111- فاصله منزلگاههای سرزمین سبا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 18 - 4

4 - بین منزل گاه های راه یمن تا شام در عصر قوم سبأ ، تناسب یکسانی وجود داشت .

ص: 240

و جعلنا بينهم وبين القرى التي برکنا فیها قرى ظهره و قدّرنا فیها السیر

مراد از تقدیر سیر در آیه بالا، این است که در بین راه، منزل گاه هایی وجود داشت و یا قریه ها و شهرها به گونه ای قرار گرفته بود که فاصله هر کدام با دیگری در تمام راه یکسان بود.

112- فتح سرزمین مقدس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 23 - 14،15

14 - تاختن بر جباران سرزمین مقدس و گشودن دروازه آن ، طرح پیشنهادی یوشع و کالب برای فتح بی درنگ آن سرزمین

قال رجالان .. ادخلوا علیهم الباب فاذا دخلتموه فانکم غلبون

15 - آگاهی یوشع و کالب از روش برخورد با جباران سرزمین مقدس برای دستیابی به پیروزی

قال رجالان .. ادخلوا علیهم الباب فاذا دخلتموه فانکم غلبون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 24 - 11،5

5 - فتح سرزمین مقدس بدون مبارزه ، انتظار نابجای قوم موسی (ع)

إنا لن ندخلها ابدأ ما داموا فیها

11 - بنی اسرائیل ، با اعلام کناره گیری از نبرد ، خواستار معجزه موسی (ع) و امداد خاص الهی برای فتح سرزمین مقدس

فاذهب انت وربک فقتلا

امدادهای الهی و معجزات موسی (ع) برای نابودی فرعونیان در حضور بنی اسرائیل، می تواند مؤید این احتمال باشد که مراد از «اذهب . ..»، توقع و درخواست امداد خداوند و معجزه موسی (ع) برای نابودی جباران است، به گونه ای که نیاز به جهاد و مبارزه نباشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 25 - 2،5

2 - ناامیدی موسی (ع) از حرکت بنی اسرائیل و مبارزه با جباران برای ورود به سرزمین مقدس

قال رب انی لا املک الا نفسی و اخی

5- هارون ، همانند موسی (ع) ، مأمور بسیج بنی اسرائیل برای فتح سرزمین مقدس

قال رب انی لا املک الا نفسی و اخی

آیه بیست و سوم (وقال رجلان ..) بیانگر آن است که آن دو مرد نیز همانند هارون مطیع موسی (ع) بودند و این حقیقت با تفسیر جمله «لا املک الا- نفسی و اخی» به اینکه تنها اختیاردار خود و برادرم هستم و در میان بنی اسرائیل تنها هارون فرمانبردار من است، سازگار نیست. بنابراین باید گفت «اخی» مبتدایی است با حذف خبر (و اخی لایملک الانفسه) و نام بردن از خود و برادرش به این دلیل است که بسیج بنی اسرائیل بر عهده هارون نیز بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 26 - 2

ص: 241

2- محرومیت قوم موسی (ع) از تسلط بر سرزمین مقدس و سکونت در آن، پیامد و کیفر فسق و سرپیچی آنان از فرمان موسی (ع)

إِنَّا لَن نَدْخُلُ أَبَدًا... فانها محرمه عليهم

جمله «فانها محرمه...»، تفریع بر نافرمانی آنان از دستور موسی (ع) است، نه اینکه متفرع بر نفرین او (فافرق بیننا...) باشد.

113- فرعون در سرزمین مصر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 39 - 7

7- قارون و فرعون و هامان، روحیه مستکبرانه داشتند و در سرزمین مصر، مستکبرانه رفتار می کردند.

وقرون و فرعون و هم-ن... فاستکبروا فی الأرض

114- فرعون و سرزمین مصر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 78 - 5

5- در عصر رسالت حضرت موسی (ع)، قدرت و حاکمیت سرزمین مصر، در اختیار فرعون و اطرافیانش بود.

قالوا أجتئنا... و تكون لکما الکبرياء فی الأرض

115- فلسفه معجزه موسی (ع) در سرزمین طوی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 21 - 5

5- نمایاندن معجزه به موسی (ع) در وادی طوی و به دور از چشم مردم، به خاطر تجربه و آمادگی بیشتر او برای ارائه معجزه در حضور مردم بود.*

ألقها... خذها و لاتخف

116- قارون در سرزمین مصر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- قارون و فرعون و هامان ، روحیه مستکبرانه داشتند و در سرزمین مصر ، مستکبرانه رفتار می کردند .

وقرون و فرعون و هم-ن . . . فاستکبروا فی الأرض

ص: 242

117- قحطی در سرزمین کنعان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 58 - 1

1- پیشگویی یوسف (ع) بر مبنای رؤیای پادشاه، به حقیقت پیوست و قحطی و خشکسالی، مصر و اطراف آن (کنعان...) را فرا گرفت.

و جاء إخوه يوسف فدخلوا عليه

آمدن برادران یوسف از کنعان به مصر برای دریافت آذوقه و نبود آذوقه در غیر آن دیار - که «منع منا الکیل» در آیه 63 حاکی از آن است - دلالت می کند که قحطی علاوه بر مصر، اطراف و نواحی آن را نیز فرا گرفته بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 63 - 6

6- نایاب بودن آذوقه و غله در کنعان طی هفت سال قحطی و خشکسالی عصر یوسف

قالوا یاأبانا منع منا الکیل فأرسل معنا أخانا نکتل

118- قداست سرزمین ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 16 - 5

5- سرزمین ها، از نظر تقدس و اهمیت با یکدیگر متفاوت اند.

بالواد المقدّس طوی

119- کاخهای سرزمین مصر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 58 - 1

1 - محروم گشتن فرعونیان از گنج ها و کاخ های باشکوه خویش، به تدبیر و طرح الهی

فأخرجنهم من جنّات و... و کنوز و مقام کریم

«کنوز» (جمع «کنز») عبارت از اندوخته های مالی است. عبارت «مقام کریم» نیز اشاره به کاخ های باشکوه فرعونیان دارد.

120- کفر مردم مغرب سرزمین ذوالقرنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کھف - 18 - 86 - 7

ص: 243

7- ساحل نشینان غرب سرزمین ذی القرنین ، مردمی کفرپیشه و ستم کار بودند .

قلنا یدذا القرنین إِمّا أن تعذب

تعبیر «تعذب» نشانگر آن است که آنان مستحق کیفر بوده اند و دلیل آن - به قرینه آیات بعد - ستم گری و کفر آنان بوده است.

121- کفش گنی در سرزمین طوی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 12 - 9

9- ورود با کفش در سرزمین طوی (پایین کوه طور) ، جایز نیست .

فاخلع نعلیک إِنْک بالواد المقدّس طوی

تعلیل بودن «إِنْک بالواد المقدّس» حکم «اخلع» را به همه انسان ها و در همه زمان ها سرایت می دهد.

122- کم فهمی مردم شمال سرزمین ذوالقرنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 93 - 2

2- مواجه شدن ذوالقرنین - در سومین پیشروی خود - با مردمی کم بهره از درک و فهم لغات بیگانه و ناتوان از شناخت سریع آن

وجد من دونهما قومًا لا یکادون یفقهون قولاً

مراد از کُند فهمی ساکنان کوهستان در شناخت زبان دیگران این است که مفاهمه ذی القرنین با آنان دشوار بوده است.

123- کیفر مردم مغرب سرزمین ذوالقرنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 86 - 8

8- ذوالقرنین ، از سوی خداوند ، در مجازات یا بخشش ساحل نشینان غربی ، مخیر شد .

قلنا یدذا القرنین إِمّا أن تعذب و اما ان تتخذ فیهم حسنًا

124- گرمسیری سرزمین قوم ثمود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 149 - 2

2 - سکونت ثمودیان در منطقه ای کوهستانی و گرمسیر

ص: 244

و نخل طلعتها هضيم . و تحتون من الجبال بيوتاً فرهين

وجود نخلستان در سرزمين ثموديان، حاكي از گرمسير بودن آن و تعبير «و تحتون من الجبال» بيانگر كوهستاني بودن آن است.

125- گسترش سرزمين هاي اسلامي

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

8 - رعد - 13 - 41 - 1

1- خداوند پي در پي از حاكميت كفرپيشگان بر زمين مي كاست و بر سرزمين هاي اسلامي و حاكميت آن مي افزود .

أولم يروا أنّا نأتى الأرض نقتصها من أطرافها

مفسّران در تفسير آيه فوق چند نظر ابراز کرده اند. برخي گفته اند: مراد از «الأرض» مطلق زمين است و مقصود از كاستن از نواحي آن، ميراندن و هلاك كردن اهل زمين در اطراف و نواحي گوناگون آن مي باشد. و برخي گفته اند: مراد از «الأرض» سرزمينهاي تحت نفوذ كفر است و منظور از كاستن نواحي آن، کوتاه كردن سيطره كفرپيشگان از آن است كه طبعاً به حاكميت اسلام بر آن جا مي انجامد.

126- گنج هاي سرزمين مصر

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

13 - شعراء - 26 - 58 - 1

1 - محروم گشتن فرعونيان از گنج ها و كاخ هاي باشكوه خويش ، به تدبير و طرح الهی

فأخرجنهم من جنّات و . . . و كنوز و مقام كريم

«كنوز» (جمع «كنز») عبارت از اندوخته هاي مالي است. عبارت «مقام كريم» نيز اشاره به كاخ هاي باشكوه فرعونيان دارد.

127- لای در سرزمين مصر

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

8 - يوسف - 12 - 80 - 5

5- فرزند ارشد يعقوب بر آن شد كه در سرزمين مصر بماند و به كنعان باز نگرود .

فلن أبرح الأرض حتى يأذن لي أبي

«براح» (مصدر أبرح) به معنای جدا شدن و فاصله گرفتن است. «ال» در «الأرض» عهد حضوری است و اشاره به شهر و دیاری دارد که

بنیامین در آن جا بازداشت شده است.

ص: 245

128- لوط (ع) در سرزمین سدوم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 82 - 6

6 - لوط ، پیامبری مهاجر به دیار سدوم ، نه اهل آن سامان *

أخرجوهم من قريتهم

خداوند پیامبران پیش از لوط و پیامبر پس از وی، یعنی شعیب، را برادر قومشان خواند. ولی در مورد بعثت لوط چنین تعبیری آورده نشد. این مطلب می تواند اشاره به این باشد که لوط از افراد امت قومه نبوده است. انتساب «قریه» به مخالفان لوط با اضافه آن به «کم» می تواند بیانگر این باشد که لوط از مهاجران به آن دیار بوده است و آن دیار بنا بر گفته مفسران بخشی از سرزمین کنعان بوده که به شهر سدوم معروف بوده است.

129- مالکیت سرزمین اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 13 - 4

4- اقوام کافر پیشین در برابر انبیا احساس قدرت می کردند و مدعی بودند که سرزمین مسکونی آنان و انبیا از آن آنهاست .

لنخرجنکم من أرضنا

از اینکه آنان، پیامبران را تهدید به اخراج کردند، احساس قدرت استفاده می شود و از اینکه «أرض» (سرزمین) را به خود اضافه کردند؛ به دست می آید که آنان مدعی حاکمیت و مالکیت بر آن بودند.

130- مالکیت سرزمین انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 13 - 4

4- اقوام کافر پیشین در برابر انبیا احساس قدرت می کردند و مدعی بودند که سرزمین مسکونی آنان و انبیا از آن آنهاست .

لنخرجنکم من أرضنا

از اینکه آنان، پیامبران را تهدید به اخراج کردند، احساس قدرت استفاده می شود و از اینکه «أرض» (سرزمین) را به خود اضافه کردند؛ به دست می آید که آنان مدعی حاکمیت و مالکیت بر آن بودند.

131- مالکیت سرزمین مصر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 63 - 6

6- فرعونیان (قبطیان) سرزمین مصر را از آن خود می دانستند .

یخرجاکم من أرضکم

ص: 246

132- محرومیت از نعمتهای سرزمین مصر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 58 - 1

1 - محروم گشتن فرعونیان از گنج ها و کاخ های باشکوه خویش ، به تدبیر و طرح الهی

فأخرجهم من جنّات و... و کنوز و مقام کریم

«کنوز» (جمع «کنز») عبارت از اندوخته های مالی است. عبارت «مقام کریم» نیز اشاره به کاخ های باشکوه فرعونیان دارد.

133- مردم شمال سرزمین ذوالقرنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 98 - 14

14- ذوالقرنین ، آسیب دیدگان از یاجوج و ماجوج را به رحمت و اراده خداوند توجّه داد و آنان را از اعتماد مطلق به سد ، بازداشت .

هذا رحمه من ربّي فاذا جاء وعد ربّي جعله دكاء

134- مردم شمال سرزمین ذوالقرنین و سدسازی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 94 - 12

12- « عن أمير المؤمنين (ع) : إنّ ذالقرنين . . . وجد . . . قوماً لا يكادون يفقهون قولاً قالوا : يا ذالقرنين ! إنّ ياجوج و ماجوج خلف هذين الجبلين و هم يفسدون في الأرض إذا كان إبان زروعنا و ثمارنا خرجوا علينا من هذين السدين ، فرعوا من ثمارنا و زروعنا حتّى لا يبقون من ها شيئاً » فهل نجعل لك خرجاً « نؤديه إليك في كلّ عام » على أن تجعل بيننا و بينهم سداً » ؛

از امیرالمؤمنین(ع) روایت شده:.. همانا ذوالقرنین، قومی را یافت که فهم هیچ سخنی برای آنان آسان نبود. آنان به او گفتند: ای ذوالقرنین! همانا، یاجوج و ماجوج، پشت این دو کوه اند و آنان در زمین فساد می کنند. زمانی که فصل برداشت زراعت های ما و چیدن میوه هایمان فرامی رسد، آنان، از پشت این دو سدّ (دو کوه) به ما حملهور شده و از میوه های ما و زراعت های ما آن قدر می چرانند که هیچ چیز از را باقی نمی گذارند. آیا برای تو هزینه ای قرار دهیم که هر ساله به تو بپردازیم تا بین ما و آنان سدّی برقرار سازی؟».

135- مردم مشرق سرزمین ذوالقرنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- شیوه ذوالقرنین در برخورد با مردم شرق و غرب ، یک سان بوده است . *

وجدها تطلع علی قوم . . کذلک

«کذلک» می تواند صفت برای «قوم» در آیه قبل باشد و اشاره به «قوماً» در آیات قبل؛ یعنی، ذوالقرنین، همانگونه که قوم ساکن مغرب را یافت و در باره آنان تصمیم گرفت، در باره شرقی ها نیز همان سان رفتار کرد.

136- مردم مغرب سرزمین ذوالقرنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 87 - 3

3- ذوالقرنین ، بر قوم ساحل دریا ، سلطه کامل یافته بود .

قال أمّا من ظلم فسوف نعذّبه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 88 - 10

10- ساحل نشینان غرب سرزمین ذوالقرنین ، برای ایمان و عمل صالح و ترک ستم کاری ، از زمینه مساعدی برخوردار بودند .

أمّا من ظلم . . و أمّا من ءامن و عمل صلحاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 91 - 4

4- شیوه ذوالقرنین در برخورد با مردم شرق و غرب ، یک سان بوده است . *

وجدها تطلع علی قوم . . کذلک

«کذلک» می تواند صفت برای «قوم» در آیه قبل باشد و اشاره به «قوماً» در آیات قبل؛ یعنی، ذوالقرنین، همانگونه که قوم ساکن مغرب را یافت و در باره آنان تصمیم گرفت، در باره شرقی ها نیز همان سان رفتار کرد.

137- مشکلات مردم شمال سرزمین ذوالقرنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 94 - 3

3- خطر هجوم یاجوج و ماجوج (مغول و تاتار) و تأمین امنیت ، عمده ترین مشکل مردم نواحی شمالی در زمان ذوالقرنین بود .

إنَّ یاجوج و ماجوج مفسدون فی الأرض

138- ملائکه در سرزمین قوم لوط

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 248

1- فرشتگان پس از گفتگو با ابراهیم (ع)، به دیار قوم لوط رفتند و بر حضرت لوط (ع) وارد شدند .

ولما جاءت رسلنا لوطاً

139- ملائکه عذاب در سرزمین قوم لوط

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 33 - 1

1 - ملائکه عذاب قوم لوط، پس از گفتگو با ابراهیم (ع)، به دیار آن قوم رفتند و بر لوط (ع) وارد شدند .

ولمّا جاءت رسلنا إِبْرَاهِيمَ . . . ولمّا أن جاءت رسلنا لوطاً

140- منزل گاههای سرزمین سبا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبا - 34 - 19 - 3، 1

1 - مردم سبا، از خداوند خواستار طولانی شدن بین منزل گاه های سفرشان شدند .

وقدّرنا فيها السير سيرا وفيها ليالي وأيامًا . . فقالوا ربّنا بعد بين أسفارنا

3- سباییان، نعمت امنیت راه ها و نزدیکی منزل گاه های سفر را کفران نموده و به خویش ستم روا داشتند .

فقالوا ربّنا بعد بين أسفارنا و ظلموا أنفسهم

141- منشأ برکت سرزمین ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبياء - 21 - 81 - 5، 6

5- برکت یافتن هر سرزمین، درگرو خواست و عنایت خدا است .

إلى الأرض التي برکنا فيها

6- تفاوت سرزمین ها از جهت ارزش، برکت و توجهات خداوند به آن

إلى الأرض التي برکنا فيها

142- منشأ تفاوت سرزمین ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 81 - 6

6- تفاوت سرزمین ها از جهت ارزش ، برکت و توجهات خداوند به آن

ص: 249

143- موسی (ع) در سرزمین طوی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 10 - 3,4

3 - حضرت موسی (ع) هنگام سرگردانی در بیابان، آتشی را دید و به خانواده اش بشارت داد.

إذ رءا نازًا فقال .. إني ءانست نازًا

«ایناس» (مصدر «ءانست») در معانی «احساس کردن»، «دیدن»، «دانستن» و «شنیدن» استعمال می شود (لسان العرب). به مناسبت مورد آیه، مراد «دیدن» است.

4 - خانواده و همراهان موسی (ع) در بیابان، آتشی را که موسی (ع) مشاهده کرد، ندیدند. *

فقال لأهله امكثوا اني ءانست نازًا

از گفته موسی (ع) که فرمود: «من آتشی را دیدم» می توان احتمال داد که دیگر همراهان موسی (ع) آن آتش را ندیده بودند. و گرنه دیدن را به خود اختصاص نمی داد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 13 - 1,5

1 - خداوند، موسی (ع) را به پیامبری برگزید و در وادی طوی او را از انتخاب شدن به رسالت، آگاه ساخت.

و أنا اخترتك فاستمع لما یوحی

به قرینه «لما یوحی»، اختیار شدن موسی (ع) به معنای گزینش او برای پیامبری و تحمل وحی الهی است.

5 - سخن خداوند با موسی (ع) در وادی طوی (پای کوه طور)، به صورت وحی بوده است.

فاستمع لما یوحی

جمله «إني أنا الله» (در آیه بعد) بدل برای «ما یوحی» است. بنابراین آنچه در پایین کوه طور با موسی (ع) گفته شده بود، وحی بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - یگانگی خداوند و حقیقت نداشتن هیچ معبودی جز او، سرلوحه وحی الهی به موسی (ع) در وادی طوی بود.

إِنِّي أَنَا اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا

2 - خداوند در سرزمین طوی (پایین کوه طور) به موسی (ع) فهماند که خطاب را مستقیماً از «الله» دریافت می کند و کلام او را می شنود.

إِنِّي أَنَا اللَّهُ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - خداوند، در وادی طوی به موسی (ع) فرمان داد که با گذاردن دست در زیر بغل و بیرون آوردن آن، با معجزه ای دیگر

ص: 250

آشنا شود .

واضمم يدك إلى جناحك .. آیه آخری

«جناح» در معانی «دست»، «بازو»، «زیر بغل» و «پهلوی» به کار می رود (قاموس). فعل «تخرج» قرینه است براین که مراد از «جناح» در آیه «زیر بغل» است، زیرا بر دور شدن دست از بازو و پهلوی خروج صادق نیست.

144- موسی (ع) در سرزمین مصر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 103 - 2

2- حضور موسی (ع) و بنی اسرائیل در سرزمین مصر ، غیر قابل تحمل برای فرعون و موجب تصمیم وی به اخراج قهرآمیز آنان

فأراد أن يستفزهم من الأرض

بنابر اینکه مراد از «الأرض» سرزمین مصر باشد - که مقرر حکومت فرعون بوده است - نکته فوق قابل استفاده است.

145- موسی (ع) و سرزمین مصر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 78 - 2

2- فرعون و اطرافیان ، حضرت موسی (ع) را متهم کردند که تلاش او نه به خاطر هدایت ؛ بلکه برای برگرداندن آنان از سنت و روش پدرانشان و تصاحب قدرت و حکومت بر سرزمین مصر است .

قالوا أجبنا لتلفتنا عما وجدنا عليه آباءنا و تكون لکما الکبرياء فی الأرض

146- موقعیت جغرافیایی سرزمین اصحاب ایکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 78 - 2

2- محل سکونت مردم «ایکه» محلی سرسبز و برخوردار از درختان بسیار

وإن کان أصحاب الأیکه لظلمین

«ایکه» در لغت به معنای درخت پر شاخ و برگ است و در این آیه مقصود از آن اسم جنس است؛ یعنی، درختان بسیار. گفتنی است نام

گذاری مردم شعیب به «اصحاب الأیکه» ممکن است به منظور نکته یاد شده باشد.

147- موقعیت جغرافیایی سرزمین سبأ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 251

1 - در فاصله بین سرزمین سبا و سرزمین شام ، مراکز و اماکنی نزدیک به هم وجود داشت که از یکدیگر قابل مشاهده بودند .

و جعلنا بینهم و بین القرى التى برکنا فیها قرى ظهره

مراد از «القرى التى بارکنا فیها» طبق گفته نوع مفسران، سرزمین شام است. گفتنی است که مراد از «قرى ظاهره» مراکزى نزدیک به هم است که امکان مشاهده محلی از محل دیگر وجود داشته است.

2 - اتصال سرزمین سباییان به سرزمین شامات از طریق وجود شهرها و روستاها نعمتی برای آنان بود .

لقد کان لسبیا فی مسکنهم ایه جنتان . . . و جعلنا بینهم و بین القرى التى برکنا فی

ایه در ادامه قصه قوم سبأ و ذکر نعمت هایی است که خداوند به آنان اعطا کرده بود و از آنان خواسته بود که در قبال آنها شکرگزاری کنند.

148- موقعیت جغرافیایی سرزمین طوی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 12 - 8

8 - وادی طوی در کناره کوه طور ، سرزمینی پاک و منزه و شایسته احترام است .

إِنک بالواد المقدس طوی

«سرزمین مقدس»، یعنی سرزمینی که طهارت معنوی دارد (مفردات راغب).

149- موقعیت جغرافیایی سرزمین قوم ثمود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 149 - 2

2 - سکونت ثمودیان در منطقه ای کوهستانی و گرمسیر

و نخل طلعتها هضیم . و تحتون من الجبال بیوتاً فرهین

وجود نخلستان در سرزمین ثمودیان، حاکی از گرمسیر بودن آن و تعبیر «و تحتون من الجبال» بیانگر کوهستانی بودن آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- منطقه زیستی دو قوم عاد و ثمود، به مکه، نزدیک بود و اهل مکه، آن جا را می شناختند .

و عَادًا و ثَمُودًا و قد تبین لکم من مسکنهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 82 - 4

4- اصحاب حجر (قوم ثمود) مردمی نیرومند و سخت کوش بودند و در مناطق کوهستانی زندگی می کردند .

ص: 252

و كانوا ينحتون من الجبال بيوتاً آمنين

150- موقعیت جغرافیایی سرزمین قوم عاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 38 - 5

5- منطقه زیستی دو قوم عاد و ثمود، به مکه، نزدیک بود و اهل مکه، آن جا را می شناختند.

و عاداً و ثموداً و قد تبین لکم من مسکنهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 24 - 3

3- سرزمین قوم عاد، دارای دره ها و پستی و بلندی ها *

مستقبل أودیتهم

«أودیه» (جمع «وادی») به معنای دره ها است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 27 - 2

2- سرزمین هلاک شده قوم عاد، دارای فاصله جغرافیایی با شهر مکه *

و لقد أهلکنا ما حولکم من القرى

برداشت بالا بدان احتمال است که تعبیر «ماحولکم» در این آیه، این مفهوم را برساند که سرزمین «عاد» نزدیک به مکه نبود؛ در حالی که سرزمین های هلاک شده دیگری وجود داشته که به مکه نزدیک تر بوده است.

151- موقعیت جغرافیایی سرزمین قوم لوط

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 40 - 2

2- شهر قوم لوط نه چندان دور از شهر مکه و قابل دسترسی برای مردم آن جا

و لقد أتوا على القرية التي أمطرت مطر السوء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 137 - 3، 1

1 - دیار نابود شده قوم لوط در صدر اسلام، در مسیر رفت و آمد کاروان ها به شام قرار داشت .

ثم دمرنا الآخرين . وإنكم لتمرّون عليهم مصبحين

مفسران بر این دیدگاه متفق اند که دیار مخروبه قوم لوط، در مسیر رفت و آمد از حجاز به شام قرار داشت.

3 - مسیر گذر از دیار قوم لوط، نقطه ای مشرف بر آن ناحیه بوده است .

وإنكم لتمرّون عليهم مصبحين

ص: 253

از به کار رفتن «علی» - که برای استعلا است - به جای «با»، می توان برداشت بالا را استفاده کرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 138 - 1

1 - عبور مردم عصر بعثت بر دیار نابود شده شهر قوم لوط ، در مسیر رفت و آمد شبانه روزی شان به شام

و إنکم لتمرّون علیهم مصبحین . و باللیل أفلاتتعقلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 140 - 4

4 - محل تبلیغ و رسالت یونس پیامبر (ع) ، به دریا نزدیک بود . *

إذ أبق إلى الفلك المشحون

152- موقعیت جغرافیایی سرزمین کنعان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 58 - 7

7- مصر و کنعان ، در یک منطقه جغرافیایی و متأثر از یک آب و هوا

و جاء إخوه یوسف

153- موقعیت جغرافیایی سرزمین مدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 89 - 7

7- شهر مدین ، در نزدیکی دیار قوم لوط قرار داشت .

و ما قوم لوط منکم ببعید

154- موقعیت جوّی سرزمین قوم ثمود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - سکونت ثمودیان در منطقه ای کوهستانی و گرمسیر

ونخل طلعتها هضیم . و تحتون من الجبال بیوتاً فرهین

وجود نخلستان در سرزمین ثمودیان، حاکی از گرمسیر بودن آن و تعبیر «و تحتون من الجبال» بیانگر کوهستانی بودن آن است.

ص: 254

155- موقعیت جوی سرزمین کنعان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 58 - 7

7- مصر و کنعان، در یک منطقه جغرافیایی و متأثر از یک آب و هوا

و جاء إخوه یوسف

156- نابودی سرزمین قوم ثمود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - شمس - 91 - 14 - 15

15 - خداوند، سرزمین ثمودیان را با خاک یکسان کرد.

فسویها

ضمیر «فسوّاها» ممکن است به «زمین» برگردانده شود که از سیاق آیه به دست می آید. «تسویه سرزمین»؛ یعنی، ویران کردن بناها و هموار ساختن پستی و بلندی های آن. در احتمالی دیگر ضمیر به «ثمود» بر می گردد؛ ولی مفاد آیه، برابری ثمودیان در عذاب نبوده؛ بلکه یعنی، «سوّاهم بالأرض» (آنها را با زمین مساوی ساخت).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 68 - 1

1- عذاب نازل شده بر قوم ثمود، موجب نابودی آنان و تخریب آثار زندگانی در دیار ایشان شد.

کأن لم یغنوا فیها

«غنی» (مصدر لم یغنوا) به معنای اقامت کردن و سکنی گزیدن است. ضمیر در «فیها» به «دیار» در آیه قبل بر می گردد و جمله «کأن لم یغنوا فیها»؛ یعنی، گویا قوم ثمود در دیارشان اقامت نکرده بودند و این کنایه از بین رفتن دیار آنان است.

157- نزدیکی سرزمین قوم ثمود به مکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنکبوت - 29 - 38 - 5

5 - منطقه زیستی دو قوم عاد و ثمود، به مکه، نزدیک بود و اهل مکه، آن جا را می شناختند .

و عَادًا و ثَمُودًا و قد تَبَيَّن لکم من مسکنهم

158- نزدیکی سرزمین قوم عاد به مکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 255

5- منطقه زیستی دو قوم عاد و ثمود، به مکه، نزدیک بود و اهل مکه، آن جا را می شناختند.

و عَادًا و ثَمُودًا و قد تبین لکم من مسکنهم

159- نزدیکی منزلگاههای سرزمین سبا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبا - 34 - 18 - 1

1 - در فاصله بین سرزمین سبا و سرزمین شام، مراکز و اماکنی نزدیک به هم وجود داشت که از یکدیگر قابل مشاهده بودند.

و جعلنا بینهم و بین القرى التى برکنا فیها قرى ظهره

مراد از «القرى التى بارکنا فیها» طبق گفته نوع مفسران، سرزمین شام است. گفتنی است که مراد از «قرى ظاهره» مراکزى نزدیک به هم است که امکان مشاهده محلی از محل دیگر وجود داشته است.

160- نعمت سرزمین آباد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبا - 34 - 15 - 11

11 - داشتن سرزمینی آباد و دل پذیر، امری مطلوب و پسندیده است.

بلده طیبه

161- نعمتهای سرزمین سبا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبا - 34 - 15 - 6

6 - سرزمین سبا، سرزمینی بس دل نواز برای اهل آن بود.

بلده طیبه

«بلده» مبتدا است و خبر آن (لکم) به خاطر آسانی تلفظ حذف شده است.

162- نعمتهای سرزمین مصر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 57 - 2،4

2 - حرکت فرعونیان در پی بنی اسرائیل ، تدبیر الهی برای جدا شدن آنان از نعمت های سرزمین مصر بود .

ص: 256

فَأَخْرَجْنَهُمْ مِنْ جَنَّاتٍ وَعَيْوُن

اسناد فعل «إخراج» به ضمیر «نا» بیانگر مطلب یاد شده است.

4- دیار فرعونیان، سرزمین باغ‌ها و چشمه ساران

فَأَخْرَجْنَهُمْ مِنْ جَنَّاتٍ وَعَيْوُن

163- وارثان سرزمین قوم نوح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- یونس - 10 - 73 - 4

4- خداوند، حضرت نوح (ع) و تمام کسانی را که با او در کشتی بودند، جانشین غرق شدگان و وارث سرزمین آنان قرار داد.

فَنَجَّيْنَاهُ وَمَنْ مَعَهُ فِي الْفَلَکِ وَجَعَلْنَاهُمْ خُلَفَاءَ وَأَغْرَقْنَا الَّذِينَ كَذَبُوا

164- وارثان سرزمین مصر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 59 - 2

2- بنی اسرائیل، وارث سرزمینی آباد و برخوردار از باغ‌ها و چشمه سارها، پس از خارج شدن آنان از مصر

کذلک و أورثناها بنی إسرئیل

ضمیر «ها» در «أورثناها» به مطلق «جَنَاتٍ» بازمی‌گردد؛ نه جنات مربوط به فرعونیان. بنابراین، آیه یاد شده و آیه قبل، بیانگر این حقیقت است که خداوند، از سویی فرعونیان را از باغ‌ها و کاخ‌های شان بیرون کرد و همه آنان را به دریا ریخت و از سوی دیگر بنی اسرائیل را که در مصر فاقد هر گونه امکانات بودند، به جای دیگری منتقل کرد و سرزمینی آباد و پر برکت که عبارت است از ارض مقدس باشد در اختیارشان قرار داد و به آنان فرمود «ادخلوا الأرض المقدّسه التي كتب الله لكم»، (مانده (5) آیه 21).

165- واژگونی سرزمین قوم لوط

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8- هود - 11 - 82 - 1,6

1- خداوند، با زیر و رو کردن دیار قوم لوط، آنان را به عذاب استیصال گرفتار ساخت.

فلما جاء أمرنا جعلنا عليها سافلها

مراد از ضمیر در «عالیها»، «سافلها» و «علیها» قریه و یا قریه‌هایی است که قوم لوط در آنها زندگی می‌کردند. عالی و سافل هر چیز به معنای بالاترین و پایین‌ترین قسمت آن است (لسان العرب).

6- زیر و زبر کردن دیار قوم لوط و بارش سنگ بر آنان، عذابی برخاسته از امر خداوند

فلما جاء أمرنا جعلنا عليها سافلها و أمطرنا عليها حجاره

ص: 257

مراد از «أمرنا» عذاب الهی است. تعبیر کردن از «عذاب» به «أمر» برای رساندن این معناست که: عذاب نازل شده، برخاسته از امر و فرمان خداوند بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 9 - 4

4- شهر های قوم لوط، بر اثر عذاب الهی واژگون شد.

و المؤتفتک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 74 - 7، 3، 2، 1

1- خداوند، شهر قوم لوط را در پی صدایی وحشتناک، زیر و رو و واژگون کرد.

فأخذتهم الصيحة... فجعلنا عليها سافلها

2- قوم لوط، هم زمان با زیر و رو شدن شهرشان، دچار بارش کلوخهایی از سنگ و گِل (سجیل) شدند.

فجعلنا عليها سافلها و أمطرنا عليهم حجارة من سجیل

«سجیل» در لغت به معنای شیئی است که از سنگ و گِل مخلوط باشد و برخی از اهل لغت آن را «لفظی فارسی» و معرب «سنگ گِل» دانسته اند.

3- عمل لواط و همجنس بازی قوم لوط، زمینه ساز نزول عذاب بر آنها و نابودی شهر و دیار و هلاکت خودشان گردید.

و جاء أهل المدینه... قال إن هؤلاء ضیفی فلا تفضحون... فأخذتهم الصيحة مشرقین.

7- زیر و رو شدن شهر و دیار قوم لوط و هلاکت آنان، مصداق و مظهر عذاب دردناک الهی

نبیء عبادی... و أن عذابی هو العذاب الألیم... فأخذتهم الصيحة... فجعلنا علیه

166- وعده تملک سرزمین های ناشناخته

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 27 - 3

3 - وعده خداوند به مسلمانان مدینه برای تصاحب سرزمین هایی علاوه بر سرزمین یهود بنی قریظه که هیچ گاه برای تملک آنها، اقدامی صورت نمی دادند .

وَأُورِثُكُمْ . . . وَأَرْضًا لَمْ تَطَّوُّهَا

«وطئی» به معنای «گرفتن به شدت و زور» است. مراد از «وَأَرْضًا لَمْ تَطَّوُّهَا» - به رغم ماضی بودن «لم تَطَّوُّهَا» - سرزمینی است که در آینده به دست مسلمانان می افتاد. آوردن فعل ماضی، یا برای قطعی بودن آن است و یا به دلیل عطف به فعل محذوفی مانند «یورثکم» می باشد.

167- ویرانی سرزمین قوم لوط

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 40 - 3

ص: 258

3 - شهر قوم لوط ، به وسیله بارانی از سنگ گل ، به ویرانه ای تبدیل شد .

و لقد أتوا على القرية التي أمطرت مطر السوء

آنچه به صورت باران بر قوم لوط بارید - به قرینه آیات دیگر از جمله آیه 82 سوره «هود» (و أمطرنا عليها حجاره من سجیل منضود) - سنگ گل و کلوخ بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 173 - 1

1 - بارش بارانی از سنگ گل (سجیل) بر قوم لوط ، پس از هلاکت آنان و ویرانی کامل دیارشان

ثم دمرنا الأخيرين . و أمطرنا عليهم مطرًا

«إمطار» (مصدر «أمطرنا») به معنای بارانیدن است. «مطرًا» مفعول «أمطرنا» و تنکیر آن تنکیر تنويع است؛ یعنی، «بر روی آنان نوعی باران فرو ریختیم». در سوره حجر (آیه 74) نوع باران را بیان کرده است: «فجعلنا عاليها سافلها و أمطرنا عليهم حجاره من سجیل؛ شهرشان را زیرورو کردیم و بر آنان سنگ هایی از سجیل (سنگ گل) فرو ریختیم».

168- ویژگیهای سرزمین ارم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 7 - 2

2 - « ارم » ، سرزمینی دارای ساختمان های مرتفع

إرم ذات العماد

«عماد»، به معنای ساختمان های بلند است و به یک ساختمان «عماده» گفته می شود. (مصباح)

169- ویژگیهای سرزمین بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 93 - 2، 1

1 - خداوند ، بنی اسرائیل را پس از نابودی فرعون ، در سرزمینی خوش آب و هوا و واجد همه شرایط مناسب زندگی ، اسکان داد .

و جوزنا ببني إسرائيل البحر . . . و لقد بؤنا بني إسرائيل مبعوثاً صدق

2 - بنی اسرائیل ، پس از نابودی فرعون ، در سرزمینی با اراضی حاصل خیز که در آن ، از انواع نعمت ها و روزی های پاکیزه و مناسب طبع برخوردار بودند ، روزگار خوشی می گذراندند .

و لقد بؤنا بنی اسرائیل مبعوثاً صدق و رزقنهم من الطیبت

170- ویژگیهای سرزمین سبأ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 259

6- سرزمین سبا، سرزمینی بس دل نواز برای اهل آن بود.

بلده طیبه

«بلده» مبتدا است و خبر آن (لکم) به خاطر آسانی تلفظ حذف شده است.

12- مردم سبا در مقطعی از تاریخ، از سرزمینی آباد برخوردار بودند، و خطاهایشان نیز از سوی خداوند بخشوده می شد.

و لقد کان سبا فی مسکنهم آیه جنتان عن یمین و شمال . . . بلده طیبه و ربّ غفور

171- ویژگیهای سرزمین قوم ثمود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 147 - 2

2- سرزمین ثمودیان، سرزمینی حاصلخیز با منابع آبی سرشار

فی جنّات و عیون

نکره آمدن «جنّات» و «عیون»، نشان دهنده کثرت باغ ها و چشمه سارها است و آن حکایت از حاصلخیزی و سرسبزی سرزمین ثمودیان دارد.

172- ویژگیهای سرزمین قوم عاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 134 - 2

2- سرزمین عاد، سرزمینی حاصلخیز و سرسبز با منابع آبی سرشار

و جنّات و عیون

نکره آمدن «جنّات» و نیز «عیون»، نشان دهنده کثرت باغ ها و چشمه سارها است و این امر حکایت از حاصلخیزی و سرسبزی سرزمین عادیان دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 7 - 3

3- استحکام سرزمین عاد و عظمت ساختمان های آن ، مانع تأثیر عذاب الهی در تخریب و نابودی آن نبود .

کیف فعل ربّک . . . إرم ذات العماد

173- هامان در سرزمین مصر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنکبوت - 29 - 39 - 7

7- قارون و فرعون و هامان ، روحیه مستکبرانه داشتند و در سرزمین مصر ، مستکبرانه رفتار می کردند .

ص: 260

وقرون و فرعون و هم-ن... فاستکبروا فی الأرض

174- هجرت از سرزمین شرک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 99 - 6

6- ابراهیم (ع)، افراد مؤمن و موحد را، به هجرت از سرزمین شرک تشویق می کرد.

و قال إني ذاهب إلى ربي

اعلام ابراهیم(ع) به هجرت خود از سرزمین شرک، ممکن است به این جهت باشد که افراد اندکی که ایمان آورده و موحد شده اند، همانند او هجرت کنند.

175- هجرت از سرزمین قوم لوط

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 171 - 4

4- نجات لوط (ع) و اهلش از عذاب الهی، در گرو خروج آنان از شهر

فنجینه و أهله أجمعين . إلا عجوزًا في الغبرين

از واژه «الغابرين» استفاده می شود که بر جای ماندگان در شهر، گرفتار عذاب شدند و بیرون روندگان از شهر نجات یافتند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 172 - 1

1- هلاکت قوم لوط، پس از خروج وی و خاندان مؤمنش از شهر

فنجینه و أهله .. ثم دمرنا الآخرين

«تدمیر» (مصدر «دمرنا») مرادف «إهلاك» و به معنای نابود کردن و از میان برداشتن است؛ یعنی، «سپس دیگران را هلاک گردانیدیم».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8- هود - 11 - 81 - 13,14,15

13- نجات لوط (ع) و خانواده اش در گرو خروج آنان از دیار قوم لوط بود .

فأسر بأهلك بقطع من الیل

14- لوط (ع) موظف بود پیش از نزول عذاب ، به طور محرمانه و بدون آگاهی قومش ، از دیار آنان خارج شود .

فأسر بأهلك بقطع من الیل

تأکید فرشتگان بر اینکه لوط(ع) باید شبانه کوچ کند، می تواند اشاره به برداشت فوق باشد. گفتنی است که این احتمال، در صورتی موجه است که سخن فرشتگان با لوط(ع) (فأسر...) در شب نزول عذاب نبوده باشد؛ بلکه در روز قبل، آن سخن ایراد شده باشد.

15- فرشتگان ، از لوط (ع) و خاندانش خواستند که به هنگام خروج از دیارشان ، از حرکت باز نایستند و به سوی خانه و

ص: 261

کاشانه باز نگردند .

و لایلتفت منکم أحد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 65 - 3، 1

1- فرشتگان ، از حضرت لوط (ع) خواستار خارج ساختن خاندانش از شهر در پاسی از شب ، جهت نجات از عذاب الهی شدند .

فأسر بأهلک بقطع من الیل

3- لوط (ع) ، مأموریت یافت که هم زمان با خارج ساختن خاندانش از شهر ، خود نیز در پی آنان حرکت کند .

فأسر بأهلک . . . و اتبع أدبرهم

176- هجرت از سرزمین مصر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 86 - 6، 7

6- بنی اسرائیل ، خواهان هجرت از سرزمین مصر به سرزمین دیگر بودند .

و نجننا برحمتک من القوم الکفرین

7- بنی اسرائیل ، در دعای خویش از خداوند خواستند : زمینه هجرتشان از سرزمین مصر به سرزمینی دیگر را فراهم کند .

و نجننا برحمتک من القوم الکفرین

جمله «و نجننا برحمتک من القوم الکفرین» به معنای (ما را از کافران خلاص نما) است و مقصود از آن می تواند درخواست هجرت به سرزمین دیگر باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 17 - 2

2- موسی و هارون (ع) ، مأمور هجرت از سرزمین مصر به همراه بنی اسرائیل

أن أرسل معنا بنی إسرئیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 52 - 1

1 - وحی خداوند به موسی (ع) در خارج ساختن شبانه بنی اسرائیل از سرزمین مصر

و أوحینا إلی موسی أن أسر بعبادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 55 - 4

4 - گریز بنی اسرائیل از مصر، تهدیدی علیه منافع فرعونیان

وإثم لنا لغاظون

ص: 262

چنانچه خشم فرعونیان به خاطر این باشد که با گریز بنی اسرائیل از مصر، نیروی کار عظیمی از دستشان خارج می شد و زیان بسیاری بر آنان وارد می گشت، برداشت یاد شده به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 57 - 3

3- فرمان خداوند به حرکت شبانه بنی اسرائیل ، طرحی برای بیرون کشاندن فرعونیان از سرزمینشان

آن اسر بعبادی .. فأخرجهم من جنّـت و عیون

177- هجرت به سرزمین با برکت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 71 - 6

6- هجرت از محیط آلوده و بلاد کفر و شرک به سرزمین پاک و برکت خیز امری است بایسته و سزاوار .

و نَجِّينَه و لوطًا اِلَى الْاَرْضِ الَّتِي بَرَكْنَا فِيهَا

178- هجرت به مشرق سرزمین مصر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 60 - 2

2- خط سیر بنی اسرائیل ، از مصر به سمت مشرق بود . *

فأتبعوهم مشرقین

برداشت یاد شده بدان احتمال است که «مشرقین» - چنان که برخی از مفسران گفته اند - به معنای «قاصدین جهة الشرق» باشد.

179- هددهد و سرزمین سبا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 22 - 5

5- هددهد ، پیامدار خبری بزرگ و قطعی از سرزمین « سبا » برای سلیمان (ع)

و جئتک من سبا بنیا یقین

«نبا» به خبر مهم و شنیدنی گفته می شود؛ یعنی، «برای تواز سبا خبری قطعی آورده ام که بسیار مهم و شنیدنی است.

سرزمین حجر

ص: 263

180- {سرزمین حجر}

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 74 - 1,2

1 - قوم ثمود پس از انقراض قوم عاد تشکیل یافته و در سرزمین حجر به تمدن رسیدند .

و اذکروا إذ جعلکم خلفاء من بعد عاد و بوأکم فی الأرض

«ال» در «الأرض» عهد ذهنی است و اشاره به سرزمینی است که قوم ثمود در آن ساکن بودند که بین حجاز و شام قرار گرفته است.

2 - خلافت قوم ثمود در زمین و سکونت گزیدن آنان در سرزمین حجر ، نعمتی الهی بر آنان

و اذکروا إذ جعلکم خلفاء من بعد عاد و بوأکم فی الأرض

سرزمین شام

181- {سرزمین شام}

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 21 - 13,14

13 - بنی اسرائیل ، مأمور داخل شدن به سرزمین مقدس شام

ادخلوا الارض المقدسه

از امام باقر(ع) در توضیح آیه فوق روایت شده: یعنی الشام . . .

تفسیر عیاشی، ج 1، ص 305، ح 75؛ نورالثقلین، ج 1، ص 607، ح 114.

14 - ورود بنی اسرائیل به شام ، پس از توبه و رضایت خداوند از ایشان ، در پایان چهل سال سرگردانی

يقوم ادخلوا الارض المقدسه

از امام باقر(ع) روایت شده که بعد از تلاوت آیه فوق فرمود: . . . ثم دخلوها بعد اربعین سنه ... و ما کان خروجهم من مصر و دخولهم الشام الا من بعد توبتهم و رضاء الله عنهم . . .

تفسیر عیاشی، ج 1، ص 306، ح 75؛ نورالثقلین، ج 1، ص 607، ح 114.

سرزمین مصر

182- {سرزمین مصر}

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 26 - 19

19 - سرزمین مصر ، جایگاه سرگردانی قوم موسی ب مدت چهل سال

قال فانها محرمة عليهم اربعين سنه يتيهون في الارض

از امام باقر(ع) در مورد سرگردانی قوم موسی روایت شده: ... فتاهوا في الارض اربعين سنه في مصر و فيا فيها ...

ص: 264

تفسیر عیاشی، ج 1، ص 306، ح 75؛ نورالثقلین، ج 1، ص 607، ح 114.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 112 - 1

1 - فرعون، برخوردار از اقتدار و سلطنتی با نفوذ در سرزمین مصر بود.

یأتوک بکل سحر علیم

فعل «یأتوک» جواب فعل امر قرار گرفته و به حرف شرطِ مقدر مجزوم شده است. تقدیر کلام چنین است: ان ترسل الحاشرین یأتوک بکل ساحر علیم. انتخاب این ترکیب برای کلام حاوی این نکته است که فرستادن نیروها مستلزم آوردن ساحران است و این حکایت از نفوذ فراوان فرعون و مأموران وی بر سرزمین مصر دارد.

183- ادعای مالکیت سرزمین مصر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 57 - 1

1 - فرعون مدعی مالکیت خود و پیروانش (قبطیان) بر سرزمین مصر

لتخرجنا من أرضنا

از اضافه شدن «أرض» به ضمیر متکلم «نا» بر می آید که فرعونیان، سرزمین مصر را متعلق به خویش و از آن خود می دانستند و برای دیگران حقی در آن قائل نبودند.

184- اشراف فرعون و سرزمین مصر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 78 - 5

5 - در عصر رسالت حضرت موسی (ع)، قدرت و حاکمیت سرزمین مصر، در اختیار فرعون و اطرافیانش بود.

قالوا أجبثنا... و تكون لکما الکبرياء فی الأرض

185- باغهای سرزمین مصر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 57 - 4

4- ديار فرعونيان ، سرزمين باغ ها و چشمه ساران

فأخرجنهم من جنّات و عيون

ص: 265

186- بنی اسرائیل در سرزمین مصر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 103 - 2

2- حضور موسی (ع) و بنی اسرائیل در سرزمین مصر ، غیر قابل تحمل برای فرعون و موجب تصمیم وی به اخراج قهرآمیز آنان

فأراد أن يستفرّهم من الأرض

بنابر اینکه مراد از «الأرض» سرزمین مصر باشد - که مقر حکومت فرعون بوده است - نکته فوق قابل استفاده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 104 - 1،4

1- دستور خداوند به بنی اسرائیل ، پس از هلاک فرعونیان مبنی بر انتخاب سرزمین مورد نظرشان (شام یا مصر) برای سکنی گزیدن

و قلنا من بعده لبني إسرائيل اسكنوا الأرض

4- تسلط و حاکمیت بنی اسرائیل با اذن الهی بر سرزمین مصر (یا شام) پس از هلاکت فرعون *

اسكنوا الأرض

برداشت فوق بدان احتمال است که مراد از «اسكنوا» استقرار و حاکمیت یافتن باشد که تا آن روز بنی اسرائیل فاقد آن بودند و مراد از

«الأرض» سرزمین شام [و یا مصر] باشد.

187- تاریخ سرزمین مصر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 78 - 5

5- در عصر رسالت حضرت موسی (ع) ، قدرت و حاکمیت سرزمین مصر ، در اختیار فرعون و اطرافیانش بود .

قالوا أجتتنا . . . و تكون لکما الکبرياء فی الأرض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 86 - 2

2 - مصر ، سرزمین کفر بود .

من القوم الکفرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 46 - 10

10 - حاکمیت دیرین خاندان فرعون و اشراف دربار او بر سرزمین مصر *

و کانوا قومًا عالین

جمله «کانوا قومًا عالین» می تواند بدین معنا باشد که: فرعون و اشراف حکومت او، بدان جهت که از دیر زمانی بر مصر فرمان می راندند و به آن خو گرفته بودند و پذیرش دعوت موسی، آنان را ناچار به فرمان پذیری ی کرد، از پذیرش آن خود داری

ص: 266

می کردند.

188- جادوگران در سرزمین مصر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 79 - 3

3- سحر و جادو در عصر فرعون ، دانشی رایج بود و ساحران چیره دست بسیاری در کشور مصر می زیستند .

قالوا إن هذا لسحر... ولا یفلح السحرون... وقال فرعون ائتونی بکل سحر علیم

189- جادوگری در سرزمین مصر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 112 - 2

2- رواج سحر در سرزمین مصر به هنگام بعثت موسی (ع)

یأتوک بکل سحر علیم

190- چشمه های سرزمین مصر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 57 - 4

4- دیار فرعونیان ، سرزمین باغ ها و چشمه ساران

فأخرجنهم من جنّات وعیون

191- حاکمان سرزمین مصر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 78 - 5

5- در عصر رسالت حضرت موسی (ع) ، قدرت و حاکمیت سرزمین مصر ، در اختیار فرعون و اطرافیانش بود .

قالوا أجنّتنا... و تكون لکما الکبریاء فی الأرض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 46 - 10

10 - حاکمیت دیرین خاندان فرعون و اشراف دربار او بر سرزمین مصر *

و كانوا قومًا عالین

ص: 267

جمله «کانوا قوماً عالین» می تواند بدین معنا باشد که: فرعون و اشراف حکومت او، بدان جهت که از دیر زمانی بر مصر فرمان می راندند و به آن خو گرفته بودند و پذیرش دعوت موسی، آنان را ناچار به فرمان پذیری ی کرد، از پذیرش آن خود داری می کردند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 11 - 1

1 - سرزمین مصر، تحت سلطه و حاکمیت فرعون و خویشاوندان وی

أن ائت القوم الظلمین . قوم فرعون

«قوم شخص» به کسانی گفته می شود که از نزدیکان وی بوده و در یک جد با او مشترک باشند. بنابراین، از تعبیر «قوم فرعون» استفاده می شود که حاکمیت سرزمین مصر در اختیار فرعون و خاندان ظالم وی قرار داشته است.

192- حکومت سرزمین مصر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 128 - 6

6 - موسی (ع)، نابودی حکومت فرعون و تسلط مردمش بر سرزمین مصر را به آنان بشارت داد .

قال موسی لقومه .. إن الأرض لله یورثها من یشاء من عباده

چون موسی(ع) در پی تهدیدهای فرعون با جمله «إن الأرض ..» در صدد تسلی بخشیدن به بنی اسرائیل بود، این جمله متضمن اخبار به نابودی فرعونیان و جانیشینی بنی اسرائیل خواهد بود.

193- سرزمین مصر در دوران یوسف(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 47 - 10

10- سرزمین مصر در زمان یوسف (ع) زمینه دار تولید غلات و محصولات بی بیش از مصرف سرانه آن سامان

قال تزرعون سبع سنین دأباً فما حصدتم فذروه فی سنبله

194- عوامل اختناق در سرزمین مصر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - خودکامگی و سلطه مداری فرعون ، عامل ایجاد اختناق و خفقان در سرزمین مصر بود .

فما آمن . . . إلا ذریه ... علی خوف من فرعون و ملایهم أن یفتنهم و إن فرعون لعال ف

ص: 268

195- فرعون در سرزمین مصر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 39 - 7

7- قارون و فرعون و هامان ، روحیه مستکبرانه داشتند و در سرزمین مصر ، مستکبرانه رفتار می کردند .

وقرون و فرعون و هم-ن... فاستکبروا فی الأرض

196- فرعون و سرزمین مصر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- یونس - 10 - 78 - 5

5- در عصر رسالت حضرت موسی (ع) ، قدرت و حاکمیت سرزمین مصر ، در اختیار فرعون و اطرافیانش بود .

قالوا أجتئنا... و تكون لکما الکبرياء فی الأرض

197- قارون در سرزمین مصر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 39 - 7

7- قارون و فرعون و هامان ، روحیه مستکبرانه داشتند و در سرزمین مصر ، مستکبرانه رفتار می کردند .

وقرون و فرعون و هم-ن... فاستکبروا فی الأرض

198- کاخهای سرزمین مصر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 58 - 1

1 - محروم گشتن فرعونیان از گنج ها و کاخ های باشکوه خویش ، به تدبیر و طرح الهی

فأخرجنهم من جنّ-ت و... و کنوز و مقام کریم

«کنوز» (جمع «کنز») عبارت از اندوخته های مالی است. عبارت «مقام کریم» نیز اشاره به کاخ های باشکوه فرعونیان دارد.

199- گنج های سرزمین مصر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 58 - 1

1 - محروم گشتن فرعونیان از گنج ها و کاخ های باشکوه خویش ، به تدبیر و طرح الهی

فأخرجنهم من جنّات و... و كنوز و مقام كريم

ص: 269

«کنوز» (جمع «کنز») عبارت از اندوخته های مالی است. عبارت «مقام کریم» نیز اشاره به کاخ های باشکوه فرعونیان دارد.

200- لاوی در سرزمین مصر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 80 - 5

5- فرزند ارشد یعقوب بر آن شد که در سرزمین مصر بماند و به کنعان باز نگردد .

فلن أبرح الأرض حتی يأذن لی أبی

«براح» (مصدر أبرح) به معنای جدا شدن و فاصله گرفتن است. «ال» در «الأرض» عهد حضوری است و اشاره به شهر و دیاری دارد که بنیامین در آن جا بازداشت شده است.

201- مالکیت سرزمین مصر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 63 - 6

6 - فرعونیان (قبطیان) سرزمین مصر را از آن خود می دانستند .

یخرجاکم من أرضکم

202- محرومیت از نعمتهای سرزمین مصر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 58 - 1

1 - محروم گشتن فرعونیان از گنج ها و کاخ های باشکوه خویش ، به تدبیر و طرح الهی

فأخرجنهم من جنّـت و... و کنوز و مقام کریم

«کنوز» (جمع «کنز») عبارت از اندوخته های مالی است. عبارت «مقام کریم» نیز اشاره به کاخ های باشکوه فرعونیان دارد.

203- موسی (ع) در سرزمین مصر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- حضور موسی (ع) و بنی اسرائیل در سرزمین مصر ، غیر قابل تحمل برای فرعون و موجب تصمیم وی به اخراج قهرآمیز آنان

فأراد أن يستفرّهم من الأرض

بنابر اینکه مراد از «الأرض» سرزمین مصر باشد - که مقرر حکومت فرعون بوده است - نکته فوق قابل استفاده است.

ص: 270

204- موسی (ع) و سرزمین مصر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 78 - 2

2 - فرعون و اطرافیان، حضرت موسی (ع) را متهم کردند که تلاش او نه به خاطر هدایت؛ بلکه برای برگرداندن آنان از سنت و روش پدرانشان و تصاحب قدرت و حکومت بر سرزمین مصر است.

قالوا أجنبتنا لتلفتنا عما وجدنا عليه آباءنا و تكون لكما الكبرياء في الأرض

205- نعمتهای سرزمین مصر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 57 - 2،4

2 - حرکت فرعونیان در پی بنی اسرائیل، تدبیر الهی برای جدا شدن آنان از نعمت های سرزمین مصر بود.

فأخرجنهم من جنّات و عيون

اسناد فعل «إخراج» به ضمیر «نا» بیانگر مطلب یاد شده است.

4 - دیار فرعونیان، سرزمین باغ ها و چشمه ساران

فأخرجنهم من جنّات و عيون

206- وارثان سرزمین مصر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 59 - 2

2 - بنی اسرائیل، وارث سرزمینی آباد و برخوردار از باغ ها و چشمه سارها، پس از خارج شدن آنان از مصر

كذلك و أورثنها بنی إسرائيل

ضمیر «ها» در «أورثناها» به مطلق «جنّات» بازمی گردد؛ نه جنات مربوط به فرعونیان. بنابراین، آیه یاد شده و آیه قبل، بیانگر این حقیقت است که خداوند، از سویی فرعونیان را از باغ ها و کاخ های شان بیرون کرد و همه آنان را به دریا ریخت و از سوی دیگر بنی اسرائیل را که در مصر فاقد هر گونه امکانات بودند، به جای دیگری منتقل کرد و سرزمینی آباد و پر برکت که عبارت است از ارض مقدس باشد در

اختیارشان قرار داد و به آنان فرمود «ادخلوا الأرض المقدّسه التي كتب الله لكم»، (مائده (5) آیه 21).

207- هامان در سرزمین مصر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 271

7- قارون و فرعون و هامان ، روحیه مستکبرانه داشتند و در سرزمین مصر ، مستکبرانه رفتار می کردند .

وقرون و فرعون و هم-ن... فاستکبروا فی الأرض

208- هجرت از سرزمین مصر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- یونس - 10 - 86 - 6,7

6- بنی اسرائیل ، خواهان هجرت از سرزمین مصر به سرزمین دیگر بودند .

و نجنا برحمتک من القوم الکفرین

7- بنی اسرائیل ، در دعای خویش از خداوند خواستند : زمینه هجرتشان از سرزمین مصر به سرزمینی دیگر را فراهم کند .

و نجنا برحمتک من القوم الکفرین

جمله «و نجنا برحمتک من القوم الکافرین» به معنای (ما را از کافران خلاص نما) است و مقصود از آن می تواند درخواست هجرت به سرزمین دیگر باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 17 - 2

2- موسی و هارون (ع) ، مأمور هجرت از سرزمین مصر به همراه بنی اسرائیل

أن أرسل معنا بنی إسرءیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 52 - 1

1- وحی خداوند به موسی (ع) در خارج ساختن شبانه بنی اسرائیل از سرزمین مصر

و أوحینا إلی موسی أن أسر بعبادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- گریز بنی اسرائیل از مصر، تهدیدی علیه منافع فرعونیان

وإِثْمَ لَنَا لِعَاظُونَ

چنانچه خشم فرعونیان به خاطر این باشد که با گریز بنی اسرائیل از مصر، نیروی کار عظیمی از دستشان خارج می شد و زیان بسیاری بر آنان وارد می گشت، برداشت یاد شده به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- فرمان خداوند به حرکت شبانه بنی اسرائیل، طرحی برای بیرون کشاندن فرعونیان از سرزمینشان

أَنْ أُسْرَ بَعْبَادِي . . . فَأُخْرِجْنَهُمْ مِنْ جَنَّتِ وَعِيُونَ

ص: 272

209- هجرت به مشرق سرزمین مصر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 60 - 2

2 - خط سیر بنی اسرائیل ، از مصر به سمت مشرق بود . *

فأتبعوهم مشرقین

برداشت یاد شده بدان احتمال است که «مشرقین» - چنان که برخی از مفسران گفته اند - به معنای «قاصدین جهة الشرق» باشد.

سرزمین مقدس

210- {سرزمین مقدس}

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 21 - 1,5,8,9,10,12,13

1 - ورود به سرزمین مقدس و تصرف آن ، فرمان موسی (ع) به قوم خویش

يقوم ادخلوا الارض المقدسه

5 - جهاد در راه خدا برای تصرف سرزمین مقدس ، سپاسگزاری قوم موسی (ع) در برابر نعمت های خداوند

اذكروا نعمه الله .. يقوم ادخلوا الارض المقدسه

فرمان موسی (ع) به بنی اسرائیل (ادخلوا الارض) پس از بیان نعمتهای الهی بر آنان، بیانگر آن است که اجرای آن فرمان، سپاس نعمتهای یاد شده است.

8 - موسی (ع) بر حذر دارنده قوم خویش از فرار و عقب نشینی به هنگام رویارویی با ساکنان سرزمین مقدس

ولا ترتدوا علی ادبارکم

9 - خطر بروز برخورد و جنگ با ساکنان سرزمین مقدس به هنگام ورود قوم موسی (ع) به آن

ادخلوا .. ولا ترتدوا علی ادبارکم

10 - هشدار موسی (ع) به زیانکاری قوم خویش در صورت فرار و عقب نشینی به هنگام رویارویی با جباران سرزمین مقدس

و لا ترتدوا علی اذبارکم فتقلبوا خسرين

12 - تقدیر الهی به سکنا گزینی قوم موسی (ع) در سرزمین مقدس ، مشروط به جهاد و مبارزه آنان بود .

التي كتب الله لكم . . . و لا ترتدوا علی اذبارکم فتقلبوا خسرين

از مصادیق خسران (فتقلبوا خسرين)، محرومیت قوم موسی(ع) از ورود به سرزمین مقدس است. بنابراین سکونت آنان در سرزمین مقدس در صورتی مقدر خواهد بود که در برابر دشمن مقاومت کنند.

13 - بنی اسرائیل ، مأمور داخل شدن به سرزمین مقدس شام

ادخلوا الارض المقدسه

از امام باقر(ع) در توضیح آیه فوق روایت شده: یعنی الشام . . .

تفسیر عیاشی، ج 1، ص 305، ح 75؛ نورالثقلین، ج 1، ص 607، ح 114.

ص: 273

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 22 - 1,4,5

1 - تأکید بنی اسرائیل بر کناره گیری از نبرد با زورگویان سرزمین مقدس ، علی رغم فرمان موسی (ع)

قالوا یموسی ان فیها قوماً جبارین و انا لن ندخلها

4 - عصر موسی (ع) مصادف با حضور مردمانی قدرتمند و زورگو در سرزمین مقدس

ان فیها قوماً جبارین

5 - فتح سرزمین مقدس بدون مبارزه و درگیری ، انتظار نابجای قوم موسی (ع)

اِنَّا لَن ندخلها حَتّٰی یُخرجوا منها فَا ن یُخرجوا منها فَا نَا ن دخلون

آیه و سیاق آن، حکایت از تخطئه اندیشه قوم موسی (ع) (فتح سرزمین قدس بدون مبارزه) دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 23 - 1,3,12,24,25

1 - یورش به سرزمین مقدس از دروازه آن ، پیشنهاد دو نفر از یاران موسی (ع)

قال رجالان .. ادخلوا علیهم الباب

3 - یاران موسی (ع) و وفاداران به او برای نبرد با زورگویان سرزمین مقدس ، جمعی اندک و ناچیز

ان فیها قوماً جبارین .. قال رجالان من الذین یخافون

12 - یوشع و کالب ، در عین ترس از دشمن ، مردم را برای یورش به سرزمین مقدس فرا خواندند .

قال رجالان من الذین یخافون

برداشت فوق مبنی بر این است که مفعول محذوف «یخافون»، «جبارین» باشد.

24 - تبلیغات یاوران خداترس موسی (ع) (یوشع و کالب) به هدف برانگیختن و بسیج بنی اسرائیل برای هجوم به سرزمین مقدس و نبرد

با زورگویان

قال رجالان .. ان کنتم مؤمنین

25 - دعوت یوشع بن نون و کالب بن یافنا (عموزاده های حضرت موسی (ع))، از بنی اسرائیل برای ورود به سرزمین مقدس

قال رجالان... ادخلوا علیهم الباب

از امام باقر(ع) در توضیح آیه فوق روایت شده: احدهما یوشع بن نون و الاخر کالب بن یافنا قال: و هما ابنا عمه... .

تفسیر عیاشی، ج 1، ص 303، ح 68؛ نورالثقلین، ج 1، ص 606، ح 113.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 24 - 4.

2 - هراس قوم موسی (ع) (بنی اسرائیل) از برخورد و رویارویی با زورگویان قدرتمند حاکم بر سرزمین مقدس

قالوا یموسی إنا لن ندخلها ابداً

4 - خروج جباران از سرزمین مقدس، شرط اعلام شده از سوی بنی اسرائیل برای ورود به آن سرزمین

إنا لن ندخلها ابداً ما داموا فیها

ص: 274

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 26 - 1,5,6

1 - قوم موسی (ع) ، محروم از تصرف سرزمین مقدس به مدت چهل سال

قال فانها محرمة عليهم اربعين سنه

مراد از «محرمة»، حرمت تکوینی است نه حرمت تشریحی.

5 - زمان سرپیچی قوم موسی (ع) از فرمان وی ، سرآغاز سرگردانی چهل ساله آنان و محرومیت از تسلط بر قدس

إِنَّا لَنَدْخُلُهَا .. اربعين سنه يتيهون في الارض

6 - ترک جهاد از سوی نیروهای کارآمد بنی اسرائیل ، موجب گرفتاری همه مردم آن قوم به سرگردانی و محرومیت از تسلط بر سرزمین

مقدس

قال فانها محرمة عليهم اربعين سنه

برداشت فوق مبتنی بر امری مسلم و طبیعی در داستان تیه می باشد و آن اینکه همه قوم موسی ؛ حتی زنان و کودکان و پیران، به سرگردانی گرفتار آمده و از ورود به سرزمین مقدس محروم شدند، با اینکه این گروه مأمور به مبارزه و جهاد نبودند تا بر اثر تخلف، عقوبت شوند.

211- بنی اسرائیل در سرزمین مقدس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 6 - 1

1 - تعلق اراده الهی بر اختصاص دادن نقطه ای از زمین (ارض مقدس) به بنی اسرائیل [زمان موسی و فرعون] در خارج از کشور مصر

و نمکن لهم فی الأرض

«تمکین» از ریشه «مکان» و به معنای اسکان دادن است. بنابراین «نمکن لهم فی الأرض»؛ یعنی، «نجعل لهم مکاناً یستقرون فیهِ». گفتنی است «ارض مقدس» مکان و سرزمینی بود که خداوند برای بنی اسرائیل مقرر فرموده بود (ادخلوا الأرض المقدسه التي كتب الله لكم)، (مائده، آیه 21).

212- ظالمان سرزمین مقدس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 22 - 2,3

2 - هراس قوم موسی (بنی اسرائیل) از برخورد و رویارویی با زورگویان قدرتمند حاکم بر سرزمین مقدس

قالوا یموسی ان فیها قوماً جبارین و انا لن ندخلها

3 - خروج جباران از سرزمین مقدس ، شرط اعلام شده از سوی قوم موسی (ع) برای ورود به آن سرزمین

و انا لن ندخلها حتی یخرجوا منها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 24 - 4,8

ص: 275

4 - خروج جباران از سرزمین مقدس ، شرط اعلام شده از سوی بنی اسرائیل برای ورود به آن سرزمین

إِنَّا لَن نَدْخُلُهَا أَبَدًا مَا دَامُوا فِيهَا

8 - بنی اسرائیل ، گستاخانه خواهان رهسپاری موسی (ع) و خدایش به نبرد با زورگویان سرزمین مقدس

قالوا .. فاذهب انت و ربك فقتلا

213- فتح سرزمین مقدس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 23 - 14,15

14 - تاختن بر جباران سرزمین مقدس و گشودن دروازه آن ، طرح پیشنهادی یوشع و کالب برای فتح بی درنگ آن سرزمین

قال رجالان .. ادخلوا عليهم الباب فاذا دخلتموه فانكم غلبون

15 - آگاهی یوشع و کالب از روش برخورد با جباران سرزمین مقدس برای دستیابی به پیروزی

قال رجالان .. ادخلوا عليهم الباب فاذا دخلتموه فانكم غلبون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 24 - 5,11

5 - فتح سرزمین مقدس بدون مبارزه ، انتظار نابجای قوم موسی (ع)

إِنَّا لَن نَدْخُلُهَا أَبَدًا مَا دَامُوا فِيهَا

11 - بنی اسرائیل ، با اعلام کناره گیری از نبرد ، خواستار معجزه موسی (ع) و امداد خاص الهی برای فتح سرزمین مقدس

فاذهب انت و ربك فقتلا

امدادهای الهی و معجزات موسی (ع) برای نابودی فرعونیان در حضور بنی اسرائیل، می تواند مؤید این احتمال باشد که مراد از «اذهب ..»، توقع و درخواست امداد خداوند و معجزه موسی (ع) برای نابودی جباران است، به گونه ای که نیاز به جهاد و مبارزه نباشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 25 - 2,5

2- ناامیدی موسی (ع) از حرکت بنی اسرائیل و مبارزه با جباران برای ورود به سرزمین مقدس

قال رب انی لا املک الا نفسی و اخی

5- هارون، همانند موسی (ع)، مأمور بسیج بنی اسرائیل برای فتح سرزمین مقدس

قال رب انی لا املک الا نفسی و اخی

آیه بیست و سوم (وقال رجلان ..) بیانگر آن است که آن دو مرد نیز همانند هارون مطیع موسی (ع) بودند و این حقیقت با تفسیر جمله «لا املک الا- نفسی و اخی» به اینکه تنها اختیاردار خود و برادرم هستم و در میان بنی اسرائیل تنها هارون فرمانبردار من است، سازگار نیست. بنابراین باید گفت «اخی» مبتدایی است با حذف خبر (و اخی لایملک الانفسه) و نام بردن از خود و برادرش به این دلیل است که بسیج بنی اسرائیل بر عهده هارون نیز بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 276

2- محرومیت قوم موسی (ع) از تسلط بر سرزمین مقدس و سکونت در آن، پیامد و کیفر فسق و سرپیچی آنان از فرمان موسی (ع)

إِنَّا لَن نَدْخُلُ أَبَدًا... فانها محرمه عليهم

جمله «فانها محرمه...»، تفریع بر نافرمانی آنان از دستور موسی(ع) است، نه اینکه متفرع بر نفرین او (فافرق بیننا...) باشد.

214- سرزمین ها

آبادانی سرزمین قوم سبا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبا - 34 - 15 - 12

12 - مردم سبا در مقطعی از تاریخ، از سرزمینی آباد برخوردار بودند، و خطاهایشان نیز از سوی خداوند بخشوده می شد.

و لقد كان سبا في مسكنهم ايه جنتان عن يمين و شمال... بلده طيبه و ربّ غفور

215- آبادانی سرزمین ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 9 - 6

6 - برخورداری از توان رزمی فراوان و توسعه کشاورزی و آبادانی سرزمین ها، برترین جلوه های تمدن در جوامع پیشین بوده است.

كانوا أشدّ منهم قوّه و أثاروا الأرض و عمروها أكثر ممّا عمروها

«إشارة» (مصدر «أثاروا») به معنای «زیر و رو کردن» است و در این جا، منظور، زیر و رو کردن خاک برای زراعت یا ساختمان سازی و غیر آن است.

216- آیات خدا در سرزمین سبا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبا - 34 - 15 - 2

2- وجود دو باغ در بخش راست و چپ شهر سبا، نشانه ای از نشانه های خدا بود.

و لقد كان لسبأ في مسكنهم آية جنتان عن يمين و شمال

217- احترام سرزمين طوى

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

ص: 277

8 - وادی طوی در کناره کوه طور ، سرزمینی پاک و منزه و شایسته احترام است .

إِنك بالواد المقدس طوى

«سرزمین مقدس»، یعنی سرزمینی که طهارت معنوی دارد (مفردات راغب).

9 - ورود با کفش در سرزمین طوی (پایین کوه طور) ، جایز نیست .

فاخلع نعلیک إِنك بالواد المقدس طوى

تعلیل بودن «إِنك بالواد المقدس» حکم «اخلع» را به همه انسان ها و در همه زمان ها سرایت می دهد.

218- اختیار مردم مغرب سرزمین ذوالقرنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 88 - 10

10- ساحل نشینان غرب سرزمین ذوالقرنین ، برای ایمان و عمل صالح و ترک ستم کاری ، از زمینه مساعدی برخوردار بودند .

أما من ظلم .. و أما من ءامن و عمل صلحًا

219- ادعای مالکیت سرزمین مصر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 57 - 1

1 - فرعون مدعی مالکیت خود و پیروانش (قبطیان) بر سرزمین مصر

لتخرجنا من أرضنا

از اضافه شدن «أرض» به ضمیر متکلم «نا» بر می آید که فرعونیان، سرزمین مصر را متعلق به خویش و از آن خود می دانستند و برای دیگران حقی در آن قائل نبودند.

220- ارزش سرزمین ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6- تفاوت سرزمين ها از جهت ارزش ، برکت و توجهات خداوند به آن

إلى الأرض التي برکنا فيها

221- استحکام سرزمين قوم عاد

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

ص: 278

3- استحکام سرزمین عاد و عظمت ساختمان های آن ، مانع تأثیر عذاب الهی در تخریب و نابودی آن نبود .

کیف فعل ریّک . . . إرم ذات العماد

222- استمداد مردم شمال سرزمین ذوالقرنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 94 - 7

7- آسیب پذیران از هجوم یاجوج و ماجوج ، از ذوالقرنین برای ساختن سدّی در میانه دو رشته کوه بلند در برابر هجوم آن متجاوزان ، کمک خواستند .

قالوا یذا القرنین . . . تجعل بیننا و بینهم سدّاً

223- اقرار مردم شمال سرزمین ذوالقرنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 94 - 4

4- قوم درگیر با یاجوج و ماجوج ، به ذوالقرنین و به توان مندی و خیرخواهی وی اذعان کردند .

قالوا یذا القرنین إنّ یاجوج و ماجوج مفسدون فی الأرض

با این که «ذوالقرنین» بومی منطقه مورد بحث نبود، ولی با قرائن و شواهد و دیدن قدرت علمی و اجرایی او، مردم، به این نکته واقف شدند که او، کسی است که می تواند سدّی غیر قابل نفوذ در برابر حملات دشمنان برای آنان برپا کند و نیز به خیر خواهی او و این که او غرضی مادی و قصدی سلطگراانه ندارد، پی بردند، لذا پیشنهاد خود را با او مطرح کردند.

224- امکانات مادی مردم شمال سرزمین ذوالقرنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 94 - 10

10- مردم منطقه شمال ، برخوردار از امکانات مادی ، ولی فاقد شناخت های فنی بودند .

فهل نجعل لک خرجاً علی أن تجعل بیننا و بینهم سدّاً

225- امنیت در سرزمین قوم سبأ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 18 - 7

7 - منطقه بین یمن (محل زندگی قوم سبأ) تا شامات در عصر سباییان ، در امنیت کامل بود .

ص: 279

226- اولین نبی سرزمین مکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 46 - 8

8 - رسول خدا (صلی الله علیه و آله) ، نخستین پیامبر مبعوث شده در سرزمین مکه

لتندر قومًا ما أتیهم من نذیر من قبلک

مراد از «قومًا» مردم سرزمین مکه است و «ما» در «ما أتاهم» نافیه می باشد؛ یعنی، مردمی که پیش از تو برای آنان هشدار دهنده ای مبعوث نشده است.

227- اهمیت دفاع از سرزمین های اسلامی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 38 - 2

2 - ملاک وجوب شرکت مسلمانان در پیکار با دشمنان ، دفاع از اسلام و سرزمین آن است ، نه خصوصیات رهبری جامعه و صلاحیت و عدم صلاحیت وی برای فراخوانی به جنگ .

یأیها الذین ءامنوا ما لکم إذا قیل لکم انفروا فی سبیل اللّٰه

به کارگیری فعل مجهول (قیل) و عدم ذکر نام و خصوصیات کسی که فرمان جهاد را صادر می کند، مفید برداشت فوق است.

228- اهمیت سرزمین سبا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 27 - 6

6 - اهمیت سرزمین سبا و مسائل آن برای سلیمان (ع)

قال سننظر أصدقت أم كنت من الکذبین

تحقیق و بررسی درباره سبا و مسائل آن، نشانگر اهمیت این موضوع در نظر سلیمان است.

229- ایمان ظالمان مغرب سرزمین ذوالقرنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 87 - 4

4- ذوالقرنین ، به ایمان آوردن ظالمان ساحل دریا و دست برداشتن آنان از ظلم و فساد ، امیدوار بود و در مجازات آنان شتابی نداشت .

ص: 280

قال أمّا من ظلم فسوف نعدّبه

حرف «سوف» برای آینده است و فعل های شرط («آمن» و «عمل») در آیه بعد، قرینه این است که ذی القرنین، به احتمال ایمان آوردن ظالمان، در مجازات آنان تعجیل نکرده است.

230- ایمان مردم مغرب سرزمین ذوالقرنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 88 - 10

10- ساحل نشینان غرب سرزمین ذوالقرنین، برای ایمان و عمل صالح و ترک ستم کاری، از زمینه مساعدی برخوردار بودند.

أمّا من ظلم .. و أمّا من ءامن و عمل صلحًا

231- بادیه نشینی مردم مشرق سرزمین ذوالقرنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 90 - 1,3

1- ذوالقرنین، در سفر دوم خویش، به آخرین نقطه خشکی در سمت مشرق رسید و با مردمی بدوی و عاری از تمدن روبه رو شد.

بلغ مطلع الشمس .. لم نجعل لهم من دونها سترًا

ضمیر «دونها» به «الشمس» بازمی گردد و مفاد جمله «لم نجعل ..» این است که مردم آن سرزمین، جز خورشید، پوششی نداشتند؛ یعنی، هیچ بنا و ساختمانی که سایبان آنان باشد و هیچ پوشاکی که بدنشان را به پوشاند، در بین آنان مشاهده نمی شد، لذا از آنان، تعبیر به اقوامی بدوی شده است.

3- ذوالقرنین، در شرق سرزمین خویش، با مردمی ساکن بیابانی کویری و بدون گیاه مواجه شد. *

لم نجعل لهم من دونها سترًا

از واژه «لم نجعل» این احتمال جان می گیرد که بی پناهی در برابر تابش آفتاب، معلول اموری بود که به «جعل» الهی مربوط می شود، مانند کویری بودن سرزمین که از امور طبیعی است.

232- بارش سنگ بر سرزمین قوم لوط

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - شهر قوم لوط ، به وسیله بارانی از سنگ گل ، به ویرانه ای تبدیل شد .

ولقد أتوا على القرية التي أمطرت مطر السوء

آنچه به صورت باران بر قوم لوط بارید - به قرینه آیات دیگر از جمله آیه 82 سوره «هود» (وأمطرنا عليها حجارة من سجيل منضود) - سنگ گل و کلوخ بود.

ص: 281

233- باغهای سرزمین سبأ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 15 - 2، 1

1 - در سمت راست و چپ شهر سبأ، دو باغ بزرگ وجود داشت .

لقد كان لسبأ في مسكنهم آية جنتان عن يمين و شمال

2- وجود دو باغ در بخش راست و چپ شهر سبأ، نشانه ای از نشانه های خدا بود .

و لقد كان لسبأ في مسكنهم آية جنتان عن يمين و شمال

234- باغهای سرزمین مصر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 57 - 4

4- دیار فرعونیان، سرزمین باغ ها و چشمه ساران

فأخرجهم من جنّات و عيون

235- برهنگی مردم مشرق سرزمین ذوالقرنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 90 - 2

2- ساکنان مشرق سرزمین ذی القرنین، مردمی فاقد تن پوش و سرپناه بودند .

وجدها تطلع على قوم لم نجعل لهم من دونها ستراً

236- بنی اسرائیل در سرزمین مقدس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 6 - 1

1 - تعلق اراده الهی بر اختصاص دادن نقطه ای از زمین (ارض مقدس) به بنی اسرائیل [زمان موسی و فرعون] در خارج از کشور مصر

وَنَمَكِّنْ لَهُمْ فِي الْأَرْضِ

«تمکین» از ریشه «مکان» و به معنای اسکان دادن است. بنابراین «نمکن لهم فی الأرض»؛ یعنی، «نجعل لهم مکاناً یستقرون فیهِ». گفتنی است «ارض مقدس» مکان و سرزمینی بود که خداوند برای بنی اسرائیل مقرر فرموده بود (ادخلوا الأرض المقدسه التي كتب الله لكم)، (مائده، آیه 21).

ص: 282

237- بی خانمانی مردم مشرق سرزمین ذوالقرنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 90 - 2

2- ساکنان شرق سرزمین ذی القرنین ، مردمی فاقد تن پوش و سرپناه بودند .

وجدها تطلع علی قوم لم نجعل لهم من دونها ستراً

238- بی نظیری سرزمین ارم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 8 - 1

1 - ساختمان های مرتفع سرزمین ارم ، بی نظیر در تمام سرزمین ها تا عصر بعثت

الَّتِي لَمْ يَخْلُقْ مِثْلَهَا فِي الْبَلَدِ

239- پاکی سرزمین طوی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 12 - 8

8 - وادی طوی در کناره کوه طور ، سرزمینی پاک و منزّه و شایسته احترام است .

إِنَّكَ بِالْوَادِ الْمُقَدَّسِ طَوًى

(سرزمین مقدس)، یعنی سرزمینی که طهارت معنوی دارد (مفردات راغب).

240- تاریخ سرزمین سبا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 23 - 3

3- شهر سبا ، دارای تمدن ، پادشاه و حکومتی مقتدر در عصر سلیمان

و جئتک من سبا .. و اوتیت من کلّ شیء و لها عرش عظیم

در میزان آمده است: «سبأ بلدة باليمن كانت عاصمته يومئذ؛ سبا شهری است در سرزمین یمن که در آن روزگار پایتخت بوده است.

ص: 283

241- تاریخ سرزمین قوم لوط

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 40 - 4

4- آثار و بقایایی از شهر ویران شده قوم لوط ، تا عصر بعثت پیامبر (صلی الله علیه و آله) بر جای مانده بود .

و لقد أتوا على القرية التي أمطرت مطر السوء

242- تاریخ سرزمین کنعان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 63 - 6

6- نایاب بودن آذوقه و غله در کنعان طی هفت سال قحطی و خشکسالی عصر یوسف

قالوا یاأبانا منع منا الكيل فأرسل معنا أخانا نكتل

243- تاریخ سرزمین مصر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 78 - 5

5- در عصر رسالت حضرت موسی (ع) ، قدرت و حاکمیت سرزمین مصر ، در اختیار فرعون و اطرافیانش بود .

قالوا أجتتنا .. و تكون لکما الکبرياء فی الأرض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 86 - 2

2- مصر ، سرزمین کفر بود .

من القوم الکفرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 46 - 10

و کانوا قومًا عالین

جمله «کانوا قومًا عالین» می تواند بدین معنا باشد که: فرعون و اشراف حکومت او، بدان جهت که از دیر زمانی بر مصر فرمان می راندند و به آن خو گرفته بودند و پذیرش دعوت موسی، آنان را ناچار به فرمان پذیری ی کرد، از پذیرش آن خود داری می کردند.

ص: 284

244- تشکل مردم مغرب سرزمین ذوالقرنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 86 - 6

6- ذوالقرنین ، در آخرین نقطه خشکی ، در غرب سرزمین خویش ، با مردمی دارای تشکل و قومیت مواجه شد .

وجدها تغرب فی عین حمئه و وجد عندها قومًا

245- تفاوت سرزمین ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 4 - 1

1- زمین متشکل از قطعه ها و سرزمین های گوناگون چیده شده کنار یکدیگر

و فی الأرض قطع متجورت

«قطع» (جمع قطعه) به معنای اجزا و قسمت‌هاست. «تجاور» (مصدر متجاورات) به معنای در جوار و نزدیک یکدیگر بودن است. توصیف سرزمینها به قطعه ها و بخشها می تواند به اعتبار اختلاف و تفاوت آنها باشد. بنابراین مراد از «قطع متجاورات» این است که: مناطق زمین علی رغم نزدیک بودن و متصل بودن به یکدیگر، مختلف و گوناگونند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 1 - 13

13- سرزمین ها در تقدس و ارجمندی ، متفاوتند .

من المسجد الحرام إلى المسجد الأقصى الذی برکنا حوله

تمجید خداوند از سرزمین «مسجدالأقصا» نمایانگر تفاوت آن سرزمین با دیگر سرزمینهاست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 16 - 5

5- سرزمین ها ، از نظر تقدس و اهمیت با یکدیگر متفاوت اند .

بالواد المقدّس طوی

246- تقدس سرزمین طوی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 12 - 9

9- ورود با کفش در سرزمین طوی (پایین کوه طور)، جایز نیست.

فاخلع نعلیک إنک بالواد المقدس طوی

تعلیل بودن «إنک بالواد المقدس» حکم «اخلع» را به همه انسان ها و در همه زمان ها سرایت می دهد.

ص: 285

247- تمدن در سرزمین سبا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 23 - 3

3 - شهر سبا ، دارای تمدن ، پادشاه و حکومتی مقتدر در عصر سلیمان

و جنتک من سبا .. و أوتیت من کلّ شیء و لها عرش عظیم

در المیزان آمده است: «سبأ بلدة باليمن كانت عاصمته يومئذ؛ سبا شهری است در سرزمین یمن که در آن روزگار پایتخت بوده است.

248- تمدن در مغرب سرزمین ذوالقرنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 86 - 12

12- وجود تمدن در غرب سرزمین ذی القرنین

وجد عندها قومًا .. إنا أن تعدّ

ظلم و ایمان و عمل صالح و مجازات - که آیات بعد در باره ساحل نشینان یاد کرده است - از مشخصات جوامع متمدن است.

249- تمدن مردم شمال سرزمین ذوالقرنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 93 - 4,5

4- تمدن منطقه شمال زمین در عهد ذوالقرنین ، ضعیف بوده است .

وجد من دونهما قومًا لا یکادون یفقهون قولاً

چنان چه مراد از یاجوج و ماجوج، همان مغول و تاتار باشند، آیه در توصیف ساکنان شمال سرزمین ذی القرنین خواهد بود.

5- مردم منطقه شمالی در عصر ذوالقرنین ، دارای زبانی دور از زبان های زنده آن روز بودند .

قومًا لا یکادون یفقهون قولاً

نفی درک همه زبان ها، حاکی از این است که زبان مادری کوه نشینان عصر ذی القرنین، زبانی منحط و غیر قابل ذکر بوده است.

250- تمدن مردم مشرق سرزمین ذوالقرنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 90 - 5

5- در عصر ذوالقرنین ، مردم ساكن غرب سرزمین او ، متمدن تر و پیشرفته تر از مردم ساكن در شرق سرزمین وی بودند .

بلغ مغرب الشمس . . . وجد عندها قومًا . . . تطلع على قوم لم نجعل لهم من دونها ستراً

ص: 286

251- تمدن مردم مغرب سرزمین ذوالقرنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 90 - 5

5- در عصر ذوالقرنین ، مردم ساکن غرب سرزمین او ، متمدن تر و پیشرفته تر از مردم ساکن در شرق سرزمین وی بودند .

بلغ مغرب الشمس . . . وجد عندها قومًا ... تطلع علی قوم لم نجعل لهم من دونها ستراً

252- تملک سرزمین یهود بنی قریظه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 27 - 9, 2, 3, 1

1 - سرزمین ها و خانه ها و مال های یهود بنی قریظه ، در غزوه بنی قریظه ، به تملک مسلمانان درآمد .

و أورثکم أرضهم و دیرهم و أموالهم

2 - خداوند فراهم آورنده زمینه تملک اموال و خانه و سرزمین یهود بنی قریظه برای مسلمانان مدینه

و أورثکم أرضهم و دیرهم و أموالهم

3 - وعده خداوند به مسلمانان مدینه برای تصاحب سرزمین هایی علاوه بر سرزمین یهود بنی قریظه که هیچ گاه برای تملک آنها ، اقدامی صورت نمی دادند .

و أورثکم . . . و أرضاً لم تطئوها

«وطئ» به معنای «گرفتن به شدت و زور» است. مراد از «و أرضاً لم تطئوها» - به رغم ماضی بودن «لم تطئوها» - سرزمینی است که در آینده به دست مسلمانان می افتاد. آوردن فعل ماضی، یا برای قطعی بودن آن است و یا به دلیل عطف به فعل محذوفی مانند «یورثکم» می باشد.

9 - قدرت مطلق خداوند ، عامل فروپاشی یهود بنی قریظه و به ارث رسیدن اموال و خانه ها و سرزمین شان به مسلمانان مدینه بود .

و أنزل الذین ظهروهم من أهل الکتب . . . و أورثکم أرضهم . . . و کان اللّٰه علی کلّ ش

253- جادوگران در سرزمین مصر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - سحر و جادو در عصر فرعون ، دانشی رایج بود و ساحران چیره دست بسیاری در کشور مصر می زیستند .

قالوا إن هذا لسحر . . . ولا یفلح السحرون . . . وقال فرعون ائتونی بکل سحر علیم

ص: 287

254- جعاله مردم شمال سرزمین ذوالقرنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 94 - 9

9- قوم درگیر با یاجوج و ماجوج ، با اظهار آمادگی برای پرداخت دست مزد به ذوالقرنین در برابر ساختن سد ، او را دعوت به عقد قرارداد جعاله کردند .

فهل نجعل لك خرجًا علی أن تجعل بیننا و بینهم سدًّا

255- جغرافیای سرزمین قوم لوط

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 82 - 3

3- محل سکونت قوم لوط ، دارای دو بخش مرتفع (دامنه کوه) و پست (زمین هموار) بود .

جعلنا علیها سافلها

جمله «جعلنا عالیها سافلها» را می توان دو گونه معنا کرد: 1. قسمت بالای دیار قوم لوط را پایین آوردیم؛ یعنی زیر و رو کردیم؛ 2. خانه هایی که در محل مرتفع قرار داشت، بر قسمتهایی که پایین قرار داشت، فرو ریختیم. برداشت فوق، مبتنی بر احتمال دوم است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 83 - 5

5- دیار قوم لوط ، در فاصله ای نه چندان دور از سرزمین مکه قرار داشت .

و ما هی من الظلمین ببعید

برداشت فوق ، مبتنی بر این است که ضمیر «هی» به قریه یا قریه های قوم لوط باز گردد و مقصود از «الظالمین» مشرکان و کافران مکه باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 89 - 7

7- شهر مدین ، در نزدیکی دیار قوم لوط قرار داشت .

و ما قوم لوط منكم بیعید

256- جهل مردم شمال سرزمین ذوالقرنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 94 - 10

10- مردم منطقه شمال ، برخوردار از امکانات مادی ، ولی فاقد شناخت های فنی بودند .

فهل نجعل لك خرجًا علی أن تجعل بیننا و بینهم سدًّا

ص: 288

257- چشمه های سرزمین مصر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 57 - 4

4 - دیار فرعونیان ، سرزمین باغ ها و چشمه ساران

فأخرجنهم من جنّات و عیون

258- حاصلخیزی سرزمین قوم ثمود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 147 - 2

2 - سرزمین ثمودیان ، سرزمینی حاصلخیز با منابع آبی سرشار

فی جنّات و عیون

نکره آمدن «جنّات» و «عیون»، نشان دهنده کثرت باغ ها و چشمه سارهاست و آن حکایت از حاصلخیزی و سرسبزی سرزمین ثمودیان دارد.

259- حاکمان سرزمین مصر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 78 - 5

5 - در عصر رسالت حضرت موسی (ع)، قدرت و حاکمیت سرزمین مصر، در اختیار فرعون و اطرافیانش بود.

قالوا أجتتنا .. و تكون لکما الکبریاء فی الأرض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 46 - 10

10 - حاکمیت دیرین خاندان فرعون و اشراف دربار او بر سرزمین مصر*

و کانوا قومًا عالین

جمله «کانوا قوماً عالین» می تواند بدین معنا باشد که: فرعون و اشراف حکومت او، بدان جهت که از دیر زمانی بر مصر فرمان می راندند و به آن خو گرفته بودند و پذیرش دعوت موسی، آنان را ناچار به فرمان پذیری ی کرد، از پذیرش آن خود داری می کردند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 11 - 1

1 - سرزمین مصر، تحت سلطه و حاکمیت فرعون و خویشاوندان وی

أنا ائت القوم الظلمین . قوم فرعون

ص: 289

«قوم شخص» به کسانی گفته می شود که از نزدیکان وی بوده و در یک جد با او مشترک باشند. بنابراین، از تعبیر «قوم فرعون» استفاده می شود که حاکمیت سرزمین مصر در اختیار فرعون و خاندان ظالم وی قرار داشته است.

260- حکومت در مغرب سرزمین ذوالقرنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 89 - 1

1- ذوالقرنین ، پس از اقامه نظام عادلانه دینی در میان ساحل نشینان غرب ، به سوی شرق سرزمین خویش حرکت کرد .

ثم أتبع سببًا . حتى إذا بلغ مطلع الشمس

261- خانه های مرتفع سرزمین ارم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 7 - 89 - 2

2- « ارم » ، سرزمینی دارای ساختمان های مرتفع

إرم ذات العماد

«عماد»، به معنای ساختمان های بلند است و به یک ساختمان «عماده» گفته می شود. (مصباح)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 8 - 89 - 1

1 - ساختمان های مرتفع سرزمین ارم ، بی نظیر در تمام سرزمین ها تا عصر بعثت

الَّتِي لَمْ يَخْلُقْ مِثْلَهَا فِي الْبَلَدِ

262- خطر گرگ در سرزمین کنعان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - يوسف - 12 - 13 - 6

6- حمله گرگ ها به آدیان در اطراف کنعان و مراتع آن ، خطری شایع و متوقع در عصر یعقوب (ع)

أخاف أن يأكله الذئب وأنتم عنه غفلون

263- درخت سدر در سرزمین سبأ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 16 - 7

ص: 290

7- در پی از بین رفتن باغ های دل نواز قوم سبا با سیل بنیان کن ، مقدار ناچیزی درخت سدر در جای آنها روید .

و بدلّٰنهم بجنّٰتھم جنّٰتین ذواتی اُكل خمط و اثل و شیء من سدر قلیل

264- درخت گز در سرزمین سبا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبا - 34 - 16 - 6

6- دو باغ دل نواز قوم سبا ، در پی جاری شدن سیل به باغ هایی از درختانی با میوه های ناگوار و گز تبدیل شدند .

فأرسلنا علیهم سیل العرم و بدلّٰنهم بجنّٰتھم جنّٰتین ذواتی اُكل خمط و اثل

«خمط» در لغت به درختی گفته می شود که خار ندارد و نیز گفته شده که درخت گز است (مفردات راغب) هم چنین به معنای میوه ترش مزه یک درخت آمده است (عمده الحفاظ). «اثل» به درخت شوره گز گفته می شود.

265- دره های سرزمین قوم عاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 24 - 3

3- سرزمین قوم عاد ، دارای دره ها و پستی و بلندی ها *

مستقبل اودیتهم

«اودیة» (جمع «وادی») به معنای دره ها است.

266- دفاع مردم شمال سرزمین ذوالقرنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 94 - 5

5- قوم درگیر با یاجوج و ماجوج از کوه های مرتفع به عنوان سدّ دفاعی در برابر هجوم آنان بهره می بردند .

حتّٰی إذا بلغ بین السدّین . . . إنّ یاجوج و ماجوج مفسدون

267- دین در مغرب سرزمین ذوالقرنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 88 - 11

11- دین الہی ، با تلاش ذوالقرنین ، تا آخرین نقطه سرزمین او ، گسترش یافت .

وَأَمَّا مِنْ أَمْنٍ

ص: 291

268- زبان مردم شمال سرزمین ذوالقرنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 93 - 5

5- مردم منطقه شمالی در عصر ذوالقرنین ، دارای زبانی دور از زبان های زنده آن روز بودند .

قومًا لایکادون یفقهون قولاً

نقی درک همه زبان ها، حاکی از این است که زبان مادری کوه نشینان عصر ذی القرنین، زبانی منحنط و غیر قابل ذکر بوده است.

269- زبان مردم مشرق سرزمین ذوالقرنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 93 - 3

3- مردم اقصای مشرق و مغرب زمین ، در لغت با ذوالقرنین ، قرابت داشتند .

لایکادون یفقهون قولاً

در بین سه گروهی که ذوالقرنین با آنان برخورد کرد، تنها، در باره گروه شمالی تعبیر «لایکادون..» صورت گرفته است، ولی در باره آن دو قوم دیگر، چنین مشکلی مطرح نشده است.

270- زبان مردم مغرب سرزمین ذوالقرنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 93 - 3

3- مردم اقصای مشرق و مغرب زمین ، در لغت با ذوالقرنین ، قرابت داشتند .

لایکادون یفقهون قولاً

در بین سه گروهی که ذوالقرنین با آنان برخورد کرد، تنها، در باره گروه شمالی تعبیر «لایکادون..» صورت گرفته است، ولی در باره آن دو قوم دیگر، چنین مشکلی مطرح نشده است.

271- زندگی در سرزمین های خوش آب و هوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - مطلوبیت زندگی در سرزمین های خوش آب و هوا

و اوائنهما إلی ربوه ذات قرار و معین

ص: 292

272- زندگی در سرزمین های کوهستانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 50 - 6

6 - مناطق مرتفع زمین ، دارای ارزش برتر برای زیست

و ءاوينهما إلى ربوه

برداشت فوق، بدان احتمال است که «ربوه» به ارزش مناطق مرتفع اشاره داشته باشد، نه صرف یک گزارش تاریخی.

273- سپاه سلیمان (ع) در سرزمین مورچگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 18 - 3، 1

1 - رسیدن سلیمان (ع) و لشگریانش به سرزمین مورچگان ، در مسیر حرکت خود

حتی إذا أتوا علی واد النمل

3 - اخطار مورچه ای به دیگر مورچگان نسبت به ورود سلیمان و لشگریانش به سرزمین آنها

قالت نمله یاأیها النمل ادخلوا مسکنکم لایحطمنکم سلیمان و جنوده

274- سرزمین ارم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 7 - 1

1 - قوم عاد ، دارای سرزمینی به نام « ارم »

إرم ذات العماد

کلمه «إرم»، بدل اشتغال برای «عاد» است؛ زیرا تخریب آن با عذاب الهی، عقوبتی بود که بر قوم عاد وارد شد. بنابراین مفاد آیه شریفه این است که: «آیا ندیدی خداوند با عاد چه کرد؟ آیا ندیدی با ارم چه کرد؟»

275- سرزمین ارم در دوران مقارن بعثت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 8 - 1

1 - ساختمان های مرتفع سرزمین ارم ، بی نظیر در تمام سرزمین ها تا عصر بعثت

الَّتِي لَمْ يَخْلُقْ مِثْلَهَا فِي الْبَلَدِ

ص: 293

276- سرزمین با برکت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 71 - 2،4

2- حضرت ابراهیم و لوط (ع)، از جامعه آلوده خود به سرزمینی برکت خیز هجرت کردند.

إلى الأرض التي برکنا فیها

4- هجرتگاه ابراهیم و لوط (ع) (شام - فلسطین)، برای تمام مردم جهان با برکت است.

و نَجَّیْنَه و لوطًا إلی الأرض التي برکنا فیها للعلمین

«عالم» به معنای همه خلق و یا دسته ای از موجودات است. جمع آمدن آن (عالمین) برای بیان استغراق و شمول تمامی اصناف موجودات است. مقصود از آن در این آیه، همه مردم از تمامی اقوام و قبایل دور و نزدیک می باشد. گفتنی است نوع مفسران برآنند که مقصود از سرزمین مبارک، شام (فلسطین) است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 137 - 3

3 - سرزمینی که خداوند پس از هلاکت فرعونیان در اختیار بنی اسرائیل قرار داد، سرزمینی پربرکت و بسیار حاصلخیز بود.

مشرق الأرض و مغربها التي برکنا فیها

277- سرزمین سبا در دوران سلیمان (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 23 - 3

3 - شهر سبا، دارای تمدن، پادشاه و حکومتی مقتدر در عصر سلیمان

و جئتک من سبا .. و أوتیت من کلّ شیء و لها عرش عظیم

در المیزان آمده است: «سبأ بلدة باليمن کانت عاصمته یومئذ؛ سبا شهری است در سرزمین یمن که در آن روزگار پایتخت بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 33 - 2

2- مملکت سبا در عهد سلیمان ، دارای نیروی دفاعی و امکانات جنگی قوی و نیز رزم آوران سلحشور و بی باک

قالوا نحن أولوا قوه و أولوا بأس شدید

«قوه» به معنای نیرو و نکره آمدنش بیانگر عظمت و گستردگی آن است. بنابراین «نحن أولوا قوه»؛ یعنی، ما از نیرویی بسیار گسترده و عظیم برخورداریم. «بأس» به معنای شجاعت و دلاوری است. بنابراین «بأس شدید» برابر با سلحشوری و بی باکی است.

278- سرزمین سدوم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 294

10 - « عن أبي جعفر (ع) قال : و أمّا القرية « التي أمطرت مطر السوء » فهي سدوم قرية قوم لوط أمطر الله عليهم حجاره من سجيل . . . » ;
 از امام باقر(ع) روایت شده است که فرمود: و اما قریه ای که خداوند، باران «سوء» را بر آنان باراند، «سدوم»؛ یعنی، قریه قوم لوط بود که خدا بارانی از سنگ «سجیل» بر آنان بارید (سجیل معرب سنگ گل است)».

279- سرزمین سرانندیب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 36 - 25

25 - « عن أمير المؤمنين (ع) (في حديث طويل) وفيه سأله عن أكرم واد على وجه الأرض فقال واد يقال له « سرانندیب » سقط فيه آدم من السماء ;

از امیر المؤمنین (ع) در ضمن «حدیثی طولانی» از شریف ترین مکانهای روی زمین سؤال شد، آن حضرت فرمود: آن مکان «سرانندیب» [سری لانکا، لغت نامه دهخدا] است که آدم (ع) از آسمان به آن جا نازل شد».

280- سرزمین سری لانکا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 36 - 25

25 - « عن أمير المؤمنين (ع) (في حديث طويل) وفيه سأله عن أكرم واد على وجه الأرض فقال واد يقال له « سرانندیب » سقط فيه آدم من السماء ;

از امیر المؤمنین (ع) در ضمن «حدیثی طولانی» از شریف ترین مکانهای روی زمین سؤال شد، آن حضرت فرمود: آن مکان «سرانندیب» [سری لانکا، لغت نامه دهخدا] است که آدم (ع) از آسمان به آن جا نازل شد».

281- سرزمین قوم عاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 21 - 6

6- قوم عاد (ساکنان سرزمین احقاف) ، گرفتار انحراف و گناه

إذ أنذر قومه بالأحقاف

انذار در جایی صورت می گیرد که انحرافی وجود داشته باشد؛ چنان که از ادامه آیه، گرفتاری آنان به شرک استفاده می شود. «أحقاف»
سرزمینی در جنوب جزیره العرب بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 7 - 1

ص: 295

1 - قوم عاد ، دارای سرزمینی به نام « ارم »

إرم ذات العماد

کلمه «إرم»، بدل اشتمال برای «عاد» است؛ زیرا تخریب آن با عذاب الهی، عقوبتی بود که بر قوم عاد وارد شد. بنابراین مفاد آیه شریفه این است که: «آیا ندیدی خداوند با عاد چه کرد؟ آیا ندیدی با ارم چه کرد؟»

282- سرزمین قوم لوط

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 40 - 10

10 - «عن أبي جعفر (ع) قال: و أمّا القرية « التي أمطرت مطر السوء » فهي سدوم قرية قوم لوط أمطر الله عليهم حجارة من سجيل . . .»

از امام باقر(ع) روایت شده است که فرمود: و اما قریه ای که خداوند، باران «سوء» را بر آنان باراند، «سدوم»؛ یعنی، قریه قوم لوط بود که خدا بارانی از سنگ «سجیل» بر آنان بارید (سجیل معرب سنگ گل است).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 9 - 3

3 - قوم لوط ، در شهر ها و سرزمین های گوناگون می زیستند .

و المؤتفكات

مطلب یاد شده، از جمع آمدن «المؤتفكات» به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 79 - 7

7- شهر قوم لوط ، علی رغم زیر و رو شدن و زیر باران کلوخ قرار گرفتن ، کاملاً منهدم نشد و سالیان درازی آثار آن باقی ماند .

فجعلنا عليها سافلها و أمطرنا عليهم حجارة من سجيل . . . و إنهما لبيامام مبين

283- سرزمین قوم لوط در صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 137 - 1

1 - دیار نابود شده قوم لوط در صدر اسلام ، در مسیر رفت و آمد کاروان ها به شام قرار داشت .

ثم دمرنا الأخرين . وإني لكم لتمرّون عليهم مصبحين

مفسران بر این دیدگاه متفق اند که دیار مخروبه قوم لوط، در مسیر رفت و آمد از حجاز به شام قرار داشت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 138 - 1

ص: 296

1- عبور مردم عصر بعثت بر دیار نابود شده شهر قوم لوط ، در مسیر رفت و آمد شبانه روزی شان به شام

وإنکم لتمرّون علیهم مصبحین . و باللیل أفلاتعقلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- حجر - 15 - 76 - 2، 1

1- آثار شهر ویران شده قوم لوط ، تا عصر پیامبراسلام (صلی الله علیه و آله) به جا مانده بود .

وإنها لبسبیل مقیم

«مقیم» به معنای «ثابت» است و «سبیل مقیم» یعنی جاده دایر و مرجع ضمیر «إنها» شهر عذاب شده قوم لوط است. بنابراین معنای آیه شریفه چنین می شود: بقایا و آثار شهر قوم لوط در مسیر جاده برای عابران آن راه، قابل مشاهده است.

2- آثار شهر ویران شده قوم لوط در کنار جاده ای دایر ، قرار داشته و برای هر رهگذر و بیننده ای در عصر پیامبراسلام (صلی الله علیه و آله) قابل مشاهده بود .

فأخذتهم الصیحه . . . فجعلنا علیها سافلها ... إن فی ذلک لآیت ... وإنها لبسبیل م

284- سرزمین قوم لوط و مکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8- هود - 11 - 83 - 5

5- دیار قوم لوط ، در فاصله ای نه چندان دور از سرزمین مکه قرار داشت .

و ما هی من الظالمین ببعید

برداشت فوق ، مبتنی بر این است که ضمیر «هی» به قریه یا قریه های قوم لوط باز گردد و مقصود از «الظالمین» مشرکان و کافران مکه باشد.

285- سرزمین کنعان در دوران یوسف (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8- یوسف - 12 - 58 - 3

3- سرزمین کنعان ، خارج از قلمرو حکومتی مصر در زمان یوسف (ع) *

بعید به نظر می رسد که یوسف(ع) همه غلات را از تمامی مناطق مصر به مرکز حکومت منتقل کرده باشد؛ زیرا طبیعی آن بود که غلات هر منطقه - به ویژه در آن زمان که حمل و نقل امری مشکل بود - در همان جا ذخیره شود. بنابراین اگر کنعان در قلمرو حکومت یوسف(ع) بود، در آن جا نیز انباری تهیه می شد و غلات در آن ذخیره می گردید و نیازی به آمدن کنعانیان به مرکز مصر نبود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 63 - 6

6- نایاب بودن آذوقه و غله در کنعان طی هفت سال قحطی و خشکسالی عصر یوسف

ص: 297

قالوا يابانا منع منا الكيل فأرسل معنا أخانا نكتل

286- سرزمین کوفه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 34 - 21

21 - أمير المؤمنين (ع) فرموده اند: « أول بقعه عبدالله على ها ظهر الكوفه لما أمر الله أن يسجدوا لآدم ، سجدوا على ظهر الكوفه ;

اولین مکان مقدسی که در آن عبادت خداوند واقع شد سرزمین کوفه بود، آن هنگام که خداوند ملائکه را مأمور سجده بر آدم کرد آنها بر آدم(ع) در سرزمین کوفه سجده کردند».

287- سرزمین مصر در دوران یوسف(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 47 - 10

10- سرزمین مصر در زمان یوسف (ع) زمین دار تولید غلات و محصولاتی بیش از مصرف سرانه آن سامان

قال تررعون سبع سنين دأباً فما حصدتم فذروه في سنبله

288- سرزمین مورچگان قصه سلیمان(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 18 - 2

2- قرار داشتن سرزمین مورچگان ، در منطقه ای پایین تر از منطقه اطراف آن

أتوا على واد النمل

واژه «علی» برای استعلا به کار می رود. بنابراین «علی واد النمل» بیانگر این نکته است که منطقه اطراف سرزمین مورچگان مشرف بر آن بود و سرزمین مورچگان پایین تر از آن قرار داشت.

289- سرزمین موصل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 48 - 11

11- « عن أبي عبدالله (ع) قال: . . . فنزل نوح بالموصل من السفينه مع الثمانين . . . » ;

از امام صادق(ع) روايت شده است كه فرمود: . . . نوح با هشتاد نفر همراه در موصل از كشتی پياده شد . . .».

ص: 298

290- سرزمین های با برکت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 1 - 12

12- مسجدالاقصی در سرزمینی ، سرشار از خیر و برکت واقع شده است .

إلى المسجد الأقصى الذى برکنا حوله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 81 - 3

3- حرکت تند باد به سوی سرزمین سرشار از برکات الهی به فرمان سلیمان (ع)

تجرى بأمره إلى الأرض التى برکنا فیها

291- سرزمین های صلح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 27 - 5

5- امکان تعلق گرفتن سرزمین هایی ، بدون درگیری نظامی ، به مسلمانان ، به عنوان غنائم

و أورثکم . . . و أرضاً لم تطئوها

292- سرزمین های موات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 27 - 1

1 - خداوند ، روانه کننده آب به سرزمین های خشک جهت رویاندن گیاهان است .

أولم یروا أنا نسوق الماء إلى الأرض الجرز فنخرج به زرعاً

«جرز» به جایی کویر مانند گفته می شود که ریشه گیاه، در آن قطع شده و از بین رفته باشد (مفردات راغب). لازم به ذکر است که «زرع» مصدر به معنای مفعول است.

293- سرزمین یمن در دوران قوم سبأ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 18 - 4،7

4 - بین منزل گاه های راه یمن تا شام در عصر قوم سبأ ، تناسب یکسانی وجود داشت .

و جعلنا بینهم و بین القرى التى برکنا فیها قرى ظهره و قدرنا فیها السیر

ص: 299

مراد از تقدیر سیر در آیه بالا، این است که در بین راه، منزل گاه هایی وجود داشت و یا قریه ها و شهرها به گونه ای قرار گرفته بود که فاصله هر کدام با دیگری در تمام راه یکسان بود.

7 - منطقه بین یمن (محل زندگی قوم سبا) تا شامات در عصر سباییان ، در امنیت کامل بود .

سیروا فیها .. ءامنین

294- سرسبزی سرزمین اصحاب ایکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 78 - 2

2- محل سکونت مردم « ایکه » محلی سرسبز و برخوردار از درختان بسیار

و إن کان أصحاب الأیکه لظلمین

«ایکه» در لغت به معنای درخت پر شاخ و برگ است و در این آیه مقصود از آن اسم جنس است؛ یعنی، درختان بسیار. گفتنی است نام گذاری مردم شعیب به «اصحاب الأیکه» ممکن است به منظور نکته یاد شده باشد.

295- سرسبزی سرزمین قوم عاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 134 - 2

2 - سرزمین عاد ، سرزمینی حاصلخیز و سرسبز با منابع آبی سرشار

و جنّات و عیون

نکره آمدن «جنّات» و نیز «عیون»، نشان دهنده کثرت باغ ها و چشمه سارها است و این امر حکایت از حاصلخیزی و سرسبزی سرزمین عادیان دارد.

296- سلیمان (ع) در سرزمین مورچگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 18 - 1,3

1 - رسیدن سلیمان (ع) و لشگریانش به سرزمین مورچگان ، در مسیر حرکت خود

حتّى إذا أتوا على واد النمل

3 - اخطار مورچه ای به دیگر مورچگان نسبت به ورود سلیمان و لشگرانش به سرزمین آنها

قالت نملة يأيها النمل ادخلوا مسكنكم لا يحطمتكم سليمان و جنوده

ص: 300

297- سمت چپ سرزمین سبأ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 15 - 1

1 - در سمت راست و چپ شهر سبأ ، دو باغ بزرگ وجود داشت .

لقد كان لسبأ في مسكنهم آية جنتان عن يمين و شمال

298- سمت راست سرزمین سبأ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 15 - 1

1 - در سمت راست و چپ شهر سبأ ، دو باغ بزرگ وجود داشت .

لقد كان لسبأ في مسكنهم آية جنتان عن يمين و شمال

299- شکایت مردم شمال سرزمین ذوالقرنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 94 - 12, 1

1- مردم شمال ، از طوایفی فسادانگیز به نام یاجوج و ماجوج ، به ذوالقرنین شکایت بردند .

قالوا يذا القرنين إنَّ ياجوج و ماجوج مفسدون

مفسران و مؤرخان، با استفاده از ادله مختلف و برخی متون باستانی، این را مسلم گرفته اند که مراد از یاجوج و ماجوج، همان قبایل مغول و تاتار هستند.

12- « عن أمير المؤمنين (ع) : إنَّ ذالقرنين . . . وجد . . . قوماً لا يكادون يفقهون قولاً قالوا : يا ذالقرنين ! إنَّ ياجوج و ماجوج خلف هذين الجبلين و هم يفسدون في الأرض إذا كان إبان زروعنا و ثمارنا خرجوا علينا من هذين السدين ، فرعوا من ثمارنا و زروعنا حتى لا يبقون من ها شيئاً « فهل نجعل لك خرجاً » نؤديه إليك في كل عام « على أن تجعل بيننا و بينهم سداً » ؛

از امیرالمؤمنین(ع) روایت شده: .. همانا ذوالقرنین، قومی را یافت که فهم هیچ سخنی برای آنان آسان نبود. آنان به او گفتند: ای ذوالقرنین! همانا، یاجوج و ماجوج، پشت این دو کوه اند و آنان در زمین فساد می کنند. زمانی که فصل برداشت زراعت های ما و چیدن میوه هایمان فرامی رسد، آنان، از پشت این دو سدّ (دو کوه) به ما حملهور شده و از میوه های ما و زراعت های ما آن قدر می چرانند که هیچ چیز از را

باقی نمی گذارند. آیا برای تو هزینه ای قرار دهیم که هر ساله به تو بپردازیم تا بین ما و آنان سدّی برقرار سازی؟».

300- ظلم مردم مغرب سرزمین ذوالقرنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 86 - 7

ص: 301

7- ساحل نشینان غرب سرزمین ذی القرنین ، مردمی کفرپیشه و ستم کار بودند .

قلنا یذا القرنین إِمَّا أَنْ تَعَذَّبَ

تعبیر «تعذب» نشانگر آن است که آنان مستحق کیفر بوده اند و دلیل آن - به قرینه آیات بعد - ستم گری و کفر آنان بوده است.

301- عبرت از واژگونی سرزمین قوم لوط

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 9 - 5

5- واژگونی شهر های قوم لوط ، مهم ترین فراز تاریخ عبرت آموز قوم لوط است .

و جاء فرعون و من قبله و المؤتفکت بالخاطئه

تعبیر «مؤتفکات» درباره قوم لوط، به جای نام بردن از آنان همچون نام فرعون، مطلب یاد شده به دست می آید.

302- عجز مردم شمال سرزمین ذوالقرنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 94 - 8

8- همجواریان یا جوج و مأجوج ، خود از ایجاد سدّی محکم و غیرقابل نفوذ در برابر هجوم آن متجاوزان ، ناتوان بودند .

فهل نجعل لك خرجًا علی أن تجعل بیننا و بینهم سدًّا

303- عجز مردم مغرب سرزمین ذوالقرنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 86 - 9

9- ساحل نشینان مناطق غربی سرزمین ذی القرنین ، از رویارویی با نیرو های او ناتوان بودند و در برابر تصمیمات او ، قدرت مقاومت نداشتند .

وجد عندها قومًا قلنا یذا القرنین إِمَّا أَنْ تَعَذَّبَ

304- عفو مردم مغرب سرزمین ذوالقرنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 86 - 8

8- ذوالقرنین ، از سوی خداوند ، در مجازات یا بخشش ساحل نشینان غربی ، مخیر شد .

قلنا یدالقرنین إِمَّا أَنْ تَعذَّبَ وَ إِمَّا أَنْ تَتَّخِذَ فِيهِمْ حَسَنًا

ص: 302

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 87 - 1

1- ذوالقرنین ، از كیفر ساحل نشینان غرب ، چشم پوشی كرد و تنها كسانی را كه بر ستم كاری خود باقی بمانند ، به مجازات تهدید كرد .

قال أمّا من ظلم فسوف نعذّبه

305- عمل صالح مردم مغرب سرزمین ذوالقرنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 88 - 10

10- ساحل نشینان غرب سرزمین ذوالقرنین ، برای ایمان و عمل صالح و ترك ستم كاری ، از زمین مساعدی برخوردار بودند .

أمّا من ظلم . . . و أمّا من ءامن و عمل صلحاً

306- عوامل اختناق در سرزمین مصر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 83 - 12

12 - خودكامگی و سلطه مداری فرعون ، عامل ایجاد اختناق و خفقان در سرزمین مصر بود .

فما ءامن . . . إلا ذریه ... علی خوف من فرعون و ملایهم أن یفتنهم و إن فرعون لعال ف

307- فاصله منزلگاههای سرزمین سبا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبا - 34 - 18 - 4

4 - بین منزل گاه های راه یمن تا شام در عصر قوم سبا ، تناسب یکسانی وجود داشت .

و جعلنا بینهم و بین القرى التى برکنا فیها قرى ظهره و قدرنا فیها السیر

مراد از تقدیر سیر در آیه بالا، این است که در بین راه، منزل گاه هایی وجود داشت و یا قریه ها و شهرها به گونه ای قرار گرفته بود که فاصله هر کدام با دیگری در تمام راه یکسان بود.

308- قحطی در سرزمین کنعان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 58 - 1

ص: 303

1- پیشگویی یوسف (ع) بر مبنای رؤیای پادشاه، به حقیقت پیوست و قحطی و خشکسالی، مصر و اطراف آن (کنعان...) را فرا گرفت.

و جاء إخوه يوسف فدخلوا عليه

آمدن برادران یوسف از کنعان به مصر برای دریافت آذوقه و نبود آذوقه در غیر آن دیار - که «منع منا الکیل» در آیه 63 حاکی از آن است - دلالت می کند که قحطی علاوه بر مصر، اطراف و نواحی آن را نیز فرا گرفته بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 63 - 6

6- نیاب بودن آذوقه و غله در کنعان طی هفت سال قحطی و خشکسالی عصر یوسف

قالوا یاأبانا منع منا الکیل فأرسل معنا أخانا نکتل

309- قداست سرزمین ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 16 - 5

5 - سرزمین ها، از نظر تقدس و اهمیت با یکدیگر متفاوت اند.

بالواد المقدّس طوی

310- کاخهای سرزمین مصر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 58 - 1

1 - محروم گشتن فرعونیان از گنج ها و کاخ های باشکوه خویش، به تدبیر و طرح الهی

فأخرجنهم من جنّـت و... و کنوز و مقام کریم

«کنوز» (جمع «کنز») عبارت از اندوخته های مالی است. عبارت «مقام کریم» نیز اشاره به کاخ های باشکوه فرعونیان دارد.

311- کفر مردم مغرب سرزمین ذوالقرنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- ساحل نشینان غرب سرزمین ذی القرنین ، مردمی کفرپیشه و ستم کار بودند .

قلنا یذا القرنین إّما أن تعذب

تعبیر «تعذب» نشانگر آن است که آنان مستحق کیفر بوده اند و دلیل آن - به قرینه آیات بعد - ستم گری و کفر آنان بوده است.

ص: 304

312- کفش گنی در سرزمین طوی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 12 - 9

9- ورود با کفش در سرزمین طوی (پایین کوه طور)، جایز نیست.

فاخلع نعلیک إناک بالواد المقدس طوی

تعلیل بودن «إناک بالواد المقدس» حکم «اخلع» را به همه انسان ها و در همه زمان ها سرایت می دهد.

313- کم فهمی مردم شمال سرزمین ذوالقرنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 93 - 2

2- مواجه شدن ذوالقرنین - در سومین پیشروی خود - با مردمی کم بهره از درک و فهم لغات بیگانه و ناتوان از شناخت سریع آن

وجد من دونهما قومًا لا یکادون یفقهون قولاً

مراد از کُند فهمی ساکنان کوهستان در شناخت زبان دیگران این است که مفاهمه ذی القرنین با آنان دشوار بوده است.

314- کیفر مردم مغرب سرزمین ذوالقرنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 86 - 8

8- ذوالقرنین، از سوی خداوند، در مجازات یا بخشش ساحل نشینان غربی، مخیر شد.

قلنا یدالقرنین إنا أن تعدّب واما ان تتخذ فیهم حسناً

315- گرمسیری سرزمین قوم ثمود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 149 - 2

2- سکونت ثمودیان در منطقه ای کوهستانی و گرمسیر

ونخل طلعتها هضيم . و تحتون من الجبال بيوتاً فرهين

وجود نخلستان در سرزمين ثموديان، حاكي از گرمسير بودن آن و تعبير «و تحتون من الجبال» بيانگر كوهستاني بودن آن است.

ص: 305

316- گنج های سرزمین مصر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 58 - 1

1 - محروم گشتن فرعونیان از گنج ها و کاخ های باشکوه خویش ، به تدبیر و طرح الهی

فأخرجنهم من جنّات و... و کنوز و مقام کریم

«کنوز» (جمع «کنز») عبارت از اندوخته های مالی است. عبارت «مقام کریم» نیز اشاره به کاخ های باشکوه فرعونیان دارد.

317- مالکیت سرزمین مصر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 63 - 6

6 - فرعونیان (قبطیان) سرزمین مصر را از آن خود می دانستند .

يخرجاكم من أرضكم

318- محرومیت از نعمتهای سرزمین مصر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 58 - 1

1 - محروم گشتن فرعونیان از گنج ها و کاخ های باشکوه خویش ، به تدبیر و طرح الهی

فأخرجنهم من جنّات و... و کنوز و مقام کریم

«کنوز» (جمع «کنز») عبارت از اندوخته های مالی است. عبارت «مقام کریم» نیز اشاره به کاخ های باشکوه فرعونیان دارد.

319- مردم شمال سرزمین ذوالقرنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 98 - 14

14- ذوالقرنین ، آسیب دیدگان از یاجوج و ماجوج را به رحمت و اراده خداوند توجّه داد و آنان را از اعتماد مطلق به سد ، بازداشت .

هذا رحمه من ربّي فإذا جاء وعد ربّي جعله دكّاء

320- مردم شمال سرزمین ذوالقرنین و سدسازی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 94 - 12

ص: 306

12- « عن أمير المؤمنين (ع) : إنَّ ذالقرنین . . . وجد . . . قوماً لا يكادون يفقهون قولاً قالوا : يا ذالقرنین ! إنَّ يأجوج و مأجوج خلف هذين الجبلین و هم یفسدون فی الأرض إذا كان إبان زروعنا و ثمارنا خرجوا علينا من هذين السدین ، فرعوا من ثمارنا و زروعنا حتّی لا یبقون من ها شیئاً « فهل نجعل لك خرجاً » نؤدیه إلیك فی كلّ عام « علی أن تجعل بیننا و بینهم سدّاً » ;

از امیرالمؤمنین(ع) روایت شده:.. همانا ذوالقرنین، قومی را یافت که فهم هیچ سخنی برای آنان آسان نبود. آنان به او گفتند: ای ذوالقرنین! همانا، یاجوج و مأجوج، پشت این دو کوه اند و آنان در زمین فساد می کنند. زمانی که فصل برداشت زراعت های ما و چیدن میوه هایمان فرامی رسد، آنان، از پشت این دو سدّ (دو کوه) به ما حملهور شده و از میوه های ما و زراعت های ما آن قدر می چرانند که هیچ چیز از را باقی نمی گذارند. آیا برای تو هزینه ای قرار دهیم که هر ساله به تو بپردازیم تا بین ما و آنان سدّی برقرار سازی؟».

321- مردم مشرق سرزمین ذوالقرنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 91 - 4

4- شیوه ذوالقرنین در برخورد با مردم شرق و غرب ، یک سان بوده است . *

وجدها تطلع علی قوم . . . کذلک

«کذلک» می تواند صفت برای «قوم» در آیه قبل باشد و اشاره به «قوماً» در آیات قبل؛ یعنی، ذوالقرنین، همانگونه که قوم ساکن مغرب را یافت و در باره آنان تصمیم گرفت، در باره شرقی ها نیز همان سان رفتار کرد.

322- مردم مغرب سرزمین ذوالقرنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 87 - 3

3- ذوالقرنین ، بر قوم ساحل دریا ، سلطه کامل یافته بود .

قال أمّا من ظلم فسوف نعذبّه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 88 - 10

10- ساحل نشینان غرب سرزمین ذوالقرنین ، برای ایمان و عمل صالح و ترک ستم کاری ، از زمینه مساعدی برخوردار بودند .

أمّا من ظلم . . . و أمّا من ءامن و عمل صلحاً

4- شیوه ذوالقرنین در برخورد با مردم شرق و غرب ، یک سان بوده است . *

وجدها تطلع علی قوم .. کذلک

«کذلک» می تواند صفت برای «قوم» در آیه قبل باشد و اشاره به «قوماً» در آیات قبل; یعنی، ذوالقرنین، همانگونه که قوم

ساکن مغرب را یافت و در باره آنان تصمیم گرفت، در باره شرقی ها نیز همان سان رفتار کرد.

323- مشکلات مردم شمال سرزمین ذوالقرنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 94 - 3

3- خطر هجوم یاجوج و ماجوج (مغول و تاتار) و تأمین امنیت ، عمده ترین مشکل مردم نواحی شمالی در زمان ذوالقرنین بود .

إِنَّ يَاجُوجَ وَمَاجُوجَ مَفْسُودُونَ فِي الْأَرْضِ

324- ملائکه عذاب در سرزمین قوم لوط

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 33 - 1

1 - ملائکه عذاب قوم لوط ، پس از گفتگو با ابراهیم (ع) ، به دیار آن قوم رفتند و بر لوط (ع) وارد شدند .

وَلَمَّا جَاءت رَسَلْنَا إِبْرَهِيمَ . . . وَلَمَّا أَن جَاءت رَسَلْنَا لُوطًا

325- منزل نگاههای سرزمین سبا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبا - 34 - 19 - 3، 1

1 - مردم سبا ، از خداوند خواستار طولانی شدن بین منزل گاه های سفرشان شدند .

وَقَدَّرْنَا فِيهَا السَّيْرَ سَيْرًا فِيهَا لَيَالِي وَأَيَّامًا . . . فَقَالُوا رَبَّنَا بَعْدَ بَيْنِ أَسْفَارِنَا

3 - سبايان ، نعمت امنیت راه ها و نزدیکی منزل گاه های سفر را کفران نموده و به خویش ستم روا داشتند .

فَقَالُوا رَبَّنَا بَعْدَ بَيْنِ أَسْفَارِنَا وَظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ

326- منشأ برکت سرزمین ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبياء - 21 - 81 - 5، 6

5- برکت یافتن هر سرزمین، درگرو خواست و عنایت خدا است .

إلى الأرض التي برکنا فيها

6- تفاوت سرزمین ها از جهت ارزش، برکت و توجهات خداوند به آن

إلى الأرض التي برکنا فيها

ص: 308

327- منشأ تفاوت سرزمین ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 81 - 6

6- تفاوت سرزمین ها از جهت ارزش ، برکت و توجهات خداوند به آن

إلی الأرض التي برکنا فیها

328- موقعیت جغرافیایی سرزمین اصحاب ایکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 78 - 2

2- محل سکونت مردم « ایکه » محلی سرسبز و برخوردار از درختان بسیار

وإن کان أصحاب الأیکه لظلمین

«ایکه» در لغت به معنای درخت پر شاخ و برگ است و در این آیه مقصود از آن اسم جنس است؛ یعنی، درختان بسیار. گفتنی است نام گذاری مردم شعیب به «اصحاب الأیکه» ممکن است به منظور نکته یاد شده باشد.

329- موقعیت جغرافیایی سرزمین سبا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبا - 34 - 18 - 2، 1

1 - در فاصله بین سرزمین سبا و سرزمین شام ، مراکز و اماکنی نزدیک به هم وجود داشت که از یکدیگر قابل مشاهده بودند .

و جعلنا بینهم و بین القرى التي برکنا فیها قرى ظهره

مراد از «القری التي بارکنا فیها» طبق گفته نوع مفسران، سرزمین شام است. گفتنی است که مراد از «قری ظاهره» مراکز نزدیک به هم است که امکان مشاهده محلی از محل دیگر وجود داشته است.

2 - اتصال سرزمین سباییان به سرزمین شامات از طریق وجود شهر ها و روستا ها نعمتی برای آنان بود .

لقد کان لسبیا فی مسکنهم آیه جنتان . . . و جعلنا بینهم و بین القرى التي برکنا فی

آیه در ادامه قصه قوم سبا و ذکر نعمت هایی است که خداوند به آنان اعطا کرده بود و از آنان خواسته بود که در قبال آنها شکرگزاری کنند.

330- موقعیت جغرافیایی سرزمین طوی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 309

8 - وادی طوی در کناره کوه طور ، سرزمینی پاک و منزّه و شایسته احترام است .

إتک بالواد المقدس طوی

«سرزمین مقدس»، یعنی سرزمینی که طهارت معنوی دارد (مفردات راغب).

331- موقعیت جغرافیایی سرزمین قوم ثمود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 149 - 2

2 - سکونت ثمودیان در منطقه ای کوهستانی و گرمسیر

و نخل طلعهها هضیم . و تحتون من الجبال بیوتاً فرهین

وجود نخلستان در سرزمین ثمودیان، حاکی از گرمسیر بودن آن و تعبیر «و تحتون من الجبال» بیانگر کوهستانی بودن آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنکبوت - 29 - 38 - 5

5 - منطقه زیستی دو قوم عاد و ثمود، به مکه، نزدیک بود و اهل مکه، آن جا را می شناختند .

و عاداً و ثموداً و قد تبین لکم من مسکنهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 82 - 4

4- اصحاب حجر (قوم ثمود) مردمی نیرومند و سخت کوش بودند و در مناطق کوهستانی زندگی می کردند .

و كانوا ینحتون من الجبال بیوتاً ءامنین

332- موقعیت جغرافیایی سرزمین قوم عاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنکبوت - 29 - 38 - 5

5- منطقه زیستی دو قوم عاد و ثمود، به مکه، نزدیک بود و اهل مکه، آن جا را می شناختند .

و عَادًا و ثَمُودًا و قد تبین لکم من مسکنهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 24 - 3

3- سرزمین قوم عاد، دارای دره ها و پستی و بلندی ها *

مستقبل أودیتهم

«أودیه» (جمع «وادی») به معنای دره ها است.

ص: 310

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 27 - 2

2- سرزمین هلاک شده قوم عاد ، دارای فاصله جغرافیایی با شهر مکه *

و لقد أهلكنا ما حولكم من القرى

برداشت بالا بدان احتمال است که تعبیر «ما حولکم» در این آیه، این مفهوم را برساند که سرزمین «عاد» نزدیک به مکه نبود؛ در حالی که سرزمین های هلاک شده دیگری وجود داشته که به مکه نزدیک تر بوده است.

333- موقعیت جغرافیایی سرزمین قوم لوط

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 40 - 2

2 - شهر قوم لوط نه چندان دور از شهر مکه و قابل دسترسی برای مردم آن جا

و لقد أتوا على القرية التي أمطرت مطر السوء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 137 - 3، 1

1 - دیار نابود شده قوم لوط در صدر اسلام ، در مسیر رفت و آمد کاروان ها به شام قرار داشت .

ثم دمرنا الأخيرين . وإنكم لتمرّون عليهم مصبحين

مفسران بر این دیدگاه متفق اند که دیار مخروبه قوم لوط، در مسیر رفت و آمد از حجاز به شام قرار داشت.

3 - مسیر گذر از دیار قوم لوط ، نقطه ای مشرف بر آن ناحیه بوده است .

وإنكم لتمرّون عليهم مصبحين

از به کار رفتن «علی» - که برای استعلا است - به جای «با»، می توان برداشت بالا را استفاده کرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 138 - 1

1 - عبور مردم عصر بعثت بر دیار نابود شده شهر قوم لوط ، در مسیر رفت و آمد شبانه روزی شان به شام

وإنکم لتمرّون علیهم مصبحین . وباللیل أفلاتعقلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 140 - 4

4 - محل تبلیغ ورسالت یونس پیامبر (ع) ، به دریا نزدیک بود . *

إذأبق إلى الفلک المشحون

ص: 311

334- موقعیت جغرافیایی سرزمین کنعان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 58 - 7

7- مصر و کنعان ، در یک منطقه جغرافیایی و متأثر از یک آب و هوا

و جاء إخوه یوسف

335- موقعیت جغرافیایی سرزمین مدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 89 - 7

7- شهر مدین ، در نزدیکی دیار قوم لوط قرار داشت .

و ما قوم لوط منکم ببعید

336- موقعیت جوی سرزمین قوم ثمود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 149 - 2

2- سکونت ثمودیان در منطقه ای کوهستانی و گرمسیر

و نخل طلعتها هضیم . و تحتون من الجبال بیوتاً فرهین

وجود نخلستان در سرزمین ثمودیان، حاکی از گرمسیر بودن آن و تعبیر «و تحتون من الجبال» بیانگر کوهستانی بودن آن است.

337- موقعیت جوی سرزمین کنعان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 58 - 7

7- مصر و کنعان ، در یک منطقه جغرافیایی و متأثر از یک آب و هوا

و جاء إخوه یوسف

338- نابودی سرزمین قوم نمود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - شمس - 91 - 14 - 15

15 - خداوند ، سرزمین نمودیان را با خاک یکسان کرد .

ص: 312

ضمیر «فسواها» ممکن است به «زمین» برگردانده شود که از سیاق آیه به دست می آید. «تسویه سرزمین»؛ یعنی، ویران کردن بناها و هموار ساختن پستی و بلندی های آن. در احتمالی دیگر ضمیر به «ثمود» برمی گردد؛ ولی مفاد آیه، برابری ثمودیان در عذاب نبوده؛ بلکه یعنی، «سواهم بالأرض» (آنها را با زمین مساوی ساخت).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 68 - 1

1- عذاب نازل شده بر قوم ثمود، موجب نابودی آنان و تخریب آثار زندگانی در دیار ایشان شد.

کأن لم یغنوا فیها

«غنی» (مصدر لم یغنوا) به معنای اقامت کردن و سکنی گزیدن است. ضمیر در «فیها» به «دیار» در آیه قبل برمی گردد و جمله «کأن لم یغنوا فیها»؛ یعنی، گویا قوم ثمود در دیارشان اقامت نکرده بودند و این کنایه از بین رفتن دیار آنان است.

339- نزدیکی سرزمین قوم ثمود به مکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنکبوت - 29 - 38 - 5

5 - منطقه زیستی دو قوم عاد و ثمود، به مکه، نزدیک بود و اهل مکه، آن جا را می شناختند.

وعادًا و ثمودًا وقد تبین لکم من مسکنهم

340- نزدیکی سرزمین قوم عاد به مکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنکبوت - 29 - 38 - 5

5 - منطقه زیستی دو قوم عاد و ثمود، به مکه، نزدیک بود و اهل مکه، آن جا را می شناختند.

وعادًا و ثمودًا وقد تبین لکم من مسکنهم

341- نزدیکی منزلگاههای سرزمین سبأ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - در فاصله بین سرزمین سبا و سرزمین شام ، مراکز و اماکنی نزدیک به هم وجود داشت که از یکدیگر قابل مشاهده بودند .

و جعلنا بینهم و بین القرى التى برکنا فیها قرى ظهره

مراد از «القرى التى بارکنا فیها» طبق گفته نوع مفسران، سرزمین شام است. گفتنی است که مراد از «قرى ظاهره» مراکزى نزدیک به هم است که امکان مشاهده محلی از محل دیگر وجود داشته است.

ص: 313

342- نعمتهای سرزمین سبأ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 15 - 6

6 - سرزمین سبأ ، سرزمینی بس دل نواز برای اهل آن بود .

بلده طیبه

«بلده» مبتدا است و خبر آن (لکم) به خاطر آسانی تلفظ حذف شده است.

343- نعمتهای سرزمین مصر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 57 - 2,4

2 - حرکت فرعونیان در پی بنی اسرائیل ، تدبیر الهی برای جدا شدن آنان از نعمت های سرزمین مصر بود .

فأخرجنهم من جنّات و عیون

اسناد فعل «إخراج» به ضمیر «نا» بیانگر مطلب یاد شده است.

4 - دیار فرعونیان ، سرزمین باغ ها و چشمه ساران

فأخرجنهم من جنّات و عیون

344- وارثان سرزمین قوم نوح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 73 - 4

4 - خداوند ، حضرت نوح (ع) و تمام کسانی را که با او در کشتی بودند ، جانشین غرق شدگان و وارث سرزمین آنان قرار داد .

فنجّینه و من معه فی الفلک و جعلنهم خلف و أغرقنا الذین کذبوا

345- وارثان سرزمین مصر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- بنی اسرائیل ، وارث سرزمینی آباد و برخوردار از باغ ها و چشمه سار ها ، پس از خارج شدن آنان از مصر

کذلک و اورثتها بنی اسرائیل

ضمیر «ها» در «اورثتها» به مطلق «جنّات» بازمی گردد؛ نه جنات مربوط به فرعونیان. بنابراین، آیه یاد شده و آیه قبل،

ص: 314

بیانگر این حقیقت است که خداوند، از سویی فرعونیان را از باغ ها و کاخ های شان بیرون کرد و همه آنان را به دریا ریخت و از سوی دیگر بنی اسرائیل را که در مصر فاقد هر گونه امکانات بودند، به جای دیگری منتقل کرد و سرزمینی آباد و پر برکت که عبارت است از ارض مقدس باشد در اختیارشان قرار داد و به آنان فرمود «ادخلوا الأرض المقدسه التي كتب الله لكم»، (مائده 5) آیه 21).

346- واژگونی سرزمین قوم لوط

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 82 - 6، 1

1- خداوند، با زیر و رو کردن دیار قوم لوط، آنان را به عذاب استیصال گرفتار ساخت.

فلما جاء أمرنا جعلنا عليها سافلها

مراد از ضمیر در «عالیها»، «سافلها» و «علیها» قریه و یا قریه هایی است که قوم لوط در آنها زندگی می کردند. عالی و سافل هر چیز به معنای بالاترین و پایین ترین قسمت آن است (لسان العرب).

6- زیر و زبر کردن دیار قوم لوط و بارش سنگ بر آنان، عذابی برخاسته از امر خداوند

فلما جاء أمرنا جعلنا عليها سافلها و أمطرنا عليها حجاره

مراد از «أمرنا» عذاب الهی است. تعبیر کردن از «عذاب» به «أمر» برای رساندن این معناست که: عذاب نازل شده، برخاسته از امر و فرمان خداوند بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 9 - 4

4 - شهر های قوم لوط، بر اثر عذاب الهی واژگون شد.

و المؤمنتکت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 74 - 7، 3، 2، 1

1- خداوند، شهر قوم لوط را در پی صدایی وحشتناک، زیر و رو و واژگون کرد.

فأخذتهم الصيحه . . . فجعلنا عليها سافلها

2- قوم لوط ، هم زمان با زیر و رو شدن شهرشان ، دچار بارش کلوخهایی از سنگ و گِل (سجّیل) شدند .

فجعلنا علیها سافلها و أمطرنا علیهم حجاره من سجّیل

«سجّیل» در لغت به معنای شیئی است که از سنگ و گِل مخلوط باشد و برخی از اهل لغت آن را «لفظی فارسی» و معرب «سنگ گِل» دانسته اند.

3- عمل لواط و همجنس بازی قوم لوط ، زمینه ساز نزول عذاب بر آنها و نابودی شهر و دیار و هلاکت خودشان گردید .

و جاء أهل المدینه . . . قال إن هؤلاء ضیفی فلاتقضحون ... فأخذتهم الصیحه مشرقین .

7- زیر و رو شدن شهر و دیار قوم لوط و هلاکت آنان ، مصداق و مظهر عذاب دردناک الهی

تبیء عبادی . . . و أن عذابی هو العذاب الألیم ... فأخذتهم الصیحه ... فجعلنا علیه

ص: 315

347- وعده تملک سرزمین های ناشناخته

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 27 - 3

3 - وعده خداوند به مسلمانان مدینه برای تصاحب سرزمین هایی علاوه بر سرزمین یهود بنی قریظه که هیچ گاه برای تملک آنها، اقدامی صورت نمی دادند .

و أورثکم . . . و أرضاً لم تطئوها

«وطئ» به معنای «گرفتن به شدت و زور» است. مراد از «و أرضاً لم تطئوها» - به رغم ماضی بودن «لم تطئوها» - سرزمینی است که در آینده به دست مسلمانان می افتاد. آوردن فعل ماضی، یا برای قطعی بودن آن است و یا به دلیل عطف به فعل محذوفی مانند «یورثکم» می باشد.

348- ویرانی سرزمین قوم لوط

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 40 - 3

3 - شهر قوم لوط ، به وسیله بارانی از سنگ گل ، به ویرانه ای تبدیل شد .

و لقد أتوا على القرية التي أمطرت مطر السوء

آنچه به صورت باران بر قوم لوط بارید - به قرینه آیات دیگر از جمله آیه 82 سوره «هود» (و أمطرنا عليها حجارة من سجيل منضود) - سنگ گل و کلوخ بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 173 - 1

1 - بارش بارانی از سنگ گِل (سجیل) بر قوم لوط ، پس از هلاکت آنان و ویرانی کامل دیارشان

ثم دمرنا الآخرين . و أمطرنا عليهم مطراً

«إمطار» (مصدر «أمطرنا») به معنای بارانیدن است. «مطراً» مفعول «أمطرنا» و تنکیر آن تنکیر تنويع است؛ یعنی، «بر روی آنان نوعی باران فرو ریختیم». در سوره حجر (آیه 74) نوع باران را بیان کرده است: «فجعلنا عاليها سافلها و أمطرنا عليهم حجارة من سجيل؛ شهرشان را زیرورو کردیم و بر آنان سنگ هایی از سجیل (سنگ گِل) فرو ریختیم».

349- ویژگیهای سرزمین ارم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 7 - 2

2- « ارم » ، سرزمینی دارای ساختمان های مرتفع

إرم ذات العماد

«عماد»، به معنای ساختمان های بلند است و به یک ساختمان «عماده» گفته می شود. (مصباح)

ص: 316

350- ویژگیهای سرزمین بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 93 - 2، 1

1 - خداوند ، بنی اسرائیل را پس از نابودی فرعون ، در سرزمینی خوش آب و هوا و واجد همه شرایط مناسب زندگی ، اسکان داد .

و جوزنا ببنی إسرئیل البحر . . . و لقد بوأنا بنی إسرئیل مَبوّاً صدق

2 - بنی اسرائیل ، پس از نابودی فرعون ، در سرزمینی با اراضی حاصل خیز که در آن ، از انواع نعمت ها و روزی های پاکیزه و مناسب طبع برخوردار بودند ، روزگار خوشی می گذراندند .

و لقد بوأنا بنی إسرئیل مَبوّاً صدق و رزقنهم من الطیبت

351- ویژگیهای سرزمین سبأ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 15 - 12، 6

6 - سرزمین سبأ ، سرزمینی بس دل نواز برای اهل آن بود .

بلده طیبه

«بلده» مبتدا است و خبر آن (لکم) به خاطر آسانی تلفظ حذف شده است.

12 - مردم سبأ در مقطعی از تاریخ ، از سرزمینی آباد برخوردار بودند ، و خطاهایشان نیز از سوی خداوند بخشوده می شد .

و لقد کان سبأ فی مسکنهم ءایه جنتان عن یمین و شمال . . . بلدة طیبه و ربّ غفور

352- ویژگیهای سرزمین قوم ثمود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 147 - 2

2 - سرزمین ثمودیان ، سرزمینی حاصلخیز با منابع آبی سرشار

فی جنّات و عیون

نکره آمدن «جَنّات» و «عیون»، نشان دهنده کثرت باغ ها و چشمه سارهاست و آن حکایت از حاصلخیزی و سرسبزی سرزمین ثمودیان دارد.

353- ویژگیهای سرزمین قوم عاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 317

2 - سرزمین عاد، سرزمینی حاصلخیز و سرسبز با منابع آبی سرشار

و جنّت و عیون

نکره آمدن «جئات» و نیز «عیون»، نشان دهنده کثرت باغ ها و چشمه سارها است و این امر حکایت از حاصلخیزی و سرسبزی سرزمین عادیان دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 7 - 3

3 - استحکام سرزمین عاد و عظمت ساختمان های آن، مانع تأثیر عذاب الهی در تخریب و نابودی آن نبود.

کیف فعل ربّک .. إرم ذات العماد

354- هجرت از سرزمین قوم لوط

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 171 - 4

4 - نجات لوط (ع) و اهلش از عذاب الهی، در گرو خروج آنان از شهر

فنجینه و أهله أجمعین . إلاّ عبورًا فی الغبرین

از واژه «الغابین» استفاده می شود که بر جای ماندگان در شهر، گرفتار عذاب شدند و بیرون روندگان از شهر نجات یافتند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 172 - 1

1 - هلاکت قوم لوط، پس از خروج وی و خاندان مؤمنش از شهر

فنجینه و أهله .. ثمّ دمّرنا الآخرین

«تدمیر» (مصدر «دمّرنا») مرادف «إهلاک» و به معنای نابود کردن و از میان برداشتن است؛ یعنی، «سپس دیگران را هلاک گردانیدیم».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13- نجات لوط (ع) و خانواده اش در گرو خروج آنان از دیار قوم لوط بود .

فأسر بأهلك بقطع من الیل

14- لوط (ع) موظف بود پیش از نزول عذاب ، به طور محرمانه و بدون آگاهی قومش ، از دیار آنان خارج شود .

فأسر بأهلك بقطع من الیل

تأکید فرشتگان بر اینکه لوط(ع) باید شبانه کوچ کند، می تواند اشاره به برداشت فوق باشد. گفتنی است که این احتمال، در صورتی موجه است که سخن فرشتگان با لوط(ع) (فأسر ...) در شب نزول عذاب نبوده باشد؛ بلکه در روز قبل، آن سخن ایراد شده باشد.

15- فرشتگان ، از لوط (ع) و خاندانش خواستند که به هنگام خروج از دیارشان ، از حرکت باز نایستند و به سوی خانه و

کاشانه باز نگردند .

و لایلتفت منکم أحد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 65 - 3، 1

1- فرشتگان ، از حضرت لوط (ع) خواستار خارج ساختن خاندانش از شهر در پاسی از شب ، جهت نجات از عذاب الهی شدند .

فأسر بأهلك بقطع من الیل

3- لوط (ع) ، مأموریت یافت که هم زمان با خارج ساختن خاندانش از شهر ، خود نیز در پی آنان حرکت کند .

فأسر بأهلك . . . و اتبع أدبرهم

355- هجرت از سرزمین مصر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 86 - 6، 7

6- بنی اسرائیل ، خواهان هجرت از سرزمین مصر به سرزمین دیگر بودند .

و نجنا برحمتک من القوم الکفرین

7- بنی اسرائیل ، در دعای خویش از خداوند خواستند : زمینه هجرتشان از سرزمین مصر به سرزمینی دیگر را فراهم کند .

و نجنا برحمتک من القوم الکفرین

جمله «و نجنا برحمتک من القوم الکفرین» به معنای (ما را از کافران خلاص نما) است و مقصود از آن می تواند درخواست هجرت به سرزمین دیگر باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 17 - 2

2- موسی و هارون (ع) ، مأمور هجرت از سرزمین مصر به همراه بنی اسرائیل

أن أرسل معنا بنی إسرئیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 52 - 1

1 - وحی خداوند به موسی (ع) در خارج ساختن شبانه بنی اسرائیل از سرزمین مصر

و أوحینا إلی موسی أن أسر بعبادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 55 - 4

4 - گریز بنی اسرائیل از مصر، تهدیدی علیه منافع فرعونیان

وإثم لنا لغائظون

ص: 319

چنانچه خشم فرعونیان به خاطر این باشد که با گریز بنی اسرائیل از مصر، نیروی کار عظیمی از دستشان خارج می شد و زیان بسیاری بر آنان وارد می گشت، برداشت یاد شده به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 57 - 3

3- فرمان خداوند به حرکت شبانه بنی اسرائیل ، طرحی برای بیرون کشاندن فرعونیان از سرزمینشان

آن اسر بعبادی .. فأخرجهم من جنّـت و عیون

356- هجرت به سرزمین با برکت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 71 - 6

6- هجرت از محیط آلوده و بلاد کفر و شرک به سرزمین پاک و برکت خیز امری است بایسته و سزاوار .

و نَجِّينَه و لوطًا اِلَى الْاَرْضِ الَّتِي بَرَكْنَا فِيهَا

357- هجرت به مشرق سرزمین مصر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 60 - 2

2- خط سیر بنی اسرائیل ، از مصر به سمت مشرق بود . *

فأتبعوهم مشرقین

برداشت یاد شده بدان احتمال است که «مشرقین» - چنان که برخی از مفسران گفته اند - به معنای «قاصدین جهة الشرق» باشد.

358- سرزمین های اسلامی

آزاد سازی سرزمین های اسلامی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 191 - 5

5- ضرورت باز پس گیری سرزمین های اسلامی از دست دشمنان دین و بیرون راندن ایشان از آن جا

و آخر جوهم من حیث آخر جوکم

ص: 320

359- اخراج دشمنان از سرزمین های اسلامی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 191 - 5

5- ضرورت باز پس گیری سرزمین های اسلامی از دست دشمنان دین و بیرون راندن ایشان از آن جا

و أخرجوهم من حيث أخرجوكم

360- اهمیت دفاع از سرزمین های اسلامی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 38 - 2

2- ملاک وجوب شرکت مسلمانان در پیکار با دشمنان ، دفاع از اسلام و سرزمین آن است ، نه خصوصیات رهبری جامعه و صلاحیت و عدم صلاحیت وی برای فراخوانی به جنگ .

يأيها الذين ءامنوا ما لكم إذا قيل لكم انفروا في سبيل الله

به کارگیری فعل مجهول (قيل) و عدم ذکر نام و خصوصیات کسی که فرمان جهاد را صادر می کند، مفید برداشت فوق است.

361- گسترش سرزمین های اسلامی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 41 - 1

1- خداوند پی در پی از حاکمیت کفرپیشگان بر زمین می کاست و بر سرزمین های اسلامی و حاکمیت آن می افزود .

أولم يروا أنّا نأتى الأرض ننقصها من أطرافها

مفسّران در تفسیر آیه فوق چند نظر ابراز کرده اند. برخی گفته اند: مراد از «الأرض» مطلق زمین است و مقصود از کاستن از نواحی آن، میراندن و هلاک کردن اهل زمین در اطراف و نواحی گوناگون آن می باشد. و برخی گفته اند: مراد از «الأرض» سرزمینهای تحت نفوذ کفر است و منظور از کاستن نواحی آن، کوتاه کردن سیطره کفرپیشگان از آن است که طبعاً به حاکمیت اسلام بر آن جا می انجامد.

سرزمین های خشک

362- {سرزمین های خشک}

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 57 - 2

2 - خداوند باد های نویددهنده باران را به حرکت می آورد و ابرها را به سرزمین های خشک گسیل می دارد .

و هو الذی یرسل الریح بشراً بین یدی رحمته .. سقنه لبلد میت

ص: 321

7- سرزنش

1- آثار سرزنش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 23 - 1

1 - آدم و حوا پس از توبیخ خداوند بر تناول از شجره نهی شده، به خطای خویش پی بردند و بدان اعتراف کردند.

قالا ربنا ظلنا أنفسنا

2- دلایل سرزنش کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 10 - 9

9- توبیخ مشرکان و کافران از سوی خدا، به خاطر استکبارشان در برابر قرآن

قل أریتم إن کان من عند اللّٰه و کفرتم به . . . و استکبرتم

3- دلایل سرزنش مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 5 - 4

4- سرزنش مشرکان از سوی خداوند، به سبب روی گرانی از درگاه او و توجه به عناصری عاجز و ناتوان

من أضلّ ممّن یدعوا من دون اللّٰه من لا یستجیب له إلی یوم القیمه و هم عن دعائهم غ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 10 - 9

9- توبیخ مشرکان و کافران از سوی خدا، به خاطر استکبارشان در برابر قرآن

قل أریتم إن کان من عند اللّٰه و کفرتم به . . . و استکبرتم

4- رد سرزنش محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 54 - 3

3 - سرزنش نشدن پیامبر (صلی الله علیه و آله)، بر روی گردانی از کافران لجوج

فتولّ عنهم فما أنت بملوم

5- زمینه سرزنش یونس (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 142 - 2

2 - حضرت یونس (ع) به جهت خروج عجولانه از میان قوم خود، سزاوار سرزنش شد .

إذ أبق إلى الفلك .. فالتقمه الحوت و هو ملیم

«ملیم» (اسم فاعل از «الأم») به معنای «دخل فی الملامه» (ملامت شد) است؛ چنان که به کسی که وارد حرم شد، گویند: «أحرم» و یا این که همزه «الأم» برای صیروت است؛ یعنی، «صار ذا ملامه» (مستحق ملامت گردید).

6- سرزنش آدم (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 22 - 17

17 - آدم و همسرش به سبب نادیده گرفتن نهی و هشدار خداوند، مورد توبیخ او قرار گرفتند.

و نادیهما ربهما ألم أنهکما .. و أقل لکما إن الشیطن لکما عدو مبین

7- سرزنش آرزوی ناپسند

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 119 - 5

5 - ناپسندی آرزوهای پوچ و شیطانی

8- سرزنش آزر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 52 - 2

2- حضرت ابراهیم (ع) بت و بت پرستی را به شدت تحقیر کرد و پدر و قومش را به خاطر این کار مورد سرزنش قرار داد .

ص: 323

إذ قال لأبيه وقومه ما هذه التماثيل

اشاره کردن به بت ها با اسم اشاره نزدیک (هذه) و نیز تعبیر «تماثيل» (صورت ها و مجسمه های بی جان)، حاکی از تحقیر بت و بت پرستی به وسیله ابراهیم(ع) است. گفتنی است استفهام در «ما هذه...» - به قرینه مقام - توییحی است.

9- سرزنش آمیزش در صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 6 - 4

4- ارضای غرایز جنسی حتی از راه آمیزش با همسر و یا کنیز خود، مورد ملامت در بینش برخی از مردم عصر بعثت

فإنهم غیر ملومین

تعبیر «غیر ملومین» (نکوهیده نیستند)، می تواند تعریض به اندیشه رهبانانی باشد که هرگونه ارضای غرایز جنسی را، منافی با مقامات معنوی می پنداشتند.

10- سرزنش ابلیس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- اعراف - 7 - 12 - 1

1- ابلیس، مورد سرزنش و بازپرسی خداوند به سبب تمرد از سجده بر آدم

قال ما منعك ألا تسجد

در توجیه وجود کلمه «لا» در «ألا تسجد» چند نظر وجود دارد: برخی گفته اند «لا» زایده و برای تأکید است. و برخی دیگر گفته اند «منعك» متضمن معنای «دعاك» است که در این صورت لا نافی خواهد بود. یعنی چه چیز تورا واداشت که سجده نکنی.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- اعراف - 7 - 18 - 1

1- خداوند، ابلیس را با تحقیر و سرزنش و به گونه ای ننگ آور و ذلتبار از جایگاه رفیعش اخراج کرد.

قال أخرج منها مذعوما مدحورا

«مدحور» به معنای رانده شده با خواری و ذلت است. (لسان العرب).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 32 - 1

1- خداوند ، به خاطر تمرد ابلیس از سجده بر آدم (ع) ، او را مورد سرزنش قرار داد .

قال یابلیس ما لک ألاّ تكون مع السجدين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 75 - 1

ص: 324

1 - سرزنش ابلیس از سوی خداوند ، به خاطر نافرمانی از سجده بر آدم (ع)

قال یابلیس ما منعک آن تسجد

برداشت یاد شده از آن جا است که آیه شریفه، در مقام توبیخ ابلیس و محکومیت عمل او است.

11- سرزنش اتکا به غیر خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - پس - 36 - 74 - 7

7 - کسانی که به غیر خدا اتکا کنند و از غیر او یاری بطلبند ، مورد سرزنش خداوند هستند .

و اتّخذوا من دون الله ءالهة لعلّهم ینصرون

12- سرزنش اتکا به مال

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - لیل - 92 - 8 - 3

3 - اعتماد به اموال خویش و احساس بی نیازی در برابر پاداش های موعود خداوند ، خصلتی نکوهیده است .

و صدّق بالحسنی . . . فأما من ... استغنی

مراد از «استغنی» - به قرینه جمله «صدّق بالحسنی» در آیات پیشین - ممکن است استغنائی از «حسنی» (پاداش های نیک خداوند) باشد. بیان فرجام دشوار (العسری) برای صاحبان این خصلت ها (در آیات بعد) بیانگر نکوهش آن خصلت ها است.

13- سرزنش اجتناب از عبرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 9 - 2

2 - کاوش نکردن در سرگذشت امت های گذشته و عبرت نگرفتن از آنها ، مورد توبیخ خداوند است .

أولم یسیروا فی الأرض فینظروا کیف کان عقبه الذین من قبلهم

14- سرزنش احترام به علمای مسیحیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 31 - 2

2 - توبیخ یهود و نصارا از سوی خدا، به خاطر ارج نهادن به پیشوایان دینی خود (احبار و راهبان) تا حد پروردگاری

اتخذوا احبارهم و رهبنهم ارباباً من دون الله

ص: 325

15- سرزنش احترام به علمای یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 31 - 2

2 - توییح یهود و نصارا از سوی خدا، به خاطر ارج نهادن به پیشوایان دینی خود (احبار و راهبان) تا حد پروردگاری

اتخذوا احبارهم و رهبنهم ارباباً من دون الله

16- سرزنش احساس امنیت مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 45 - 3

3- احساس امنیت مشرکان توطئه گر علیه پیامبر (صلی الله علیه و آله)، مورد سرزنش خداوند است .

أفأمن الذين مكروا السيئات

همزه «أفأمن» برای استفهام توییحی است.

17- سرزنش اختلاف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 19 - 11

11 - ستیز عالمان حسود با یکدیگر، نشان بی دینی و تسلیم نبودن آنان در برابر خداست .

انّ الدين عندالله الاسلام و ما اختلف الذين . . . بغياً بينهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- آل عمران - 3 - 152 - 11

11 - جامعه ایمانی در معرض خطر سستی، تفرقه و سرپیچی از رهبری صالح خویش، پس از نیل به پیروزی

حتی اذا فشلتم . . . من بعد ما اریکم ما تحبّون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - اختلاف و تفرقه با انگیزه زیاد خواهی و تجاوزگری ، نکوهیده و مورد تهدید خداوند

فما اختلفوا إلا من بعد ما جاءهم العلم بغیا بينهم إن ربك یقضی بینهم یوم القی -

ذکر «إن ربك..» - در پی یادآوری اختلافات آگاهانه و تجاوزگرانه بنی اسرائیل - می تواند هشدار برای تمامی جوامع تفرقه گرا و تجاوززیشه باشد.

ص: 326

18- سرزنش اختلاف افکنی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 102 - 31

31 - جدایی انداختن بین زن و شوهر ، امری نکوهیده و حرام است .

ما یفرقون به بین المرء و زوجته و ما هم بضارین . . . إلا یاذن الله

19- سرزنش اختلاف دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 118 - 8

8- اختلافات دینی و مذهبی ، امری ناروا و نکوهیده است .

و لو شاء ربک لجعل الناس أمة واحدة و لایزالون مختلفین

20- سرزنش اخروی جنیان گمراه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 130 - 1

1 - گمراهان جن و انس در قیامت به صورت جمعی مورد بازخواست و توبیخ قرار خواهند گرفت.

یمعشر الجن و الإنس ألم یأتکم رسل

21- سرزنش اخروی حق ستیزان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 73 - 1

1 - سرزنش شدن کافران حق ستیز در قیامت از سوی خداوند

ثمّ قیل لهم این ما کنتم تشرکون

استفهام در «این ما کنتم» توبیخی است.

22- سرزنش اخروی دنیا طلبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 18 - 9

ص: 327

9- دنیاطلبان در آخرت ، مورد نکوهش واقع شده و از رحمت خداوند محروم و مطرود خواهند شد .

من كان يريد العاجله .. ثم جعلنا له جهنم يصلها مذمومًا مدحورًا

23- سرزنش اخروی شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- ابراهیم - 14 - 22 - 13، 12

12- شیطان در قیامت به پیروان خود اعلام می کند که آنان به جای سرزنش او باید خود را به سبب اطاعت بی دلیل از وی سرزنش کنند .

وقال الشیطن .. فلاتلومونی و لوموا أنفسکم

13- شیطان در قیامت مورد سرزنش و ملامت پیروان خود قرار خواهد گرفت .

فلاتلومونی و لوموا أنفسکم

24- سرزنش اخروی ظالمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 57 - 5

5- ظالمان ، در روز قیامت ، راهی برای رهایی از وضعیّت رقت بار و مذمت آلود خویش ندارند .

الذین ظلّموا .. ولا هم يستعتبون

«إستعتاب» - مصدر «یستعتبون» - به معنای این است که از شخص خاطی، خواسته شود که وی از خطایش بازگردد (مفردات راغب) و

نیز به معنای طلب رضایت آمده است (المنجد).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 24 - 11

11 - ظالمان ، مورد سرزنش و تحقیر در قیامت

وقیل للظلمین ذوقوا ما کنتم تکسبون

تعبیر «بچشید ..» برای سرزنش و تحقیر می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 45 - 9

9- گمراهان ستمکار، در روز قیامت، مورد سرزنش اهل ایمان خواهند بود.

وقال الذين ءامنوا إنّ الخسرین الذین خسروا أنفسهم

ص: 328

25- سرزنش اخروی غافلان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 22 - 2

2- مردمان غافل از آخرت ، مورد توبیخ الهی در صحنه قیامت

لقد كنت في غفلة من هذا

26- سرزنش اخروی کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 48 - 4

4 - اصحاب اعراف با به رخ کشیدن بی ثمری امکانات مادی و قدرت های دنیوی کافران ، آنان را ناکام خوانده و شماتت می کنند .

قالوا ما اغنى عنكم جمعكم و ما كنتم تستكبرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 73 - 1

1 - سرزنش شدن کافران حق ستیز در قیامت از سوی خداوند

ثم قيل لهم أين ما كنتم تشركون

استفهام در «أين ما كنتم..» توییخی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جاثیه - 45 - 31 - 1

1 - کافران در قیامت ، مورد ملامت و سرزنش به خاطر استکبار در برابر آیات الهی

و أمّا الذين كفروا أفلم تكن آيتي تتلى عليكم فاستكبرتم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 20 - 11، 2

2- سوق داده شدن کافران به سوی دوزخ ، به تدریج و همراه با سرزنش و توبیخ

و یوم یعرض الذین کفروا علی النار اذہبتم طیبتکم

از این که کافران نخست بر آتش عرضه می شوند و همراه با آن زشت کاری گذشته شان به رخ آنان کشیده می شود، مطلب بالا استفاده می شود.

11- عرضه کافران بر آتش ، همراه با سرزنش و توبیخ ، گوشه ای از عذاب ذلّت بار آنان *

یوم یعرض .. اذہبتم طیبتکم فی الحیاتکم الدنیا و استمتعتم بها فالیوم تجزون عذا

برداشت بالا بدان احتمال است که نفس عرضه کافران بر آتش و توبیخ آنان، خود جزئی از عذاب خفت بار آنان باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 329

4- سرزنشِ نگهبانانِ دوزخ، شکنجه و عذابِ روحی برای کافرانِ دوزخی است.

سألهم خزنتها ألم يأتكم نذير

سرزنشِ نگهبانانِ دوزخ از کسانی که خود در آتشِ دوزخ می سوزند و شکنجه می شوند، می تواند شکنجه دیگری برای آنان از جهت روحی باشد.

27- سرزنشِ اخروی گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- انعام - 6 - 130 - 1

1 - گمراهان جن و انس در قیامت به صورت جمعی مورد بازخواست و توبیخ قرار خواهند گرفت.

يَمْعَشِرُ الْجَنِّ وَالْإِنْسِ أَلَمْ يَأْتِكُمْ رَسُلٌ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 45 - 9

9 - گمراهان ستمکار، در روز قیامت، مورد سرزنش اهل ایمان خواهند بود.

وَقَالَ الَّذِينَ ءَامَنُوا إِنَّ الْخٰسِرِينَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنفُسَهُمْ

28- سرزنشِ اخروی مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 92 - 1

1 - سرزنش شدن مشرکان در قیامت، به خاطر پرستش غیر خدا

وَقِيلَ لَهُمْ أَيْنَ مَا كُنْتُمْ تَعْبُدُونَ

استفهام در «أين ما كنتم..» متضمن معنای توبیخ و ملامت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- سرزنش و استهزا، از عذاب های روحی منکران معاد و مشرکان در موقف و بر سر راه دوزخ

ما لکم لاتناصرون

برداشت یاد شده از «ما»ی استفهامیه در «ما لکم» - که در صدد توبیخ و تهکم است - به دست می آید.

29- سرزنش اخروی مکذبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 330

3 - سخن ملامت بار و استهزاآمیز مأموران الهی نسبت به تکذیب گران ، به هنگام رویه رو شدن آنان با آتش دوزخ

هذه النار التي كنتم بها تكذبون

جمله «هذه النار..»، می تواند گفتار الهی و یا سخن مأموران خداوند (همانان که تکذیب گران را به عنف و قهر به سوی دوزخ رانده اند) باشد. برداشت بالا بر پایه احتمال دوم است.

30- سرزنش اخروی مکذبان معاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 21 - 5,6

5 - منکران معاد ، به وقت زنده شدن شان در عرصه قیامت ، مورد سرزنش قرار خواهند گرفت .

هذا يوم الفصل الذي كنتم به تكذبون

جمله «هذا يوم الفصل» در مقام توییح و تقریع است.

6 - سرزنش شدن ، نخستین عذاب روحی منکران معاد به وقت زنده شدن شان در عرصه قیامت

هذا يوم الفصل الذي كنتم به تكذبون

برداشت یاد شده از آن جا است که پیش از طرح هرگونه عذابی برای منکران معاد، آنان مورد سرزنش الهی قرار خواهند گرفت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 25 - 2

2 - سرزنش و استهزا ، از عذاب های روحی منکران معاد و مشرکان در موقف و بر سر راه دوزخ

ما لكم لاتناصرون

برداشت یاد شده از «ما»ی استفهامیه در «ما لكم» - که درصدد توییح و تهکم است - به دست می آید.

31- سرزنش اذیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - رجوع مرد به زن به قصد آزار و اذیت ، تعدی به حدود الهی و ظلم است .

تلك حدود الله فلا تعتدوها و من يتعد حدود الله فأولئك هم الظالمون . . . و لا تمس

6 - رجوع مرد به زن مُطلقه با قصد آزار ، ظلم به خویشتن است .

و لا تمسكوهنّ ضراراً لتعتدوا و من يفعل ذلك فقد ظلم نفسه

10 - رجوع مرد به زن مُطلقه به قصد آزار ، مسخره گرفتن آیات الهی است .

و لا تمسكوهنّ ضراراً . . . و لا تتخذوا آیات الله هُزُواً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 331

1 - ارزش و برتری گفتار پسندیده و عفو و گذشت ، نسبت به بخششی که آزار به دنبال دارد .

قول معروف و مغفره خیر من صدقه یتبعها اذی

10 - نباید پس از انفاق ، با گفتاری ناصواب و یا آشکار ساختن فقر نیازمندان ، آنان را آزرده .

قول معروف و مغفره خیر من صدقه یتبعها اذی

12 - غنای الهی ، کفایت کننده نیاز محرومان از انفاق های همراه با آزار و اذیت

و الله غنی حلیم

بکارگیری صفت «غنی» بیانگر این است که نیازی به انفاق همراه با آزار محرومان نیست و خداوند با غنای خود روزی آنان را خواهد داد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 264 - 11

11 - انفاق های آمیخته با ریا و همراه با منت و اذیت ، نوعی کفر است .

یا ایها الذین امنوا . . . و الله لا یهدی القوم الکافرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 272 - 3

3 - دلجویی خداوند از پیامبر (صلی الله علیه و آله) برای رفع نگرانی و ناراحتی وی از انفاق آلوده به ریا و منت و آزار برخی از مسلمانان

لیس علیک هدیهم

32- سرزنش اذیت همسایه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 14 - 12

12 - « قال النبی (صلی الله علیه و آله) قال : من آذی جاره طمعاً فی مسکنه ورثه الله داره و هو قوله « وقال الذین کفروا . . . فأوحی إلیهم ربهم لنهلکن الظالمین . ولنسکننکم الأرض من بعدهم » ؛

رسول خدا(صلی الله علیه و آله) فرمود: هر کس همسایه خود را، به طمع گرفتن خانه اش اذیت کند، خداوند خانه خودش را نصیب همسایه خواهد کرد و این سخن خداوند است: «قال الذین کفروا .. فأوحی إليهم ربهم...».

33- سرزنش اذیت یتیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ماعون - 107 - 6 - 8

8 - ریاکاری شخص نمازگزار ، نکوهیده تر از یتیم آزاری و رسیدگی نکردن به مستمندان است .

الذی یدعّ الیتیم . ولا یحصّصّ ... فویل للمصلّین ... الذین هم یراءون

آوردن حرف «فاء» در خصلت سومی که برای مکذبان جزا شمرده شده است، بیانگر آن است که آن خصلت، با تمام ویژگی

ص: 332

هایش، نکوهیده تر از دو خصلت نخست است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ماعون - 107 - 7 - 6

6 - مضایقه کردن نمازگزاران غافل و ریاکار، از عاریه دادن لوازم زندگی خود به نیازمندان، نکوهیده تر از یتیم آزاری و بی توجهی به فقیران است.

الذی یدعّ الیتیم... و لایحصّ... فویل للمصلّین. الذین... و یمنعون الماعون

با آن که تعبیر «فویل للمصلّین»، ادامه بیان اوصاف کسانی است که جزای الهی را تکذیب کردند؛ ولی حرف «فاء» و تغییر سیاق، نشانگر تفاوت درجه آن با دو وصف قبل است. بنابراین وصفی که در این آیه، از ویژگی های همان «مصلّین» شمرده شده است، نارواتر از اوصافی است که در آیه دوم و سوم آمده بود.

34- سرزنش ارنداد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 25 - 3

3- روی گردانی از دین، پس از گرایش و تمایل به آن، عملی ارتجاعی و مورد نکوهش

إنّ الذین ارتدّوا علی أذرهم من بعد.. الشیطن سؤل لهم

35- سرزنش ارضای غریزه جنسی در صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 6 - 4

4- ارضای غرایز جنسی حتی از راه آمیزش با همسر و یا کنیز خود، مورد ملامت در بینش برخی از مردم عصر بعثت

فإنّهم غیر ملومین

تعبیر «غیر ملومین» (نکوهیده نیستند)، می تواند تعریض به اندیشه رهبانانی باشد که هرگونه ارضای غرایز جنسی را، منافی با مقامات معنوی می پنداشتند.

36- سرزنش استغفار برای مشرکان

20 - استغفار مؤمنان برای مشرکان ، حتی با وجود پیوند خویشاوندی ، امری نکوهیده است . *

قد کانت لکم أسوه حسنه فی إبرهیم . . . إلا قول إبرهیم لأئیه لأستغفرنّ لک

برداشت یاد شده، بدان احتمال است که «إلا قوم إبراهیم» استثنا از «أسوه حسنه» باشد.

ص: 333

37- سرزنش استغنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 181 - 3

3 - ناروایی احساس و ابراز غنا و بی نیازی ، در برابر خدا

لقد سمع الله قول الذين قالوا ان الله فقير ونحن اغنياء

38- سرزنش استكبار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 34 - 15

15 - خود بزرگ بینی از خصلت های نکوهیده و شیطانی

أبي و استكبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 83 - 2

2- پیدایش روحیه استکباری با برخوردار شدن از امکانات مادی و نعمت های الهی ، امری مذموم و مورد نکوهش خداوند

و إذا أنعمنا على الإنسان أعرض و ثنا بجانبه

39- سرزنش استماع دروغ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 41 - 20

20 - ناپسندی گوش سپاری به گفتار دروغ و دروغ بستن بر دیگران

سمعون للكذب

«للكذب» یا مفعول به است برای «سمعون» و یا مفعول له. برداشت فوق بر اساس هر دو احتمال می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رغبت به شنیدن دروغ ها و شایعات ، پذیرش احکام تحریف شده ، حرامخواری و رشوه گیری ، بسی زشت و نارواست .

سمعون للكذب اكلون للسحت

ص: 334

40- سرزنش استماع سخن ناپسند

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 18 - 2

2 - سخن فاقد حسن و خوبی ، شایسته استماع و گوش سپردن نیست .

الذین یستمعون القول فیَتَّبِعُونَ أحسنه

به کار رفتن تعبیر «أحسن» (بهترین)، می تواند گویای این حقیقت باشد که سخنانی شایسته شنیدن است که در آنها حسنی وجود داشته باشد. در این صورت می توان از میان آنها، احسن و بهترین را برگزید و از آن پیروی کرد.

41- سرزنش استماع شایعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 42 - 8

8 - رغبت به شنیدن دروغ ها و شایعات ، پذیرش احکام تحریف شده ، حرامخواری و رشوه گیری ، بسی زشت و نارواست .

سمعون للكذب اكلون للسحت

42- سرزنش استمداد از غیر خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 74 - 7

7 - کسانی که به غیر خدا اتکا کنند و از غیر او یاری بطلبند ، مورد سرزنش خداوند هستند .

و اتَّخَذُوا مِن دُونِ اللَّهِ ءَالِهَةً لَّعَلَّهُم یَنصُرُونَ

43- سرزنش استهزا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 212 - 9

9 - نکوهش تمسخر مؤمنان

و يسخرون من الذين امنوا

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

17 - زخرف - 43 - 57 - 8

8 - موضع گیری عجولانه و مسخره آمیز در برابر مسائل ، امری نکوهیده و ناپسند

و لَمَّا ضَرَبَ ابْنُ مَرْيَمَ مِثْلًا إِذَا قَوْمُكَ مِنْهُ يَصِدُّونَ

با توجه به واژه «إذا» استفاده می شود که مشرکان بدون تأمل و تعقل در برابر داستان عیسی (ع)، موضع گیری می کردند و خداوند این را مورد سرزنش قرار داده است.

ص: 335

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 11 - 4

4 - وسیله تمسخر قرار دادن مشخصات جسمی و اخلاقی هر قوم، کاری نکوهیده و مورد نهی الهی است . *

لایسخر قوم من قوم

احتمال می رود واژه «قوماً»، اشاره به عیب جویی های گروهی باشد که معمولاً طایفه ای برای طایفه دیگر، شهری برای شهر دیگر و نژادی برای نژاد دیگر معمول می دارند.

44- سرزنش اسراف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 32 - 28

28 - اسراف و قانونشکنی ، با وجود تعالیم انبیا ، بسی ناروا و ناپسند

ثم ان كثيراً منهم بعد ذلك فى الارض لمسرفون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 141 - 14

14 - اسراف (زیاده روی در مصرف یا انفاق) کاری حرام و نکوهیده است.

و لاتسرفوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 31 - 4

4 - جواز بهره گیری از خوردنیها و نوشیدنیها تا آنجا که به اسراف نینجامد.

كلوا و اشربوا و لاتسرفوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 128 - 4

4- ساختن آثار بی ثمر، خارج از نیاز و صرفاً بازیگرانه، مورد نکوهش در بینش دین و رهبران الهی

أَتَبْنُونَ بِكُلِّ رِيحٍ ءَايَةَ تَعْبَثُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 5 - 9

9- اسراف و استفاده بی رویه از نعمت های الهی، امری ناشایست *

أَنْ كُنْتُمْ قَوْمًا مُّسْرِفِينَ

برداشت یاد شده بدین احتمال است که مراد از اسراف، اسراف مصطلح باشد.

ص: 336

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 31 - 7

7- برتری جویری و اسراف ، از پدیده های منفی و مورد نکوهش در زندگی انسان ها

إِنَّهٗ كَانَ عَالِيًا مِّنَ الْمُسْرِفِينَ

45- سرزنش اسناد جاهلانه به خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 68 - 12

12 - نسبت دادن چیزی به خداوند ، بدون دلیل قاطع و بی اطلاع از درستی و نادرستی آن ، امری ناپسند و مورد نکوهش خداوند است .

قَالُوا اتَّخَذَ اللَّهُ وَلَدًا... إِنْ عِنْدَكُمْ مِّنْ سُلْطٰنٍ بِهٰذَا أَتَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ

46- سرزنش اشاعه فحشا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 148 - 1

1 - ناخشنودی خداوند از سخنی که افشا کننده بدی ها و زشتی های دیگران باشد .

لَا يُحِبُّ اللَّهُ الْجَهْرَ بِالسُّوءِ مِنَ الْقَوْلِ إِلَّا مَن ظَلَمَ

در برداشت فوق ، «من القول»، بیان برای «الجهر» گرفته شده است و با توجه به استثنای «الا من ظلم» معلوم می شود مراد، افشای بدیهای دیگران است.

47- سرزنش اشراف فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 77 - 1

1 - حضرت موسی (ع) ، فرعون و سران حکومتش را ، به خاطر انکار معجزه ای که در حق بودن آن تردیدی نبود ، مورد ملامت و سرزنش قرار داد .

قَالَ مُوسَى أَتَقُولُونَ لِلْحَقِّ لَمَّا جَاءكُمْ أَسْحَرْتُ هٰذَا

48- سرزنش اشراف قوم سبأ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 36 - 6

ص: 337

6- توبیخ دربار سبا توسط سلیمان (ع)، به خاطر تلقی مادی و نادرست آنان از نامه و دعوت وی

قال أتمدونن بمال

استفهام در «أتمدونن» برای توبیخ و سرزنش است.

49- سرزنش اشراف قوم نوح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8- هود - 11 - 30 - 5

5- نوح (ع)، اشراف و سران قومش را، به خاطر توجه نکردن به پیامد های طرد مؤمنان توبیخ کرد.

أفلاتذکرون

استفهام در «أفلاتذکرون» استفهام توبیخی است.

50- سرزنش اصحاب اخدود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20- بروج - 85 - 4 - 2

2- ایجادکنندگان کوره آدم سوزی (اصحاب اخدود)، مورد نفرین خداوند و مشمول شدیدترین توبیخ های او

قتل أصحاب الأُخدود

فعل «قتل»، برای نفرین به کار رفته است. مفاد نفرین های خداوند توبیخ و تهدید است؛ زیرا معنای حقیقی نفرین درباره خداوند تصور ندارد.

51- سرزنش اصحاب الجنه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19- قلم - 68 - 28 - 6

6- سرزنش شدن باغداران یمنی از سوی برادر خردمند و معتدل خود، به سبب فراموش کردن یاد خدا و محروم ساختن مستمندان از محصولات باغ

قال أوسطهم ألم أقل لكم لولا تسبیحون

مطلب یاد شده، با توجه به این نکته است که همزه در «ألم» برای استفهام توییخی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 30 - 1

1 - باغداران یمنی پس از مشاهده محرومیت خود و مستمندان از محصولات باغ، به سرزنش همدیگر پرداختند.

فأقبل بعضهم على بعض يتلومون

ص: 338

52- سرزنش اصحاب ایکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 177 - 5

5- اصحاب ایکه مورد سرزنش شعیب (ع) به خاطر بی تقوایی و گنه پیشگی

إذ قال لهم شعيب ألا تتقون

استفهام در جمله «ألا تتقون» می تواند برای توبیخ و سرزنش باشد. برداشت یاد شده بر پایه این احتمال است.

53- سرزنش اصرار بر عقیده باطل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 3 - 3

3- پافشاری بر عقاید باطل و فاقد مبانی علمی ، امری نکوهیده و مورد سرزنش خداوند

و من الناس من يجدل في الله بغير علم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 8 - 3

3- جدل و پافشاری بر عقاید باطل و فاقد مبانی علمی ، امری است نکوهیده در پیشگاه خداوند .

و من الناس من يجدل في الله بغير علم

54- سرزنش اضرار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 12 - 15

15 - لزوم پرهیز از اضرار به دیگران

من بعد وصيّه يوصي بها او دين غير مضارّ

«دين و وصيّت» با تمام اهمیتی که به آن داده شده، آنجا که به ضرر دیگران تمام شود، فاقد اعتبار است و باید از آن پرهیز شود. بنابراین در

غیر وصیت و دین نیز به طریق اولی پرهیز از آن ضروری است.

55- سرزنش اضلال

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 69 - 6،8

6 - تلاش برای گمراه کردن دیگران ، افزودن بر گمراهی خود است .

ص: 339

وَدَّت . . . لَوْ يَضْلُونَكُمْ وَ مَا يَضْلُونَ إِلَّا أَنْفُسَهُمْ

8- کسانی که در جهت گمراه نمودن دیگرانند ، از افزودن بر گمراهی خود بی خبرند .

و ما يَضْلُونَ إِلَّا أَنْفُسَهُمْ

56- سرزنش اطاعت از دشمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 60 - 11

11 - اطاعت از دشمن ، امری است مذموم و ناپسند .

أَلَمْ أَعْهَدْ إِلَيْكُمْ . . . إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُّبِينٌ

57- سرزنش اطاعت از شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 142 - 8

8 - خوردن روزی خداوند و پیروی کردن از شیطان، کاری است ناشایست و نکوهیده.

كُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ وَ لَا تَتَّبِعُوا خُطُوتَ الشَّيْطَانِ

58- سرزنش اطاعت از هواپرستان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 28 - 31

31- آرا و پیشنهاد های هواپرستان ، بی ارزش ، و اطاعت از آن ناروا است .

وَ لَا تَطْعَمِنْ . . . اتَّبِعْ هَوِيَهُ

59- سرزنش اطمینان به حسن فرجام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 50 - 12

12 - غرور و اطمینان به سرنوشت نیک اخروی ، امری نکوهیده است .

ولئن رجعت إلى ربِّي إنّ لي عنده للحسنى

ص: 340

60- سرزنش اطمینان به سعادت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 54 - 8

8- مؤمنان، نباید به ایمان خویش مغرور بوده و به سعادت ابدی خود مطمئن باشند.

رَبِّكُمْ أَعْلَمُ بِكُمْ إِنَّ يَشَأْ يُرْحَمَكُم أَوْ إِنَّ يَشَأْ يُعَذِّبَكُم

بنابراینکه خطاب «رَبِّكُمْ» مؤمنان باشند ممکن است تعریضی باشد به مؤمنان که مبادا تصور کنند با داشتن ایمان، سعادتشان قطعی است و بر این اساس با سایر بندگان خدا تندی کنند. صدر آیه «رَبِّكُمْ أَعْلَمُ بِكُمْ» (خداوند آگاهترین به وضعیت شماست) می تواند به این معنای از آیه کمک نماید.

61- سرزنش اعراض از آیات خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 80 - 11

11 - سطحی نگری و بی تفاوتی انسان نسبت به مظاهر وجود و طبیعت، مورد نکوهش خداوند

و هو الذی یحی . . . أفلا تعقلون

62- سرزنش اعراض از ایمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 55 - 3

3- عدم گرایش مردم به ایمان، با مشاهده هدایت الهی، امری شگفت و مورد نکوهش خداوند است.

و ما منع الناس أن يؤمنوا إذ جاءهم الهدی

63- سرزنش اعراض از توحید عبادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 32 - 7

7 - روی برتافتن از توحید و یکتاپرستی و گرایش به شرک و بت پرستی، کاری شگفت و در پی دارنده نکوهش سخت خداوند

فذلکم اللہ ربکم الحق . . . فأنی تصرفون

64- سرزنش اعراض از عتق برده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 341

4 - حذف آزادسازی بندگان از فهرست کمک های مالی به جامعه ، شیوه ای مطرود در نظام انفاق های خداپسند

يقول اهلكت مالا لبدا .. فلاقتحم العقبه ... فك رقبه

65- سرزنش اعراض از فقرا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 28 - 23

23- خداوند پیامبر (صلی الله علیه و آله) را از پذیرش پیشنهاد رفاه مندان در خصوص گسستن از طبقه محروم و عطف توجه به طبقه اشراف ، برحذر داشت .

و لاتطع من أغفلنا قلبه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ماعون - 107 - 6 - 8

8 - ریاکاری شخص نمازگزار ، نکوهیده تر از یتیم آزاری و رسیدگی نکردن به مستمندان است .

الذی یدعّ الیتیم . و لایحصّ ... فویل للمصلّین ... الذین هم یراءون

آوردن حرف «فاء» در خصلت سومی که برای مکذبان جزا شمرده شده است، بیانگر آن است که آن خصلت، با تمام ویژگی هایش، نکوهیده تر از دو خصلت نخست است.

66- سرزنش اعراض از قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 30 - 4

4 - مهجور ساختن و خارج کردن قرآن از صحنه زندگی ، عملی است که مورد شکوه پیامبر (صلی الله علیه و آله) در پیشگاه خداوند قرار خواهد گرفت .

وقال الرسول یربّ إنّ قومی اتّخذوا هذا القرآن مهجورًا

67- سرزنش اغواگری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 63 - 7

7- فریب دیگران با ظاهرسازی ، امری شیطانی و مذموم

فزیّن لهم الشیطن أعمالهم

ص: 342

68- سرزنش افترا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 41 - 20

20 - ناپسندی گوش سپاری به گفتار دروغ و دروغ بستن بر دیگران

سمعون للکذب

«للکذب» یا مفعول به است برای «سمعون» و یا مفعول له. برداشت فوق بر اساس هر دو احتمال می باشد.

69- سرزنش افراط

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 67 - 3

3 - افراط و زیاده روی در هر کاری - حتی در امور خیریه چون بخشش - امری مذموم و ناپسند

و الذین إذا أنفقوا لم یسرفوا و لم یقتروا و کان بین ذلک قوامًا

70- سرزنش افراط در سرور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 10 - 4

4- تکبر ، فخر فروشی و شادمانی مفرط بر اثر رسیدن به رفاه و آسایش ، رذایلی ناپسند و نکوهیده

و لئن أذقنه نعماء بعد ضراء مسته .. إنّه لفرح فخور

آیه بعد (إلا الذین ..) گویای این است که هدف قرآن از بیان خصلتهای یاد شده برای انسان (یؤوس ، کفور و ...) مجرد اخبار از چنین صفاتی برای او نیست؛ بلکه در مقام مذمت و نکوهش از انسانی است که چنین حالاتی را داراست.

71- سرزنش افساد در خویشاوندان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 100 - 24

24- ایجاد فساد میان خویشاوندان و واداشتن آدمیان به قطع رحم ، کاری شیطانی است .

من بعد أن نزع الشيطان بيني وبين إخوتي

72- سرزنش افشاگری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 148 - 1

ص: 343

1 - ناخشنودی خداوند از سخنی که افشا کننده بدی ها و زشتی های دیگران باشد .

لا یحب الله الجهر بالسوء من القول إلا من ظلم

در برداشت فوق، «من القول»، بیان برای «الجهر» گرفته شده است و با توجه به استثنای «الا من ظلم» معلوم می شود مراد، افشای بدیهای دیگران است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 96 - 8

8 - «عن أبي عبد الله (ع) . . . قال الحسنه التقيه و السینه الإذاعه . و قوله عزّوجلّ « اذفع بالتی هی أحسن السیئه » قال : التی هی أحسن التقيه . . . »

از امام صادق (ع) روایت شده است که فرمود: «حسنه» تقيه است و «سیئه» شایع کردن [اسرار] است. [در باره] قول خدای - عزّوجلّ - نیز «اذفع بالتی هی أحسن السیئه» فرمود: آنکه احسن است، همان تقيه می باشد...».

73- سرزنش اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 98 - 5

5 - سرزنش شدن اقوام پیشین ، به خاطر عدم ایمان به موقع و ثمربخش

فلولا کانت قریه ءامنت فنفعها إیمنها

«لولا» به معنای «هالا» است که برای ملامت بر گذشته و ترغیب بر آینده است (لسان العرب).

74- سرزنش اکثریت مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنکبوت - 29 - 63 - 17

17 - اکثر مشرکان ، به خاطر نیندیشیدن ، مورد سرزنش خداوندند .

ولئن سألتهم من نزل من السماء ماء . . . بل أكثرهم لا یعقلون

«بل» اضراب، به جهت انتقال از حمد خدا برای تمام بودن حجت وحدانیت او، برای مذمت مشرکان است.

75- سرزنش انحراف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 153 - 16

16 - گناه و انحراف آگاهانه ، دارای زشتی و پلیدی فزونتر

ثم اتخذوا العجل من بعد ما جاءتهم البینت

قید «من بعد . . .»، بیانگر این است که مذمت و تقبیح عملکرد اهل کتاب، بدان جهت است که ارتداد و کفرشان پس از

ص: 344

آگاهی و اتمام حجت بوده است.

76- سرزنش اندوه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 23 - 1

1 - انسان ، به خاطر چیزی که از دست می دهد ، نباید ناراحت و غمگین شود .

لکیلاتأسوا علی ما فاتکم

77- سرزنش اهانت به مهمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 68 - 6

6- تعرّض و اهانت به مهمان دیگران ، عملی ناپسند و ممنوع است .

قال إن هؤلاء ضیفی فلا تقضحون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 69 - 8

8- تعرّض و اهانت به مهمان دیگران ، عملی ناپسند و به دور از تقوایبشگی

قال إن هؤلاء ضیفی . . . و اتقوا الله و لاتخزون

78- سرزنش اهل انطاکیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 19 - 2,3

2 - مردم انطاکیه ، به دلیل شوم دانستن تذکرات پیامبران شان ، مورد سرزنش ایشان قرار گرفتند .

قالوا طنرکم معکم ائن ذکرتم

3 - مردم انطاکیه ، به جهت تهدید کردن پیامبران شان به سنگسار شدن و شکنجه ، مورد سرزنش ایشان قرار گرفتند .

قالوا طئركم معكم ائن ذكركم

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

15 - يس - 36 - 22 - 8

8 - مردم انطاكيه به علت كفر به خدا و انكار معاد ، مورد انتقاد و سرزنش مؤمن انطاكيه (حبيب نجار) قرار گرفتند .

و ما لي لا أعبد الذی فطرني وإليه ترجعون

بیشتر مفسران برآنند که آیه شریفه، در مقام تعریض و سرزنش مردم کافر انطاکیه می باشد و آمدن آن در قالب «و ما لی لا

ص: 345

«عبد» به جای «و ما لکم لاتعبدون» برای تأکید بیشتر است. گفتنی است آمدن جمله «ترجعون» به صیغه مخاطب، مؤید این حقیقت است.

79- سرزنش اهل کتاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 70 - 4 - 1

1 - کفر آگاهانه عالمان اهل کتاب به آیات خداوند (قرآن و پیامبر (صلی الله علیه و آله)) و تویخ آنان از سوی خداوند

یا اهل الکتاب لم تکفرون بایات اللّٰه و انتم تشهدون

با توجه به آیات قبل و بعد که درباره محاجّه، کتمان و درآمیختن حق به باطل است، استفاده می شود که مقصود از اهل کتاب، عالمان آنان هستند.

4 - نکوهش و سرزنش اهل کتاب به خاطر رضایتشان نسبت به اعمال ناروای علمای خود (گمراه ساختن دیگران) *

وَدّت طائفه من اهل الکتاب لو یضلونکم . . . لم تکفرون بایات اللّٰه

با توجه به اینکه سرزنش نسبت به همه اهل کتاب است، و گمراه ساختن دیگران مخصوص عالمان آنان است، برداشت فوق به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 99 - 1

1 - تویخ اهل کتاب ، به لحاظ ممانعت مؤمنان از راه خدا

قل یا اهل الکتاب لم تصدّون عن سبیل اللّٰه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 51 - 12

12 - نکوهش اهل کتاب (علمای یهود) ، به جهت قضاوت ظالمانه درباره مؤمنان و سازش با کافران

الم تر الی الذّین اوتوا نصیباً من الکتب یؤمنون

جمله «الم تر ..» دارای لحن مذمت گونه و اعتراض آمیز است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 58 - 12

12 - نکوهش خداوند از اهل کتاب به خاطر ترک اندیشه و تعقل در حقانیت دین و احکام و شعایر آن

ذلک بانهم قوم لایعقلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 59 - 2

2 - نکوهش خداوند از اهل کتاب به خاطر انتقاد آنان از ایمان مؤمنان به خدا، قرآن و کتب آسمانی

قل یا اهل الکتب هل تنقمون منا الا ان ءامننا باللّه . . . و ما أنزل من قبل

ص: 346

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 61 - 2

2 - نکوهش خداوند از اهل کتاب به خاطر برخورد منافقانه آنان با اهل ایمان

و إذا جاءوكم قالوا آمنا و قد دخلوا بالكفر و هم قد خرجوا به

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 62 - 10

10 - نکوهش شدید خداوند از اهل کتاب ، بخاطر آلودگی آنان به گناه ، ستمگری و حرام خواری

يسرعون في الاثم و العدون و اكلهم السحت لبئس ما كانوا يعملون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 20 - 7

7 - اهل کتاب، مورد توبیخ خداوند به جهت کتمان حقانیت پیامبر (صلی الله علیه و آله) و ایمان نیاوردن به او

الذين آتینهم الكتب .. الذين خسروا أنفسهم فهم لا يؤمنون

80- سرزنش اهل مدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 92 - 3

3- شعیب (ع) مردم مدین را به خاطر غفلت از خدا و رعایت نکردن جانب او، توبیخ و سرزنش کرد .

أرھطی أعزّ علیکم من الله واتخذتموه وراءكم ظھریاً

استفهام در جمله «أرھطی ...» انکار توبیخی است.

81- سرزنش بادیه نشینان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 16 - 1

1 - نکوهش اعراب (بادیه نشینان) از سوی خداوند ، به سبب تلاش برای مؤمن نمایاندن خویش ؛ علی رغم آگاهی خداوند به ایمان یا بی ایمانی آنان

قالت الأعراب ءامنا .. قل أتعلمون الله بدینکم و الله یعلم

82- سرزنش باغدار متکبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 347

1- بی توجهی رفاه مند مغرور به نقش اساسی مشیت خدا در امور ، مورد سرزنش مرد مؤمن قرار گرفت .

و لولا .. . قلت ما شاء الله

83- سرزنش بت پرستی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 32 - 7

7- روی برتافتن از توحید و یکتاپرستی و گرایش به شرک و بت پرستی ، کاری شگفت و در پی دارنده نکوهش سخت خداوند

فذلکم الله ربکم الحق .. . فأنی تصرفون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 66 - 6

6- شرک و بت پرستی و سرباز زدن از توحید ، اوج ناسپاسی انسان در برابر خدا

و هو الذی أحيایکم .. . إنَّ الإنسان لکفور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 125 - 11

11 - پرستش بت به جای عبادت نیکوترین آفریدگار ، عملی نابخردانه و سرزنش آمیز

أتدعون بعلاً و تذرون أحسن الخلقین

84- سرزنش بخل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 180 - 17، 25، 5

5- توجه به از جانب خدا بودن دارایی ها ، آسان کننده انفاق و بخشش و بیانگر زشتی و شناعة بخلورزی

و لا یحسبنّ الذّین یبخلون بما اتیهم الله من فضله

تذکر خداوند به اینکه داراییهای شما، فضلی از جانب اوست (بما آتیهم الله من فضله)، برای این هدف است که انفاق را بر آدمی آسان کند و زشتی بخل را بر او آشکار سازد.

17 - حرمت بخلورزی و نکوهش شدید خداوند از بخیلان

و لا یحسبنّ .. سیطوّقون ما بخلوا به یوم القیمه

25 - توجّه به خارج شدن تمام دارایی ها از دست انسان ، مایه شناخت زشتی بخل و ترک انفاق

و لا یحسبنّ الذّین ینخلون .. ولله میراث السّموات و الارض

جمله «و لله میراث السّموات ..» ، بیانگر این نکته است که اموال از دست شما خارج و به خدا باز خواهد گشت. بنابراین چرا انفاق نمی کنید و خود را از ثواب و پاداش انفاق محروم می سازید؟

ص: 348

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 100 - 11

11- بخل از انفاق ، به خاطر ترس از فقر و تهی دستی ، امری مذموم و نکوهیده است .

لو أنتم تملكون ... لأمسکتکم خشیه الإنفاق

از اینکه آیه در مقام مذمت و توبیخ انسانها و یا مشرکان به خاطر داشتن روحیه خست و بخل است؛ نکته فوق قابل استفاده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 38 - 6

6- بخل از انفاق در راه خدا ، دامنگیر برخی از مؤمنان و مورد نکوهش الهی

هأنتم هؤلاء تدعون لتنفقوا فی سبیل اللّٰه فممنکم من یبخل

از لحن نکوهش آمیز این آیه، مطلب بالا برداشت می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 24 - 4

4- بخلورزی و توصیه مردم به آن ، امری بس ناپسند و نکوهیده

واللّٰه لایحبّ .. الذین یبخلون و یأمرون الناس بالبخل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 12 - 4

4 - مانع خیر شدن و بخل ، صفتی مذموم و ناپسند

و لاتطع کلّ .. مناع للخیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - لیل - 92 - 8 - 2

2 - حالت بخلورزی و ثروت اندوزی ، ناپسند و نقطه مقابل تقوا است .

فَأَمَّا مَنْ أَعْطَى وَاتَّقَى . . . وَأَمَّا مَنْ بَخِلَ وَاسْتَغْنَى

صاحب «العین» گفته است: فعل «استغنی»، به معنای «به ثروت رسید» است. براساس این معنا، «استغناء»؛ یعنی، ثروت اندوزی و باب استفعال بودن آن، بر مبالغه در ثروت مندی دلالت دارد.

85- سرزنش بخل در صدقات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 76 - 6

6 - بخل ورزیدن از پرداخت صدقات پس از برخورداری از مال و فضل الهی ، خصلتی است منفی و منافقانه .

ص: 349

فلما آتاهم من فضله بخلوا به

86- سرزنش بخیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 180 - 17

17 - حرمت بخلورزی و نکوهش شدید خداوند از بخیلان

و لا يحسبنّ... سيطوفون ما بخلوا به يوم القيمة

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 53 - 7

7 - بخیلان ، مورد نکوهش و مذمت خداوند هستند .

فاذاً لا يؤتون الناس نقيراً

87- سرزنش بخیلان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 38 - 6

6- بخل از انفاق در راه خدا ، دامنگیر برخی از مؤمنان و مورد نکوهش الهی

هأنتم هؤلاء تدعون لتنفقوا في سبيل الله فممنكم من يبخل

از لحن نکوهش آمیز این آیه، مطلب بالا برداشت می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 13 - 11

11 - « و روى أنّه سئلَ النبيُّ (صلى الله عليه وآله) عن « العتلِّ الزنيم » فقال : هو الشديدُ الخُلُق ، الشحيح ، الأكل ، الشروب ، الواجد

للطعام و الشراب ، الظلوم للنّاس ، الرحيب الجوف ؛

روایت شده که از پیامبر (صلى الله عليه وآله) درباره معنای «عتلّ زنيم» سؤال شد فرمود: او تندخو، بخیل، پرخور و پرنوش است؛ همواره

دارای خوراکی و نوشیدنی است بسیار به مردم ستم می کند و شکم بزرگ است (به آسانی شکمش از غذا پر نمی شود)».

88- سرزنش بد اخلاقی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 13 - 11، 8، 3

3- درشت خوئی و بد خلقی ، صفتی مذموم و ناپسند

و لاتطع کلّ ... عتلّ

ص: 350

8- درشت خویی و بی تباری، صفتی بس زشت و بسیار ناپسند، در مقایسه با دیگر اوصاف زشت و ناخوشایند

و لا تطع کلّ حلاف مهین... عتلّ بعد ذلک زنیم

بعَدیت در این آیه (بعد ذلک) رتبی است و بیانگر این نکته است که اوصاف «عتلّ» و «زنیم» از اوصاف پیشین (همچون حلاف، مهین، همّاز و...) زشت تر و ناپسندتر است. گفتنی است در برداشت بالا، عبارت «بعد ذلک» متعلق به «عتلّ» دانسته شده است.

11- «و روی أنّه سَدَّ لِلْ نَبِيِّ (صلی الله علیه و آله) عن «العتلّ الزنیم» فقال: هو الشدید الخلق، الشحیح، الأکول، الشروب، الواجد للطعام و الشراب، الظلوم للنّاس، الرحیب الجوف؛

روایت شده که از پیامبر (صلی الله علیه و آله) درباره معنای «عتلّ زنیم» سؤال شد فرمود: او تندخو، بخیل، پرخور و پرنوش است؛ همواره دارای خوراکی و نوشیدنی است بسیار به مردم ستم می کند و شکم بزرگ است (به آسانی شکمش از غذا پر نمی شود)».

89- سرزنش بدعت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 28 - 11

11 - انتساب حکمی به خداوند بدون یقین به صدور آن از جانب او، امری نکوهیده و ناپسند

أتقولون علی الله ما لا تعلمون

90- سرزنش بدعت گزاران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 32 - 2

2 - تحریم کنندگان زیباییها و زینتهای خدادادی و روزیهای پاکیزه، مورد نکوهش و توبیخ خداوند هستند.

قل من حرم... والطیبت من الرزق

استفهام در جمله «من حرم...» استفهام انکار توییخی است. یعنی خداوند علاوه بر این که تحریم طیبات را صحیح نمی داند، تحریم کننده را نیز سرزنش می کند.

91- سرزنش بدکاران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

21 - یادکرد از عناصر صالح یک امت به هنگام سرزنش از ناصالحان ایشان ، امری لازم و پسندیده

و لو انهم اقاموا التوریه . . . منهم امه مقتصده و کثیر منهم ساء ما یعملون

ص: 351

92- سرزنش بدگویی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 148 - 10، 2، 1

1 - ناخشنودی خداوند از سخنی که افشا کننده بدی ها و زشتی های دیگران باشد .

لايحب الله الجهر بالسوء من القول إلا من ظلم

در برداشت فوق، «من القول»، بیان برای «الجهر» گرفته شده است و با توجه به استثنای «الا من ظلم» معلوم می شود مراد، افشای بدیهای دیگران است.

2 - ناخشنودی خداوند از بدزبانی و زشت گویی مردم نسبت به یکدیگر

لايحب الله الجهر بالسوء من القول إلا من ظلم

برداشت فوق بر این اساس است که «من القول» قید برای «السوء» باشد که با توجه به استثنای «الا من ظلم»، معلوم می شود مراد از «سوء من القول»، سخنان ناروایی است که درباره دیگری گفته شود.

10 - خداوند ، شنوای سخنانی که بدی ها و زشتی های مردم را آشکار می کند و موجب هتک حرمت آنان گردد .

لايحب الله الجهر بالسوء .. و كان الله سميعاً عليماً

93- سرزنش برادران یوسف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - يوسف - 12 - 80 - 10

10- فرزند بزرگ یعقوب ، رفتار گذشته برادرانش با یوسف (ع) را رفتاری نکوهیده خواند .

قال كبيرهم .. و من قبل ما فرّطتم في يوسف

94- سرزنش برتری طلبی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 31 - 7

7- برتری جویی و اسراف ، از پدیده های منفی و مورد نکوهش در زندگی انسان ها

إِنَّهٗ كَانَ عَالِيًا مِّنَ الْمَسْرُفِينَ

95- سرزنش بندگان خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 52 - 3

3- سرزنش شدن بندگان خالص خدا و باورداران به قیامت ، از سوی منکران آن

يقول أءنك لمن المصدقين

در برداشت یاد شده، استفهام «أءنك» استفهام توبيخی دانسته شده است.

ص: 352

96- سرزنش بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 41 - 8

8 - بنی اسرائیل در صورت کفر به قرآن ، نکوهیده ترین و ناشایسته ترین کافران در پیشگاه خداوند خواهند بود .

و لاتکونوا أول کافر به

برداشت فوق مبتنی بر دو مقدمه روشن است: 1 - «أول» بودن در جمله «و لاتکونوا . . .» به اعتبار رتبه و منزلت است، نه به لحاظ زمان؛ 2 - «أول» بودن قید توضیحی است، نه احترازی. بر این اساس جمله «و لاتکونوا . . .»؛ یعنی، و به قرآن کافر نشوید که در این صورت اولین رتبه کفر از آن شما خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 61 - 16

16 - موسی (ع) مردمش را به خاطر تقاضای غذایی پست تر در مقابل از دست دادن غذایی بهتر ، سرزنش کرد .

قال أتستبدلون الذی هو أدنی بالذی هو خیر

استفهام در «أتستبدلون» انکار توییخی است. ضمیر در «قال» می تواند به «ربک» برگردد و می تواند به «موسی» ارجاع شود در برداشت فوق دومین احتمال لحاظ شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 85 - 14

14 - بنی اسرائیل مورد توبیخ و سرزنش خدا ، به خاطر تبعیض در برخورد و عمل به دین (عمل کردن به برخی از دستورات تورات و وانهادن برخی دیگر)

أفتؤمنون ببعض الکتاب و تکفرون ببعض

مراد از ایمان و کفر در «أفتؤمنون» و «تکفرون» عمل کردن و وانهادن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 150 - 4

4- موسی (ع) پس از حضور در میان قوم منحرف خویش ، با نکوهمیده خواندن شیوه آنان در غیاب وی ، ایشان را بشدت توبیخ کرد .

قال بئسما خلفتمونی من بعدی أعجلتم أمر ربکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- یونس - 10 - 93 - 12

12 - خداوند ، بنی اسرائیل را به خاطر ناسپاسی ها و ایجاد اختلاف ، سرزنش کرده و به کیفر اخروی تهدید فرمود .

و لقد بؤنا بنی اسرائیل مبراً صدق . . . فما اختلفوا حتی جاءهم العلم إن ربک یقضی ب

ص: 353

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 9 - 6

6- موسی (ع) قوم خود را به دلیل عبرت نگرفتن از سرگذشت پیشینیان ، سرزنش کرد .

ألم يأتكم نبؤا الذين من قبلكم قوم نوح و عاد و ثمود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 87 - 1

1 - بنی اسرائیل در برابر بازخواست و توبیخ خود از جانب موسی (ع) ، سعی در بی تقصیر نشان دادن خود در ماجرای گوساله پرستی داشتند .

ألم يعدكم .. أفتال ... أم أردتم ... قالوا ما أخلفنا موعدك بملكننا

جمله «ما أخلفنا» و نیز «حمّلنا»، جمله‌گی توجیحات بنی اسرائیل برای پذیرش گوساله پرستی از سوی آنان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 89 - 3

3 - توبیخ و سرزنش بنی اسرائیل از سوی خداوند ، به جهت عقیده کور و نسنجیده آنان به معبود بودن گوساله سامری

أفلا یرون إلا یرجع إلیهم قولاً

استفهام در «أفلا یرون» برای انکار توبیخی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 95 - 1

1 - موسی (ع) ، پس از توبیخ بنی اسرائیل و برخورد شدید با هارون (ع) با مشاهده دخالت مستقیم سامری در گوساله پرستی بنی اسرائیل ، به بازخواست و محاکمه او پرداخت .

قال فما خطبک یس - مری

97- سرزنش بنی امیه

22- « عن علی (ع) قال : إن رسول الله (صلى الله عليه وآله) أخذته نعسه و هو على منبره ، فرأى فى منامه رجالاً ينزون على منبره نزوه القرده ، یردّون الناس على أعقابهم القهقري فاستوى رسول الله (صلى الله عليه وآله) جالساً و الحزن يعرف فى وجهه فأتاه جبرئیل بهذه الآية « و ما جعلنا الرؤيا التى أرىناک إلاّ فتنة للناس و الشجرة الملعونه فى القرآن . . . » یعنی بنی امیه . . . ;

از حضرت علی(ع) روایت شده است که فرمود: همانا رسول خدا(صلى الله عليه وآله) بر منبر بود که لحظه ای خواب چشم او را ربود، پس در خواب دید مردانی را که چون بوزینگان بر منبر آن حضرت می جهند و مردم را به روش گذشتگانیشان (دوران جاهلیت) باز می گردانند. پس پیامبر(صلى الله عليه وآله) در حالی که نشسته بود به خود آمد و آثار حزن و اندوه در چهره اش نمایان شد. پس جبرئیل این آیه را برای حضرت آورد: «و ما جعلنا الرؤيا التى أرىناک إلاّ فتنة للناس و الشجرة الملعونه فى القرآن . . .»؛ یعنی، بنی امیه...».

98- سرزنش بی ادبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 4 - 2

2 - نکوهش خداوند ، نسبت به افراد دور از ادب در برخورد با پیامبر (صلی الله علیه و آله)

إِنَّ الَّذِينَ... أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ

99- سرزنش بی ادبی با محمد(صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 4 - 2

2 - نکوهش خداوند ، نسبت به افراد دور از ادب در برخورد با پیامبر (صلی الله علیه و آله)

إِنَّ الَّذِينَ... أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ

100- سرزنش بی اعتنایی به یتیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 17 - 7

7 - بی اعتنایی رفاه مندان به یتیمان ، به دور از انتظار و نکوهیده تر از بی توجهی های دیگران است .

فَأَكْرَمَهُ وَنَعَّمَهُ... كَلَّا بَلْ لَأَنْكُرْمُونَ الْيَتِيمَ

101- سرزنش بی تفاوتی رهبران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 93 - 5

5 - بی تفاوتی و سکوت مسؤولان در برابر انحراف و گمراهی مردم ، سزاوار توبیخ و بازخواست است .

مَا مَنَعَكَ إِذْ رَأَيْتَهُمْ ضَلُّوا... أَفَعَصَيْتَ أَمْرِي

102- سرزنش بی رغبتی در انفاق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 54 - 9

ص: 355

9 - مذمت خداوند از کسالت در نماز و انفاق بدون میل و رغبت

لَا يَأْتُونَ الصَّلَاةَ إِلَّا وَهُمْ كَسَالِيٌ وَلَا يَنْفِقُونَ إِلَّا وَهُمْ كَرْهُونَ

103- سرزنش بی مبالاتی در سوگند

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 10 - 3

3 - عادت به سوگند یاد کردن و بی مبالاتی در این امر ، عملی مذموم و ناپسند

و لا تطع كل حلاف

برداشت یاد شده، به سبب این نکته است که آیه شریفه، در مقام مذمت و محکومیت است.

104- سرزنش بی نیازی از پادشاهای خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - لیل - 92 - 8 - 3

3 - اعتماد به اموال خویش و احساس بی نیازی در برابر پادشاهای موعود خداوند ، خصلتی نکوهیده است .

و صدق بالحسنى . . . فأما من . . . استغنى

مراد از «استغنى» - به قرینه جمله «صدق بالحسنى» در آیات پیشین - ممکن است استغناى از «حسنی» (پادشاهای نیک خداوند) باشد. بیان فرجام دشوار (العسرى) برای صاحبان این خصلت ها (در آیات بعد) بیانگر نکوهش آن خصلت ها است.

105- سرزنش بیماردلان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 24 - 1

1- توبیخ بیماردلان حق گریز ، از سوی خداوند به خاطر نیندیشیدن در ژرفای مفاهیم قرآن

أفلا يتدبرون القرآن

106- سرزنش پدر ابراهیم (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 86 - 1

1 - ابراهیم (ع) ، پدر و قومش را به سبب گرایش به معبودهایی جز الله ، مورد سرزنش قرار داد .

أَنفَكَآءِآلهه دون الله تريدون

ص: 356

استفهام در «أنفكا» متضمن معنای توییح است و «إله» مفرد «الهه» به معنای معبود می باشد.

107- سرزنش پر خوری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 13 - 11

11 - « و روى آتِه سَدَّيْلَ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وآله) عن « العتَلِّ الزنيم » فقال : هو الشديدُ الخُلُق ، الشحيح ، الأكل ، الشروب ، الواجد للطعام و الشراب ، الظلوم للناس ، الرحيب الجوف ؛

روایت شده که از پیامبر (صلی الله علیه و آله) درباره معنای «عتلّ زنیم» سؤال شد فرمود: او تندخو، بخیل، پرخور و پرنوش است؛ همواره دارای خوراکی و نوشیدنی است بسیار به مردم ستم می کند و شکم بزرگ است (به آسانی شکمش از غذا پر نمی شود)».

108- سرزنش پیروان شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 22 - 12

12- شیطان در قیامت به پیروان خود اعلام می کند که آنان به جای سرزنش او باید خود را به سبب اطاعت بی دلیل از وی سرزنش کنند .

وقال الشیطن .. فلاتلومونی و لوموا أنفسکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 60 - 2

2- کسانی که به توصیه خداوند مبنی بر اطاعت نکردن از شیطان توجه نکنند ، مورد سرزنش او قرار دارند .

ألم أعهد إلیکم بینی ءادم أن لاتعبدوا الشیطن

برداشت یاد شده، از لحن سرزنش آمیز آیه شریفه به دست می آید.

109- سرزنش پیروان طغیانگران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 59 - 3,5

3- طغیان گران ، از ورود پیروانشان به دوزخ ناراحت شده و آنان را مورد نکوهش و بدگویی قرار می دهند .

هذا فوج مقتحم معكم لا مرحباً بهم

«مرحباً» کلمه ای است که به هنگام خوش آمد گفتن به میهمان گفته می شود و «لا- مرحباً» ضد آن است؛ یعنی، این کلمه در جای نکوهش و بدگویی و از سر ناراحتی گفته می شود.

5- سوختن پیروان طاغیان در آتش دوزخ، سبب نکوهش شدن آنان از سوی طغیان گران می شود.

لا مرحباً بهم إثم صالوا النار

ص: 357

برداشت یاد شده مبتنی بر این دیدگاه است که جمله «إِنَّهُمْ صَالُوا النَّارَ» - که تعلیل برای «لا مرحباً بهم» است - سخن طاغیان باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 60 - 1

1 - پیروان طاغیان در مقابل نکوهش و بدگویی طغیان گران ، متقابلاً به بدگویی و نکوهش آنان می پردازند .

قالوا بل أنتم لا مرحباً بكم

110- سرزنش پیروی از ظن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 23 - 13

13 - نکوهش مضاعف هواپرستی و پیروی از حدس و گمان ، در شرایط وضوح و تجلی حقیقت

إن يتبعون . . . ولقد جاءهم من ربهم الهدى

ضمیمه شدن ذیل آیه شریفه، می تواند بیانگر این باشد که هواپرستی و متابعت مشرکان از حدس و گمان در شرایط وضوح حقیقت، دارای زشتی فزون تری است.

111- سرزنش تأخیر نماز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 59 - 11

11- « فی المجمع قیل : أضعوا بتأخیرها عن مواقیتها من غیر أن ترکوها أصلاً . . . وهو المروی عن أبي عبد الله (ع) ;

در مجمع البیان آمده است که: گفته شده [معنای آیه این است]: نماز را ضایع می کردند به این که آن را از اوقات مقررش به تأخیر می انداختند؛ نه این که به طور کلی آن را ترک کردند و این معنا از امام صادق(ع) روایت شده است».

112- سرزنش تارکان انفاق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 33 - 2

2 - سرزنش الهی ، نسبت به دریغ کنندگان از انفاق

احتمال دارد که مراد از «تولّی» - به قرینه آیات بعد - اعراض و روی گردانی از انفاق باشد. برداشت یاد شده بر این اساس است.

113- سرزنش تباهی عمر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 37 - 12

12 - بهره نجستن از عمر و فرصت های مناسب ، در جهت شناخت دین و عمل به تعالیم آسمانی ، محکوم و مورد سرزنش و بازخواست خداوند

أولم نعمركم ما يتذکر فيه من تذکر و جاءکم النذیر

114- سرزنش تذبذیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 27 - 2,6

2- به هدر دادن امکانات ، کاری شیطانی است .

إن المبذیرین كانوا إخون الشیطین

6- تذبذیر و کفران نعمت های پروردگار ، عملی بس نکوهیده و ناشایسته است .

إن المبذیرین . . . لربّه کفورًا

115- سرزنش تبعیت از ظن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 36 - 3

3- پیروی از ظن و گمان امری است نکوهیده و ممنوع .

و ما یتبع أكثرهم إلا ظناً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 66 - 11

11 - پیروی از ظن و تخمین در امور اعتقادی ، مذموم و ممنوع است .

إن يتبعون إلا الظن وإن هم إلا يخرصون

116- سرزنش تبعیت از غیر خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 35 - 9

9- پیروی از غیر خدا، امری نکوهیده و ممنوع است .

قل الله يهدي للحق أفمن يهدي إلى الحق أن يتبع أمن لا يهدى إلا أن يهدى

ص: 359

117- سرزنش تبعیض در تبلیغ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 10 - 3

3 - ترجیح اشراف بر دیگران در تبلیغ دین و برخورد دوگانه تبعیض آمیز در معاشرت با مردم ، مذموم است .

أما من استغنى . فأنت له تصدى ... فأنت عنه تلهى

118- سرزنش تبعیض در عمل به تکلیف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 23 - 11

11 - بسنده کردن به بخشی از فرمان های خداوند و به کار نبستن تمام آن ، رفتاری نکوهیده در پیشگاه خداوند

لما يقض ما أمره

«لما يقض» (به پایان نرساند)، گویای توییح کسانی است که در انجام دادن فرمان های خداوند، سنگ تمام نمی گذارند.

119- سرزنش تبعیض نژادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 61 - 13

13- ارزش گذاری بر اساس نژاد و عنصر مادی ، شیوه ای شیطانی است .

ءأسجد لمن خلقت طيناً

120- سرزنش تجاوزگری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 17 - 8

8 - اختلاف و تفرقه با انگیزه زیاده خواهی و تجاوزگری ، نکوهیده و مورد تهدید خداوند

فما اختلفوا الا من بعد ما جاءهم العلم بغيا بينهم إن ربك يقضى بينهم يوم القى -

ذکر «إِنَّ رَبَّكَ..» - در پی یادآوری اختلافات آگاهانه و تجاوزگرانه بنی اسرائیل - می تواند هشدار برای تمامی جوامع تفرقه گرا و تجاوزپیشه باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 12 - 7

7 - تجاوزگری ، صفتی مذموم و ناپسند

ص: 360

و لاتطع كلّ . . . معتد

121- سرزنش تجاهل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 101 - 16

16 - خودفریبی و تجاهل در برخورد با حقایق ، امری نکوهیده و ناروا

نبد فریق من الذین أوتوا الکتب . . . كأنهم لایعلمون

122- سرزنش تحریم حلال

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 32 - 2

2 - تحریم کنندگان زیبایها و زینتهای خدادادی و روزیهای پاکیزه، مورد نکوهش و توبیخ خداوند هستند.

قل من حرم . . . والطیبت من الرزق

استفهام در جمله «من حرم . . .» استفهام انکار توییخی است. یعنی خداوند علاوه بر این که تحریم طیبات را صحیح نمی داند، تحریم کننده را نیز سرزنش می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تحریم - 66 - 1 - 6

6 - محروم ساختن خویش از مباحات و حلال های الهی ، برای جلب رضایت دیگران ، عملی ناپسند و شایسته سرزنش

لِمَ تحرّم ما أحلّ الله لك تبغی مرضات أزوجك

123- سرزنش تحقیر دیگران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 34 - 7

7- تحقیر دیگران از سوی ثروت مندان و دارایی های خود را به رخ آنان کشیدن ، کاری مذموم و ناپسند است .

أنا أكثر منك مالاً وأعز نفراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 9 - 1

1 - خود بزرگ بینی و تحقیر دیگران ، صفتی نکوهیده در نزد خداوند

و من الناس من يجدل في الله بغير علم . . . ثانی عطفه

«ثنی» (مصدر «ثانی») به معنای پیچاندن و برگرداندن و «عطف» به معنای پهلو است. پیچاندن پهلو، کنایه از تکبر و

ص: 361

تحقیر دیگران است.

124- سرزنش تحقیر فقرا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 28 - 37

37- پندار مزیت های بی جا برای خود و ناهنجار دیدن سیمای بی نوایان ، از ویژگی های رهبران نالایق و مایه بی ارزشی رهنمود های آنان است .

و لاتطع من ... کان أمره فرطاً

125- سرزنش تحقیر مؤمنان فقیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 28 - 35

35- تحقیر تهیدستان خداخواه و فرومایه دیدن موضع طبقاتی آنان ، بینشی ضد الهی و بیرون از حد اعتدال است .

و لاتطع من ... کان أمره فرطاً

126- سرزنش تحقیر یتیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ضحی - 93 - 9 - 4

4 - تحقیر یتیمان و تحمیل ذلت بر آنان ، کاری نکوهیده و مورد نهی خداوند

فأما الیتیم فلا تقهر

(فَقَهْرٌ); یعنی، بر کسی فائق آمدن و او را به طریقی ذلت آفرین، گرفتار ساختن. (تاج العروس)

127- سرزنش تحمیل ذلت بر یتیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ضحی - 93 - 9 - 4

4 - تحقیر یتیمان و تحمیل ذلت بر آنان ، کاری نکوهیده و مورد نھی خداوند

فَأَمَّا الْيَتِيمَ فَلَا تَقْهَرْ

«قَهْر»؛ یعنی، بر کسی فائق آمدن و او را به طریقی ذلت آفرین، گرفتار ساختن. (تاج العروس)

ص: 362

128- سرزنش تداوم کفران نعمت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عادیات - 100 - 7 - 2

2 - تداوم ناسپاسی در انسان ، با وجود آگاهی او از خصلت ناروای خویش ، شگفت آور و سزاوار نکوهش افزون تر

إِنَّ الْإِنْسَانَ لِرَبِّهِ لَكَنُودٌ . وَإِنَّ عَلِيَّ ذَلِكُ لَشَهِيدٌ

129- سرزنش ترجیح اشراف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 10 - 3

3 - ترجیح اشراف بر دیگران در تبلیغ دین و برخورد دو گانه تبعیض آمیز در معاشرت با مردم ، مذموم است .

أَمَّا مِنْ اسْتَغْنَى . فَأَنْتَ لَهُ تَصَدَّى ... فَأَنْتَ عَنْهُ تَلَهَّى

130- سرزنش ترجیح دنیا بر آخرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اعلی - 87 - 18 - 3

3 - کتاب های آسمانی امت های گذشته ، رستگاری را در گرو تزکیه ، یاد نام خدا و ادای نماز دانسته ، از ترجیح زندگانی دنیا بر آخرت نکوهش کرده اند .

قَدْ أَفْلَحَ .. إِنَّ هَذَا لَفِي الصُّحُفِ الْأُولَى

مشارالیه «هذا» می تواند آیه قبل (و الآخره خیر و ابقی) باشد و ممکن است آن را اشاره به مفاد آیات «قد أفلح. ..» به بعد بدانیم. برداشت یاد شده، ناظر به احتمال دوم است.

131- سرزنش ترجیح رضایت مردم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 62 - 6

6 - توییح منافقان از سوی خداوند ، به خاطر ترجیح دادن رضایت مردم بر رضای خدا و رسول (صلی الله علیه و آله)

يحلّفون باللّٰه لكم ليرضوكم و اللّٰه و رسوله أحق أن يرضوه

132- سرزنش ترجيح مرفهان

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

10 - كهف - 18 - 28 - 24

ص: 363

24- فکر اولویت ثروت مندانه بر تهیدستان در کسب هدایت ، اندیشه ای سخیف و بافته قلب غافلانه از یاد خدا است .

و لاتطع من أغفلنا قلبه عن ذكرنا

133- سرزنش ترس از غیر خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 52 - 8

8- ترس از غیر خداوند ، امری نکوهیده و مذموم است .

أفغير الله تتقون

«تقوا» در اصل به معنای حفظ خود از چیزی است که مایه نگرانی و ترس باشد و به معنای خود ترس نیز آمده است. برداشت فوق، بر اساس معنای دوم است.

134- سرزنش ترس از فقر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 100 - 11

11- بخل از انفاق ، به خاطر ترس از فقر و تهی دستی ، امری مذموم و نکوهیده است .

لو أنتم تملكون . . . لأمسكتم خشية الإنفاق

از اینکه آیه در مقام مذمت و توبیخ انسانها و یا مشرکان به خاطر داشتن روحیه خست و بخل است؛ نکته فوق قابل استفاده است.

135- سرزنش ترشرویی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 2 - 4

4 - آگاه نشدن شخص از اظهار انزجار و ناراحتی دیگران ، مجوز چنین رفتاری با وی نیست و از زشتی آن نمی کاهد .

عبس و تولی . أن جاءه الأعمى

با آن که فرد نابینا، گرفتگی چهره را مشاهده نمی کرد؛ ولی آیه شریفه آن رفتار را نکوهیده خوانده و فاعل آن را مذمت کرده است.

136- سرزنش ترک احسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 37 - 4

ص: 364

4 - خداوند کسانی را که به جهت ترک احسان ، نعمت های خدادادی خویش را پنهان می کنند ، دوست ندارد .

و بالوالدین احساناً .. و یکتمون ما اتیهم اللّٰه من فضله

137- سرزنش ترک امداد بهفقرا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ماعون - 107 - 3 - 6

6 - خودداری از ترویج فرهنگ یاری رسانی به نیازمندان ، نکوهیده و مایه دوری انسان از خداوند است .

فذلک الذی .. و لایحصّ علی طعام المسکین

«ذلک»، اسم اشاره ای است که برای دور به کار می رود.

138- سرزنش ترک انفاق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 254 - 17، 16، 15، 13، 11

11 - هشدار خداوند به مؤمنان در مورد ترک انفاق

انفقوا .. من قبل ان یأتی یوم لا ینفع فیہ

13 - خودداری از انفاق ، کفران نعمت و ستمگری است .

انفقوا ممّا رزقناکم .. و الکافرون هم الظالمون

15 - ترک کنندگان انفاق ، در واقع منکر خدادادی بودن امکانات و داراییهایشان هستند .

انفقوا ممّا رزقناکم .. و الکافرون هم الظالمون

متعلّق کفر در «الکافرون» می تواند معارفی باشد که در آیه به آنها اشاره رفته است. از جمله باور داشتن این حقیقت که داراییهای آدمی، داده خداوند است؛ و انکار این معنا خود از موانع انفاق خواهد شد.

16 - ترک کنندگان انفاق ، در واقع منکر قیامتند .

انفقوا .. و الکافرون هم الظالمون

مراد از «کفر» - به قرینه طرح مسأله قیامت در آیه -، می تواند کفر به قیامت و یا ویژگیهای آن همانند «لا یتبع . . .» باشد.

17 - محرومیت از بهره های اخروی ، تاوان ستمی است که ترک کنندگان انفاق ، خود بر خویشان روا داشته اند .

انفقوا ممّا رزقناکم من قبل . . . و الکافرون هم الظّالمون

خداوند با بیان اینکه در قیامت تجارتی نیست، در واقع به ترک کنندگان انفاق هشدار می دهد که از مواهب آخرت بی نصیبند که در نتیجه بر خود ستم کرده و به مقتضای حصر در جمله «و الکافرون . . .»، این ستمکاری را از ناحیه خود آنان شمرده است، نه از ناحیه خداوند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 268 - 14، 5

5 - خودداری از انفاق ، زمینه گرایش جامعه به زشتیها

الشّیطان یعدکم الفقر و یأمرکم بالفحشاء

ص: 365

گویا جمله «یا مَرکَم بالفحشاء»، توضیح و تفسیر جمله «یعدکم الفقر» است. یعنی شما را از انفاق بازمی دارد و در نتیجه، شما را به فحشا می کشاند. (از یک سو صفت بخل را در انسان رشد می دهد و از سوی دیگر عده ای در فقر و فلاکت خواهند ماند که نتیجه ای جز خیانت و جنایت در جامعه نخواهد داشت.)

14 - انفاق نکردن و نیز انفاق از اموال خبیث (غیر مرغوب) ، از مصادیق فحشا و زشتی

انفقوا من طیبات ما کسبتم .. الشَّیطان یعدکم الفقر و یا مَرکَم بالفحشاء

جمله «یا مَرکَم بالفحشاء»، تفسیری از وسوسه شیطان، مبنی بر ترک انفاق و نیز انفاق از مال خبیث است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 270 - 6

6 - ترک انفاق و یا انفاق را به ریا و مَنّت و آزار آلودن و نیز انفاق کردن از خبایث و عمل نکردن به نذر ، ستمگری است .

لا تبطلوا صدقاتکم بالمنّ و الاذی .. انفقوا من طیبات ... و ما للظالمین من انصا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 180 - 25

25 - توجّه به خارج شدن تمام دارایی ها از دست انسان ، مایه شناخت زشتی بخل و ترک انفاق

و لا یحسبنّ الذّین ینخلون .. و لله میراث السّموات و الارض

جمله «و لله میراث السّموات .. »، بیانگر این نکته است که اموال از دست شما خارج و به خدا باز خواهد گشت. بنابراین چرا انفاق نمی

کنید و خود را از ثواب و پاداش انفاق محروم می سازید؟

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 34 - 1

1 - قطع انفاق به دیگران ، پس از اقدام به آن ، امری مذموم و نکوهیده است .

أفرءیت .. و أعطی قلیلاً و أکدی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 35 - 3

3 - ترک انفاق به بهانه پاکی و بی گناهی ، فاقد هر گونه پشتوانه واقعی *

فلاتزکوا أنفسکم .. و أعطی قلیلاً و اُکدی . أعنده علم الغیب فهو یری

جمله «أفرأیت. ..» پس از تخطئه خودستایی، می تواند ناظر بدان باشد که ترک کنندگان انفاق، چون خویشان را پاک می شمردند، از انفاق سرباز می زدند و خداوند در آیه «أعنده...» باور آنان را تخطئه می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 10 - 3

3 - خودداری از انفاق در راه خداوند ، امری بس نکوهیده و ملامت بار در بینش الهی

و ما لکم الاّ تنفقوا فی سبیل اللّٰه

استفهام در «ما لکم. ..» علاوه بر توییخی بودن، متضمن تعجب نیز هست. سرزنش مؤمنان از سوی خداوند، به خاطر خودداری آنان از انفاق و اظهار شگفتی از این عمل آنها، بیانگر شدت ناروایی آن می باشد.

ص: 366

139- سرزنش ترک تکلیف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 188 - 7

7 - برخی از عالمان اهل کتاب علی رغم ترک وظیفه ، تظاهر به انجام آن داشته و خواهان ستایش در برابر آن عمل ادعایی بودند .

و یحبون ان یحمدوا بما لم یفعلوا

140- سرزنش ترک تکلیف سخت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 90 - 11 - 4

4 - خودداری انسان از پذیرش وظیفه سنگین ، با وجود توانایی های لازم در او ، نکوهیده و خلاف انتظار است .

ألم نجعل .. فلاقتحم العقبه

حرف «فاء» در «فلاقتحم ..»، تفریع بر آیات پیشین است و مفاد این مجموعه آیات، توییح کسانی است که با دارا بودن چشم و زبان و هدایت، از انجام دادن کارهای سخت امتناع ورزیده اند.

141- سرزنش ترک جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 24 - 3

3 - مذمت خدا از دل بستگی به خویشاوندان و به مال و منال و دلواپسی برای تجارت و مسکن در صورتی که مایه غفلت از خدا و رسول و جهاد در راه خدا شود .

قل إن کان ءاباؤکم .. و أموال اقترتموها و تجره تخشون کسادها و مسکن ... أحب إلی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 39 - 1

1 - خداوند ، مسلمانان صدر اسلام را ، در صورت امتناع ورزیدن از شرکت در جنگ و جهاد ، تهدید به عذابی دردناک کرد .

إلا تنفروا یعذبکم عذاباً ألیماً

142- سرزنش ترک دعا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 367

1 - نکوهش اهل شرک ، به خاطر ترک نیایش به درگاه خدا و بردن عرض حاجت پیش بت ها

یدعوا من دون الله ما لا یضره و ما لا ینفعه

143- سرزنش ترک مطالعه تاریخ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 9 - 2

2 - کاوش نکردن در سرگذشت امت های گذشته و عبرت نگرفتن از آنها ، مورد توبیخ خداوند است .

أولم یسیروا فی الأرض فینظروا کیف کان عقبه الذین من قبلهم

144- سرزنش ترک نماز جمعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جمعه - 62 - 11 - 2

2 - نکوهش مسلمانان صدراسلام از سوی خداوند ، به خاطر ترک مصلاً برای داد و ستد و یا تماشای لهو و رها کردن پیامبر (صلی الله

علیه و آله) در حال ایراد خطبه های نماز جمعه

و إذا رأوا تجره أو لهواً انفضوا إليها و ترکوک قائماً

145- سرزنش ترک هجرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 100 - 4

4 - احتمال سرگردانی و گرفتار شدن به تنگنا ها ، دلیل گروهی از مسلمانان برای ترک هجرت

و من یهاجر . . . یجد فی الارض مراغماً کثیراً وسعه

146- سرزنش تضييع پاداش محسنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- ضايع ساختن اجر و مزد نيكوکاران ، امرى نكوهيده و ناپسند است .

إتّالانضیع أجر من أحسن عملاً

ص: 368

147- سرزنش تظاهر به ایمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 16 - 1

1 - نکوهش اعراب (بادیه نشینان) از سوی خداوند، به سبب تلاش برای مؤمن نمایاندن خویش؛ علی رغم آگاهی خداوند به ایمان یا بی ایمانی آنان

قالت الأعراب ءامتًا .. قل أتعلمون الله بدینکم و الله يعلم

148- سرزنش تعصب های جاهلی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 26 - 4

4 - تعصب مبتنی بر جهالت، امری نکوهیده است؛ و نه پافشاری بر ارزش های عالمانه، منطقی و راستین.

إذ جعل الذين كفروا في قلوبهم الحمية الجاهلية

برداشت بالا- بر این اساس است که «حمیه الجاهلیه» قید احترازی باشد؛ یعنی، تعصب و غیرت بر دو گونه است: 1- پافشاری بر مسائل علمی و منطقی، 2- تعصب جاهلانه که مشرکان نوع اخیر را داشته اند.

149- سرزنش تعطیلی مسجد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 114 - 11

11 - تعطیلی مساجد و حضور نیافتن در آنها، به انگیزه یاد نکردن نام خدا، امری نکوهیده و نارواست.

و من أظلم ممن منع مسجد الله أن يذكر فيها اسمه

150- سرزنش تفاخر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 36 - 17، 16

16 - خداوند، گردنفرزان فخر فروش را دوست ندارد.

انّ الله لا يحبّ من كان مختالاً فخوراً

«مختال» از ماده «خیال» به کسی گفته می شود که بر اساس خیالات و اوهامش، خود را شخصیتی بزرگ می داند و به کبر و غرور مبتلا می گردد. و «فخور» به کسی گفته می شود که زیاد به خود افتخار می کند.

17 - گردنفرازی و فخرفروشی از خصلت های نکوهیده

انّ الله لا يحبّ من كان مختالاً فخوراً

18 - خداوند کسانی را که با تکبر و فخرفروشی با خویشان و همسایگان خویش برخورد می کنند، دوست ندارد.

و بالوالدین احساناً... انّ الله لا يحبّ من كان مختالاً فخوراً

ص: 369

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 10 - 4

4- تکبر ، فخرفروشی و شادمانی مفرط بر اثر رسیدن به رفاه و آسایش ، رذایلی ناپسند و نکوهیده

و لئن أذقنه نعماء بعد ضراء مسته ... إنه لفرح فخور

آیه بعد (إلا الذین ..) گویای این است که هدف قرآن از بیان خصلتهای یاد شده برای انسان (یؤوس ، کفور و ...) مجرد اخبار از چنین صفاتی برای او نیست؛ بلکه در مقام مذمت و نکوهش از انسانی است که چنین حالاتی را داراست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 90 - 6 - 2

2 - افتخار به بذل و بخشش ها و خودنمایی در تأمین نیازمندی های مالی جامعه ، مذموم و مورد نکوهش خداوند است .

يقول أهلکت مالا لبداً

در آیه شریفه مورد مصرف اموال مشخص نشده است؛ ولی به قرینه آیات بعد (فک رقبه أو إطعام ..) می توان گفت: مراد هزینه کردن آن، در مصارف عمومی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکاثر - 102 - 1 - 2

2 - تفاخر بر دیگران و رقابت با یکدیگر در مقام و ثروت ، نکوهیده و ناروا است .

ألهیکم التکاثر

151- سرزنش تفاخر به ثروت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 34 - 7

7- تحقیر دیگران از سوی ثروت مندان و دارایی های خود را به رخ آنان کشیدن ، کاری مذموم و ناپسند است .

أنا أكثر منک مالا و أعزّ نفراً

152- سرزنش تفاخر به جمعیت مردگان

8 - « قال علی (ع) بعد تلاوه «ألهیکم التکاثر حتی زرتم المقابر» یا له مراماً ما أبعدَه و زوراً ما أغفلَه و خطراً ما افضطعه . . . أfbمصارع
أباءهم یفخرون أم بعدید الهلکی یتکاثرون . . . و لأن یتکاثروا عبراً أحق من أن یتکاثروا مفتخراً؛

علی (ع) بعد از تلاوت آیه «ألهیکم التکاثر حتی زرتم المقابر»، فرمود: شگفتا چه هدف بسیار دوری! و چه زیارت کنندگان غافل و چه
خرامیدن بسیار زشتی! آیا به محل زمین خوردن پدران خویش می نازند و یا به تعداد هلاک شدگان [اقوام خود] مباحات می کنند؟ . . . به
راستی اینها مایه عبرت قرار گیرند، سزاوارتر است تا مایه مباحات و افتخار باشند».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکاثر - 102 - 2 - 6

153- سرزنش تفاخر به قبر نیاکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکاثر - 102 - 1 - 8

8 - « قال علیّ (ع) بعد تلاوه «ألهیکم التکاثر حتّی زرتم المقابر» یا له مراماً ما أبعدّه و زوراً ما أغفله و خطراً ما افضعه . . . أفبمصارع آباءهم یفخرون أم بعدید الهلکی یتکاثرون . . . و لأن یکونوا عبراً أحقّ من أن یکونوا مفتخراً؛

علی(ع) بعد از تلاوت آیه «ألهیکم التکاثر حتّی زرتم المقابر»، فرمود: شگفتا چه هدف بسیار دوری! و چه زیارت کنندگان غافلی و چه خرامیدن بسیار زشتی! آیا به محل زمین خوردن پدران خویش می نازند و یا به تعداد هلاک شدگان [اقوام خود] مباحات می کنند؟ . . . به راستی اینها مایه عبرت قرار گیرند، سزاوارتر است تا مایه مباحات و افتخار باشند».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکاثر - 102 - 2 - 6

154- سرزنش تفکر طبقاتی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 28 - 35، 24

24- فکر اولویّت ثروت مندان بر تهیدستان در کسب هدایت ، اندیشه ای سخیف و بافته قلب غافلان از یاد خدا است .

و لاتطع من أغفلنا قلبه عن ذکرنا

35- تحقیر تهیدستان خداخواه و فرومایه دیدن موضع طبقاتی آنان ، بینشی ضد الهی و بیرون از حدّ اعتدال است .

و لاتطع من . . . کان أمره فرطاً

155- سرزنش تکبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 36 - 17

17 - گردنفرازی و فخرفروشی از خصلت های نکوهیده

انّ الله لا يحبّ من كان مختالاً فخوراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 10 - 4

ص: 371

4- تکبر، فخر فروشی و شادمانی مفرط بر اثر رسیدن به رفاه و آسایش، رذایلی ناپسند و نکوهیده

و لئن أذقنه نعماء بعد ضراء مسته .. . إنه لفرح فخور

آیه بعد (إلا الذین .. .) گویای این است که هدف قرآن از بیان خصلتهای یاد شده برای انسان (یؤوس، کفور و ...) مجرد اخبار از چنین صفاتی برای او نیست؛ بلکه در مقام مذمت و نکوهش از انسانی است که چنین حالاتی را داراست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 28 - 37

37- پندار مزیت های بی جا برای خود و ناهنجار دیدن سیمای بی نوایان، از ویژگی های رهبران نالایق و مایه بی ارزشی رهنمود های آنان است .

و لاتطع من .. . کان أمره فرطاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 104 - 8

8- عجب و غرور و فریفتگی در برابر اعمال خویش، امری نکوهیده و زیانبار است .

الأخسرین أعملاً .. . و هم یحسبون أنهم یحسنون صنعا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 9 - 1

1 - خود بزرگ بینی و تحقیر دیگران، صفتی نکوهیده در نزد خداوند

و من الناس من یجدل فی الله بغير علم .. . ثانی عطفه

«ثنی» (مصدر «ثانی») به معنای پیچاندن و برگرداندن و «عطف» به معنای پهلو است. پیچاندن پهلو، کنایه از تکبر و تحقیر دیگران است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 76 - 15

15 - غرور و سرمستی، امری مذموم در بینش الهی

إذ قال له قومه لا تفرح إن الله لا يحب الفرحين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 74 - 9

9 - تکبر و خودبرتربینی ، زمینه حق گریزی و صفتی بس زشت و ناپسند

إلا إبليس استكبر و كان من الكافرين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 50 - 12

12 - غرور و اطمینان به سرنوشت نیک اخروی ، امری نکوهیده است .

ولئن رجعت إلى ربّي إنّ لي عنده للحسنى

ص: 372

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 51 - 7

7 - کبر و غرور به هنگام نعمت و رفاه و جزع و ناآرامی به هنگام مصیبت و بلا ، امری نکوهیده و ناپسند

و إذا أنعمنا .. و إذا مسّ الشرّ

156- سرزنش تکدی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 273 - 10

10 - ناپسندی تکدی و اصرار بر گدایی

لا یسئلون الناس الحافاً

157- سرزنش تکذیب آیات خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 5 - 4

4 - تکذیب قرآن، نکوهیده تر از تکذیب دیگر آیات الهی است.

ما تأتیهم من آیه .. فقد کذبوا بالحق

مراد از «الحق» می تواند قرآن باشد. در این آیه نسبت به آیه قبل «ترقی» صورت گرفته است. یعنی اینکه کافران آیات را تکذیب کردند و عجیبتز آنکه قبل از آن قرآن را تکذیب کردند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 81 - 5

5 - انکار آیات و نشانه های الهی ، در عین روشن و قابل شناخت بودن آنها ، عملی است در خور سرزنش و تقبیح .

فأی ءایت الله تنكرون

استفهام (أی) برای توبیخ است.

158- سرزنش تکذیب پادشاهای خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - لیل - 92 - 9 - 2

2 - پاداش های موعود الهی ، نیکو و تکذیب آن ناروا است .

و کذب بالحسنی

معنای کلمه «الحسنی» (زیبایتر)، در خود تمجید و مطلوبیت را گنجانده است. بنابراین وصفی است که خود بیانگر نامطلوب

ص: 373

بودن تکذیب آن است و تهدید به فرجام دشوار (در آیه بعد) نیز بر ناروا بودن آن تأکید کرده است.

159- سرزنش تکذیب حق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 5 - 2

2 - تکذیب حق (قرآن)، بدون تأمل در آن، مورد سرزنش خداوند است.

فقد کذبوا بالحق لما جاءهم فسوف

160- سرزنش تکذیب دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - علق - 96 - 13 - 1

1 - تکذیب دین و روی گردانی از آن، شگفت آور و نکوهیده است.

أرءیت إن کذب و تولی

تکرار «أرءیت»، تأکید بر شگفتی و توبیخ است.

161- سرزنش تکذیب قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 5 - 4، 2

2 - تکذیب حق (قرآن)، بدون تأمل در آن، مورد سرزنش خداوند است.

فقد کذبوا بالحق لما جاءهم فسوف

4 - تکذیب قرآن، نکوهیده تر از تکذیب دیگر آیات الهی است.

ما تأتیهم من آیه . . . فقد کذبوا بالحق

مراد از «الحق» می تواند قرآن باشد. در این آیه نسبت به آیه قبل «ترقی» صورت گرفته است. یعنی اینکه کافران آیات را تکذیب کردند و عجیبترا آنکه قبل از آن قرآن را تکذیب کردند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 82 - 4

4 - نکوهش مشرکان از سوی خداوند ، به خاطر موضع گیری تکذیب گرانه آنان در برابر قرآن

و تجعلون رزقکم انکم تکذّبون

ص: 374

162- سرزنش تکذیب معاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 48 - 16

16- انكار معاد ، نكوهيده تر از دل بستگي به زندگاني دنيا و داراي نقشي مؤثرتر در آن در پيدايش شرك

لقد جئتمونا كما خلقناكم اول مره بل زعمتم آلن نجعل لكم موعداً

حرف «بل» برای اضراب و نشان نابرابر بودن مابعد و ماقبل آن است. در این برداشت، تشبیه در «كما خلقناکم»، ناظر به مال و فرزند نداشتن انسان در آغاز خلقت و هنگام اعاده آن، دانسته شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 57 - 4

4- انكار معاد ، به رغم اعتقاد به خالقیت خداوند ، موضع گیری نابخردانه و شایسته سرزنش

نحن خلقنكم فلولا تصدقون

سرزنش در آیه شریفه، متوجه کسانی است که با وجود اعتقاد به خالقیت خداوند، در برابر موضوع معاد موضع گیری ناباورانه داشتند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انشقاق - 84 - 20 - 4

4- انكار معاد ، با وجود هشدار های قرآن ، نكوهيده ، شگفت آور و فاقد برهان است .

فما لهم لا يؤمنون

«ما» اسم استفهام است و مراد از استفهام در این موارد، تعجب همراه با تویخ است. تغییر سیاق کلام از خطاب در «لترکب» به غایب در «لهم»، بر نکوهش افزوده است.

163- سرزنش تملق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- آل عمران - 3 - 188 - 11

11 - عذاب دردناک الهی در انتظار خودپسندان و علاقه مندان به ستایش بیجا و چاپلوسی

لا تحسبنّ الذين يفرحون... ويحبّون... بمفازة... ولهم عذاب اليم

164- سرزنش تنبلی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 122 - 2,4

2 - سستی و ترس دو گروه از مسلمانان شرکت کننده در جنگ احد ، مورد ملامت خداوند

اذ همّت طائفتان منکم ان تقشلا و الله وليّهما

«فشل» به معنای ضعف به همراه ترس است. (مفردات راغب).

ص: 375

4 - تهدید خداوند نسبت به عناصر سست بنیاد در جبهه پیکار مسلمانان با دشمنان

والله سمیع علیم. اذ همّت طائفتان منکم ان تقشلا

بنابر اینکه کلمه «اذ»، متعلق به دو صفت «سمیع» و «علیم» باشد. یعنی خداوند، سخنان پنهانی آنان را که تصمیم به کوتاهی در نبرد داشتند، می شنید و از اندیشه آنان، آگاه بود. و تذکر شنوایی و دانایی خداوند در موارد تخلف و گناه، دلالت بر تهدید نسبت به متخلفین دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 123 - 9

9 - سرزنش خداوند به پیکارگران احد که چرا علی رغم مشاهده یاری الهی در جنگ بدر، تصمیم به سستی در کارزار احد گرفتند.

و اذ همّت طائفتان منکم ان تقشلا . . . و لقد نصرکم الله بیدر وانتم اذله

لحن آیه، حکایت از سرزنش مسلمانانی است که در جنگ احد، تصمیم به سستی و نافرمانی گرفتند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 146 - 9

9 - سستی، کرنش و زبونی اهل ایمان در برابر دشمنان دین، ناپسند است.

فما وهنوا . . . و ما ضعفوا و ما استکانوا

صفات شمرده شده برای مردان الهی پس از واقعه احد، تعریض به مسلمانانی است که در آن نبرد، سستی و ضعف به خود راه دادند. از این رو صفات یاد شده، زیننده مؤمنان واقعی و مردان الهی نیست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 152 - 11

11 - جامعه ایمانی در معرض خطر سستی، تفرقه و سرپیچی از رهبری صالح خویش، پس از نیل به پیروزی

حتی اذا فشلتم . . . من بعد ما اریکم ما تحبون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 72 - 3

3 - سرزنش خداوند نسبت به کسانی که از شرکت در نبرد سستی می کنند و یا دیگران را از آن بازمی دارند .

وَإِنَّ مِنْكُمْ لَمَنْ لِيَبْطِئَنَّ

165- سرزنش تندخویی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 159 - 8

8 - ترغیب به خوش خلقی و مدارا و نکوهش از سنگدلی و خشونت ، در برخورد های اجتماعی

و لو كنت فظًا غليظ القلب لانفضوا من حولك

ص: 376

166- سرزنش توطئه علیه اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 15 - 1

1 - برقراری رابطه دوستی و همدستی با دیگر پیروان ادیان علیه اسلام و مسلمین ، کاری زشت و در پی دارنده عذاب سخت الهی

الذین تولّوا قومًا .. لهم عذابًا شديدًا إنّهم ساء ما كانوا يعملون

167- سرزنش توطئه علیه محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 45 - 5

5- هرگونه تلاشی برای بازداشتن پیامبر (صلی الله علیه و آله) از هدف خویش ، زشت است .

أفأمن الذین مکروا السیئات

«مکر» در لغت به معنای بازداشتن شخص از هدفش است و «السیئات» مفعولٌ به برای «مکروا» می باشد و متضمن معنای فعلی متعدی مثل «عملوا» است.

168- سرزنش توطئه علیه مسلمانان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 15 - 1

1 - برقراری رابطه دوستی و همدستی با دیگر پیروان ادیان علیه اسلام و مسلمین ، کاری زشت و در پی دارنده عذاب سخت الهی

الذین تولّوا قومًا .. لهم عذابًا شديدًا إنّهم ساء ما كانوا يعملون

169- سرزنش تهمت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 112 - 2

2 - متهم ساختن افراد بی گناه ، دروغی بهت آور و گناهی آشکار است .

و من یکسب . . . ثم یرم به بریاً فقد احتمل بهتناً و اثمأً مبیناً

برداشت فوق را فرمایش امام صادق(ع) تأیید می کند که فرمود: . . . فاما اذا قلت ما لیس فیہ فذلک قول اللہ «فقد احتمل بهتناً و اثمأً مبیناً».

ص: 377

تفسیر عیاشی، ج 1، ص 275، ح 270؛ نورالثقلین، ج 1، ص 549، ح 556.

170- سرزنش تهمت به عقیقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 4 - 8

8 - اتهام بی دلیل زنا به زنان پاکدامن ، بدترین نوع فسق است و نسبت دهندگان آن ، سرآمد فاسقان اند .

والذین یرمون المحصنت ثم لم یأتوا بأربعة شهداء . . . و أولئك هم الفسقون

ضمیر «هم» ضمیر فصل و «الفاسقون» مسند همراه با «ال» جنس و مفید حصر است. منحصر کردن اهل فسق به نسبت دهندگان زنای بی دلیل به زنان پاکدامن، بیانگر برداشت یاد شده است.

171- سرزنش ثروت اندوزان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 35 - 4

4 - سرزنش خداوند از زراندوزان در دوزخ ، همراه با شکنجه کردن آنان به وسیله اندوخته هایشان

هذا ما کنزتم لأنفسکم فذوقوا ما کنتم تکنزون

172- سرزنش ثروت اندوزی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - لیل - 92 - 8 - 2

2 - حالت بخلورزی و ثروت اندوزی ، ناپسند و نقطه مقابل تقوا است .

فأما من أعطی و اتقى . . . و أمّا من بخل و استغنی

صاحب «العین» گفته است: فعل «استغنی»، به معنای «به ثروت رسید» است. براساس این معنا، «استغناء»؛ یعنی، ثروت اندوزی و باب استفعال بودن آن، بر مبالغه در ثروت مندی دلالت دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - تفاخر بر دیگران و رقابت با یکدیگر در مقام و ثروت ، نکوهیده و ناروا است .

ألهیکم التکاثر

ص: 378

173- سرزنش ثروتمندان متخلف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 93 - 4,6

4 - اغنیا و توانمندان روی گردان از جهاد در صدر اسلام ، مورد نکوهش و تحقیر خداوند قرار گرفتند .

إنما السبيل على الذين . . . و هم أغنياء رضوا بأن يكونوا مع الخوالم

6 - نکوهش خداوند نسبت به ثروتمندان گریزان از جنگ ، در قبال دلجویی او از تهیدستان مشتاق جهاد

و لا على الذين إذا . . . إنما السبيل على الذين

174- سرزنش جادوگران فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 123 - 1

1 - فرعون در پی گرایش ساحران به رسالت موسی (ع) و ایمانشان به ربوبیت خداوند ، بشدت برآشفته و آنان را به سبب ایمانشان توبیخ کرد .

قال فرعون ءامنتم به قبل أن ءاذن لكم

ضمیر در «به» هم می تواند به موسی (ع) برگردانده شود و هم می تواند به «رب» برگردانده شود. در هر صورت برداشت فوق از آیه استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 71 - 1

1 - ساحران به خاطر ایمان به موسی (ع) ، مورد توبیخ و بازخواست فرعون قرار گرفتند .

قالوا ءامنّا . . قال ءامنتم له قبل أن ءاذن لكم

«آمنت» چه جمله خبری باشد و چه استفهامی (به تقدیر همزه)، مراد از آن توبیخ است و ضمیر «له» به قرینه حرف لام - که برای ربط «آمن» به غیر خداوند به کار می رود - و به تناسب ضمیر «إنّه» در «إنّه لكبيركم» به موسی (ع) بر می گردد.

175- سرزنش جاه طلبی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکاثر - 102 - 1 - 2

2- تفاخر بر دیگران و رقابت با یکدیگر در مقام و ثروت ، نکوهیده و ناروا است .

ألهیکم التکاثر

176- سرزنش جاهلان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 379

3 - نساء - 4 - 78 - 14

14 - جاهلان ، مورد سرزنش خداوند

فمال هؤلاء القوم لا يكادون يفقهون حديثا

177- سرزنش جزع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 51 - 7

7 - کبر و غرور به هنگام نعمت و رفاه و جزع و ناآرامی به هنگام مصیبت و بلا ، امری نکوهیده و ناپسند

و إذا أنعمنا .. و إذا مسّه الشرّ

178- سرزنش جنیان کافر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 13 - 3

3 - سرزنش تکذیب گران و کافران جن و انس ، از سوی خداوند به خاطر نادیده انگاشتن نعمت ها و جلوه های ربوبیت حق

فبأىء آلاء ربكما تكذبان

استفهام در «فبأىء» توییخی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 16 - 5

5 - سرزنش تکذیب گران و کافران جن و انس از سوی خداوند ، به خاطر نیندیشیدن آنان در اهمیت آفرینش خود از خاک و آتش

خلق الإنسن من صلصل .. فبأىء آلاء ربكما تكذبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 18 - 3

3 - توییخ کافران و تکذیب گران جن و انس ، به خاطر نادیده انگاشتن نعمت های الهی ، متجلی در طلوع و غروب خورشید

فَبَأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

تشبیه آمدن «کما» و «تکذِّبان»، ظاهراً به خاطر توجه خطاب به جن و انس است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 21 - 4

4 - سرزنش تکذیب گران و کافران جن و انس از سوی خدا، به خاطر نادیده انگاشتن نعمت ها و جلوه های ربوبیت حق

فَبَأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

استفهام در «فَبَأَيِّ آلَاءِ» توییحی است.

ص: 380

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 23 - 4

4 - سرزنش کافران و تکذیب گران جن و انس از سوی خدا، به خاطر نادیده انگاشتن نعمت ها و جلوه های ربوبیت فراگیر الهی

فَبَأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

استفهام در «فَبَأَيِّ آلَاءِ» تویخی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 25 - 5

5 - سرزنش تکذیب گران و کافران جن و انس از سوی خداوند، به خاطر نادیده انگاشتن نعمت ها و جلوه های ربوبیت حق

فَبَأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

تشبیه آمدن «کما» و «تکذِّبان»، ممکن است به خاطر توجه خطاب به جن و انس باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 28 - 5

5 - سرزنش کافران و تکذیب گران جن و انس از سوی خداوند، به خاطر نادیده انگاشتن نعمت ها و جلوه های ربوبیت حق

فَبَأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

تشبیه آمدن «کما» و «تکذِّبان»، ممکن است به خاطر توجه خطاب به جن و انس باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 30 - 1

1 - توییح کافران و تکذیب گران جن و انس، به خاطر نادیده گرفتن قدرت و لطف الهی در تأمین نیاز های خلق

یسله . . . کلّ یوم هو فی شأن . فَبَأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

خداوند در آیه قبل، فقر ذاتی و نیازمندی موجودات و فیاضیت و نیاز برآوری خویش را به آدمیان یادآور شده و در این آیه غافلان و کافران را مورد سرزنش قرار داده که چرا این حقیقت را در هستی نادیده می گیرند. تشبیه آمدن «کما» و «تکذِّبان»، ظاهراً به خاطر توجه خطاب به

جن و انس است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 32 - 1

1 - سرزنش شدن تکذیب گران و کافران جن و انس از سوی خداوند ، به خاطر بی توجهی آنان به موضوع حسابرسی اعمال خلق در قیامت و کیفر و پاداش الهی در آن

سنفرغ لكم آیه الثقلان . فبأیء الآء ربكما تکذبان

استفهام در «فبأیء الآء» توبیخی است و تثنیه آمدن «كما» و «تکذبان» به خاطر توجه خطاب به جن و انس است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 34 - 1

ص: 381

1 - سرزنش شدن کافران و تکذیب گران جن و انس از سوی خداوند ، بر بی توجهی آنان نسبت به قدرت مطلق الهی و عجز و ناتوانی خویش

إن استطعتم .. لاتنفذون إلاّ بسلطن . فبأیّ ءالآء ربکمما تکذبان

با توجه به ارتباط این آیه با آیه قبل، از استفهام توییخی در «فبأیّ..» مطلب بالا استفاده می شود. گفتنی است که تشبیه آمدن «کما» و «تکذبان» به خاطر توجه خطاب به جن و انس است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 36 - 4

4 - سرزنش شدن کافران و تکذیب گران جن و انس از سوی خداوند ، به خاطر نادیده انگاشتن نعمت ها و جلوه های ربوبیت حق

فبأیّ ءالآء ربکمما تکذبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 38 - 2

2 - توییخ شدن کافران و تکذیب گران جن و انس ، به خاطر بی اعتنایی به نعمت های الهی و غفلت از قدرت قاهر او بر نظام جهان

فإذا انشقت السماء .. فبأیّ ءالآء ربکمما تکذبان

عبارت «انشقت السماء..» نشانگر قدرت قاهر خداوند بر جهان است و از این که پس از تذکر قدرت، تکذیب گران را به محاکمه نشانده، مطلب بالا استفاده می شود. گفتنی است که تشبیه آمدن «کما» و «تکذبان» به خاطر توجه خطاب به جن و انس می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 40 - 1

1 - سرزنش شدن کافران جن و انس به خاطر تکذیب نعمت های خداوند و نادیده گرفتن فرجام گناه کاران

فیومئذ لایسل عن ذنبه .. فبأیّ ءالآء ربکمما تکذبان

تشبیه آمدن «کما» و «تکذبان» به خاطر توجه خطاب به جن و انس است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 42 - 2

2- توبیخ کافران و تکذیب گران جن و انس ، به خاطر نادیده انگاشتن فرجام فصاحت بار و ذلیلانه مجرمان

يعرف المجرمون . . . فبأئىء الاء ربكما تكذبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 45 - 2

2- توبیخ کافران و تکذیب گران جن و انس ، به خاطر بی توجهی و نادیده انگاشتن نعمت های خداوند

فبأئىء الاء ربكما تكذبان

ص: 382

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 47 - 3

3 - توبیخ کافران و تکذیب گران جن و انس به خاطر نیندیشیدن به نعمت بهشت ، بیم نداشتن از مقام پروردگار و تکذیب نعمت های او

و لمن خاف مقام ربّه جنتان . فبأیّ الآء ربکما تکذبان

لحن توبیخی آیه شریفه و تقابل تکذیب گران با بیم دارندگان از مقام پروردگار، بیانگر مطلب یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 49 - 3

3 - سرزنش کافران و تکذیب گران جن و انس از سوی خداوند ، به خاطر نادیده انگاشتن نعمت ها و جلوه های ربوبیت حق

فبأیّ الآء ربکما تکذبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 51 - 3

3 - سرزنش کافران و تکذیب گران جن و انس از سوی خدا ، به خاطر نادیده انگاشتن نعمت ها و جلوه های ربوبیت حق

فیهما عینان تجریان . فبأیّ الآء ربکما تکذبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 53 - 4

4 - سرزنش کافران و تکذیب گران جن و انس از سوی خداوند ، به خاطر نادیده انگاشتن نعمت های الهی

فبأیّ الآء ربکما تکذبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 55 - 4

4 - سرزنش کافران و تکذیب گران جن و انس از سوی خداوند ، به خاطر نادیده انگاشتن نعمت های الهی

متکین علی . . . فبأیّ الآء ربکما تکذبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 57 - 3

3 - سرزنش شدن کافران و تکذیب گران جن و انس از سوی خداوند ، به خاطر نادیده انگاشتن نعمت ها

فَبَأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 59 - 3

3 - سرزنش شدن کافران و تکذیب گران جن و انس از سوی خداوند ، به خاطر نادیده انگاشتن نعمت های او

فَبَأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

ص: 383

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 61 - 3

3- سرزنش شدن کافران و تکذیب گران جن و انس از سوی خداوند ، به خاطر نادیده انگاشتن نعمت های الهی

فَبَأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 63 - 3

3- توبیخ کافران و تکذیب گران جن و انس از سوی خداوند ، به خاطر نادیده انگاشتن نعمت های الهی و محروم ساختن خویش از آن

وَمَنْ دُونَهُمَا جَنَّتَانِ . فَبَأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 65 - 4

4- سرزنش شدن کافران و تکذیب گران جن و انس از سوی خداوند ، به خاطر نادیده انگاشتن نعمت ها و جلوه های ربوبیت او

فَبَأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 67 - 4

4- سرزنش شدن کافران و تکذیب گران جن و انس از سوی خداوند ، به خاطر نادیده انگاشتن نعمت ها و جلوه های ربوبیت الهی

فَبَأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 69 - 4

4- سرزنش شدن کافران و تکذیب گران جن و انس از سوی خداوند ، به خاطر نادیده انگاشتن نعمت ها و جلوه های ربوبیت او

فَبَأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 71 - 4

4 - سرزنش شدن کافران و تکذیب گران جن و انس از سوی خداوند ، به خاطر نادیده انگاشتن نعمت ها و جلوه های ربوبیت او

فبأیّءالآء ربکما تکذبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 73 - 4

4 - سرزنش شدن کافران و تکذیب گران جن و انس از سوی خداوند ، به خاطر نادیده انگاشتن نعمت ها و جلوه های ربوبیت

ص: 384

فَبَأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 75 - 3

3 - توبیخ شدن کافران و تکذیب گران جن و انس از سوی خداوند ، به خاطر نادیده انگاشتن نعمت ها و جلوه های ربوبیت پروردگار خویش

فَبَأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 77 - 3

3 - سرزنش شدن کافران و تکذیب گران جن و انس از سوی خداوند ، به خاطر نادیده انگاشتن نعمت ها و جلوه های ربوبیت او

فَبَأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

179- سرزنش جهل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 97 - 9

9 - دوری از تمدن و دانش ، امری نکوهیده در بینش اسلام

الأعراب أشد... و أجدر ألا يعلموا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 46 - 19

19- جهل و نادانی ، صفتی ناپسند و نکوهیده در پیشگاه خداوند

إني أعظك أن تكون من الجاهلین

180- سرزنش جهل به علم خدا

1 - جهل و تردید درباره احاطه علمی خداوند به اشیا، مورد نکوهش و سرزنش است.

ألم تر أنّ الله يعلم

استفهام در «ألم تر»، برای انکار توییخی است. «تَرَ» از «رأى» (دانستن) مشتق است؛ یعنی، «ألم تعلم أنّ الله...».

ص: 385

181- سرزنش جهنمیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 44 - 3

3 - بهشتیان برای ملامت و سرزنش دوزخیان ، از آنان جو یای تحقق وعید های الهی برای منکران آیات خداوند خواهند شد .

و نادى . . . فهل وجدتم ما وعد ربكم حقاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 22 - 3

3- پس از اتمام حسابرسی اعمال اهل جهنّم ، شیطان آنان را سرزنش می کند و گمراهی آنان را معلول اندیشه و عمل خود آنان معرفی خواهد کرد .

وقال الشیطن لَمَّا قَضَى الْأَمْرَ إِنَّ اللَّهَ وَعَدَكُمْ وَعَدَ الْحَقُّ وَعَدْتُكُمْ

مفسّران، از جمله احتمالاتی که برای «قضی الأمر» برشمرده اند این است که وقتی به حسابهای اهل قیامت رسیدگی شد، شیطان به اهل جهنّم چنین خطابی خواهد کرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 105 - 1

1 - سرزنش دوزخیان از سوی خداوند ، به خاطر حق ناپذیری های گذشته آنان

ألم تكن آيتي تتلى عليكم . . . تكذبون

استفهام در آیه فوق، استفهام توبيخی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 73 - 2

2 - وجود عذاب های روحی (چون سرزنش) ، برای دوزخیان

ثم قيل لهم أين ما كنتم تشركون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مطففین - 83 - 17 - 2

2 - مأموران الهی، با به رخ کشیدن تکذیب گری ها و ناباوری های جهنمیان، آنان را بر آن موضع گیری، سرزنش خواهند کرد.

ثمّ يقال هذا الذی کنتم به تکذّبون

182- سرزنش حرام خواری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 42 - 8

8 - رغبت به شنیدن دروغ ها و شایعات، پذیرش احکام تحریف شده، حرام خواری و رشوه گیری، بسی زشت و نارواست.

ص: 386

سمعون للكذب اكلون للسحت

183- سرزنش حق ستیزان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 29 - 14

14- ایمان گروهی از جنیان، به مجرد شنیدن قرآن، تعریضی به مشرکان لجوج و حق ستیز است. *

و إذ صرفنا إليك نفراً من الجنّ

با توجه به این که آیات پیشین، تماماً هشدار به مشرکان بود؛ این آیه نیز در بردارنده تعریض و سرزنش برای آنان است؛ زیرا جنیان پیغام قرآن را شنیده و پذیرفتند؛ ولی آنان چنین نکردند.

184- سرزنش حق ناپذیران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 24 - 1,6

1- توبیخ بیمار دلان حق گریز، از سوی خداوند به خاطر نیندیشیدن در ژرفای مفاهیم قرآن

أفلا يتدبرون القرآن

6- توبیخ الهی نسبت به حق گریزان، به خاطر بسته بودن قلب و روح آنان بر آیات ژرف قرآن

أفلا يتدبرون القرآن أم على قلوب أقفالها

برداشت بالا، بر این اساس است که «أم» به معنای «بل» و برای اضراب انتقالی باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 21 - 4

4- توبیخ حق ناباوران، به خاطر نیندیشیدن به ژرفای مظاهر هستی و اکتفا به نگاهی سطحی

وفي الأرض آيت . . . وفي أنفسكم أفلا تبصرون

توبیخ، از تعبیر «أفلا تبصرون» استفاده می شود و با توجه به این که ماده «تبصرون» به معنای نگاه همراه با تحقیق و تأمل است، استفاده می شود که مشکل کافران، سطحی نگری است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 40 - 8

8 - قدرت های فرعونى و حق ناپذیر ، محکوم به سرزنش شدن و تحقیر در گستره تاریخ *

فنبذنهم فی الیمّ و هو ملیم

تعبیر «و هو ملیم» می تواند نظر به ملامت شدن قدرت های حق ناپذیر از سوی اندیشهورزان و نظارت گران تاریخ بشر، داشته باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 387

1 - روی گردانان از راه حق و هدایت ، مورد توبیخ و سرزنش خداوند

أفريت الذی تولی

185- سرزنش حمایت از کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 73 - 2

2 - ایجاد رابطه ولایی با کافران و حمایت از ایشان و درخواست حمایت از آنان ، بارور سازنده فتنه و تباهی بزرگ در زمین

و الذین کفروا .. إلا تفعلوه تکن فتنه

ضمیر مفعولی در «لا تفعلوه» به قانونهایی که در آیه قبل مطرح شد و نیز به دستوری که از صدر همین آیه به دست می آید برمی گردد. در برداشت فوق ضمیر به قطع ولایت با کافران، که از جمله «الذین کفروا ...» استفاده شده، برگردانده شده است.

186- سرزنش حوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 22 - 17

17 - آدم و همسرش به سبب نادیده گرفتن نهی و هشدار خداوند، مورد توبیخ او قرار گرفتند.

و نادیهما ربهما ألم أنهکما .. و أقل لکما إن الشیطن لکما عدو مبین

187- سرزنش حواریون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 112 - 14، 13، 10

10 - حواریون عیسی مورد توبیخ وی به خاطر تردیدشان در توانمندی خداوند

هل یستطیع ربک .. قال اتقوا الله ان کنتم مؤمنین

جمله «اتقوا الله ...» حاکی از انتقاد و اعتراض عیسی (ع) به حواریون است ناظر به مطالبی است که از «هل یستطیع ربک ...» به دست می آید که از جمله آنها تردید در توانمندی خداوند است.

13 - حواریون عیسی مورد سرزنش وی به خاطر رعایت نکردن ادب در یادکردن از نام خدا

هل يستطيع ربك . . قال اتقوا الله

رعایت ادب در مورد آیه این بود که حواریون به جای «ربک» (پروردگارت) بگویند: ربنا

14 - حواریون عیسی مورد سرزنش وی به خاطر پیشنهاد معجزه ویژه و نزول مائده آسمانی ، علی رغم مشاهده معجزات فراوان

قال اتقوا الله ان كنتم مؤمنين

ص: 388

آیات پیشین دلالت می کند که عیسی حتی در کودکی و قبل از دعوت مردمان به ایمان، معجزاتی را به مردمان ارائه می کرد. بنابراین می توان گفت انتقاد و اعتراض حضرت مسیح(ع) بدین جهت بوده که چرا با وجود معجزات فراوان باز هم از وی درخواست معجزه دارند.

188- سرزنش خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 83 - 1

1 - نکوهش خداوند از افشاکنندگان اخباری که موجب احساس امنیت از هجوم دشمن و یا موجب ترس و وحشت از دشمن می شود. (اخبار امنیتی).

و اذا جاءهم امر من الامن او الخوف اذاعوا به

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 88 - 2,5

2 - نکوهش مسلمانان صدر اسلام از سوی خداوند ، به جهت اختلافشان در روش برخورد با منافقان

فما لكم في المنافقين فئتين

5 - طرفداری و شفاعت از منافقان ، مورد نکوهش الهی و مصداق شفاعت سیئه

و من يشفع شفاعه سيئه .. فما لكم في المنافقين فئتين

189- سرزنش خشونت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 86 - 16

16- انتخاب خوش رفتاری در مواجهه با کافران ، بهتر از به کارگیری شدت و خشونت است .

و إما أن تتخذ فيهم حسناً

جمله «تتخذ فيهم حسناً» در بیان طریقه مقابل عذاب، تلقین کننده اختیار این شیوه از بین دو نوع برخوردی است که ذوالقرنین بین آن ها مخیر بود.

190- سرزنش خود

2- قوم بت پرست ابراهیم پس از آگاه شدن از ناتوانی بت ها از سخن گفتن ، به یک دیگر مراجعه کرده و به سرزنش هم پرداختند .

فرجعوا إلى أنفسهم فقالوا إنكم أتم الظلمون

ص: 389

برداشت، براساس این احتمال است که مقصود از «انفسهم» رجوع هر یک از بت پرستان به یک دیگر باشد که با مخاطب قرار دادن هم دیگر (فقالوا إنکم أنتم. ..) به ملامت هم پرداختند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 32 - 10

10 - اظهار پشیمانی کردن سلیمان (ع) و مورد سرزنش قرار دادن خود به خاطر غفلت کردن از یاد خدا، در اثر سان دیدن طولانی از اسب ها

فقال إني أحببت حبّ الخير عن ذكر ربّي حتى توارت بالحجاب

در صورتی که معنای آیه شریفه، این باشد که سلیمان(ع) به خاطر علاقه به اسب ها از یاد خدا غفلت ورزید؛ قهراً سخن آن حضرت (فقال إني. ..) نوعی سرزنش خود و اظهار پشیمانی محسوب می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 30 - 1

1 - باغداران یمنی پس از مشاهده محرومیت خود و مستمندان از محصولات باغ، به سرزنش همدیگر پرداختند .

فأقبل بعضهم على بعض يتلومون

191- سرزنش خودستایی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 49 - 8

8 - ناپسندی خودستایی و ادعای رشديافتگی و کمال

الم تر الى الذين يزكون انفسهم بل الله يزكي من يشاء

192- سرزنش خودکشی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 15 - 7

7 - خودکشی، تلاش بی ثمر در جهت رهایی از سرخوردگی و بن بست در زندگی

من كان يظنّ أن لن ينصره الله.. فلم يدد بسبب الى السماء... هل يذهبنّ كیده ما يغ

193- سرزنش خودمحوری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 52 - 15

15 - گسستن سرنوشت خویش از سرنوشت اسلام و مسلمین ، علی رغم اظهار دیانت ، نشانه بیماری دل و سستی ایمان

ص: 390

فتری الذین فی قلوبہم مرض . . . یقولون نخشی ان تصیبنا دائره

194- سرزنش در تربیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 64 - 19

19 - ایجاد امید به دنبال توبیخ ، از روش های تربیتی و هدایتی قرآن

اعرض عنهم و عظیم . . . لوجدوا اللہ تواباً رحیماً

195- سرزنش در جهنم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 39 - 6

6 - سران شرک و کفر با دعوت پیروانشان به چشیدن از عذاب مضاعف دوزخ، آنان را سرزنش و ملامت می کنند.

ربنا هؤلاء أضلونا . . . فذوقوا العذاب بما کنتم تکسبون

«ال» در کلمه «العذاب» عهد ذکری است و اشاره به همان عذاب مضاعف دارد که از «الکل ضعف» استفاده می شود.

196- سرزنش در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 22 - 14

14- پیروی از شیطان ، ملامت و پشیمانی اخروی در پی دارد .

دعوتکم فاستجبتم لی فلاتلومونی و لوموا أنفسکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 56 - 9

9- کافران ، در قیامت ، از سوی مؤمنان عالم ، سرزنش می شوند .

وقال الذین أوتوا العلم . . . فهذا یوم البعث

«فاء» در «فهذا» فصیحه است و دلالت بر جمله ای مقدر می کند که می تواند چنین باشد: «اگر شما، منکر قیامت بودید، این هم قیامت!». «هذا» در این بیان - طبق گفته مفسران - برای توبیخ و سرزنش است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 57 - 5

5 - ظالمان ، در روز قیامت ، راهی برای رهایی از وضعیت رقت بار و مذمت آلود خویش ندارند .

الذین ظلموا.. و لاهم يستعذبون

ص: 391

«إستعتاب» - مصدر «يستعتبون» - به معنای این است که از شخص خاصی، خواسته شود که وی از خطایش بازگردد (مفردات راغب) و نیز به معنای طلب رضایت آمده است (المنجد).

197- سرزنش درخواست از بت ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 12 - 1

1 - نکوهش اهل شرک ، به خاطر ترک نیایش به درگاه خدا و بردن عرض حاجت پیش بت ها

یدعوا من دون الله ما لا یضره و ما لا ینفعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 13 - 1

1 - نکوهش اهل شرک ، به خاطر نیایش و عرض حاجت کردن به درگاه بت ها

یدعوا لمن ضره أقرب من نفعه

198- سرزنش دشمنان محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 45 - 3

3- احساس امنیت مشرکان توطئه گر علیه پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، مورد سرزنش خداوند است .

أفأمن الذین مکروا السیئات

همزه «أفأمن» برای استفهام توییحی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مسد - 111 - 1 - 6

6 - خویشاوندی مخالفان اسلام با پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، مانع نکوهش خداوند از آنان نیست .

تبت یدا ابی لهب و تب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 4 - 7

7- جدال و مخاصمه ، صفتی بس مذموم و ناپسند برای انسان

فإذا هو خصيم مبين

آوردن «إذا» ی فجائیه می تواند نشان دهنده ناپسند بودن جدال و مخاصمه باشد، خصوصاً با توجه به اینکه انتظار از مخلوق،

ص: 392

تسلیم بودن در مقابل خالق است و جدال و مخاصمه خلاف انتظار است.

200- سرزنش دشنام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 148 - 2

2 - ناخشنودی خداوند از بدزبانی و زشت گویی مردم نسبت به یکدیگر

لايحب الله الجهر بالسوء من القول إلا من ظلم

برداشت فوق بر این اساس است که «من القول» قید برای «السوء» باشد که با توجه به استثنای «الا من ظلم»، معلوم می شود مراد از «سوء من القول»، سخنان ناروایی است که درباره دیگری گفته شود.

201- سرزنش دشنام به قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 68 - 1

1 - سرزنش رفاه زدگان از سوی خدا، به خاطر یاوه سرایی های آنان علیه قرآن

مستکبرين به سمرًا تهجرون . أفلم يدبّروا القول ... ءاباءهم الأولين

استفهام در آیه فوق، استفهام توییخی است و ضمیر جمع در آن به «مترفین» باز می گردد. خداوند در این بخش از آیات، آنها را به خاطر اتهاماتی که به پیامبر (صلی الله علیه و آله) و قرآن می زدند، مورد سرزنش قرار داده و با ارائه دلایل گوناگون، همه راه های عذر تراشی شان را سد کرده است. آیه فوق، در ردّ اتهامات آنان به قرآن است.

202- سرزنش دعوت به بخل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 24 - 4

4 - بخلورزی و توصیه مردم به آن ، امری بس ناپسند و نکوهیده

و الله لا يحبّ . . . الذین يبخلون و يأمرون الناس بالبخل

203- سرزنش دنیاپرستی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 200 - 4

4 - مذمت آن گروه از مردم که پس از انجام مناسک حج ، تنها خواهان بهره های دنیوی از پروردگار خویشند .

فمن الناس من يقول ربنا اتنا فی الدنيا

ص: 393

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 212 - 5

5 - نکوهش فریفتگی و دلبستگی به زندگی دنیا

زین للذین کفروا الحیوه الدنیا

204- سرزنش دنیا طلبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 80 - 2

2 - دل باختگان دنیا ، سزاوار سرزنش و نکوهش اند .

قال الذین یریدون الحیوه الدنیا . . . وقال الذین أوتوا العلم ویلکم

205- سرزنش دنیا طلبان بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 80 - 1

1 - موضع گیری تند و عتاب آمیز فرزندان بنی اسرائیل در برابر آرزومندان ثروت قارونی .

قال الذین یریدون الحیوه الدنیا یلیت لنا مثل ما أوتی قرون . . . وقال الذین أوت

206- سرزنش دنیا طلبی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 96 - 9

9 - علاقه به دنیا و آرزوی عمر طولانی به خاطر آن ، خوبی ناپسند و نکوهیده است .

ولتجدنهم أحرص الناس علی حیوه . . . یود أحدهم لو یعمر الف سنه

لحن آیه گویای مذمت یهود به خاطر علاقه به دنیا و درخواست عمر طولانی به خاطر آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - تهدید الهی نسبت به دنیاپرستی و دنیاپرستان

من كان يريد ثواب الدنيا .. و كان الله سميعاً بصيراً

تذکر این واقعیت که خداوند ناظر اعمال دنیاپرستان و شنوای گفتار آنهاست، در حقیقت تهدید آنان به مؤاخذه خداوند است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 394

2 - دنیا محوری و دوست داشتن آن، مرام و اندیشه ای کودکانه و نابخردانه است.

و ما الحیوه الدنیا إلا لعب و لهو

با توجه به اینکه لعب و لهو کار کودکان و کسانی است که بلوغ فکری ندارند، مقتضای تشبیه، وجود این ویژگیها در دنیاپرستان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 24 - 3

3 - مذمت خدا از دلبستگی به خویشاوندان و به مال و منال و دلواپسی برای تجارت و مسکن در صورتی که مایه غفلت از خدا و رسول و جهاد در راه خدا شود .

قل إن کان ءاباؤکم . . . و أموال اقترتموها و تجره تخشون کسادها و مسکن . . . أحب إلی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 38 - 9

9 - دلخوش کردن به زندگی دنیوی و ترجیح دادن آن بر حیات اخروی ، امری است ناپسند و مورد نکوهش خداوند .

أرضیتم بالحیوه الدنیا من الآخره فما متع الحیوه الدنیا فی الآخره إلا قلیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 69 - 9

9 - مذمت الهی از غرق شدن در لذایذ و بهره وری های مادی

فاستمتعوا بخلقهم . . . و خصتم کالذی خاصوا

با توجه به اینکه مراد از «خوض»، می تواند خوض در بهره‌وریهای مادی باشد، برداشت فوق به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 7 - 7

7 - دلخوش بودن به دنیا و آرامش یافتن به آن و غفلت از آیات الهی ، از اوصاف کافران و امری مذموم و ناپسند

إن الذين . . . ورضوا بالحيوه الدنيا و اطمأنوا بها ... غفلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 24 - 10

10 - دنیا سرایی است ناامن و آرمیدن در آن و گردش بر مدار آن ، نشانه ای است از کوتاه نظری .

إنما مثل الحيوه الدنيا . . . كذلك نفصل الأیت لقوم يتفكرون

غرض از تمثیل در آیه شریفه - به قرینه آیه بعد (و اللّٰه يدعوا إلى دارالسلام . . .) - بیان این حقیقت است که: این سرا، سرایی است که در معرض انواع حوادث و رخدادهای مرگبار است و انسان نباید به چنین جایی بسنده کند و آن را وجهه همت خود قرار دهد. گفتنی است که از ذیل آیه (لقوم يتفكرون) استفاده می شود که اهل دنیا مردمانی فاقد فکر و اندیشه هستند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 395

16- « عن علي بن الحسين (ع) [في حديث طويل] : . . . و لا تركنوا إلى الدنيا فإن الله عزوجل قال لمحمد صلى الله عليه وآله وسلم : « و لا تركنوا إلى الذين ظلموا فتمسكم النار » و لا تركنوا إلى زهره الدنيا و ما فيها ركون من اتخذها دار قرار و منزل استيطان . . . ;

از امام سجاد(ع) [ضمن حدیثی طولانی] روایت شده است: . . . به دنیا تمایل و اطمینان نکنید؛ زیرا خداوند عزوجل به حضرت محمد(صلی الله علیه و آله) فرمود: «ولا-ترکونوا...» و به زیبایی دنیا و آنچه در دنیاست تمایل و اطمینان نکنید، بدان تمایل و اطمینان کسی که آن را خانه همیشگی و جای ماندن خود قرار داده است...».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 88 - 6

6- چشم دوختن و غبطه خوردن به مال و منال دنیا ، امری نکوهیده و ناپسند

لا تمدنّ عینک إلى ما متّعنا به أزواجاً منهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 107 - 6

6- ترجیح دنیا بر آخرت - و نه صرف تأمین نیاز های زندگی - امری نکوهیده است .

فعلیهم غضب من الله . . . ذلك بأنهم استحبوا الحیوه الدنيا علی الآخره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 48 - 16

16- انکار معاد ، نکوهیده تر از دل بستگی به زندگانی دنیا و دارای نقشی مؤثرتر در آن در پیدایش شرک

لقد جئتمونا کما خلقناکم اول مرّه بل زعمتم أنّ نجعل لکم موعداً

حرف «بل» برای اضراب و نشان نابرابر بودن مابعد و ماقبل آن است. در این برداشت، تشبیه در «کما خلقناکم»، ناظر به مال و فرزند نداشتن انسان در آغاز خلقت و هنگام اعاده آن، دانسته شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 131 - 5

5 - چشم دوختن و غبطه خوردن بر مال و منال دنیا داران ، امری نکوهیده و نارو است .

و لا تمدنّ عینیک إلی ما متّعنا به أزواجاً منهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 20 - 15

15 - تنها دنیا محوری ، امری نکوهیده و ناپسند است ؛ نه صرف برخورداری از نعمت های دنیایی .

یرزق من یشاء . . . من کان یرد حرث الدنیا . . . و ما له فی الآخره من نصیب

همه بندگان از رزق دنیوی بهره می برند - چه مؤمن و چه منکر - ولی آنان که تمام همتشان دنیا باشد در آخرت بهره ای نخواهند داشت .
پس آنچه مذموم است بهره‌وری از دنیا نیست؛ بلکه دنیا محوری است.

ص: 396

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 48 - 10

10 - دلخوشی به دنیا و مظاهر آن ، نکوهیده و ناروا است .

وإنا إذا .. فرح بها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 36 - 2

2- شرافت ایمانی و پاداش الهی به مجاهدان ، شایان دل بستگی و نه سرگرمی های بی فرجام دنیا

أنتم الأعلون والله معكم ولن يتركم أعمالكم .

إنما الحيوه الدنيا لعب و لهو

از ارتباط این آیه با آیه قبل - که درباره تشویق مؤمنان به جهاد و از یاد نبردن ارجمندی خویش و پاداش الهی بود - مطلب بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 29 - 6

6 - متمرکز کردن علایق و گرایش ها در امور دنیوی ، امری نکوهیده ؛ و نه صرف بهرهوری از دنیا

فأعرض عن من .. و لم یرد إلا الحيوه الدنيا

حصر در آیه شریفه، مفید مطلب بالا است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 27 - 7

7 - علاقه به دنیا و توجه به آبادانی حیات دنیوی ، در صورت بی اعتنایی به امر آخرت و حیات اخروی ، مورد نکوهش و محکوم در نگاه وحی

إن هؤلاء یحبون العاجله و یذرون وراءهم یومًا ثقیلاً

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که آیه شریفه درصدد نکوهش و محکوم کردن کسانی است که تنها به دنیا دل بسته و آخرت را رها کرده اند.

207- سرزنش دین فروشی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 187 - 11، 19

11 - سرزنش عالمان اهل کتاب از سوی خداوند به سبب نادیده گرفتن پیمان الهی و دین فروشی

فنبذوه وراء ظهورهم و اشتروا به ثمناً قليلاً

19 - زشتی و بدی دستاورد دین فروشی

و اشتروا به ثمناً قليلاً فبئس ما يشترون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 397

18 - توییح الهی نسبت به برخی از عالمان اهل کتاب ، به خاطر سوداگری آنان با آیات الهی

انّ من اهل الکتب لمن یؤمن . . . لا یشترون بایات الله ثمناً قليلاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 44 - 6

6 - سودای هدایت با گمراهی از سوی عالمان دین ، امری بس شگفت و نکوهیده

الم تر . . . یشترون الضلالة

استفهام در «الم تر»، به انگیزه تعجب و شگفتی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 44 - 41

41 - منافع به دست آمده از دین فروشی ، مصداقی بارز برای سحت

اکلون للسحت . . . ولا تشتروا بایتی ثمناً قليلاً

نهی خداوند از دین فروشی در قبال منافع دنیا، پس از توصیف عالمان یهود در آیات پیش به «اکلون للسحت»، بیانگر آن است که از مصداقی مورد نظر برای «سحت» (حرامی ننگ آور)، منافی است که آنان از دین فروشی به چنگ می آورند.

208- سرزنش رد پاسخ محققان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ضحی - 93 - 10 - 5

5 - از خود راندن اهل تحقیق و بی پاسخ گذاشتن سؤالات آنان ، نکوهیده و ناروا است .

و أمّا السائل فلا تنهر

«سائل»، کلمه ای است مطلق و بر پرسشگران و اهل تحقیق نیز قابل تطبیق است.

209- سرزنش رشوه خواری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 42 - 8

8 - رغبت به شنیدن دروغ ها و شایعات ، پذیرش احکام تحریف شده ، حرامخواری و رشوه گیری ، بسی زشت و نارواست .

سمعون للکذب اکلون للسحت

210- سرزنش رفاه طلبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 398

7- بی‌اعتنایی رفاه‌مندان به یتیمان، به دور از انتظار و نکوهیده‌تر از بی‌توجهی‌های دیگران است.

فأكرمه ونعمه .. كلاً بل لا تكرمون اليتيم

211- سرزنش رهبانیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- بقره - 2 - 197 - 14

14 - نکوهش زهد افراطی

و تزودوا

با توجه به شأن نزول نقل شده در مجمع البیان که عده‌ای توشه خود را به دور می‌ریختند و آیه در مقابل می‌فرماید: و تزودوا.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 31 - 4

4- رهبانیت و سرکوب‌گریز (همچون غریزه جنسی و...)، مخالف تعالیم اسلام

إلا علی أزوجهم أو ما ملکت أیمانهم .. فمن ابتغی وراء ذلک فأولئک هم العادون

212- سرزنش رهبران فاسد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- ابراهیم - 14 - 28 - 6

6- رهبران و سردمداران فاسد و اغواگر در خور سرزنش و کیفرند.

ألم تر إلی الذین .. وأحلّوا قومهم دار البوار

از اینکه خداوند در بیان سرنوشت شوم اقوام و ملت‌های ناسپاس و کافر، رهبران آنها را مورد بحث قرار داد (أحلّوا قومهم ..)، استفاده می‌شود که جرم آنان بیش از دیگر مردم بوده و سزاوار سرزنش و کیفری افزون‌ترند.

213- سرزنش ریا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 264 - 11

11 - انفاق های آمیخته با ریا و همراه با متّ و اذیت ، نوعی کفر است .

يا ايّها الذّين امنوا .. واللّٰه لا يهدى القوم الكافرين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 399

2 - افتخار به بذل و بخشش ها و خودنمایی در تأمین نیازمندی های مالی جامعه ، مذموم و مورد نکوهش خداوند است .

يقول أهلك ما لا لبداً

در آیه شریفه مورد مصرف اموال مشخص نشده است؛ ولی به قرینه آیات بعد (فكّ رقبه أو إطعام ..) می توان گفت: مراد هزینه کردن آن، در مصارف عمومی است.

214- سرزنی ریا در نماز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ماعون - 107 - 6 - 5,8

5 - خواندن نماز ، برای خودنمایی نزد مردم ، نکوهیده و مایه گرفتاری به عذاب جهنم است .

فویل للمصلّین .. الذین هم یراءون

8 - ریاکاری شخص نمازگزار ، نکوهیده تر از یتیم آزاری و رسیدگی نکردن به مستمندان است .

الذی یدعّ الیتیم . و لایحصّ ... فویل للمصلّین ... الذین هم یراءون

آوردن حرف «فاء» در خصلت سومی که برای مکذبان جزا شمرده شده است، بیانگر آن است که آن خصلت، با تمام ویژگی هایش، نکوهیده تر از دو خصلت نخست است.

215- سرزنی ریاکار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 38 - 1

1 - خداوند ، کسانی را که ریاکارانه اتفاق می کنند ، دوست ندارد .

انّ الله لا یحبّ من کان مختالاً فخوراً .. و الذین ینفقون اموالهم رثاء الناس

در برداشت فوق، «الذین ینفقون» بر «الذین یبخلون» عطف گرفته شده و بنابراین، توصیفی برای «مختال» و «فخور» است.

216- سرزنی زلیخا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- زنان اشراف ، تقاضای کام جویی زلیخا از برده خویش را ، امری نکوهیده دانسته و او را ملامت می کردند .

وقال نسوه فی المدینه امرأت العزیز ترود فتیها عن نفسه قد شغفها حبًا

«فتا» به معنای برده و عبد ، و نیز به معنای جوان است. به نظر می رسد هر دو معنای «فتا» در «تراود فتاها» لحاظ شده باشد.

9- عشق زلیخا به یوسف (ع) ، علی رغم همسری او برای عزیز مصر ، مایه شگفتی فراوان زنان اشراف و موجب مزید ملامت

ص: 400

گویی از وی شد .

امرات العزیز ترود فتيها عن نفسه

هدف زنان اشراف از یاد کردن زلیخا به عنوان «همسر عزیز مصر»، رساندن زشتی هر چه افزون تر ماجرای اوست ؛ یعنی، مراوده با بردگان زشت است و از همسر عزیز مصر ناپسندتر.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 32 - 11، 1

1- زلیخا، با ارائه یوسف (ع) به زنان اشراف، به ایشان فهماند که نباید وی را در عشقش به یوسف (ع) ملامت کنند .

قالت فذلک الذی لمتنی فیه

11- « عن علی بن الحسین : . . . فقالت لهنّ « فذلک الذی لمتنی فیه » یعنی فی حبّه ؛

از امام سجّاد(ع) روایت شده است: . . . همسر عزیز [با اشاره به یوسف] خطاب به بانوان گفت: این است کسی که مرا درباره او سرزنش می کردید ؛ یعنی، مرا در مورد عشق به او سرزنش می کردید».

217- سرزنش زنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 15 - 5

5 - زنا و مساحقه، عملی بسیار زشت

و الّتی یأتین الفاحشه من نسانکم

فاحشه در لغت به معنی عمل بسیار زشت است و در آیه فوق از زنا و مساحقه به فاحشه تعبیر شده است.

218- سرزنش زنازادگی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 13 - 12، 8

8 - درشت خویی و بی تباری، صفتی بس زشت و بسیار ناپسند، در مقایسه با دیگر اوصاف زشت و ناخوشایند

و لاتطع کلّ حلاف مهین . . . عتلّ بعد ذلک زنیم

بعديت در اين آيه (بعد ذلك) رتبي است و بيانگر اين نکته است كه اوصاف «عتلّ» و «زنيم» از اوصاف پيشين (همچون حلاف، مهين، همّاز و...) زشت تر و ناپسندتر است. گفتني است در برداشت بالا، عبارت «بعد ذلك» متعلق به «عتلّ» دانسته شده است.

12 - «عن عليّ (ع) : هو الذي لا أصل له ;

از عليّ (ع) روايت شده كه او (زنيم) كسي است كه اصل و ريشه (نسب) ندارد».

ص: 401

219- سرزنش زهد بیجا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 70 - 11

11- روزی های پاکیزه ، برای بهره برداری انسان آفریده شده است نه زهدورزی های بی مورد

ورزقنهم من الطیبیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 51 - 3

3 - رهبانیت (ترک دنیا و زهدورزی های بی جا) ، انحراف از سیره پیامبران الهی است .

يَا أَيُّهَا الرِّسَلُ كُلُّوا مِنَ الطَّيِّبَاتِ

با توجه به این که جمله «كلوا من الطيبات» بعد از یاد عیسی و مادرش، مطرح شده است، می تواند به اندیشه نادرست رهبانیت در مسیحیت، اشاره داشته باشد.

220- سرزنش سازش با کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 29 - 4

4- هر گونه سازش با خط کفر ، بیگانه با خط و راه پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله)

محمّد . . . و الذین معه أشدّاء علی الکفار

با استفاده از مفهوم آیه، برداشت بالا به دست می آید.

221- سرزنش سازش با متجاوزان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 39 - 6

6 - برخورداری مؤمنان از روحیه عفو و گذشت ، نباید به مداهنه و سکوت در برابر متجاوزان منتهی شود .

وإذا ما غضبوا هم يغفرون .. إذا أصابهم البغي هم ينتصرون

از ارتباط دو آیه، استفاده می شود که عفو و مغفرت مؤمنان، در غیر مورد ظلم و تجاوز است.

222- سرزنش سخن بی عمل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 2 - 5,6

5 - خداوند، آن دسته از مؤمنان صدر اسلام را که به گفته های خود عمل نمی کردند، مورد سرزنش و نکوهش قرار داد .

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لِمَ تَقُولُونَ مَا لَا تَفْعَلُونَ

ص: 402

6 - « عن رسول الله (صلى الله عليه وآله) قال: ... يابن مسعود: لا تكن ممن يشدد على الناس ويخفف عن نفسه، يقول الله تعالى « لِمَ تقولون ما لاتفعلون » ;

از رسول خدا (صلى الله عليه وآله) روایت شده که فرمود: ... ای پسر مسعود! از کسانی مباش که [کار را] بر مردم سخت می گیرند و بر خود آسان. خدای تعالی می فرماید: لِمَ تقولون ما لاتفعلون».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 3 - 1

1 - گفتار های بدون عمل ، بس ناپسند و نفرت انگیز در نزد خداوند

کبر مقتاً عند الله أن تقولوا ما لاتفعلون

«مقت»، به معنای بغض و کینه شدید است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 4 - 8

8 - کسانی که شعار جهاد سر می دهند ولی در عرصه پیکار یا شرکت نمی کنند و یا در صورت شرکت کردن از خود سستی نشان می دهند و استقامت نمی کنند ، مورد خشم شدید خداوند هستند .

لِمَ تقولون ... کبر مقتاً عند الله ... إن الله يحبّ ... کأنهم بنین موصوص

آیات پیشین - که در مقام سرزنش مدعیان بدون عمل بود - تمهیدی برای بیان موضوع جهاد است؛ چرا که صحنه جنگ، محل لغزش قدم ها و آشکار شدن مدعیان از مؤمنان حقیقی است.

223- سرزنش سخن بی منطق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 22 - 8

8- سخن های نسنجیده بر زبان آوردن و اظهار نظر بدون شناخت و بررسی ، امری نکوهیده و ناروا است .

سیقولون ... رجماً بالغیب

224- سرزنش سخن چینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 11 - 6

6 - سخن چینی ، صفتی مذموم و ناپسند

و لاتطع کلّ .. مشاء بنمیم

ص: 403

225- سرزنش سرور برای امکانات مادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 23 - 2

2 - انسان ، در برابر بر خورداری ها و بهره مندی ها ، نباید شادمانی کند .

و لا تفرحوا بما آتاكم

226- سرزنش سستی در جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 4 - 8

8 - کسانی که شعار جهاد سر می دهند ولی در عرصه پیکار یا شرکت نمی کنند و یا در صورت شرکت کردن از خود سستی نشان می دهند و استقامت نمی کنند ، مورد خشم شدید خداوند هستند .

لِمَ تقولون .. کبر مقتاً عند الله ... إِنَّ اللهَ یحبُّ ... کأنهم بنین موصول

آیات پیشین - که در مقام سرزنش مدعیان بدون عمل بود - تمهیدی برای بیان موضوع جهاد است؛ چرا که صحنه جنگ، محل لغزش قدم ها و آشکار شدن مدعیان از مؤمنان حقیقی است.

227- سرزنش سستی در حق طلبی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 89 - 8

8 - سستی و ناپایداری در مسیر حق طلبی و خداخواهی ، عملی جاهلانه و پیمودن راه جاهلان است .

فاستقیما ولا تتبعان سبیل الذین لایعلمون

228- سرزنش سستی در نماز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 54 - 9

9 - مذمت خداوند از کسانی که در نماز و اتفاق بدون میل و رغبت

لا يأتون الصلوه إلا وهم كسالى ولا ينفقون إلا وهم كرهون

229- سرزنش سطحى نگرى

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 80 - 11

ص: 404

11 - سطحی نگری و بی تفاوتی انسان نسبت به مظاهر وجود و طبیعت ، مورد نکوهش خداوند

و هو الذی یحی . . . أفلاتعقلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 21 - 4

4 - توییح حق ناباوران ، به خاطر نیندیشیدن به ژرفای مظاهر هستی و اکتفا به نگاهی سطحی

و فی الأرض ءایت . . . و فی أنفسکم أفلاتبصرون

توییح، از تعبیر «أفلاتبصرون» استفاده می شود و با توجه به این که ماده «تبصرون» به معنای نگاه همراه با تحقیق و تأمل است، استفاده می شود که مشکل کافران، سطحی نگری است.

230- سرزنش سلیمان (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 32 - 10

10 - اظهار پشیمانی کردن سلیمان (ع) و مورد سرزنش قرار دادن خود به خاطر غفلت کردن از یاد خدا ، در اثر سان دیدن طولانی از اسب ها

فقال إتی أحببت حبّ الخیر عن ذکر ربّی حتّی توارت بالحجاب

در صورتی که معنای آیه شریفه، این باشد که سلیمان(ع) به خاطر علاقه به اسب ها از یاد خدا غفلت ورزید؛ قهراً سخن آن حضرت (فقال إتی. . .) نوعی سرزنش خود و اظهار پشیمانی محسوب می شود.

231- سرزنش سوء ظن به مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 12 - 7

7 - بدگمانی نسبت به مؤمنان ، امری ناپسند و مورد سرزنش خداوند

لولا إذ سمعتموه ظنّ المؤمنون و المؤمنت بأنفسهم خیرًا و قالوا هذا إفک مبین

232- سرزنش سوگند دروغ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 14 - 12

12 - سوگند دروغ ، امری ناپسند و نکوهیده در بینش الهی

و يحلفون على الكذب و هم يعلمون

ص: 405

233- سرزنش سهم المال معبودان باطل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 56 - 8

8- اختصاص دادن بخشی از روزی خدادادی به معبود های باطل ، مورد نکوهش خداوند

و يجعلون لما لا يعلمون نصيبًا مما رزقنهم تالله لتسئلنّ

234- سرزنش شبهه افکنی در آخرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 2 - 4

4- « سؤال برانگیز » جلوه دادن حوادث جهان آخرت ، کاری ناشایست است .

عمّ يتساءلون . عن النبأ العظيم

235- سرزنش شبهه افکنی درباره محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 45 - 2

2- شبهه اندازی درباره معاد و پیامبری رسول اکرم (صلی الله علیه و آله) ، عملی زشت و نکوهیده است .

و أقسموا بالله جهد أيمانهم لایبعث الله من یموت . . . و ما أرسلنا من قبلك إلاّ رجا

«سیئات» (جمع سیئه) به معنای هر عمل زشت است و مراد از «السیئات» در آیه - به قرینه «فأصابهم سیئات ما عملوا» - می تواند شبهاتی باشد که در آیات قبل از سوی مشرکان مطرح شده بود.

236- سرزنش شبهه افکنی معاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 45 - 2

2- شبهه اندازی درباره معاد و پیامبری رسول اکرم (صلی الله علیه و آله) ، عملی زشت و نکوهیده است .

و أقسموا بالله جهد أيمانهم لايبعث الله من يموت . . . و ما أرسلنا من قبلك إلا رجا

«سَيِّئَات» (جمع سَيِّئَة) به معنای هر عمل زشت است و مراد از «السَيِّئَات» در آیه - به قرینه «فأصابهم سيئات ما عملوا» - می تواند شبهاتی باشد که در آیات قبل از سوی مشرکان مطرح شده بود.

237- سرزنش شرک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 406

3 - نساء - 4 - 51 - 5

5 - شرک و کفر عالمان به کتاب های آسمانی ، دور از انتظار و مایه شگفتی

الم تر الى الذين اوتوا نصيباً من الكتب يؤمنون بالجبوت والطاغوت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 80 - 20

20 - شرک ورزی، علی رغم دلایل روشن توحید، امری شگفت انگیز است.

أتحجونى فى الله وقد هدين . . أفلا تتذكرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 31 - 16

16 - شرک پیشگی و انکار ربوبیت خدا - علی رغم اعتقاد به رازقیت ، حاکمیت ، حیات بخشی و تدبیر بیوقفه خدا نسبت به امور جهان -
نشانه ای از وجود روحیه بی پروایی در انسان است .

قل من یرزقکم . . فسیقولون اللّٰه فقل أفلا تتقون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 66 - 6

6 - شرک و بت پرستی و سرباز زدن از توحید ، اوج ناسپاسی انسان در برابر خدا

وهو الذی أحیاکم . . . إنّ الإنسن لکفور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 89 - 3

3 - شرکورزی ، علی رغم اعتقاد به حاکمیت فراگیر خدا بر سراسر هستی ، سزاوار نکوهش و سرزنش

قل فأتئی تسحرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- روی آوردن به پرستش غیر خدا با وجود دلایل روشن بر یگانگی او در تدبیر ، امری شگفت و شایان توبیخ

أَمَّنْ جَعَلَ الْأَرْضَ قَرَارًا .. أَعْلَهُ مَعَ اللَّهِ

استفهام در «أعله..» در بردارنده توبیخ و سرزنش است.

238- سرزنش شرک افعالی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 78 - 11

11 - نکوهش و تحقیر کسانی که خداوند را محور همه حوادث عالم نمی دانند و آن را درک نمی کنند .

ص: 407

فمال هؤلاء القوم لا يكادون يفقهون حديثا

از مصادیق مورد نظر برای «حدیثا»، خدامحوری حوادث عالم است.

239- سرزنش شرک در رازقیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 56 - 7

7- سهم دانستن معبود های باطل در روزی دهی ، مورد سرزنش خداوند

و يجعلون لما لا يعلمون نصيبًا مما رزقهم تالله لتسئلنّ

240- سرزنش شک در علم خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 7 - 1

1 - جهل و تردید درباره احاطه علمی خداوند به اشیا ، مورد نکوهش و سرزنش است .

ألم تر أنّ الله يعلم

استفهام در «ألم تر»، برای انکار توییخی است. «تر» از «رأى» (دانستن) مشتق است؛ یعنی، «ألم تعلم أنّ الله...».

241- سرزنش شک در معاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 67 - 2

2- تردید انسان در معاد ، با وجود توانایی هر انسان به شناخت خلقت نخستین خویش از عدم ، امری شگفت آور و سزاوار توییخ است .

أولاً يذكر الإنسن أنّا خلقنه من قبل ولم يك شيئاً

همزه در «أولاً يذكر» برای انکار توییخی و متضمن معنای تعجب است. تکرار لفظ «انسان» در این آیه - با آن که آوردن ضمیر ممکن بود - اشعار به این نکته دارد که لازمه انسان بودن ، دقت و تفکر است.

242- سرزنش شک در نبوت یوسف (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 34 - 8

8 - نکوهش مؤمن آل فرعون از مردم مصر، به خاطر تردید کردن در رسالت یوسف (ع) در گذشته (علی رغم مشاهده دلایل روشن او)

ص: 408

فمازلتم فی شکّ ممّا جاءکم به

243- سرزنش شکمبارگی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 12 - 9

9- هدف قرار دادن لذت جویی و شکمبارگی در زندگی ، منشی حیوانی و نه شایسته مقام انسانی

و الذین کفروا یتمتّعون و یأکلون کما تأکل الأنعم

لحن شدید تویخی آیه و به شمار آوردن لذت جویی صرف و به دور از عقیده و ایمان در حد زندگی حیوانی، مطلب بالا را افاده می کند.

244- سرزنش شهوترانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 12 - 10

10- مؤمن واقعی ، در پی اعمال نیک است ؛ نه غوطهور در لذت و هوسرانی .

الذین ءامنوا و عملوا الصلحت .. و الذین کفروا یتمتّعون و یأکلون کما تأکل الأن

خداوند، مؤمنان را متصف به «عملوا الصالحات» کرده و کافران را مشمول «یتمتّعون و یأکلون کما تأکل الأنعام» دانسته است. از این تقابل، مطلب بالا استفاده می شود.

245- سرزنش شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 117 - 6

6 - شیطان ، موجودی سرکش و فاقد هرگونه خیر و فضیلت

و إن یدعون شیطاناً مریداً

مرید از مصدر «مروء» به معنای سرکشی و خروج از طاعت است (مجمع البیان). مفردات راغب «مرید» را به معنای عاری از خیر دانسته است.

246- سرزنش صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 62 - 7

7- حضرت صالح (ع) ، مورد اعتراض و سرزنش قوم ثمود به خاطر فراخوانی آنان به یکتاپرستی و نفی خدایان دروغین

ص: 409

أَتْنَهِنَا أَنْ نَعْبُدَ مَا يَعْبُدُ آبَاؤُنَا

استفهام در «أَتْنَهِنَا أَنْ نَعْبُدَ . . .» استفهام توییخی است.

247- سرزنش طرد مؤمنان فقیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 29 - 10

10- گرایش دادن اشراف به توحید و معارف دین ، هرگز مجوز طرد مؤمنان محروم و تهی دست نیست .

و ما أنا بطارد الذين ءامنوا

248- سرزنش طغیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 76 - 15

15 - غرور و سرمستی ، امری مذموم در بینش الهی

إِذْ قَالَ لَهُ قَوْمُهُ لَا تَفْرَحْ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْفَرِحِينَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 17 - 5

5 - طغیان گری ، خصلمتی ناروا است و طغیان گران در تعارض با راه خدایند .

أذهب إلى فرعون إنه طغى

249- سرزنش طغیانگران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 60 - 1

1 - پیروان طاغیان در مقابل نکوهش و بدگویی طغیان گران ، متقابلاً به بدگویی و نکوهش آنان می پردازند .

قالوا بل أنتم لامرئبًا بكم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 30 - 1

1 - خداوند با فرمانی تحقیرآمیز ، طغیان گران را به تحمل عذاب جهنم ملزم می سازد .

للطَّغِيّينَ . . . فذوقوا

ص: 410

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 32 - 6, 17, 2, 5

2 - لزوم خودداری از طمعورزی و آرزوی دستیابی به نعمت های خدادادی دیگران

و لا تتمنوا ما فضل الله به بعضكم على بعض

5 - چشمداشت و آرزوی دستیابی به نعمت های دیگران ، زمینه ارتکاب گناه

ان تجتنبوا كبائر ما تنهون عنه . . . و لا تتمنوا ما فضل الله

نهی از آرزوی دستیابی به نعمتهای دیگران، پس از ترغیب به اجتناب گناهان، می تواند اشاره به ریشه برخی گناهان کبیره و ارشاد به راه مبارزه با آن باشد.

6 - چشمداشت و آرزوی دستیابی به نعمت های خدادادی دیگران ، زمینه حرامخواری و ناهنجاری های اقتصادی

لا تاكلوا اموالكم بينكم بالباطل . . . و لا تتمنوا ما فضل الله به بعضكم على بعض

نهی از آرزوی دستیابی به نعمتهای دیگران، پس از بیان حکم تصرفات ناروا در اموال مردم، می تواند بیانگر این باشد که تملک اموال دیگران از راه باطل، ریشه در طمعورزی به نعمتهای دیگران دارد.

17 - آدمی باید کمبود های خویش را با تقاضای از خدا جبران کند ، نه با طمعورزی و دست اندازی به حقوق دیگران

و لا تتمنوا ما فضل الله . . . و سئلوا الله من فضله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 88 - 6

6- چشم دوختن و غبطه خوردن به مال و منال دنیا ، امری نکوهیده و ناپسند

لا تمدن عینیک إلی ما متعنا به أزواجاً منهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 131 - 5

5- چشم دوختن و غبطه خوردن بر مال و منال دنیا داران ، امری نکوهیده و نارو است .

و لا تمدنّ عینیک إلی ما متّعنا به أزواجاً منهم

251- سرزنش ظالمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 92 - 8

8- عقوبت و سرزنش کسانی که در حق آدمی ستم کرده اند پس از اعترافشان به گناه و توبه از آن ، به دور از شأن نیکوکاران است .

لا تثریب علیکم الیوم

«الیوم» ظرف و متعلق به «تثریب» است و مراد از آن زمانی است که برادران یوسف به خطای خویش اعتراف نموده و از گناه خود توبه کردند (وإن کنا لخاطئین).

ص: 411

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 44 - 8

8- سرزنش شدن ستمگران از جانب خداوند ، هنگام مهلت خواهی آنان در وقت نزول عذاب استیصال

یوم یأتیهم العذاب فیقول الذین ظلموا . . . أو لم تكونوا أقسمتم من قبل ما لكم من زو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 45 - 1

1- سرزنش خداوند از ستمگرانی که از کیفر ستم پیشگان پیش از خود و مثل های الهی ، پند نگرفتند و درس نیاموختند .

و سکنتم فی مسکن الذین ظلموا أنفسهم و تبین لکم کیف فعلنا بهم و ضربنا لکم الأمثا

252- سرزنش ظاهر سازی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 86 - 9

9 - تکلف و ظاهر سازی ، عملی ناپسند و مذموم

و ما أنا من المتکلفین

253- سرزنش ظلم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 13 - 11

11 - « و روی أنه سئل النبئ (صلی الله علیه و آله) عن « العتلّ الزنیم » فقال : هو الشدید الخلق ، الشحیح ، الأکول ، الشروب ، الواجد للطعام و الشراب ، الظلوم للناس ، الرحیب الجوف ؛

روایت شده که از پیامبر (صلی الله علیه و آله) درباره معنای «عتلّ زنیم» سؤال شد فرمود: او تندخو، بخیل، پرخور و پرنوش است؛ همواره دارای خوراکی و نوشیدنی است بسیار به مردم ستم می کند و شکم بزرگ است (به آسانی شکمش از غذا پر نمی شود)».

254- سرزنش عبادت غیر خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- روی آوردن به پرستش غیرخدا با وجود دلایل روشن بر یگانگی او در تدبیر ، امری شگفت و شایان توبیخ

أَمَّنْ جَعَلَ الْأَرْضَ قَرَارًا .. أَعْلَهُ مَعَ اللَّهِ

استفهام در «أعله..» در بردارنده توبیخ و سرزنش است.

ص: 412

255- سرزنش عبرت ناپذیران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 45 - 1

1- سرزنش خداوند از ستمگرانی که از کیفر ستم پیشگان پیش از خود و مثل های الهی ، پند نگرفتند و درس نیاموختند .

و سکتتم فی مسکن الذین ظلموا أنفسهم و تبین لکم کیف فعلنا بهم و ضربنا لکم الأمثا

256- سرزنش عبرت ناپذیری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 100 - 4

4 - پندناپذیری مردم از عاقبت شوم گذشتگان ، امری نابخردانه و شگفت آور

أو لم یهد للذین یرثون .. أن لو نشاء أصبنهم

همزه استفهام در «او لم یهد» برای تعجب است. یعنی عقل اقتضای پندپذیری دارد و از انسان مدعی عقل شگفت آور است که پند نگیرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 128 - 4

4 - درس نگرفتن از تاریخ و هلاکت امت های پیشین ، امری سزاوار توبیخ و سرزنش

أفلم یهد لهم کم أهلکنا قبلهم

استفهام یاد شده در «أفلم..» برای انکار توییحی است. فاعل «لم یهد» «اهلاک» است که از «کم أهلکنا» فهمیده می شود و به دلیل متعدی شدن «لم یهد» به حرف لام، معنای تبیین نیز در آن تضمین شده و مفاد جمله این است که آیا نابود ساختن بسیاری از امت های گذشته، برای مشرکان روشن نساخت که نباید مانند آنان عمل کنند؟!

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 82 - 4

4 - کاوش نکردن در سرگذشت امت های گذشته و عبرت نگرفتن از آنها ، مورد سرزنش خداوند است .

أفلم یسیروا فی الأرض فینظروا کیف کان عقبه الذین من قبلهم

استفهام در «أفلم یسیروا» برای توبیخ می باشد.

257- سرزنش عبرت ناپذیری از تاریخ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 21 - 4

4 - کاوش نکردن در سرگذشت امت های گذشته و عبرت نگرفتن از آن ، مورد سرزنش خداوند

أولم یسیروا فی الأرض فینظروا کیف کان عقبه الذین کانوا من قبلهم

استفهام در «أولم یسیروا . . .» برای توبیخ می باشد.

ص: 413

258- سرزنش عجب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 188 - 1

1 - ناپسندی عجب و شادمانی انسان از اعمال خویش

لا تحسبنّ الذّین یفرحون بما آتوا .. فلا تحسبنّهم بمفازة من العذاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 5 - 90 - 3

3 - خودبزرگ بینی و افتخار به قدرت ، مذموم و مورد نکوهش خداوند

أیحسب أن لن یقدر علیه أحد

259- سرزنش عجله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 1 - 5

5- شتاب و بی صبری در مورد تحقق زودرس وعده های خداوند ، روا نیست .

أتی أمر الله فلا تستعجلوه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 37 - 9

9- عمل عجولانه و پیش از وقت مناسب - هر چند آن عمل خیر باشد - امری ناپسند و نکوهیده است .

خلق الإنسن من عجل .. فلا تستعجلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 57 - 8

8 - موضع گیری عجولانه و مسخره آمیز در برابر مسائل ، امری نکوهیده و ناپسند

و لَمَّا ضَرَبَ ابْنُ مَرْيَمَ مِثْلًا إِذَا قَوْمُكَ مِنْهُ يَصِدُّونَ

با توجه به واژه «إِذَا» استفاده می شود که مشرکان بدون تأمل و تعقل در برابر داستان عیسی (ع)، موضع گیری می کردند و خداوند این را مورد سرزنش قرار داده است.

260- سرزنش عدم نضرع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 414

5 - انعام - 6 - 43 - 2

2 - تضرع نکردن مردم به درگاه خداوند، حتی در شداید و سختیها، امری شگفت و سزاوار سرزنش

فلولا إذ جاءهم بأسنا تضرعوا

261- سرزنش عدم تعقل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 82 - 5

5 - اندیشه نکردن در قرآن، مورد توبیخ و سرزنش خداوند

افلا يتدبرون القرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 58 - 12

12 - نکوهش خداوند از اهل کتاب به خاطر ترک اندیشه و تعقل در حقانیت دین و احکام و شعایر آن

ذلک بانهم قوم لا یعقلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 6 - 1

1 - توبیخ کافران به آیات الهی به جهت تدبر نکردن در تاریخ و درس نگرفتن از سرنوشت هلاکتبار امتهای گذشته

ألم یروا کم أهلكنا من قبلهم من قرن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 32 - 9، 11

9 - نیندیشیدن درباره حقیقت زندگی دنیا و آخرت و جایگاه و ارزش هر یک، مورد توبیخ خداوند

وما الحیوه الدنیا .. أفلا تعقلون

11 - اندیشه و تعقل درباره دنیا و آخرت و ارزش و جایگاه هر یک، زمینه مصون ماندن از زیان و حسرت در قیامت

قد خسر الذين كذبوا... و ما الحيوه الدنيا إلا... أفلا تعقلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 50 - 21

21 - نیندیشیدن درباره محدوده قدرت و وظایف پیامبران و خرافه گویی درباره آنان، مورد نکوهش خداوند

قل لا أقول لكم عندى خزائن الله... أفلا تتفكرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 19 - 1

1 - کافران مکه، از سوی خداوند، به خاطر ژرف نگری نکردن درباره توانایی خدا بر خلق موجودات، سرزنش شده اند.

ص: 415

أولم يروا كيف يبدئ الله الخلق

همزه «أولم يروا» استفهام توبيخي است.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

15 - يس - 36 - 71 - 3

3 - خداوند ، كافران را به جهت اندیشه نکردن در جلوه های قدرت الهی در طبیعت سرزنش کرده است .

أولم يروا أنا خلقنا لهم مما عملت أيدينا أنعمًا

برداشت یاد شده از آن جا است که آیه شریفه درباره کافران و درصدد سرزنش آنان است.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

18 - رحمن - 55 - 16 - 5

5 - سرزنش تکذیب گران و کافران جن و انس از سوی خداوند ، به خاطر نیندیشیدن آنان در اهمیت آفرینش خود از خاک و آتش

خلق الإنسن من صاصل .. فبأىء آلاء ربكما تكذبان

262- سرزنش عدم تعقل در قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

17 - محمد - 47 - 24 - 6، 1

1- توبیخ بیماردلان حق گریز ، از سوی خداوند به خاطر نیندیشیدن در ژرفای مفاهیم قرآن

أفلا يتدبرون القرآن

6- توبیخ الهی نسبت به حق گریزان ، به خاطر بسته بودن قلب و روح آنان بر آیات ژرف قرآن

أفلا يتدبرون القرآن أم على قلوب أقفالها

برداشت بالا، بر این اساس است که «أم» به معنای «بل» و برای اضرب انتقالی باشد.

263- سرزنش عدم مطالعه تاریخ

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

4- کاوش نکردن در سرگذشت امت های گذشته و عبرت نگرفتن از آن ، مورد سرزنش خداوند

أولم يسيروا في الأرض فينظروا كيف كان عقبه الذين كانوا من قبلهم

استفهام در «أولم يسيروا...» برای توبيخ می باشد.

ص: 416

264- سرزنش عصیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 231 - 21

21 - هشدار الهی نسبت به مُتخلفین از دستورات الهی و احکام طلاق

و اذ طَلَّقْتُمْ . . . و اتَّقُوا اللَّهَ و اعلموا انَّ اللَّهَ بكل شیء علیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 1 - 14

14 - بی پروایی از خداوند ، علی رغم یاد او در سوگند ها ، امری ناروا و به دور از انتظار

و اتَّقُوا اللَّهَ الَّذِی تَسَاءَلُونَ بِهِ

265- سرزنش عصیان اهل کتاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بینه - 98 - 1 - 14

14 - سرپیچی کافرانِ اهل کتاب و مشرکان ، از پذیرش اسلام و انشعاب از مجموعه گروندگان به آن پس از ظهور « بینه » ، رفتاری نکوهیده و شگفت

لم یکن الذین کفروا. .. منفکین حتی تأتیهم البینه

266- سرزنش عصیان مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بینه - 98 - 1 - 14

14 - سرپیچی کافرانِ اهل کتاب و مشرکان ، از پذیرش اسلام و انشعاب از مجموعه گروندگان به آن پس از ظهور « بینه » ، رفتاری نکوهیده و شگفت

لم یکن الذین کفروا. .. منفکین حتی تأتیهم البینه

267- سرزنش عصیانگران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 22 - 18

18 - خداوند بدون اتمام حجت، بندگان متخلف را توبیخ نخواهد کرد.

ألم أنهم كما عن تلکما الشجرة و أقل لکما إن الشیطن لکما عدو مبین

ص: 417

268- سرزنش عقیده به خرافات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 50 - 21

21 - نیندیشیدن درباره محدوده قدرت و وظایف پیامبران و خرافه گویی درباره آنان، مورد نکوهش خداوند

قل لا أقول لكم عندی خزائن الله .. أفلاتتفكرون

269- سرزنش عقیده به رازقیت معبودان باطل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 56 - 7

7- سهیم دانستن معبود های باطل در روزی دهی ، مورد سرزنش خداوند

و يجعلون لما لا يعلمون نصيبًا مما رزقنهم تالله لتسئلنّ

270- سرزنش علاقه به برده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 30 - 8

8- شیفته غلام زر خرید شدن و تقاضای کام روایی از او ، خطا و لغزشی روشن از دیدگاه زنان اشراف و همپالگی های زلیخا

قد شغفها حبًا إنا لنریها فی ضلل مبین

هدف زنان اشراف از یاد کردن یوسف(ع) به عنوان «برده و جوانک زلیخا»، خرده گرفتن بر اوست که چرا به غلام زر خرید عشق میورزد.

271- سرزنش علاقه به تجارت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 24 - 3

3 - مذمت خدا از دل بستگی به خویشاوندان و به مال و منال و دلواپسی برای تجارت و مسکن در صورتی که مایه غفلت از خدا و رسول و جهاد در راه خدا شود .

قل إن كان ءاباؤكم . . و أموال اقترفتموها و تجره تخشون كسادها و مسكن ... أحب إلى

272- سرزنش علاقه به مسكن

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

7 - توبه - 9 - 24 - 3

ص: 418

3 - مذمت خدا از دل‌بستگی به خویشاوندان و به مال و منال و دلوپسی برای تجارت و مسکن در صورتی که مایه غفلت از خدا و رسول و جهاد در راه خدا شود .

قل إن كان ءاباؤکم . . و أموال اقترتموها و تجربه تخشون کسادها و مسکن ... أحب إلی

273- سرزنش علما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 213 - 29

29 - نکوهش شدید خداوند از کسانی که پس از روشن شدن حق ، از سر تجاوزگری و حسادت ، در آن اختلاف می کنند .

و ما اختلف فيه الا الذین اوتوه من بعد ما جاءتهم البینات بغیاً بینهم

«بغی» در لغت به معنای تجاوز و نیز حسد آمده است.

274- سرزنش علمای اهل کتاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 187 - 11

11 - سرزنش عالمان اهل کتاب از سوی خداوند به سبب نادیده گرفتن پیمان الهی و دین فروشی

فنبذوه وراء ظهورهم و اشتروا به ثمناً قليلاً

275- سرزنش علمای بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 44 - 3

3 - عالمان بنی اسرائیل ، مورد نکوهش و سرزنش خداوند به خاطر عمل نکردن به محتوای دعوت های خویش

أتأمرون الناس بالبر و تنسون أنفسکم

استفهام در «أتأمرون . .» استفهام انکار توییخی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - موضع گیری تند و عتاب آمیز فرزندگان بنی اسرائیل در برابر آرزومندان ثروت قارونی .

قال الذين يريدون الحيوة الدنيا يلبت لنا مثل ما أُوتى قرون . . . وقال الذين أُوت

ص: 419

276- سرزنش علمای بی عمل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 44 - 7

7 - کسانی که دیگران را به کارهای نیک دعوت کرده و خود به آن عمل نمی کنند ، @سزاوار توبیخ و سرزنش هستند .

أتأمرون الناس بالبر و تنسون أنفسکم

277- سرزنش علمای مسیحیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 63 - 4

4 - ربانیون و احبار (عالمان یهود و نصارا) مورد توبیخ خداوند به خاطر بی تفاوتی ایشان در برابر حرام خواری مردم خویش و گفتار ناروای آنان

لولا ینهیهم الربنیون و الاحبار عن قولهم الاثم و اكلهم السحت

مراد از «ربانیون» عالمان نصارا هستند و «احبار» به دانشمندان یهود، گفته می شود.

278- سرزنش علمای هواپرست

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جاثیه - 45 - 23 - 8

8 - آگاهان و عالمان هواپرست ، مورد مذمت و نکوهش الهی

اتخذ إلهه هویه و أضله الله علی علم

در صورتی که منظور از «علی علم»، دانش کسانی باشد که هوای خویش را به خدایی گرفته اند، از لحن توبیخی آیه مطلب بالا استفاده می شود و نوعی ارتباط میان این آیه با آیه «فما اختلفوا إلا من بعد ما جائهم العلم» (جاثیه، آیه 17) نمودار می گردد.

279- سرزنش علمای یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جمعه - 62 - 5 - 2

2- نکوهش شدید عالمان یهود، از سوی خداوند

مثل الذین حملوا التوریه ثم لم یحملوها کمثل الحمار یحمل أسفارا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 63 - 4

4- ربانیون و احبار (عالمان یهود و نصارا) مورد توبیخ خداوند به خاطر بی تفاوتی ایشان در برابر حرام خواری مردم خویش

ص: 420

و گفتار ناروای آنان

لولا ينهيهم الربنيون و الاحبار عن قولهم الاثم و اكلهم السحت

مراد از «ربانيون» عالمان نصارا هستند و «احبار» به دانشمندان يهود، گفته می شود.

280- سرزنش عليه خود

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

10 - كهف - 18 - 73 - 5

5- اولیای خداوند و افراد کامل ، خطای خود را در صورت فراموشی نیز مایه استحقاق مؤاخذه می دانند .

لاتواخذنی بما نسیت

در خواست موسی از خضر(ع) مبنی بر مؤاخذه نشدن، دال بر آن است که خطا، حتی در صورت نسیان نیز قابلیت مؤاخذه دارد.

281- سرزنش عمل بیهوده

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

13 - شعراء - 26 - 128 - 4

4- ساختن آثار بی ثمر ، خارج از نیاز و صرفاً بازیگرانه ، مورد نکوهش در بینش دین و رهبران الهی

أتبنون بكلّ ريع ءايه تعبثون

282- سرزنش عهدشکنی

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

1 - بقره - 2 - 27 - 4

4- نقض پیمان ، بویژه پس از تأکید بر آن ، امری ناپسند و نکوهیده است .

الذین ینقضون عهد اللّٰه من بعد میثقه

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

3 - نساء - 4 - 33 - 15

15 - هشدار خداوند به کسانی که وفادار به پیمان های خود نیستند .

و لكل . . . و الذين عقدت ايمانكم فاتوهم نصيبهم ان الله كان على كل شيء شهيداً

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

17 - زخرف - 43 - 50 - 7

7 - پیمان شکنی ، امری نکوهیده

ص: 421

فلما كشفنا عنهم العذاب إذا هم ينكثون

283- سرزنش عیب جویی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 11 - 4

4- وسیله تمسخر قرار دادن مشخصات جسمی و اخلاقی هر قوم، کاری نکوهیده و مورد نهی الهی است. *

لایسخر قوم من قوم

احتمال می رود واژه «قوماً»، اشاره به عیب جویی های گروهی باشد که معمولاً طایفه ای برای طایفه دیگر، شهری برای شهر دیگر و نژادی برای نژاد دیگر معمول می دارند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 11 - 3

3- عیب جویی، صفتی مذموم و ناپسند

و لاتطع کلّ... همّاز

284- سرزنش غصب ارث

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 19 - 2

2- تجاوز به حق ارث دیگران، ناروا و نکوهیده است.

و تأکلون التراث أكلاً لماً

285- سرزنش غفلت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 205 - 7

7- غفلت از یاد خدا، امری نکوهیده و نارواست.

و لاتكن من الغفلين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 72 - 8

8- سرمستی و غفلت امری بس زشت و مذموم ، و روشن بینی صفتی بس والا و ارزشمند برای انسانها

لعمرك إنهم لفي سكرتهم يعمهون

ص: 422

286- سرزنش غفلت از آخرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 27 - 7

7 - علاقه به دنیا و توجه به آبادانی حیات دنیوی، در صورت بی‌اعتنایی به امر آخرت و حیات اخروی، مورد نکوهش و محکوم در نگاه وحی

إِنَّ هَؤُلَاءِ يَجْتَوْنَ الْعَاجِلَةَ وَيَذْرُونَ وِرَاءَهُمْ يَوْمًا ثَقِيلًا

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که آیه شریفه در صدد نکوهش و محکوم کردن کسانی است که تنها به دنیا دل بسته و آخرت را رها کرده‌اند.

287- سرزنش غفلت از ارزشها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 15 - 16

16- غوطهوری در غفلت و هدایت نیافتن به ارزش‌ها، با گذشت چهل سال از عمر انسان، نکوهیده و توجیه ناپذیر است.

حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ أَشُدَّهُ وَبَلَغَ أَرْبَعِينَ سَنَةً قَالَ رَبِّ أَوْزِعْنِي

خداوند سن چهل سالگی را به عنوان مرحله کمال و توجه به نعمت‌ها و تلاش برای تزکیه معرفی کرده است. از این مطلب استفاده می‌شود که انسان، تا قبل از رسیدن به چهل سالگی - به دلیل جوانی و خامی - چه بسا گرفتار غفلت شود؛ ولی چون از چهل سالگی گذشت، دیگر مجالی برای توجیه نخواهد داشت.

288- سرزنش غفلت از خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 114 - 10

10 - غفلت از یاد خدا در جایگاه عبادت (مسجد و...) امری نکوهیده و نارواست.

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ مَنَعَ مَسْجِدَ اللَّهِ أَنْ يُذَكَرَ فِيهَا اسْمَهُ

عبارت «آن‌یک‌ذکر فیها اسمہ» بیانگر این است که: دلیل ناروا بودن و ستمکار شمردن بازدارندگان مردم از حضور در مساجد، یاد نشدن نام خداست. بنابراین جمله «من‌أظلم...» شامل کسانی که در جایگاه‌های عبادت از یاد خدا غافلند نیز، می‌شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 24 - 3

3 - مذمت خدا از دل‌بستگی به خویشاوندان و به مال و منال و دل‌واپسی برای تجارت و مسکن در صورتی که مایه غفلت از خدا و رسول و جهاد در راه خدا شود .

قل إن كان ءاباؤکم . . . و أموال اقترفتموها و تجره تخشون کسادها و مسکن ... أحب إلی

ص: 423

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 60 - 4

4 - زندگی آکنده از خنده و سرخوشی و به دور از اندوه معنوی ، مورد نکوهش الهی است .

و تضحکون و لاتبکون

289- سرزنش غفلت از فرجام اخروی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عادیات - 100 - 10 - 6

6 - غفلت از فرجام اخروی و لحظه برملا شدن اسرار آدمی ، شگفت آور و حالتی نکوهیده است .

أفلا يعلم إذا .. و حصّل ما فی الصدور

مفعول «أفلا يعلم» یا محذوف است؛ یعنی: «أفلا يعلم مآله؟» و یا کلمه «إذا» از ظرفیه خارج شده و مفعول به قرار گرفته است؛ یعنی: «أفلا يعلم وقت .. تحصیل ما فی الصدور؟». در این صورت مراد، توییح بر غفلت از حوادث آن زمان است.

290- سرزنش غفلت از فقرا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 90 - 16 - 2

2 - مدعیان دروغین انفاق ، خاک نشینان را در سال های قحطی ، گرسنه رها کرده ، از مصرف ثروت خود برای سیر کردن آنان دریغ میورزند .

يقول أهلكت مالا .. فلا اقتحم العقبة ... أو مسكيناً ذا متربه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ماعون - 107 - 7 - 6

6 - مضایقه کردن نمازگزاران غافل و ریاکار ، از عاریه دادن لوازم زندگی خود به نیازمندان ، نکوهیده تر از یتیم آزاری و بی توجهی به فقیران است .

الذی یدعّ الیتیم .. و لایحضّ .. فویل للمصلّین . الذین ... و یمنعون الماعون

با آن که تعبیر «فویل للمصلین»، ادامه بیان اوصاف کسانی است که جزای الهی را تکذیب کردند؛ ولی حرف «فاء» و تغییر سیاق، نشانگر تفاوت درجه آن با دو وصف قبل است. بنابراین وصفی که در این آیه، از ویژگی های همان «مصلین» شمرده شده است، نارواتر از اوصافی است که در آیه دوم و سوم آمده بود.

291- سرزنش غفلت از قدرت بیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 90 - 9 - 2

ص: 424

2- بی توجهی به قدرت بیان و ابزار آن و غفلت از وابستگی آنها به خداوند، شگفت آور و سرزنش بار است.

ألم نجعل له... ولساناً و شفقتين

292- سرزنش غفلت از محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 24 - 3

3- مذمت خدا از دل بستگی به خویشاوندان و به مال و منال و دلواپسی برای تجارت و مسکن در صورتی که مایه غفلت از خدا و رسول و جهاد در راه خدا شود.

قل إن كان ءاباؤکم... و أموال اقترفتموها و تجره تخشون کسادها و مسکن... أحب إلی

293- سرزنش غفلت از مساکین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 90 - 16 - 2

2- مدعیان دروغین انفاق، خاک نشینان را در سال های قحطی، گرسنه رها کرده، از مصرف ثروت خود برای سیر کردن آنان دریغ میورزند.

يقول أهلکت مالا... فلا اقتحم العقبه... أو مسکیناً ذا متربه

294- سرزنش غفلت از معاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عادیات - 100 - 9 - 7

7- لزوم شناخت ویژگی های معاد و غافل نبودن از خطر های آن

أفلا یعلم

استفهام در آیه شریفه، «انکار تعجبی» است و بر اظهار شگفتی از جهل انسان، دلالت دارد.

295- سرزنش غفلت از نعمتهای خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- بی توجّهی به نعمت بینایی و غفلت از وابستگی آن به خداوند ، شگفت آور و ملامت بار است .

ألم نجعل له عینین

استفهام در «ألم نجعل . . .»، برای تعجب و گرفتن اقرار است.

ص: 425

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 90 - 10 - 6

6 - شناخت راه های نیک و بد ، نعمتی الهی و غفلت از آن ، شگفت آور و ملامت بار است .

ألم نجعل . . . و هدینه النجدین

296- سرزنش غفلت ثروتمندان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 90 - 15 - 5

5 - بی اعتنایی ثروتمندان به نیاز های خویشاوندان یتیم خود ، دور از انتظار و نکوهیده تر از بی توجهی آنان به دیگر نیازمندان است .

يقول أهلكت مالا لبدا . . . یتیمًا ذا مقربه

297- سرزنش فرزند عصیانگر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 17 - 1

1- فرزندان گستاخ در برابر پدر و مادر ، مورد نکوهش خداوند

و الذی قال لولدیة أف لکما

لحن نکوهش آمیز این آیه و تهدید به عذاب و تعبیر (إنهم كانوا خاسرين) در آیه بعد، گویای برداشت یاد شده است.

298- سرزنش فرزند کشی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 31 - 12

12- فرزندکشی ، خطا و جنایتی بس بزرگ و عملی محکوم در طول اعصار و قرن های گذشته

إن قتلهم کان خطئًا کبیرًا

«خطئاً» در لغت به معنای عدول از جهت اصلی و حقیقی است و از جمله کاربردهای این واژه، جایی است که شخص تصمیم بر انجام

کار نادرست می گیرد و آن را به انجام می رساند (مفردات راغب)

299- سرزنش فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 426

7 - یونس - 10 - 77 - 1

1 - حضرت موسی (ع)، فرعون و سران حکومتش را، به خاطر انکار معجزه ای که در حق بودن آن تردیدی نبود، مورد ملامت و سرزنش قرار داد.

قال موسی أتقولون للحق لما جاءكم أسحر هذا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 91 - 1

1 - خداوند، فرعون را به خاطر نافرمانی ها و فسادانگیزیهایش تا لحظه مرگ، مورد ملامت و سرزنش قرار داد.

حتى إذا أدركه الغرق قال ءامنت أنه لا إله إلا الذي .. ءالئن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 40 - 7,9

7 - فرجام حق ناپذیری فرعون، فرجامی ملامت بار

فنبذنهم فی الیمّ و هو ملیم

«ملیم» بر کسی اطلاق می شود، که سزاوار سرزنش باشد.

9 - سرزنش فرعون نسبت به خویش، در واپسین لحظات زندگی کفرآلود خود*

فنبذنهم فی الیمّ و هو ملیم

در صورتی که واژه «ملیم» به معنای ملامت کردن (متعدی) باشد، برداشت بالا به دست می آید. یعنی: «و هو ملیم نفسه».

300- سرزنش فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 28 - 9

9 - کشتن موسی (ع) به صرف اعتقاد او به ربوبیت خداوند، کاری نکوهیده و نابه جا در نظر مؤمن آل فرعون

أتقتلون رجلاً أن يقول ربّي الله

از استفهام انکاری در جمله «أنتقلون رجلاً..» - که در مقام تقبیح عمل فرعون می باشد - برداشت یاد شده استفاده می شود.

301- سرزنش فرومایگی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 10 - 6

6 - فرومایگی و پستی ، صفتی مذموم و ناپسند

و لاتطع کلّ حلاف مهین

ص: 427

302- سرزنش قابیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 31 - 21

21 - قابیل ، ملامتگر خویش ، به سبب ناتوانی از کیفیت پنهان ساختن جسد هابیل

قال یویلتی اعجزت ان اکون مثل هذا الغراب

303- سرزنش قارون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 78 - 13

13 - نکوهش قارون از سوی خدا ، به خاطر درس نگرفتن از فرجام شوم زراندوزان پیش از خود

أولم يعلم أن الله قد أهلك من قبله من القرون من هو أشد منه قوة وأكثر جمعاً

304- سرزنش قانون شکنی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 32 - 28

28 - اسراف و قانونشکنی ، با وجود تعالیم انبیا ، بسی ناروا و ناپسند

ثم ان كثيراً منهم بعد ذلك فى الارض لمسرفون

305- سرزنش قبول ولایت شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 50 - 19

19- پذیرش ولایت شیطان و نسل او از سوی برخی مردم ، با وجود عداوت شیاطین با آدمیان ، کاری ناشایست و شگفت انگیز و سزاوار سرزنش است .

أفتتخذونه و ذریته أولیاء من دونی و هم لكم عدو

همزه «استفهام» در «أَفْتَتَّخِذُونَهُ» مفید معنای انکار همراه با تعجب است.

306- سرزنش قبول ولایت شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 50 - 19

19- پذیرش ولایت شیطان و نسل او از سوی برخی مردم، با وجود عداوت شیاطین با آدمیان، کاری ناشایست و شگفت

ص: 428

انگیز و سزاوار سرزنش است .

أَفْتَتَّخِذُونَهُ وَذُرِّيَّتَهُ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِي وَهُمْ لَكُمْ عَدُوٌّ

همزه «استفهام» در «أَفْتَتَّخِذُونَهُ» مفید معنای انکار همراه با تعجب است.

307- سرزنش قبول ولایت غیر خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 16 - 13

13- آنان که ولایت خدا و ربوبیت او را بر هستی پذیرفته اند بینایند و کسانی که برای غیر خدا ولایت و تدبیری در جهان معتقدند ، کوردلانند .

قل هل يستوى الأعمى والبصير أم هل تستوى الظلمت والنور

کلمات «أعمى» (کور)، «بصیر» (بینا) و نیز «ظلمات» (تاریکیها) و «نور» (روشنی) محتمل است مثالها و نظیرهایی برای مشرکان و موحدان باشد و محتمل است صفات و ویژگیهای معبودهای اهل شرک و خداوند متعال باشد. برداشت فوق مبتنی بر احتمال نخست است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 102 - 1

1- کافران به جهت پذیرش ولایت غیر خدا ، مورد ملامت اویند .

أفحسب الذين كفروا أن يتخذوا عبادي من دوني أولياء

استفهام در آیه، برای انکار و توبیخ است؛ یعنی، گزینش غیر خدا، به عنوان ولیّ، کاری نادرست و سزاوار توبیخ است. و مراد از «اتخاذ ولیّ» - در آیه - اطاعت معبودان و انتظار یاری از آن ها است.

308- سرزنش قتل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 68 - 3

3- بندگان خالص خدا ، هیچ انسانی را به ناحق نمی کشند .

و لا يقتلون النفس التي حرم الله إلا بالحقّ

309- سرزنش قتل موسى (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 28 - 15، 9

9- کشتن موسی (ع) به صرف اعتقاد او به ربوبیت خداوند ، کاری نکوهیده و نابه جا در نظر مؤمن آل فرعون

أقتلون رجلاً أن يقول ربّي الله

ص: 429

از استفهام انکاری در جمله «أنتقلون رجلاً..» - که در مقام تقيیح عمل فرعون می باشد - برداشت یاد شده استفاده می شود.

15 - ناروا بودن قتل موسی (ع)، در نظر مؤمن آل فرعون حتی در صورت دروغ گو بودن او

وإن یک کذباً فعليه کذبه

310- سرزنش قساوت قلب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 159 - 8

8 - ترغیب به خوش خُلقی و مدارا و نکوهش از سنگدلی و خشونت، در برخورد های اجتماعی

و لو كنت فظًا غليظ القلب لانفضوا من حولک

311- سرزنش قضاوت ناپسند

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 136 - 11

11 - داوری و سخن گفتن درباره خداوند، آنگاه که مبتنی بر حدس و گمان باشد، کاری نکوهیده است.

و جعلوا لله .. ساء ما يحکمون

312- سرزنش قطع رحم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 100 - 24

24- ایجاد فساد میان خویشاوندان و واداشتن آدمیان به قطع رحم، کاری شیطنانی است.

من بعد أن نزع الشیطن بینی و بین إخوتی

313- سرزنش قلب بیمار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 52 - 18

18 - تخطئه پندار بیماردلان سست ایمان درباره بی ثباتی و شکست اسلام از سوی خداوند

فَعَسَى اللَّهُ أَنْ يَأْتِيَ بِالْفَتْحِ أَوْ أَمْرٍ مِنْ عِنْدِهِ

ص: 430

314- سرزنش قوم ابراهیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 52 - 2

2- حضرت ابراهیم (ع) بت و بت پرستی را به شدت تحقیر کرد و پدر و قومش را به خاطر این کار مورد سرزنش قرار داد .

إذ قال لأبيه وقومه ما هذه التماثيل

اشاره کردن به بت ها با اسم اشاره نزدیک (هذه) و نیز تعبیر «تماثيل» (صورت ها و مجسمه های بی جان)، حاکی از تحقیر بت و بت پرستی به وسیله ابراهیم(ع) است. گفتنی است استفهام در «ما هذه...» - به قرینه مقام - توییحی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 64 - 2

2- قوم بت پرست ابراهیم پس از آگاه شدن از ناتوانی بت ها از سخن گفتن ، به یک دیگر مراجعه کرده و به سرزنش هم پرداختند .

فرجعوا إلى أنفسهم فقالوا إنكم أظلمون

برداشت، براساس این احتمال است که مقصود از «أنفسهم» رجوع هر یک از بت پرستان به یک دیگر باشد که با مخاطب قرار دادن هم دیگر (فقالوا إنكم أظلمون ..) به ملامت هم پرداختند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 66 - 1

1- ابراهیم (ع) قومش را به خاطر عبادت غیر خدای یکتا ، مورد سرزنش قرار داد .

قال أفتعبدون من دون الله

همزه در «أفتعبدون» از نوع استفهام انکاری توییحی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 67 - 4

4- ابراهیم (ع) قوم بت پرست خویش را به خاطر تعقل نکردن در باور ها و اندیشه های خود ، مورد سرزنش قرار داد .

أَفَّ لَكُمْ... أَفَلَا تَعْقِلُونَ

همزه در «أَفَلَا تَعْقِلُونَ» برای استفهام توییخی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 75 - 1

1 - اقدام ابراهیم (ع) به سرزنش قوم خود، به خاطر پرستش کورکورانه بت ها

قال أفرئتم ما كنتم تعبدون

استفهام در «أفرئتم» توییخی است و مفاد آن این است که: چرا در باره آنچه می پرستید، اندیشه نمی کنید و صرفاً متکی به تقلید کورکورانه از نیاکان خود هستید؟

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 86 - 1

ص: 431

1 - ابراهیم (ع)، پدر و قومش را به سبب گرایش به معبودهایی جز الله، مورد سرزنش قرار داد.

أَنْفَكَاءَ الْهَاهُ دُونَ اللَّهِ تَرِيدُونَ

استفهام در «أَنْفَكَاءَ» متضمن معنای توییخ است و «إِلَه» مفرد «الْهَاهُ» به معنای معبود می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 95 - 1

1 - ابراهیم (ع) مشرکان را به خاطر پرستش معبود های دست ساز خود سرزنش کرد.

قال أتعبدون ما نتحتون

«نحت» (ماده «تحتون») به معنای تراشیدن شیء سخت (چون سنگ و چوب) است.

315- سرزنش قوم الیاس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 124 - 3

3 - الیاس پیامبر، قوم خود را به خاطر بی تقوایی شان سرزنش کرد.

إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ أَالَا تُتَّقُونَ

همزه در «أَلَا تُتَّقُونَ» برای استفهام انکاری توییخی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 125 - 4, 1

1 - الیاس پیامبر، قوم خود را به خاطر پرستش معبود های ساختگی و بت ها سرزنش کرد.

أَتَدْعُونَ بَعْلًا

«بعل» در زبان عرب جاهلی به معنای معبود و ربّ است؛ ولی بیشترین کاربرد آن در معنای بت است.

4 - الیاس (ع)، قوم خود را به جهت رها کردن پرستش بهترین آفریننده (خدا) سرزنش کرد.

و تذرّون أحسن الخلقین

316- سرزنش قوم نمود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 142 - 6

6 - نمودیان ، مورد سرزنش صالح (ع) به خاطر بی تقوایی و گنه پیشگی

إذ قال لهم أخوهم صلح ألا تتقون

استفهام در جمله «ألا تتقون» می تواند برای توبیخ و سرزنش باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 146 - 5

ص: 432

5- سرزنش ثمودیان از سوی صالح (ع) به خاطر غفلت آنان از مرگ و بی توجهی به ناپایدار بودن امکانات دنیایی

أترکون فی ما ههنا ءامنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 149 - 4

4- سرزنش ثمودیان از سوی صالح (ع) ، به خاطر ساختن خانه ها در دل کوه ها و خوش گذرانی در آن

و تتحتون من الجبال بیوتاً فرهین

برداشت یادشده بدان احتمال است که این آیه به قرینه واقع شدن در حیز استفهام (استفهام در «أترکون فی ما ههنا») جمله استفهامی بوده و به تقدیر «أو تتحتون...» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 46 - 1

1- سرزنش ثمودیان از سوی صالح (ع) ، به خاطر بدکرداری آنان

قال یقوم لم تستعجلون بالسینة قبل الحسنه

استفهام در «لم تستعجلون...» و «لولا تستغفرون» استفهام توبیخی است.

317- سرزنش قوم عاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 124 - 6

6- عادیان ، مورد سرزنش هود (ع) به خاطر بی تقوایی و گنه پیشگی

إذ قال لهم أخوهم هود ألا تتقون

استفهام در جمله «ألا تتقون» می تواند برای توبیخ و سرزنش باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 128 - 3

3- سرزنش عادیان توسط هود (ع) به خاطر ساختن بناهایی بی فایده و بازیگرانه

أْتَبْنُونَ بَكْلَ رِيحٍ ءَايَهُ تَعْبَثُونَ

استفهام در «أْتَبْنُونَ» برای توبیخ و سرزنش است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 129 - 4

4- سرزنش عادیان از سوی هود (ع)، به خاطر احداث قصرها و روحیه کاخ نشینی آنان

و تَتَّخِذُونَ مَصَانِعَ لَعَلَّكُمْ تَخْلَدُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 433

3- نکوهش قوم عاد از سوی هود (ع)، به خاطر خشونت و زورگویی آنان

و إذا بطشتم بطشتم جبارين

318- سرزنش قوم لوط

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 80 - 6,8

6- لوط با توصیف لوط به عنوان کرداری بسیار زشت، قوم خویش را به سبب ارتکاب آن نکوهش کرد.

أتأتون الفحشه

«فاحشه» به عمل بسیار شنیع گفته می شود. استفهام در جمله «أتأتون ...» انکار توییحی است.

8- لوط (ع) با توصیف قومش به عنوان اولین مبتلایان به لوط، آنان را توییح کرد.

أتأتون الفحشه ما سبقکم بها من أحد من العلمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 161 - 6

6- قوم لوط، مورد سرزنش وی به خاطر بی تقوایی و گنه پیشگی

إذ قال لهم أخوهم لوط ألا تتقون

استفهام در جمله «ألا تتقون» می تواند برای توییح و سرزنش باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 165 - 2

2- قوم لوط، مورد اعتراض و توییح او، به خاطر انحراف جنسی

أتأتون الذکران من العلمین

استفهام در «أتأتون الذکران» برای توییح و سرزنش است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 166 - 1

1 - قوم لوط ، مورد سرزنش وی به خاطر انحراف از مسیر طبیعی در ارضای غرایز جنسی

و تذرون ما خلق لکم ربکم من أزوجکم

«وَذُرُّ» (مصدر «تذرون») به معنای ترک کردن و واگذاشتن است. «من أزوجکم» بیانگر مراد از «ما» در «ما خلق لکم» «زوج» (مفرد «أزواج») به معنای جفت و همسر است. «عدوان» (مصدر «عادون») نیز مرادف تعدی و تجاوز است؛ یعنی، «و آنچه را پروردگارتان برای شما آفریده است (همسرانتان) وامی گذارید؟ نه بلکه شما گروهی تجاوزپیشه اید».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 54 - 3

ص: 434

3- قوم لوط ، مورد نکوهش و سرزنش او به خاطر کردار زشتشان

إذ قال لقومه أتأتون الفحشه

استفهام در «أتأتون الفحشه» برای توبیخ و سرزنش است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 28 - 5

5- لوط (ع) قوم خود را به خاطر همجنس بازی (لواط) ، مورد سرزنش قرار داد .

و لوطاً إذ قال .. إنکم لتأتون الفحشه ما سبقکم بها من أحد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 29 - 10، 11، 8

8- لوط (ع) ، قوم اش را به جهت ارتکاب عمل لواط و راهزنی و ارتکاب آشکار منکر ، سرزنش کرد .

أنتکم لتأتون الرجال و تقطعون السبیل و تأتون فی نادیکم المنکر

10 - قوم لوط ، از سرزنش حضرت لوط (ع) و وعده وی به عذاب ، پندنگرفتند و او را استهزا کردند .

فما کان جواب قومه إلا أن قالوا ائتنا بعذاب الله

11 - تنها پاسخ قوم لوط به لوط (ع) در برابر سرزنش و وعده عذاب ، درخواست نزول عذاب بود .

فما کان جواب قومه إلا أن قالوا ائتنا بعذاب الله

319- سرزنش قوم نوح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 106 - 6

6- قوم نوح ، مورد سرزنش وی به خاطر بی تقوایی و گنه پیشگی

إذ قال لهم أخوهم نوح ألا تتقون

استفهام در جمله «ألا تتقون» می تواند برای توبیخ و سرزنش باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - نوح - 71 - 13 - 4

4 - سرزنش شدن قوم نوح ، به خاطر بی توجهی آنان نسبت به عظمت خداوند و روی آوردن به شرک و بت پرستی

ما لکم لا ترجون لله وقارًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - نوح - 71 - 15 - 5

5 - سرزنش شدن قوم نوح از سوی پیامبرشان ، به خاطر نیندیشیدن درباره آفرینش جهان و جلوه های عظمت پروردگار

ألم تروا كيف خلق الله سبع سموات طباقًا

ص: 435

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - نوح - 71 - 16 - 4

4 - سرزنش شدن قوم نوح از سوی پیامبرشان ، به سبب نیندیشیدن درباره چگونگی آفرینش ماه تابان و خورشید فروزان

ألم تروا كيف خلق الله... و جعل القمر فيهنّ نورًا و جعل الشمس سراجًا

320- سرزنش کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 6 - 1

1 - توبیخ کافران به آیات الهی به جهت تدبر نکردن در تاریخ و درس نگرفتن از سرنوشت هلاکتبار امتهای گذشته

ألم يروا كم أهلکنا من قبلهم من قرن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 53 - 3

3 - کافران مورد سرزنش خداوند به خاطر باور نکردن حقانیت قرآن جز با آمدن قیامت

هل ينظرون إلا تأويله يوم يأتي تأويله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 185 - 6

6 - کفرپیشگان به خاطر تفکر نکردن در جنبه ملکوتی موجودات برای پی بردن به معارف الهی (ت--وحدید ، قیامت و ...) سزاوار سرزنش هستند .

أولم ينظروا في ملكوت السموت والأرض و ما خلق الله من شيء

استفهام در جمله «أولم ينظروا...» انکار توبیخی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 24 - 1,5

1- حالت مشرکان و کافران به قرآن ، همانند انسان کور و کر است .

مَثَلُ الْفَرِيقَيْنِ كَالْأَعْمَى وَالْأَصْمَى

5- مؤمنان و موحدان ، هرگز همسان کافران و مشرکان نخواهند بود ، همان طور که بینایان و شنوایان هم طراز کران و کوران نمی باشند .

هل یستویان مثلاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 72 - 10

10- کافران به خاطر باطل گرایی ، علی رغم مشاهده آثار و نعمت های الهی در تمام ابعاد زندگی خود ، مورد سرزنش خدایند .

ص: 436

و الله جعل لكم .. أفعال بطل يؤمنون و بنعمت الله هم يكفرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 47 - 5

5- کافران ، مخفیانه اقدام به استماع آیه های قرآن نموده و یکدیگر را بر این کار ملامت می کردند .

نحن أعلم بما يستمعون به .. و إذ هم نحوی

احتمال دارد مراد از «إذ هم نحوی» - همان گونه که در برخی شأن نزولها آمده است - کافرانی باشد که مخفیانه، اقدام به استماع سخنان پیامبر (صلی الله علیه و آله) می کردند و با مشاهده یکدیگر به صورت نجوا، به ملامت یکدیگر می پرداختند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 102 - 1

1- کافران به جهت پذیرش ولایت غیر خدا ، مورد ملامت اویند .

أفحسب الذين كفروا أن يتخذوا عبادي من دوني أولياء

استفهام در آیه، برای انکار و توییخ است؛ یعنی، گزینش غیر خدا، به عنوان ولیّ، کاری نادرست و سزاوار توییخ است. و مراد از «اتخاذ ولیّ» - در آیه - اطاعت معبودان و انتظار یاری از آن ها است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبياء - 21 - 30 - 10

10- « قال أبو جعفر (ع) . . . انّ قول الله عزّوجلّ « كائنا رتقاً » يقول : كانت السماء رتقاً لا تنزل المطر و كانت الأرض رتقاً لا تنبت الحبّ . . . فتق السماء بالمطر والأرض بنبات الحبّ ;

از امام باقر(ع) روایت شده که فرمود: . . . سخن خدای - عزّوجلّ - «کائنا رتقاً» بیان می کند که آسمان بسته بود و باران نمی بارید و زمین بسته بود و گیاه نمی رویانید . . . پس خداوند آسمان را با باریدن باران و زمین را با رویانیدن گیاه شکافت.»

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبياء - 21 - 50 - 5

5- کافران به خاطر انکار قرآن و حق ناشناسی آنان نسبت به آن ، مورد سرزنش خداوند قرار دارند .

أفأنتم له منكرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 69 - 4

4 - سرزنش کافران از سوی خداوند ، به خاطر انکار رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، علی رغم آگاهی آنان از شخصیت ارزشی و اخلاقی (صداقت ، امانت و . . .) آن حضرت

أم لم يعرفوا رسولهم فهم له منكرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 70 - 3

3 - توبیخ کافران از سوی خداوند ، به خاطر نسبت دادن جنون به پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، علی رغم آشنایی کاملشان با شخصیت

ص: 437

خردمند آن حضرت

أَمْ لَمْ يَعْرِفُوا رَسُولَهُمْ . . . أَمْ يَقُولُونَ بِهِ جِنَّه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 72 - 3

3 - سرزنش کافران از سوی خداوند ، به خاطر انکار پیامبر (صلی الله علیه و آله) بدون هیچ عذر قابل قبولی

أَفَلَمْ يَدَّبَّرُوا الْقَوْلَ . . . أَمْ تَسْتَلْهُمْ خَرْجًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 115 - 1

1 - توبیخ کافران از سوی خدا ، به خاطر بی فرجام شمردن زندگی دنیوی و انکار حیات اخروی

أَفَحَسِبْتُمْ أَنَّمَا خَلَقْنَاكُمْ . . . لَا تَرْجِعُونَ

استفهام در آیه یاد شده، برای انکار توبیخی است و مراد از ضمیرهای خطاب، کافران و منکران معاد می باشد. «حَسِبَان» (مصدر «حسبتم») به معنای پنداشتن و «عبث» به معنای بی هدف است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 7 - 3

3 - سطحی نگری کافران در مظاهر شگفت انگیز طبیعت و نادیده گرفتن قدرت الهی در آن ، مورد سرزنش خداوند

فَقَدْ كَذَّبُوا . . . أَوْلَمْ يَرَوُا إِلَى الْأَرْضِ كَمْ أَنْبَتْنَا فِيهَا

استفهام در «أَوْلَمْ يَرَوُا . . .» برای توبیخ است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 84 - 2

2 - توبیخ کافران از سوی خدا ، به خاطر تکذیب بی دلیل نشانه ها و آیات او

حَتَّىٰ إِذَا جَاءَ وَقَالَ أَكْذَبْتُمْ بَايْتِي وَلَمْ تحيطوا بها علمًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 86 - 1

1 - سرزنش کافران از سوی خداوند ، به خاطر نادیده گرفتن حکمت های او در برقراری نظام شب و روز

ألم یروا أنّا جعلنا الّیل . . و النهار مبصرًا

استفهام در این آیه، برای توییح و سرزنش است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 56 - 9

9 - کافران ، در قیامت ، از سوی مؤمنان عالم ، سرزنش می شوند .

وقال الذین أوتوا العلم . . فهذا یوم البعث

«فاء» در «فهذا» فصیحه است و دلالت بر جمله ای مقدر می کند که می تواند چنین باشد: «اگر شما، منکر قیامت بودید،

ص: 438

این هم قیامت!». «هذا» در این بیان - طبق گفته مفسران - برای توبیخ و سرزنش است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 26 - 7

7 - کافران ، از سوی خدا به خاطر عبرت نگرفتن از هلاکت کافران پیشین ، توبیخ شدند .

أولم يهد لهم كم أهلكنا من قبلهم من القرون . . . أفلا يسمعون

همزه «أفلا يسمعون» تقریری و همراه با توبیخ است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 27 - 9

9 - کافران ، از سوی خداوند ، به خاطر بصیرت نیافتن از مشاهده آیات گسترده الهی در زمین ، سرزنش شده اند .

أولم يروا أنا نسوق . . . فنخرج . . . تأكل منه . . . أفلا يبصرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 37 - 8

8 - سرزنش شدید کافران از سوی خداوند در دوزخ ، به خاطر استفاده نکردن از فرصت مناسب عمر برای ایمان و دین داری

أولم نعمركم ما يتذكروا فیه من تذكروا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 71 - 3

3 - خداوند ، کافران را به جهت اندیشه نکردن در جلوه های قدرت الهی در طبیعت سرزنش کرده است .

أولم يروا أننا خلقنا لهم مما عملت أيدينا أنعمًا

برداشت یاد شده از آن جا است که آیه شریفه درباره کافران و درصدد سرزنش آنان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 77 - 1

1 - خداوند انسان کافر را به دلیل اندیشه نکردن در چگونگی مبدأ پیدایش خود سرزنش کرده است .

أولم ير الإنسان أنا خلقناه من نطفه

برداشت یاد شده از لحن سرزنش آمیز آیه شریفه به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 138 - 2

2 - نکوهش کافران ، بر تعقل نکردن در سرنوشت هلاکت بار قوم لوط

ثم دمرنا الآخرين . وإنكم لتمرّون عليهم ... أفلاتعقلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 176 - 2

ص: 439

2- سرزنش شدن مشرکان و کافران معاند از سوی خداوند ، به جهت شتاب آنان در نزول عذاب و شکست

أفبعذابنا يستعجلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 71 - 8,9

8- کافران به هنگام رسیدن به درب های دوزخ ، مورد سرزنش نگهبانان و دربانان قرار خواهند گرفت .

وقال لهم خزنتها ألم يأتكم

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که همزه در «ألم يأتكم» برای استفهام توییخی می باشد.

9- پرسش ملامت آمیز نگهبانان و دربانان دوزخ از کافران ، درباره آمدن پیامبران تلاوت کننده آیات الهی و اندازگران

وقال لهم خزنتها ألم يأتكم رسل منكم يتلون عليكم آيات ربكم وينذرونكم لقاء يومك

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 10 - 1

1- توبیخ کافران از سوی خداوند ، به خاطر عبرت نگرفتن از سرنوشت شوم کافران گذشته تاریخ

أفلم يسيروا في الأرض فينظروا كيف كان عقبه الذين من قبلهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 18 - 1

1- توبیخ کافران از سوی خداوند به خاطر عدم گرایش به ایمان ، مگر با فرارسیدن قیامت

فهل ينظرون إلا الساعة أن تأتيهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 6 - 1

1- نکوهش کافران از سوی خداوند ، به خاطر نیندیشیدن در عظمت ، زیبایی و اتقان نظام آسمان

أفلم ينظروا إلى السماء فوقهم ... و ما لها من فوج

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 40 - 2

2- توییح کافران از سوی خداوند ، به خاطر موضع گیری علیه دعوت حق و بی چشمداشت پیامبر (صلی الله علیه و آله)

أم تسئلهم أجرًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 13 - 3

3- سرزنش تکذیب گران و کافران جن و انس ، از سوی خداوند به خاطر نادیده انگاشتن نعمت ها و جلوه های ربوبیت حق

فبأئىء الاء ربكما تكذبان

استفهام در «فبأئىء» توییحی است.

ص: 440

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 16 - 5

5 - سرزنش تکذیب گران و کافران جن و انس از سوی خداوند ، به خاطر نیندیشیدن آنان در اهمیت آفرینش خود از خاک و آتش

خلق الإنسن من صلصل . . . فبأئىء الآء ربكما تكذبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 18 - 3

3 - توییح کافران و تکذیب گران جن و انس ، به خاطر نادیده انگاشتن نعمت های الهی ، متجلی در طلوع و غروب خورشید

فبأئىء الآء ربكما تكذبان

تشیه آمدن «کما» و «تکذبان»، ظاهراً به خاطر توجه خطاب به جن و انس است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 21 - 4

4 - سرزنش تکذیب گران و کافران جن و انس از سوی خدا ، به خاطر نادیده انگاشتن نعمت ها و جلوه های ربوبیت حق

فبأئىء الآء ربكما تكذبان

استفهام در «فبأئىء الآء» توییحی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 23 - 4

4 - سرزنش کافران و تکذیب گران جن و انس از سوی خدا ، به خاطر نادیده انگاشتن نعمت ها و جلوه های ربوبیت فراگیر الهی

فبأئىء الآء ربكما تكذبان

استفهام در «فبأئىء الآء» توییحی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 25 - 5

5 - سرزنش تکذیب گران و کافران جن و انس از سوی خداوند ، به خاطر نادیده انگاشتن نعمت ها و جلوه های ربوبیت حق

فَبَأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

تثنيه آمدن «کما» و «تکذِّبان»، ممکن است به خاطر توجه خطاب به جن و انس باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 28 - 5

5 - سرزنش کافران و تکذیب گران جن و انس از سوی خداوند ، به خاطر نادیده انگاشتن نعمت ها و جلوه های ربوبیت حق

فَبَأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

تثنيه آمدن «کما» و «تکذِّبان»، ممکن است به خاطر توجه خطاب به جن و انس باشد.

ص: 441

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 30 - 1

1 - توبیخ کافران و تکذیب گران جن و انس ، به خاطر نادیده گرفتن قدرت و لطف الهی در تأمین نیاز های خلق

یسله . . . کلّ یوم هو فی شأن . فبأیّ ءالآء ربکمما تکذبان

خداوند در آیه قبل، فقر ذاتی و نیازمندی موجودات و فیاضیت و نیاز برآوری خویش را به آدمیان یادآور شده و در این آیه غافلان و کافران را مورد سرزنش قرار داده که چرا این حقیقت را در هستی نادیده می گیرند. تشبیه آمدن «کما» و «تکذبان»، ظاهراً به خاطر توجه خطاب به جن و انس است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 32 - 1

1 - سرزنش شدن تکذیب گران و کافران جن و انس از سوی خداوند ، به خاطر بی توجهی آنان به موضوع حسابرسی اعمال خلق در قیامت و کیفر و پاداش الهی در آن

سنفرغ لکم ایّه الثقلان . فبأیّ ءالآء ربکمما تکذبان

استفهام در «فبأیّ ءالآء» توییخی است و تشبیه آمدن «کما» و «تکذبان» به خاطر توجه خطاب به جن و انس است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 34 - 1

1 - سرزنش شدن کافران و تکذیب گران جن و انس از سوی خداوند ، بر بی توجهی آنان نسبت به قدرت مطلق الهی و عجز و ناتوانی خویش

إن استطعتم . . . لا تنفدون إلاّ بسطن . فبأیّ ءالآء ربکمما تکذبان

با توجه به ارتباط این آیه با آیه قبل، از استفهام توییخی در «فبأیّ. . .» مطلب بالا استفاده می شود. گفتنی است که تشبیه آمدن «کما» و «تکذبان» به خاطر توجه خطاب به جن و انس است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 36 - 4

4 - سرزنش شدن کافران و تکذیب گران جن و انس از سوی خداوند ، به خاطر نادیده انگاشتن نعمت ها و جلوه های ربوبیت حق

فَبأَيِّ ءالَاءِ رَبِّكُمَا تُكذَّبَانِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 38 - 2

2- تویخ شدن کافران و تکذیب گران جن و انس ، به خاطر بی اعتنایی به نعمت های الهی و غفلت از قدرت قاهر او بر نظام جهان

فَإِذَا انشَقَّتِ السَّمَاءُ .. فَبأَيِّ ءالَاءِ رَبِّكُمَا تُكذَّبَانِ

عبارت «انشَقَّتِ السَّمَاءُ ..» نشانگر قدرت قاهر خداوند بر جهان است و از این که پس از تذکر قدرت، تکذیب گران را به محاکمه نشانده، مطلب بالا استفاده می شود. گفتمی است که تثنیه آمدن «کما» و «تکذَّبَانِ» به خاطر توجه خطاب به جن و انس می باشد.

ص: 442

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 40 - 1

1 - سرزنش شدن کافران جن و انس به خاطر تکذیب نعمت های خداوند و نادیده گرفتن فرجام گناه کاران

فیومئذ لایسل عن ذنبه . . . فبأیء الآء ربکما تکذبان

تثیبه آمدن «کما» و «تکذبان» به خاطر توجه خطاب به جن و انس است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 42 - 2

2 - توبیخ کافران و تکذیب گران جن و انس ، به خاطر نادیده انگاشتن فرجام فضاحت بار و ذلیلانه مجرمان

یعرف المجرمون . . . فبأیء الآء ربکما تکذبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 45 - 2

2 - توبیخ کافران و تکذیب گران جن و انس ، به خاطر بی توجهی و نادیده انگاشتن نعمت های خداوند

فبأیء الآء ربکما تکذبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 47 - 3

3 - توبیخ کافران و تکذیب گران جن و انس به خاطر نیندیشیدن به نعمت بهشت ، بیم نداشتن از مقام پروردگار و تکذیب نعمت های او

ولمن خاف مقام ربّه جنتان . فبأیء الآء ربکما تکذبان

لحن توبیخی آیه شریفه و تقابل تکذیب گران با بیم دارندگان از مقام پروردگار، بیانگر مطلب یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 49 - 3

3 - سرزنش کافران و تکذیب گران جن و انس از سوی خداوند ، به خاطر نادیده انگاشتن نعمت ها و جلوه های ربوبیت حق

فَبَأَيِّ ءَالَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 51 - 3

3- سرزنش کافران و تکذیب گران جن و انس از سوی خدا، به خاطر نادیده انگاشتن نعمت ها و جلوه های ربوبیت حق

فیهما عینان تجریان . فَبَأَيِّ ءَالَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 53 - 4

4- سرزنش کافران و تکذیب گران جن و انس از سوی خداوند، به خاطر نادیده انگاشتن نعمت های الهی

ص: 443

فَبَأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 55 - 4

4 - سرزنش کافران و تکذیب گران جن و انس از سوی خداوند ، به خاطر نادیده انگاشتن نعمت های الهی

مَتَّكِينٍ عَلٰی . . . فَبَأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 57 - 3

3 - سرزنش شدن کافران و تکذیب گران جن و انس از سوی خداوند ، به خاطر نادیده انگاشتن نعمت ها

فَبَأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 59 - 3

3 - سرزنش شدن کافران و تکذیب گران جن و انس از سوی خداوند ، به خاطر نادیده انگاشتن نعمت های او

فَبَأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 61 - 3

3 - سرزنش شدن کافران و تکذیب گران جن و انس از سوی خداوند ، به خاطر نادیده انگاشتن نعمت های الهی

فَبَأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 63 - 3

3 - توبیخ کافران و تکذیب گران جن و انس از سوی خداوند ، به خاطر نادیده انگاشتن نعمت های الهی و محروم ساختن خویش از آن

و من دونهما جَنَّتَانِ . فَبَأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 65 - 4

4 - سرزنش شدن کافران و تکذیب گران جن و انس از سوی خداوند ، به خاطر نادیده انگاشتن نعمت ها و جلوه های ربوبیت او

فَبَأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 67 - 4

4 - سرزنش شدن کافران و تکذیب گران جن و انس از سوی خداوند ، به خاطر نادیده انگاشتن نعمت ها و جلوه های ربوبیت

ص: 444

فَبَأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 69 - 4

4 - سرزنش شدن کافران و تکذیبگران جن و انس از سوی خداوند ، به خاطر نادیده انگاشتن نعمت ها و جلوه های ربوبیت او

فَبَأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 71 - 4

4 - سرزنش شدن کافران و تکذیبگران جن و انس از سوی خداوند ، به خاطر نادیده انگاشتن نعمت ها و جلوه های ربوبیت او

فَبَأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 73 - 4

4 - سرزنش شدن کافران و تکذیبگران جن و انس از سوی خداوند ، به خاطر نادیده انگاشتن نعمت ها و جلوه های ربوبیت او

فَبَأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 75 - 3

3 - تویخ شدن کافران و تکذیبگران جن و انس از سوی خداوند ، به خاطر نادیده انگاشتن نعمت ها و جلوه های ربوبیت پروردگار

خویش

فَبَأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 77 - 3

3 - سرزنش شدن کافران و تکذیب گران جن و انس از سوی خداوند ، به خاطر نادیده انگاشتن نعمت ها و جلوه های ربوبیت او

فَبَأْتِيَ الْآءَ رَبِّكُمْ تَكْذِبَانِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 70 - 4

4 - نکوهش کافران از سوی خداوند ، به خاطر ناسپاسی آنان در برابر نعمت های الهی

أَفْرَأَيْتُمُ الْمَاءَ . . . فَلَوْلَا تَشْكُرُونَ

ص: 445

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 27 - 3

3 - سرزنش شدن کافران و منکران معاد ، به هنگام برپایی قیامت

وقیل هذا الذی کنتم به تدعون

برداشت یاد شده، با توجه به این نکته است که عبارت «وقیل هذا الذی...» به انگیزه توبیخ به کافران گفته شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 36 - 2

2 - سرزنش خداوند از کافران ، به سبب تجمع شتاب آلودشان برای استماع قرآن ؛ به رغم کفرورزی آنان نسبت به آن

فمال الذین کفروا قبلک مهطعین

«ما» در «فمال»، اسم استفهام و برای توبیخ است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 17 - 1

1 - کافران ، مورد غضب و نفرین خداوند و مشمول شدیدترین توبیخ های او هستند .

قتل الإنسن ما أکفره

فعل ماضی (قتل الإنسان) برای نفرین بکار رفته است. مفاد نفرین های خداوند توبیخ و تهدید است؛ زیرا معنای حقیقی نفرین، درباره او قابل تصور نیست. «ال» در «الإنسان» - به قرینه «فلینظر الإنسان...» در آیات بعد - برای ماهیت است و جمله «ما أکفره» نشان می دهد که در نفرین «قتل الإنسان»، تنها کافران مد نظر می باشند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انفطار - 82 - 6 - 3

3 - خداوند ، با پرخاش به کافران و گنه کاران ، آنان را به خاطر دلگرمی به دستاویز های پوچ و بی باکی شگفت آورشان در برابر کفر و گناه ، سرزنش کرده است .

یأیها الإنسن ما عرک

استفهام در «ما غرک»، بر توبیخ همراه با تعجب دلالت دارد.

321- سرزنش کافران صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 46 - 1

1 - توبیخ و سرزنش کفرپیشگان و تکذیب کنندگان صدر اسلام، به خاطر عبرت نگرفتن از سرنوشت اقوام هلاک شده پیشین و پند نیاموختن از آثار به جا مانده از شهرها و سرزمینهای متروک و ویران شده آنها

فكأئین من قرية أهلكنها .. أفلم يسيروا في الأرض

استفهام در جمله «أفلم يسيروا في الأرض» استفهام توبيخی است و «سیر» (مصدر «یسرون») به معنای سیاحت و گردش می باشد. «ال» در «الأرض» عهد حضوری و «أرض» به معنای سرزمین است و ضمیر فاعل در «یسرون» به

ص: 446

مشركان حق ستيز و تكذيب گر صدر اسلام باز مي گردد.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

15 - يس - 36 - 31 - 2

2- كافران و مشركان صدر اسلام ، به دليل عبرت نگرفتن از سرنوشت هلاكت بار كافران پيش از خود ، مورد سرزنش خدا قرار گرفتند .

ألم يروا كم أهلكنا قبلهم من القرون

322- سرزنش كافران مکه

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

14 - عنكبوت - 29 - 19 - 1

1 - كافران مکه ، از سوي خداوند ، به خاطر ژرف نگري نکردن درباره توانايي خدا بر خلق موجودات ، سرزنش شده اند .

أولم يروا كيف يبدئ الله الخلق

همزه «أولم يروا» استفهام توبيخي است.

323- سرزنش كامجويي از برده

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

8 - يوسف - 12 - 30 - 7,8

7- زنان اشراف ، تقاضاي كام جويي زليخا از برده خويش را ، امري نكوهيده دانسته و او را ملامت مي کردند .

وقال نسوه في المدينة امرأت العزيز ترود فتيتها عن نفسه قد شغفها حبًا

«فتا» به معنای برده و عبد ، و نیز به معنای جوان است. به نظر می رسد هر دو معنای «فتا» در «تراود فتاهها» لحاظ شده باشد.

8- شيفته غلام زرخرید شدن و تقاضاي كام روايي از او ، خطا و لغزشي روشن از دیدگاه زنان اشراف و همپالگي هاي زليخا

قد شغفها حبًا إنا لنريها في ضلل مبين

هدف زنان اشراف از یاد کردن يوسف(ع) به عنوان «برده و جوانک زليخا»، خرده گرفتن بر اوست که چرا به غلام زرخرید عشق میورزد.

324- سرزنش کتمان تعالیم دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 91 - 15

15 - کتمان معارف و حقایق کتب آسمانی امری نکوهیده است.

تجعلونه قراطیس تبدونها و تخفون کثیرا

ص: 447

325- سرزنش کتمان حق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 42 - 4,5

4 - کتمان حقایق دینی و ایجاد عواملی برای ناشناخته ماندن معارف الهی ، امر نکوهیده و حرام است .

و لاتلبسوا الحق بالباطل و تکتّموا الحق

5 - کتمان حقایق دینی از سوی عالمان دین ، بسی نکوهیده تر و ناپسندیده تر است .

و لاتلبسوا الحق بالباطل و تکتّموا الحق و أنتم تعلمون

فعل «تعلمون» می تواند به منزله فعل لازم لحاظ شده و مفعولی برای آن در نظر نباشد. بر این مبنا «و أنتم تعلمون»؛ یعنی، در حالی که شما اهل علم و دانش هستید - و از آنجایی که حق پوشی از سوی همگان ناپسند است - جمله حالیه، دلالت بر این معنا دارد که: کتمان حقایق دینی از سوی عالمان ناپسندیده تر است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 91 - 15

15 - کتمان معارف و حقایق کتب آسمانی امری نکوهیده است.

تجعلونه قراطیس تبدونها و تخفون كثيرا

326- سرزنش کتمان دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 146 - 9

9 - کتمان کنندگان مسایل دینی بویژه اگر از عالمان دین باشند ، سزاوار سرزنش و ملامتند .

وإن فریقاً منهم لیکتمون الحق و هم یعلمون

لحن جمله «إن فریقاً ..» گویای ملامت و سرزنش کسانی است که حقیقت را فهمیده و آن را انکار می کنند.

327- سرزنش کتمان علم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19- « عن رسول الله (صلى الله عليه وآله) قال : لا ينبغي للعالم أن يسكت على علمه ، و لا ينبغي للجاهل أن يسكت على جهله وقد قال الله : « فاستلوا أهل الذكر . . . » . . . » ;

از رسول خدا(صلى الله عليه وآله) روایت شده است که فرمود: سزاوار نیست که عالم بر علم خود سکوت کند و سزاوار نیست که جاهل بر جهل خود ساکت بماند، همانا خدا فرمود: فاستلوا اهل الذكر. . .».

ص: 448

328- سرزنش کفر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 70 - 5

5 - نکوهش کفرِ آگاهانه به آیات الهی

لم تکفرون بایات الله و انتم تشهدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 7 - 6

6 - شکر و سپاس گزاری در خور شأن بندگان ، و کفر و ناسپاسی دور از شأن آنان است .

و لایرضی لعباده الکفر و إن تشکروا یرضه لکم

329- سرزنش کفر اهل کتاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بینه - 98 - 1 - 10

10 - کفر اهل کتاب ، نکوهیده تر از کفر مشرکان است .

الذین کفروا من أهل الکتاب و المشرکین

تقدیم اهل کتاب بر مشرکان در توبیخ بر کفر، بیانگر برداشت یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بینه - 98 - 6 - 3

3 - کفر اهل کتاب ، نکوهیده تر از کفر مشرکان است .

إنّ الذین کفروا من أهل الکتاب و المشرکین

330- سرزنش کفر به اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- سرزنش اهل کتاب از سوی خداوند، به خاطر امتناع از ایمان، علی رغم آشکار شدن حقانیت اسلام بر ایشان *

إِنَّ الَّذِينَ ارْتَدَّوْا عَلٰى أَدْبُرِهِمْ... الشَّيْطٰنُ سَوَّلَ لَهُمْ

برداشت بالا بدان احتمال است که مراد از «الذین ارتدّوا..» اهل کتاب باشند؛ زیرا آنان با برخورداری از کتاب آسمانی و وعده های الهی به بعثت رسول خاتم (صلی الله علیه و آله) و عالمان به کتاب، نزدیک ترین گروه و سزاوارترین آنان به شناخت حقانیت اسلام و قرآن بوده اند.

ص: 449

331- سرزنش کفران کنندگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 21 - 4

4 - مردمان ناسپاس مورد سرزنش خداوند

وإذا أذقنا الناس رحمه .. إذا لهم مكر في آياتنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 35 - 10

10 - سرزنش خداوند از ناسپاسان نعمت هایش در روی زمین

وآیه لهم الأرض الميته أحيينها.. أفلايشكرون

استفهام در جمله «أفلايشكرون» انکاری است و این جمله در صدد تقيیح و توبيخ است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 73 - 5

5 - ناسپاسان نعمت های الهی ، مورد سرزنش خداوند

و لهم فيها منفع و مشارب أفلايشكرون

برداشت یاد شده از آن جا است که آیه شریفه در مقام سرزنش ناسپاسان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 52 - 4

4 - نکوهش خداوند از قشر مرفه و ناسپاس ، به خاطر ناآگاهی آنان از مشیت و تقدیر الهی در رزق و روزی انسان ها

أولم يعلموا أنّ الله يبسط الرزق لمن يشاء و يقدر

استفهام در «أولم يعلموا..» از نوع استفهام انکاری - توبيخی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6- کفران نعمت ، خصلتی نکوهیده و انسان ناسپاس ، فردی مذموم است .

إِنَّ الْإِنْسَانَ لِرَبِّهِ لَكَنُودٌ

332- سرزنش کفران نعمت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- ابراهیم - 14 - 34 - 16

16- ناسپاسی در برابر نعمت و احسان ، امری بس نکوهیده و ناپسند است .

وإن تعدّوا نعمت الله لاتحصوها إِنَّ الْإِنْسَانَ لظَلُومٌ كَفَّارٌ

ص: 450

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 18 - 6

6- ادا نکردن حق نعمت های فراوان خداوند ، نوعی نقصان و کاستی و سزاوار توبیخ و سرزنش است .

و إن تعدوا نعمة الله لا تحصوها إن الله لغفور رحيم

ذکر «إن الله لغفور» پس از بیان نعمتهای فراوان خداوند، احتمال دارد از این جهت باشد که ادا نشدن شایسته حق نعمتهای خداوند، نوعی نقصان تلقی می شود و از این جهت، مایه توبیخ است. عبارت «إن الله لغفور» بیان کننده ضمنی آن نقصان و کاستی است که خداوند آن را مورد بخشایش خویش قرار می دهد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 27 - 6

6- تبتدیر و کفران نعمت های پروردگار ، عملی بس نکوهیده و ناشایسته است .

إن المبذرين .. لربّه كفورًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 7 - 6

6- شکر و سپاس گذاری در خور شأن بندگان ، و کفر و ناسپاسی دور از شأن آنان است .

و لا يرضى لعباده الكفر و إن تشكروا يرضه لكم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انفطار - 82 - 6 - 12

12 - کفران نعمت ، از کسی که از کرم (جود و عفو) خداوند برخوردار است ، دور از انتظار و سرزنش بار است .

يأيتها الإنسن ما غرّك برّبك الكريم

333- سرزنش کوهها در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 73 - 14 - 1

1 - به لرزه درآمدن زمین و کوه ها ، در آستانه برپایی قیامت

یوم ترجف الأرض و الجبال

334- سرزنش گرایش به شرک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 32 - 7

7 - روی برتافتن از توحید و یکتاپرستی و گرایش به شرک و بت پرستی ، کاری شگفت و در پی دارنده نکوهش سخت

ص: 451

فذلکم اللّٰه ربکم الحقّ .. فأنی تصرفون

335- سرزنش گرایش به ظالمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 113 - 18

18- « عن النبی (صلی الله علیه و آله) قال : . . . وقال لقمان لابنه : یا بنی . . . إن كنت صالحاً فابعده من الأشرار و السفهاء ، فربما أصابهم الله بعداب فیصیبک معهم ، فقد أفصح الله سبحانه و تعالی بقوله : . . . و . . . وقال سبحانه : « و لا ترونوا إلی الذین ظلموا فتمسکم النار » . . . »

از رسول خدا (صلی الله علیه و آله) روایت شده است که فرمود: . . . لقمان به فرزندش گفت: ای پسرک من! ... اگر انسان شایسته ای هستی از اشرار و سبک مغزان دوری کن، چه بسا خداوند بر آنان عذابی بفرستد و تو را هم با آنان فرا گیرد ... خداوند در گفتار خود به روشنی فرموده: ... و «... و لا ترونوا إلی الذین...»...».

336- سرزنش گرایش به غیر خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 87 - 2

2- روی آوردن به غیر خدا ، با وجود اعتقاد به خالقیت یگانه او ، انحرافی آشکار و امری ملامت بار

و لئن سألتهم من خلقهم ليقولنّ اللّٰه فأنی یؤفکون

«إفک» (مصدر «یؤفکون») به معنای روی گرداندن و انحراف از مسیر طبیعی است.

337- سرزنش گرایش به کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 47 - 4

4- گرایش به خصلت های کفرپیشگان ، امری نکوهیده برای اهل ایمان

و لا تكونوا کالذین خرجوا من دیرهم

338- سرزنش گرایش مادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 67 - 6

6 - جستجوی منافع مادی در هنگامه جنگ با دشمنان دین ، امری نکوهیده در پیشگاه خداوند

ص: 452

تریدون عرض الدنيا و الله يريد الآخرة

339- سرزنش گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 61 - 4

4- کسانی که از عبادت خدا سرباز زده و از صراط مستقیم منحرف شوند ، مورد سرزنش خدا قرار دارند .

ألم أعهد إليكم بيني و آدم . . . و أن اعبدونى هذا صراط مستقيم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 62 - 4

4- کسانی که بر اثر عدم تعقل و خردورزی به دست شیطان گمراه شدند ، مورد سرزنش خدا قرار دارند .

و لقد أضلّ منكم جبلاً كثيراً أفلم تكونوا تعقلون

برداشت یاد شده از استفهام انکاری در جمله «أفلم تكونوا تعقلون» - که در مقام سرزنش است - به دست می آید.

340- سرزنش گناه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 153 - 16

16 - گناه و انحراف آگاهانه ، دارای زشتی و پلیدی فزونتر

ثم اتخذوا العجل من بعد ما جاءتهم البینت

قید «من بعد . . .»، بیانگر این است که مذمت و تقیح عملکرد اهل کتاب، بدان جهت است که ارتداد و کفرشان پس از آگاهی و اتمام حجت بوده است.

341- سرزنش گناهکاران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 101 - 4

4- سرزنش خلافکاران و مؤاخذه آنان باید همواره پس از اتمام حجّت باشد .

و کیف تکفرون و انتم تتلى عليكم آيات الله و فيكم رسوله

بنابراینکه استفهام برای توییح بوده و مراد از تلاوت آیات و وجود رسول، اتمام حجّت باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 204 - 1

1 - توییح مجرمان از سوی خدا به خاطر شتاب آنان در طلب نزول عذاب

ص: 453

أفبعذابنا يستعجلون

استفهام در «أفبعذابنا» برای توبیخ و سرزنش است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انفطار - 82 - 6 - 3

3 - خداوند ، با پرخاش به کافران و گنه کاران ، آنان را به خاطر دلگرمی به دستاویز های پوچ و بی باکی شگفت آورشان در برابر کفر و گناه ، سرزنش کرده است .

يأيتها الإنسن ما عرّك

استفهام در «ما عرّك»، بر توبیخ همراه با تعجب دلالت دارد.

342- سرزنش گناهکاران مسرور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 81 - 5

5 - سرزنش خداوند نسبت به منافقان و آنان که به جای ندامت از تخلفات و گناهان خویش ، خشنود بودند .

فرح المخلفون بمقعدهم خلف رسول الله

343- سرزنش لذت طلبی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 12 - 10، 9

9- هدف قرار دادن لذت جویی و شکمبارگی در زندگی ، منشی حیوانی و نه شایسته مقام انسانی

و الذين كفروا يتمتعون و يأكلون كما تأكل الأنعم

لحن شدید توبیخی آیه و به شمار آوردن لذت جویی صرف و به دور از عقیده و ایمان در حد زندگی حیوانی ، مطلب بالا را افاده می کند.

10- مؤمن واقعی ، در پی اعمال نیک است ؛ نه غوطهور در لذت و هوسرانی .

الذين ءامنوا و عملوا الصلحت .. و الذين كفروا يتمتعون و يأكلون كما تأكل الأن

خداوند، مؤمنان را متصف به «عملوا الصالحات» کرده و کافران را مشمول «يَتَمَتَّعُونَ وَيَأْكُلُونَ كَمَا تَأْكُلُ الْأَنْعَامُ» دانسته است. از این تقابل، مطلب بالا استفاده می شود.

344- سرزنش لواط

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 80 - 8، 6

6 - لوط با توصیف لواط به عنوان کرداری بسیار زشت، قوم خویش را به سبب ارتکاب آن نکوهش کرد.

ص: 454

«فاحشه» به عمل بسیار شنيع گفته می شود. استفهام در جمله «أتأتون ...» انکار توبيخی است.

8- لوط (ع) با توصيف قومش به عنوان اولين مبتلايان به لواط ، آنان را توبيخ کرد .

أتأتون الفحشه ما سبقكم بها من أحد من العلمين

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

6 - اعراف - 7 - 81 - 6

6- لواط ، عملی تجاوزکارانه و مرتکبان آن ، مردمانی متجاوز هستند .

بل أنتم قوم مسرفون

«اسراف» به معنای تجاوز کردن از حد میانه است.

345- سرزنش لوط (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

9- حجر - 15 - 70 - 1

1- حضرت لوط (ع) به خاطر پذيرش مهمان بيگانه و حمايت از آن ، مورد سرزنش قومش قرار گرفت .

قال إن هؤلاء ضيفي .. قالوا أولم ننهك عن العلمين

346- سرزنش مال دوستی

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

7- توبه - 9 - 24 - 3

3- مذمت خدا از دلبيستگي به خويشاوندان و به مال و منال و دلواپسي برای تجارت و مسکن در صورتی که مایه غفلت از خدا و رسول و جهاد در راه خدا شود .

قل إن كان ءاباؤکم .. و أموال اقترفتموها و تجره تخشون کسادها و مسکن ... أحب إلی

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

20 - فجر - 89 - 20 - 5

5 - عشق به ثروت ، مذموم است .

و تحبّون المال حبًّا جمًّا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عادیات - 100 - 8 - 3

3 - علاقه شدید به ثروت ، مذموم است .

وإنه لحبّ الخیر لشدید

ص: 455

347- سرزنش مبارزه با خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 43 - 1

1 - سرزنش مشرکان از سوی خداوند ، به خاطر مبارزه آنان با یگانه معبود هستی

أم لهم إله غير الله

آیه شریفه در مقام توبیخ منکران پیامبر (صلی الله علیه و آله) و دین است. به این که مگر کافران به خداوندی جز خدای یگانه دست یافته اند که با اتکا بر او، با دین الهی مبارزه می کنند.

348- سرزنش مبلغان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 54 - 5

5 - ملامت مبلغان دینی از سوی خداوند ، در صورت کوتاهی در هدایت خلق *

فما أنت بملوم

با توجه به مفهوم «فما أنت بملوم» روی گردانی رهبران الهی، از هدایت کافران، در همه جا مجاز نیست و در صورتی که بی اذن الهی ترک تکلیف کنند، مورد ملامت خواهند بود.

349- سرزنش مبلغان بی عمل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 44 - 6

6 - کتاب های آسمانی بنی اسرائیل ، توبیخ کننده مبلغان و ارشادگران بی عمل

أتأمرون الناس... و أنتم تتلون الكتب

چون جمله حالیه «و أنتم تتلون الكتب» (در حالی که شما کتاب [تورات یا انجیل] را تلاوت می کنید) به عنوان دلیل نکوهش و مذمت ارشاد کنندگان بی عمل مطرح شده، معلوم می شود: در کتابهای آسمانی بنی اسرائیل بر ناروایی چنین کرداری تأکید شده است.

350- سرزنش متخلفان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 75 - 3

3 - متخلفان از جهاد در راه خدا و رهایی مستضعفان ، مورد سرزنش و توبیخ خداوند

و ما لكم لا تقاتلون في سبيل الله و المستضعفين

ص: 456

351- سرزنش متخلفان از جهاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 38 - 3

3 - سرزنش خداوند نسبت به آنان که ، پس از صدور فرمان جنگ ، از شرکت در آن امتناع میورزند .

ما لكم اذا قيل لكم انفروا في سبيل الله اناقلتم الى الارض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 87 - 2

2 - توبیخ و تحقیر منافقان گریزان از جهاد ، از سوی خداوند

رضوا بان يكونوا مع الخوالم

352- سرزنش متخلفان از غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 90 - 5

5 - توبیخ خداوند نسبت به آنان که برای تخلف از جنگ تبوک ، حتی اجازه هم نگرفتند .

و جاء المعذرون . . . و قعد الذين كذبوا

از تقابل «قعد . . .» با «جاء المعذرون» استفاده می شود که: گروه دوم، متخلفانی هستند که بدون هیچ عذر و بهانه ای و بدون اجازه خواستن از شرکت در جنگ امتناع ورزیدند.

353- سرزنش متخلفان غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 95 - 4

4 - متخلفان از جنگ تبوک (منافقان) در معرض انتقاد و حمله و تعرض مؤمنان بازگشته از جهاد قرار داشتند .

سيحلفون بالله . . . لتعرضوا

354- سرزنش متکبران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 36 - 18

18 - خداوند کسانی را که با تکبر و فخرفروشی با خویشان و همسایگان خویش برخورد می کنند ، دوست ندارد .

ص: 457

و بالوالدین احساناً .. انّ الله لا یحبّ من کان مختالاً فخوراً

355- سرزنش مجادله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 4 - 7

7- جدال و مخاصمه ، صفتی بس مذموم و ناپسند برای انسان

فإذا هو خصیم مبین

آوردن «إذا» ی فجائیه می تواند نشان دهنده ناپسند بودن جدال و مخاصمه باشد، خصوصاً با توجه به اینکه انتظار از مخلوق، تسلیم بودن در مقابل خالق است و جدال و مخاصمه خلاف انتظار است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 54 - 9

9- جدل و اشکال تراشی ، در برابر آیات روشن قرآنی ، کاری است نکوهیده .

ولقد صرفنا فی هذا القرآن .. و کان الإنسن أكثر شیء جدلاً

موارد استعمال کلمه «جدل» گواه تمسک فراوان اهل جدل به باطل است با به هر نحو ممکن، با حق، مقابله کنند. بنابراین، ممکن است که آیه، به نوع مذموم جدل، نظر داشته باشد؛ یعنی، شیوه برخورد کافران با آیات قرآن را محکوم می کند.

356- سرزنش مجادله با جاهلان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 22 - 19

19- مناظره با جاهلان ، جز بحثی سطحی و کوتاه ، نکوهیده و ناروا است .

ما یعلمهم إلاّ قلیل فلاتمار فیهم إلاّ مرأً ظهراً

تفریع «لاتمار» بر جمله «ما یعلمهم ..» به وسیله حرف «فاء»، بیانگر نکته یاد شده است.

357- سرزنش مجادله با محمد(صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- بحث و جدل مشرکان با پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، در عینی ترین حقایق مورد شهود آن حضرت ، امری نکوهیده و سرزنش بار

أفتمرونه علی ما یری

استفهام در «أفتمارونه» برای توبیخ است.

ص: 458

358- سرزنش مجادله بی برهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 58 - 5

5 - مباحثات و مجادلات بی پایه و بی مبنا ، امری ناشایست و نکوهیده

ما ضربوه لك إلا جدلاً

لحن نکوهش آمیز آیه شریفه، بیانگر مطلب بالا است.

359- سرزنش مجاهدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 144 - 5

5 - اتکای افراطی برخی از پیکارگران احد به شخص پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، مورد نکوهش خداوند

افین مات او قتل انقلبتم علی اعقابکم

360- سرزنش محرومان از آیات خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 31 - 6

6 - محروم ماندگان از شنیدن و درک آیات الهی ، معاف از ملامت در روز قیامت

أفلم تکن ءایتی تتلی علیکم

از مفهوم آیه، استفاده می شود: کسانی که از شنیدن آیات الهی دور مانده اند و آیات بر آنان تلاوت نشده است، مورد ملامت نیستند.

361- سرزنش محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 203 - 3

3 - مخالفان پیامبر (صلی الله علیه و آله) تأخیر نزول آیات را دستاویز و بهانه تکذیب رسالت وی قرار می دادند و وی را شماتت می

کردند .

و إذا لم تأتهم بآيه قالوا لولا اجتبيتها

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

7 - توبه - 9 - 43 - 1

1 - عتاب محبت آمیز خدا به پیامبر (صلی الله علیه و آله) در پی اجازه دادن آن حضرت به برخی از مسلمانان (منافقان) برای شرکت نکردن در جنگ تبوک ، به مجرد اظهار ناتوانی آنان

عفا الله عنک لم أذنت لهم

ص: 459

362- سرزنش مخلصین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 52 - 3

3 - سرزنش شدن بندگان خالص خدا و باورداران به قیامت ، از سوی منکران آن

يقول أءنك لمن المصدقين

در برداشت یاد شده، استفهام «أءنك» استفهام توبيخی دانسته شده است.

363- سرزنش مدعیان انفاق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 90 - 16 - 2

2 - مدعیان دروغین انفاق ، خاک نشینان را در سال های قحطی ، گرسنه رها کرده ، از مصرف ثروت خود برای سیر کردن آنان دریغ میورزند .

يقول أهلك مالا... فلا اقتحم العقبه... أو مسكيناً ذا متربه

364- سرزنش مدعیان بی عمل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 2 - 2

2 - مدعیان بدون عمل ، شایسته نکوهش در بینش الهی

يأيتها الذين ءامنوا لِمَ تقولون ما لاتفعلون

365- سرزنش مرتد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 106 - 11

11 - مرتدانِ روسیاه ، مورد بازخواست و سرزنش در قیامت

فاما الذين اسودّت وجوههم اكفرتهم بعد ايمانكم

ص: 460

366- سرزنش مرفهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 68 - 1

1 - سرزنش رفاه زدگان از سوی خدا، به خاطر یاوه سرایی های آنان علیه قرآن

مستکبرین به سمرًا تهجرون . أفلم يدبروا القول ... ءاباءهم الأولین

استفهام در آیه فوق، استفهام توییخی است و ضمیر جمع در آن به «مترفین» باز می گردد. خداوند در این بخش از آیات، آنها را به خاطر اتهاماتی که به پیامبر (صلی الله علیه و آله) و قرآن می زدند، مورد سرزنش قرار داده و با ارائه دلایل گوناگون، همه راه های عذر تراشی شان را سد کرده است. آیه فوق، در ردّ اتهامات آنان به قرآن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 52 - 4

4 - نکوهش خداوند از قشر مرفه و ناسپاس، به خاطر ناآگاهی آنان از مشیت و تقدیر الهی در رزق و روزی انسان ها

أولم يعلموا أنّ الله یبسط الرزق لمن یشاء و یقدر

استفهام در «أولم يعلموا...» از نوع استفهام انکاری - توییخی است.

367- سرزنش مرفهان صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 55 - 2

2 - نکوهش شرک پیشگان مرفه صدر اسلام، به خاطر پندار غلط آنان در ارزیابی موقعیت خویش در نزد خداوند

أیحسبون أنّما نمدهم به من مال و بنین

368- سرزنش مریم (س)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 28 - 1

1- قوم مریم با بیان عفت و پاکدامنی پدر و مادر وی، او را در فرزنددار شدن بدون ازدواج سرزنش کردند.

ما كان أبوك امرأ سوء و ما كانت أمك بغياً

369- سرزنش مساحقه

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

3 - نساء - 4 - 15 - 5

5 - زنا و مساحقه ، عملی بسیار زشت

و التي يأتين الفاحشه من نسائكم

ص: 461

فاحشه در لغت به معنی عمل بسیار زشت است و در آیه فوق از زنا و مساحقه به فاحشه تعبیر شده است.

370- سرزنش مستضعفان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 97 - 7

7- توبیخ و سرزنش مستضعفان سر باز زده از هجرت ، از سوی ملائکه به هنگام مرگ

قالوا کنا مستضعفین فی الارض قالوا الم تکن ارض الله واسعه فتهاجروا فیها

371- سرزنش مسلمانان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 108 - 4

4- مسلمانانی که در صدد درخواست نسخ و تبدیل برخی از احکام بودند ، مورد نکوهش شدید خداوند قرار گرفتند .

أم تریدون أن تسئلوا رسولکم

در اینکه مخاطب «أن تسئلوا» مسلمانان هستند یا اهل کتاب، دو نظر ابراز شده است. «کما سئل موسی» تأیید کننده این نظر است که مخاطب مسلمانان هستند و گرنه در عبارت بعد گفته می شد: «کما سألتم موسی». جمله «أم تریدون» (آیا می خواهید) دلالت می کند که درخواست یا پرسش، انجام نشده بود و لذا در برداشت گفته شد: «در صدد درخواست ...».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 77 - 21

21- سرزنش مسلمانانی که از رویارویی با دشمنان در هراسند .

فلما کتب علیهم القتال اذا فریق منهم یخشون الناس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 52 - 11

11 - سرزنش و توبیخ خداوند از مسلمانانی که با یهود و نصارا رابطه مودت آمیز داشته و پذیرای ولایت آنها هستند .

فتری الذین فی قلوبهم مرض یسرعون فیهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 53 - 4

4 - مسلمانان فریب خورده و دلگرم به یاری یهود و نصارا، مورد ملامت مؤمنان راستین پس از فتح و پیروزی

اهولاء الذین اقسما بالله جهد ایمنهم انهم لمعکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 19 - 1

ص: 462

1 - سرزنش خداوند نسبت به مسلمانانی که شغل آب دهی به حاجیان و سرپرستی مسجدالحرام را با جهاد در راه خدا برابر انگاشته و خویشان را همطراز با مؤمنان اهل پیکار در راه خدا می پنداشتند .

أجعلتم سقايه الحاجّ و عماره المسجدالحرام كمن ءامن بالله و اليوم الآخر و جهد في

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

12 - فرقان - 25 - 8 - 10،11

10 - پیروان پیامبر (صلی الله علیه و آله)، در پندار و بیان نکوهشگر و طعن آلود مشرکان، مردمانی نادان و دنباله رو فردی سحرزده

و قالوا .. إن تتبعون إلا رجلاً مسحوراً

از لحن آیه شریفه، استفاده می شود که کافران، این سخن را از سر نکوهش و طعن می گفتند و چون پیروی از فردی سحرزده، امری غیر منطقی است، در حقیقت پیروان آن حضرت را، مردمانی نادان می پنداشتند.

11 - تحقیر و سرزنش، حربه مشرکان برای بازداشتن مردم از پیروی پیامبر (صلی الله علیه و آله)

قالوا .. إن تتبعون إلا رجلاً مسحوراً

372- سرزنش مسلمانان صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

5 - انعام - 6 - 119 - 4

4 - نکوهش خداوند از برخی مسلمانان صدر اسلام به سبب تحریم خوردن گوشت حیوانی که با نام خدا ذبح شده است.

و ما لكم ألا تأكلوا مما ذكر اسم الله عليه

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

7 - توبه - 9 - 13 - 13

13 - خداوند، مسلمانان صدر اسلام را به خاطر هراسشان از سطوت دشمن و خودداری از نبرد با آنان ملامت کرد .

أتخسونهم

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

1 - خداوند ، مسلمانان را به خاطر بدگمانی به همسر پیامبر (صلی الله علیه و آله) و موضع گیری تردیدآمیز نسبت به شایعه « افک » ورد نکردن صریح آن ، مورد سرزنش قرار داد .

إِنَّ الَّذِينَ جَاءُوا بِالْإِفْكِ .. لَوْلَا إِذْ سَمِعْتُمُوهُ ظَنَّ الْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بِأَنْفُسِهِمْ خَيْرًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - خداوند ، مسلمانان را به خاطر تأثیر پذیری در برابر شایعه « افک » و عدم موضع گیری مناسب در برابر آن ، نکوهش کرد .

وَلَوْلَا إِذْ سَمِعْتُمُوهُ قُلْتُمْ .. سُبْحٰنَكَ هٰذَا بَهْتَنَ عَظِيمٌ

ص: 463

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 7 - 4

4 - اقدام نکوهیده برخی از مسلمانان ، به تحمیل آرای شخصی خود بر پیامبر (صلی الله علیه و آله) *

لو يطيعكم في كثير من الأمر لعنتم

برداشت بالا بدان احتمال است که نکوهش مستفاد از آیه، نظر به جریان هایی داشته باشد که قبلاً صورت گرفته بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 13 - 4

4 - نکوهش مسلمانان از سوی خداوند ، به خاطر صرف نظر کردن از ملاقات های محرمانه با پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) و امتناع

ورزیدن از پرداخت صدقه نجوا

ءأشفقتم أن تقدّموا بين يدي نجويكم صدقت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 2 - 5

5 - خداوند ، آن دسته از مؤمنان صدراسلام را که به گفته های خود عمل نمی کردند ، مورد سرزنش و نکوهش قرار داد .

يأيها الذين ءامنوا لِمَ تقولون ما لا تفعلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جمعه - 62 - 11 - 2

2 - نکوهش مسلمانان صدراسلام از سوی خداوند ، به خاطر ترک مصلاً برای داد و ستد و یا تماشای لهو و رها کردن پیامبر (صلی الله

علیه و آله) در حال ایراد خطبه های نماز جمعه

و إذا رأوا تجره أو لهواً انفضّوا إليها و تركوا قائماً

373 - سرزنش مسیحیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 66 - 3

3 - سرزنش اهل کتاب (علمای یهود و نصارا) به خاطر محاجّه و انتساب ناآگاهانه ابراهیم (ع) به یهودیت و نصرانیت

فلم تحاجّون فیما لیس لکم به علم

آنچه یهودیان و نصارا بدان علم نداشتند و درباره آن احتجاج می کردند، انتساب ابراهیم به یهودیت و نصرانیت بوده و لذا به خاطر آن، سرزنش شدند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 53 - 8

8 - یهودیان و مسیحیان دلگرم به یاری و همگامی مسلمانان سست ایمان ، مورد ملامت مؤمنان پس از پیروزی

ص: 464

و يقول الذين آمنوا اهولاء الذين اقسموا .. انهم لمعكم

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

4 - مائده - 5 - 74 - 2

2 - مسيحيان به خاطر پافشاري به عقايد باطل خویش (الوهیت مسیح (ع) و تثلیث) مورد توبیخ خداوند

لقد كفر الذين قالوا ان الله هو المسيح .. افلا يتوبون إلى الله

استفهام توبیخی در «افلا يتوبون ..» برای سرزنش مسیحیان بر ترک توبه و استغفار از عقاید کفرآمیز بکار رفته است.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

4 - مائده - 5 - 76 - 2

2 - مسیحیان ، مورد نکوهش خداوند به خاطر پرستش غیر خدا

قل اتعبدون من دون الله

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

7 - توبه - 9 - 30 - 10

10 - توبیخ یهود و نصارا از جانب خداوند ، به خاطر ادعای دروغین فرزند بودن عزیر و مسیح برای خدا

وقالت اليهود عزير ابن الله .. أنى يؤفكون

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

7 - توبه - 9 - 31 - 2

2 - توبیخ یهود و نصارا از سوی خدا ، به خاطر ارج نهادن به پیشوایان دینی خود (احبار و راهبان) تا حد پروردگاری

اتخذوا احبارهم و رهبنتهم ارباباً من دون الله

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

18 - حدید - 57 - 16 - 12

12 - یهود و نصارا مورد نکوهش خداوند ، به خاطر بی تفاوتی شان در برابر تذکارها و رهنمودهای تورات و انجیل

و لا يكونوا كالذين أوتوا الكتب من قبل

مراد از «الذين أوتوا الكتاب» پیروان موسی (ع) و عیسی (ع) است. برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که خداوند، به مسلمانان هشدار می دهد که مبادا مانند یهود و نصارا شوند.

374- سرزنش مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 76 - 2

2 - مسیحیان ، مورد نکوهش خداوند به خاطر پرستش غیر خدا

قل اتعبدون من دون الله

ص: 465

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 3 - 20

20 - مشرکان ، سزاوار ملامت و سرزنش هستند .

أفلا تذکرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 16 - 10

10 - سرزنش مشرکان از سوی خداوند ، به خاطر انکار الهی بودن قرآن و رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، علی رغم آشنایی کامل آنان با شخصیت پیش از بعثت آن حضرت

قل لو شاء الله ما تلوته علیکم . . . فقد لبثت فیکم عمراً من قبله أفلا تعقلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 24 - 5، 1

1- حالت مشرکان و کافران به قرآن ، همانند انسان کور و کر است .

مَثَلُ الْفَرِیقِیْنِ کَالْأَعْمَى وَالْأَصْمَى

5- مؤمنان و موحدان ، هرگز همسان کافران و مشرکان نخواهند بود ، همان طور که بینایان و شنوایان هم طراز کران و کوران نمی باشند .

هل یتویان مثلاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 48 - 6

6- مشرکان به خاطر ژرف اندیشی نکردن در پدیده های مادی ، مورد سرزنش خداوند قرار گرفتند .

أو لم یروا إلی ما خلق الله من شیء یتفیؤا ظلله عن الیمین و الشمال

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 22 - 4

4- مورد نکوهش واقع شدن، و بی حامی گردیدن، فرجام حتمی شرک است.

لاتجعل مع الله . . . فتتعد مذمومًا مخذولاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 39 - 12

12- افکنده شدن مشرکان در دوزخ، همراه با ملامت، طرد و اهانت است.

فتلقى في جهنم ملومًا مدحورًا

«مدحورًا» به معنای «مطرود» است که در آن معنای اهانت و استخفاف اشراب شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 466

6- مشرکان ، به خاطر عقاید واهی درباره خدا و ملائکه ، مورد سرزنش و ملامت قرار گرفتند .

أفأصفاكم ربكم بالبنين واتخذ من الملائكة إناثاً

استفهام در آیه، تویخی است و دلالت بر سرزنش و ملامت مخاطبان (مشرکان) می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 12 - 1

1 - نکوهش اهل شرک ، به خاطر ترک نیایش به درگاه خدا و بردن عرض حاجت پیش بت ها

یدعوا من دون الله ما لا یضره و ما لا ینفعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 13 - 1

1 - نکوهش اهل شرک ، به خاطر نیایش و عرض حاجت کردن به درگاه بت ها

یدعوا لمن ضره أقرب من نفعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 85 - 3

3- گروندگان به شرک ، سزاوار نکوهش و سرزنش اند .

سیقولون لله قل أفلاتذکرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 197 - 3

3- تویخ مشرکان از سوی خداوند ، به خاطر نادیده گرفتن دلایل حقانیت قرآن و پیامبر (صلی الله علیه و آله)

أولم یکن لهم ءایه أن یعلمه علموا بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - توییخ مشرکان از سوی خداوند به خاطر شریک گرفتن غیر ، برای او

أءله مع الله

استفهام در جمله یاد شده، دربردارنده توییخ و سرزنش است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - روی آورندگان به شرک ، علی رغم حل شدن مشکلاتشان به اراده خدا ، مردمی غفلت زده و مستحق نکوهش

أمن يجيب المضطر . . . قليلاً ما تذگرون

عبارت «قلیلاً ما تذگرون» نکوهش از کسانی است که حقایق وحی را با همه روشنی در نمی یابند و با این که خداوند همواره گرفتاری هایشان را برطرف و مشکلاتشان را حل می کند، از او غافلند و به غیر او روی می آورند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 60 - 9

9- نکوهش خداوند از مشرکان بهانه جو، به خاطر انتخاب نابخردانه آنان (انتخاب زندگی دنیوی به بهانه از دست دادن سعادت اخروی)

وقالوا إن نتبع الهدى معك نتخطف من أرضنا .. و ما أوتيتم من شيء فمتع الحيوه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 71 - 11

11 - سرزنش مشرکان از سوی خدا به خاطر حق ناشنوایی شان

من إله غير الله يأتيكم بضياء أفلاتسمعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 72 - 13

13 - سرزنش مشرکان از سوی خداوند، به خاطر نادیده گرفتن نشانه های توحید در نظام شب و روز

قل أرأيتم إن جعل الله عليكم النهار سرمداً إلى يوم القيمة .. أفلاتبصرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 20 - 3

3 - مشرکان، به خاطر ژرف ننگریستن درباره موجودات آسمان ها و زمین، مورد سرزنش خداوندند.

ألم تروا أن الله سخر لكم ما في السموت و ما في الأرض

احتمال دارد مخاطب «ألم تروا» مشرکانی باشد که در این سوره و قبل از پرداختن به قصه لقمان (فأرونی ماذا خلق..) از آنها سخن گفته شده است. در این صورت، استفهام «ألم...» توییخی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 4 - 17

17 - مشرکان، به دلیل پند نگرفتن از مواعظ خداوند، از سوی او سرزنش شدند.

أم يقولون . . أفلاتتذکرون

استفهام در «أفلا» توییخی است و به قرینه نفی شفیع در آیه، می تواند که مشرکان مورد خطاب آیه باشند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 155 - 1

1 - سرزنش شدن مشرکان ، به سبب بیدار نشدن و پند نگرفتن آنان در برابر حقایق الهی

أفلاتذکرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 176 - 2

ص: 468

2- سرزنش شدن مشرکان و کافران معاند از سوی خداوند ، به جهت شتاب آنان در نزول عذاب و شکست

أفبعذابنا يستعجلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 9 - 1

1- سرزنش مشرکان از سوی خداوند ، به واسطه پذیرش ولایت غیر او

أم اتّخذوا من دونه أولياء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 28 - 2

2- توبیخ مشرکان از سوی خداوند ، به خاطر پرستش موجوداتی ناتوان و بی تأثیر در سرنوشتشان

فلولا نصرهم الذين اتّخذوا من دون الله قرباناً الهه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 29 - 14

14- ایمان گروهی از جنیان ، به مجرد شنیدن قرآن ، تعریضی به مشرکان لجوج و حق ستیز است . *

وإذ صرفنا إليك نفرًا من الجنّ

با توجه به این که آیات پیشین ، تماماً هشدار به مشرکان بود؛ این آیه نیز در بردارنده تعریض و سرزنش برای آنان است؛ زیرا جنیان پیغام قرآن را شنیده و پذیرفتند؛ ولی آنان چنین نکردند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 25 - 1

1- مذمت خداوند از کفر مشرکان ، و جلوگیری آنان از ورود مؤمنان به مسجدالحرام و قربانی کردن

هم الذين كفروا وصدّوكم عن المسجدالحرام والهدى معكوفاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - شرک پیشگان ، مورد توییخ الهی ، به خاطر اعتقاد به وجود دخترانی برای خداوند

أم له البنت و لكم البنون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - سرزنش مشرکان از سوی خداوند ، به خاطر مبارزه آنان با یگانه معبود هستی

أم لهم إله غیر الله

آیه شریفه در مقام توییخ منکران پیامبر (صلی الله علیه و آله) و دین است. به این که مگر کافران به خداوندی جز خدای یگانه دست یافته اند که با اتکا بر او، با دین الهی مبارزه می کنند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 59 - 1

1 - توییح مشرکان از سوی خداوند ، به خاطر باور نداشتن حقایق وحی و وعده های الهی

أفمن هذا الحدیث تعجبون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 82 - 4

4 - نکوهش مشرکان از سوی خداوند ، به خاطر موضع گیری تکذیب گرانه آنان در برابر قرآن

و تجعلون رزقکم انکم تکذبون

375- سرزنش مشرکان بدعتگذار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 59 - 5

5 - خداوند ، مشرکان را - که از پیش خود و بی اذن او ، بخشی از رزق حلال را بر خود حرام کرده بودند - مورد ملامت و سرزنش قرار داد .

قل أرءیتم ما أنزل الله .. فجعلتم منه حراماً و حللاً قل ءالله أذن لكم

376- سرزنش مشرکان جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 19 - 7

7 - نکوهش خداوند ، نسبت به باور های بی دلیل مشرکان جاهلی

و جعلوا الملئکه إثناً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 28 - 11

11 - توییخ عرب عصر بعثت ، از سوی خداوند بر ترک آیین نیاکان یکتاپرست خویش و روی آوردن به شرک

بل قالوا إنا وجدنا آباءنا ... و إذ قال إبرهیم ... و جعلها کلمه باقیه فی عقبه

377- سرزنش مشرکان دوران جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 143 - 4

4 - توییخ خداوند نسبت به مشرکان عصر جاهلی به سبب تحریم بی دلیل بعضی از چهارپایان و جنین آنها

ص: 470

قلء الذكرين حرم أم الأئتين . . . نبئونی بعلم إن كنتم صدقین

378- سرزنش مشركان صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 3 - 2

2- سرزنش گروهی از مشركان عصر بعثت از سوی خدا، به خاطر بحث و جدل جاهلانه آنان درباره خدا

و من الناس من یجدل فی الله بغير علم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 8 - 1

1 - نکوهش گروهی از مشركان عصر بعثت از سوی خدا، به خاطر بحث و جدل جاهلانه آنان در باره او

و من الناس من یجدل فی الله بغير علم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 55 - 2

2 - نکوهش شرک پیشگان مرفه صدر اسلام، به خاطر پندار غلط آنان در ارزیابی موقعیت خویش در نزد خداوند

أیحسبون أنما نمدهم به من مال و بنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 31 - 2

2 - کافران و مشركان صدر اسلام، به دلیل عبرت نگرفتن از سرنوشت هلاکت بار کافران پیش از خود، مورد سرزنش خدا قرار گرفتند .

ألم یروا کم أهلکنا قبلهم من القرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 12 - 10

10- مشركان عرب، مورد توبیخ و سرزنش الهی به خاطر نیندیشیدن در کتاب آسمانی نازل شده به لغت ایشان

وإذ لم يهتدوا به... هذا كتب مصدق لساناً عربياً

لحن آیه شریفه، توبیخی است؛ زیرا مخاطب این استدلال کسانی اند که می گفتند: «لو كان خيراً ما سبقونا إليه».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 21 - 1

1 - مشرکان صدر اسلام، به خاطر اعتقادشان به دختر داشتن خداوند - به رغم امتیاز و برتری پسر در نزد ایشان - مورد توبیخ و سرزنش

الهی

ألكم الذکر وله الأُنثی

ص: 471

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 81 - 6

6 - نکوهش مشرکان صدراسلام از سوی خداوند ، به خاطر بی اعتنایی آنان نسبت به قرآن ، جدی نگرفتن رهنمود های آن و برخورد استهزاآمیز با آن

أفبهذا الحديث أنتم مدهنون

استفهام در «أفبهذا الحديث» توییخی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 8 - 3

3 - نکوهش مشرکان صدراسلام از سوی خداوند ، به خاطر موضع گیری مخالفت آمیزشان در برابر دعوت پیامبر (صلی الله علیه و آله) و سرباز زدن از پذیرش ایمان به خدا

و ما لكم لا تؤمنون بالله و الرسول يدعوكم لتؤمنوا برسولكم

379- سرزنش مشرکان مکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 60 - 13

13 - توبیخ مشرکان مکه از سوی خداوند ، به خاطر انحراف آنان از حق و نادیده گرفتن دلایل روشن توحید

أمن خلق السموت . . . آءله مع الله بل هم قوم يعدلون

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که مخاطبان نخستین آیه، مشرکان مکه بوده اند. گفتمی است که واژه «عدول» (مصدر «يعدلون») به معنای میل و انحراف است؛ یعنی، «بل هم قوم عادتهم العدول عن طريق الحق و الإنحراف عنها».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 67 - 10، 5

5 - مشرکان مکه ، به خاطر ایمان به باطل ، از سوی خداوند سرزنش شدند .

أولم يروا أننا جعلنا حرمًا آمنًا . . . أفبالبطل يؤمنون

10 - مشرکان مکہ ، به خاطر ناسپاسی نعمت های الهی ، از سوی خداوند سرزنش شدند .

أولم يروا أننا جعلنا حرمًا آمنًا .. أقبال بطل يؤمنون و بنعمه الله يكفرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 14 - 1

1- توبیخ مشرکان مکہ از سوی خداوند ، به خاطر روی گردانی از پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) ، به رغم دلایل آشکار آن حضرت

وقد جاءهم رسول مبين . ثم تولّوا عنه وقالوا معلّم مجنون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 472

11- سرزنش مشرکان عرب از سوی خداوند ، به سبب کفرورزی به قرآن ، علی رغم ایمان برخی غیر عرب به حقانیت آن *

و شهد شهد من بنی اسرائیل علی مثله فامن و استکبرتم

این احتمال در آیه وجود دارد که تذکر قرآن به ایمان فردی از بنی اسرائیل؛ از آن جهت برای مشرکان عرب سرزنش بار باشد که بنی اسرائیل در اصل عرب نبودند و عوامل نژادی و زبانی، مقتضی آن بوده تا در برابر قرآن خاضع نشوند. با این وصف برخی از آنان به قرآن ایمان آوردند؛ در حالی که مشرکان عرب - که قرآن به لغت آنان نازل شده - از پذیرش آن امتناع ورزیدند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 19 - 1

1 - سرزنش مشرکان مکه از سوی خداوند ، به خاطر پرستش خدایان (لات ، عزی ، و منات) بدون هیچ برهان و پشتوانه علمی

أفرءیتم اللّٰت والعزّٰی . و منوه الثالثه الأخری

آیات پیشین - به ضمیمه استفهام انکاری در «أرأیتم» - اشاره به آن دارد که رهنمودهای پیامبر(صلی الله علیه و آله) متکی به شهود بود؛ اما مشرکان در دعاوی خویش از هرگونه دلیل و برهان بی بهره بودند.

380- سرزنش مصریان باستان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 34 - 8

8 - نکوهش مؤمن آل فرعون از مردم مصر ، به خاطر تردید کردن در رسالت یوسف (ع) در گذشته (علی رغم مشاهده دلایل روشن او)

فمازلتم فی شکّ ممّا جاءکم به

381- سرزنش معاشرت ناپسند

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 18 - 9

9 - تبیین فلسفه مذمومیت رفتارهای اخلاقی ، برای تفهیم دقیق آن از شیوه های تربیتی قرآن کریم است .

و لاتصعّر خدک للناس و لاتمش فی الأرض مرحًا إنّ الله لایحبّ کلّ مختال فخور

382- سرزنش معترض به عبدالله بن ام مكتوم

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

20 - عيس - 80 - 10 - 2

ص: 473

2- خداوند ، با گوشزد کردن برخورد ناشایست فردی که از ابن ام مکتوم اعراض کرده بود ، او را سرزنش کرد .

فأنت عنه تلّهی

383- سرزنش معرضان از آیات خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 105 - 4

4- آنان که با مشاهده نشانه های موجود در آسمان ها و زمین (هستی) به توحید و یکتایی خداوند پی نبرند ، سزاوار سرزنش و نکوهشند .

و کأئن من ءایه فی السموت و الأرض یمرون علیها و هم عنها معرضون

لحن آیه شریفه گویای مذمت و سرزنش است.

384- سرزنش معرضان از انفاق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 10 - 6

6 - خداوند ، آن دسته از مسلمانان را که در رفع نیازمندی های جبهه و جنگ و انفاق در راه آن ، کوتاهی کردند ، مورد نکوهش سخت قرار داد .

و ما لکم الاّ تتفقوا فی سبیل اللّٰه

385- سرزنش معرضان از خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 5 - 4

4- سرزنش مشرکان از سوی خداوند ، به سبب روی گرانی از درگاه او و توجه به عناصری عاجز و ناتوان

من أضلّ ممّن یدعوا من دون اللّٰه من لا یتجیب له إلی یوم القیمه و هم عن دعائهم غ

386- سرزنش معرضان از قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - سرزنش کافران ، به خاطر روی گردانی آنان از قرآن

بل أتینهم بذكرهم فهم عن ذكرهم معرضون

ص: 474

387- سرزنش معرضان از موعظه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 6 - 1

1 - کسانی که خود را از پند و اندرز های الهی بی نیاز می پندارند ، شایسته بذل توجه کامل از سوی ارشادگران و مبلغان نیستند .

فأنت له تصدّي

متصدی کسی است که با کشیدن سر و سینه خود به بالا، در صدد دیدن چیزی برآید (لسان العرب). این تعبیر حاکی از معطوف داشتن تمام توجه و عنایت، به سوی همنشین خود است.

388- سرزنش مفتربان بر خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 20 - 13

13- « عن أبي عبدالله (ع) [فی قوله تعالى] : « ما كانوا يستطيعون السمع و ما كانوا يبصرون » . . . قال : لم يعتبهم بما صنع قلوبهم و لكن يعاتبهم بما صنعوا . . . » ;

از امام صادق(ع) روایت شده است که درباره قول خدا «ما كانوا يستطيعون السمع و ما كانوا يبصرون» فرمود: خداوند آنان را برای آنچه قلبهایشان انجام داده نکوهش نکرده؛ بلکه برای آنچه خود، انجام داده اند نکوهش کرده است . . .».

389- سرزنش مقابله به مثل با یاهو گویان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 55 - 6

6 - مقابله به مثل کردن در برابر یاهو گویی جاهلان ، امری نکوهیده در بینش الهی و به دور از شأن مؤمنان

و إذا سمعوا اللغو أعرضوا عنه

390- سرزنش مکذبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 184 - 8

8 - تَكْذِيبُ كُنُودِ الْبِئَانَةِ ، مَوْرِدُ سِرْزَنْشِ وَ مَلَامَتِ خِداوند

فان كذبوك . . . جاءو بالبينات و الزبر و الكتب المنير

جمله «جاءوا بالبينات»، حال و يا صفت برای «رسل» است یعنی با اینکه انبيا دلایلی روشن برای رسالت خویش داشتند، اما عده ای با آنان مخالفت کردند و این تعبیر، گویای مذمت شدید از آنان است.

ص: 475

391- سرزنش مکذبان آخرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 115 - 1

1 - توییح کافران از سوی خدا، به خاطر بی فرجام شمردن زندگی دنیوی و انکار حیات اخروی

أفحسبتم أنما خلقنکم . . . لا ترجعون

استفهام در آیه یاد شده، برای انکار توییحی است و مراد از ضمیرهای خطاب، کافران و منکران معاد می باشد. «حسبان» (مصدر «حسبتم») به معنای پنداشتن و «عبث» به معنای بی هدف است.

392- سرزنش مکذبان آیات خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 84 - 2

2 - توییح کافران از سوی خدا، به خاطر تکذیب بی دلیل نشانه ها و آیات او

حتی إذا جاء وقال أكذبتم بایتی و لم تحیطوا بها علمًا

393- سرزنش مکذبان انفاق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 90 - 7 - 8

8 - کسانی که انفاق را اتلاف مال می پندارند، گرفتار پنداری موهوم و مذموم اند .

يقول أهلکت مالا لبدًا . أیحسب أن لم یره أحد

394- سرزنش مکذبان قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 16 - 10

10 - سرزنش مشرکان از سوی خداوند، به خاطر انکار الهی بودن قرآن و رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله)، علی رغم آشنایی کامل آنان با شخصیت پیش از بعثت آن حضرت

قل لو شاء الله ما تلوته عليكم .. فقد لبثت فيكم عمراً من قبله أفلا تعقلون

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

11 - انبیاء - 21 - 50 - 5

ص: 476

5- کافران به خاطر انکار قرآن و حق ناشناسی آنان نسبت به آن ، مورد سرزنش خداوند قرار دارند .

أفأنتم له منكرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 81 - 4

4 - کسانی که به قرآن ایمان نمی آورند ، شایسته سرزنش و نکوهش اند .

أفبهذا الحديث أنتم مدهنون

395- سرزنش مکذبان قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 16 - 1

1 - فرمان ملامت بار خداوند به تکذیب کنندگان قیامت ، برای چشیدن حرارت دوزخ و تحمل رنج آن

اصلوها

«صَلِّمُ النَّارِ»؛ یعنی، چشیدن حرارت آتش و تحمل رنج آن. عبارت «اصلوها» (نظیر آیه قبل) می تواند کلام خداوند و یا سخن مأموران الهی باشد. در برداشت بالا، احتمال اول مورد نظر است.

396- سرزنش مکذبان محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 16 - 10

10 - سرزنش مشرکان از سوی خداوند ، به خاطر انکار الهی بودن قرآن و رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، علی رغم آشنایی کامل آنان با شخصیت پیش از بعثت آن حضرت

قل لو شاء الله ما تلوته عليكم .. فقد لبثت فيكم عمراً من قبله أفلا تعقلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 109 - 18

18- آنان که نبوت پیامبر (صلی الله علیه و آله) را به خاطر بشر بودنش انکار می کنند ، سزاوار ملامتند .

و ما أرسلنا من قبلك إلا رجالاً .. أفلاتتعقلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 72 - 3

3 - سرزنش کافران از سوی خداوند ، به خاطر انکار پیامبر (صلی الله علیه و آله) بدون هیچ عذر قابل قبولی

أفلم يدبّروا القول .. أم تسئلهم خرجاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 477

3 - روی گردانان از رهنمود های پیامبر (صلی الله علیه و آله) و کافران به آن ، در قیامت مورد حسابرسی و مؤاخذه قرار خواهند گرفت .

إلا من تولّى و كفر . . . ثمّ إنّ علينا حسابهم

397- سرزنش مکذبان معاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 22 - 8

8 - مردم انطاکیه به علت کفر به خدا و انکار معاد ، مورد انتقاد و سرزنش مؤمن انطاکیه (حبیب نجار) قرار گرفتند .

و ما لی لا أعبد الذی فطرنی و إلیه ترجعون

بیشتر مفسران بر آنند که آیه شریفه، در مقام تعریض و سرزنش مردم کافر انطاکیه می باشد و آمدن آن در قالب «و ما لی لا أعبد» به جای «و ما لکم لا تعبدون» برای تأکید بیشتر است. گفتنی است آمدن جمله «ترجعون» به صیغه مخاطب، مؤید این حقیقت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 81 - 8

8 - منکران معاد ، شایسته نکوهش و سرزنش اند .

أفبهذا الحدیث أتمّ مدهنون

در صورتی که مراد از «هذا الحدیث» خبر قیامت باشد؛ نکوهش الهی نسبت به منکران آن، بیانگر برداشت یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 27 - 3

3 - سرزنش شدن کافران و منکران معاد ، به هنگام برپایی قیامت

و قیل هذا الذی کنتم به تدعون

برداشت یاد شده، با توجه به این نکته است که عبارت «و قیل هذا الذی . . .» به انگیزه توییح به کافران گفته شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - خداوند ، با توبیخ کسانی که به تفریحات خانوادگی سرگرم شده و معاد را بعید شمردند ، آنان را به مؤاخذه اخروی تهدید کرد .

بلیٰ إِنَّ رَبَّهٗ كَانَ بِهِ بَصِيرًا

خبر از آگاهی خداوند به کارها و خصلت های منکران معاد، تهدید آنان به مؤاخذه با تعبیری توبیخ آمیز است.

398- سرزنش مکذبان نعمتهای خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 478

18 - رحمن - 55 - 25 - 4

4- تکذیب نعمت های تجلی یافته الهی در حرکت کشتی ها بر دریا ، مورد نکوهش خداوند

وله الجوار المنشآت .. فبأیء آلاء ربکما تکذبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 40 - 1

1 - سرزنش شدن کافران جن و انس به خاطر تکذیب نعمت های خداوند و نادیده گرفتن فرجام گناه کاران

فیومئذ لا یسل عن ذنبه .. فبأیء آلاء ربکما تکذبان

تشبیه آمدن «کما» و «تکذبان» به خاطر توجه خطاب به جن و انس است.

399- سرزنش مکذبان وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 59 - 1

1 - توبیخ مشرکان از سوی خداوند ، به خاطر باور نداشتن حقایق وحی و وعده های الهی

أفمن هذا الحدیث تعجبون

400- سرزنش مکذبان وعده های خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 59 - 1

1 - توبیخ مشرکان از سوی خداوند ، به خاطر باور نداشتن حقایق وحی و وعده های الهی

أفمن هذا الحدیث تعجبون

401- سرزنش مکر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 92 - 4

4- فریبکاری و خدعه با مردم ، عملی نکوهیده در بینش الهی

تَتَّخِذُونَ أَيْمَانَكُمْ دَخَالًا بَيْنَكُمْ

402- سرزنش مکر با خود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 479

16 - خودفریبی و تجاهل در برخورد با حقایق ، امری نکوهیده و ناروا

نَبذْ فَرِيقَ مِنَ الَّذِيْنَ اٰتَوْا الْكُتُبَ . . . كَانَهُمْ لَا يَعْلَمُوْنَ

403- سرزنش ملامتگران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 54 - 19،23

19 - جهاد در راه خدا و نه‌راسیدن از سرزنش دشمنان ملامتگر ، ویژگی مؤمنان واقعی

يَجْهَدُونَ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ وَاِيْخَافُونَ لَوْمَةَ لَائِمٍ

23 - مؤمنان واقعی هرگز به خاطر سرزنش ملامتگران دست از جهاد و مبارزه بر نمی دارند .

يَجْهَدُونَ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ وَاِيْخَافُونَ لَوْمَةَ لَائِمٍ

404- سرزنش ممانعت از خیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 12 - 4

4 - مانع خیر شدن و بخل ، صفتی مذموم و ناپسند

وَلَا تَطْعَمْ كُلٌّ . . . مِّنَّا لِلْخَيْرِ

405- سرزنش ممانعت از مبلغان تقوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - علق - 96 - 12 - 1

1 - بازداشتن تبلیغ کنندگان تقوا ، از امر کردن مردم به آن ، شگفت آور و نکوهیده است .

اَوْ اَمْرًا بِالتَّقْوٰی

406- سرزنش منابزه

18 - نسبت دادن اهل ایمان به فسق و نهادن القاب فاسقانه بر ایشان ، عملی زشت و ناروا

و لا تتابزوا بالألقاب بئس الاسم الفسوق بعد الإیمن

برداشت یاد شده بنابراین نکته است که «بئس الاسم . . .» در مقام بیان مراد از «الألقاب» باشد؛ یعنی، القاب زشت عبارت

است از نسبت دادن عناوین فاسقانه به کسانی که مؤمن اند.

407- سرزنش منافقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 168 - 6

6 - سرزنش شدن منافقان به خاطر ترک حمایت از پیکارگران احد ، علی رغم ادعای برادری با آنان

الَّذِينَ قَالُوا لَّا خَوَانَهُمْ وَوَعَدُوا

جمله «وواعدوا» حالیه است و اشاره دارد به اینکه منافقان با وجود ادعای برادری با مسلمانان از شرکت در جنگ و حمایت آنان سر باز زدند. گفتنی است که «لاخوانهم» در برداشت فوق به معنای برادران دینی گرفته شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 61 - 6

6 - توییح منافقان به جهت رویگردانی آنان از حاکمیت قضایی پیامبر (صلی الله علیه و آله)

رأيت المنافقين يصدّون عنك صدوداً

در برداشت فوق «یصدّون» فعل لازم گرفته شده است ؛ بر این مبنا «صدّ» به معنی اعراض خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 62 - 6

6 - توییح منافقان از سوی خداوند ، به خاطر ترجیح دادن رضایت مردم بر رضای خدا و رسول (صلی الله علیه و آله)

يحلّفون بالله لكم ليرضوكم والله ورسوله أحق أن يرضوه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 65 - 5

5 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) مأمور توییح منافقان ، به خاطر بازیچه شمردن دین و استهزای ارزش های الهی

قل أبالله وءآيته ورسوله كنتم تستهزون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 70 - 1

1 - نکوهش خداوند از منافقان ، به جهت عبرت نگرفتن از سرنوشت شوم کافران گذشته تاریخ

وعدالله المنفقين . . ألم يأتهم نبأ الذين من قبلهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 81 - 5

5 - سرزنش خداوند نسبت به منافقان و آنان که به جای ندامت از تخلفات و گناهان خویش ، خشنود بودند .

فرح المخلفون بمقعدهم خلف رسول الله

ص: 481

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 87 - 2

2 - توییح و تحقیر منافقان گریزان از جهاد ، از سوی خداوند

رضوا بأن یکونوا مع الخوالم

408- سرزنش منافقان صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 74 - 9

9 - توییح منافقان ، به خاطر حرکت های خیانت آمیز علیه اسلام و پیامبر (صلی الله علیه و آله) با وجود برخورداری از تفضلات خدا و رسولش

و ما نغموا إلا أن أغنیهم الله و رسوله من فضله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 126 - 1

1 - ملامت خداوند نسبت به منافقان صدر اسلام ، به خاطر به خود نیامدن و متنبه نشدن از آزمون ها و ابتلائات الهی

أولا یرون أنهم یفتنون فی کل عام

409- سرزنش منافقان عهدشکن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 78 - 1

1 - توییح منافقان پیمان شکن از سوی خداوند ، به خاطر بینش غلطشان درباره علم و آگاهی کامل خدا به نیات و عملکرد آدمیان

ألم یعلموا أن الله یعلم

410- سرزنش منت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انفاق های آمیخته با ریا و همراه با منت و اذیت ، نوعی کفر است .

يا ايها الذين امنوا .. والله لا يهدى القوم الكافرين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 482

3 - دلجویی خداوند از پیامبر (صلی الله علیه و آله) برای رفع نگرانی و ناراحتی وی از انفاق آلوده به ریا و منت و آزار برخی از مسلمانان

لیس علیک هدیهم

411- سرزنش موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 82 - 23

23- خضر (ع) پس از آموختن اسرار کارهای خود به موسی (ع)، وی را بر بی صبری در برابر آن، نکوهش کرد.

ذلک تأویل ما لم تسطع علیه صبراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 83 - 4,5

4 - موسی (ع)، به جهت پیشی گرفتن بر قوم خود در رسیدن به میقات، مورد پرس و جوی خداوند قرار گرفت.

و ما أعجلک عن قومک یموسی

5 - پرسش خداوند از موسی (ع) درباره تعجیل در آمدن به کوه طور، نخستین سخن او با وی نبود.

و ما أعجلک

حرف «واو» در «و ما أعجلک» برای عطف بر محذوف است؛ یعنی، پس از حضور موسی (ع) در کوه طور، سخن یا سخنانی به میان آمد، آن گاه این پرسش مطرح شد.

412- سرزنش موضعگیری عجولانه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 57 - 8

8 - موضع گیری عجولانه و مسخره آمیز در برابر مسائل، امری نکوهیده و ناپسند

و لَمَّا ضَرَبَ ابْنُ مَرْيَمَ مِثْلًا إِذَا قَوْمُكَ مِنْهُ يَصِدُّونَ

با توجه به واژه «إذا» استفاده می شود که مشرکان بدون تأمل و تعقل در برابر داستان عیسی (ع)، موضع گیری می کردند و خداوند این را مورد سرزنش قرار داده است.

413- سرزنش مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 106 - 13

13 - بازخواست و سرزنش مؤمنانی که پس از اتحاد در پرتو دین ، به پراکندگی و تفرقه گراییدند .

ولا تكونوا كالذين تفرقوا و اختلفوا من بعد ما جاءهم البينات . . . اکفرتم بعد ایم

ص: 483

ارتداد (اکفرتم ..)، به قرینه آیه قبل، همان تفرقه و اختلاف مسلمانان پس از اتحاد آنان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 124 - 10

10 - سرزنش مؤمنان به خاطر وجود یأس در میان آنان

الن یکفیکم ان یمدکم ربکم بثلثه الاف من الملئکه

لحن آیه با کلمه استفهام، دلالت بر توییح کسانی دارد که در نبردها و رویارویی با دشمنان دین، علی رغم وعده های الهی به امداد آنان، دچار دلهره و یأس می شوند و سستی میورزند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 49 - 7

7 - زندگانی مؤمنان نیک کردار در دنیا، همراه با ایجاد ناامنی از سوی مستکبران و اندوهبار از سرزنش آنان *

أهؤلاء الذین أقسمتم لاینالهم الله برحمه ادخلوا الجنة لا خوف علیکم

مطرح ساختن تحقیر مؤمنان از سوی کافران و سپس بیان دو موهبت از میان تمامی مواهب بهشتی اشاره به این دارد که اولاً زندگانی مؤمنان در دنیا آمیخته به ناامنی و حزن است و ثانیاً این حزن عمدتاً از سوی کافران مستکبر ایجاد می شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مطففین - 83 - 32 - 1

1 - گنه پیشگان کافر، با مشاهده مؤمنان به نکوهش آشکار ایشان پرداخته، آنان را ره گم کرده قلمداد می کنند.

و إذا رأوهم قالوا إن هؤلاء لضالون

جمله «إذا رأوهم..»، بیانگر برخورد علنی کافران با مؤمنان است.

414- سرزنش مؤمنان صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 6 - 3

3- برخی از مؤمنان به سبب مخالفتشان با حرکت به سوی جنگ بدر، مورد سرزنش و توبیخ خداوند قرار گرفتند.

یجدلونک فی الحق بعد ما تبین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 16 - 5

5- مؤمنان بی تفاوت، که دل هایشان با یاد خدا و تلاوت آیات او نرم و خاشع نمی شود، مورد نکوهش خدا هستند.

ألم یأن للذین ءامنوا أن تخشع قلوبهم لذكر الله و ما نزل من الحقّ

استفهام در «ألم یأن..» برای توبیخ و نکوهش است.

ص: 484

415- سرزنش مؤمنان عافیت طلب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 10 - 8

8 - عناصر عافیت طلب ، به خاطر تحمل نکردن آزار و اذیت های وارد شده ، سرزنش شده اند .

و من الناس من يقول ءامناً بالله فإذا أؤذى فى الله جعل فتنه الناس كعذاب الله

416- سرزنش ناهیان از نماز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - علق - 96 - 9 - 2

2 - نمازستیزان ، مورد تهدید و نکوهش خداوند

أرءیت الذی ینهى

سیاق آیه شریفه بر توییح و تهدید دلالت می کند.

417- سرزنش نشوز شوهر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 128 - 2

2 - نشوز شوهر و عدم تأمین حقوق همسر ، امری ناروا و ناپسند

وإن امراه خافت من بعلها نشوزاً أو اعراضاً فلا جناح عليهما أن يصلحا

418- سرزنش نشوز مرد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 81 - 3

3 - متارکه زنان و ترک همبستری با آنان ، امری نکوهیده و ناروا

إنکم لتأتون الرجال شهوه من دون النساء

«من دون النساء» حکایت از آن دارد که قوم لوط ازدواج با زنان و زناشویی با همسران خویش را ترک کرده بودند. بنابراین نکوهشی که از استفهام توبیخی «أأتون ...» استفاده می شود، دلالت بر ناروایی ترک ازدواج و متارکه زناشویی با همسران نیز دارد.

419- سرزنش نمازگزاران بخیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 485

6 - مضایقه کردن نمازگزاران غافل و ریاکار ، از عاریه دادن لوازم زندگی خود به نیازمندان ، نکوهیده تر از یتیم آزاری و بی توجهی به فقیران است .

الذی یدعّ الیتیم . . . و لایحصّ . . . فویل للمصلّین . الذین . . . و یمنعون الماعون

با آن که تعبیر «فویل للمصلّین»، ادامه بیان اوصاف کسانی است که جزای الهی را تکذیب کردند؛ ولی حرف «فاء» و تغییر سیاق، نشانگر تفاوت درجه آن با دو وصف قبل است. بنابراین وصفی که در این آیه، از ویژگی های همان «مصلّین» شمرده شده است، نارواتر از اوصافی است که در آیه دوم و سوم آمده بود.

420- سرزنش نهی از تقوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - علق - 96 - 12 - 7

7 - احتمال تلاش نمازگزار برای تبلیغ تقوا، نهی او را از نماز، شگفت آورتر و نکوهیده تر می سازد .

أرءیت الذی ینهی . عبدًا إذا صلّى . أرءیت إن ... أمر بالتّقوی

421- سرزنش نهی از نماز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - علق - 96 - 11 - 8

8 - احتمال دست یابی نمازگزاران به هدایت ، نهی او را از نماز ، شگفت آورتر و نکوهیده تر می سازد .

أرءیت الذی ینهی . عبدًا إذا صلّى . أرءیت إن کان علی الهدی

422- سرزنش ولایت غیر خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 9 - 1,2

1 - سرزنش مشرکان از سوی خداوند ، به واسطه پذیرش ولایت غیر او

أم اتّخذوا من دونه أولیاء

2 - انتخاب غیر خدا به عنوان ولی ، امری شگفت انگیز و ملامت بار

أم اتّخذوا من دونہ أولیاء

423- سرزنش ولایت کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 486

9- پذیرش ولایت کافران ، هرگز مایه عزت و سربلندی نخواهد شد .

أيتغون عندهم العزة فإن العزة لله جميعاً

424- سرزنش هتك آبرو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 148 - 10

10 - خداوند ، شنوای سخنانی که بدی ها و زشتی های مردم را آشکار می کند و موجب هتك حرمت آنان گردد .

لايحب الله الجهر بالسوء . . . و كان الله سمياً عليماً

425- سرزنش هدایت ستیزان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - علق - 96 - 11 - 2

2- هدایت ستیزان ، مورد تهدید و نکوهش خداوند

أرءيت إن كان على الهدى

سياق آیه شریفه، بر تهدید و توبیخ دلالت دارد.

426- سرزنش هدایت ناپذیران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 33 - 1

1 - روی گردانان از راه حق و هدایت ، مورد توبیخ و سرزنش خداوند

أفريت الذی تولی

427- سرزنش هدایت ناپذیری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16- غوطهوری در غفلت و هدایت نیافتن به ارزش ها ، با گذشت چهل سال از عمر انسان ، نکوهیده و توجیه ناپذیر است .

حتّی إذا بلغ أشده و بلغ أربعین سنه قال ربّ أوزعنی

خداوند سن چهل سالگی را به عنوان مرحله کمال و توجه به نعمت ها و تلاش برای تزکیه معرفی کرده است. از این مطلب استفاده می شود که انسان، تا قبل از رسیدن به چهل سالگی - به دلیل جوانی و خامی - چه بسا گرفتار غفلت شود؛ ولی چون

ص: 487

از چهل سالگی گذشت، دیگر مجالی برای توجیه نخواهد داشت.

428- سرزنش هواپرستی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 28 - 33

33- پیروی از هوای نفس ، نکوهیده و نشانه غفلت از یاد خدا است .

و لاتطع من أغفلنا قلبه عن ذكرنا و اتبع هويه

جمله «اتبع هوا» می تواند عطف تفسیری برای «أغفلنا» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 23 - 13

13 - نکوهش مضاعف هواپرستی و پیروی از حدس و گمان ، در شرایط وضوح و تجلی حقیقت

إن يتَّبِعُونَ .. و لقد جاءهم من ربهم الهدى

ضمیمه شدن ذیل آیه شریفه، می تواند بیانگر این باشد که هواپرستی و متابعت مشرکان از حدس و گمان در شرایط وضوح حقیقت، دارای زشتی فزون تری است.

429- سرزنش یأس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 153 - 8

8 - انسان ها نباید علی رغم ارتکاب گناهان بسیار و یا گرفتار شدن به ارتداد ، از پذیرش توبه خویش و مغفرت و رحمت الهی مأیوس باشند .

و الذين عملوا السيئات .. إن ربك من بعدها لغفور رحيم

کلمه «السيئات» جمع «سيئه» است و «ال» در آن مفید استغراق و شمول می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 83 - 10

10- دچار شدن به یأس و پوچی ، از خصلت های مذموم و ناپسند انسان و مورد نکوهش خداوند است .

و إذا مسَّ الشَّرَّكَانَ يَؤَسُّوا

430- سرزنش یأس از رحمت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 55 - 3

ص: 488

3- یأس از لطف و رحمت خداوند ، نکوهیده و ناپسند است .

فلاتکن من القنطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 56 - 6

6- یأس و ناامیدی از رحمت خداوند ، از گناهان بزرگ و امری بس نکوهیده

و من یقنط من رحمه ربّه إلا الضالّون

اینکه خداوند یأس از رحمت خویش را عمل گمراهان قرار داد و مأیوسان را برابر گمراهان شمرده است، بیانگر بزرگی این عمل است.

431- سرزنش یأس از لطف خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 55 - 3

3- یأس از لطف و رحمت خداوند ، نکوهیده و ناپسند است .

فلاتکن من القنطین

432- سرزنش یعقوب (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 85 - 4

4- فرزندان یعقوب او را به خاطر اندوه جانکاهش در فراق یوسف (ع) ملامت کردند .

قالوا تالله تفتؤا تذکر یوسف

لحن و سیاق جمله «قالوا تالله . . .» گویای ملامت یعقوب (ع) و درخواست به فراموشی سپردن یوسف (ع) است.

433- سرزنش یوسف (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 77 - 16

16- « عن النبي (صلى الله عليه وآله) في قوله : « إن يسرق فقد سرق أخ له من قبل » قال : سرق يوسف (ع) صنماً لجدّه أبي أمّه من ذهب وفضّه ، فكسره و ألقاه في الطريق ، فعبره بذلك إخوته ؛

از رسول خدا(صلى الله عليه وآله) درباره سخن خدا [که به نقل از برادران یوسف] فرموده: «إن يسرق فقد سرق أخ له من قبل»: روایت شده است: یوسف، بتی از طلا و نقره را که از جدّ مادریش بود، دزدید و آن را شکست و در راه انداخت، پس برادران یوسف او را برای این کار سرزنش کردند».

ص: 489

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 77 - 3

3 - یهود مورد توبیخ و سرزنش خداوند ، به خاطر محدود پنداشتن علم و آگاهی او

أولایعلمون أن الله یعلم ما یسرون و ما یعلنون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 100 - 3

3 - یهود ، مورد توبیخ و سرزنش خداوند به جهت عهدشکنی و نقض پیمان های الهی

أو کلما عهدوا عهداً نبذہ فریق منهم

استفهام در «أو کلما . . .» انکار توبیخی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 66 - 3

3 - سرزنش اهل کتاب (علمای یهود و نصارا) به خاطر محاجّه و انتساب ناآگاهانه ابراهیم (ع) به یهودیت و نصرانیت

فلم تحاجّون فیما لیس لکم به علم

آنچه یهودیان و نصارا بدان علم نداشتند و درباره آن احتجاج می کردند، انتساب ابراهیم به یهودیت و نصرانیت بوده و لذا به خاطر آن، سرزنش شدند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 183 - 24

24 - سرزنش یهود از سوی خداوند به جهت بهانه جویی و ادعای واهی

الذین قالوا انّ الله . . . فلم قتلتموهم ان کنتم صادقین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- یهود، مورد سرزنش خداوند به خاطر نسبت های ناروا به خداوند

انظر كيف يفترون على الله الكذب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- اگر یهودیان در حکومت بر هستی نقشی داشتند، هیچ پیشیزی به مردم نمی دادند .

ام لهم نصيب من الملك فاذا لا يؤتون الناس نقيراً

کلمه «نقیراً» به معنای چیزی است که پرنده ای با منقار خویش برمی گیرد و کنایه از چیز حقیر و اندک است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 53 - 8

8 - یهودیان و مسیحیان دلگرم به یاری و همگامی مسلمانان سست ایمان ، مورد ملامت مؤمنان پس از پیروزی

و يقول الذين ءامنوا اهولاء الذين اقسما . . انهم لمعكم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 30 - 10

10 - توبیخ یهود و نصارا از جانب خداوند ، به خاطر ادعای دروغین فرزند بودن عزیر و مسیح برای خدا

وقالت اليهود عزير ابن الله . . أنى يؤفكون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 31 - 2

2 - توبیخ یهود و نصارا از سوی خدا ، به خاطر ارج نهادن به پیشوایان دینی خود (احبار و راهبان) تا حد پروردگاری

اتخذوا أحبارهم ورهبانهم أرباباً من دون الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 16 - 12

12 - یهود و نصارا مورد نکوهش خداوند ، به خاطر بی تفاوتی شان در برابر تذکار ها و رهنمود های تورات و انجیل

و لا یكونوا كالذین اوتوا الکتب من قبل

مراد از «الذین اوتوا الکتب» پیروان موسی (ع) و عیسی (ع) است. برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که خداوند، به مسلمانان هشدار می دهد که مبادا مانند یهود و نصارا شوند.

435- عوامل سرزنش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 146 - 9

9 - کتمان کنندگان مسایل دینی بویژه اگر از عالمان دین باشند ، سزاوار سرزنش و ملامتند .

وإن فريقاً منهم ليكتمون الحق وهم يعلمون

لحن جمله «إن فريقاً...» گویای ملامت و سرزنش کسانی است که حقیقت را فهمیده و آن را انکار می کنند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 22 - 14

14 - پیروی از شیطان ، ملامت و پشیمانی اخروی در پی دارد .

دعوتکم فاستجبتم لی فلاتلومونی و لوموا أنفسکم

ص: 491

436- عوامل سرزنش اخروی کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 20 - 3

3- توییح کافران در قیامت ، به خاطر هدر دادن امکانات ارزنده خویش و صرف آن در لذت های زودگذر مادی

أذهبتم طیبّتکم فی حیاتکم الدنیا

437- عوامل سرزنش اهل کتاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 25 - 5

5- سرزنش اهل کتاب از سوی خداوند ، به خاطر امتناع از ایمان ، علی رغم آشکار شدن حقانیت اسلام بر ایشان*

إنّ الذین ارتدّوا علی أدبرهم .. الشیطن سوّل لهم

برداشت بالا بدان احتمال است که مراد از «الذین ارتدّوا..» اهل کتاب باشند؛ زیرا آنان با برخورداری از کتاب آسمانی و وعده های الهی به بعثت رسول خاتم(صلی الله علیه و آله) و عالمان به کتاب، نزدیک ترین گروه و سزاوارترین آنان به شناخت حقانیت اسلام و قرآن بوده اند.

438- عوامل سرزنش جهنمیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 110 - 1

1 - سرزنش دوزخیان از سوی خدا ، به خاطر استهزای آنان نسبت به بندگان مؤمن در دنیا

فأتّخذتموهم سخریّاً .. و کنتم منهم تضحکون

«إتخذ» (مصدر «أتّخذتم») به معنای گرفتن و «سخری» به معنای استهزا و ریشخند است. «إنساء» (مصدر «أنسوا») نیز به معنای فراموشاندن و از خاطر بردن است. ضمیرهای خطاب مربوط به کافران و ضمیرهای غیبت مربوط به مؤمنان می باشد.

439- عوامل سرزنش علمای دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - عالمان دینی در صورت بی توجهی به تعالیم کتاب های آسمانی ، سزاوار توبیخ و ملامت بوده و در قیامت بسزای کردارشان خواهند رسید .

قالت اليهود ... و هم يتلون الكتب ... فالله يحكم بينهم يوم القيمة

ص: 492

440- عوامل سرزنش کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 101 - 11

11- « عن أبي عبد الله (ع) في قوله تعالى : « الذين كانت أعينهم في غطاء عن ذكرى و كانوا لا يستطيعون سمعاً » قال : « . . . لم يعيهم بما صنع في قلوبهم و لكن عابهم بما صنعوا » ;

از امام صادق (ع) درباره این سخن خداوند «الذين كانت أعينهم في غطاء عن ذكرى . . .» روایت شده که فرمود: ... خداوند، (کافران را) به آنچه که ذات اقدس او درباره دل ها و قلب هاشان انجام داده، نکوهش نکرده، بلکه به خاطر اعمال خودشان نکوهش کرده است».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 60 - 1

1 - نکوهش کافران ، به خاطر باورنداشتن به قیامت و جدی نگرفتن تهدید های الهی

و تضحکون و لاتبکون

441- فلسفه سرزنش کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 51 - 1

1 - خداوند ، مشرکان و کفرپیشگان را به خاطر پافشاری بر کفر و ناباوری به قرآن ، ملامت و سرزنش فرمود .

أثم إذا ما وقع ءامنتم به ءالن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 71 - 13

13 - سرزنش کافران ، به خاطر روی گردانی آنان از قرآن

بل أتینهم بذکرهم فهم عن ذکرهم معرضون

442- فلسفه سرزنش مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - خداوند ، مشرکان و کفرپیشگان را به خاطر پافشاری بر کفر و ناباوری به قرآن ، ملامت و سرزنش فرمود .

أثم إذا ما وقع ءامنتم به ءالن

ص: 493

443- مستحقان سرزنش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 105 - 4

4- آنان که با مشاهده نشانه های موجود در آسمان ها و زمین (هستی) به توحید و یکتایی خداوند پی نبرند ، سزاوار سرزنش و نکوهشند .

و کائین من ءایه فی السموت و الأرض یمرون علیها و هم عنها معرضون

لحن آیه شریفه گویای مذمت و سرزنش است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 109 - 17،18

17- آنان که در فرجام تکذیب کنندگان پیامبران نمی اندیشند و نیکویی سرای اخروی تقوایبندگان را در نمی یابند ، سزاوار سرزنش و ملامتند .

أفلم یسیروا .. أفلا تعقلون

18- آنان که نبوت پیامبر (صلی الله علیه و آله) را به خاطر بشر بودنش انکار می کنند ، سزاوار ملامتند .

و ما أرسلنا من قبلك إلا رجالاً .. أفلا تعقلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 62 - 8

8 - روی آوردنندگان به شرک ، علی رغم حل شدن مشکلاتشان به اراده خدا ، مردمی غفلت زده و مستحق نکوهش

أمن یجیب المضطر .. قلیلاً ما تذکرون

عبارت «قلیلاً ما تذکرون» نکوهش از کسانی است که حقایق وحی را با همه روشنی در نمی یابند و با این که خداوند همواره گرفتاری هایشان را برطرف و مشکلاتشان را حل می کند، از او غافلند و به غیر او روی می آورند.

444- ملاک استحقاق سرزنش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 80 - 9

9- ابداع کنندگان سنت های ناروا و اعمال زشت ، مرتکب گناهی بزرگتر و مستحق ملامتی بیشتر

أتأتون الفحشه ما سبقکم بها من أحد من العلمین

445- موانع سرزنش یونس (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 49 - 3

3- نعمت و لطف خداوند به یونس (ع) ، موجب مذمت نشدن او گردید .

لولا أن تدرکه نعمه من ربّه لنبذ بالعراء و هو مذموم

ص: 494

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 92 - 3,4

3- یوسف (ع) نه تنها برادرانش را عقوبت نکرد، بلکه از سرزنش آنان نیز پرهیز نمود.

لاتثرب علیکم

«تثرب» به معنای ملامت کردن و سرزنش نمودن به گناه است (برگرفته شده از لسان العرب).

4- یوسف (ع) پس از اعتراف برادرانش به خطا، هر گونه سرزنش آنان را از ناحیه خویش و دیگران، ناروا شمرد.

لاتثرب علیکم الیوم

کلمه «تثرب» نکره است و پس از حرف نفی (لا) قرار گرفته است. از این رو شامل هر گونه ملامت می شود. یاد نکردن از فاعل (سرزنش کننده) دلالت بر عموم دارد؛ یعنی، هیچ کس نه من و نه دیگری. جمله «لاتثرب علیکم الیوم» جمله ای خبری و در مقام انشا و دستور است؛ یعنی، نباید شما ملامت شوید و یا نباید هیچ کس شما را ملامت کند.

ص: 495

8- سرگردانی

1- آثار سرگردانی قوم لوط

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 72 - 6

6- سرمستی ، تحیّر و بصیرت نداشتن قوم لوط ، مانع هدایت پذیری از رهنمود های حضرت لوط (ع) بود .

و اتقوا الله و لاتخزون . . . لعمرک إنهم لفی سکرتهم یعمهون

«سکره» به معنای از بین رفتن و از کار افتادن عقل است و «عمه» به معنای تردد ناشی از تحیر در امور است. بنابراین مقصود از جمله «لفی سکرتهم یعمهون» سرمستی و متحیر بودن و از دست دادن بصیرت در امور است.

2- ازدیاد سرگردانی منافقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 15 - 4،5

4 - طغیانگری و سرگردانی اهل نفاق ، همچنان رو به افزایش و فزونی است .

و یمدّم فی طغینهم یعمهون

«مَدّ» (مصدر «یَمَدُّ») به معنای افزودن و نیز به معنای مهلت دادن، آمده است. برداشت فوق با توجه به معنای اول، استفاده شده است.

5 - افزایش تحیّر و طغیان اهل نفاق ، کیفری است از جانب خدا برای آنان

یمدّم فی طغینهم یعمهون

3- سرگردانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 72 - 1،3

1- سوگند مؤکد خداوند به جان پیامبر (صلی الله علیه و آله) مبنی بر اینکه قوم لوط مردمانی سرمست و متحیر و به دور از هرگونه بصیرت و روشن بینی بودند .

لعمرک إنهم لفی سکرتهم یعمهون

برداشت فوق بنابرین مبناست که مخاطب جمله «لعمرك» - به قرینه آیات 49 و 51 پیش از شروع داستان ابراهیم(ع) و لوط(ع) (تبیء عبادی ... و تبئهم ...) - پیامبراکرم(صلی الله علیه و آله) باشد.

3- سوگند خداوند به جان لوط (ع) بر اینکه قوم او مردمی سرمست و متحیرند .

لعمرك إنهم لفي سكرتهم يعمهون

برداشت فوق بر اساس این احتمال است که جمله «لعمرك . . .» ادامه سخنان ملائکه خطاب به حضرت لوط(ع) باشد.

4- سرگردانی اخروی انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 7 - 5

5- نگرانی و سردرگمی آدمیان ، در لحظه های آغازین رستاخیز و خروج از قبرها

يخرجون من الأجداث كأنهم جراد منتشر

تشبیه به «جراد منتشر»، بیانگر سردرگمی و حرکت های نامنظم و حیرت زده آدمیان، پس از خروج از قبرها در روز رستاخیز است.

5- سرگردانی اخروی حق ناپذیران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 72 - 5

5- حق ناپذیران ، در صحنه آخرت متحیر و سرگردان می شوند .

و من كان في هذه أعمى .. أضلّ سبيلاً

6- سرگردانی اخروی ظالمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 44 - 12

12 - تجاوزگران به حقوق مردم ، حیران و سرگردان در صحنه قیامت

يظلمون الناس و يبغون في الأرض بغير الحقّ . . . و ترى الظلمين لما رأوا العذاب يق

7- سرگردانی اخروی فاسقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 109 - 8

8 - گمراهی و سرگردانی فاسقان در قیامت *

ص: 497

و الله لا يهدي القوم الفسقين. يوم يجمع الله الرسل

برداشت فوق بر این اساس است که «یوم» ظرف برای «لا یهدی . . .» در آیه قبل باشد.

8- سرگردانی اخروی گناهکاران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 47 - 2، 1

1 - مجرمان ، در روز قیامت دچار سردرگمی و حیرت و گرفتار عذاب آتش برافروخته دوزخ

إِنَّ الْمَجْرِمِينَ فِي ضَلَالٍ وَسَعَرَ

آیه شریفه به دلیل ارتباط با قبل و بعد - که در زمینه قیامت است - نظر به وخامت حال مجرمان در آن روز دارد. گفتنی است که در برداشت بالا «سعر»، جمع «سعیر» (آتش ملتهب) گرفته شده است.

2 - مجرمان ، گرفتار سرگردانی و جنون در قیامت

إِنَّ الْمَجْرِمِينَ فِي ضَلَالٍ وَسَعَرَ

«سعر» در صورتی که مفرد باشد، به معنای جنون می آید.

9- سرگردانی اخروی متجاوزان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 44 - 12

12 - تجاوزگران به حقوق مردم ، حیران و سرگردان در صحنه قیامت

يُظْلَمُونَ النَّاسَ وَيَبْغُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ . . . وَ تَرَى الظَّالِمِينَ لَمَّا رَأَوْا الْعَذَابَ يَق

10- سرگردانی بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 58 - 19

19 - « عن الباقر (ع) قال في قوله تعالى « و ادخلوا الباب سجداً » ان ذلك حين فصل موسى من أرض التيه فدخلوا العميران . . . »

از امام باقر(ع) درباره «وادخلوا الباب سجداً» روایت شده که این دستور هنگامی بود که موسی (ع) از سرزمین «تیه» رهایی یافته و به سرزمین آبادی وارد گشته بودند . . .».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 26 - 19، 18، 17، 6، 5، 4، 3

3 - قوم موسی (ع) ، سرگردان در بیابان به مدت چهل سال

اربعین سنه یتیهون فی الارض

ص: 498

با توجه به اینکه جمله «یتیهون» حال برای ضمیر در «علیهم» است، معلوم می شود که زمان سرگردانی آنان نیز چهل سال بوده است.

4- سرگردانی قوم موسی (ع) در بیابان، پیامد و کیفر فسق و سرپیچی آن از فرمان موسی (ع)

إتآلن ندخلها .. یتیهون فی الارض

5- زمان سرپیچی قوم موسی (ع) از فرمان وی، سرآغاز سرگردانی چهل ساله آنان و محرومیت از تسلط بر قدس

إتآلن ندخلها .. اربعین سنه یتیهون فی الارض

6- ترک جهاد از سوی نیروهای کارآمد بنی اسرائیل، موجب گرفتاری همه مردم آن قوم به سرگردانی و محرومیت از تسلط بر سرزمین مقدس

قال فانها محرمة علیهم اربعین سنه

برداشت فوق مبتنی بر امری مسلم و طبیعی در داستان تیه می باشد و آن اینکه همه قوم موسی؛ حتی زنان و کودکان و پیران، به سرگردانی گرفتار آمده و از ورود به سرزمین مقدس محروم شدند، با اینکه این گروه مأمور به مبارزه و جهاد نبودند تا بر اثر تخلف، عقوبت شوند.

17- سرگردانی قوم موسی در سرزمینی به مساحت چهار فرسخ در مدت چهل سال، تاوان نافرمانی آنان در برابر موسی (ع)

ادخلوا الارض المقدسه .. قال فانها محرمة علیهم اربعین سنه یتیهون فی الارض

از امام باقر(ع) در توضیح آیه فوق روایت شده: فلما ابوا ان یدخلوها حرما لله علیهم فناها فی اربع فراسخ اربعین سنه ...

اختصاص منصوب به شیخ مفید، ص 265؛ تفسیر برهان، ج 1، ص 456، ح 1.

18- سرگردانی بنی اسرائیل در پی سرپیچی از فرمان موسی (ع) با چرخیدن زمین به هنگام سفر شبانه آنان و بازگرداندن شدن به محل سکونت اولیه خویش

قال فانها محرمة علیهم اربعین سنه یتیهون فی الارض

از امام صادق(ع) در بیان کیفیت سرگردانی بنی اسرائیل روایت شده: .. اذا كان العشاء و اخذوا فی الرحیل ... اذا ارتحلوا و استوت بهم الارض قال الله للارض دیری بهم فلا یزالوا کذلک ... فاذا اصبحو اذا ابنتهم و منازلهم التی كانوا فیها بالامس ...

تفسیر عیاشی، ج 1، ص 305، ح 74؛ نورالثقلین، ج 1، ص 608، ح 116.

19 - سرزمین مصر ، جایگاه سرگردانی قوم موسی ب مدت چهل سال

قال فانها محرمة عليهم اربعين سنه يتيهون في الارض

از امام باقر(ع) در مورد سرگردانی قوم موسی روایت شده: ... فتاهوا في الارض اربعين سنه في مصر و فيا فيها ...

تفسیر عیاشی، ج 1، ص 306، ح 75؛ نورالثقلین، ج 1، ص 607، ح 114.

11- سرگردانی خانواده موسی(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 10 - 1

1 - موسی (ع) و خانواده اش در سیری شبانه و در بیابان ، دچار سرگردانی شده و راه را گم کردند .

إذ رءا نارا .. بقبس أو أجد على النار هدًى

ص: 499

جمله «أجد على النار هدى» دلالت می کند که موسی (ع) و همراهانش راه را گم کرده بودند و از نبود آتش فهمیده می شود که آنها در بیابانی سرگردان بودند. دیدن آتش از فاصله ای نسبتاً دور که حتی با احتمال وجود آتش، تصمیم به حرکت جمعی به سوی آن نگرفتند، حاکی از شب بودن و تاریکی منطقه است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 29 - 9

9 - تحیر و سرگردانی موسی (ع) و خانواده اش، در صحرای سینا به خاطر گم کردن راه

لعلی آتیکم منها بخبر

تعبیر آیه ده سوره «طه» در این مورد (لعلی آتیکم منها بقبس أو أجد على النار هدى) به روشنی، دلالت بر مطلب یاد شده دارد.

12- سرگردانی در بیابان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 71 - 19

19 - مرتد به سرگردانی در بیابان می ماند که شیطانها او را به بی راهه می خوانند و گروهی نیز او را به راه هدایت دعوت می کنند.

كالذی استهوته الشیطن فی الأرض حیران له أصحاب یدعونه إلى الهدی ائتنا

«فی الأرض» متعلق به «استهوی» است، و «استهوی فی الأرض» به معنی عقل او را در بیابان ربوده اند، می تواند باشد و مراد از «اصحاب» در «له اصحاب یدعونه» ممکن است مشرکان و یا موحدان باشند که در برداشت فوق احتمال دوم برگزیده شده است.

13- سرگردانی در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 109 - 8

8 - گمراهی و سرگردانی فاسقان در قیامت *

و الله لایهدی القوم الفسقین. یوم یجمع الله الرسل

برداشت فوق بر این اساس است که «یوم» ظرف برای «لایهدی...» در آیه قبل باشد.

14- سرگردانی طغیانگران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 110 - 11

11 - طغیانگران مبتلا به حیرت و سرگردانی هستند.

ص: 500

و نذرهم فی طغینهم یعمهون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 11 - 12

12 - طغیان گران بی ایمان به جهان آخرت ، مردمانی سرگردان و محروم از هدایت الهی اند .

فندر الذین لایرجون لقاءنا فی طغینهم یعمهون

«عَمَّهُ» (به معنای تحیر و سرگردانی) کنایه از محروم شدن از هدایت‌های الهی است.

15- سرگردانی کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 110 - 9

9 - سرگردانی در طغیان، کیفر و پیامد حق ناپذیری کافران است.

و نذرهم فی طغینهم یعمهون

16- سرگردانی کافران مکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 75 - 7

7 - لجاجت و تعصب کورکورانه اشراف کافر مکه و تحیر و سرگردانی آنها در طغیان و سرکشی ، علی رغم مشاهده لطف و رحمت الهی در حق ایشان

و لورحمنهم ... للجّوا فی طغینهم یعمهون

17- سرگردانی متخلفان از غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 45 - 3

3 - متخلفان از جنگ تبوک (منافقان) ، گروهی بی ایمان ، سرگردان و گرفتار تردید و اضطراب بودند .

و ارتابت قلوبهم فهم فی ربهم یترددون

18- سرگردانی مرند

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 71 - 19، 13

ص: 501

13 - بازگشت کننده به شرک (مرتد) مانند دیوانه ای سرگردان است که شیطانها (جنیان) عقل او را زایل کرده اند.

أندعوا من دون الله . . . و نرد ... کالذی استهوته الشیطان

«استهوته الشیاطین» یعنی شیطانها عقل و فکر او را برده اند. همچنین جمله «استهوته الشیاطین» را در موردی که شخصی جن زده شده باشد، به کار می برند. (لسان العرب).

19 - مرتد به سرگردانی در بیابان می ماند که شیطانها او را به بی راهه می خوانند و گروهی نیز او را به راه هدایت دعوت می کنند.

کالذی استهوته الشیطان فی الأرض حیران له أصحاب یدعونه إلی الهدی ائتنا

«فی الأرض» متعلق به «استهوی» است، و «استهوی فی الأرض» به معنی عقل او را در بیابان ربوده اند، می تواند باشد و مراد از «اصحاب» در «له اصحاب یدعونه» ممکن است مشرکان و یا موحدان باشند که در برداشت فوق احتمال دوم برگزیده شده است.

19- سرگردانی مشرکان حق ناپذیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 110 - 10

10 - خداوند مشرکان حق ناپذیر را در سرگردانی طغیانشان رها می سازد.

و نذرهم فی طغینهم یعمهون

20- سرگردانی منافقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 15 - 3،8

3 - منافقان، مردمانی متحیر و سرگردان در وادی گمراهی و طغیانگری

یمدّم فی طغینهم یعمهون

«عَمَهُ» (مصدر «یعمهون») به معنای تحیر و سرگردانی است. «یعمهون» حال برای «هم» در «یمدّم» می باشد. «فی طغیانهم» علاوه بر تعلقش به «یمدّم» متعلق به «یعمهون» نیز می تواند باشد. بنابراین جمله چنین معنا می شود: خداوند بر طغیانگری منافقان، در حالی که در گمراهی و طغیان سرگردانند می افزاید.

8 - مهلت دادن به منافقان در طغیانگری و سرگردانی، استهزای خداوند نسبت به ایشان است.

اللّٰهُ يَسْتَهْزِئُ بِهِمْ وَيَمْدَهُمْ فِي طَغْيِهِمْ يَعْمَهُونَ

برداشت فوق بر اساس این احتمال است که: جمله «یمدّهم ..» تفسیر و بیان جمله «اللّٰهُ يَسْتَهْزِئُ بِهِمْ» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 45 - 3

3 - متخلفان از جنگ تبوک (منافقان) ، گروهی بی ایمان ، سرگردان و گرفتار تردید و اضطراب بودند .

و ارتابت قلوبهم فهم فی ریبهم یترددون

ص: 502

21- سرگردانی موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 10 - 3

1 - موسی (ع) و خانواده اش در سیری شبانه و در بیابان، دچار سرگردانی شده و راه را گم کردند.

إذ رءا نازًا .. بقبس أو أجد على النار هدًى

جمله «أجد على النار هدًى» دلالت می کند که موسی (ع) و همراهانش راه را گم کرده بودند و از نبود آتش فهمیده می شود که آنها در بیابانی سرگردان بودند. دیدن آتش از فاصله ای نسبتاً دور که حتی با احتمال وجود آتش، تصمیم به حرکت جمعی به سوی آن نگرفتند، حاکی از شب بودن و تاریکی منطقه است.

3 - حضرت موسی (ع) هنگام سرگردانی در بیابان، آتشی را دید و به خانواده اش بشارت داد.

إذ رءا نازًا فقال .. إني ءانست نازًا

«ایناس» (مصدر «ءانست») در معانی «احساس کردن»، «دیدن»، «دانستن» و «شنیدن» استعمال می شود (لسان العرب). به مناسبت مورد آیه، مراد «دیدن» است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 29 - 9

9 - تحیر و سرگردانی موسی (ع) و خانواده اش، در صحرای سینا به خاطر گم کردن راه

لعلی ءاتیکم منها بخبر

تعبیر آیه ده سوره «طه» در این مورد (لعلی ءاتیکم منها بقبس أو أجد على النار هدًى) به روشنی، دلالت بر مطلب یاد شده دارد.

22- عوامل سرگردانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 3 - 8

8 - رویگردانان از ولایت خداوند، در وادی ولایتهای متعدد غیر خدا سرگردان هستند.

و لا تتبعوا من دونه أولیاء

بدیهی است حرمت تبعیت از غیر خداوند مشروط به این نیست که پیروی شونده متعدد باشد. بنابراین آوردن کلمه «أولیاء» به صورت جمع می تواند اشاره به این باشد که آدمی با دور شدن از ولایت خدا و قرآن همواره تحت سیطره حاکمانی متعدد قرار می گیرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 45 - 4

4 - بی ایمانی ، موجب سرگردانی ، تردید و اضطراب در زندگی است .

إنما یستتذک الذین لایؤمنون . . . فهم فی ربهم یترددون

ص: 503

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 72 - 7

7- آلودگی به فحشا و انحرافات جنسی ، مایه مستی و سرگردانی و از دست دادن اندیشه صحیح

و اتقوا الله و لاتخزون . . . لعمرک إنهم لفی سکرتهم یعمهون

برداشت فوق با توجه به این حقیقت است که گناه و جرم اصلی قوم لوط، عادت آنان به فحشا و انحرافات جنسی بود. بنابراین عاملی که موجب سرمستی و سرگردانی آنان شد، همین گناه و جرم بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 75 - 9

9- بی اعتقادی به جهان آخرت ، مایه طغیان و سرگردانی انسان در زندگی دنیوی

وإنّ الذین لایؤمنون بالأخره . . . ولورحمنهم . . . فی طغینهم یعمهون

23- عوامل نجات از سرگردانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 227 - 4

4- ایمان و اعتقاد به پروردگار یگانه ، مایه رهایی انسان از وادی حیرت و سرگردانی در عقیده و عمل

ألم تر أنّهم فی کلّ واد یهیمون . . . إلاّ الذین ءامنوا

ص: 504

بسمه تعالی

هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ

آیا کسانی که می دانند و کسانی که نمی دانند یکسانند؟

سوره زمر / 9

آدرس دفتر مرکزی:

اصفهان - خیابان عبدالرزاق - بازارچه حاج محمد جعفر آباده ای - کوچه شهید محمد حسن توکلی - پلاک 129/34 - طبقه اول

وب سایت: www.ghbook.ir

ایمیل: Info@ghbook.ir

تلفن دفتر مرکزی: 03134490125

دفتر تهران: 021 - 88318722

بازرگانی و فروش: 09132000109

امور کاربران: 09132000109

مرکز تحقیقات رایانگی

اصفهان

گامی

WWW

برای داشتن کتابخانه های تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشانی

www.Ghaemiyeh.com

www.Ghaemiyeh.net

www.Ghaemiyeh.org

www.Ghaemiyeh.ir

مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.

۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹

